

БОГДАН ІГОР
АНТОНІЧ

повне зібрання творів

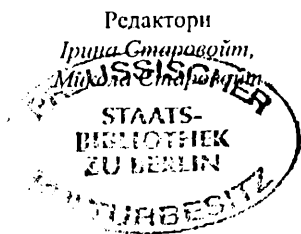
A complex hand-drawn diagram in pencil on a lined background. It features a network of lines, arrows, and numbers. At the top, there are horizontal lines with arrows pointing left and right, and numbers 4, 18, and 18. Below this, a vertical line descends from the center, with arrows pointing down and numbers 3, 1, and 6. A large circle with the number 9 is drawn around a central point. To the left, a vertical line has arrows pointing down and numbers 11, 11, and 13. To the right, a vertical line has arrows pointing up and numbers 17, 18, and 6. At the bottom, there are more arrows and numbers, including 14, 12, 19, 20, and 15. The overall impression is that of a technical or conceptual sketch, possibly related to a collection or a process.

БОГДАН ІГОР
АНТОНІЧ
повне зібрання творів

УДК 821.161.2 (081.1)
ББК 84 (4УКР)6
А72

Антонич Б. І. Повне зібрання творів / Передмова Миколи Ільницького; Упорядкування і коментарі Данила Ільницького. – Львів: Літопис, 2009. – 968 с. + 32 с. ілюстр.

До першого повного зібрання творів українського поета, прозаїка, перекладача та есеїста Богдана Ігоря Антонича (1909-1937) увійшли: шість поетичних збірок; поезії поза збірками; поетичні переклади; дві редакції лібретта опери «Довбуш»; прозові твори; статті; начерки, плани, фрагменти; листи. Усі тексти подано за першоджерелом. У «Додатках» вперше опубліковано документи та нотатки з архіву письменника. Видання містить коментарі, абетковий покажчик творів та ілюстрації.

3 A 174832

- © Літопис, 2009
- © Микола Ільницький, передмова, 2009
- © Данило Ільницький, упорядкування, коментарі, 2009
- © Романа Романишини та Андрій Лесів, проєкт обкладинки, 2009

ISBN 978-966-7007-72-0

ВІД «ДОЧАСНОГО СВІТЛА» ДО «СУРМ ОСТАННЬОГО ДНЯ»

Доля була для Богдана Ігоря Антонича водночас і жорстокою, і щедрою. Вона відвела йому короткий вік, але не поскупилася на щедрий талант, який він зумів сповна реалізувати; замовчування, яке тривало майже вдвоє довше, аніж його життя, поступилося місцем визнанню, що перейшло межі України, а кілька генерацій молодих поетів назвали себе його учнями.

Поезія Б. І. Антонича знайшла прихильників передусім у слов'янському світі, але літературознавці виявляють у ній спорідненість з основними тенденціями модернізму в загальноєвропейському літературному процесі.

Творчість Антонича переконливо підтверджує погляд, що поета народжує край його дитинства. Батьківщина Антонича («мала батьківщина») – Лемківщина. Отож послухаймо пораду Гете, що хто хоче пізнати поета, повинен відвідати його батьківщину, й уявно подаймося на Лемківщину. Врешті, Антонич сам спонукує до цього. «...Проти розуму вірю, – писав він, – що місяць, який світить над моїм рідним селом в Горлицькому повіті, є інший від місяця з-над Парижа, Риму, Варшави чи Москви [...] Вірю в батьківську землю й в її поезію»¹.

Та поки Лемківщина (Лемковина) відкрилася Антоничеві як батьківщина духовна, як джерело поетичних образів, вона була для нього батьківщиною в найпрямішому значенні цього слова – місцем, де він народився, де минало його дитинство.

Сьогодні з енциклопедичних довідників можемо дізнатися, що лемки – це етнічна група українців і що межі ет-

---

¹ Антонич Б. І. [Чернетка статті «Становище поета»] // ЛННБУ ім. В. Стефанька, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 69.

нографічного району їх проживання чітко не простежуються. Лемки споконвіку жили по схилах Східних Бескидів, у Карпатах – між річками Сяном і Попрадом та на захід від річки Уж. Сусідство з поляками та словаками наклало певний відбиток на звичаї і мову цієї гілки українського народу, яка зберегла риси язичницького світовідчуття, створила яскраве і самобутнє мистецтво. У 1945-1947 рр. внаслідок сумнозвісної операції «Вісла», більшість лемків було насильно переселено у Львівську, Тернопільську та Миколаївську області УРСР або на західні землі Польщі. Культура лемків як цілісність перестала розвиватися, оскільки втратила основу такого розвитку, передусім зв'язок зі споконвічними місцями проживання. Лемківщина сьогодні докірливо дивиться на нас віконцями шпильястих церков уже з архітектурних альбомів, витонченими орнаментами вишиванок і писанок та поетичним реквіємом святим Варварам і Миколаям, що догнивали в бур'янах, проспіваним талановитим польським поетом Єжи Гарасимовичем.

Але коли народився Антонич – а ця подія сталася 5 жовтня 1909 року – Лемківщина була конкретною реальністю – історичною, етнічною, культурною. Його рідне село – Новиця Горлицького повіту, його батько – сільський священик Василь Кіт, що змінив своє прізвище напередодні народження сина, єдиного в родині.

Початкову освіту хворобливий хлопчик здобув удома, а любов до віршів прищепила йому вихователька-«пестунка», яка знала безліч пісень, казок та віршів. Потім була польська гімназія в містечку Сяноку, де всього дві години на тиждень відводили для української мови, яку викладали Володимир Чайківський, а пізніше Лев Гец – відомий український художник. Уроки ці відвідували, звісно, тільки українці.

Богдан – невисокий на зріст, з коротко («їжачком») стриженем волоссям, сором'язливий, неговіркий – уже в гімназії перечитав усіх тодішніх лавреатів Нобелівської премії, багато творів української та польської класики, зібрав власну бібліотеку. Чи не найправдивіший портрет Антонича-гімназиста знайдемо в одному з написаних пізніше віршів самого поета:

Під абажуром з бібулки зеленої полумінь маяв
в нафтовій лямпі малій, буцім хотів би втекти.
Хлопець похилений в захваті, німо над книжкою Мая
мріє про безкрай землі, про невідкриті світи.

Саме до цього періоду життя належить і першій вірш, і «дівчина перша» – теж, мабуть, із мрії...

З 1928 р. Антонич – студент Львівського університету; він вивчає славістику під керівництвом професора Г. Гертнера. Варто зазначити, що Львівський університет був польським навчальним закладом. Боротьба за університет український на початку ХХ століття захлинулася у крові. І все ж студенти відділу слов'янської філології створили гурток українців, на якому виступали з рефератами на літературні теми, обговорювали новини художньої літератури, виносили на суд товаришів перші проби пера. Антонич став учасником цього гуртка, почав наполегливо вивчати українську літературну мову, яка суттєво відрізнялася від рідного йому лемківського діалекту. Письменниця Ірина Вільде, яка навчалася в університеті в той самий час, пізніше згадувала: «Антонич, будучи вже в університеті, говорив якимось дуже «дивно» по-українськи, так, що ми, дівчата, навіть подекуди (неписані дороги твої, доле!) бокували зразу від нього, вважаючи його за поляка, що робиться «приємним» до нас, українок»². Але Антонич дуже швидко так опанував українську літературну мову, що в її знанні перевершив своїх колег-галичан. Ще студентом видав він першу збірку поезій «Привітання життя» (1931).

Після закінчення університету в 1933 р. Б. І. Антонич працює як літератор і журналіст, заробляючи на хліб пером. Диплом магістра філософії не відчинив перед ним дверей ні до дальших студій, ні до державної посади. Він публікує в газетах і журналах поезії та статті про літературу і мистецтво, якийсь час редагує молодіжний літературний журнал «Дажбог».

---

² Макогон Д. (Ірина Вільде). Образи й порівняння в поезії Богдана Ігоря Антоновича // Світ молоді. – 1935. – Ч. 5. – С. 13.

Виходять ще дві книги його поезій: «Три перстені» (1934) та «Книга Лева» (1936), які приносять йому літературне визнання критики та популярність серед молоді. Написано лібретто опери «Довбуш», розділи роману «На другому березі». Задумано цикл новел, наближаються до завершення книги нових віршів. Але здійснити ці задуми не вдалося. Антонич захворів на апендицит, а після операції, коли вже став одужувати, дістав запалення легенів, і серце, слабе від народження, не витримало. Це сталося 6 липня 1937 р. на двадцять восьмому році життя поета. Він одійшов у свій «дім за зорею», який оспівав у віршах.

Активне творче життя Б. І. Антонича тривало якихось сім-вісім років, але вони сповнені такої творчої напруги, такого інтенсивного творчого зростання, що в ці роки, здається, втиснулися цілі десятиліття.

Дебютну збірку Антонича «Привітання життя» прийнято вважати учнівською. Але учнівська вона хіба в тому розумінні, що поета *semper tūo* (поет – завжди учень). У ній видно школу української і світової класики, помітні сліди модерністських течій – від символізму львівської «Молодої Музи» початку ХХ ст. до тогочасних неоромантизму та сюрреалізму. Тут немає послідовно дотриманої стильової настанови – загадковість символу переплітається з бароковою грою словом і звуком («рій ос і ось вже осінь»), а класичний сонет сусідує з деструктивним верлібром. Власне, елементи деструкції виявляються і в його сонетах, оскільки значна частина їх є сонетоїдами: спочатку два терцети, а потім два катрени («Прощання школи»), чергування катрена з терцетом («Подорож літаком»). Відступом від сонетного жанрового канону можна назвати й те, що «висновок» (кода) не завершує рух образу чи думки, а звучить дисонансом: у сонеті «Надхнення», приміром, рядок «Тоді стає брехнею кожен вірш» немовби руйнує очікування піднесеної сентенції; такий прийом уже можемо назвати близьким до постмодерністської поезики.

Можна погодитися з Лідією Стефановською, що перша збірка поета «Привітання життя» не виражала насправді

«закоханість у життя», а, радше, заперечувала його, що виявилось навіть у своєрідній полемічності циклу «Бронзові м'язи», який вона трактує як переспів книжки Казимежа Вежинського «*Laug olimpijski*».

Л. Стефановська окреслила широку картину багатоаспектних зв'язків творчості Б. І. Антонича з польською поезією, і через «польське вікно» – з іншими європейськими літературами. Довгий список книг польських та інших європейських поетів у польському перекладі засвідчує добру загальноєвропейську орієнтацію українського поета.

Та все ж польська призма інтерпретації Антонича привела дослідницю до негації національної традиції з наголосом на її народницькому характері, хоча в часи Антонича українська література була далеко не всуціль такою, про що свідчить творчість представників розстріляного покоління по той бік Збруча. В підсумку інтерпретаційної позиції Л. Стефановської з'являється теза про «двомовність поета», творчий білінгвізм як результат його польської освіти і діалогу з польською літературою³, хоча сам поет наголошував на закоріненості в традиції батьківської землі та її поезії, а себе бачив хрущем на шевченківській вишні.

У першій збірці Антонича можемо помітити вплив не тільки раннього Тичини й Бажана, як стверджує дослідниця, не аргументуючи цього твердження, а й – і то, мабуть, не меншою мірою – Є. Плужника, О. Влизька, неокласиків.

Утім, Л. Стефановська обрала свій аспект дослідження і в його межах накреслила багато ліній пересічень, які роблять предметно відчутним ландшафт зв'язків української літератури з літературним процесом інших європейських країн крізь призму творчості Богдана Ігоря Антонича.

Поет співає гимн життю, молодості, красі, але водночас прагне притлумити в собі відчуття туги за нездійсненим, недосяжним, тому проспіваний той гимн не раз «мовчанням уст». Що тут – тютчевська неможливість «сердцу высказать себя», страх відкрити свою незахищену душу байдужому світові, який не зрозуміє і не прийме її, усвідомлення не-

---

³ Стефановська Л. Антонич. Антиномії. – Київ, 2006. – С. 15.

зглибимости творчого ремесла, безмежності й безконечності слова? А може, все це разом і ще щось невідоме нам, над чим билася допитлива й бентежна поетова уява.

Розрив між мрією і дійсністю, драма душі особливо виразно розкрилася у циклі «Бронзові м'язи», написаної під впливом збірки польського поета Казимежа Вежинського «Олімпійській лавр» (1928). Спільним для обох поетів – польського і українського – є зв'язок з давньогрецькою традицією. У Вежинського спортсмени – «радісне плем'я спартанців і спартанок», в Антонича – боги «з античної статуї», «бядьорі, бронзові боги». Але якщо у польського поета спорт виступав одним із втілень динамізму епохи, і людина мислиться майже у космічному вимірі, в українського він постає як ілюзія сили і перемоги. Це особливо помітно при зіставленні віршів на ту саму тему – такими є, приміром, «Стрибок з жердиною» К. Вежинського і «Скок жердкою» Б. І. Антонича. Польський поет підносить свого героя увесь на очах стоючого і стоючого стадіону і залишає його там, як «віддих» тих, які спостерігають за ним; український – навпаки, повертає стрибуну на землю із усвідомленням того, що він там, угорі, «не зістане». Герой Антонича не зливається з масою у спортивному пориві, вони перебувають на різних полюсах емоційного поля. Звідси випливає ще один, чи не найосновніший аспект спортивного циклу Б. І. Антонича: не радість, а гіркота перемоги; полин на дні чаші переможця при думці про поверженого супротивника підкреслює екзистенційне начало його поезії.

У наступних віршах Б. І. Антонича широта тематики та розмаїтість строфічної будови поступаються місцем наскрізним темам, а в центрі стає образ – концептуальне осердя, що виразно виявилось уже в збірці «Три перстені», яка принесла поетові популярність, розкрила справжні можливості його таланту. І все ж, між «Привітанням життя» і «Трьома перстнями» існує внутрішній зв'язок, який підкреслює сам автор, поставивши епіграфом до вірша, який відкриває нову книжку, рядки з першої: «Я все – п'яний дівчак із сонцем у кишені», «Я – закоханий в житті поганин».

Але цю плавність переходу порушує певний дисонанс, мотив, якій вклинюється між двома книгами. Йдеться про збірку «Велика гармонія», вірші якої друкувалися на сторінках журналу «Дзвони» в 1932-1933 рр., але яка окремим виданням із якихось причин не з'явилася. Вона була вперше повністю опублікована у книзі «Зібрані твори», яка вийшла в 1967 р. у Нью-Йорку під редакцією С. Гординського та Б. Рубчака.

«Велика гармонія», що сприймалася як короткочасний епізод у світоглядній еволюції Антонича, сьогодні стала об'єктом уваги літературознавців, які бачать у ній одну з центральних підвалин поетового світосприймання, у якому намітилася роздвоєність чи конфліктність між християнством і язичництвом. Оскільки саме «поганське» начало явно домінує у «Трьох перстнях», сповнених яскравою образності земного світу, критика віддавала перевагу саме язичницькому «персню» над християнським з його моральним максималізмом. С. Гординський вважав, що «деякою недомогою «Великої гармонії» був якийсь декоративний стиль, що впливав з надміру готових тем і понять, та бо поезія подавала нам у віршовій формі певне коло загальнопризнаних і відомих істин»⁴.

Іншу інтерпретацію язичництва в Антонича пропонує Б. Рубчак, пов'язуючи появу язичницького міту в Антонича зі зміною світоглядного вектора: «Особисте «я» поета в таку хвилину навернення до початків повинно відійти на другий план: поет повинен самотеріалізуватися в природу і, до певної міри, самооб'єктивізуватися в ній»⁵. Особисте «я», без сумніву, зв'язано з християнським світоглядом, ідеєю безсмертної душі, самотеріалізація – із втратою «я», усвідомленням себе часткою природи, біосу, закони якого «однакові для всіх».

---

⁴ Гординський С. Богдан Ігор Антонич: його життя і творчість // Антонич Б. І. Зібрані твори. – Нью-Йорк, Вінніпег, 1967. – С. 14.

⁵ Рубчак Б. Постичне бачення землі: три слов'янські варіанти // Весни розспіваної князь. Слово про Антонича. – Львів, 1989. – С. 248.

Але «Велика гармонія» розкриває перед нами етико-психологічну реальність ліричного суб'єкта Антонича перед його зануреністю у безособовість природи, розкриває етико-психологічну проблематику стійкості індивідуального «я», його онтологічного начала. Може, Антоничевому ліричному суб'єктові бракує тієї твердості віри, яка визволяє від сум'яття і страждання?

Цілком можливо, і дослідники творчості поета не обминули цей фактор. «У «Великій гармонії», – пише Е. Соловей, – Антонич не лише продовжив традицію української релігійної та релігійно-містичної поезії, а й відбив драматичну, якщо не трагічну суперечливість свідомості людини ХХ ст., для якої вже надзвичайно важкодоступна ясна, непотьмарена, ненадщерблена віра – «сонячна віра», «гармонія душі»⁶.

Цю «суперечливість свідомості» виразно побачимо, порівнявши «Велику гармонію» Антонича з «Псалмами Руслановими» Маркіяна Шашкевича. Якщо для Шашкевича незаперечним є те, що Бог завжди з людиною і що вона є ніщо («тебе ніт»), коли її опановує гордіня, Антоничів герой болюче шукає божественної правди і ніяк не може її знайти:

Ми підносимо на небо неспокійні очі,
та воно мовчить і задро тасмниці стереже.
Veni Creator («Творче, прийди!»)

Для Антонича осягнення Бога пов'язане з «бур'яном сумнівів»:

Я боровся із Богом завзято,
не хотів похилити стрункого чола.
О життя мого щедро розтрато!
Пишна гордість мене за собою вела.
Confiteor («Визнаю»)

Його ліричний герой ніяк не міг знайти тієї «гармонії в серці», яка для Шашкевичевого героя «постановилася на

---

⁶ Соловей Е. Українська філософська лірика. – Київ, 1998. – С. 127.

любові» і була, «як Бескид», бо «співав боготворення тіла та благав його: визволь мене від душі». Тому розминулися «дві дороги»: дорога поетового героя до Бога і Бога – до героя («Ти шукав мене – у моїм серці – й теж даремно»).

Те, що збірка «Велика гармонія» за життя поета надрукована не була, викликає різні припущення. Версію В. Назарука, що Антонич не опублікував цієї збірки, щоб не бути залученим до грона католицьких письменників, оскільки його вірші виходять за рамки конфесійної проблематики⁷, підтверджує відхід поета від католицького журналу «Дзвони». Однак ця причина мала зовнішній характер і не могла бути вирішальною. Тому дослідники шукають глибших мотивів внутрішнього конфлікту ліричного героя Антонича. Ірина Бетко причину внутрішнього роздвоєння вбачає у тому, «що на перешкоді зустрічі ліричного героя Антонича зі своєю сокровенною внутрішньою людиною [...] стоїть його власна тінь – уособлення alter ego, темної сторони індивідуальності, людини недосконалої тощо»⁸.

На противагу такому психоаналітичному підходові Марина Новикова драму індивідуальності в Антонича періоду «Великої гармонії» і «Трьох перстенів» бачить у конфлікті біологічного і духовного первнів, зіткненні язичницького міту з християнським світовідчуттям. На її переконання, «язичницька модель буття як надособистого космічного круговороту і християнська модель буття [...] не синтезувалися»⁹ у творчості Антонича і цей розлам міту та історії є драмою людського поступу людства, породжуючи щораз нові трагедії і нові надії.

Ми можемо шукати різні формули образно-світоглядних антиномій у творчості Б. І. Антонича: міт/знання, село/місто, біос/душа. Однак ланка зв'язку між крайніми точками

⁷ Nazaruk B. Religijne źródła poezji Bohdana Ihora Antonyca // Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze. – Warszawa, 2001. – Т. 11/12. – С. 270.

⁸ Бетко І. Українська релігійно-філософська поезія. Етани розвитку. – Katowice, 2003. – С. 198.

⁹ Новикова М. Міфосвіт Антонича // Антонич Б.-І. Твори. – Київ, 1998. – С. 18.

цих опозицій немінуча: хоча поет ховає своє «я» у багатоголоссі й багатобарвності природи, він наділяє її прикметами своєї особистості, наповнює нею природу.

Необхідною передумовою такої абсолютної природи можуть бути спогади дитинства, де першопочаток власного «я» є першопочатком світу взагалі. Тоді спогади переростають у казку, творять міт.

Саме таку картину маємо у збірці «Три перстені». Попри всі зусилля згрупувати вірші за темами не прийдемо до задовільного результату. Який нескінченний і замкнений у собі перстень, такий нескінченний і замкнений у собі світ поета. Особистісне начало «зникає» у кільці метаморфоз природи, буянні її живлющих соків. Краєвиди, реалії сільського життя – це мовби елементи, з яких постає оказкована, перетворена уявою реальність. Ця друга, психологічна реальність спирається на язичницьке світовідчуття.

Переконливо засвідчує це вірш «Село», який подаємо повністю:

Корови моляться до сонця,
що полум'яним сходить маком.
Струнка тополя тонша й тонша,
мов дерево ставало б птахом.

Від воза місяць відпрягають.
Широке, конопляне небо.
Обвіяна далінь безкрая
і в сивім димі лісу гребінь.

З гір яворове листя лине.
Кужіль і півень і колиска.
Вливається день до долини,
Мов свіже молоко до миски.

Для інтерпретації цього вірша, зовнішній пласт якого – картина світанку, безперечно, найвідповідніша мітологічна призма. Уже з першого рядка – «корови моляться до сонця», що тільки зорово може бути сприйнятій як поетична фігура. Бо поняття «моління корови» жило в свідомості людей ще

з тих передхристиянських часів, коли воно сприймалося як молитва-жертва. О. Потебня, посилаючись на наукове повідомлення М. Халанського, описав обряд «моління корови», що перейшов від язичництва до християнства і зберігся у різних місцевостях України: на святій вечір, «перед тим, як подавати кутю, на стіл кладуть сіна, на нього ставлять кутю, в яку встромлюють дві білишки: одна – пастух, друга – теля. Запалюють перед іконою свічку і моляться, щоб корови брикали»¹⁰. В образах дерева і птаха можна вбачати «механізм» зв'язку між землею і небом, перенесення на небо земної обстановки; «без такого перенесення неможливо було углядіти в зеленому дереві, птахіві [...] тих властивостей, які приписують віруванням народів»¹¹.

Антонич стверджує, що в його поезії «горять, як ватра, забобони віків минулих», але образи фольклорної символіки стають у нього не просто матеріалом несподіваних метафор, а елементами власної концепції світу. При багатстві й різноманітності образних сполук вихідних елементів щедрої його метафорики не так уже й багато й вони переважно, за визначенням Юрія Клена (вжитим, щоправда, в негативному плані), із сфери «побутово-селянської» астрології»¹².

Чи не найчастіше виступає у «Трьох перстнях» образ сонця, «прабога всіх релігій», якому поет «за сто червінців божевілля» продає власне життя. Сонце тут скрізь і у всьому, та, однак, майже не зустрічається воно в прямому значенні. Поет передає шал весни, весільну оргію соків землі – і сонце стає весільним короваєм, «дівчатам заплітають у волосся сонця гребінь», ранок везе сонце, мов золотий сніп, і сам ліричний герой так зблизився з ним, що ходить з «сонцем на плечах» і навіть «у кишені». І природа, і людина як частина цієї природи постають у цьому «осоняченному» світі

¹⁰ Потебня А. Объяснение малорусских народных песен. Колядки и щедровки. – Варшава, 1887. – С. 159.

¹¹ Там само. – С. 226.

¹² Клен Ю. Слово живе й мертве // Клен Ю. Вибрані твори. – Дрогобич, 2003. – С. 272.

розсміяними і розспіваними: «ріка зміяста дном співучим», «співає день, співають клени», співають двері, скриня, кожна деталь інтер'єру селянської хати:

Крилата скрипка на стіні,
червоний дзбан, квітчаста скриня,
У скрині творчі сплять вогні,
роса музична срібна й синя.
(«Три перстені»)

Але було б спрощенням світ поета, його «трьох перстенів ясне каміння» розглядати у площині тільки «розсміяности» й «співучости». Іван Огієнко – пізніше митрополит української православної церкви в Америці Іларіон, – в рецензії на збірку «Три перстені» відзначав, що Антонич з «молодості й поганства сплів власний світогляд» («Наша культура», 1936, № 3).

Звісно, світоглядні засади, що знайшли свій вияв у поезії Антонича, ґрунтувалися на традиції. Антонич знаходив предтеч своєї художньої філософії, занурюючись у давні епохи і виводячи звідти свою духовну генеалогію. Бо концепція вічних метаморфоз природи, так оригінально втілена у поезіях Антонича, була розвинена ще в стародавній Індії, і віки донесли до нас безпосередність її притч, тому щирими й переконливими є слова санскритських письмен, які зелено шуміли поетові, навіюючи нові візії:

П'яніючи отруйним чадом
ночей сріблистих та гірких,
дивлюся в місяця свічадо
крізь шибу повну світляних,
холодних, синіх і тремких,
далеких відблисків світів,
що кинуті у тьму горять,
самітні, горді, золоті,
немов знаків санскритських ряд,
які прадавнім сном дзвенять
і перешіптують із дна,

загубленого в морок дня,
слова старої ворожби
в ім'я землі, в ім'я вогню.

(«Елегія про перстень ночі»)

Перекопливими здаються нам слова визнання і вдячності поета чарівникові слова – першому поетові і вченому часів Середньовіччя Омару Хайяму, виявлені в рукописних чернетках поета – варіанті промови «Становище поета», виголошеної при одержанні премії Товариства письменників і журналістів ім. І. Франка (ТОПІЖ) в січні 1935 р. за збірку «Три перстені», де поет признається, що його вчителем є і «Омар Хаям, що в чарці поезії холодив розпечені уста»¹³.

Водночас, шукаючи «дочасности», «прапервісности», поет підкреслював спорідненість цієї світоглядности з філософсько-естетичними засадами, що їх утверджувала новітня філософія і поезія в особі таких представників, як А. Шопенгауер, Ф. Ніцше, Е. Вергарн, В. Вітмен. У названому виступі при одержанні премії ТОПІЖ поет декларував своє естетичне кредо: «Не шукаю фікційного Окциденту з львівської каварні, але несмілий підходжу до традиції моєї землі. Це не значить, щоб я національний стиль розумів як щось скам'яніле й невідсвіжувальне. Тут Тобі хвала, сивобородий міністре республіки поетів, Вотє Вітмене, що наборочив Ти мене молитись стеблинам трави. В корчмі «Під Романтичним Місяцем», п'ючи палючу й похмільну горілку мистецтва, разом з Тобою звеличую найтайніше й найдивніше явище: факт життя, факт існування»¹⁴.

Вслуховування в «слова старої ворожби в ім'я землі, в ім'я вогню», звеличення вітального праінстинкту природи становить той рівень «сожету» збірки «Три перстені», який стає містком між особистим, індивідуальним переживанням природи і її мітологізацією, часовими і просторовими зсувами, виокремленням основних мотивів, які сам автор

¹³ Антонович Б. І. [Чернетка статті «Становище поета»] // ЛІННБУ ім. В. Стефаника, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 69.

¹⁴ Антонович Б. І. Становище поета // Назустріч. – 1935. – № 4. – С. 1.

визначив як тріяду доміант, об'єднаних образом персня – символу нескінченности: перстень пісні («Елегія про перстень пісні»), перстень молодости («Елегія про перстень молодости») та перстень ночі («Елегія про перстень ночі»).

Почнемо з персня пісні, творчости, яка ще з часів бароко ототожнюється з садом; у цьому саду ростуть «ліричні яблуни», дихас «елегійний вечір», але елегія ця переступас жанрові рамки легкого смутку, бо:

На дверях дому знак зловісний,
на дверях дому перстень пісні.

Чому струна, яка мала дзвеніти «весні шаленій і любові», перетворюється у знак, який віщує недобре? Отже, пісня пов'язана з якоюсь тасмницею. Її дещо прояснює «Елегія про перстень молодости», де пісня зв'язана з молодістю, але не як з віковим рубежем, а як зі станом душі, можливо, навіть з етичним станом («Ось, краще бережи твої молодости перстень. Отих хвилин, коли ще світ, мов серце, був широкий...»). Пісня поета тут не тільки як привілей молодости й вічний її супутник – разом вони можуть подолати незворотність часу, а й як «зов ночі», де панує «місяць – мідний птах, тасмна рожа неба, лямба поетів та сновид...» Ота тасмнича троянда – уже щілина в нову реальність, вона веде у срібних снах стежиною солодкого страху над безоднею космосу. Таким чином, в «Елегії про перстень ночі» ніч уже протиставлена дневі, сонцю, усьому живому.

В українській літературі важко ще знайти поета, так задивленого в нічне небо, як Богдан Ігор Антонович. Не випадково «місячні» сюжети його лірики стали предметом наукового дослідження, яке охоплює усе ширше коло проблематики, виявляє дедалі глибші інтелектуальні зв'язки на рівні філософських ідей та образних структур. Так, якщо Ігор Качуровський у розвідці «Антоничів місяць і проблема українського імажнізму» розглядає переважно формальні засоби поетики Антоновича, тобто місце і функцію місяця у системі тропів поета, то в статтях Магдалени Ласло-Куцок «Метаморфози місяця» та Марини Новикової «Міфосвіт Антоновича» тема мі-

сяця постас як інтэгральны элемент поетоваго світобачення, закоріненого в глыбінях міталогічнай свідомасці.

Попры загальную тенденцыю архетыпнай універсалазацыі та метасюжетнасці пры інтэрпретацыі тэкстаў паэта не можам ігнараваць і псіхалагічных стымулаў та аўтабіаграфічных момантаў, што пазначыліся на творах Антоніча місячнай тэматыкай. Перадусім, задзівленісць паэта в нічне небо засвідчуе людзі з оточення Антоніча, які яго добра зналі і часта спілкуваліся з ім. Ганна Войціцка, сялянка з Борятціна, дэ мешкалі бацькі паэта і куды він пріездыв улітку на відпачынок (Ганна була тоді дівчыною), згадувала, што Богдан «любыв ходіці в поле ввечері, особливо коли місячно»¹⁵. Наречена паэта Ольга Олійнік (пізніше Ксенжопольска) теж підкреславала, што йому відкрываліся «найбільші дыва у місячні ночі. Тоді тихенько підкрадався до вікна і вдывлявся в сріблнсты світ...»¹⁶

Образ нічнаго неба сповненнй містичнаго відтінку, він проходіть супровідным мотывом від ранніх віршів, коли «на зорі» задывнвсь хлопчына, але своєї не знайшов («Елегія про співачу двері»), до пізніх, коли лірычны суб'ект за «зовом ночі» шукае свій дім «за трэтьюю зорею» («Дзвінкава пані»). Це асобнасціснэ відчуття набувае ознак метафізычнасці, розсуваючы рамкі часопростору й руйнуючы межу між реалным та ірреалным:

Будеш в срібнім сяіві мерзты
під холодным дахом неба.
Відрізнити сам не можеш,
што тут прывід, а што ява,
чы це марево, чы, може,
дійсність, наче сон, лукава.
Це із скла й музыкі вежі,
це вогонь, што вже не гріе,

¹⁵ Войціцка Г. Антоніч у Борятціні // Весні розспіваной князь. — С. 343.

¹⁶ Олійнік (Ксенжопольска) О. Забутый поет Лемківщины. — само. — С. 358.

це останні світу межі,
це архітектура мрії.

(«Ніч на площі Юра»)

Саме звідси – скорботно трагедійний мотив, пов'язаний зі «срібним місяцем», «срібною ніччю» і «срібними» саями. Місяць Антонича – «таємний перстень», поєднаний з молодістю, піснею, смертю. Молодістю – бо вічну молодість можна купити лише ціною життя, з піснею – бо зривання плодів у саду поезії рівноцінне біблійному первородному гріху. Вперше це відчитав в Антонича літературознавець із Канади Олег Ільницький, який дійшов висновку, що в Антоничевому світі «непорочність (молодість), скуштувавши плоду знання («слова», мистецтва), в пароксизмі розкоші й болю вмирає:

...і словом просто в серце тну,
аж трисне кров, мов крик одчаю,
з нестями й щастя умираю»¹⁷.

Ось чому «був тільки місяць дружною на мому з піснею весілля» («Весілля»), ось чому перстень місяця «вправлений у ночі гебан» («Ніч на площі Юра»), ось чому ніч – маска – «смерти чи кохання» («Елегія про перстень ночі»).

Помічено, що свсім трагічним світовідчуттям і навіть спорідненістю образів лірика Б. І. Антонича перегукується з лірикою еспанського поета Федеріко Гарсія Льорки, зокрема з циклом його поезій «Циганське романсеро» (в інтерпретації Миколи Лукаша «Циганський баладник»): у ньому «Романс про місяць», де місяць теж – вісник долі, смерті, посланець «іншого світу».

Іван Драч у передмові до видання лірики Льорки в українському перекладі М. Лукаша стверджує, що «Циганський баладник» міг би називатися «Місячним баладником» або «Нічним баладником».

Це спостереження привело І. Драча до зіставлення поезії Льорки й Антонича попри усвідомлення ризикованості

¹⁷ Ільницький О. Медитація смерті // Весни розспіваної князь. – С. 290.

паралелей: «Відразу напрошується копа заперечень. Та все ж щось споріднює Лорку з Антоничем, і більше, ніж з будь-яким з українських поетів. Що? Можливо, велика доза чисто поганського трунку, який їхню поетичну кров гонить так щасливо й скорботно»¹⁸.

Особливо унаочнює цю спільність в очах І. Драча «місяцевий» сюжет в обох поетів: «Присутність місяця в андалузійця, омусульманеного на цілі покоління краю, не дивна, але така ж присутність місяця і в лемка (Антонича). В Лорки – все в примарних чарах місяця – буденність закутується в романтичне покривало нічного сонця»¹⁹. Стосовно місяця вжито образ «нічне сонце», і відразу на гадку спадає «козацьке сонце» – місяць, приміром, у Юрія Дарягана:

Закотилося сонце за обрій,
А козацького сонця нема ще...
(З циклу «Дике поле»).

Ця характеристика Лорки могла б стосуватися й Антонича попри те, що в еспанській мові місяць жіночого роду (*luna*), а в українській – чоловічого. Обидві іпостасі ховають у собі чародійне начало, закріплене у віруваннях та обрядах, що передавалися від покоління до покоління. Український літературознавець із Румунії Магдалена Ласло-Куцюк у статті «Метаморфози місяця», характеризуючи архетипність цього образу, жіночу його іпостась, пояснює його роллю і місцем жінки в первісному суспільстві, спираючись на дослідження англійського вченого Роберта Грейвса «Біла богиня». Історична граматика поетичного міту, в якій він показав тісний зв'язок «між образом місяця і уявленням про богиню-праматір, яке в цивілізаціях Середземного моря передувало вірі в головного Бога, подібно тому, як матріархат передував патріархату в усіх суспільствах»²⁰. Дослідниця твор-

¹⁸ Драч І. Духовний меч. – Київ, 1983. – С. 269-270.

¹⁹ Драч І. До таск: мці Богдана-Ігоря Антонича // Літературна Україна. – 1999. – 18 листопада.

²⁰ Ласло-Куцюк М. Шукання форми. – Бухарест, 1980. – С. 17.

чости Б. І. Антонича з Польщі Лідія Стефановська у монографії «Антонич. Антиномії» спирається на працю американського антрополога румунського походження Мірча Еліяде «Трактат про історію релігії», у якій місяць потрактований як «архетипічний взірць безнастанного переходу від порожнечі до повноти», а «ритми місяця визначають багато інших ритмів у всесвіті: «він керує всіма площинами космічного виникання, тобто водою, дощем, рослинністю, урожаєм»²¹.

У свідомості українського народу місяць у чоловічій іпостасі теж «має своїми фазами вплив на людей і рослини. Людина, що вродиться на повно, захує все життя молодість і свіжість лица та живий і веселий характер, а та, що вродиться при кінці місяця, має понурій вид [...] Коли з'являється повний місяць, селяни повертаються до нього лицем, кланяються і моляться, просячи в Бога щастя і здоров'я»²².

В Антонича, як і в Льорки, місяць попри багатоваріантність його трактування, несе в собі начало катастрофізму, є вісником смерті, що в обидвох поетів підкреслює його синій колір.

У заключному творі наведеної вище тріяди: перстень пісні, перстень молодости, перстень ночі – пісня і молодість усвідомлюються тільки тоді, коли вони минають і «треба йти за зовом ночі, аж попів сну засипле очі». Тому ніч тут уже – вісник зодіякального світу, вона – «і перша й тисячна й остання», а місяць – антидень, він – мертвий, синій – «відчиняє п'ять брам ночі». Таким чином, таємнича, як природа, творчість – драма, випробування, подібне до зривання забороненого плоду пізнання у райському саду, за що треба платити життям.

У поезії Антонича, зокрема в збірці «Три перстені», є і справді «сонячні» вірші, є мотив подолання ночі днем. Це засвідчує, що світ поета завжди багатший від тієї чи іншої його інтерпретації, яка неминує його схематизує.

²¹ Стефановська Л. Антонич. Антиномії. – Київ, 2006. – С. 194.

²² Гнатюк В. Нарис української міфології. – Львів, 2000. – С. 145-146.

До Антонича значною мірою можна віднести ту характеристику, яку він дав англійському письменникові Д. Г. Ловренсу: «Льоренс – це дивний мистець, повний суперечностей і протилежних настроїв. Суворість і полум'яна змисловість. Містичні наголоси й вітальне захоплення життям. Християнський зрив до височин і поганський культ дочасного. Гіркий песимізм і діоніська життєрадісність. Похмурий пуританізм і похвала первісних сил природи»²³. І все ж дослідники шукають домінанту: якщо текст не цілком вкладається у певну матрицю, то принаймні їй не суперечить у вихідних позиціях. Сьогодні в потрактуванні поезії Антонича переважає мітологічна призма, світ цієї поезії постає як мітосвіт, хоч завтра, можливо, пріоритети зміняться, і читачі сприймають Антоничеві картини в їх безпосередньому вияві, як сприймають охолону розпечених уст вином у рубаях Омара Хайяма, зігнорували суфійську символіку цих творів...

І все ж мітологічний підхід до творчості Б. І. Антонича має своє джерело і свою логіку. Джерело – слова самого поета, що «є два світи: один круг нас, а другий це ми...» Котрий з них важливіший?.. Донедавна визнавався тільки перший. Сьогодні переважає увага до другого. Чи не перший з критиків, хто звернув увагу на цей «другий» світ Антоничевої поезії, був україніст із Чехії Орест Зілинський. Він писав у рецензії на видану в 1966 р. у Пряшеві книгу поезій Антонича «Перстені молодості»: «Існує ґрунтовна різниця між метафорикою більшості українських поетів і метафорикою Антонича. В інших поетів метафора посилює реальний образ як музичний акорд, в Антонича вона стає будівельним матеріалом суцільної поетичної фікції уявного світу, в якому речі сплітаються в нові функційні комплекси. Це, власне кажучи, вже не метафора, а органічна частина нової, окремої дійсності [...] Явища життя втрачають свою відвічну інерцію, виступають зі своїх берегів,

²³ Антонич Б. І. Мистець пристрасти (Про Д. Г. Льоренса) // Дажбог. – 1933. – № 1, січень. – С. 15.

мінюють свої конфігурації, набуваючи через сон та мрію нової опуклості й сили»²⁴.

Отже, світ «Трьох перстенів» не однолінійний, він існує в різних вимірах і проєкціях; світ «круг нас» і світ у нас взаємодіють між собою: багатство і краса зовнішнього світу відкриті безпосередньому сприйняттю, глибина «другої дійсності» – внутрішньому зорові.

Тут виразно виявляється той буттєвісний стан «я – не я», що його Н. Лосський назвав «безпосередньою свідомістю зовнішнього світу», пізнанням, у процесі якого відбувається «єднання я і не-я (подібно до того єднання, яке існує між різними душевними процесами в самому «я»), завдяки якому життя зовнішнього світу дане тому, хто пізнає, так само безпосередньо, як і в процесі його власного внутрішнього життя»²⁵.

Збірка «Три перстені» поклала початок двох рівнобіжних ліній, які в наступних книгах «Книга Лева» (1936) та «Зелена євангелія» (1938) оформлюються композиційно. Обидві ці книжки поділені на «глави» та «ліричні інтермеццо»: у перших переважає епічне начало, у других – ліричні спалахи, в яких проте сконденсовано великий заряд драматизму.

Паралельне розгортання двох «сюжетів» виявляє внутрішню суперечність Антоничевого поетичного світу, протилежність його вихідних основ. Під цим кутом зору збірку «Книга Лева» можна розглядати як антитезу «Трьох перстенів», передусім у плані опозиції «село – місто».

Епіцентром «Книги Лева» є Львів, але не стільки як означення конкретного міста, як його мітологічна сутність. Б. Рубчак, підкреслюючи мітичну основу збірки, виділяє рівні символу Лева: Лев у геральдиці – знак відваги і маєстату, в астрології – знак зодіаку, що символізує силу сонця, в алхімії – філософського вогню і золота, в психоаналітиці К. Г. Юнга – остраху, що розум може бути подоланий підсвідомістю, нарешті, це знак міста Львова,

²⁴ Зілинський О. Дім за зорею // Весни розспіваної князь. – С. 99.

²⁵ Лосський Н. О. Обоснование интуитивизма. Я и не-я // Лосский Н. О. Избранное. – Москва, 1991. – С. 85.

його герб...²⁶ У віршах збірки дійсно можемо знайти кожен з означених символів: вогонь, сонце, золото, сузір'я Лева – цей «знак монархів, воїнів, пророків», а також біблійні притчі, пов'язані з левами («Даниїл у ямі левів») тощо.

Але мітологізм «Книги Лева» – далеко ширшого масштабу. Мітологемний характер цієї книги виявляється передусім у «містичній єдності з світом», у тому, що творчість для поета – це «формули екстази», священнодійство. Вона такий самий процес, як зростання і згасання у природі, і сама природа є актом творення: «ластівки в книжках пташиних записують початок дня», місяць пливе до діброви «писати елегії на пнях», а срібні букви книги ночі можна прочитати тільки серцем...

У «Першій главі» «Книги Лева» переважають біблійні мотиви. Проте це не поетична інтерпретація старозавітних чи євангельських сюжетів, не осанна чи самопокута, як у «Великій гармонії». Це єдність елементів, тих ниток, які «зшивають» землю і небо, тобто пов'язують архетипні образи Святого Письма не тільки з голосами природи й реаліями повсякденного життя, а й з первісними космогонічними силами («дочасне світло»), які захоплюють і водночас лякають. Але людина долає свій переляк до тих істот, які вражають її своєю потворністю, і називає їх «братими з dna вод». Таке визнання родової єдності може, здається, бути запереченням думки деяких дослідників творчості поета, які вбачають у віршах «Першої глави» «Книги Лева» доетичний період самосвідомості людства. Адже чимдалі у збірці поглиблюється саме одухотвореність речей і явищ, починаючи від криниці, щербаті цямрини якої стають мовби струнами ліри, коли «надхненноустий чужоземець» напився її води з відра самаритянки, і закінчуючи терном, який скаржився, що мусив колись колоти чоло Христа, але щасливий, бо «азнав найвищої із ласк – чоло вінчати Боже» («Терен співає»).

²⁶ Координати: Антологія сучасної української поезії на Заході / Упорядкували Б. Бойчук і Б. Рубчак. – Нью-Йорк, 1969. – Т. 1. – С. 322.

Створюючи «темне царство» праприроди, «зелено-чорну батьківщину восьминогів», поет спирався на фольклорну космогонію (згадаймо колядку «Коли не було з на-щада світі, тогди не було ні неба, ні землі, а лем було синєє море...»). Однак вищий сенс циклу полягає у тому, щоб, з одного боку, утвердити єдність усього живого, а з іншо-го – знайти для втілення «праречі» відповідне «праслово», суть речей «схопити у клітку слова», що можна здійснити лише шляхом прозріння, екстазу, натхнення, подоланням рубежу між реальним та ірреальним, розумом та інтуїці-сю, «шалу» і «розуму».

У поезії Б. І. Антонича окреслюється цикл світобудови від «прапервісного мороку природи» в «Книзі Лева» до «сурм останнього дня» у «Зеленій євангелії» та «Ротаці-ях». Тут бачимо ще одне замкнене коло: первісний хаос «темних вод» і «дочасного світла», а саме шлюб світла і води, що за слов'янською космогонією дає початок життя, мовби перетікає у хаос «кінця світу». Це замикання по-чатку і кінця, «праречі» і «останнього дня» творить своє-рідний «четвертий перстень» поезії Антонича, об'єднаний присутністю ліричного суб'єкта в минулому і майбутньо-му, тобто виступає моментом трансцендентности.

Паралельність ліричних сюжетів знайшла свій вираз в ритмомелодиці «Книги Лева» та «Зеленої євангелії». Інтонаційний лад поезій, метрика мають безпосередній зв'язок зі змістом. Для ліричних настроїв, їх переливів найвідповіднішим є короткий енергійний рядок. Здебіль-шого чотири-п'ятистопний ямб.

Весна, неначе карусель,
на каруселі білі коні.

(«Зелена євангелія»)

Вгорі зелена яма світла,
ядро – гвоздика електрична.
Ні, ми до того ще не звикли,
що наша молодість не вічна.

(«Гвоздики»)

Емоційний плин ліричних інтермеццо відразу передається читачеві. Натомість у поезіях глав, де центр ваги переносить на розумове сприйняття, переважає шести-, семи- і восьмистопний ямб:

В'їжджає віз на третю греблю ночі. Хто нас, вітре,
кличе?
Чи скоро вийде нам назустріч білий схід, мов олень
з бору?

(«Дзвінкова пані»)

і леви з прапорів рядами йдуть маєстатично містом,
і їде мармуровий вождь на кучерявому коні.
(«Монументальний красвид»)

Антонич шукав розміру і творив його, бо в українській поезії зразків подібної ритмомелодики майже не було. Вже тогочасні критики зазначали, що аналогії шести- та семи-стопного ямбу Антонича можна знайти скоріше в польській, аніж в українській поезії. І тоді виникло питання: чи не суперечить такий вірш характерові української мови, ладові мовлення, природній тональності фрази? Але коли читаєш строфи поета, де немає навіть властивого багатостопному рядкові придиху-цезури чи бодай логіко-інтонаційного наголосу, не помічаєш штучності чи нарочитості. Здається навіть, що такий вірш єдино можливий для монументальних образних конструкцій, що можуть передати інтелектуальну напругу. Ю. Андрухович зазначає з цього приводу: «Якщо зіставити Антоничеві вірші, вміщені у главах і в інтермеццо з «Книги Лева» і «Зеленої євангелії», то згадуються слова Ф. Г. Лорки про те, «що короткий вірш може бути крилатим. Довгий вірш мусить бути вченим, ваговитим»²⁷.

«Ліричні інтермеццо» становлять певну опозицію «главам» «Книги Лева» та «Зеленої євангелії», що виражає «по-

---

²⁷ Андрухович Ю. Особливості стилістики і техніки письма Богдана-Ігоря Антонича // Нариси з поетики української літератури кінця XIX – першої половини XX століття. – Івано-Франківськ, Снятин, 2000. – С. 192.

двосннн» і навіть «помноження» світу в очах поета. З одного боку, він задивлений у первісній та кінцесвітній, формотворчій та руйнівній хаос природи, а з іншого – «розчинений» у буйності життя, струмуванні рослинних соків – зеленої крові землі; тут бачимо прагнення проникнути за речеву оболонку світу і піднятися духом до того, хто «створює її вишищує світи», а там – майже цілковите злиття з цією речевістю, з біосом, ототожнення себе зі світом живої природи.

Можна по-різному трактувати присутність у духовному світі поета поєднання цих полярних начал, сприймати їх як антиномії, але можна бачити й певну рівновагу між ними: космогонічні мотиви мають характер прапервісного мітологічного світобачення, а біологічні явища, одухотворені розчищеною у них поезією, можна було б характеризувати як своєрідний антоничівський пантеїзм.

Власне, цю одухотвореність Антоничевої природи як найкраще виражають «ліричні інтермецо». Цей біологізм утверджує єдність світу, підпорядкованого законам колообігу в природі: народження, розквіт, згасання, смерть, включення людини (навіть творчості, поезії) в це «мудре коло життя». «Пісня про незнищенність матерії», яка не раз слугувала як аргумент переходу поета з ідеалістичної на матеріалістичну позицію з погляду ортодоксального маркєзму, насправді ніяких змін у світоглядних засадах Антонича не означала. Тезу про вічність матерії зустрічаємо не тільки в Антонича. Д. Чижевський у статті «Г. С. Сковорода і німецька містика» звертає увагу, що «в метафізиці Сковороди найбільше непорозуміння дослідників викликало його вчення про вічність світу, нескінченне – в часі – існування матерії – «*Materia aeterna*...»²⁸ І в примітці: «Варто звернути увагу на можливість витлумачувати вчення Сковороди згідно з християнським креаціонізмом» (божественним створінням), оскільки «час виник тільки одночасно зі створенням світу» – «*non est mundus factus in tempore, sed cum tempore*» (Августин)...»²⁹

²⁸ Цит. за кн.: Надъярных Н. С. Дмитрий Чижевский. Единство смысла. – Москва, 2005. – С. 285.

²⁹ Там само.

Коли ж повернутися до самого вірша Антонича, то вже перша строфа його –

Забривши у хащі, закутаний у вітер,
накритий небом і обмотаний піснями,
лежу, мов мудрий лис, під папороті квітом
і стигну, і холопу, й твердну в білий камінь –

виявляє буттєвісний стан пізнання внутрішнього світу реаліями світу зовнішнього: небо, камінь і пісні постають тут як категорії одного ряду. Такий прийом у поезії не є чимось винятковим – згадаймо рядки російського поета Ніколая Заболоцького («Вчера о смерти размышляя...»):

И встретил камень я. Был камень неподвижен,
И проступал в нем лик Сковороды.

Обрис («лик»), певна річ, не стільки зоровий, як духовний, так само, як у цьому ж вірші голос Пушкіна над листям, птахи Хлебникова біля води, як, зрештою, і Антоничів хрущ на шевченківських вишнях. Отож, «пісня про незнищенність матерії» була гармонійним акордом у поетовій музиці космічних сфер, була піснею про незнищенність поезії.

У «ліричних інтермеццо» «Книги Лева» та «Зеленої евангелії», як і в збірці «Три перстені», ті ж трансформовані й оказковані обриси лемківського пейзажу, але гранично ущільнені до рівня семіотичних кодів, ключів для прочитання чи радше різночитань. До того ж тепер переважно знімається ланка зв'язку суб'єктно-об'єктних відношень, створюється ситуація «я – не я», «не-я – я», бо «я» виростає у багатоманітність життя природи і зростається з ним:

Нас двос – два кошлаті й сплетені кущі
і усміх наш – метелик мудрий і крилатий.
Проколені думки, мов бджоли на дощі,
тріпочуться, на гостре терня міцно вп'яті.

Пісні, мов ягоди, омаюють щодня
той сад, де ми ростем, обнявшись тісно листям.

Углиб, аж до коріння, все отут сповня
рослинний бог кохання первісний і чистий.
(«Сад»)

Легко зауважити, що сад виступає тут не як сфера природи, а відповідно до барокової традиції – сад поезії, творчості («Сад поетичний» Митрофана Довгалевського, «Сад божественних пісень» Григорія Сковороди).

Збірки «Книга Лева» і «Зелена євангелія» піднесли українського поета на рівень філософського мислення позначеного метафізичністю, «містичною єдністю з світом». У цьому контексті несподіванкою може видатися остання, не завершена автором збірка «Ротації» (1938). На думку деяких дослідників, вона знаменувала собою повернення від мітологом попередніх книжок до конкретики реального життя сучасного міста з його контрастами, соціальними проблемами, насиченою предметністю. Але такий погляд можна прийняти тільки частково, він охоплює тільки зовнішній, верхній зріз тексту. В тематичному плані вірші «Ротації» можна вважати продовженням збірки «Привітання життя», у плані розвитку філософських мотивів – продовженням «Книги Лева» та «Зеленої євангелії».

Місто в Антонича, за його власним визнанням, це «місто саме в собі, місто – суть, місто – майже біологізоване. Тут виступають два типи: один («Монументальний красивид», «Площа янголів») монументалізований з лаятмотивом статуї, другий («Концерт з Меркурія», «Апокаліпсис», «Сурми останнього дня»), так сказати б, апокаліптичний. Окремі реалістичні образи складає в цілість, освітлену сяйвом божої кари (комети, потоп, судиний день). Якийсь надреалістичний натуралізм»³⁰.

Як прихильник феноменологічної школи літературознавства, Антонич не вважав таку інтерпретацію своїх віршів єдиною правильною і обов'язковою для всіх. Та все ж інтенційність автора хоч і не обов'язково співпадає з

³⁰ Як розуміти поезію: розмова в редакції з Богданом І. Антоничем // Назустріч. – 1935. – № 15. – С. 5.

«обрієм сподівань» читача, вона служить певним орієнтиром чи резонатором інших прочитань. Так чи інакше, місто Антонича протистоїть його селу як антипод природи, антиприрода. Якщо потвор океанських глибини первісної природи поет називав «братами з дна вод», то потворі міста він пророкує загибель. У «майже біологізоване» місто «перетікає» первісний хаос темних вод і «дочасного світла», та воно все ж антиприрода, скоріше навіть постприрода, що дійшла до останньої стадії свого розвитку і не має майбутнього. Природа в Антонича – самоцінна, місто ж – підпорядковане розрахунку, наживі, продажності. Чи картини й ситуації, які розгортає поет у «Ротаціях», можемо назвати соціальними? Без сумніву, вони містять значний елемент соціальності. Водночас ці картини й ситуації виходять за рамки соціальної конкретики, здобувають широку філософську проєкцію.

Місто Антонича, де все постає в гротескному вигляді – по-своєму пародія на природу, що видно хоча б з такого уривку «Сурм останнього дня»:

Живуть під містом, наче у казках, кити, дельфіни і
тритони
в густій і чорній, мов смола, воді, страшних пивницях сто,
примарні папороті, грифи і затоплені комети й дзвони.
– О пущо з каменю, коли тебе змете новий потоп?

Нові підходи, які часто заперечують попередні, зокрема дух заперечення і негації в «Ротаціях», супроводжували появу нових рис поетики, зокрема сильні елементи деструкції образу. Згадаймо, що сам поет характеризував ці вірші як «якийсь надреалістичний натуралізм». Це визначення найближче підходить до сюрреалізму. Як згодом згадував друг Антонича художник Володимир Ласовський, на поета дуже вплинуло знайомство з полотнами сюрреалістів Д. Кіріко та М. Андрієнка.

Антонич буде тепер ліричний сюжет не за принципом розгортання мотивів, тут спостерігаємо вже дисгармонію,

зіткнення контрастних образів («Мертві авта», «Концерт з Меркурія»). Та все ж цілком зараховувати «Ротації» до сюрреалізму, як «Три перстені» – до імажинізму, немає достатніх підстав. У них, радше, маємо виразні ознаки цих течій тодішнього авангардизму. Справа в тому, що імажинізм передбачає самодостагність образу аж до тієї межі, коли образ поглинає ідею, «ковтає зміст» (за висловом російського імажиніста В. Шершеневича), а сюрреалізм, згідно з основною засадою його теоретика А. Бретона, підпорядкований автоматизму письма. І першого, тобто «ковтання змісту» (що засвідчує хоча б сповнений яскравої образності вірш «Село»), і другого, тобто «автоматизму письма», годі дошукуватися у поезії Антонича – поета концепційного мислення з глибоким філософським підґрунтям, чутливого водночас до прийомів тієї чи іншої стильової течії.

Б. І. Антонич взагалі не був прихильником стильового підходу до літературних явищ. «Чи мистецькі напрями дійсно існують в об'єктивному розумінні цього слова, цебто чи справді мистецьке життя кожної епохи розпадається на поодинокі струї й замикається без залишків у їхніх рамах?» – запитував він у статті «Національне мистецтво (Спроба ідеалістичної системи мистецтва)» і давав негативну відповідь: «Пам'ятаймо, що мистецтво творять мистці (одинці), а не напрями. Пікассо це знаменитий маляр, але має на собі щось аж чотири наліпки. Вийміть його з шухляд ізмів!»³¹ Це, однак, не означає, що проблеми стилю не цікавили поета. Радше навпаки: його окреслення домінант авангардистських течій у статті «Між змістом і формою» оригінальне й по-своєму точне: «Мистецькою ідеєю імпресіонізму є відношення барви до світла, цебто барва піддана діянню різних відмін світла або тіні в різній напрузі, пуантилізму – є барва крізь прозоре повітря. Мистецькою ідеєю футуризму є рух, кубізму – первісні

³¹ Антонич Б. І. Національне мистецтво (спроба ідеалістичної системи мистецтва) // Карби. Мистецький збірник. – Львів, 1933. – С. 5.

спрощені, отже геометричні обриси реальних предметів (праформа дійсності), конструктивізму чи супрематизму – гармонія («ліризм») чистих геометричних зразків»³².

Спіраючись на національну традицію і на здобутки модерної поезики ХХ ст., Б. І. Антонич створив власну концепцію світу, що ставить його в один ряд з найвизначнішими постами його епохи.

Поезія посідає основне місце у творчому доробку Б. І. Антонича. Але він з успіхом пробував свої сили і в інших жанрах літератури.

Багато задуманих творів залишилося у фрагментах, дещо, мабуть, пропало у веремії воєнних часів. Як засвідчувала наречена поета Ольга Олійник, Антонич написав драму з лемківського життя, але серед рукописів поета, що зберігаються у Львівській національній науковій бібліотеці України ім. В. Стефаника, є лише перша сторінка рукопису «Великий чин (п'єса в чотирьох діях)». Чи був цей твір написаний повністю, як і багато інших, розрізнені сторінки яких знаходимо в поєтовому архіві, поки що невідомо.

Із закінчених творів маємо лібретто опери «Довбуш», написане на замовлення композитора Антона Рудницького. Композитор вимагав переробки лібретта відповідно до специфіки жанру опери, і поет узявся здійснювати її, але не встиг завершити цієї праці. Таким чином є два варіанти «Довбуша», перший з яких – як літературний твір – має більшу естетичну вартість.

Антонич ґрунтовно простудіював фольклорні твори про Олексу Довбуша, переважно за «Етнографічним збірником» Наукового Товариства ім. Шевченка та іншими публікаціями, але відкинув казково-фантастичну проблематику: смертельно поранений Олекса Довбуш приходить до усвідомлення, що «не можна йти крізь зло до добра».

Від початку 1930-х рр. Б. І. Антонич намагається втілити низку прозових задумів. У журналі «Дажбог» (1932, № 1) під заголовком «Гріх» було опубліковано уривок з роману

³² Антонич Б. І. Між змістом і формою // ЛННБУ ім. В. Стефаника, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 63.

«На другому березі». Закінчена також його повела «Політик», у якій автор вдається до сатири і гротеску.

Але найповніше потенційні можливості прозаїка розкривають перед нами великі рукописні фрагменти незакінченого роману «На другому березі». Антонич працював над романом протягом усього творчого життя. Твір мав якнайповніше виразити грані його світосприйняття, які не давала можливості розкрити його поезія.

Отже, перші фрагменти роману були опубліковані в 1932 р., а через кілька років Антонич розпочав роботу над повістю «На другому березі», яка мала стати своєрідним продовженням роману – твором у творі.

Оскільки багато розділів роману було тільки розпочато, важко на основі фрагментів реконструювати сюжет твору. Можна лише з певністю сказати, що він мав ознаки детективного жанру: вбивство, самогубство, помста, але серцевину його становить вставна повість, у якій сконцентрована філософська основа задуму, сформульована одним із персонажів повісті, її «автором» Марком Мартовичем, як твір «про глузд життя».

Саме ця повість дає сьогодні підставу дослідникам називати її зразком модерністичної прози, можливо, найвищого гатунку і шукати в ній деяку співзвучність з творами «Ф. Кафки, А. Камю, Ж.-П. Сартра, М. Пруста...»³³

Устами героїв повісти говорить сам Антонич, мовби розподілений між двома берегами бугтя, намагаючись збагнути таємницю смерті й зазирнути за край іншої дійсності. Роман починається символічною картиною: «Між двома берегами плила ріка. Міст лучив обидва береги. Мовби подавали вони собі долоні, котрі посередині взаємно себе хватали». А закінчується визнанням, що навіть поети «не зможуть добути з будь-якого явища всіх явних і таємних його сторінок...»

³³ Лебедівна Л. У пошуках ... ідеальної єдності: феномен Богдана-Ігоря Антонича // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2008. – № 1. – С. 81.

Низка статей Антонича, його рецензії, полемічні нотатки, участь у дискусіях, літературно-критичні ескізи письменників характеризують його не тільки як митця з тонко розвиненим чуттям поетичного слова, а й як теоретика, добре обізнаного з тогочасними естетичними концепціями та власною теоретичною позицією. Варто назвати хоча б силуети портретів Гете, Карла Мая, Р. М. Рільке, статті «Монументальний реалізм», «Криза сучасної літератури», «Література безробітної інтелігенції», рецензії на книги М. Рудницького, Ірини Вільде та ін. Статті «Національне мистецтво» та «Між змістом і формою» дають підстави віднести Антонича до прихильників феноменологічної школи літературознавства: мистецтво, на його переконання, не витворює дійсності й не перетворює її, а створює окрему дійсність, і метою його є «викликувати в нашій психіці такі переживання, яких не дає нам реальна дійсність»³⁴. Зміст твору розкривається в акті сприйняття. «Намірений зміст» автора (чи не є це Антоничеве позначення інтенційності Р. Інгардена) стає «спонукою до нового змісту – змісту сприймача. Кожний сприймач має свій окремий зміст, а краще кажучи, має стільки змістів, скільки разів сприймає твір. Назв'їм його сприймальними змістами або змістами *ex post*»³⁵. Відгомін у цих статтях деяких ідей одного з основоположників феноменологічної теорії в літературознавстві Романа Інгардена, який у цей час викладав у Львівському університеті, засвідчує, що Антонич міг слухати його лекції – в усякому разі він був обізнаний з ідеями цього вченого, сприйнявши й перетлумачивши їх по-своєму.

Коротке життя поета не дало йому можливості реалізувати свій творчий потенціал в різних жанрах літературної творчості, зокрема в прозі. Його сатиричні новели, серед яких виділяється «Політик», незакінчений роман «На дру-

³⁴ Антонич Б. І. Національне мистецтво // Карби. – Львів, 1933. – С. 3.

³⁵ Антонич Б. І. Між змістом і формою // ЛННБУ ім. В. Стефаника, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 63.

гому березі», в якому поєднані дійсність реальна та метафізична, лібретто опери «Довбуш» виявляють широкий діапазон творчих зацікавлень молодого літератора.

І все ж найповніше талант Б. І. Антонича розкрився в ліричній поезії. Творчість автора «Трьох перстенів» та «Зеленої свангелії» належить до найкращих надбань української поезії ХХ ст. Вона органічно вписується у контекст загальноєвропейського поетичного руху філософськими мотивами та образно-стильовою палітрою. Тому цілком закономірно, що вона викликала зацікавлення перекладачів і літературознавців Польщі, Словаччини, США, Хорватії, Росії (її інтерес цей постійно зростає), а на батьківщині породила багатьох послідовників.

Окрема сторінка присутності Антонича в українській літературі – поетична рецепція його творчості. Після появи в 1967 р. книги творів «Пісня про незнищенність матері», упорядкованої Дмитром Павличком, резонанс її був такий сильний, що налякав офіційних чиновників від літератури, і це призвело до нового замовчування поета на цілих двадцять років.

Що побачили в цій поезії небезпечного? Адже не було в ній мотивів, які могли б сприйматися як щось антирадянське на зразок лірики шістдесятників. У тім-то й справа, що філософські мотиви першоначал і кінцесвітності, засад загальнолюдської естетики, драми людської екзистенції вважалися ще небезпечнішими, аніж публіцистична прямотинність. Але зупинити резонанс поезії Антонича було вже неможливо. Спорідненість з Антоничевою поетичною філософією помітна вже у творчості покоління шістдесятників – Ігоря Калинця, Василя Голобородька, Миколи Воробйова, Віктора Кордуна, які прагнули проникнути до джерел мітологічної народної свідомості, в якій вода, земля, трава постають як структурні елементи всесвіту. І хоч це покоління було задушене системою і не змогло тоді повністю реалізувати свій потенціал, ці принципи були продовжені й розвинені у творчості поетів-вісімдесятників – Ігоря Ринарука, Василя Герасим'юка,

Петра Мідянки та ін., у яких реалії сільського й урбаністичного пейзажу набувають антоничівського містичного забарвлення, як, приміром, у збірці Юрія Андруховича «Небо і площі» (1985).

У контексті розмови про Б. І. Антонича важко оминути роман Ю. Андруховича «Дванадцять обручів» (2003), що викликав протилежні оцінки. Андрухович написав цікаву дисертацію про творчість Антонича, в якій розглянув його поезію у контексті західноєвропейського модернізму³⁶.

Про його роман говорилося у плані прийняття чи не прийняття створеної ним версії поета, його особистості.

Сюжетна основа антоничівського розділу твору побудована за принципом літературної провокації. Автор має перед собою дві поведінкові моделі свого героя на основі спогадів двох його приятелів – художника Володимира Ласовського, в очах якого Антонич у щоденному житті – непримітна, скромна, сіра людина, і поета й журналіста Ярослава Курдидика, який характеризує Антонича охочим до витівок, що не цурається борделів. Письменник обирає другу модель. Та справа в тім, що спогадів Курдидика не існує, автор використав прийом фіктивного документального свідчення, дуже наближеного до реальності, бо в час Антонича були два брати Анатоль і Ярослав Курдидики, які після війни жили на Заході, і один з них – Анатоль – справді написав спогади, але не про Антонича, а про гурт молодих письменників, який мав назву «Дванадцятка».

Чому ж, власне, Ю. Андрухович задумав світ саме такого Антонича і чи міг він на щось дійсно антоничівське спертися для створення саме такої поведінкової моделі? Скоріш за все автор шостого обруча приміряє Антонича до себе, до своєї поведінки, або ж навпаки – себе до Антонича, до його таланту. Автор роману знайшов спосіб залучити поета до

---

³⁶ Див.: Андрухович Ю. І. Богдан-Ігор Антонич і літературно-естетичні концепції модернізму: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук / Прикарпатський університет імені В. Стефаника. – Івано-Франківськ, 1996. – 25 с.

своєї містифікації: він осюжетнив і персоніфікував з особою Антонича образ того міста, яке поет зобразив як зосередження продажності, ошуканства, морального розтління і розпусти. Він трактував такий поліс як антиприроду й про- рокував йому неминучий кінець, апокаліпсис:

Гремить підземний лоскіт здаля,
вдаряє в мури буря дзвонів,
і місто котиться в провалля
під лопіт крил і мегафонів.
(«Кінець світу»)

Моральні орієнтири з часом мають тенденцію змінюватися, але на кону цього дійства виступають уже інші «персонажі», хай навіть у масках своїх попередників.

Богдан Ігор Антонич є не тільки одним із найпопулярніших, а й одним із найзагадковіших українських поетів. Тому він притягує до себе усе нових і нових дослідників, хоч творчість його в повному обсязі стала доступною для широкого кола читачів, по суті, тільки в умовах незалежності України. Десятки статей і захищених дисертацій, монографії, поетичні твори, присвячені поетові, свідчать передусім про те, що вічні питання, над якими бився його бендежний талант, залишаються такими ж і для сучасних читачів, закодовані в тих «заворожених перстнях», що уособлюють собою нескінченність природи і духовності.

Микола Ільницький

Поетичні твори

ПРИВІТАННЯ ЖИТТЯ

ПІСНЯ ПРО ВІЧНУ МОЛОДІСТЬ

Запрягти до саней чотири чалі коні
і в чвал, і в чвал!

Заіржуть баскі бігуни на реміннім припоні,
аж луна відіб'ється
від скал, від скал.

Тріснути батогом на вітер буйний
і в даль, і в даль!

Наші очі далечню гартуймо,
а серце куймо
на сталь, на сталь.

Ударять у срібну рунь золоті копита,
мов грім, мов грім.

Повними грудима будемо вітер пити,
під дахом синього неба
наш дім, наш дім.

Снігів завмерлу тишу вигуком розпороти:
нема турбот!

І сонцю ми поженемо навпроти,
бадьорі, радісні,
в галоп, в галоп.

Запрягти до саней чотири чалі коні
і в чвал, і в чвал!

Навпростець переїдемо всі перепони,
здобудемо
життя фінал.

Розпускають коні сиві гриви,
пара з уст, мов дим.

З рвучим вітром буйногривим!
Бути вічно юним,
вічно молодим!

ЗРИВИ Й КРИЛА

1. Прелюдія

Такі бувають часом дивні хвилі,
що сам не знаєш звідкіля, чому.
Приходять в ніч від померків німу,
чи в день, як сонце стане в повній силі.

Далеко бачиш – в незчисленні милі,
віддихаєш, дереш на шмаття тьму,
і чуєш давню радість, ту саму,
яку в щоденщини згубив ти пилі.

Горбами та низами йдуть дороги,
схвильована морських поверхня грив –
це крізь життя змагання шлях пологий.

Хоча б чоло батіг невдач порив,
не жаль, бо ступенем до перемоги
стає нам кожний, хоч невдалий зрив.

2. Ракета

Так тихо. Місяць лиш з-за хмар погляне,
порине в чорних тіней злов тенета,
гряде грязька, густа імла з бескетета,
повітря є гниле, липке, погане.

Нараз крайнебо від луни багряне,
вогнем угору вистрілить ракета
і задріжить, немов тремка трепета,
мільйоном іскор в неба синь розтане.

О! Серце мріє вирватись із лона
тяжкої дійсности, із буднів ґрунту
в безкрає небо, в соколів околи.

Тут розсіпатися в червоні грона,
в криваві розірватись букви бунту,
на землю не вернути вже ніколи.

3. Старе вино

В холоднім сутінку сухого льоху
по стінах тиша кане зерном граду.
І п'яний, м'ятний запах винограду,
й ряди пляшок, що в сповитку із моху.

В цю кучугуру, мов у землю соху,
вбиває час плісні кошлату шпаду.
Пляшки набрякнуть у тісноті спаду
і тріскають, немов струки гороху.

Вино в пісок усякне, червінь рож
увійде в зелень мохового прута.
І ми, буває, нашої також

бажаєм дійсности розбити стіни,
дарма, що може, кинувши їх пута,
ми б розілллялись на незнані ріні.

4. Пожар

Блакитну плахту неба передер
нараз, мов тишу грім, червоний серп;
мов з ран, булькоче кров огню зі щерб.
В повітрі пах припалений чабер.

Даремно воду ллють з криниць й озер.
Вогонь над голови пузаті верб
підносить косу полум'я, свій герб,
як віяло з рудочервоних пер.

Стрункою шиєю перх стін і брам
хитає в сторону праву та ліву
з жагою дикою: його жарким устам

крівавим віддиху безмежжя треба.
Та іскрами жбурляє в хмари з гніву,
що сам не може підпалити неба.

5. Дощ

В морях з шафіру плюхкають краплини,
хлюпочуть срібні краплі в сріблі рік
і гребінь вітру чеше їх відвік
і сонце п'ють, мов овочі калини.

В цілунках тих ростуть дрібні цятини
у білопері хмари, літа лік;
підносять вгору свій вовнистий бік,
геть утікають від землі долини.

Та вітер вдарить в їх легкі вітрила
та млу зморозить білогриву в воду,
на землю їх ваги вертає сила.

Нам годі побороть свою природу,
бунт вічно палить, вічно ломим крила
і знов спадаєм на землі колоду.

6. Орел і літак

Орел, король просторів, в даль летів,
над полову мідь піль, синь моря лав,
над опар хмар шлях крил його дріжав.
Враз чути літака на небі спів.

На ворога вид – в серці лють і гнів;
шалені перегони з ним почав,
ставав чорнішим ліс і меншим став,
аж сил нема, до літака присів.

І ми пливем, крізь місяці та дні,
самітні в хвилях моря кораблі,
у промахів і сумнівів борні.

І над низи зриваємося злі,
не знаючи, що можна від землі
втекти лиш іноді – та тут на ній.

7. Ожереди

І шепотом по полі рознеслося:
на обрій, мов на терези ваги,
хтось в огрядні, пузаті клав стоги
набрякле борошном, товсте колосся.

І зашуміли враз: «Ще зірвемося».
Так загуділи колоски тугі,
бо вітер за чуби гнуздав луги
і торгав горді скирти за волосся.

Бо ж краще їм, як нидіти в млині,
як гинути від жорен тяготи,
щоб вихор їх розмів по далині,

щоби метіль розвіяла осіння.
О, хто не знає ще бажань втекти
з-під млинового сірих днів каміння.

8. Лелеки

Летіли понад морем раз лелеки
до вирію, до південних країв.
Гаїв, де кипариси, чувся спів.
і усміхались землі їм далекі.

Та задріжали вмить від небезпеки,
бо крила їх охляли. Жах глядів.
Та ліс удалі виріс парусів;
всі з щастя криком на вітрил смереки.

Завчасна радість, заміри невдалі,
бо судна в сторону противну мчали,
де півночі грізні дрімали скали.

Так зриви доля нам на інший шлях
зверта нераз; з розпукою в очах,
що хід їх, бачимо, в чужих руках.

9. Свічка

В малій кімнаті стіни, наче руки,
тримають полохливу тишу в жмені.
Сіріють тіні просиво-зелені,
самітна свічка блимає зо скуки.

Шушукають якісь далекі звуки.
А гнотик, в восковім їздець стремені,
свої маріння топить дивні, безіменні,
мов стеарин, блідим вогнем ошуки.

І тухне, й знов палахкотить ясніше,
хоч все заснуло, хоч у сні все дише,
хоч палить власне тіло білосрібне,
хоч нищить ніч його все нижче й нижче
й ним темряву, мов гудзиком, застібне.
До свічки наше серце є подібне.

10. Божевільна риба

Дзюрить, дзичить, дзюрчить, дзирчить вода,
мельодії грає на каміння флейті,
а в білих пін хвилястогривім рейді
риб щічки розцвітають з глибу дна.

Над плесо вискочила з них одна
та сонця колесом побита в леті
упала вниз. Відтоді є в хвиль меті¹
самітна та німа, хоч молода.

---

¹ Від мсто = гамір, шум.

Поете! Чорний шлях твій, чорна скиба,
не заспокоїть сірини багонце,
чужа ржа біржі, гниль коржава гриба.

І мрій снуєш сріблясте волоконце,
і вверх глядиш, мов навіжена риба,
яка побачила хоч раз вже сонце.

11. Баклажани

З-за шиб проміння жмут, мов блиск омани,
осіннім усміхом з далеких лук
бренькливі мухи манить на рундук.
Мандрують хмарою дрібні прочани

й глядять очима, повними пошани,
як сиве павутиння в'є павук
й в вікні від дотиків охлялі рук
блідочервоні спіють баклажани.

На грядці їх застала осінь рання,
як ще були зелені, молоді;
тепер крізь скло читають хмар письмо.

Так наші мрії, заміри, бажання
перейдуть часто в дійсність аж тоді,
коли від себе їх відірвемо.

12. Стратосфера

Є світ над нами високо такий:
без бур, без туч, без хуг, без гроз, без граду,
що в літній день житами приносить зраду,
що в очі б'є квіток, неначе кий.

І не пече полудні жар палкий,
лиш тиша має там безмежну владу

й не дасть шаліти хижому торнаду,
й мовчанням шепотить німі казки.

Однак не можна жити там нікому,
бо лютий холод палить гірш від грому
і найсильніші крила вмить поломить.

Безбарвна сивина колотить розум.
Так і життя без бур, борні, втоми
нас тишею здавило б і морозом.

13. Метеор

«Де батьківщина, де твоя, скажи.
Якої син планети чи комети,
які твій лет міжсвітній має мети,
де перед мандрами давніш ти жив?»

Міжзірний волокито та бродяго,
в безкраю безвість пущений в крутіж,
сліпучий, ярий спижу, що гориш
на вежі світу полум'яним стягом.

Незбагнений в рахунку астрономів,
уроджений в височині німій,
навіщо в низині шукаєш дому,

на власнім гробі кам'яна статує?»
— «Поете, не журись. Упадок мій
жар мого серця від зими врятує».

14. Соняшник

Солом'яні, руді, мутні краски
вже осінь пензлем сонця по городі
розкидує й старій, гнилій колоді
подібні барвою стають листки.

На старість жовкнуть гарбузи тяжкі,
горох журливо хилиться, та й годі.
Босоніж буйний вітер біг по броді,
ногами топче мокрими стручки.

І опустіє лан, що цвів у літі.
Зістанеш ти самотний та німий,
в блиск дивлячись, що вічно той самий.

Хай дощ, хай буря, хай зів'януть квіти,
осліпнеш, почорнієш, та глядіти
не перестанеш ти ні... ми.

15. Coda

Шумить життя журливе жовте жито,
подій хитає повні колоски.
Додолу вітер гне плоди важкі,
як спіє зерно людських мрій налите.

І провіщає синє неба сито
пшеницю діл крізь зір дрібні зірки.
Змагання, мов повою колоски,
оплотом обплели землі корито.

Дорогу нам не стелять тільки рожі,
навпроти віє вітер сніговий,
на скелі пнемось гострі, непригожі.

Благословенний шляху грозовий!
Як намагатися й впадати можеш,
щасливий друже ти, бо ще живий.

БРОНЗОВІ М'ЯЗИ

1. Пісня змагунів

Сонце любимо та спорт,
наша пісня складена в мажорній гамі,

перегонів любимо бурхливий гамір,
просто й без хитання в порт
човен наш пливе.

Гімнастичний крок
гуркотить на грищі, наче тарабан;
це вистукуємо наш залізний ямб.
Прискає пісок.

Любимо: змагання труд,
шлях під гору, далеч, розмір, погляд просто,
усміх, промінь соняшний і вільний простір,
й хвиль рвучких сміливий скрут.
Нас утома не поборе.

Від
праці серце нам не хворе.
Сонця жар справляє, що тіла блищать, мов бронза.
О, який рекорд ще зможемо здобути, бо-зна:
може перемінимо
світ.

Ратище в руках нам свище
й пестить ляском диск,
понад гуркотливе грище
кулі срібний блиск
й мас м'яко м'яч.

Ми не знаємо невдач,
лиш:
розкіш небезпеки,
радість перемоги.
Нас не болять ноги,
як маршуємо,
сильні, мов дейнеки,
смілі, мов ушкали,
на найвищі скали.

Прибрані
в вічної весни зелений буз,

махом руки, маршем ноги
вітаємо сонця брус,
ми – бадьорі, бронзові боги.

2. Біг 1000 метрів

Віддих свище в легенів брилах,
наче буревій.

Пливу легенько на ніг крилах
в синій обрій мрій.

Я не вихаю руками, я не вихаю ногами;
закам'янілий тан.

Я тільки орю по морю персами, я тільки порю повітря тамі,
наче залізний танк.

Я не підношу ніг, я не підношу рук;
закостенілий рух.

Я вистрілений зі стрільна рушниці стріл, я випнутий лук,
розвійний вітру дух.

Попід мною в противну сторону біля піску каскада
десь вдаль жене.

Дубовим тараном мені на груди пада та наче градом,
в очі мене
зернами тне.

О біла смуго піску! Я тебе зімну;
не загородиш мет!

О райдуго піскова! Я тебе зігну;
ще ти спиниш свій лет!

Кудою гляну, кудою гляну –
тисяча очей в імлі,
поглядів банить п'ястук,
батого вигуків тнуть,
гарпуни люті, злі.

О, не треба оплесків, не треба, ні!
Дарма не складайте рук.
Вашого ентузіязму павук
греблею не буде мені.

Я ніколи не стану, я ніколи не стану;
як
биндочку мети прорву,
в синій обрій розтану.

3. Скок жердкою

Набрав повітря в груди,
аж засвистали звуком флейт.
Підніс жердину вгору;
так птах підносить дзьоб,
як починає лет.

Немов стовпи у землю,
вбив ноги у сажневий крок.
Пробитий наскрізь вітер.
Ніг видно лиш галоп.
Угору стрелив скок.

Штовхнув себе й ворину
відкинула назад рука.
Залопотали в вітрі
і ноги й руки враз,
мов крила вітряка.

Хоч тіло олив'яне,
здається, що легкий мов лист.
Сумний, що не зістане,
мов парус понад криком
мас,
поволі впав униз.

4. Дівчина з диском

Гляджу захоплений по оболоні
і слова вигукнути з уст не можу,
гляджу на тебе горду, гарну, гожу,
і як стоїш, застигла у розгоні,
струнка Діяно з місяцем в долоні.

Рука пташиним вкрала легкість перцям,
твій рух гнучний розбурхує до краю.
Не бачу вже нічого більш, лиш знаю:
юрбу схвилюєш ти шаленим герцем,
моїм, неначе диском, кинеш серцем.

5. Ситківка

Квадратова площа. Нитяний місток.
Білі молодці й дівчата білі
сновигають поміж стінами сіток
по піску, що мов підлога в віллі.

Мирні, рівні, певні, круглі рухи,
білі плями на міністім полі,
аж здається, що безжурні духи
грають жеребом своєї долі.

6. Змагання атлетів

Пухке лице судді, неначе в бонза,
та свиставки пронизливий сигнал,
захоплення в очах довкола пал
і плескіт рук і мого тіла бронза.

Дають побіди келіх у долоні,
беру його в мовчанці сам німій,
а на землі лежить противник мій,
повалений в подвійному нельзоні.

Я – грецький бог з античної статуї –
виходжу з жестом гордої поваги,
дарма, що оплесків гудуть ще струї.

Несу здобуту чарку в свій притин,
я хочу пити, я горю від спраги,
до уст бокал підношу – в нім полин.

БАЛЯДА ПРО ТІНЬ КАПІТАНА

Пролог

Вітер оре
синє море.
Корабель гуляє.

Чорна галка
кличе палко.
Близько вже земля є.

Пісня I

Як граєш у карти чи з чарки вино п'єш, о друже мій,
в гарячці з туманом тяжким замороки одруженій,

бач, щоб за хвилину цю не заплатив ти задорого,
коли тебе тінь твій покине й твоїм стане ворогом.

Послухай: в одному містечку на морському березі
уже похилився над пристанню літеплий березень.

Тут порт закосичений, наче квітками, фрегетами.
Дах неба над ним є сивастими хмарами латаний.

Завішений в порті двигар – величезне коромисло
над містом, над садом розквітлим торгівлею

й промислом.

На кожному боті піднесена шогла, мов палиця,
а прапор на шоглі завішений барвами палиться.

Обсмалені вітром обличчя моряцькі на палубі;
у тиші спокійних ночей без хвиль шуму не спали би.

У школі вітрів та тайфунів боротися вивчені
не знають, що ляк, переможуть у кожній притичині.

Лиш бовдурів шум розлягається піснею лункою.
Стрункий капітан на поруччі опертий із люлькою.

Канати потяли долоні у тисячні борозни,
волосся вже сивіє, наче прикрашене в борошні.

Пояснення

На дворі буревій,
у корчмі портовій
на столі джину збан.
З чортом грає в карти
(це не жарти, це не жарти)
молодий капітан.

Пісня II

Покинули міста базар і засмічене торжище.
Гей вітре, гей вітре, ще грай нам і прапором торгай ще!

Стоїть на сторожі, мов чапля, керманич при демені.
Напружені м'язи моряцькі, мов линви та ремені.

По хвилях вітри сновигають заблукані поповзлом
і ніч виїжджає з-за обрію темряви повозом.

Блідим по воді молоком розіллється блиск місяця;
мов прапор, хмаринки на щоглах повісяться.

Сердито тайфун лопотав корогвами, мов косами;
чардак колихався обсипаний густо матросами.

Ночами та днями пливуть кучугурами хвиль напросто,
давно не вітав їх зелений на дереві паросток.

Гей, дні на широких морях перебуті чи вузинах!
Все скоро минає, скоріше від лоскоту пужална.

Темп часу не став, у бігу все шалене прискорення.
Із серця біль рвав, видирав до саміського кореня.

Та де б не поїхав, гонило за ним завжди чучело;
у серці гонило щось дивне його та все мучило.

Минають південні моря із містами, де пагоди.
Ніде вже не можна знайти цьому серцеві злагоди.

Пояснення

На дворі буревій,
у корчмі портовій
на столі в чарці джін.

Нещасний, нещасний,
хто бісові програв тінь власний.
Дівчина та джін – єдиний лік на сплін.

Гей, джину вщерть,
гей, джину вщерть!
Море, дівчина та джін – єдиний лік на смерть.

Пісня III

Вертають із бур, із дощів, завірюх перемочені,
гоłodні, невиспані, втомлені та в знеохоченні.

Причалив, приплив корабель до далекої пристані.
Під шум морських грив проминали вмить дні дикі,
пристрасні.

Моряцькі пісні поплили по тавернах у гавані,
неначе вино для сердець, що від туги поламані.

І тисяча лямп заблестіла в розбавленім городі.
Обнажене тіло дівоче й скуйовджені бороди.

За хвилею хвиля лягає під вітром в зневоленні.
Регочуть матроські обличчя шорсткі, неоголені.

Хрипкий саксофон тут хихикає басом за скрипкою,
танок тупотить під ритм мельодією дикою.

Танечниць перегнуті постаті п'яно без сорому.
Що ж може однак допомогти капітанові хворому?

Востаннє уста цілував, мав знов їхати в подорож,
за щастя пив. – Тінь його встала зі стін, пішла ходором.

З рук вилетів келіх із гуком. Кругом усе в померках.
В обіймах її зверещав капітан в диких обертах.

Дарма капітане, даремно взиваєш ти помічі.
Втекли всі. Самітні замовкли вмить вигуки поночі.

Пояснення

На дворі буревій,
у корчмі портовій
на столі джину збан.

Та не йде вже пиття.
Під столом без життя
молодий капітан.

Епілог

На синьому небі почали вже зорі виблискувати,
у сяєві білому хвилі тихенько полискувати.

ПІСНЯ МАНДРІВНИКА

Шумить у серці вітер, кров огонь бурлить.
О, допекла вже бруків, мурів, цегли гидь!
На беріг моря туга, в край землі жене,
де океан манить піснями хвиль мене.

Покину стукіт вулиць та піду, де пристань,
де ливв протяжна пісня й щоглів має триста,
де кораблі, човни по хвилях бурних линуць.
Не стану, аж на них очима відпочину.

Почую вітру рев і мев почую крик,
хвиль булькіт і води об стіну човна сик
та відгук, що стерна справляє оборот.
Тоді скажу: цей мій до моря поворот.

О, допекла вже бруків, мурів, цегли проза!
Тужу за морем, батьківщиною матроса.
Шумить у серці вітер, жар вперед жене.
На море! Гей, на море!! – Сум тут вб'є мене.

Іван Мейсфілд
(John Masefield)

Вільний переспів
з англійської мови

РОМАНТИЗМ

Над морем в хмарах марить чорна галич,
ліричний місяць потопає в тінь.
І дикі скелі й синя далечінь.
Пливуть похмурі Байрона ушкали.

В городі в темну ніч самітний Вертер
на зір вазі сам важить світ і серце
своє й сумує, що живе, не вмер ще.
О ти, покрово хворих серць, о смерте!

Є два світи: один круг нас, а другий
це ми; між ними вічна боротьба
лягає на життя клейном напруги.

Чи ж не сильніші в грудях буревії,
як порожнечі дійсности клятьба? –
– Не знали, що гарніший світ від мрії.

МОЛОДИЙ ПОЕТ

Над лугом буря свище, наче пуга,
і вітряна кряжами кряче пря,
мов не ліси хвилюють, а моря
та в серце туга стукає, мов пугач.

Тоді виходжу в чорну ніч на ганок,
деру очима тінь, гляджу зорі.
Крізь вихор чалий кінь зарже над раном,
роздзвінно гупне копитом в поріг.

І сам не знаю, як скачу в стремена,
хватаю репане реміння нузд,
а завірюха на дворі шалена
рамена отвирає й мутить глузд.

Лиш в грудях голос дзенькає, мов мідь,
шепоче: «Молодий, не їдь, не їдь!»

ПРОЧИТАН

Уздовж причілля тінь лягає вогко,
а коло брам розколений колодязь
у землю встромлений, немов колода,
зеленим, молодим сміється мохом.

Патлатий, кучерявий прочитан
руками обіймає червінь цегли
та головою похитує легко
над проминанням людських правд й оман.

В труні віків лягли дні юні замку,
минувшини обвило листя клямку,
та й може сотий сніг на полі тане,

новими бурями співа вкраїна.

О, пісне, як же ж часто прочитаном
цвітеш ти буйним на життя руїнах.

ЛЮБОВ

У правилі математичнім світа
за дужки викинена невідома,
незнаний косинус днів наших літа.

В далекій подорожі, навіть вдома
дарма шукати слів її німих.

Коли здається: пустку переміг,
приходить тиха, наче ніч, утома.

Усміхнені, штудерні трійолети,
мов лід холодні, кажуть нам даремно,
вмовляють, що любов це річ неземна.

О, де ти є незнана, о де є ти?

Чи кинув хто на тебе анатему?

А, може, винайшли тебе поети,
щоб до згучних сонетів мати тему.

ІДЕАЛ

На синьому безмежжі океану,
де не догляне навіть людське око,
високо, аж до хмар, в імлах глибоко
самітний острів серед хвиль пеану.

На острові, так каже казка,
теменні скарби десь лежать закляті.
Горять моряцькі очі у завзятті,
жага бушує в душах буйно й баско.

І вітер дме, і буря тне у парус,
а човен щоглами дере до мли пару,
солonoю водою перемок.

Нараз вдаряють у підводні скелі,
щасливі, бо в незнання гинуть хмелі:
на острові пустелі лиш – пісок.

АЛЬХЕМІЯ

В маленькій келії душно, запах сірки.
Засушений, мов сірка, жовтий маг
в реторту п'ялить очі повні спраг.
Червоний біс регочеться із дірки.

Мов кльоша, золота над всім омана
та опар в куреві кімнату губить.
Дріжать в гарячці в'ялі, трухлі губи;
блідий: «Апаге» буркотить «сатанас».

Та раптом скрикнув маг: ні, він не п'яний,
очам не вірить: золото в реторті.
Під стелю бризнув струмом регіт чортів.

І жах пішов до монастирських лав,
ченці шепочуть: уночі над раном
о. Патрикій божевільним став.

БДЖОЛА

Лисніє липовий, липневий липець,
липучий і лискучий в білім збанку.
В нім розтопились зорі на світанку
і пахощі левад, квітчастих китиць.

Над озером пахучим, золотавим
дзеленькає маленькая бджола.
На брезклі брижі жовтого чола
лягає тінь її пружком імлавим.

Мов квітка, розхиляє, п'яна цукром
крил пелюстки, а рідина густа
маленькі ніженьки хватає цупко.

І крильцями пішла розпуки тряся,
над ними мед замкнувся, мов уста.
Ось так вбиває часом власне щастя.

«І»

І вітер, що жене по руннім полі,
і дощ, що жне руді хмар руна в млі,
і злотий усміх зір на синім тлі,
і долі спів пшеничної в стодолі.

І виноград, і водоспад удолі,
і сад, і дзвінкодзвонні солов'ї,
і їх пісні, немов фонема: і,
і гай, і водограй, і край на волі.

І сон на сіні, й сонні лісу тіні,
і смерк в руїні, і казки в країні,
і чалі коні, і чвал баский по степі.

І грунь, і рунь, і ватра у вертепі,
і гарний світ удень і серед ночі,
і найгарніший, як лиш замкнеш очі.

ПОДОРОЖ ЛІТАКОМ

Літак, немов змагун, бере розгін,
костричить кострубатий, гострий лоб,
як віл, вдаряє до повітря стін,
іде в повільний гін, пізніш в галоп.

Шалений вітер дме дужих крил.
Нараз підстрибує, дере муслін
імли та пнеться стрімко в неба схил.

Відштовхуємо землю, наче м'яч.
Рев, гуркіт обіймає нас в кліщі.
Залізний круче, перестань, не кряч,
не вий! Ох, Боже, як тріщить, тріщить.

Колеса в хмарах, наче ноги в стрем'ю.
І вихлюся поза край над мряч,
аж серце випаде із рук на землю.

ПІДСВІДОМІСТЬ

Понад похмуре, чорномуре бердо
підносив замок кам'яний свій жест.
В нім сивий мешкав цар, мав срібний жезл;
в льохах тримав рабів своїх він твердо.

Навколо замку вирости крокоси,
Повій з-під листя вій глядів на жердь.
Щораз то більш впадало в погріб жертв,
неначе б хто косив тяжкі покоси.

Враз лютий бунт затряс тюрми кублом.
Геть! З льоду творять інший світ в надії.
Побачив цар ці тереми новії
та став тоді своїх рабів рабом.

Цей цар – це я, палац – душа моя,
бунт – сон, раби – мої померлі мрії.

ГІПНОТИЗЕР

В молочнім світлі матових кінкетів
цвітуть на чорнім шовку ордері.
Вогонь в очах холодних загорів,
в судоргах пальці, наче б грав на флейті.

Круг нас паде зелено-жовта мряка,
різнув у вухо свист слизький, мов різки.
Тоді виймав із наших чіл він мізки
й в кишені їх вкладав свого фрака.

На наші очі, мов рясні каскади,
лились струмками бомбаї й багдади.

І наче б вирости нам крила з пліч,
і забажали ми летіти пріч.

Та в кріслах нас держав шалений гніт,
розпуки нас облив морозний піт.

МУРАШНИК

Предивні, зачаровані міста
з рудого порохна й рябої мерви.
І пасма вулиць сплетені, мов нерви,
і клуня в сірих теремах містка.

І наче плюш з роздертого листа,
життя засушене, немов консерви.
Одначе праця йде все без перерви,
листок зшиває вічно до листка.

Здобичники у сутінках тюрми
ссуть мошечок, рабинь своїх живіт.
Рядами над рядами тут доми

піснями труду днів шлють привіт.
Подумай мимохіть, як чобітьми
є легко розчавити цілий світ.

ШУМ

Шумить і шамотить шумка шума,
шум прибирає, як весною повінь,
і кожен лист на дубі шуму повен.
Здіймає шлик із голови чумака.

Шпарка шурнула шурубуря шуру,
мов малахай, маха майном у май
і розвіває все кругом украй,
що людям аж мороз іде за шукуру.

Тріщить, лящить, мов шелепа, корчма
й ліщина галуззю стає сторчма.
Це бродить вітер, шуму перший родич,
і пальцем стукає до неба віллі.
Це шум – надхненна музика природи
на смерти та життя гучнім весіллі.

ВІТРАЖІ Й ПЕЙЗАЖІ

1. Осінь

Дозрівають довгі дні, як ярі яблука,
лине листя з лип,
плине воза скрип,
коло лісу колом ллється вигук зяблика.

Палиться під захід сонця неба палуба,
от отара в отаві,
сизі мряки сиваві,
в яслах яру ясний ястер ятрить яструба.

П'яне піяно на піяніні трав
вітер заграв.
Спіють дні все менші, нерівні,
піють по півночі півні

і

ості, осокори,
рій ос
і ось
вже осінь

і

о
осінь
інь
нь.

2. Перший сніг

Осінь переїхала по полі возом золотим.
Понад кучугури кучерява мряка срібний дим.

Сонце з батогом проміння вогняний погонич.
Навпростець по небі білі хмари в перегони.

На куделі верховіття сиве павутиння.
Підпирається гори рукою далеч синя.

Вітер жовтий лист з дерев змитає помелом,
в гушині сухе гілля гуркоче мідяний псалом.

Білі квіти впали – заповідь майбутніх січнів;
перший раз тоді поцілувала землю вічність.

3. Копання картопель

Поволі, поволі
по сивім полі
дими кружляють
на вільній волі.

Короткими днями
цвітуть вогнями
на краю плаю,
немов квітками.

Багато багаття,
червоне шмаття,
а часом жовте,
немов ламаття.

Обличчя веселі,
імли куделі,
а подув з броду
п'яніє в хмелі.

Вже літа є досить,
угору осінь
хустини білі
хмарин підносить –
.....
– знаки німі,
що піддається
зимі.

4. Коломийка про провесну

Віє вітер, віє буйний, віє за горою,
мороз ходить, мороз бродить під руки з весною.

В річці риби, в полі скиби дощу з неба просять,
роси росять, хмари хмарять небо в барву проса.

Помазала шляхи злива розкислим болотом,
плуги риють плай, мужицьким пахне поле потом.

Сірий ранок ніч розколе, згасне сон на квіті.
Сірий труд виходить в поле й грає на трембіті.

5. Під дахом лісу

Ой, піду я до бору, до бору,
подивлюся на сонце крізь тінь.
Піднесуться дерева угору, угору
і на землю впаде далечінь.

Ой, піду я до бору, до бору,
подивлюся на сонце крізь сон.
Попливуть мої думи угору, угору,
ліс і сон зашумлять в унісон.

Ой, піду я до бору, до бору,
подивлюсь на смереки крізь смерк.
Піднесеться вже вечір зі звору, зі звору,
щоб лиш день, наче пень, геть померк.

Ой, піду я до бору, до бору,
подивлюся на вітер крізь віти,
як пливе він у ліса комору, комору.
Буде в лісі сон, в сні ліс шуміти.

6. Над водою

На березі білі берези напнуті, мов струни.
День вітром по них потягає, неначе смичком,

і шепотом падає в хвилі, як зерно до клуні.
Ріка обіймає цей шум, мов раменами, дном.

На плесі являються піни білясті бруньки,
розхлюпані бризкають, спір між собою
завівши.

На березі там я берези пень гладжу липкий
і кидаю сам до води свої мрії та вірші.

7. Товариство

Під тихий вечір,
як вітер хмари пожене на сон,
немов табун овець до водопою,
й луна над лісом стане золота,
і зашумлять дерева в унісон,
у гай піду та сяду під вербою,
а коло мене
моя самота.

Тоді всі речі
покриє сірина. Дерев бгачко
спинають небо й землю, наче спряжка.
Над нами вікон ночі ліс накритий
й зі собою заведемо балачку
про те, як тяжко в світі є, як тяжко
без друга жити.

8. Ідилія

На побережжі ріки отара овець білосніжних,
вітер торсає хмарами, білою гривною неба,
поки сивої мряки туманів, мов жито, не вижне;
облий облак на облаз гори присідає, мов лебідь.

Плоский горбок, злотолускі рибоньки плюскають в рові.
Де є дійности грань, де уяви світ non est certum:
в Тускулюм добрий Гораций на рундуку мармуровім
пише поему до грацій і слухає... радіоконцерту.

9. Ожидання

У далеч встромляю розгойдані очі, неначе гарпун:
на обрії сивім, де небо з землею зішите нитками дерев,
таємний, рухливий підноситься пункт,
напів горизонту мотузку тонку роздере.

Уже наближається, скоро підходить.
Момент ще один, ще хвилина остання.
Не знаю: це віз чи туман, пішоходи;
у серце вбиваються гострі, залізні гаки – знаки
питання.

10. Собака й місяць

Втомлений лоб покладеш на пахучому сіні.
Досить вже, досить на долю собачу ти вив.
Чорна обкутає ніч соломою тіней,
тихо забудеш своїх незбагнених кривд.

Пахощі чуєш світанку; година вже третя.
Очі, як вугілля, в темряві блиском горять.
Довго й даремно на шиї шарпаєш кетяг.
Вистрілить оклик півня, мов ранішній ряст.

Вітер торгає листя, мов струни на лютні.
Жовч накипає у серці, аж випаде з меж.
Ні, так далі не може вже бути; із люті
місяць зубами, немов маслака, розгризеш.

ГІМН ЖИТТЯ

Іди вночі, мій друже, іди вночі на ґрунь
і серце, що в утомі, ти приложи до фої,
по місяця чолі рукою пересунь,
а може тиша тугу поволі в тобі вкоїть.

Усі твої маріння, усі думки замовкнуть,
вже бур'яном для тебе не є рудий храбуст,
уже глядиш інакше на рунь гірську, пожовклу,
і заспіваєш гімн життю – мовчанням уст.

ПІСНЯ БАДЬОРИХ БРОДЯГ

1.

В дорогу! Щоб лиш сонце нам світило,
щоб ясен круг горів нам угорі.
О, ти шляхів безкраїх дивна сило,
що маниш нас в своїй мінливій грі.
Як вдарить запах піль в вікна вітрило,
хто видержить в душних кімнат жарі.
Упитись далі подихом так мило,
геть суми, думи кинути старі!
Вітрами поле душі нам обмило,
а пісню підказали комарі.
Складаєм дні в яскравих айстрів клюмби,
нових америк щастя ми колюмби.

2.

Чи в очі дощ січе, немов горох,
чи в літній день пітніти буде тіло,
хоч рахувати ти б не вмів до трьох,
хоч від журби твоє би серце мліло,
м'який безмежжя обмотає мох,
поглянеш в тихий, вільний безкрай сміло,
покинеш хвиль минулих темний льох
і буде серце юним шалом цвіло,
і буде в тобі грав пташиний тьох,
поймеш заплутане природи діло.
Без меж і стін, що тиснуть, станеш тут,
бродяга, волокита, шалапут.

ОКТОСТИХ

День повіки розплющає й отвиряє сонне сонця око.
Руки кладемо на вітер запашний й віддыхаємо глибоко.

Наші поринуть долоні в зимну, чисту, кришталеву
воду.

Надлетить із поля легіт легко й звіє мряку з-понад
броду.

Мов пташня, розгублені хмарки лопочуть крилами
над лісом.

Прядемо серцями просту, тиху радість з сонячних
повісом.

Віддамо без болю давню тугу й сум воді, лісам і
полю,
і понесемо в роздалля над собою неба парасолю.

ЛУНАТИЗМ

Не дивись, не дивись так на мене ти вперто й завзято,
перестань, перестань, о молюсь, перестань!

О чому, о чому, і мене, і тебе, о чому нас проклято,
щоб ішли, я і ти, вдвоє ми, на землі й неба грань?

О замкни, о замкни хоч на хвильку одну це страшне,
срібне око!

О засунь ти його, я благаю, зіницями хмар!

Не свердли, не верти, аж наскрізь, аж до дна не
вбивайсь так глибоко!

Відійми твій сліпучо-лискучий, отруйливий чар!

Не чаруй, не чаклуй, бо коли вже мене, лиховісний,
пристрінеш,

на найвищий з усіх разом вийдемо шпиль, понад
всесвіту твань,

а тоді на все горло я вигукну, низу побачивши ріні,
й звідціля впадемо назадгузь шкереберть, наче яблука два.

ЧОРТІВСЬКИЙ БРИДЖ

В маленькій, біленькій хатині сон мрії колише в колиці
дитині.
По усточках сонних, мов тіні по сіні, блукається
усмішки брижа.
Лиш сутінків рожі в кімнаті закляті кладуться на
«завтра» й на «нині».
Навколо колиски чортів чотирьох посідало та грають
у бриджа.
І мрійно, спокійно, і тихо. Лиш день похилився над
лихом у вікнах.
На шибях задзенькали мухи й без руху присіли,
побачивши гай.
Ні миша не скрипне. І тиша кладе свої пальці на очі
привітна.
Біси грали в карти невпинно. Дитині приснився тоді
вперше – рай.

ЛЮДИНА

1.

Ніч темна, олив'яна, зимна, люта, чорна,
лиш вітер обертає хмар важенні жорна.

Лиш срібна смерть іде в садиби на жнива
й кугикає кугач, лулукає сова.

Мов кінь, в розгоні вихор перед прямом брами
стає й скрегочуть ланцюги й дубові трами.

Та рвучий подув торсає похмуру тінь,
що своколом втекти не хоче в далечінь.

Як сяйво місяця з-за хмари піднеслось,
бач: перед брамою стоїть самітний хтось.

2.

«Незнаний приятелю мій, навіщо ждеш,
задивлений в покрівлю хмурих, сивих веж?

Навіщо неспокійний зір підносиш зчаста?»
«Я жду, бо замкнене за брамою є щастя».

«Як довго, гей як довго, сірий друже, ждеш?
Чи день, чи два, чи три, чи, може, тиждень теж?»

«Не тямлю вже, як довго; від безвічних літ,
вже відколи колишеться на осі світ».

«Скажи твоє імення, брате мій, що ждеш
так довго, довго, довго, цілий вік без меж,
що навіть згорбилась тобі з утоми спина.
Скажи твоє ім'я!» – «Моє ім'я... людина».

МОЛИТВА

Заходить день за днину,
мов сонце за параван далеких гір.

Вже від ждання нас болить зір,
вже сивини на головах є труш.

..... шалом наших душ
ми молимося за нову людину.

ПРОШАК ПІД ЦЕРКВОЮ

Мохнатий, мохनावий, патлатий,
курлапий та клишавий та чеверногий
вилукуваті підігнув під себе ноги
й більмом споглядає на сонячну лату.

Брудний, космогрудий, від бруду руді підняв
груди.

Беззуба шока, спорохнявіле ясно.
О, сонце всім світить так ясно,
всі рівні є люди.

ВЕЛИКА ПОДОРОЖ

Вибираюся в далеку подорож і рож не дасть мені
ніхто

й не бажаю ні від кого я нічого й вже ніщо мене
не лякає, хоч у очі зазирає заздрісно ліхтарень сто,
що в вокзалі білим сторожко глядять крізь жовтих
шиб пенсне.

Над станційним гамором, мов абажур, наложений
склепіння лук.

Навкруги байдужі очі й обоятні постаті незнані
й кожна з них свій клунок має й кожна з них несе
життя свого в'юк.

Зі собою тугу заберу свою та радість в чемодані.

Та не знаю, де поїду разом з сірою юрбою тих людей,
де нас потяг завезе гойдаючи, немов малих дітей в
колисці.

Срібні рейки-шпаги, вбиті в обрій; поїзд-кінь в ярмі
залізних шлей.

Синя далеч хилиться над нами й сонце нам подасть
на неба мисці.

А кондуктор, наче ніч, суворий прийде із повагою
в купе

й каже нам оправдати до існування право та наш лет.
На банальних лицях пасажирів чудування навкруги
тупе,
я подам тоді йому своє без ляку серце, як білет.

Кожний день до ланцюга мандрівки раз-у-раз нам
додає по ланці,
та дарма, дарма стараюся пізнати, де кінець йому,
і коли, коли наш поїзд стане, до останньої доїде
станції,
та спокійно скриню неба з перемучених плечей здійму.

ПРОЩАННЯ ШКОЛИ

На вулиці підніс угору вітер
на привітання дня пилуки бовдур,
немовби капелюх із голови.

В очах танок шалений чорних літер.
Гляджу на гір далеких темну говду
та на пісок подвір'я половий.

Зі школи ідучи поворітьма,
несу листок на пошту до рідні.
Дорога завтра вибігне пряма
і вітер в шприхах загуде пісні.

Думок у голові кружляє сто.
Небавом сяду одинцем в гаю,
а нині разом вкидаю з листом
в поштову скриньку молодість мою.

ЗЕЛЕНА ЕЛЕГІЯ

Стільки минуло вже днів, полотном забуття їх накрито.
Нині вже інший є світ, може зісталось клейно.
Іноді вийму старий, запорошений з віршами зшиток,
замкнений в шафі від літ. Так, це було вже давно.

Наша гімназія стояла на схилі малого узгір'я,
жовта дорога вела просто до річки униз.
В осені день кучерявий дощем тут приїхав із гір я;
всюди лежала імла, в вухах тріщало, мов хмиз.

В сивій задумі присіли кицьком почорнілі доми та
тяжко схилили руді, гонтові, темні чуби.
Вуличка сміттям обросла, мов мохом, літами немита,
скривлений з віку й біди – комин, мов бляха труби.

Річка в долині віддихала холодом. Запах води плив,
гори нагадував й ліс. В літеплий день весняний
хвиль каламутних із-під льодового покривала вплив
разом із кригами ніс перші дівтацькі ще сні.

Неба півколо та жовтий шкільного городу ромбоїд,
пліт із широких делин, кілька зелених смерек,
сіюксів ватага малих у завзятім розіграта бої,
тінь уподовж деревин, від баркана впоперек.

Промінь заблуканий нишпорив похапцем по коридорі,
сонця усмішка рясна рідко впадала углиб.
Тихо весна заглядала в віконця мутні, непрозорі
в серці співала весна, краща від цьої з-за шиб.

Під абажуром з бібулки зеленої полумінь маяв
в нафтовій лампі малій, буцім хотів би втекти.
Хлопець похилений в захваті, німо над книжкою Мая
мріяв про безкрай землі, про невідкриті світи.

Пташка співала мальована на паперовій тапеті.
Тихо проходив тут день кроками сірих годин.
Мухи дрімали в задумі в кутку на старім табуреті,
а на підлогу зі жмень вилетів сон не один.

Понад дахами – хмарин розіп'ята муслінова верша,
провесна, таловина, шуми далекі сосон.
Наче весни усміх перший є вірш і дівчина перша;
спомин – роса весняна, щастя забутого сон.

Вечором місяць – на стелі неба завішена лампа.
Срібний на хмарі пожар, срібний на місті муслін.
Гомін пісень у заулку об стіни, мов краплями, ляпав,
жалісний бренькіт гітар, вривчастий спів мандолін.

І кучерявилась просива курява над половими
міддю стрічками доріг, що відлітали до гір.
Спомин тих днів, мов джерельна вода, не раз душу
вже вимив
вчора, тепер і торік, був, як потіха й докір.

Час проминув молодечих пригод і змаганнів, і бесід.
Вже протікає до дна, вже щораз глибше полин.
Знаю тепер вже, що кожного серце окремий є всевіт,
кожного правда одна, правда зелених хвилин.

ДО МУЗИ

1.

Навіщо ти прийшла до мене
й застукала в вікно?
Навіщо серце б'є шалене,
а думка з ним водно?

Навіщо ти прийшла до мене,
веселкою заблиснула в вікні?
Навіщо серце ти шалене
в ці безпросвітні будиш дні?

2.

Тисяча питаннів падає на наші уста,
тисяча шляхів навхрест лягає нам під ноги,
тисяча зірок свої вказує нам дороги,
тисяча вогнів палає й далі темінь пуста.

І не знаємо, як привітати дні, що грядуть,
моряки сліпі на корабельній світа вежі.
Музо, вигнана за дійсности вузької межі,
чи загубиш у шляхів мільйоні ранішню путь?

3.

Я не потраплю, я не зможу, я не зможу
для тебе
вирізьблювати, мов діаманти, вірші,
як дні кругом все гірші,
все гірші.

Але я знаю: в цю хвилину непригожу
небавом, може навіть нині
нараз тебе побачу в простій людині
чині.

4.

Навіщо ти прийшла до мене
й застукала в вікно?
Навіщо серце б'є шалене,
а думка з ним водно?

Навіщо ти прийшла до мене
й застукала в вікно?
Навіщо серце б'є шалене?
А, може, чує що воно.

ВІРШ ПРО ВІРШІ

Чоло в долоні похили,
чоло в долоні похили.
В вазах строф цвітуть слова пахучі, мов квіти.
Крізь шибу туги будеш в очі місяця глядіти.
Туман обійме ночі злий,
туман, що в кольорі золи.
Півкола на воді
розвівши,
поволі місяць сів.

На галузі задуми листя виросте блакитних слів,
заслониш очі тишею, немов руками, а тоді
    почуєш спів,
    почуєш вірші.
Не ті в книжечках, що парфумів мають пах,
    а інші,
    лиш черенками думок
друковані на серця сторінках.

ПРО СТРОФУ

Чотири різнобіжники на мапі серця,
чотирикутник радості та болю,
чотири припрямки до боку, що не зветься,
що входить клином – між чуття та волю.
Дарма, дарма, що гостре вістря душу ятрить,
серп і серпанок нам на ніч коротку.
Хоч знаю, що лушпиння слів закриє ядра,
вкладаю тихість уст – в строфи коробку.

ОБ'ЯВЛІННЯ

Я ждав так довго, я ждав на хвилю ту,
як врешті зрозумію життя таємний глузд,
зів'ялий лист незнання, мов буря, розмету
і роздеру безвісність, мов плахту, нагамуз.
Землі закрити книжку в обгортці синій неба
з дрижанням від напруги руками розгорну.
Під бачення серпами пануть ниць мряки стебла
і світла сніп розвиднить кімнату днів курну.
Я ждав на цю хвилину, що тишею велична,
яка проб'є прозрінням усе нове й старе,
яка мовчущим криком німих очей закличе
і обрій в безкрай неба двигне гір двигарем.

Вночі пішов на зустріч, де поле й ліс суміжні,
і в свисті бур побачив десь вогняні стовпи.
У блискавок пурпурі стояв на роздоріжжі
заслуханий, задивлений поет – сліпий.

НІЧ

Не хочу більш писати віршів, складати ямби та трохеї.
Чи вирізьблені з слів мосяжі потрібні ще кому сонети
тепер, коли шпилі найвищі й найкращі падають ідеї,
як правду не мудрці й поети диктують нам, а лиш
багнети.

Однак буває ніч погідна, як місяць срібло лле на сад,
і тишею тебе впиває, пахучим, пінявим вином.
У кого, молодий, у кого тоді шукатимеш порад
заслуханий в дерев говірку, які шепочуть тихим сном.

А ніч, мов мати, над тобою долоню на чоло кладе.
Тоді, шасливий, навіть кривди забудеш і простиш
найгірші,
тоді думки квітками пахнуть і чуєш серце молоде,
тоді слова найзвичайніші складаються самі у вірші.

АВТОБІОГРАФІЯ

В горах, де ближче сонця, перший раз приглянувся
небу,
тоді щось дивне й незнане пробудилося у мені
і піднеслася голова й слова прийшли до уст зелені.
Тепер – де б я не був і коли-небудь,
Я все – п'яний дітвак із сонцем у кишені.

А як зійшов із гір до гамірливих міст,
у злиднях і невдачах не кляв ніколи долі та не ганив,
глядів спокійно на хвиль противних гурагани.
Мої пісні – над рікою часу калиновий міст,
я – закоханий в житті поганин.

ПРИВІТАННЯ ЖИТТЯ

І день і вік однаково минають. Не задержать
нам хвилі. Кожна мить знов родить другу мить
і перша в другій спить, обі у третій та, як вежа,
час виростає й меж не має й нас німить.

Так на минулого й майбутнього раменах
повішено, мов плахту, долю нашу.
Ми – ланцюга поодинокі звена,
ми – відтинок малий зі стрічки часу.

Це наших днів звичайна тут дорога;
не падає ніщо до безвісти води.
Віддати треба нам життю щомога,
а треба кожному ще поки молодий.

Тепер ще квітка дійсности надією цвіте,
не кидає ще тіні дерево зневіри.
Хоч знає, що морози, серце вірує, проте
і ліктями ужитку правди ще не мірить.

Для молодих плечей легкий є неба в'юк,
в одноманітности не явиться нам позіх.
О, не словами уст, але словами рук
співати будем пісню на житті порозі.

Вітай життя! Що більш даєш і щастя, і красу,
і сум, і горе. В мені юний пал не вмер ще.
Вітай життя! І на привіт тобі я понесу
м'яке, та в панцер крицевий закуте серце.

ВЕЛИКА ГАРМОНІЯ

UT IN OMNIBUS GLORIFICETUR DEUS

Ти поклав мені на плечі – страшний тягар,
двигати його я мушу, мушу конче.
Щасливіші мертві речі – з усіх сагар
найстрашніше палить ласк Твоїх пожар.
Ти поклав мені на плечі – сонце.

Показав моїм німим очам – жорстоку ціль,
пурпурове сонце в синій скрині неба,
але грому Ти не дав устам – лиш шум топіль,
що ростуть самітні серед тихих піль,
а мені доконче громової мови треба.

Я мізерний, шепелявий, лихий поет,
як же ж вискажу Твоє всеіснування
без величних слів, без слави? На мій хребет
кинув найлютішу із усіх кебет,
бо мовчання уст від літ зарання.

Хоч піду на роздоріжжя, на жовту оболонь,
говоритиму з прохожим кожним, наче з братом:
слухай, друже, шуму збіжжя й чоло в задумі склонь:
сірих днів мандрівче, бо слідів Його долонь
повний цілий всесвіт, повний кожний атом.

VENI SANCTE SPIRITUS

Прийди, прийди до мене, Голубе Святий,
ясними крилами заграй понад моїм столом,
наповни серце щастям янгольської повноти
та хорони мене перед безсилля злом.

Угору голову, похилену в утомі,
з-над жовтих фоліантів, з-над паперів піднесу.

У серці, наче у пергаменовім томі,
раптово відчитаю вогняну Твою красу.

Безмежжя відчуттям налий ущертъ, до краю
мою приземну душу, вкриту пилом, мов дорога.
Та не бажаю передсіння раю, бо я знаю:
страшна, страшна це річ живим упасти в руки Бога.

Великий Женче Душ, Ти серпом золотим
із мого серця сумнівів бур'ян та хопту витни,
щоб перед оком вічності стояв, мов непохитний тин,
я гордий та твердий, мов криця, лицар Твій блакитний.

MUSICA NOCTIS **(Вечір)**

Запали на небі смолоскип блілого місяця,
зорями темноту ночі просвіти,
хай серця, що хворі є із самоті, потішається,
як побачать тисячні Твої світи.

В серці, що сповите тихого спокою шърфами,
милозвучний, гармонійний кожен тон.
Далеч обзивається ледь-ледь чутними арфами,
вітер стрóїть ніч під божий камертон.

Наче гарне, стигле літо по весінній пóводі,
у душі дозріла, спіла повнота.
Злегка тьмяні сиві барви, тільки вдалині на овиді
сонця, що заходить, баня золота.

Літня, тепла ніч угору на недеї, кічери
піднесеться пахощами квітів багатьох.
Слухаймо великого концерту, як увечорі
на фортепійно світу – кладе долоні Бог.

Середа, 23 березня 1932

DE MORTE, ч. 1

Аж колись похилюся в задумі
над рікою життя, що минуло,
та погляну в німім, тихім сумі
на русло, що покрите намулом.

Аж колись, аж за літ, може, сорок,
одиниця лиха, сірий брат,
життєвий струшуватиму поро́х
із подертих паломницьких шат.

Аж колись, аж за літ, може, сорок,
пересічна, звичайна людина,
ще побачу я правду крізь мо́рок
і відкину геть кий пілігрима.

Прийде янгол і прісуд мечем
на блакитнім напише папері,
прийде смерть і сріблястим ключём
відімкне мені вічності двері.

Середа, 23 березня 1932

GLORIA IN EXCELSIS

Обняти всіх людей
з великої, ясної радості,
до всіх гукати: гей,
сміятися безжурно, радо.

Немов мале дитя́,
плеска́ти у долоні голосно, здорово.
Сьогодні без пуття,
сьогодні всі безглузді, всі обов'язково.

Сьогодні го́яться всі рани,
сьогодні всміхнені всі лю́ди.
Ставайте в хор, вперёд сопрани,
хай янгол диригéntом буде.

Хай грає пісня серед гérця,
бо це найбільша з перемог.
У жóлобі мoйого серця
сьoгодні народився Бог.

Середа, 23 березня 1932

SALVE REGINA

Salve Regina!

Будиться серце та б'є,
будиться людська душа із приземних пелюх,
злотоколось жита падають на коліна,
обрій здіймає з гір сонце, немов з голови капелюх,
на привітання Твоє.

Salve Regina!

Перед Тобою плинуть
соняшні хвили та янгол-оклічник,
перед Тобою пахощі рожі, фіялок і свіжого сіна,
перед Тобою наші серця із своєю журбою
линуть.

Salve Regina!

На неба синім плаю
їдеш трухцём золотою каруцею в чотири коні,
білі, мов сніг, мов дитяча душа, мов на морі піна,
ясновоłosий візнік – кучерявий янгол – тримає віжки в долоні,
срібнострунні арфи грають.

Salve Regina!

Кудю переїдеш, – велика переміна,
кудою переїдеш, – життя сміється,
а на ночівлю Ти приїдеш в небагату,
курну, прокляту
мoйого серця хату.

Четвер, 24 березня 1932

AMEN

Покінчений концерт,
лиш відгомін – омана.
Кінець усього смерть,
таємна та незнана.

І радісне й сумне
минає, мов примара.
Вже Бог кладе мене,
мов скрипку, до футляра.

Покінчений вже спів,
уже струна не грає.
Несказане цих слів
хай серце доспіває.

Щоб серце доспівало,
його ти перемінь.
До щастя треба мало:
гармонії.

Амінь.

Четвер, 24 березня 1932

DE MORTE, ч. 4 (Смерть)

Я є спокійний, наче тиша на воді,
я маю досить, досить сили,
щоб не боятись навіть і тоді,
коли загляне в очі лілік.

Як затріпоче крилами над мною
і вжалить зір, налитий кров'ю вщерть,
і буде говорити мовою німою
одне одніське слово: смерть.

Бо навіть чорний привид смерти
душі моєї не розстроїть струн.

О Боже, дай, щоб навіть впертий
мене ніколи не зігнув бурун.

О Боже, дай, щоб я в змаганні
стояв, мов скеля, проти орд,
щоб смерть моя була – останній
гармонії акорд.

Четвер, 24 березня 1932

DE MORTE, ч. 2 **(Смерть)**

Не вмію сказати нікому,
де вона, де вона, де?
Може, за кожним рогом дому
на мене жде.

Не вмію сказати точно,
де є вона.
Аж врешті, мов збиточник,
вип'є мене, наче келіх вина.

Бо кожний із людей життю є брат,
ніхто не хоче вмерти,
аж ніч заплатить місяць – золотий дукат –
завдаток смерті.

Я знаю, що дні є все гірші,
що будить нас щось по ночах.
Хай ліком на смерті жах
будуть ці вірші.

Четвер, 24 березня 1932

DUAE VIAE **(Дві дороги)**

Далекими шляхами я шукав Тебе, мій Боже,
вітрів питався рвучих, швидкокрилих: де є Він.

Даремно думав, що на тугу мудрість книг pomoже,
що заспокоїть, що вдоволить спраглий серця гін.

Питався за Тобою всяких стріннутих людей,
одначе всі вони мені Тебе не показали,
шукав Тебе в низинах, в горах, на шпильах недей,
в курній мужицькій хаті й на гладкій, балевій залі.

У тьмяних сутінках запилених бібліотек,
у дивних буквах, нечиткіх, старого фоліяла,
в словах, що їх писав колись мона́х, учений грек,
одначе в них лиш мертва цвіль минулого дрімала.

І не знайшов Тебе, дарма шукав, хоч тільки змоги,
щоби побачити Твою присутність. Всюди темно.
Не знав, що розминúлись поруч себе дві дороги:
Ти теж шукав мене – у моїм серці – й теж даремно.

Четвер, 24 березня 1932

ARS POËTICA II, ч. 1

Я звичайний пііта,
кожний мене захоплює день,
не розумію світа,
не розумію власних пісень.

Пити захват до краю...
Голос безжурний, немов цвіркуна,
от так собі співаю,
тільки дзвенить на горах луна.

Захоплення початок
релігії й сонетів,
захоплення нам родить
апостолів і поетів.

Не вмію писати віршів,
сміюся з правил і вимог.

Для мене поетику
укладає сам Бог.

Четвер, 24 березня 1932

TE DEUM LAUDAMUS

Земля – арфа мільйоннострунна, арфа золотострунна,
земля – шарфа мільйоннорунна, шарфа зеленорунна,
земля – скрипка дрібнотонна, скрипка срібнодзвонна,
земля – буря невгомонна, буря всебурунна.

Кожний день – вічна молитва до Тебе,
кожна ніч – вічний до Тебе псалом,
кожний день – туга людини за небом,
кожна ніч – боротьба добра зі злом.

Небо – над землею синій дах,
небо – вічний знак питання,
небо – синє, як невинність у очах,
небо – туги ціль остання.

Земля – золотострунна арфа Твоєї слави,
день і ніч – молитва туги і бажання,
небо – людська ціль остання,
все разом – велика гармонія Тебе славить.

П'ятниця, 25 березня 1932

DEUS MAGNIFICUS

На найвищій недеї гір – є Він,
на найглибшій моря дні – є Він.
На небі, гамазеї гір – є Він,
в кожній ночі, в кожному дні – є Він.

Його чути в шумі вітру та морських бурхливих пін,
всюди, всюди є – Великий та Єдиний,

та найбільший Він серед убогих стін
і в молитві дитини.

Коли кличеш поночі – Він є,
коли кличеш помочі – Він є,
коли шукаєш – Він є,
його вже маєш, бо в тобі – є.

Він – кожній речі мелодію дає,
Він – гармонія, Він – акорд музичний,
Він – камертон, що строїть серце твоє,
Він – звук доконаний, Величний.

П'ятниця, 25 березня 1932

ADVOCATUS DIABOLI

Як стану перед вогняним Твоїм лицем,
спокійний, без покори,
не переляканий свого життя кінцем,
до каяття не скорий,

питатимеш мене про всі мої діла,
скажу, немов тепер це:
моя душа поплямлена життям і злом,
але поглянь на серце.

Тоді Ти покладеш на терезі вагі
всю гординю, всю мою любов,
глядітиму без ляку, хоч не був плохий,
бо серце переважить знов.

Однак передчасна радість є моя,
і нетривала, і оманська,
бо раптом розум зашепоче, мов змія:
твоя любов була поганська.

П'ятниця, 25 березня 1932

VINEA DIVINA **(Сірина життя)**

О, життя все має тисячі принад,
навіть і тоді, коли сумне й тверде,
та зате
в кожній радості ховає безліч зрад.

О, життя різноманітне в однині,
о, життя тисячебарвне в сірині,
та зате в найбільшій щасті є на дні
лиш полин.

О, поезіє щоденних наших справ,
о, романтико звичайних людських прав,
та зате нудьги і гіркоти набрав
келіх вин.

О, життя все має тисячі принад,
навіть і тоді, як сіре і сумне,
лиш одне:
в божій вінниці збирати виногра́д.

П'ятниця, 25 березня 1932

MOMENTUM CUM DEO **(З Богом сам-на-сам)**

Як важко, як важко, як важко
знайти хоч єдину хвилину,
щоб можна забути щоденність,
щоб дух у верхів'я полинув.

Бо вабить, бо манить, бо на́дить,
бо вічно займає в полон,
життя, повне чару, принади,
блищить із зрадливих заслон.

Життя різнобарвне, шалене,
все різне, все інше, нове,
приходить дряпіжно до мене,
захоплює, ду́рить і рве.

Як важко, як важко, як важко
забути щоденність є нам,
єдину коротку хвилину
гуторити з Богом... сам-на-сам.

П'ятниця, 25 березня 1932

RESURECTIO

Дзвони грають зарання, бо зоря сходить рання,
дзвони грають, вітають, бо зоря є ясна,
дзвони грають зарання, від самого світання,
дзвони грають, вітають, воскресає весна.

Дзвони б'ють без угаву, б'ють на радість, на славу,
дзвони б'ють в п'янім герці, хоч замовкли, б'ють знов,
дзвони б'ють без угаву, будять тишу імлаву,
дзвони б'ють, бо у серці воскресає любов.

Дзвони б'ють невгомно, кличуть чудо містерії,
дзвони б'ють срібнотонно, струмінь радісних слів,
дзвони б'ють самодзвонно, бо це духа й матерії,
дзвони б'ють, гармонійний воскресає двоспів.

Дзвони грають шовково, осяйно, бароково,
дзвони грають, вся земля на привіт поспіша,
дзвони грають шовково, будять Соняшне Слово,
дзвони грають, бо моя воскресає душа.

П'ятниця, 25 березня 1932

(AGNUS DEI)

(Я кідався в крутіж
захланно та дряпіжно
і поринав на дно
життя.

Ти йшов за мною теж
у доброті безмежній
і рятував на дні
життя.

Ти приходив щогід
спокійний та лагідний,
остерігав на дні
життя.

Коли моя зоря пірнула в млу,
Ти поборів принаду злу,
мене угору підійняв:
переможець – ягня.)

Субота, 26 березня 1932

LITANIA

Боже, чи Ти знаєш, як нам віри треба,
більше, як насущного, черствого хліба,
чи Ти знаєш нашу тугу ввиш до неба,
як тяжить шоденщини колиба.

Як треба усміху Твого,
як радості серцям,
як оборони від усього злого,
як соняшної віри треба нам.

Як блакитної квітки надії,
як великої правди – сонця уночі,
як золотої рівноваги дійсности й мрії,
як гармонії душі.

Боже, нам Об'явлення треба знову,
нас січуть осінні сумнівів дощі.

Хай почуємо Полум'яну Мову
в горючій куші.

Субота, 26 березня 1932

ARS POËTICA II, ч. 4

Захоплений дівчак,
захоплений красою,
один із тих бурлак,
які живуть росою.

Захоплений до краю,
мов барва в рожі згусла.
Нічого більш не маю,
лишень кедрові гусла.

Для Нього хочу грати,
рукою в гусла бити.
Сто струн, мов срібні грати,
що ними кедр обвитий.

Час задзвенить у труну,
пригórне Бог мене,
і вислужену стру́ну
косою перетне.

Субота, 26 березня 1932

PARVUM PSALTERIUM (Молитва)

Молитва людська є неначе дим,
кружляє над селом, мов білий лебідь,
аж стóвбуром кудрявим, золотим
розвіється по кришталевім небі.

Молитва людська це готицька вежа,
що виструнена на́всторч у блакить,
що захват майстра, туга й біль її мерéжав,
над гамором юрби німа, мовчить.

Молитва людська є немов тополя,
на небо дівиться над ланом жит,
струнка, тонка, са́мітна серед поля,
хитається від вітру та дріжить.

Молитва людська є немов орел,
над хмари вилетить з землі порога,
аж задрожить, неначе перепел –
побачить вогняне обличчя Бога.

Субота, 26 березня 1932

(БУДЕННИЙ ДЕНЬ)

В годині п'ятій рано
зірватись жваво з ліжка.
Так радісно, весняно!
Левада, ліс, доріжка.

Година сьома, ранок,
вертатись час додому.
Хліб житній на сніданок,
найліпший лік на втому.

День, сонце в повній силі
та неба синя таця.
Поволі плинуть хвилі;
звичайна, сіра праця.

Дня мовкнуть дитирамби,
ніч гасить сонця рожу.
Тепер на хвалу божу
складати прості ямби.

Субота, 26 березня 1932

(НАЇВНІСТЬ)

Що це кого турбує,
що я складаю вірші.
Чи добрі є, чи гірші,
це байдужé йому є.

Що це кого цікавить,
що я складаю ямби.
Одне сказав я вам би:
для божої все слави.

Малі до щастя дверці:
захоплення та неба,
гармонії у серці,
нічого більш не треба.

Чи добрі дні, чи гірші,
думки спокійні, рівні.
На хвалу божу вірші
пишу собі наївні.

Субота, 26 березня 1932

(СВЯТА ПРОСТОТА)

Великий світ, широкий,
довкола круглий обрій.
Як це є дуже добре
чотири мати роки.

Світ грає мерехтливо,
безкрай, дужий світ.
Безмежно є щасливо
лиш двадцять мати літ.

Велика простота –
найвища досконалість.
Наївність є свята,
довершенням є малість.

Щаслива це людина,
ясна її дорога.
Наївно, мов дитина,
молитися до Бога.

Субота, 26 березня 1932

(ARS POËTICA)

Гексаметр і трохеї,
бурхливі анапести.
Це має блиск камеї,
це вуха шовком пестить.

Глибокi асонанци,
сонетів пишний спів,
і милозвучні станци –
це є аптека слів.

Це запашні парфуми,
це є блискіток крам.
Їх у надхнення шумі
поети гнуть для дам.

Я знаю інші вірші;
хоч не додержують вимог,
є від тамтих не гірші.
Пісні, що їх диктує Бог.

Субота, 26 березня 1932

VENI CREATOR

Творче сотні місяців, мільйона зір,
Майстре осяйної музики етєру,
Променями сонця сходить Твій спокійний зір
в найчорнішу душу й в найчорнішу з всіх печеру.

Пане тиші й реву бур, Настрійнику дня й ночі,
Соняшної Правди не пізнаємо ніколи вже?
Ми підносимо на небо неспокійні очі,
та воно мовчить і заздро таємниці стереже.

Пане барв і звуків, запаху квіток і шуму хвиль,
в кожній речі Ти Калагатія, Ти Добро й Краса,
для усього Ти мета, найбільший, недосяжний шпиль.
О, прийди, Всесильний Творче, злинь до нас, немов роса!

Ти акорд космічної гармонії довкола,
я – енгармонійний – серед хвиль боротись мушу,
та коли б моя душа униз упала квола,
дисонанс заглуш і громом вбий безсилу душу.

Неділя, 27 березня 1932

AVE MARIA

Зарання соняшного дня – я шепочу Твоє дзвінке імня;
прилинь, мов спів, мов ранній легіт, мов жемчужна мрія,
прилинь із першим різцвітом дрібних пелюсток рож,
вгамуй енгармонійних струн на арфі серця дрож.
Ave Maria.

Моя душа це битий шлях на невідомих дійсности полях,
життєвий вітер пороху на нього вже навів.
Прилинь, Пречиста, понад бідним серцем тихо стань,
долонею вгамуй енгармонійність цих дрижань.
Ave Maria.

Твоя поява – райський сон, коли ідеш крізь гай шумких сосон,
ясна, майлива, ніжна, мерехтлива, мов лелія.
Прилинь і принеси цілющий лік в борні важкій,
енгармонійний скрегіт арфи серця заспокій.
Ave Maria.

Зарання й ввечорі шодня в задумі шепочу Твоє імня.
Імення – пісня соняшна, гармонія, надія.
Прилинь, Всенепорочна, й віджени від мене зло,
ясну долоню поклади на молоде чоло.
Ave Maria.

Неділя, 27 березня 1932

MATER DOLOROSA

В темну, чорну ніч
віяли вітри.

Срібних зір не ліч;
мерехтять лиш три.

Три самітні зорі,
наче сльози три,
наче перли в морі.
Віяли вітри.

Чорна плахта ночі
навкруги шатром.
Чи що бачать очі?
Мати йде шляхом.

Тёмряви година,
зорі жовтим зёрном.
Йде із серцем Сина,
що пробите тёрном.

Неділя, 27 березня 1932

LIBER PEREGRINORUM, ч. 3

Дорога жовта під ногами,
блакитне небо понад нами.
Іду незнаними шляхами,
людина – вічний пілігрим.

Тужу за сміхом та весною,
співають птахи понад мною,
дзвінки пісні пливуть ясою
перед паломником німим.

На плéчах свій несу тягар,
у синій скрині божий дар,
хоч палить спеки лютий жар,
хоч батогом бичує злім.

І так мандрую без упину,
мов чётки, пхаю кожну днину.

І аж тоді я відпочину,
коли дійду в Єрусалім.

Неділя, 27 березня 1932

CONFITEOR

Я боровся із Богом завзято,
не хотів похилити стрункого чола.
О життя мого щедра розтрато!
Пишна гордість мене за собою вела.

Пишна гордість зухвала та сміла
полоніла мене, обійняла в кліщі.
Я співав боготворення тіла
та благав Його: визволь мене від душі.

Лиш на власнім безумстві опертий,
я бажав увесь шлях перейти тільки сам.
Без хитання в наближення смерти
навіть небо відштовхував, п'яний життям.

А сьогодні я спілий, мов літом,
покінчив молодечі штукарства та герці,
погодився із Богом та світом
і знайшов досконалу гармонію в серці.

Неділя, 27 березня 1932

(ЗЕЛЕНІ СВЯТА)

Сьогодні є зелені свята,
зелена вже трава.
Моя душа була розп'ята,
сьогодні знов жива.

Усі до церкви поспішіть!
Вій, теплий вітре, повівай!
На дверях власної душі
я вішаю зелений май.

Усюди щастя, радість, сміхи,
мов юність вічно є ще.
Здається, що сам Бог з утіхи
собі в долоні плéще.

Все казкою стає прожогом,
не видно світа бруду.
В долоні плескати із Богом
і я собі теж буду.

Понеділок, 28 березня 1932

ASCENSIO DOMINI (Вознесення)

Замкнóлись неба двері,
замкнóлись неба срібні брами,
Ти відійшов в етері,
німа журба лишилась з нами.

О ти зневіри тёрне,
що раниш нашу душу гóлу!
Коли, коли нам верне
з галúзкою надії Голуб?

Читаємо письмо,
слова, розсипані на труш,
вознесення ждемо
приземних, бідних наших душ.

Мов море в час прибо́ю
із берегів тікає круга,
щоденно за Тобою
летить до неба людська тóга.

Понеділок, 28 березня 1932

ARS POËTICA II, ч. 2

Співати про хату,
малу, небагату,
де добре є брату,
де радісно жить.

Співати про весну,
шалену, чудесну,
зелену, небесну,
про соняшну мить.

Співати про горе,
як радість поборе
його, хоч мов море,
про сміх перемог.

Та ще про хвилину,
найвищу, єдину,
коли це людину
відвідує Бог.

Вівторок, 29 березня 1932

ARS POËTICA II, ч. 3

Для мене день,
що без пісень,
це чорна ніч
для юних віч.

Для мене день,
що без пісень,
є наче гріб,
що смерть застіб.

Для мене день,
що без пісень,
є мов туман
блідих оман.

Глядіти ввиш,
це знати лиш:
теж в Бога день –
букёт з пісень.

Вівторок, 29 березня 1932

(РУБАЧ, ч. 2)

О, чорний пугачу, не крич,
що всюди лиш журба є,
бо є ще радісний рубач,
що дрова з піснею рубає.

Ще є веселий дроворуб,
веде з життям невпинно рукопашний бій.
І все веселий, наче дуб.
Поете чорних рук, потіхи зерно сій!

Бо прийде, прийде нагороди день
терплячим, милосердним і хоробрим.
Не знатимеш уже сумних пісень.
Найбільше шастя – бути добрим.

Понести радість і любов
до бідних, до похилених, нуждарських хат.
Гей, стільки нарубати дров,
щоб більше не було нетоплених кімнат.

Вівторок, 29 березня 1932

TRIANGULUM

(Віра, надія, любов, ч. 1)

Бажаєш, що незнане,
що невідоме,
з тугою серце дрижить.

Блакитний квіт зів'яне,
углиб потоне,
більше не хочеш вже жить.

Забий стрілою смуток
та біль глибокий,
вір і надійся знов.

Бо щастя це трикутник,
а в нім три б́оки:
віра, надія, любов.

Вівторок, 29 березня 1932

(ЧЕТВЕРТИЙ КУТ)
(Віра, надія, любов, ч. 2)

О, вічно тужать людські душі,
час принесе порáзку.
Хай нам шепоче янгол в уші
нову шовкову казку.

Прилине срібний янгол уночі,
примара невидіма,
аж батьківщину осяйну сплячі
побачиш над очима.

Пізнати, що єдине й ва́жне,
почути знов забуте,
та осягнути недосяжне,
здобути нездобуте.

Де від землі до вічності є скрут,
скажи мені, мій доме!
В трику́тнику знайти четвертий кут –
Велике Невідоме.

Вівторок, 29 березня 1932

(DE MORTE, ч. 3)

Requiem

Вже долоня янгола диткнулась гордого чола,
ти спочив, мій друже, у могилі.
Вже для тебе не існує суперечність правди й зла,
не існують речі злі та милі.

Вічності ти передав, що вічне, а землі, що зёмне,
із життям рахунки покінчив.
Божий післанець докладно почислив, що ясне й темне
у душі було й ти вже щаслив.

Біла тінь твоя вже знає з всіх найбільшу таємницю,
бенкетує серед вічних бесід.
Серце відійшло в чорнозем, може, виросте в пшеницю,
а тепер твоїм є тілом всесвіт.

Станув час – це Бог для тебе затримав грядучі дні.
Я піду небавом за тобою,
та тепер шукаю ще гармонії життя й борні –
ти знайшов гармонію спокою.

Вівторок, 29 березня 1932

SPES

(Віра, надія, любов, ч. 4)

Коли довкола ніч є чорна,
життя важке, неначе жорна,
а серце з болю мліє,
приходиш ти,
надіє.

Приносиш ясний усміх долі,
хвороба гоїться поволі,
обнова в серці спіє.
О, нам світи,
надіє.

Коли розпечені в нас чола,
душа отруєна та квола,
твій свіжий холод віс,
до нас лети,
надіє.

Іде на манівці дорога,
не бачиш сонця з-за порога,
зневіра в серці тліє,
приходиш ти,
надіє,
дочко Бога!

Вівторок, 29 березня 1932

CREDO

(Віра, надія, любов, ч. 3)

Струн чимало
задрижало
на серця дні.

Вірю у відно́ву духа в купелі надії весняній.

Грають ліри,
зерно віри
в серці луц.

Вірю у відно́ву духа крізь горючий куц.

Струн багато
перетято.
О, серце, ний.

Вірю, що надійде день нового об'явління вогняний.

Струн чимало
задрижало,
заграли всі.

Вірю у велику несподіванку душі.

Вівторок, 29 березня 1932

AGNUS DEI

Ти не гордий орел сизокрилий,
що заслонує крилами сонце, мов хмара в очах,
ти не хижий звір – лев повен сили,
що довкола кубла лютим ревом викликує жаж.

Я знаю друге Твоє ім'я:
Боже Ягня.

Ти не гнів, Ти не грім, Ти не кара,
тільки спів, тільки дім доброті та пробачення звук.
Ти не меч, не вогонь, не примара,
дай мені в серця дні відчитати письмо Твоїх рук.

Я кличу до Тебе щодня:
Боже Ягня.

Ти не ніч, Ти не темінь для нас.
Ти для віч вічне світло, по темряві рання просвіта.
Ти не скрегіт і не дисонанс,
Ти акорд дзвінокдзвонний, єдина гармонія світа,

Ти пісня сонця й ясного дня:
Боже Ягня.

Ти не біль, ти не міль, що гризе.
Ти любов, Ти нам знов до душі радість ллеш, добрий Боже.
Ти потіха, ти лік на все зле.

А як вітримати людське серце у злиднях не може,
в темноті кличе одне ім'я:
Боже Ягня.

Понеділок, 11 квітня 1932

MATER GLORIOSA

Грайте, арфи, грайте, ліри, грайте, лютні, грайте, гусла,
радість лийте, журбу змийте, горе вкрийте весняним плащём.
Хай розкішно плещуть срібнохвилі, дрібнопилі рúсла,
з неба запашні й блискучі рожі – перли божі – золотим дошем.

Грайте, арфи, грайте, ліри, грайте, гусла, грайте, лютні,
бийте, дзвони, лийте тони ніжні, соняшні й могутні,
в світ виходить Божа Мати з неба синьої палати,
вбрана в семибарвної веселки злототкані шати.

Грайте, арфи, грайте, ліри, грайте, лютні, срібний спів.
Радуйся, о радуйся, о радуйся, Маріє.

О, яких мені знайти палких і милозвучних слів,
щоб це висловити й виспівати, що в нас серце мріє?

Грайте, арфи, грайте, гусла, грайте, лютні, грайте, ліри.

О, яким величним, небосяжним, божественним тоном
вискажу мого серця радість я – самітний, сірий?

О, закрий мої приземні очі ласки божої хитоном!

*Понеділок і вівторок,
30 і 31 травня 1932*

APAGE SATANAS

Перебираю ночі й дні, мов чотки, поодінці,
шепоче тихо щось до вух, мов шум листків камеї.
Це янгол, вигнаний на кришталевій катеринці,
солодку пісню грає під вікном душі моєї.

«Ходи, ходи!» – кричить зелена, похапна папуга:

«Ходи, ходи, тут розкіш жде, шалена та гаряча».

Сова гугнява відзивається глумливо з луга.

Холодні іскри. Очі вже нічого більш не бачать.

А шепіт лине далі, повен туги, болю, ляку:

«Я є, як ти, самітний, нещасливий». Крячуть круки.

«Прийми, прийми в свій дім мандрівця й вічного бурлаку,
прийми, прийми поета бунту, розкоші й розпуки.

Я нарисую таємніці знак на твоїх двірцях.

Хай буде дружній договір між мною і тобою».

Виходжу перед хату і поріг мого серця

зливаю всецілюшою, свяченою водою.

Середа, 1 червня 1932

TE DEUM LAUDAMUS, 2

Для Тебе море грає осяйний, палкий псалом,
для Тебе вітер громові, лункі пісні співа,
для Тебе лютий буревій морським хвилює дном,
для Тебе шепотом шовковим шелестить трава.

Про Тебе ліс розказує чудову, дивну повість,
про Тебе вічно пам'ятають незабўдьки сині,
про Тебе сонце сповіщає Полум'яну Новість,
про Тебе янгол казку шепотить до вух дитині.

Для Тебе сяє золото стрімких, високих бань,
для Тебе ладаном горять жемчужні вітварі,
для Тебе сплáčують поети слів надхненних дань,
для Тебе б'ють у срібні струни віщі гусярі.

Про Тебе об'явління ждали крізь вікі погани,
про Тебе нам говорить казка давніх літ тепер ще,
про Тебе думку носить навіть душолюб поганій,
про Тебе, добрий Боже, мріє кожне людське серце.

Четвер, 2 червня 1932

KYRIE ELEJSON

В німім захопленні підношу вгору руки,
німим захопленням блищать примерклі очі.
Моїм устам вимову дай для Тебе милу!
Господи, помилуй
від мовчання ночі!

Палким захопленням горять приземні очі,
в палкім захопленні підводжу вгору руки.
Моїм устам надхнення божого дай силу!
Господи, помилуй
від тавра розпуки!

Моя душа стає спокійна та здорова,
деру очима темну далеч непрозору.

Моїм устам дай гостру мову легкокрилу!
Господи, помилуй
від темноти зору!

Очима далеч тну незнану, непрозору,
моя душа вже ізнов спокійна та здорова.
Моїм устам дай мову творчу, вільну, спілу!
Господи, помилуй
від безсили слова!

Четвер, 2 червня 1932

MAGNIFICAT

Співай, душе моя, похвальну псальму Богу,
словами-зорями, словами-перлами лунай і мерехти,
співай, душе, ясного сонця перемогу,
словами-рожами, словами-іскрами горить вогонь святий.

Співай, душе моя, могутню пісню Богу,
злети на мене Голуб-Дух і крилами закрой,
надхненний зміст налий у мене в форму вбогу,
нехай горить в очах захоплення вогонь святий.

Співай, душе моя, пречисту пісню Богу.
О, радуйся, о, веселися вся!
Вкажи захопленим очам Твою дорогу,
хай арфою Твоєю стану я.

О, серце, заспівай Йому похвальну псальму.
Він – єдиний Бог Величний.
Надхнення вітер гне душі моєї пальму.
Він – в усім акорд музичний.

П'ятниця, 3 червня 1932

ТРИ ПЕРСТЕНИ

АВТОПОРТРЕТ

«Я все – п'яний дівчак із сонцем у кишені».

— — — — —

«Я – закоханий в житті поганин».

З першої книжки «Привітання життя».

Червоні клени й клени срібні,
над кленами весна і вітер.
Дочасности красо незглибна,
невже ж тобою не п'яніти?

Я, сонцеві життя продавши
за сто червінців божевілля,
захоплений поганин завжди,
поет весняного похмілля.

ТРИ ПЕРСТЕНІ

Крилата скрипка на стіні,
червоний дзбан, квітчаста скриня.
У скрипці творчі сплять вогні,
роса музична срібна й синя.

В квітчастій скрині співний корінь,
п'янливе зілля, віск, насіння
та на самому дні три зорі,
трьох перстенів ясне каміння.

В червонім дзбані м'ятний трунок,
зелені краплі яворові.
Дзвони, окрилена струно,
весні шаленій і любові!

Підноситься угору дах,
кружляє дзбан, співає скриня.
І сонце, мов горючий птах,
і ранок спертий на вориння.

ЕЛЕГІЯ ПРО СПІВУЧІ ДВЕРІ

Співучі двері, сивий явір,
старий, мальований поріг.
Так залишилися в уяві
місця дитячих днів моїх,
так доховала пам'ять хлопця
затьмарені вже образи,
такий обмежений став обсяг
тієї пісні, що дрижить,
яка зворушенням хвилює
та все ж без зайвої сльози
пейзажі споминів малює.
І хочу знову пережити
хлоп'ячі радощі та бурі.
Швидкіш струмує в жилах кров
і сяють щастям очі хмурі,
в долоні легшає перо.

На кичерах сивасті трави,
черлений камінь у ріці.
Смолиста ніч і день смуглявий,
немов циганка на лиці.
Розсміяні палкі потоки,
немов коханці до дівчат,
злітають до долин глибоких,
що в сивій мряці тихо сплять
і куриться із квітів запах,
немов з люльок барвистих дим.
Дрижать ялиці в вітру лапах,
голосять шепотом дрібним,
течуть униз краплини шуму,

немов з гарячих пнів смола.
Сповитий в зелень і задуму,
п'є олень воду з джерела.
Квітчасте сонце спить в криниці
на мохом стеленому дні.
Кушем горючим таємниці
виходить ранком з глибині.
Співає пуца сном кудлатим,
прадавнім шумом загуло.
На схилі гір, неначе лата,
пришите до лісів село.

Корчма, мов куц, що родить зорі,
свічками палиться вночі.
З горілки б'ють дими прозорі,
скриплять іржавії ключі.
Смичком вогнистим тнуть цигани,
розкотисто співає бас.
Пече музика й голос тьмяний
і струн сп'янілих лютий бряз.
Тремтить на флейті пальців десять,
музичне дерево горить.
Із бубна, мов із дзбану, ллється
роздзвонений, гарячий крик.
Палає скрипка, тихне, в'яне
і серце бубна співом п'яне.
І про опишків сотий раз
оповідає в пісні бас:
свячені кулі, литий пояс,
таємне зілля, дика борть,
заклята ніч і смерть в напоях,
що їх коханцям варить чорт.
Шалений місяць – мрійний тенор
веде містичну пісню тьми.
Дівчина, наче веретено,
в танку спідницями шумить.

Ще пам'ятаю: на воді
дрижачі іскри ранок сіє.

Ще пам'ятаю: білий дім,
де стіни з дерева та мрії.
Ще пам'ятаю: в сонці міст
рудий хребет ліниво гріє,
неначе велетенський кіт,
що в сні ледачим очі шулить.
І дім і міст мабуть стоять,
але для мене вже минули
і тільки спомином горять.
Неситий крук над мостом крякав,
плило рікою сонце в світ.
Туди ходив ловити раки,
коли мені було п'ять літ.
Колола пальчики шипшина,
устами ссав солодку кров.
На зорі задививсь хлопчина,
але своєї не знайшов.

Тут сиве небо й сиві очі
у затурбованих людей.
Сльота дуднить і шиби мочить,
розмови стишені веде.
Під сивим небом розстелилась
земля вівса та ялівцю.
Скорбота мохом оповила
задуману країну цю.
Як символ злиднів виростає
голодне зілля – лобода.
Відвічне небо і безкрає,
відвічна лемківська нужда.

В таємних кручах давня Лада
ворожить хлопцям молодим.
В церквах горить Христовий ладан
і куриться молитви дим.
На небі тільки сині зорі
вислухують благальний спів
людей, що прості та безкрилі,

цілуючи в німій покорі
брудні обніжки віктарів
устами чорними від пилу,
що їхні губи припорошить,
моління шлють Христу і Духу,
щоб допоміг здобути гроші
на хліб, на сіль і на сивуху.

Земля не родить, віс вітер,
на полі мох, мов теплий одяг;
а люди, як в усьому світі,
все родяться, терплять, вмирають.
Пожежі й повені проходять,
лишаючи лиш пустарі,
рокочуть війни і минають,
зміняються володарі,
літа пливуть, мов гірські води,
і про опришків дощ осінній
вже тільки спомини виводить.
Чимало бур так прогуло.
Лиш ти однакове й незмінне,
далеке лемківське село.
Туди, мов стріли, шлю слова,
туди крилата пісня лице.
З села такого вийшов я,
життя звеличник – верховинець.
З людей, що щирі та звичайні
приймали смирно долі пай
і поклонялись неба тайні
під знаком співного серпа.
І може був би тут остався,
як інші, покорився сам
і до землі німий припавши,
молився радісним вівсам,
та Той, що легкість дав сарні,
а бджолам квіти золоті
і кігті сталені для рися,
слова співучі дав мені

і гострі зуби, щоб в житті
я твердо й просто боронився.

Широкий світ, від серця ширший
і ширший вітер на селі.

Не помістити в цьому вірші
ні зір, ні неба, ні землі.

Шляхи широкі у безкрає,
поїхав хлопцем я у світ.

Насправді, стриму час не має,
хоч важко це нам зрозуміть.

Турботи, радощі, омани,
кохання, зрада, ночі тьмяні
і сіроокеє дівча.

Одчаю шал і пал любовний,
і хмільність щастя, і печаль,
нестямний захват молитовний,
доглибна знеохоти їдь
і ласка творчости найвища
– це все дало мені життя.

Його звеличую тут я
і кличу дням: мене п'яніть,
п'яніть мене! Хай смерти ближче,
хай на минулому іржа,
хай снігова спливе пороша,
думки нестримано дрижать,
а кожна, мов кришталь, ясна.
О молодосте, ти одна
незаплямована й хороша.

Співуча сіль, кріслатий явір
і тесаний, дзвінкий поріг.

Отак змальовує уява
місця хлоп'ячих мрій та втіх.

ЕЛЕГІЯ ПРО КЛЮЧІ ВІД КОХАННЯ

1

Зелений лист, крилатий ключ
і веретено, і обруч,
і знов сп'яняє, як сп'яняла,
похмільна юности кабала.
Палати знов і знову мерзти,
кохати знов і знов п'яніти!
На пальці елегійний перстень,
на серці елегійний квітень.

Містечко в сяйві ночі біле.
Невже ж тут друзів не згадать?
Росли ми разом і п'яніли,
кохаючи палких дівчат.
Таїлися від мрій бентежних,
вдавали гордих і твердих,
і рвались в обшири безмежні,
що нам стелилися до ніг.
Дарунків повна юність світла,
мов скриня сповнена скарбів,
та мрія – ночі тьмяна квітка –
вела, де обріїв межа,
манила, мов любовний спів.
Щербились леза на ножах
і спалювались поривання.
Квітчались місяцем доми
і тремтячи кохали ми,
хоча соромились кохання.

Почалось так: жарким тюльпаном
горіло сонце юним снам.
Дзвонила в сто фортепіянах
омельодійнена весна.
Смички, мов луки, вигинала
і веретена обертала,

ячала сотнею скрипок,
в криницях м'ятних напувалась,
рядном квітчастим розстелялась
і сипала пісні й пісок.

Пригадуєш: весна горіла,
немов закохане дівча.
Навпроти вийшов ти несміло
невловне щастя зустрічать.
Пригадуєш: циганський вітер
дівчатам поцілунки крав.
Кохання сім гарячих літер
не твому серці написав.

Пізнались ми. Весна дзичала,
немов стріла, що небо тне.
Кохала і з кохання в'яла
дівчина сп'янена вогнем.

Листар носив листи зелені,
листи шуміли. Ех, весна!
Плету пісні на веретені
про молодість, що промина.

2

Ночами грала окарина,
співали басом ковалі.
Несмілий і палкий хлопчина
не вмів знайти кохання слів.
Співали ранком білі теслі,
крутився колом дім ткачів.
Кохання мапу хлопець креслив,
весни дванадцять обручів.

Так народилась пісня в серці,
все змінилось у спів.
На амбразурі місяць сперся
й по шибі, мов краплина, сплив.
Вдивляючись в уста, що кличуть,

в розсміяних очей вогні,
різьбив ти в пам'яті обличчя,
щоб перелить його в пісні.
Кохав і зраджував кохану,
та пісні ти не обманив.
Їй завжди вірний, в північ тьмяну
ходив шукати в лісі слів.

Отак сплелись життя і пісня,
переливаючись в одне.
Одчай надхнення й радість пізня.
Куди ж ведуть слова мене?
Кохання й розпач так пізнало
жадібне серце юнака.
Устам лакомим завжди мало
палючих поцілунків. Так
перетремтіло, продрижало,
зажеврilo і віддунало,
і спалахнуло, і зів'яло,
в болючу пісню перейшло.

Мов строф ганчар, що ліпить дзбани
з розспіваної глини слів,
промінюючи плач і сміх
в ліричне ремесло й купецтво,
невитишним серцем зрозумів,
що речі дві найкращі з всіх:
ясне кохання й
похмуре
мистецтво.

Співали ранком білі теслі,
на веретенах сміх ткачів.
Палючі строфи хлопець креслив,
весни дванадцять обручів.
Листар носив листи зелені,
листи шуміли. Ех, весна!
Плету пісні на веретені
про молодість, що промина.

Співають весняні ключі,
дзвенять черлені обручі
і знов палає, як палала,
п'янлива юности кабала.

ЕЛЕГІЯ ПРО ПЕРСТЕНЬ ПІСНІ

Я маю дім, при домі сад,
ліричні яблуні у ньому.
Мов свіже молоко, роса,
розваги мед мені палкому.
Мов капелюх, квітчастий дах
і дім мальований, мов скриня.
Злодії ходять по садах
крізь перелази та вориння.
Обгородити треба конче,
покласти мур з каміння й сну.
Росте в мойому саді сонце –
похмільна квітка тютюну.

Виходжу в сад і юне серце
незаспокоєне й невтишне
окрилюю зеленим скерцом
розспіваної тужно вишні.
Виходжу в сад, як сонце гасне
і вечір, мов струна, тремтить.
Життя звабливе і прекрасне
в одній хвилині пережить!
Виходжу в сад, слова зриваю,
дерев надхненних щедру дань.
Ой, хлопче, хлопче, ти в одчаю
красі нестямній в очі глянь!

Спалився вечір елегійний,
зів'яв, мов пісня, спопелів.
Збирай у дзбан слова спокійні,
свій молитовно юний спів!
Як ватра, сонце догоріло,

пожаром очі обпекло.
В горючому вінку несміло
схиляю радісне чоло.

Обвечоріло. Обкурилось,
мов сто кадильниць, ніч димить.
Кружалом сонце покотилось
назустріч місяцеві й тьмі.
Цвітучий дим, синява муть,
ніч зорями на небі шиє.
Ти, хлопче, обережний будь,
весна рососою очі виїсть.

Знов пахне подув конвалійний,
насичується медом кров.
Хоч крок відміряно спокійний,
невтишне серце б'ється знов.
Господар саду – юний лірик –
повільно йду під ночі спів.
Несу в долоні обважнілій
кіш повний спілих місяців.

Шумлять дерева елеґійно.
Про що шумлять?

– Кохання й сон.

Так вечора душні обійми
вколишуть серце в свій полон.
Таємні тіні – квіти ночі –
це душі білених дерев.
До місяця летіти хочуть,
та вітер їх не забере.

О, туго радісна й велика,
слова стрільчасті в небеса!
Це місяць – молодий музика –
настроює, мов скрипку, сад.
Нестримна мріє і химерна!
Прослався в безвість ночі шлях.
Ні, небо слів тих не поверне
і не поверне їх земля.

Дерев послухай! Їхню сповідь
у книгу ночі запиши!
Мов явір, що тінь власну ловить,
схились до власної душі!
У книзі ночі срібні букви,
надхненні сторінки шумлять.
Її не візьмете до рук ви,
її до серця треба взяти.
Мов зорі сплячі в глибині,
осіяні недійсним сном,
пробудяться слова на дні
душі окриленої і
відповідає співом дно.
Відповідає співом явір,
відповідає співом ніч,
спиняється невтишний крок.
Надхненим циркулем уяви
накреслиш коло рівних строф.

Хай серце сп'янене в цю мить
окрилюється і горить,
нехай злітають догори,
нехай зриваються увиш
думки схвильовані й крилаті!
О, слово, що в устах тремтиш,
невже ж мені тебе спиняти?
Я чую, як приходиш чорна,
п'янлива та болюча пісне,
шукає змісту гостра форма,
єдина, що мій жах помістить
і мою радість світляну,
і всю знемоги глибину,
і словом просто в серце тну,
аж трисне кров, мов крик одчаю,
з нестями й щастя умираю.

На дверях дому знак зловісний,
на дверях дому перстень пісні.

ЕЛЕГІЯ ПРО ПЕРСТЕНЬ МОЛОДОСТИ

Розсунулись, мов карти, стіни,
угору стеля поплила
і вікна згасли в синій тині,
найближчі речі вкрила мла.
Так ява стала сном.
Уже не стеля, лиш глибинь,
уже не стіни – далечинь,
і наче іскри в тиші сплячій,
далекі, недосяжні в мряці,
дзвінки, мінливі та дрижачі
засяли зорі над столом.

І я спокійний та негнутий
під небом, що важке, мов камінь.
Мені сьогодні не заснути.
Пишу холодними руками
оці слова.

Ріка шумить, мов млин, що мрії меле.
Головокружним ночі хмелем
п'яніє голова.
Ось таємнішає природа
в безбожно первісній красі
(словами не розкрити тайн її).
Яка ж страшна оцього світу врода,
що отруїла дні мої.

От жив звичайно, як усі,
мантачив безтурботно час,
аж забаглось мені нараз
чогось незнаного.
Сьогодні вже не так, не так:
складнішає життя
і наче чорний стяг,
шумить над серцем кожна ніч
і місяць – мідний птах,
таємна рожа неба, лямба

поетів та сновид
веде мене в сріблених снах
зигзагом мрії та безумства
понад безодню світу.
Мов ртуть, підноситься солодкий жах
до горла і до мізку,
аж струни – нерви задривають.
Тоді вдаряє пісня стусаном ножа,
тоді лунає пісня різко.

Ну, сам скажи,
навіщо це усе,
навіщо мерзти
в краси холоднім сяйві.
Ось, краще бережи
твоєї молодости перстень.
Отих хвилин,
коли ще світ, мов серце, був широкий,
коли не снівся сон лихий мені,
коли ще хлопцем сивооком
сміявся широко й дзвінко
та без журби мантачив дні.

Так час перегортає
мого життя нову сторінку.

І знаю тільки те,
що треба пісню, наче тіль, нести з собою,
що треба йти, невпинно йти
назустріч мертвій тишині
за зовом вітру – за зовом ночі,
аж попел сну засипле очі.
Спочине серце під крилатим кленом,
порине в море трав зелене
І тільки пісня вільна, спіла,
жива, нестримна, горда, спіла
ітиме далі вже без мене.

ВЕСІЛЛЯ

Почалось так: упився я
від перших власних строф похмілля.
Був тільки місяць дружбою
на мому з піснею весілля.
Як сталось те, як задзвеніло,
сказати не вмів оцього вам би,
коли б так серце не горіло.
Так народились перші ямби.
Слова не тесані в гамарні,
слова осріблені в вогні.
Складають радісні пісні
в весни завітчаній друкарні.

ДО МОЄЇ ПІСНІ

Крутиться світ весняний і зелений.
Ясень співає і серце співа.
Пісня надхненням кружля веретеном,
на веретені срібляться слова.

Ясень осяяний сонцем упився,
перстень надхнення на серці тремтить.
Гей же, п'яній і лети, і крутись,
пісне моїх двадцятьох і трьох літ!

РАННІЙ ВІТЕР

Крилатий вітер, дужий вітер,
що зорі, листя й ластівки несе,
сп'яняє серце. Ех, летіти
в зелений квітень, в синь пісень!

Піднявся день, мов олень з кручі,
ніч відплила, мов корабель.
Крилатий вітер і пахучий,
мов дзенькіт сріблених шабель.

НАЗУСТРІЧ

Росте хлоп'я, мов кущ малини,
підкови на шляхах дзвенять.
Ось ластівки в книжках пташиних
записують початок дня.

Запрягши сонце до теліги,
назустріч виїду весні.
Окриленим, хрещатим снігом
співають в квітні юні дні.

КОРЧМА

Про дівчат і про купців
оповідає давня повість.
Крилата чарка у руці,
жага і трунок гусне в крові.

Червінці дзвонять на столі
і місяць – найхмельніший келих.
Схилився вечір до землі
і срібним сяйвом ріки стелить.

НА ШЛЯХУ

Обплетений вітрами ранок
шугне, мов циганя з води,
і на піску кричить з нестями
обсмалений і молодий.

Ріка зміяста з дном співучим,
хвилясто хльостають вітри.
І день ховає місяць в кручу,
мов у кишеню гріш старий.

Клюють ліщину співом коси,
дзвенить, мов мідь, широкий шлях.
Іде розсміяний і босий
хлопчина з сонцем на плечах.

НА ВІТЕР

Кинь пісню на вітер,
на вітер слова!
Десь шепотом віти,
десь шумом трава.

Не в воду глибоку,
а в сонце пливеш.
Подумай, нівроку:
ех, світ цей без меж!

Дме вітер у руна
життя молоде,
на яблуні струнах
долоні кладе.

Немає ще яблук...
Хтось кличе з яруг.
Послухай: це зяблик,
це сірий твій друг.

Ти сонно на яві,
ти п'яний від сну.
Десь шепотом явір
вітає весну.

Десь шелестом сливи...
Що ж більше тобі?
Сьогодні щасливий
ти птах, далєбі!

ПЕЙЗАЖ З ВІКНА

Дивись: шумує день погожий,
кипить зелена заметіль.
В товстому дзбані варить рожі,
аж піна бризкає звідтіль.

Дуднить по шибях дощ цинобри
і скло відблискує, мов сталь.
Парує курявою обрій,
хвилює в димі ранніх сальв.

Підвівши очі з-понад книжки,
побачиш світ барвистим сном
і думка, вирвавшись нишком,
мов нетля, б'ється у вікно.

ЧАРКИ

Зелений ясень, серп і коні.
Прилипнув хлопець до вікна.
В чарки сріблисті і червоні
поналивалася весна.

І хочеться хлопчині конче
від весняних воріт ключа.
З трави неждано скочить сонце,
немов сполохане лоша.

СВІТАНОК

Сплигнула ніч з шумких дерев,
втікаючи понад дахами.
Замаяв голуб і дере
крильми хмарин іржаві плями.
Мов дзенькіт товчених склянок,
ясна музика підпливає.

Світанку куриться вино
і небо в синяві безкрає.

Аж юне серце затремтить
незаспокоєне й несите.
Устами спраглими в цю мить
всю хмільність світу хочу спити.

ВЕРЕТЕНО

Стрільчастий день, прозорий холод
і вся невпійманість краси.
Широко креслиш пісні коло.
Ех, пахне ранок. Срібло й синь.

Душа острунена й зелена.
Сміється сніг, сміюся я.
Червоним сонця веретеном
закрутить молоде хлоп'я.

КНЯЗЬ

Ще гори куряться від снігу,
сім стріл, неначе сім пісень,
і юнака вітає день
окрилений найменням: Ігор.

Горять скрипки в весільній брамі,
на ній стобарвний прапор дня.
Іду в захопленні й нестямі,
весни розспіваної князь.

ДОРОГИ

Розгорнулась земля, наче книжка
(дороги, дороги, дороги).

Зашуміла трава і принишкла,
простелилась нам юним під ноги.

Тільки небо і тільки пшениця
(над нами, за нами, під нами).
Тільки безкрай і далеч іскриться,
тільки безвість вітає вітрами.

Голубінь, золотавість і зелень
(яруги, галявини, кручі).
Розспівались таємно: дзінь-дзелень,
цвіркуни в конюшині пахучій.

Заліzysta вода із криниці
(дороги, дороги, дороги).
О, відкрий нам свої таємниці
дивний місяцю мідяногогий!

Бо в дорогах звабливая врода
(о, зелень! о, юність! о, мріє!).
Наша молодість, наче природа
колосистим ще літом доспіє.

КЛЕНИ

Схилились два самотні клени,
читаючи весни буквар,
і знов молюсь землі зеленій,
зелений сам, немов трава.

Оброслий мохом лис учений
поетику для кленів склав.
Співає день, співають клени,
лопоче соняшна стріла.

ДО ВЕСНИ

Весно – слов'яно синьоока,
тобі мої пісні складаю!

Вода шумить у сто потоках,
що з дна сріблистим мохом сяють.

Направо льон і льон наліво,
дїбровою весілля їде.
Скрипки окрилюються співом
і дзвонять тарілки із міді.

Розкотисті музики грають,
свячене сонце в короваю.
Весна весільна і п'янлива,
червоний клен, мов стяг.

Це ти мене заворожила
на смерть і на життя.

ПІВЕНЬ

Зоря майнула, мов стріла,
неначе іскра, пісня згасла
і тільки з мокрого зела
роса краплинами сплила,
мов слово, чиста й ясна.

Вже обрїїв зігнувся рівень
у круглу смугу обруча,
і ніч почала вже кінчатись,
неначе ватра, догоряти.
Ось ранок синім возом їде
і сонця сніп в село везе.
Крильми шумить червоний півень –
співучий з міді
серп.

СЕЛО

Корови моляться до сонця,
що полум'яним сходить маком.

Струнка тополя тонша й тонша,
мов дерево ставало б птахом.

Від воза місяць відпрягають.
Широке, конопляне небо.
Обвіяна далінь безкрая
і в сивім димі лісу гребінь.

З гір яворове листя лине.
Кужіль і півень і колиска.
Вливається день до долини,
мов свіже молоко до миски.

РІЗДВО

Народився Бог на санях
в лемківськiм містечку Дуклі.
Прийшли лемки у крисянях
і принесли місяць круглий.

Ніч у сніговій завії
крутиться довкола стріх.
У долоні, у Марії
місяць – золотий гс ріх.

КОЛЯДА

Тешуть теслі з срібла сани,
стелиться сніжиста путь.
На тих санях в синь незнану
Дитя Боже повезуть.

Тешуть теслі з срібла сани,
сняться весняні сні.
На тих санях Ясна Пані,
очі, наче у сарни.

Ходить сонце у крисані,
спить слов'янськеє Дитя.
Їдуть сани, плаче Пані,
снігом стелиться життя.

ЗЕЛЬМАН

Закрутився світ безкрай,
зелень на землі й на небі.
Ой, дівчатам заплітають
у волосся сонця гребінь.

День зелений, день хрещатий,
герці радісних лошат.
В пісні важко передати
те, чим крилиться душа.

Їде Зельман білим возом,
тропарями дзвонить ранок.
Ой, скажи весільна лозо,
чому в серці хмільно й п'яно.

ЗЕЛЕНА ЄВАНГЕЛІЯ

Весна, неначе карусель,
на каруселі білі коні.
Гірське село в садах морель,
і місяць, мов тюльпан, червоний.

Стіл ясеновий, на столі
слов'янський дзбан, у дзбані сонце.
Ти поклоняйся лиш землі,
землі стобарвній, наче сон цей!

ПРАЛІТО

I.

Впливаємо в соснове море,
в сосновий шум, сосновий спів.
Над нами небо неозоре,
над нами дах струнких верхів,
над нами віддихом глибоким
парують оліясті пні.

І чуєш, як під твоїм кроком
зростають зела запашні.

Тут не бажаєм більш нічого –
обкутатися мохом сну,
в прапервісний природи морок,
в прадавнію власти глибину.

Хай в нашім тілі, наче в соснах,
густа живиця закипить.
Хай в наші жили зелень млосна
і полум'я спливе, й блакить.

II.

Вростем у землю, наче сосни
(лопоче лісу коругов).
Налетється в наші жили млосний
рослинний сік – зелена кров.

Корінням вгрузнуть ноги в глину,
долоні листям обростуть.
А бджоли до очей прилинуть
і мед, мов з квітів, питимуть.

Уже не кров – важка олія –
в затвердливих ядрах набряка.
Немов малина, спіє мрія
солодка, пристрасна й п'янка.

Кущем черленим край дороги
ростеш у шумі тишини.
Лиш олень –
самець струнконогий
полохливої шука сарни.

ЗМІЯ

Змія рослинна й кушувата,
змія покручена й слизька,
мов мокра палиця картата,
співає хлопцеві в руках.

Змія, мов рожа, гребеняста
росте з-під каменя кущем.
Слова рослинні і хвилясті
злітають радісним дощем.

Мов папороть, перед очами
стає прапервісність твоя:
ти ще рослина, ти ще камінь,
тебе обкручує змія.

ЛІС

Навчися лісової мови
із книги лисів та сарнят!
Виходить місяць до діброви
писать елегії на пнях.

Струмки полощуть срібло тиші,
в росі купається трава.
Хай найпростіші з всіх слова
у книзі лісу ніч напише!

ЛИСТ

На клаптику паперу
рука напише слово
коротке:

прошай.

Хоч тьмяні очі знову, знову
обіщують солодкий
одчай.

На клаптику паперу
рука напише тремтячи,
що тісно двом серцям
на світі
широкому.

ДАВНІЙ МОТИВ

Там хата білена й осніжені каштани,
і місяць, наче сторож, ходить коло хати.
Це не сторінка з давнього роману,
це спомин хлопця, що не вмів кохати.

Мов дві гілки ліщини, розійшлись дороги
і вечір сині тіні кидає на воду.
Окремо в бурях пристрасти й знемоги
п'ємо життя печальну насолоду.

ЕЛЕГІЯ ПРО ПЕРСТЕНЬ НОЧІ

П'яніючи отруйним чадом
ночей сріблених та гірких,
дивлюся в місяця свічадо
крізь шибу повну світляних,
холодних, синіх і тремких,
далеких відблисків світів,

що кинуті у тьму горять,
самітні, горді, золоті,
немов знаків санскритських ряд,
які прадавнім сном дзвенять
і перешіптують із дна,
загубленого в морок дня,
слова старої ворожби
в ім'я землі, в ім'я вогню.
Так віддають у владу сну
і заколихують спочить
серця, сп'янілі в життєвій
нестямній, лютій боротьбі.
І чують очі дотик вій
і бачать іскри голубі.
Співають на дахах сновиди,
осріблюються красевиди,
шумлять, мов ліс, в кімнатах стіни
і місяць мертвий, місяць синій
відчиняє п'ять брам ночі
над містом чорним та іскристим.
Тьмяніють ліхтарів вогні
і в шиби стріли б'ють сріблисті –
це стріли зір на вишині.
Зриваються слова з скрипок
в краси одчаю скам'янілих
і знов з портрету, з срібла рям
мальований на полотні
до мене кличе мій двійник.
Як я, шалені пише вірші
і рецитуює, і співа,
і замінившись в музику,
портрет співаючи майне.
Тоді червона пляма крику
уста, мов іскра, перетне.
До мізку, в серце, до думок
вливає ніч, немов бальзам,
солодку краплю божевілля.

Годинник б'є, дві рожі, свічка
і маска – смерти чи кохання?
І завжди ніч і ніч відвічна,
і перша, й тисячна, й остання.

НАД КНИЖКОЮ ПОЕЗІЙ

Люблю не раз вертатись до старого табурету,
де кілька книжечок лежить, завинених в газету.

Коли з-за неба виринає ніч назустріч дневі,
мов спомин, випливають із полиць слова вишневі.

Слова, що пахнуть житом, сіном, соняшними днями,
надихані землею та навіяні вітрами.

Слова, що вимріяні у безсонні, довгі ночі,
коли стріла надхнення, вбита в серце, їддю точить.

Зникають речі, розвіваються довкола стіни.
Тремчу над книжкою у вічності холодній тіні.

НІЧ

Розкрита книжка, лампа, блудні нетлі,
ляга на серце ржа думок.

На стінах тіні в'яжуть круглі петлі
в чудний і нерозплутаний клубок.

Мов чорний кіт, сів череватий чайник,
годинник, наче джміль, гуде.

Яка ж солодка ця принада тайни
та слово, що мов з каменю тверде!

Бляшане небо, олив'яний місяць
і ночі попелястий дим.

Невже ж нема на цьому світі місця
поривам нездійсненим та палким?

ПІЗНЯ ГОДИНА

Об вікно кажан крильми вдаряє,
все принишло, стихло, охололо.
Безвість манить нездійсненим раєм,
наче ртуть, спливає в жили холод.

Ходиш, ходиш, дивні тіні водиш,
з болем родиться у серці пісня.
Поплили над світом чорні води
ночі.

Спати йди.

Година пізня.

РАНОК

Ранок блиснув. Сонце, мов червона цегла,
покотилось бляхою дахів.
Ранок тіні й мрії розгорнув і знагла
піснею возів прогомнів.

Знову перекреслить неба синь безмірну
зір падучих лінія крива.
Місто дивно біле, майже неймовірне
з мли, немов з уяви, вплива.

Тільки цей куток ще тінню обійнятий,
скрипка, струни обвільнивши, спить.
Сонна тиша, лиш перо дзвінке й крилате
по папері, мов стріла, дзичить.

СУВОРИЙ ВІРШ

Не втекти вже, дарма, від жорстоких цих днів,
не втекти вже ні в мрію, ні в пісню.
Мов фальшива струна, так дзвенить кожний спів
під суворих світань весну пізню.

Вже не вирватись більше з затислих обійм,
треба глянути дням просто в вічі,
хоч навпроти вдаряє скажений прибій,
невблаганним нас визовом кличе.

Не сховатись, дарма, в тиху тінь самоти,
не закрити долонями зору.
Гострий відблиск і відгомін хвиль долетить
крізь імлу, хоч найбільш непрозору.

Не сховатись, дарма, під наметом краси,
в чаді п'яному строф кришталевих.
Вітре днів, мої власні слова рознеси,
на шляхах їх розвій стомилевих!

О, поете, дарма, вже тобі не втекти,
треба визнати те, що найгірше:
чи самого себе не оббріхуєш ти
в цих п'янливих, розспіваних віршах?

СТРІЛА

Подай мені лютню з каміння,
холодну, мов лід. і блискучу, мов сталь!
О, не кантилена осіння
зими променистий, іскристий кришталь.

Не зайві жалі легкозмінні,
не мелений мелос, не настрої шовковий.
Хай струни, як вістря кремінні,
деруть мої пальці і гнуть аж до крові.

О, визволь від слова безсили,
розчавлю притаєну зради змію.
Напружую струни і жили,
хай пісню, мов стрілу, у серце вам вб'ю.

СПРОТИВ

Чи то струни, чи не струни,
чи то може вістря шпаг?
Вік минув зеленоруний,
що садами ніжно пах.

Навіть скрипки срібні жили
не заплачуть серед туч,
хоч на серце наложили
днів твердих тісний обруч.

Так стоятиме навпроти,
хоч до цього не привик,
наче скам'янілий спротив,
цей моєї пісні крик.

ГІРКЕ ВИНО

Мої дні жорстокі та холодні
полину навіяли в пісні,
потонули обрії в безодні
чорної весни.

Знов підказує мені до вуха
слів спокуслива, похмільна їдь,
що поглине серце завірюха,
хоч би мимохіть.

Так складатиму в дні анестезії
цю отруйну дань моїм часам,
бо дарма: гірке вино поезії
мушу пити сам.

Нерозумна мрія зрадно кличе,
знаю, що омана це й фантом:
хочу вирізьбити днів обличчя
вірша долотом.

ГІРКА НІЧ

Заснули люди в чорнім місті,
під ковдрами леліють сні.
Твоєї мрії не помістить
цей світ безкрай та тісний.

Замовкли голоси охриплі
і спокій крила розпина,
і північ зерна маку сипле,
та не для тебе тишина.

І ось дрібний, чорнявий хлопець
підніс долоні до чола.
Ні, суті світу ти не схопиш,
не вирвеш віршем корінь зла.

ПОЕТОВА ВЕСНА

Ну що ж, поете безіменних мрій?
В твоїй чернетці пишних віршів рій
дзвінкими римами впиває, як вино.

Ти крізь вікно
у далечінь глядиш:
виприскують сріблясті стебла трав,
небавом бризнуть яблуні бруньками
і край дороги виросте спориш.
На березовій скрипці вітер грав
і наче шовком, вітер кожний камінь.
Ти піснею розпалене чоло
в долоні похилив.
Ось ярою весною зацвіло
і ти ще раз щаслив.
Твоє перо думкам слухняне
нових пісень ладнає гармонійний стрій.
Тремтить захоплення струною голос твій
і з неба ждеш вечірньої роси,

і ловиш оком п'яним
на синім обрії хмаринки білільняні
у завроженому перстені краси.
Не знаєш сам, чи весело тобі, чи сумно
і б'є весна до голови.

— — — — —
А за вікном юнацтво горде та безумне
готується на зрив новий.

ДО НАС!

Каштани в ранок сивий, попелястий
шуміли над твоїм вікном.
Ти встав, щоб далі ткати, далі прясти
турбот, пісень та мрій фантом.

(Каштани, наче прапори хвилясті).

Хай час від цвілі береже
шляхетне срібло весняного співу.
Та лиш послухай: тут уже
нова лунає пісня – рожа гніву.

Ось краще ти до нас ходи,
де, наче сосни рівні та високі,
юнацтва смілого ряди
відмірюють дзвінки, пруживі кроки.

НІЧ НА ПЛОЩІ ЮРА

Північ чорна, наче вугіль,
ходить тінь по площі Юра,
в'ються обручами смуги
на блискучих, сірих мурах.
Місяць – таємничий перстень,
вправлений у ночі гебан.
Будеш в срібнім сяйві мерзти

під холодним дахом неба.
Відрізнити сам не можеш,
що тут привид, а що ява,
чи це марево, чи, може,
дійсність, наче сон, лукава.
Це із скла й музики вежі,
це вогонь, що вже не гріє,
це останні світу межі,
це архітектура мрії.
Північ чорна, наче вугіль,
попіл сну на очі сипле,
різьбить сріблом в довгі смуги
небо до землі прилипле.

Дзвонить ніч на площі Юра.
Хрест, неначе ключ могутній.
І стає, мов тінь похмура,
нерозгадане майбутнє.

КЛИЧУ

Ці слова схвильовані,
ці слова неспокійні, грізні.
Їддю часу опльовані,
наче коні бичовані
батогами, злітають пісні.

Це тобі я складаю дань слів,
динаміко суворих днів!

Хоч в саду понад сливою
романтичної пташки нема,
мов добою щасливою,
своє серце виспівую,
бо мовчати не можу, дарма!

Моя пісня тобі і мій спів,
динаміко суворих днів!

Ось вітрами дебелими
вже надходить епоха світань.
Не словами веселими
з балядовими селами –
різко кличу в майбутнє: повстань!

Це для тебе любов моя й гнів,
динаміко суворих днів!

РАНОК ЮНАКІВ

Вилітають – лиш стопи дзвенять,
аж майдан задрижав, розспівався.
Наче курява, стукіт піднявся,
мов туман, коли вітер шугне,
буря кроків пливе в запашне,
промінливе повітря та гне
по дорозі усе, мов солому.
На піску, на камінню дзвінкому
в бігу ноги скресали вогня.
Ні, даремно було би спиняць,
ваші обрії, ваша земля вся.

П'яний ранок –
кучеряве дівча
на життя та на смерть поцілує.
Наче іскри летять з обруча
в весняній, закосиченій кузні,
це так соняшні стріли дзичать,
коли б'ють вас у груди потужні,
коли обрії головокружні
приманливо розкриють глибінь
і запрошують тут, куди тінь,
наче яструб, над серцем колує.

Підорвавшись стрілою з землі,
вигук ваш залунає навколо.
Попід небом, що в синій імлі

недосяжне, таємне, холодне,
розгорнулось, мов книга безодні,
розстелилось в дрімучі лани,
хвилюванням тремкої струни
переливний роздзвониться голос.

Раннє сонце –

молоде оленя –

прибігає з-за лісу до вас.

Пролітають – лиш стопи дзвенять,
лиш майдан під ногами співа.

КІНЧАЮЧИ

Кінчаючи цієї книги
співні, п'янливі сторінки,
не думай, друже, що у них я
горіти зможу крізь віки.

Із поривань, надхнень, одчаю
останеться лиш попіл мрій.
Бо ж пам'ятник крихкий лишаю
турботі й радості своїй.

КНИГА ЛЕВА

ПЕРША ГЛАВА

ЗНАК ЛЕВА

Умерлих квітів царство – спить пустиня
в піску сорочці золото-червоній.

Малюк осот – рослинне чортovinня,
екстаза сонця й блискавок погоні.

Живі свічки понад землі труною,
жорсткий бур'ян нараз кушем горючим.
Немов кущі, розхилені рукою,
розхиляться бездонні віри кручі.

І бачиш вічність – небо опалеве
і шум червоних полум'я потоків.
З-за гір століть веде сузір'я Лева,
цей знак монархів, воїнів, пророків.

Тьмяніє сонце в хмарі птахів сизих,
його вінчають лаври бурі сині
і грім, мов підпис золотий у книзі,
триватиме на сторінках пустині.

Автограф грому в царській книзі левів,
написаній вітрами з-під Синаю,
з узбіч гори, що шпиль пісків парчевий
вінками Божих блискавиць квітчає.

Синайський вітре, бий в відкриті карти!
Без тебе я порожній посуд форми.
Ввесь день над віщим джерелом на варті,
а ніч, мов біблія червона й чорна.

ДАНИЇЛ У ЯМІ ЛЕВІВ

Пропахчене, духотне чорне золото ночей пустині,
просвітлене пурпурою, розбарвлене у сіть мозаїк.
Це підшивка червона під кожухом ночі. Морок синій
на піч землі навбач погаслу, хоч іще жарку, сідас.

Готуються до льоту надми піскові, мов хмари птаства,
що сіло на спочинок і ось-ось відлине в безмір вільний.
Акорди на акордах,

тераси на терасах,

кола в колах,

сяють дальші царства,

іржуть сарданапалі до в розпусті терзаних невірниць.

Палюча ніч пророків. Кануть литі з золота хвилини.
Долоні пальм покірних до плеяд звелись в журливій просьбі,
щоб їх не мучив вічний вітру поспіх.

З заворіття кличе

на суд перед сумлінням зір монарший реп царя пустині.

Самум музики дме в уста пустелі. Мряк палата біла.

Акорд в акорд,

удар в удар,

зоря об зорю,

світла хвилі

з пурпури хмар, порубана в сто тонів гама, вітру крила.

З печери, з-поміж левів лине в безвість голос Даниїла:

– «Прасвітлий, Праєдиний, що мене – рослину ялову
в саду життя величним посадив і грієш сонцем ласки!
Поки черва і цвіль не сточать тіла миршавеньку грудку,
у вічному колі пристрастей, у вічній тіні пальми смутку,
б'ючись за м'ясо, золото і владу, у хвилині кожній
за розкоші шматок віддати все готові, нужд вельможі,
несем свої дешеві лаври і свій розум нестатечний.
Кудою поверну небачний крок, там небезпеки прірви,
лиш Ти один мене з зубів Нічого, з кігтів долі вирвеш!
Коли при мені станеш Ти – у ямі левів я безпечний».

БАЛЯДА ПРО ПРОРОКА ЙОНУ

Апокриф

Мій прадід плив, бувало, на хребті кита,
три дні й три ночі проповідував глибинам.
Зелений велетень – вода тяжка й густа –
пророка колихала, наче мати сина.

Біблійна, довга борода – з ебену стяг –
являлась зорям сходу на букетах піни.
Долонь лілеї понад водами простяг,
благословляючи пливучих в даль дельфінів.

Три рази сонце й місяць. Добрий, вірний кит
з пророком плавав тихо, рівно, обережно.
На ложе дна прибої клались, як роки,
коли міняються, мов дня і ночі стежі.

Чи знаєш тьмяне царство – світ мільйона див,
зелено-чорну батьківшину восьминогів?
Бо навіть сон таких не дасть нам образів,
як ніч в правічному пожарі дна морського.

Хто викохав потворну постать цих істот?
Природи жарт жорстокий, марнотратний безум?
Б'ють глухо риби-молоти у штольні вод
і риби-пили крають водне сонце лезом.

Це друге сонце з дна – двійник того з-під хмар
і квота тінь його й повторення імлаве,
згубивши зміст червоний – життєтворний жар,
лежить в могилі водяній на хвилях – лавах.

Життя колиска перша тут, стихій кубло
(коли ще Дух Святий ширяв понад водою)
й могила повсякчасна; це туди зійшло
в щоденній самогубі, самостраті сонце!

Ще може десь живе страшний іхтіосавр,
мерзотний рибогад, дракон сріблястолуский.

медуз квітчають губки, мов холодний лавр,
фіялки моря – губки й м'якуни – молюски.

Колишеться достойно сонний лев морський,
морів монарх, в слизькій короні з зірковітнів,
що рясно розцвітають в пуші водяній
в океанічні весни і підводні квітні.

Плавучий острів м'яса – довга лава риб
знялась над звіроквітним, над губчастим гаєм.
Пророк, долонею спинивши літ вітрів,
в океанічній мові слово починає:

– «Це Той, що створює й винищує світи,
післав мене до вас, брати з дна вод, акули!»
Акули слухають, підводячи хребти,
мов луки випнуті в майбутнє і минуле.

– «Це Той, що гасить ночі й світить свічі днів,
моїми вас усіх благословить руками!»
З далеких Срібних Вод, мов хмара, окуні
пливуть, вдаряючи, як веслами, плавцями.

– «Це Той, що із долоні кидає вітри,
про вас теж пам'ятає, створи ден жахливих!»
І краб за крабом, мов червоний, дужий гриб,
з безодні виростає й морщиться із дива.

– «Це Той, що сонце звільнює від ночі криг,
із перших світу днів піклується аж досі!»
Ось в безкрай лави, лави, лави осятрів,
за ними по кордони дальніх вод лососі.

– «Ви – гін сліпий! Помильна кожна з ваших мір,
бо тільки Він один, щоб мірять непомильно!»
Упала ясність, наче блиск з відкритих зір,
що навіть сом на сома споглядає пильно.

Коли на грудях моря розстелялась мла,
хвиль сонних перемови повторяли птахи.
Як ніч, слимак із мушлі місяця, повзла,
затихлу ліру сонця ніс дельфін на захід.

Тоді пророк навчав поліпів і стоніг,
що, тіл соромлячись страшних, мерзких і чорних,
ненавиділи світ і мстилися за гріх
природи, що зродила їх таких потворних.

Дельфін відплив уже за сьомий берег дня,
кущі коралів згасли, як вечірні липи.
Тоді пророк молився і охороняв
блаженний сон утихомирених поліпів.

Кінчаю вже цю найдивнішу із баляд
про прадіда свого й океанічний вечір.
Земля в орбіті завертається назад
у молодість свою, в примарний сон праречі.

Щаблями пройденими повертаю дні
природи в мряковиння й первнів перші шуми:
мов Божий стовп, стоїть мільйонолітня ніч,
в прадавньому хаосі землі й води всуміш.

ПІСНЯ ПРО ДОЧАСНЕ СВІТЛО

Вже не блакить – це вже блакитняви фонтани
і небо неймовірне – в смуги звук потягтий.
О, квіте тіла, хто ж тут більш, як ти, коханий,
як ти, ненавиджений, плеканий і клятий!

Глуха стіна нічого, що між серце й серце
лягає, мов незнаного хвильна музика,
чи це полуди тільки миршавеньке скельце,
чи безмір вічного для серця завеликий?

Колиско пристрастей, о, наші пута й крила,
окови найсолодші й хмелю найхмельніший!
Ти та, що лучить нас, і та, що ділить, сила,
два напрями стерна одного людських рішень.

Блакиті дзвін шорсткий з духоти омліває
і кров повітря – світло – ллється із розщілин.

Що вічний сон оман сілітає з плям мозаїк,
те п'ю й, п'ючи, ще більше прагну серцем цілим.

Тераси світла – гами щораз вищих звуків
одна на одній вгору понад мряки мохом.
– Йде зливний дощ блакиті на зомлілі руки.
Це небо валиться, небесна катастрофа!

Молюсь землі в червоному окропі крові
і небо кличу тугою, що вічно ранить.
Із уст моїх поганських спів тече Христовий,
немов вино з води у Галилейській Кані.

САМАРИТЯНКА БІЛЯ КРИНИЦІ

Оперта об криничний мур – щербату ліру з пнів камінних
ширяє думкою, куди пішов Неземний Чужоземець.
Мов струни, струмені настроєні на гаму звуків змінних
зажурно повторяють думу про нестаток цього світу.
Хто він – отой в Господню винницю трудящих слуг наємець?
Схиляється на цямрину й душа її блакитна й біла
здається чиста й тиха вся, мов найтихіший квіт над квітом.
Сопілка із сопілкою, сестра з сестрою, щось несміло
розповідають, і журливо, і подзвінно, і повчально.
Алеями акордів сонце йде у сад музики дальній.

Пливе овець отара в білім молоці своєї вовни,
минає місяць квітів – звіть його трояндень! – світла повний.
Блакить і білява. Сопілок перемови. Вітровіння.
Пора поразки йде на квіття, суне час гіркокого сім'я.
Новину добру сповіщає вітер з лукомор'я травам
і сірі грона попелу вже деспівають в пнях шершавих.
У захист муз – блаженний гай – ізходить сонце поміж птахів
і пильно правлять обряд меду запобігливі комахи.

Все ж ця краса, хоч нескладна й нехитра, серця не напоїть
водою, що по ній уже не прагнем більше. Зовсім інше!
Вода краси учить нас прагнуть вище, тонше і світліше.
Цей струмись тільки пропливає нами, ми його не творим,

ми тільки посуд, ще й покірний посуд, що красу сприймає.
І наново жаждущі прагнемо краси, яку сотворим
в душі самі в неяловім зусиллі вільного горіння,
й води живої ласки, що одна – одна всезаспокійпа.

Коли ось серцем линеш за Надхненноустим Чужоземцем,
схились, далека сестро, над дорогоцінний струмись Слова
й води живої дай мені – твоєї спраги спадкоємцю!

ШІСТЬ СТРОФ МІСТИКИ

Скотилась ніч униз, мов плащ з плечей Христових,
з проколотого боку неба ллється світло.
Горою ятряться ще рани з зір тернових,
ізнизу мряка миє стопи дня розквітлі.

Земля, немов народжена ні з чого вперше,
виточується з-поза гір хаосу мрячних.
Хрищу новим найменням кожен квіт найменший
і кожен убиваю назвою небачно.

І кожен квіт відроджується удесяте
і сяє знову безіменний під рососою,
а сонце – діамант музики, світла свято,
очам, що хочуть все пізнати, світ подвоїть.

Подвоїть і потроїть, і встокроть помножить,
аж зрозумію: не мені речей схопити
у клітку слова. Ляжу на зеленім ложі,
голоден яблука землі і світлом ситий.

Роса тече гисопом – золотава піна
і благородний струм вливає в тіла посуд.
З речей потока дно недвижне, твердь нетлінна
в екстази сріблі прозирає й звук проносить.

Бо тільки наглий захват зможе суть розкрити,
ввести в сполуку нас, в містичну єдність з світом.
Зідхає небо до хреста землі прибите
і стигма сонця на моїй долоні світить.

СКАРГА ТЕРНУ

Затихло. Птахи більше листя не колишуть
і порошно у темряві, мов погляд смерти,
свердлить холодним світлом мрячні нетрі лісу,
як око в дно життя задивлене уперто.

Краплина крові з рани ночі – це калини
маленька ягода між листям червоніє.
Мій брате оленю, обидва ми із глини,
та ти життя від мене краще розумієш!

Усе, що знаєм: більше зір, як маку зерен,
вuzzi життя, немов вuzzi пташиних льотів.
Щоночі скаржитесь рослинним болем терен,
що мусів він колись чоло Христа колоти.

ТЕРЕН СПІВАЄ

– «Мій друже лавре, що вінчасш осяги поетів,
солодкий после муз із листям, що подібне лезам,
твоя міцна, безсмертна зелень, о зеленолезий,
за гарні форми нагорода і за творчий безум.

О, дубе, князю пуц, достойне дерево монарше
в короні осени – пурпурі листя, з пнем корявим,
коли, щоб відпочити в тіні, спиняться у марші,
схиляєшся до уст вождів шорстким причастям слави.

І ти, оливний кущу, що не в'янеш і ряснієш
зеленим золотом, в триванні свому самоцільний,
учиш замирення з життям і зелені надії
і Ноям, що блукають, шлеш у далеч шум прихильний.

Проте не ви: цвітучі, славлені, рослин вельможі,
а я – покірний терен, покруч дерева приземний,
нелюблений, погорджуваний, сірий і буденний
зазнав найвищої із ласк – чоло вінчати Боже».

ПІСНЯ ПРО ЧОРНІ ЛАВРИ

Насущний хліб надхнення. О, мені не заздрить, друзі!
Воно щоденний ворог, ялова морока з словом
і нехить до себе самого, й ночі у напрузі,
і неспроможність визволитись в купелю обнови,
вернутись до життя й черствий хліб дійсного сприйняти.
Надгробок щастю став на юності своїй багатій
на помилки! Надгробок сонцю на землі округлій!

Хоч нетямущий в найсолодшій муз науці, друг твій,
коли із серця кличе, то мистецтво в кожному слові,
бо сірість слова не музикою, а кров'ю поїть,
а кров – музика в флейтах жил червона – грає з туги.
Ти – ведений знаттям солодким і достойним, двоїш
і троїш слово й слово зраджує тебе удруге
й утрете; слово, наче квіт без змісту й барви сірий.
Чуже надхнення слову, як чуже усякій мірі.

Дивись: вдаряс струм речей найглибший в стіни пісні.
Безрукі пні подовжені на тіні сплять кремезні
і місяць – цар червоний чорної країни півсну,
вдягнувши хмару, мов бобровий плащ, ширяє в безмір.
Опалізує далеч попелястим світлом сходу,
земля в одній хвилині тьму, тьму-тьменну квіття родить.
Глухої флейти темний звук здійсмається угору,
на шпиль надхнення пнеться, мов повій на мур червоний;
низька землі музика горне в себе кожен порух
етеру й вищає, й стрункішає, і світлом дзвонить,
і дзвонить чорним дзвоном ночі, аж стає на грані
нічого й вічного. Вже квіти миються в елеї.
Роси елеї, що святить поле. У пурпурі ранній
вогненні язика Святого Духа над землею!

Але який помістить посуд те, що в слові гине.
Ці строфи для надхнення лиш тісні й холодні маски.
Відкрий чоло під чорні лаври ночі, що єдині
вінчатимуть твої поразки!

ПЕРШЕ ЛІРИЧНЕ ІНТЕРМЕЦЦО

ШЛЮБ

За тло – блакить. В ній щиглі і клярнети.
Схилився явір над водою. Коні
і кругле сонце золотим браслетом
заплетене у кучері левконій.

І мох вогню, і вітру ясенний галас,
і буря світла на води дзеркалах,
мов зламана веселка, що упала
на камінь і удвоє розламалась.

Левконій теплий шепіт. Дальній бубон
червоного майдану, де стрічаєм
ізнав на гривах куряв дні. О, люба,
браслетом сонця ранок нас вінчає.

ВЕСІННЯ НІЧ

Настурцій ніч і ніч конвалій.
Пливе музика радієва.
В саду тривожний жлуд – ніч палить –
тебе, далека зоре, Єво!

Карузо ночі -- тенор місяць
у скриньці радієвій кличе.
Для наших душ замало місяця,
кохання вічна тасмнице!

І для сердець замало світла,
землі замало і п'яніння!
Вітри ранкові, наче мітли,
з стежок змитають ніч весінню.

ТРОЯНДИ

Пора троянд спізналась, сестро,
так довго ждали, аж приходить.
На милі сонця, світла верстви
розміряно і землі й води.

Хоча це світло надто кволе,
хоч надто рано й сніг упертий,
ощадне сонце й зелень гола,
все ж день рясний на чар нестертий.

В крові з троянд умивши руки,
під горлиць воркування перше
ідем, далека, поміж буки,
зоря з зорею й серце з серцем.

ГВОЗДИКИ

Зелені сутінки. Гвоздики –
посли весни. П'яній докраю!
Який цей світ знов став великий!
Ізнов твої листи читаю.

Вгорі зелена яма світла,
ядро – гвоздика електрична.
Ні, ми до того ще не звикли,
що наша молодість не вічна.

Але колись до цього звикнем...
Та поки що свята омана –
ота дружба з життям не никне,
що нас, моя кохана,
помазує весни елєєм.

ПІВОНІЇ

Червона молодість півоній.
Яка краса! Яке п'яніння!

Візьми моє чоло в долоні
й оборони, моя весіння!

Бо переслідує крізь морок,
ще крок, ще крок, мене поцілить
мій друг найкращий і мій ворог
найзавзятіший, Боже милий!

Надхнення темне, музо вічна!
Б'є ніч у тіней чорні дзвони.
На чорнім тлі, мов кров трагічна,
півоній молодість червона.

ТЮЛЬПАНИ

Червоне золото тюльпанів
на сірім сонці – таці з лика
і механічний сад мельодій,
де в чорних дисках спить музика.

Металю в'язень – людський голос,
засуджений в кружок порожній,
і світу в'язень – людське серце –
цього збагнути неспроможне.

Крізь сірий шовк – безбарв'я сіре –
червоне золото тюльпанів.
Цвісти, горіти й проминати,
лишати все, йдучи в незнане!

ФІЯЛКИ

Фіялки й телефонна трубка
заворожливим сяйвом кличе,
і місяць, мов червона губка,
змиває попіл дня з обличчя.

Слимак з ебену, темна мушля
і вухо ночі – лійка чорна –
і пахоші духмяні душать,
мов пальці на клярнеті горла.

З очей фіялок смутком кришиш
і пригортаєш, сестро рання!

Простягнуті долоні тиші
над нашим вічним проминанням.

ЧОМУ?

У ванні короп золотистий
плюскоче, наче з піни панна,
і в куряві рожевих іскор
кружляє веретеном ванна.

Мідниця ранку повна піни
із мила сонця. Миють хмари.
На сім ключів замкнулись сіни,
де ти в блакитному пожарі.

У ванні короп плеще з дива,
побачивши тебе – сон ясний.

Але чому ти нещаслива,
чому очей фіялки гаснуть?

СУТІНЬ

Долоні сну в весінніх сінях
лягли на струн прощальнім шумі.
В твоїх очах блакитна сутінь.
Не дно клярнета – дно задуми!
Мов зустрічі давно забуті,
подертій шовк твоїх левконій.
Мембрана пам'яті найтонша,

не пропустивши світла, дзвонить.

Навіщо, сестро,
навіщо пестиш тіні тіней?

Закрижаніле сольо сонця,
мов дно музики

ув оркестрі,

що грає в сну блакитних сінях.

ПІСЕНЬКА ДО СНУ

Не думай! Спи! Думки – отрута щастю.

Цвітуть дві тіні – дві лілеї чорні.

Не думай! Спи! До всіх скорбот причасний
і так усього в думці не обгорнеш.

Прощаючись із спомином останнім,
що тінню вихилився з-за яви краю,
в солодкім марнотратстві почуваньнів
кохання вицвіле знов прикликаєш.

Це справді зле, що покохав занадто,
заміцно, зарозтратно. Захват ясний
в екстазу чорну ночі не міняти!

Засни! Чи це життя, чи лямпга гасне?

ТРИ СТРОФИ З ЗАПИСНИКА

Мов птах, співає телефонна трубка,
мов чорний птах в ліщині срібній дроту.
Коли покине друг і зрадить любка,
що вибереш: зненависть чи скорботу?

О, квітко звуків, в чорнім шовку сяєв!
Музика б'є в обличчя, мов зле птаство.
Життя нам юний захват відбирає,
мов скнара заздрий на своє багатство.

Вже вмієш зорі на слова міняти,
вже висловиш вогонь душі страдальний –
наприкінці на досвід став багатий:
життя трудне мистецтво ненавчальне.

ЛІТНІЙ ВЕЧІР

Від спеки місто важко дише
й чоло його шорстке й червоне
під віялом нічної тиші
поволі стигне і холоне.

Тремке надхнення віддзвеніло,
застигло в мудрій вірша брилі.
Твоє чи не твоє це діло,
ти сам збагнути вже не в силі.

Крізь гамір дня незмінне «завжди».
Заснеш,
        заснеш без зір, поете,
життя на звуки розмінявши,
мов золото в дрібні монети.

ARS POËTICA

Мініятюра сонця – яблуко надхнення
на дереві життя – на дереві мистецтва,
і творчість, наче присуд, творчість невмолсна
і з світом торг красою – муз скупих купецтво.

За кожен кусень щастя кара. Тільки обрїй
узором кола вчить про досконалість міри.
Прилюдно сповідаюь *urbi et orbi*
із захвату, із горя, з гордощів, з зневїри.

І прийдуть із елеєм, прийдуть з терезами
краси помильні судді і відважать смуток,
діяпазон п'яніння, думку, слова гаму,
а ти, як завжди, будеш сам, щоб все забути.

ARS CRITICA

Мистецтво – що ж?

Це недаремне
в дно дня, дно dna сягати словом,
в ядро ціляти світла темне.
Ні, не чорнила – треба крові!

Хай ваші терези розумні
відважать форму, зміст, прикраси,
достоту зміряють безумне
і скажуть: небагато важить.
Хай!

Але в те сутнє, в дно dna срібне
не сягнуть мірою ні разу,
і сятимуть, мов царство мідне,
ці строфи щільні і доцільні,
ці строфи – формули екстази.

ДРУЖНЯ ГУТІРКА

Поезія?

– Ні, не питай,
який рецепт її есенцій!
П'ючи свій золотавий чай,
так пробалакаємо день цей.

Узори гарних слів, мережка,
екстракти мови в срібній чаші –
хай їх краси аптекар зважить!
Ні, не туди, коханий, стежка!

Символіка завбога наша
і орнаментика засіра.
Де ж міра мір, єдина міра?

Чай процідивши, попросившись,
розходимось. Ніч – чорна мушля,
ті самі зорі в ній, що завжди,
той самий захват серце душить.
Тоді чужі дрібній прикрасі,
слова затиснуті у горлі,
слова гальмовані в екстазі
б'ють, мов джерела животворні.

ПОДВІЙНИЙ КОНЦЕРТ

Коробка радієва й квіття.
Крізь чорну скриньку йде музика
і душі квітів світлом світять,
що з нього ясність б'є велика.

Дрібненька фльота звуків, човен
мельодій на морях етеру
і світла з квітів вечір повен
змінив кімнату в чар-печеру.

А знизу під концертом квіття,
мов кара за краси провину,
жде кіш подвір'я – царство сміття,
де квіти й звуки згодом згинуть.

Дивись у яму мертвих квітів!
О, чи зумієш, майстре сяєв,
своє мистецтво протерпіти?
Не тільки їх краса карає.

ДРУГА ГЛАВА

МОНУМЕНТАЛЬНИЙ КРАЄВИД

Червоні куби мурів, кола жовтих площ, квадрати скверів.
Людино, думки циркулем відмірною зорі і міста!
На брилі брила, коло в колі, вікна понад вікна й двері,
стає на мідних сходах сонце, мов статуя золота.

Басейни, мов дзеркала нерухомі в куряві червоній.
Тут небо миється в воді густій і срібній, наче ртуть.
В зеленім полум'ї трави пасуться мармурові коні,
камінні янголи у парку металево в сурми дмуть.

Герої сходять з п'єдесталів, сиплються з пузонів іскри
і сонце на гарматі й прапори з музеїв у вогні,
і леви з прапорів рядами йдуть маєстатично містом,
і їде мармуровий вождь на кучерявому коні.

ПЛОЩА ЯНГОЛІВ

На площі театральній мармуровий тенор
вже двісті літ співає зорям золотим.
Коли з наказу ночі стануть веретена,
завмерлі ткальні сповиває сивий дим.

Дівчата від станків вертаються додому
і мріють в сласних снах про тенорів палких,
як пестять їх нестямно й миють співом горла,
й руді коти зрадливо ласяться до них.

Господар міста – лев, що спить під арсеналом,
підводиться поволі, йде в пустинню площ.
Герої сплять, в домах розпусти ще співають
і бунтарям у тюрмах волю дзвонить дощ.

На площі мідних янголів, сповитій в тишу,
коли інкавст червоний розливає тьма,
історик з п'єдесталу про минуле пише
і гусяче перо мачає в каламар.

АПОКАЛІПСИС

Підводяться, мов сонні, велетенські леви, силуети
тяжких, прирослих до землі, кам'яностопих тюрем,
і в'язнів по ночах відвідують коханки і комети,
і місяць, мов рудий павук, повзе поволі муром.

Коли слова на порох стерті, сповідатись зорям зайво.
На зорях, мов на стінах, цвіль, черва, зелінка й вогкість.
Обличчя в'язнів миє місяць синім і холодним сяйвом,
аж обростуть за ніч, мов круглі пні, кошлатим мохом.

Підземних рік слизьке, примарне зілля, мокрі зорі й змії,
долини місяця оброслі горіховим гаєм.
Сто днів і сто ночей ідуть руді дощі і вітер віє,
вода підноситься і зорі й тюрми заливає.

Де не оставсь на каменю ні камінь, де зрівнялись гори,
знов мулярі нову тюрму будують з брил квітчастих.
Цвіте під шибеницями багряне квіття мандрагори
і мотуз вішалників для живих приносить щастя.

ЗОРЕЛЕВ, або сузір'я Лева

Води живого срібла повні, сплять криниці ласки,
криниці ласки вічної, що мурів цих діткнулась.
Вже більше літ хода їх не вбирає в лавр поразки,
ні формула марнот не будить метушливий галас.

В цистерні ночі миються майбутні зорі ранку,
погруддя сонця з гриви полум'ям в музеї ночі.
Вже іній літ сріблить руїни. Мов по ланці ланку,
повільний вітер пхає хмари й цвілі час хлюпоче.

Плече-в-плече заплівшись тісно, йдуть кущі глодини,
джерела зелені із надр земних, де клекотало
хвильне життя базарів, де роїлися хвилини.
На цвинтар золотих монархій хмари тінь упала.

Княжна екстази – ніч – веде слова камінним гаєм
між лаври, де з листків пливе музика таємниче
і соловейко, брат зорі, про смерть сестри співає.
Трагічний вітер на порожній сцені світу кличе.

Де мармуровий кінь із гриви молоком застиглим
іржанням тужним надаремне будить дальні Трої,
з очей героїв зерно дзьобають бездушні щиглі.

Заходить Зорелев за тінь епохи золотої.

ЧАРГОРОД, або як народжуються міти

Найблакитніше з всіх блакитних див – занебо,
що, як вогонь з-за мряки, світить з-поза ночі.
Хто-небудь зір до неба звів де-небудь,
вгадай, чи сон, чи серце, чи воно шепоче!

Найблакитніша з всіх ночей блакитних – наша.
Хто-небудь та де-небудь, хай зо мною кличе!
Ця пісня нас не зрадить – срібний чад і чаша,
я присягаю на вірність перед зір обличчям.

Хто без зорі йде в світ – вже без зорі назавжди.
Ой, хто з життям не замирився – все самотній!
Зоря втинає срібні коси на могилі правди
і, наче темні грона, висять дні скорботні.

Мов піна на питві краси – гірке мистецтво
і муза, що в саду плекає левенята,
веде своїх обранців на хмільне купецтво,
щоб продали ночам, на що душа багата.

Питаєш, як оці зродились вірші – міти,
як муза мітотворна діє своїм впливом:
руїни царств червоних куряться до світла,
неземний царгород – Чар-город над заливом.

Тече дванадцять рік крізь солов'їне місто,
в тонку пастушу флейту дме вітрів дозорець,
музики білий мур і стріл крилаті вісті,
достойний лев, слаба людина й вірні зорі.

ПІСКИ

Пустині мідне озеро й кошаві скелі,
червоні і глухі рівнини летаргії.
Лілеї зір сходячих клоняться пустелі,
що грізно підіймає гриви суховіїв.

Порожня і дірява сонця шкаралуша,
що, наче скорпіон, само себе вбиває
жалом свого проміння й на червоних пушах
душа його крилата й звільнена від форми
ширяє в просторах, аж за зеленим краєм,
за муром ста ночей, що фосфорні та чорні,
спочине у вульканах сонних і погаслих.

Отут колиска бур поснулих в скельних яслах,
тут родяться вітри, що на сто крилах згодом
стяги червоних заграв хилять понад сходом.
Кубло орлів поразки вигнаних з праю
квітчає лисий шпиль, де мідну ніч вітають
лілеї зір сходячих й ос грайливі перли
в тонкій, ледь-ледь помітній неба оболоні.
Піски плащем червоним на пустелі лоні
зірвалися до льоту, впали і завмерли.

І тільки вдумливі й премудрі їхневмони,
до вітру лір приклавши уші, чують дзвонів
підземних таємничий і далекий поклик.
Піски і зорі завирюють крутежами
і скелі залопочуть, мов на вітрі щогли.
Пустиня, мов левиця, у півсні й піняві
грудьми ста бур зідхає й попіл червонавий,
мов хмари з сірки й крейди, вдихує просохла.

На бурунах піску качаються шакали,
їх очі, мов монети божевілля, впали
у гирла куряви і у безумства ями.

Це будяться міста прадавні під пісками.

ХОРОВІД

Танцюють татуйовані дівчата на майдані мрії,
пісок палючий під стопою, мов смола червона, тане
і я з-перед ста сотень літ різьблю на бубні сонця танець,
лопочуть два кийки, мов крила птахи, що з похмілля мліє.

Прощальним співом спалахнувши, гасну, наче сонна хмара,
танки дівчат прикриє папороть, немов землі долоня.
Вертаються з узгір'їв тиші дивні хороводи й клонять
обличчя з міді під букетами вечірнього пожару.

За берегами смутку, де лягла відвічна ніч зелена,
за сімома верхами

й сімома морями,

в край таємний

маєстатично сходять буйволи червоні на підземні
левади, де засяє їм умерле сонце – диск з ебену.

ЗАТЕРТІ СЛІДИ

Багрянородна ніч. Тривожний серця токіт.
Земля і кров. Пливе у вир затоки квіття.
З Провалля Зради шепіт. Ляк, мов птах стоокій.
Одне на одному шарами сплять століття.

Джмелі – у вухах пальми золотаві кільця,
і місяць, мов кораль на шиї бога Півдня,
на кучерях агав браслети багрокрильців,
не урна в барв узорах – це високорівня.

Вперед! Фосфоризують непрохідні багна,
земля видихує люльками квітів запах
і фарбою цеглястою малює янгол
новий потопу плян на зорях, мов на мапах.

Я жив тут. В неоліті... може ще давніше...
Мої малюнки буйволів замазав місяць.
І фосфор ночі й оливо землі гнітюче,
що серцеві тяжать, та серця не помістять.

ПІСНЯ ПРО НЕЗНИЩЕННІСТЬ МАТЕРІЇ

Забривши у хаші, закутаний у вітер,
накритий небом і обмотаний піснями,
лежу, мов мудрий лис, під папороті квітом
і стигну, і холону, й твердну в білий камінь.

Рослинних рік підноситься зелена повінь,
годин, комет і листя безперервний лопіт.
Залле мене потоп, розчавить білим сонцем,
і тіло стане вуглем, з пісні буде попіл.

Прокотяться, як лява, тисячні століття,
де ми жили, ростимуть без наймення пальми
і вугіль з наших тіл цвістиме чорним квітням,
задзвонять в моє серце джагани в копальні.

ОКЕАНІЯ,

або

в долинах морських левів

Оманує зеленим і холодним світлом
підводне сонце у долинах коралевих,
де в кучерях топільниць мертві перли квітнуть
і сплять на ложах з зір тяжкі, мов брили, леви.

Як з праші ранку вилітає сонця куля
округла, мов бусоля, і швидка, мов мева,
зелений струмись вод вкриває пил рожевий,
немов багрових бджіл розсипується вульї.

Дельфіни золоті сурмлять на мідних мушлях,
як блискавиця в льоті, тризуб хвилі поре,
вали червоні й мореплавців білі душі
блукають, наче тіні, без наймення морем.

ПОЛЯРІЯ

Застигло море в чаші різьбленій із льоду.
Золотоустий місяць – містик у блакиті.
Полярні янголи колишуть Божі води
і звірі виють глухо спрагли і неситі.

Ще тут не доповзло людей руде хробацтво,
багрове небо на хребтах підносять лиси,
кити хвостами миють зорі й біле птаство,
мов стріли з звірокруга, непорушно висить.

Як Діва з зодіяка чеше карі коси
й горбатий Водяник закличе тіні з лігов,
земля, мов шкаралуща, гнеться і голосить.
Це душі мамутів бредуть червоним снігом.

АРКТИКА

Комети, що цвітуть хвостами, наче пави,
червоні шиби моря в олив'яних рамах,
де скелі льодові під снігом кучерявим
розсунулись поволі, мов тасмна брама.

На бурунів хребтах качаються тюлені,
звірята сходять з зодіяка й червоніє
у сьайві магнетичних піль металь зелений
морів примарних, що подібні сонній мрії.

Мов синє оливо, залякле небо висить
і череп місяця розбитий і безбарвний
упав на сніг, коли отари білих лисів
в країну небуття вела зоря полярна.

ДРУГЕ ЛІРИЧНЕ ІНТЕРМЕЦЦО

МОЛИТВА ДО ЗІР

Не срібло миршаве, не хміль,
не лавр сумнівний і двозначний,
не дотепів грайливих сіль,
не успіх в грі на риск небачній,
не уст золотомовних мед,
не почестей солодка манна
і навіть не чеснот букет,
що світлість їх не раз оманна,
не винограду темний сік
у колі дружньому за чаєм,
не муз елей, що на весь вік
тавром людину назначає,
не вигаданий в хитрий лад,
щоб мірять душі, вчений лікоть,
не домохвальців млявий чад,
неширих хвальб слизька музика,
не захист мрій – блаженний дім,
але молимся зорям дальнім,
щоб нам дали на світі цім
життя величне і страдальне.

СІРИЙ ГИМН

Стовпи із попелу угору!
Міста в дротах – під вітром ліри.
Це тут, де мурів скупість взором,
без сяйва навіть сонце сіре.

Тут люди, мури і бацилі
тим самим піддані законам,
і тулуби плечей похилі,
де розцвітають іскор грона.

Хто падає, за ним не тужать,
бо срібло сліз не для розтрати,
скупі на скарб навбач байдужий.
Хвалю життя шорстке й сукате!

КОЛО ЗМІН

Жаркий, духотний день, зомлівши,
мов стовп, упав на груди ночі.
Що ти згубив, не знайдеш більше
і час надію розхлюпоче.

Ще піна світла з дзбана сонця
парує пилом з теплих мурів.
Не жди від долі оборонця,
від пазурів в овечій шкурі!

З-за золотого шумовиння
ніч блакитніє чиста й вічна.

Знов знайдеш суть у колі зміннім,
щоб в зміст незмінний вірить міцно.

МАРНОТРАТНИЙ ГИМН

І зір розтратниця – зла ніч, і день сліпучий
розтратно твореним і нищеним багатством...

Чергою явиш неповторних в світу кручі
зростання й проминання сплетені суцільно.
Вирус квітний дощ, бацилі, світло,птаство.

Коли в дня гаморі хвилину знайдеш вільну,
задумайся на мить про сонця марнотратство!

ДНО ПЕЙЗАЖУ

Корови й дині. Білий янгол
на лопуха зеленій плахті.
Хто будить в серці тужну п'янкість
і хто колише темний страх твій?

Що неоправданий, таємний,
мов кріт, від дна коріння риє
і грає, мов клярнет підземний,
в кипінні форм, у барв завії.

І як зродився без причини,
так без причини щезне знагла.
Природи лоно мрячне й синє,
і сонця кіш,
і кіш землі,
що в ньому
корови, квіття, дині й янгол.

МІЙ ДАВНІЙ ГОЛОС

Палкий, нічим незаспокійний,
ловлю слова, мов барвні скельця.
Як же я терня туги рвійне
з корінням вирву з штольні серця?

Терпке похмілля свіжих ранків
п'янить, як і давніш п'янило.
Дивлюсь в блакитну призму склянки,
де заламалось небо в хвилі.

Рожевий чай, мов піна з сонця,
зелений морок сном колише.
Заслуханий у дружній вітер,
свій давній голос чую в тиші:

– «Аж юне серце затремтить,
незаспокоєне й несите.

Устами спраглими в цю мить
всю хмільність світу хочу спити»*.

БУРЯ

Надходить буря. Сиві вільхи
в тривозі туляться до себе.
Щоб відіхнути, просить пільги
хоч на хвилину, в багрі небо.

Мов стовп, піднявся вихор тричі,
і сяють блискавки, аж маки
червоні сплющують зіниці
і клоняться хорунжим ляку.

Клярнетів схлип і вітру помах
і виє лис – нічний астроном.
Червона неба паполома
прорізана, мов бляха, громом.

Це з-понад бурі безкрай вільний,
схилившись, рие в хмарах ями.
Тоді слова швидкі й доцільні,
мов леца, схрещую з громами.

ДИВО

Над ранком. Зорі з вовни мряки,
мов золоті гудзики з плаща,
відпоре день і сім'ям маку
розсипле солов'ям в кущах.

В сувоях тиші сплять долини,
де мох задуми й мох імлі,
аж скотиться стозерна диня
на лопуховий ранку лист.

---

* Остання строфа з «Трьох перстенів».

Як диню сонця зсуне вітер
на решето ясних долин,
розплющують зіниці квіти
і листя рветься в дальню синь.

А серце, що, незаспокійне,
збагнути хоче все до дна,
тріпочеться і з листям рвійним
до болю прагне дива дня.

ВІЩИЙ ДУБ

Сніг зеленіє в світлі ночі,
сніг блакитніє в світлі дня.
Цей дуб то дерево пророче,
корява ліра з його пня.

Сніг попеліє в сірій вечір,
щоранку у вогнях цвіте.
Із рани сонця кровотечі
б'ють в царство снігу золоте.

Лиш дуб один крізь біле море,
дельфін рослинний, в даль пливе
і лірою сніг-саван поре,
віщуючи життя живе.

КОЛОДІЙСТВО

Вже сонця колесо збиває стельмах,
ще обруча до осі полум'яної!
Цим возом їхатиме завтра Зельман,
ключар і староста гульби весняної.

Відносить стельмах сонце ковалеві:
– «Обруч найбагряніший викуй, майстре мій,
щоб сонце жевріло ясніш від гриви лева
весні трояндній й осені оайстреній!»

ЧЕРЕМХИ

Мов свічка, куриться черемха
в побожній вечора руці.
Вертаються з Вечірні лемки,
до хат задумано йдучи.

Моя країно верховинна, –
ні, не забудь твоїх черемх,
коли над ними місяць лине
вівсяним калачем!

БАТЬКІВЩИНА

Жовті косатні цвітуть на мокрих луках,
як за днів дитинства, в кучерявій млі.
Вилітають ластівками стріли з лука,
білі стріли літ.

Оси золоті в чарках троянд розквітлих,
мокрі зорі куряться під сизий вечір.
Ще горить твоєї молодости світло,
хоч новий десяток літ береш на плечі.

Слухай: Батьківщина свого сина кличе
найпростішим, неповторним, вічним словом.
У воді відбилися зорі і обличчя,
кароокі люди і співуча мова.

УРИВОК

Боюсь згасити світло лямпі,
бо може стати ще страшніш,
і ніч, розкладена на ямби,
у серце вбилась, наче ніж.

Ніяк заснути! Кличуть півні,
годинник б'є і місяць лине.
Мій сон, мій голос неспокійний
в моїй трагічній Батьківщині.

ЗАБУТА ЗЕМЛЯ

Село вночі свічок не світить,
боїться місяця збудити,
що жовтим без наймення квітом
цвіте в садах, дощем умитий.

Густа вода спливає з гребель,
де обрії спинились в леті.
У бурих кублах побіч себе
звірята, люди і комети.

Забута земле під дошами,
під оливом рудого неба!
Ця пісня серцю, наче камінь,
а все ж її співати треба.

ЧЕРВОНА КИТАЙКА

Горять, як ватра, забобони
віків минулих – снів іскристих.
В китайці заходу червоній
моєї молодости місто.

Лопочуть зорі на тополях
і люди христяться з тривоги,
коли ножами місяць колють
хасиди в чорних синагогах.

Моє містечко тасмниче
в хлоп'ячих споминів заслоні!
І знов минула юність кличе,
як давні кличуть забобони.

ДО ХОЛОДНИХ ЗІР

Накрита неба бурим дахом,
мов бронза, ніч тьмяніє й стигне.
Як вбиті в ніч горючі цвяхи,
холонуть зорі в сині криги.

Насуплений, їдкий, запеклий
заслониш очі люнатичні,
бо твоє серце – чорне пекло
середньовічне і містичне.

Тремти в цей вечір забобонний,
мов астролог, дивися в зорі!
Хай всіх, хай всіх, як ти, бездомних,
пригорне ніч, вогонь і море!

ТРЕТЯ ГЛАВА

СЛОВО ДО РОЗСТРІЛЯНИХ

Це правда:

кров з каміння може змити дощ,
червона місяця хустина може стерти,
але наймення ваші

багряніш від рож
горять у пам'яті на плитах незатертих.

Змагались ви уперто й мріяли, й жили,
кохалися в суворості, як ми у гулях,
і ваші очі

сяли вічністю,
коли
у серці, мов зоря, застрягла біла куля.

Грудень 1934

СЛОВО ПРО ЧОРНИЙ ПОЛК

Об слово дзвонить слово – кусні бронзи віщі.

– Співаю, не клянуп

розгромленим полкам, пощербленим рядам, потрошеним
когортам!

Хвала усім, що з пристрастю цілують сестру смерть на
бойовищах,
а тим, що ляк в них, мов слимак у мушлі, й гнуть тростини
спин,
погорда!

Луна поразки б'є об мої вуха, мов з глибин безодні зради
громів поламаних у кусні й схоплених у сіть прощальна
скарга.

Дивлюсь у морок, як тятиви скель, напнувши луки водоспадів,
мов стріли круто втяті, птаство криводзьобе викидають знагла.

Зоріє. В відвороті полк. Анабазис під небом африканським.
Ліс вбитих в небо списів коле місяць, кров руда тече із нього
і ебеновий вождь з сережкою зорі у вусі, спів поганський
жбурнувши в хмари, наче визив, прокляне поразки бога злого.

Немає ласки – і багнети грузнуть в тіло, мов плуги в чорнозем,
у буйне поле чорних тіл багнети сіють зерно послуху і ладу,
щоб аж до сьомого коліна пам'ятали й знав назавжди кожен,
щоб син онукові, онук нашадкові, мов скарб, переказали,
як кріпили владу.

І густо стеляться один при одному, як вирубаний праліс,
у черепах почавлених булькочуть мозки, мов олива жовта.
Хто сіє кров, той жне зненависть. Тож беріть оце хрищення
сталі!

Зеленоока чорна княжно, музо месників, калюжі бовтай!

Драconi, що бензину п'ють, на птахів схожі і на носорогів,
драconi, що плюють зміїну слину – оливо й вогонь зернистий,
являються, немор із місяця печер вернувшись, й їм під ноги
мітла комети, куряви здіймаючи, мете людей, мов листя.

На купах чорних рур і чорних ніг червона кров і жовта піна,
слизька смертельна піна з уст розтерзаних гарматнім
поцілунком.

Тюльпани надр підземних – вибухають, мов кущі вогненні,
міни,
салютами з глибин землі вітаючи непереможно й лунко.

Гармати розкладають віяла димів, мов крила перед льотом,
зриваються й колесами толочать звали тіл і хлам залізя,
на чорних щелепах клеїста смертна слина, очі злиплі потом,
пил з блях і слизь з ротів і крові грязь язик зорі рудої лиже.

Хриплять горлянки глухо і мерзка ядуха пальці криво
корчить,
мов листя, сплащені долоні – квіти стоптані життя жагою
спалахують востаннє й кидають прокльони в небо богоборці.
Усі скарби за мить одну життя! Лиш ніч усіх назавжди гоїть.

Лопата сонця грузне в жовту, теплу рінь, копаючи могили,
лопата сонця, хрест струнких вітрів, шакалів похоронний
обряд.

О, чорне тіло в шовк рудий піску словите, тихе і безсиле,
де перед миттю пристрасті кипіли ще! Землі долоне добра!

Хай чорна Богоматір з жар-ікони поведе бійців до краю,
де вже дракони не лякатимуть, де тиша вічна й сонні води!
Б'є слово в слово – кусні бронзи дзвонять.

Так прощальний спів кінчаймо,
коли розбитий чорний полк

в країну зір

на вічну ніч

відходить.

Лютець 1936

СЛОВО ПРО ЗОЛОТИЙ ПОЛК

Заспів

Хай, розгорнувши строфи, наче крила, наступає пісня!
Хай б'є в здрібнілий вік достойних фраз і хитрих передбачень,
коли надхнення заплитке і розпач роблений та кволий,
в вік володіння букви і пожитку, без мети бусолі,
в вік змиршавілий, в час легкого успіху й гнучкої міри,
хай б'є зухвала пісня,

хай кличе вищим вітром дихать,
мірилом вищим мірять,
міцніш в людину вірять!

В атаку сунуть чоти строф, найживши багнети рим,
слова ціляють влучно, кожне точне, кожне вогнепальне,
коротко й різко, раз-у-раз, рокоче строф хорунжий – ритм,
колона пісні йде в розстрільній на екстази шанець дальній,
щоб про бійців незламно вірних стати гідною співати.
Тоді наструнко салютують строфи мужності й посвяті!

Слово про Альказар

День сороковий полум'я й погуби догоряє в славі,
день сороковий брат на брата накладає хижу руку.
Війна злочинна, братогубна. Сонце ранене кривавить.
Незламна тисяча обранців здавлює в серцях розпуку,
б'ючись, хто-зна, чи не із друзями недавніми віч-на-віч.
День сороковий без спочинку й сну, в дощі вогненним зливнім.
Вже голод скручує кишки в сухе мотуззя. Далі навіть
порепані з гарячки губи вимовляти слів забудуть.
Не шкура вже – кора на пнях, на людських пнях шерстких
із сажі,
зів'ялі язики телепають в устах просохлим листям,
лиш очі, очі сяють молодо, надхненно й променисто.

Задиханий, вривчастий токіт мітральєз на мить не щухне.
До сонця стіп скривавлених вітри один по однім ляжуть

і ніч, мов чорний лев, пробуджена на шанці виє глухо.
Тоledo на сімох узгір'ях, на червоній кручі Тахо,
це місто до хреста пустелі цвяхами ста башт прибите.
Земля – червона бляха, місяць в обрій вгруз найгрубшим
цвяхом,

пустиня, мати вітру, від людей бере за проїзд мито.
В мереживі крутих провулків горде місто ювелірень,
де сонце з патини століть застигло аж зелено-сіре,
тепер в трояндах пострілів змінє ніч у день багровий.

Хаші димів, багаття буре, сірі й бронзові діброви,
трава колюча – ворса на кожухах скель слизька із крові.
Лежать покошені тіла – рясні джерела з них булькочуть,
джерела струменів червоних. В перегуках хрипнуть дула,
в акордах мітральєз повзуть танкети, жалять оси-кулі,
фонтан піску плює петарда, крові млява, тьмяна п'янкість,
на гусеницях кручених коліс горбатий тулуб танка.

Пустиня, мов червона ліра, під долонею вітрів
видзвонює покутню псальму, свій пустельний «Dies irae»
і хор гармат, виригуючи з гирл свій олив'яний спів,
погуби заповідь оповіщає в сторони чотири.

На морі полум'я міцне судно – незламний Альказар
в тюльпанах тисячі експльозій, в квітах зрослих з динаміту,
в короні із картечів, очервонений, сповитий в жар
на наших ось очах проходить прямо з дійсности до міту.
В росі вогненній миє мармурово-кам'яне обличчя,
щоб дати ще одне свідоцтво людській тузі за величним.

Жовтень 1936

КОЛИСКОВА

Вузли доріг затиснуті на горлах сіл. Знов сняться сни минулі.
Сідають дні, мов птахи, на хатах і розгортають крила вітру.
Скриплять коліски. – «Синку, спи, накрию сном тебе,
мов листям
мірту,

лиш не ходи, хлоп'ятко, в ліс, бо вовк тебе у лісі з'їсть, ой
люлі!»

Співає на шляху піхота: – «Не стелися по землі, барвінку!»
Пан сотник лютий: – «Покрутило б язика вам, покручі
прокляті!»

Ударило у мідь дороги, мов у жовтий бубон, сонце дзвінко,
кийки проміння б'ють червоним верблем у калюж рудяві
лати.

Під спів піхоти сходить вечір. Ще в розприслім сонці сяє
зброя.

Вже ніч. До зір пришпилені кокарди літаків. Ніхто не будить
розквітлих квітням снів дитячих,

і не бачили,

не знали люди,

коли зоря спинилась над колискою майбутнього героя.

НА ТРИ ШЛЯХИ

На три шляхи за лисогори, за високорівню ворог відступає.
Лежить на білій плахті снігу сонце – стяг попоротий від куль.
Мов сторожі кордонів пільми, ждуть горбатодзюбі круки
свого паю,
хоч лижуть ще червоні язика з розжевлених до краю дул.

Ще металеві горла літаків серед прокльонів клекоту і гулу
викрикують у світу сторони чотири свій прощальний спів
і ллється сніг, мов синій лій, у зеленілий та дірявий
сонця тулуб
і, мов печать, значить, застигши синім воском на очах мерців.

Ще з літака, мов із відра, в казан долини ллється струм
вогню густого,
аж вцілений літак, мов птах проколотий, хитнеться й
затремтить.

В станицю до вождя телефонує з поля бою Янгол перемоги,
з-над квітів, мап і плянів постать згорблена підводиться
на мить.

– «Тут, бойовище, пане генерале, так, це я!» – телефонує
Янгол.
– «Мій вірний, любий друже!» – дзвонить відповідь
зворушена вождя.
Стає, у записник історії кладе свій підпис твердо, креслить
дату,
виходить із квартири й дивиться
на дальній,
звечорілий шлях.

СТЯГИ В КУРЯВІ

Гудки патруль над ранком дзвонять в білім місті.
Збудившись, леви з грив стрясають зорі й сніг.
Порожні, сині площі в мряці золотистій
колишуться, мов птахи, і біжать з-під ніг.

Дівчата, що вночі в снах ясних розцвітали,
в устах почувши терпкість ранку й свіжу синь,
здрігаються, як промінь сонця в око жалить,
долонями взиваючи останню тінь.

Мов піна на тарелях, сонний сніг на площах,
гудки, мов кулі в скло, влітають до кімнат.
Як шаль, дівчатам шиї оббиває острах,
піднявшись з прогалин думки, з серця дна.

Аж сонце, що промінням чеше гриви левів
й оливою мастить їм вигнуті хребти,
відвернеться. Так око неба коралеве
подивиться тривожно, чи й кудою йти.

Значев'я бризне постріл перший, другий, третій...
і сонце – крапля ртуті в неба синім склі –
сполохане хитнеться й, тремтячи у леті,
униз покотиться в подертий стяг землі.

Розприснеться й гарячим лоем на обличчях
холоне, як людьми закрутить наглий вир

і сивим клоччям диму куряться рушниці,
випльовуючи кусні сонця з ситих гирл.

Летять з горбатих мурів постріли, мов щиглі.
Ой, поцілує куля ніжно лева в рот!
І тепле оливо в левиних пащах стигне,
аж продереться день – розрізане шатро.

Вирують вулиці – скажені каруселі –
і юшка олива в котлах димучих площ
булькоче і кипить, немов смола пекельна,
завернутий

з землі у небо

смаглий дощ.

Коли стає густа заслона мряки тонша,
мов нетлі, виринають постаті з димів
і виплюті з землі угорі кусні сонця
вплітаються

у дальній

клекіт

літаків.

Принишкли, наче листя, люди занімілі,
мов клин, в куль тьму впоровся навіжений марш,
аж площі закутилися,

зірвались,

полетіли

у небо!

Бачиш:

наші йдуть,

це

прапор наш!

СЛОВО ПРО ПОЛК ПІХОТИ

Ми молодість тверду і кучеряву
складаємо, мов прапор, на ляфетах.

У куряві цілує очі слава,
горять на небі кулі і комети.

Змішалися, у куряві склубившись,
статуї й люди перед арсеналом.
Ми, на багнети сонце настромивши,
виходимо нестримно і зухвало.

Юрба в вертепах вулиць, наче повінь.
З-під ратуші зриваються два леви,
біжать в юрбу, толочать, брук сплив кров'ю,
юрба кипить, шаліє. Місце левам!

Під гул, під бряз вальторень і тарелів
виходять леви попереду роти,
ведуть її. Хай їх вітають трелем
пузони полку п'ятого піхоти!

Хай всі, хай всі побачать і почують
з трибун, з бальконів, з брам, з дахів сріблених:
востаннє вам піхота салютує!
Шрапнелі сонця вибухають в місті.

Ми молодість тверду і кучеряву
складаємо, мов прапор, на ляфетах.
У куряві на синім небі сяє
майбутньої Республіки планета.

ЗЕЛЕНА ЄВАНГЕЛІЯ

ПЕРША ГЛАВА

Із всіх явищ найдивніше явище
існування.

ЗАПРОШЕННЯ

Вже спалюється день на вугіль ночі,
росою вечір трави з попелу полоще
і ляк, мов свердел, твоє серце точить
і місяць тіні згублені полошить.

Самітний друже, мов у ночі пояс,
ти в таємничість світу оповитий.
В цей вечір весняний ходи зо мною
в корчмі на місяці горілку пити.

1931

ЖИТТЯ ПО ГРЕЦЬКИ БІОС

Овес, метелики і присяги коханців.
Весна закрутить хмільно веретена травня.
Лисиці, куни і дівчата вранці
виходять мити очі в буйнолозих плавнях.

Годинник сонця квітам б'є години
і стулюються маки ввечорі бентежно.
Отак під небом недосяжним і безмежним
ростуть і родяться звірята, люди і рослини.

29 березня 1935

ДО ІСТОТ З ЗЕЛЕНОЇ ЗОРІ

Закони «біосу» однакові для всіх:
народження, страждання й смерть.
Що лишиться по мені: попіл слів моїх,
що лишиться по нас: з кісток трава зросте.

Лисиці, леви, ластівки і люди,
зеленої зорі черва і листя,
матерії законам піддані незмінним,
як небо понад нами синє і сріблисте!

Я розумію вас, звірята і рослини,
я чую, як шумлять комети і зростають трави.
Антонич теж звіря сумне і кучеряве.

18 травня 1935

ЕПІЧНИЙ ВЕЧІР

Під прапором мідянолистих буків,
де сонце покотилось вогняним тарелем,
засмаглі хлопці, мов джмелі, на луках
гудуть і вибухає пил з рудих цегельок.

На бурунах трави, в зеленім димі
колишуться корови, мов тяжкі колоди,
і зорі в зорі дзвонять понад ними
й шумлять під ними буйно життєтворчі води.

Той струм, що з сонних квітів синім димом
проходить в стиглість ядер, спрагу росту будить,
насіння кільчиться, упавши в плідну вогкість.
Мужчини волохаті палять темним оком
дівок широкобедрих, смаглих, повногрудих.
Горбатий янгол лісу манить теплим мохом.

Завиті у пергамен неба зодіаки
ввижаються нам в свастиках щоночі
і мрії наших вір горять стожарним маком.

І з зір загаслих іскри осявають очі,
червоні півні синій місяць кличуть –
це буревій краси, прапервнів громовиця!

Так родяться релігії й суспільний лад.
Боги й звірня. Громада до громади.
Епічний вечір починає владу
і синій, вічний стяг лопоче таємниче.

Усоте прославляю буйноту життя!

27 жовтня 1935

ЕКСТАТИЧНИЙ ВОСЬМИСТРОФ

Шумлять у скринях зеленаві зерна льону,
масний і теплий пил вирує у олійнях.
Щораз в корявих липах спалахне прокльоном
душа зелена, гнівна і незаспокійна.

Черві не піддається буйний струм життєвий,
з дерев зелені іскри дятлі крешуть.
Зорі червінцем платить скупко вечір днєві
за сонце, що його в червоний мох розчесе.

Червона сажа заходу вкриває липи,
що круглі, мов решета, сіють сонне сім'я
і струни листя замовкають наглим схлипом
під вітру дотиком, що тишу шумом вим'яв.

Дівчата із олієнь пахнуть млосно льоном,
коли, мов квіт, коханцям розкривають тіло
і сонце вибухає божевільним дзвоном,
в гучні тарелі хмар вдаряє оп'яніло.

Знечев'я затихає в навіженім гимні,
немов макуха, що олією спливає,
і ллються струмені шалені і нестримні
в коріння тіл, у жили лип, у нетрі гаю.

Дивіться: це пожежа світу, буря первнів,
рослини моляться, шаліє кожен колір,
із споду у коріння дмуть вітри підземні,
Аж липа, мов клярнет, заграє перша сольо.

Ось димарі землі, ось куряться дерева
в зеленім, золотавім і багровім димі.
В соломі мряки пні, верхів'я у прощальній
завії сонця, що, мов птах, зайшло за ними.

І сонце заходу, і літо й липи мрійні,
змінливість вічну світу ввечорі і вранці,
я прославляю невгомонний труд в олійні,
горіння душ, екстазу тіл і хміль коханців.

11 грудня 1935

КОНЦЕРТ

Горлянки соловейків плещуть, мов гобої,
у димі пахощів, в чаду лілейних куряв,
аж спів змінився в запах, мов за ворожбою,
розплився в квітний пил.

Це тільки увертюра.

На солов'їне гасло дружні перемови
усіх музичнодзьобих ста племен пташиних
і ллється звук на звук, лиш у зозуль прамові
прадавній корінь «ку» у горде сольо лине.
Самці й самички у зальотах і докорах,
в цівках пташиних горл, мов шорох срібних зерен.
У відповідь сп'янілим до нестями хором
спалахує червоним співом квіття терен.
Мов бризки піни з зір, ряба оркестра квітів,
немов на лезо лезом, піснею на пісню
на поклик відповіла, аж збудився вітер
і вимотався з тиші, де йому затісно.
І ширшає концерт. Шалені перегуки
здіймає квіття хор у барв грайливій піні

і ніч – блакитний фільтр – змінє барви в звуки,
музики кип'яток наливши в лійку сині.
Із звука в звук, з клітини у клітину, з шуму
ядра одного в шум рясний рослинних хорів
електрика надхнення ллється змінним струмом,
билини тонів вигинаючи угору.
Між листя й клоччя вплився спів, мов блиск червінців,
кипуче, рвійно, схлипно і золотоструйно
окріп мельодії вливається по вінця,
кущами піни й полум'я розцвівши буйно.
І спів росте, мов повінь. Від землі по зорі
переливається від краю аж до краю.
Та чуйте, чуйте: ще зростає вшир і вгору,
коріння ста дубів – підземні ліри грають.
Тут б'є, із надр прорвавшись, джерело похмілля,
як вітру стовп, знялась музика звідси
і змії, мов смички, сичать на струнах зілля,
їм труби пнів із уст землі дають глибокий відзв.і.
Від співу місяць стерся, мов зужитий шеляг,
заник, змінився в млу, а може в квіття віддих,
та не дають його шукати в рвійних трелях
розприслі соловейки – і не видно сліду.
Аж горла миті сріблом пухнуть від напруги,
солодке і п'янке знесилля морщить жили
і скручуються звуки в світла смуги,
в птах очі сплющені від розкоші знесли.
Низькі октави – чорність і червоність всуміш
проходять в синь і зелень – два струнки акорди.
Високе «е» на скрипці з молодого шуму
у сніжність фляжолетів, що, мов холод, горді.
І зорі – діри в флейті ночі, що проваллям
розкрилась над землею, наче срібний розпач,
почули дотик майстра й пальці флейту палять
і флейта палиться, мов квіт, струнка і проста.
Сплелися зорі, птахи, вітер і рослини
в один клубок клітин, в нерозпутанне клоччя
і лиш музика, мов потоп, усе поглине,

як вир, втягає в дно всі первні дня і ночі.
Надлюдські справи це, нелюдські квітів льоти,
празелень звуків, флейт прамова, дно надхнення.
Невидний і нечутний чийсь незнаний дотик
і трав, мов струн поземних, супровід зелений.
Для розуму зачинені, невидні двері
відчинить звук, мов ключ, мов ключ чуття несхибний.
Не птах, не квіт, це грає зміст, це грають первні
речей і дій, музика суті, дно незглибне.
Хто пише квітам ноти, хто ключами в 'яже
в мелюдію розприслі барви, краплі, шуми?
Хто квіття зміст і розпач зір плете в пасажі,
аж лігатурами спливає співу струміль.
Пейзаж мелюдії мальований в атласі,
музики башта обросла акордів хмелем,
щаблі драбини гам поламані у басі,
спалахують щомить короткі ритурнелі.
Нашарування звуків, краєвиди співу,
тераса на терасі, зорі тхнуть морозом.
Не клич надхнення! Ніч брову зламає сиву,
а те, що звуть мистецтвом,

творять

шал і розум.

Не клич, не клич небачно імени надхнення,
бо ось воно, як вітер, що звільнився з неба
і втік за межі простору у струм заземний.
На смугах п'яти ліній кільця нот – муз гребіль.
А я вже віддиху зловити більш не можу
і падаю, мов пень, у ями й вири гимнів.
Тоді найвищий тон бере в оркестрі ранок,
коли в таріль землі тарелем сонця гримне.

14 квітня 1936

ПЕРШЕ ЛІРИЧНЕ ІНТЕРМЕЦЦО

ПЕРША ГЛАВА БІБЛІЇ

Коли співав ще камінь, мали крила змії
і Ева одягалась в черемхове листя,
тоді буйніший і хмільніший вітер віяв
і море сяяло під зорями сріблисто.

Коли із яблуні зірвала Ева місяць,
у раї збунтувались буйногриві леви.
Адамові сини по світі розійшлися,
здвигаючи міста і тереми для Еви.

4 квітня 1935

ВЕСІЛЬНА

Для Олечки

Послухай: б'є весільний бубон
і клени клоняться, мов пави.
В твоє волосся, моя люба,
заплівся місяць кучерявий.

Чому пригасла скрипка трохи,
чому тремтить твоя долоня?
Ніч срібним сяйвом, наче мохом,
обмотує підкови коням.

12 березня 1935

ВЕСІЛЬНА НІЧ

Палає ніч пташиним співом.
Хто ж, люба, ложе нам постелить?
Дивись, як сяє мерехтливо
у вікна місяць – чару келих.

Хрещатим мохом і коханням
нас оплете нестямне щастя.
Сто місяців тремтить зарання
у снах гарячих і квітчастих.

10 березня 1935

ХМІЛЬ

Дівчино -- хмелю весняний,
довкола мене оплетися!
Кують нам дятлі з моху сні
і в сто гаях лопоче листя.

Весна омаєних весіль
і кожна ніч, немов отрута.
Твоїх долонь ласкавий хміль
і тайна щастя незбагнута.

9 березня 1935

ДВА СЕРЦЯ

У вечір, в обрії, у спів
підем обнявшись перед себе.
Мов черепицю із дахів,
зриває вітер зорі з неба.

І відділившись від юрби,
загорнемося в хутро ночі.
Хай два серця -- два голуби --
співзвучно й тужно затріпочуть.

3 квітня 1935

ТЕРНИНА

Немов метелик полум'яний,
на куш тернини сонце сіло.
У твої очі синьотьяні
дивлюсь надхненно і несміло.

Коли нас ніч розділить сонних,
серця заб'ються в нас окремо,
щербатий місяць снами томить,
чарує мертво і зелено.
Та не лякайся моя люба,
спокійно тої жди хвилини,
коли коханням день окрилить,
коли весна на куш тернини
метелик сонця знов пришпилить.

29 березня 1935

ПІДКОВИ

На сто возах весна приїде,
мов луки, вигнуться смички.
Крізь сито дощ весінній цідить
і дяк запалює свічки.

Та їхать ми ще не готові
й баци нам нетерпляче тнуть.
Хай, люба, місяць на підкови
нам ковалі перекують.

9 березня 1935

БАРВІНКОВА ЩИРІСТЬ

Кохай мене звичайно й просто,
так, як кохають всі дівчата.
Коли проходиш білим мостом,
зоря в твоє волосся вп'ята.

Так палко вміють цілувати
лиш ті, що перший раз цілують.
В тремтінні слів твоїх крилатих
я барвінкову щирість чую.

9 квітня 1935

МАЛИЙ ГИМН

Стріла намірена до льоту,
струна настроєна до гри.
Червоні зорі, мов монети,
в калитці вечора лягли.

А серце? Серцю лиш п'яніти,
тремтіти і кохати йому.
Звеличую усоте вітер,
звеличую стокроть весну.

12 березня 1935

ПОРТРЕТ ТЕСЛІ

Він був закоханий в мистецтво і мистець в коханні,
тесав церкви стрільчасті й чарував жінок,
тесав слова надхненні й на скрипці грав квітчастій.
Горіли молодиці і дівчата в п'янім щасті.
Ой, не одна згубила з них вінок!

Коли умер, лишились його твори:
дзвінки пісні й церкви сріблестобанні.
Дяки співали і співали хори,
церкви були в смечину убрані.
Ой, голосило в кучерявий ранок
дванадцять найкращих коханок.

4 квітня 1935

ТЕСЛІВ СИН

Дубова скриня, в скрині пісня і сокира.
Сокирою хвалив щодня твій батько Бога.
Твій дід теж тесля був. Стоять церкви чотири,
що ними завершив своє життя убоге.

На жаль, твоя долоня вже не до сокири,
не мрії з дерева тесатимеш крилаті.
Так відлітають птахи наших гір у вирій
долин квітчастих, на дівчата й льон багатих.

16 березня 1935

ЯРМАРОК

Мій брат – кравець хлоп'ячих мрій,
зішив з землею небо.
Горять хустки у крамарів,
немов стобарвний гребінь.

Співають теслі, бубни б'ють.
Розкрию таємницю:
червоне сонце продають
на ярмарку в Горлицях.

20 січня 1935

ЗОЗУЛЯ

Ой, закувала знов зозуля.
Мабуть, кує вже сотий раз?
Вже двадцять весен в юних гулях
відмірюю піснями час.

Роса сріблилась на малинах,
хлоп'я молилось до весни.

Зозулями хвилини линуть
і хлопцеві малюють сни.

20 січня 1935

НАУКА

Навчися в теслів ремесла,
навчись тесати слово.
Весна лірична відплила,
теслярське літо знову.

Горю молитвою сокири,
ношу із срібла строфи.
Летять слова в співучий вирій
під неба синім мохом.

20 січня 1935

ДО ДНА

Я витесав поему з срібла,
поема, мов ялиця.
Весна спинилась і прибідила,
мов з дива молодиця.

Співай, сокире, теслі безум,
розтісуй пісню знову!
Углиб, до дна співуче лезо
встромляю в корінь слова.

20 січня 1935

МІЙ ЦЕХ

В мойому цеху теслів і мистців
п'янливі тасмниці, зваби і омани.

Перо і пензель тремтячи в руці
проколюють думок метелики весняні.

Співна сокира й гостре долото
формують глину слів і дерево музики.
Цей світ – хмільної пісні полотно,
мистцеві замалий – для теслі завеликий.

20 січня 1935

ДРУГА ГЛАВА

ХЛІБ НАСУЩНИЙ

У дно, у суть, у корінь речі, в лоно,
у надро слова і у надро сонця!
В екстазнім шалі, в час, коли найтонша,
роздерти вглиб свідомости запону,
аж зсунеться із нас, мов зайва шкура.

Лілеї сну пом'явши, плахта куряв
звилась у трубку з золотої бляхи.
У землю вбите полум'яним цвяхом,
розколює надвоє сонце обрій.
Мов карти, в кучерявій вітру торбі
мішаються блакитні краєвиди.
Проходять сонні люди, мов сновиди,
колишуться на линвах ясних ранків.
В тривожних radoшах,
химерно й п'янку
вгинається, мов блиски леза, мова.
До дна землі

й до дна цупкого слова
вдираюся завзято і унерто
і видираю в задрісної смерти
пісні,
п'яніння,
ночі й дні.

4 січня 1936

БИКИ Й БУКИ

Потік рослин клекоче над землею. Лісу лави,
мов мрячні мури. Б'ють джерела зелені над пнями
і меду жовте полум'я в бочках колод дірявих,
рудий вогонь кори, суниць густі рябіють плями.

Знов котить вітер ночі колесо з узгір'їв лисих
за беріг зір, де біліють тіней луки.

На спомин давніх вод знов кличе струмінь, що з екстази
висох.

Земля погрожує злим зорям п'ястуками буків.

Мов ряд зубів трухлявих, пні стирчать із ям, мов з пащі.
Йде день. Дарма зоря в сестри калини просить крові,
аж біла з розпачу впаде, немов без змісту слово,
на груди дня, що підіймає мряки сиві хащі.

Спить тіла пень у борі зір і пристрастей, ледачий,
спить тіла пень і душа в ньому, мов заснула ватра,
а бук до бука, мов бики печерні, в люті скачуть,
коли багрова плахта сонця кров у них роз'ятрить.

28 травня 1936

ЗНАК ДУБА

За греблею трьох днів і трьох ночей, де вир заляклий,
безодня зелені в півсоннім півбутті безкрая.

Прив'язані до пнів, попутані вітри й бог ляку
столиций, хитрий бог, що все нове обличчя має.

Приземні блискавиці – змії сковзаються пнями,
слизькими від роси, що молоком холодне в склицю.

Ніч марнотрагна нищить надмір форм, як зайві плями,
лиш дуб, мов скнара, береже монет зелених листя.

Зоря на промінь сперлась, мов на кий, стоїть над яром,
де борсуком у лігві, зло сховалось і притихло.

Чадять урочища мокравин, цвіль кадить рудим пожаром,
а ніч, як чорний буйвіл, в рогах місяць – шерсти віхоть.

Безумна безліч форм. Багатство, що призначене для мар,
а ввиш пустеля неба – людський ляк і захват, мертве світло,
лиш дуб – рослинний лев, над лісом, гордий і скупий монарх
підводить вранці сонця жезл над марнотратним світом.

9 червня 1936

ІДОЛЬСЬКІ НОЧІ

На хмарах відблиск місяця повторений, мов пісня,
на хмарі хмара – срібний мур, під муром виють лиси.
Від зір, мов струни, шнүри листя над землею скісно,
грибі рудими тарілками дзвонять в хорах лісу.

Оркестр рослинних голосні пузони – пні дубові –
усоте просурмлять неписаним законам ночі
і принесуть вовки діброві жертви з м'яса й крові,
руді обдерті щоки об рослин музичне клоччя.

Ніч хижих прав і темних чарів. В діжах багон місяць
брудночервоне тісто грязі. Соби ладять зраду.
Тож хай моргне зоря бровою срібною на місяць,
зоря – сестра музики й вартова нічного ладу.

До квіту липне квіт – в густій росі, як в білім клею,
товста, олійна зелень лісу в плахті ночі грубій.
Вузли коріння, мов ключі музичні, під землею
сплітаються в мельодію, що грає в пнях у трубах.

Це тут кутирів лісових таємний круг і вежа,
це тут наснажуються бур майбутніх перевали,
щоб блискавка на блискавку, мов лезо навхрест леза,
вдаряючи з розгоном, крила людських снів ламала
щоб крила хат вінчала шлюбом полум'я й пожару,
щоб темний ляк – дитя підземне – кликала щоночі.

Де поза розумом чуття провалля, наче нетрі темні,
незрозуміла мова вір прадавніх нас оточить.

Слово за словом, мов ріка весною криги, точить.

16 травня 1936

СХРЕЩЕННЯ

Об хмару хмара, мов об дошку дошка
ударить глухо й небо затріщить.

З лопати хмари сиплються дощі,
немов пісок дзвінкий.

В зелену ложку

листка бере калина дощ, мов юшку,
і п'є, і п'є, мов струмінь щастя жданий,
мов бризки сім'я, мов росу цілющу,

відкривши ягід гроно полум'яне,
як віяло червонопере гроно,
аж рветься дощ, як втятий посторонок
і вітер звільнений вирує колом.

До чорних уст припавши спрагло,
мов палиця, у смерч скрутився й коле
обличчя наші, наче розкіш нагла.

Вузли долонь – у ритміці кохання
ключі музичні, й ти – ляклива ланя.

Не в біблійі, не на троянднім ложі,
пий бурю плідну і цілющу.

Може,

землі замало навіть для кохання,
хіба зрівнятись з бурею всією!
Гей, відходить буря, проспівавши лунко,
лиш грім із громом, мов змія з змією,
ще раз сплелись в останнім поцілунку.
Не знаючи, віддаш себе всією.

Так що ж,

ні, не ламай долонь, ні рож.

16 травня 1936

ДУЕТ

Поволі повертаємось у землю, як в колиску,
вузли зелені зілля в'яжуть нас – два спутані акорди.
Сокира сонця вбита в пень дубовий лезом блиску,
музика моху, ласка вітру, дуб, мов ідол гордий.

На тратві дня, що нас несе, тіла слухняні й теплі
зростаються з собою, мов два сни, два вірні квіти.
Мов шерсть kota, нас гріє мох. Заміниш зорі в шепіт,
заміниш кров у зелень і музику. Небо світить.

Де бéрег дня, за морем неба, сплять вітри майбутні
і наші вірні зорі – наші долі ждуть в заморях,
поки не здійсняться з землі наказу. Все несутнє
відкинемо і лиш екстазу чисту візьмем зорям.

Болить надхнення крови. Брови, мов дві стріли колють,
і мур мельодії над нами, мов луна велика,
немов крило вітрів. Від зір залежить наша доля.
Гориш рослинна й спрагла, мов земля. Ти вся музика.

18 травня 1936

САД

(Біологічний вірш у двох відмінах)

1.

Тріпочуться слова, мов бджоли на дощі,
вривається розмова, ледве розпочата,
спалахують думки й ховаються мерщій
і погляд, мов метелик, ясний і крилатий.

Кімната нам заміниться в квітчастий сад
і сплетемось, обнявшись кучерявим листям.
Вросту, мов корінь, в тебе й спалахне роса
на наших ясних снах, омаєних сріблито.

2.

Нас двоє – два кошлаті й сплетені куші,
і усміх наш – мелетик ніжний і крилатий.
Проколені думки, мов бджоли на дощі,
тріпочуться, на гостре терня міцно вп'яті.

Пісні, мов ягоди, оманюють щодня
той сад, де ми ростем, обнявшись тісно листям.
Углиб, аж до коріння все отут сповня
рослинний бог кохання первісний і чистий.

15 березня 1935

ДРУГЕ ЛІРИЧНЕ ІНТЕРМЕЦЦО

КОРЧМАРСЬКІ ЧАРИ

Кіптява свічка й ніж шербатий,
червінна королева з карт.
Змішалась ява з сном крилатим
і все недійсне – ніч і чар.

Тремтять уста на чарки вінцях
і горло здавлює відчай.
Корчмарю, сто даю червінців,
лиш місяця мені продай!

13 березня 1935

КОСОВИЦЯ

Немов брусок, гострить скінчивши,
косар за пояс сонце вклав.
Аж день розкрився ширше й глибше,
як він засукував рукав.

Слова співучих сіножатей
покошені до строф лягли.
Вже труд надхненний і крилатий
скінчився, й піт з чола зітри.

22 березня 1935

ЯВОРОВА ПОВІСТЬ

(Мала баляда)

Мав дяк в селі найкращу доню,
дівчину явір покохав.
Почула плід у своєму лоні
по ночі п'яній від гріха́.

Дізнавшись, дяк умер з неслави,
мов ніч похму́рний був і гнівний.
Кущем, як мати, кучерявим
росте син явора й дяківни.

31 березня 1935

ЧЕРЕМХОВИЙ ВІРШ

Вже ніч нагріта п'яним квіттям
димиться в черемховій млі,
і букви, наче зорі, світять
в розкритій книжці на столі.

Стіл обростає буйним листям
і разом з кріслом я вже кущ.
З черемх читаю – з книг столистих –
рослину мудрість вічних пуш.

21 березня 1935

ПРОПОВІДЬ ДО РИБ

До карасів, до коропів і до дельфінів,
до всіх братів з солодких і солоних вод:
– Ви не давайте нам ікри, ані фішбінів,
ми прагнем ваших просторів і волі, і пригод.

Важка вода, та від води ще важче небо.
Тому принаджує нас ваша глибина,
чарує й кличе нас спокусливо до себе
ваш коралевий бог з морського дна.

4 квітня 1935

КОРОПИ

Співають коропи і крають води леза,
дахи, мов віка скринь, підносить вітер,
і проповідь говорить окуням береза.
Це все недійсне, навіть неймовірне,
цьому не вірте!

Та дійсне те, що бачив я уранці
там, де ріка коріння мисе гаю,
коли вітри, мов пристрасні коханці,
до купелі дівчата роздягають.

3 квітня 1935

ВІЛЬХИ

Весна на вільхах палить ладан
і пахне ранків холод синій.
Зелений кодекс квітня влада
для карасів напише й лінів.

До ставу, що закрився гаєм,
ідуть дівчата хмари прати,

і вітер листя розгортає,
бо хоче сонце з вільх зірвати.

І серце знов знаходить слово,
струнке, закохане й сп'яніле!
У небо ясне й малинове,
мов птахи, вільхи полетіли.

14 квітня 1935

КАЛИНА

Калина похилилась вниз,
мов ягода, росте червоне слово.
Весні окриленій молисьь,
карбуї на камні пісню калинову!

Та промінь сонця, мов стріла,
проколе слово і проріже камінь,
і лиш калина, як цвіла,
цвіте щороку листям і піснями.

9 березня 1935

ЗИМА

Кравці лисицям хутра шиють,
вітри на бурю грізно трублять.
О, Боже, стережи в завію
і людські, і звірячі кубла.

У сто млинах зима пшеницю
на сніг сріблястосиній меле.
Назустріч бурі ніч іскриться,
привалюючи небом села.

31 березня 1935

ЗАХІД

Над лугом хмари кучеряві,
як вівці, що пасе їх місяць.
Ростуть дівчата, наче трави,
на втіху хлопцям і гульвісам.

Воли рогами сонце колють,
аж з нього кров тече багряна.
Зачервонились трави в полію –
це захід куриться, мов рана.

23 квітня 1935

ВЕСНА

Росте Антонич і росте трава,
і зеленіють кучеряві вільхи.
Ой, нахилися, нахилися тільки,
почуєш найтайніші з всіх слова.

Дощем квітневим, весно, не тривож!
Хто стовк, мов дзбан скляний, блакитне небо,
хто сипле листя – кусні скла на тебе?
У решето ловити хочеш дощ?

З всіх найдивніша мова гайова:
в рушницю ночі вклав хтось зорі-кулі,
на вільхах місяць розклюють зозулі,
росте Антонич і росте трава.

ВИШНІ

Антонич був хрущем і жив колись на вишнях,
на вишнях тих, що їх оспівував Шевченко.
Моя країно зоряна, біблійна й пишна,
квітчаста батьківщино вишні й соловейка!

Де вечори з евангелії, де світанки,
де небо сонцем привалило білі села,
цвітуть надхненні вишні кучеряво й п'янку,
як за Шевченка, знову поять пісню хмелем.

16 квітня 1935

МІТ

Неначе в книгах праарійських,
підкова, човен і стріла.
В діброві сяє срібне військо,
шумлять санскритські слова.

Русяві й стрункочолі йдуть племéна,
і їхні друзі – кінь та корабель.
Горять на небі ясних зір знамéна,
мов свастика окрилених шабель.

22 грудня 1934

ВІТЕР СТОЛІТЬ

І вітер віє від століть,
крилатий, вільний і неспинний,
і вчить свободи, туги вчить
за чимсь незнаним і нестримним.

І повторяє нам, прибитим,
у зривах страчених намарне,
що ніяк життя спинити,
і що життя це не казарма.

13 березня 1935

СЕЛО

Застрягло сонце між два клени,
димить обвіяна рілля,
і піль коловорот зелений
довкола сонця закружляв.

Ріка, мов пояс; лісу смуга;
мов повінь, трави піднялись.
І знову йде молебень плуга,
де війни віяли колись.

12 березня 1935

ДАХИ

Оте село у вільхах і ліщині,
де на дахах червона черепиця,
загорнеш, наче в плахту, в небо синє
та молодість загорнеш в таємницю.

Калінову чи пам'ятаєш кручу,
де пастухи в криниці сонце поять?
Напишеш повість: вечорі пахучі,
задумав вільх, дахів багровий пояс.

2 квітня 1935

ХАТИ

Хати, немов гриби червоні,
ростуть під вітром буйновійним.
У черепицю дощ задзвонить.
Моє село, ти ще спокійне?

По давніх війнах, що минули,
в лісах багрових виють лиси.
Ще люди заграв не забули,
знов над селом комета висить.

В ріці дівчата сонце миють,
прийшли над воду вільхи рядом.
Тут орють від століть, тут сіють,
і бунтарів карає влада.

12 квітня 1935

ПОВОРОТ

Вернувся я, де вільхи й риби,
де м'ята, іви, де квітчасті стіни;
і знов цілую чорні скиби,
припавши перед сонцем на коліна.

Ой, похилилось надо мною,
як мати понад сином, полум'яне.
І знов мене земля напоїть,
мов квіт росою, поцілунком тьмяним.

І чорні скиби й сині плавні,
на плоті хмари, наче плахти, висять.
Тут я у кучерявім травні
під вільхами і сонцем народився.

23 квітня 1935

КРАЇНА БЛАГОВІЩЕННЯ

Завія зелені, пожежа зелені,
і квіття курява, і солов'їні схлипи.
Столи весільні – ох – столи не встелені,
і бджіл тьма-темрява, і молитовні липи.

В ромашок спів слимак дороги ввився круто,
і ранку кіш, що в ньому птаха – сонця помах.
Задума – не задума, смуток і не смуток,
це на країні цій трагічна паполома.

Мов два дракони, сонце й місяць, зорі – галич,
і білі села, й білий жар, і білість куряв.
Шевченко йде – вогонь, людина, буря –
і дивиться в столітню далеч:

в вогні пробуджена
князівна.

Хай на очах землі печать – тьми чорна штольня!
І день не день, і ніч не ніч, і спів не віщий нам.

О, земле, земле батьківська, клятьбо бездольна,
моя країно Благовіщення!

10 березня 1936

ТРЕТЯ ГЛАВА

ДВІ ГЛАВИ З ЛІТУРГІЇ КОХАННЯ

I

Твій усміх має спокій квіту,
бо суть тобі дана й відкрита:
цвісти й горіти, в пустку світу
з красою йти, щоб краще жити.

Щоб жити краще, ширше, вище!
О, більше світла! Більше сонця!
Ні, від життя ми не взяли ще
усього, що потрібне конче!

Хай тільки наших уст причастя,
вже пустка світу повна маю.
Це той насущний клаптик щастя,
що жадно в долі видираєм.

II

Твій усміх знає тишу квіту,
коли яснієш, сестро світла!
Від безміру глухого світу
оборони, моя розквітла!

Коли брат вечір – брат наш спільний –
дав нам сніп зір і сніп конвалій,
не гріх, а пісня богомільна
оте, що в серці тужно палить.

Сердець молебень відспівавши,
відходиш, мов коротка казка.
І так було й так буде завжди:
об'явлена кохання ласка.

15 серпня 1936

ЗОЛОТОМОРЕ

Йде дощ малин. Племена бджіл шаліють. Струни світла
поторгані. Приїхали послы з золотоморя.
Квартет долонь – два спутані акорди. Мряки мітли.
В червоний ягід дощ в'їжджає білий кінь. Про зорі
мовлять послы, та їхня мова нам незрозуміла.
Колись давно співала неня про золотоморе,
підводне царство, де ночує сонце в білих віллах
у зливі світла. Їде віз – колеса сьомизорі.

Це від'їзд дня. Струна долоні грає. Тихне в стиску.
Червона молодість малини звільна попеліє.
Поволі входиш в сон, немов вертаєшся в колиску,
перина моху на постелі лісу. Тіні віял.

В устах зорі тростина флейти. Ніч квітчас чола
законам прістрасти слухняні. Дуб святий. Мчить ланя.

Лежиш на хутрі ночі тепла й вірна. Мудре коло
життя довершено. За смерть сильніше лиш кохання.

24 травня 1936

РУНО

Поїдемо удвоє по закляте руно.
З долоні вітру, що прощався з нами, грудка
погаслої зорі упала, мов дарунок.
Вперед! Сім миль кохання і остання смутку.

В завії образів поезія і буря.
Дороги стрічка зв'язана у сонця вузол.
Клонюсь тобі, о пані кучерявих куряв,
що дзвониш диском літ, струнка епічна музо!

Два коні з снігу й піни й дно кохання темне,
моє життя взяла ти в пальці, мов бальончик,
і аж на п'ятій милі спочиватимемо
на лопуховім листі молодого сонця.

Лілеї з молока і співу над проваллям,
де кубляться й булькочуть сонні трясовини.
Ось восьма миля смутку і уста, що палять
хмільніше від зорі й коротше від хвилини.

8 січня 1936

МОЛИТВА ЗА ДУШІ ТОПІЛЬНИЦЬ

Ми – зводники дівчат, коханці перемовні,
ми, що любок міняли, мов квітчасті мушлі,
за тих, що нас поїли дурманом любовним,
за наших жертв молимося нещасливі душі!

На дні слизький і мокрий місяць – шлюбний перстень,
і сонце тут холодне, мов загаслий камінь.
Танечниці підводні, наші давні сестри,
дельфінів обіймають мертвими руками.

О, Ти, що стелиш море зорями і мохом,
у небо не бери дівчат з цвітучих мушель,
зійшли найбільшу ласку – забуття усього,
в коралі заміни топільниць білі душі!

17 грудня 1935

ПОСЛИ НОЧІ

Причалив човен сонця в пристань – у кубло на дубі –
і кинув на прощання сім червоних весел.
Стовли струнких топіль підперли небо. Мовкнуть губи.
Прийшли послы від ночі. Чи поїдеш, юний тесле?

Де соковиті грона зір плекає брат твій – ідол,
у винницях на хмарах, у саду із плахт плавучих,
коли калина ввечорі засмаглюється блідо,
немов музики двері, відчинились світла кручі.

Підводиш очі – ягоди блакитні на безодні,
мов перший клинописець, списуєш закони ладу.
Палає срібний лій у каганцях зірок холодних
і змії, мов свічки зелені, світять воском яду.

Твій кінь, мов чорне полум'я, мов вітер спійманий,
лиш гриви молоко спливає шиєю гнучкою,
гребе ногою, як веслом, й на зов шляхів далеких
ширяє ніздря. В нас серця, що вічно рвуться й двоять,
і жовті квіти людські – мізки в черепах, як в глеках.

18 травня 1936

ДО ГОРДОЇ РОСЛИНИ, ЦЕБТО ДО СЕБЕ САМОГО

Широкоплечі пні. Черва і червень.
З погаслих зір срібляве порохно
обсипує дубове листя. Дно
підземних рік. Тремтять рослинні первні.

Хмарин хустина на обличчі неба.
Співає сонно гимн гниття черва.
Заранній лук, мов соняшна брова.
Проміння кусні – світло тонкостебле.

Зелена башта – дуб стрільчастоверхий,
підвівшись із ночі чорних нар,
виполоє черву й гниття пожар
зливає свіжим соком – бог упертий.

Мов мідь живу, наснажує рослини
електрика зеленої землі,
але і ти – рослино горда, що
співаєш це, не знаючи пощо,
колись, мов пень, подолана від тлі,
покотишся землі на груди сині.

1 квітня 1936

ДЗВІНКОВА ПАНІ

В'їжджає віз на третю греблю ночі. Хто нас, вітре, кличе?
Чи скоро вийде нам назустріч білий схід, мов олень з бору?
І ти для мене дивний і я сам для себе таємничий.
Мій віз, мов птах, два крила куряви здіймає з вітром поруч.

Дай карти, пані квітня, карти дай і ворожи з долоні!
Я їду в радість дня, я їду в смуток ночі, чуєш, серце?
Ех, ти не чуєш, ні! Тож граймо в карти! Заколиш на лоні
бездонної весни! Сип вітер в сні і зорі сип, мов скельця!

Тож граймо в темні карти долі! Хай це може карти смерти.
Приходь, струнка княгине дзвінко й розсуди мене і вітер!
Нас двох сьогодні забагато. І обидва ми уперті.
Хвилину дай, хвилину дай! Дарма при зорях пальці гріти.

Мій дім за третьою зорею. В ньому жде мене кохана.
Заходить ніч увита з клоччя сну, що від проміння тонше,
зір цвяхами прибита до землі, де плещуть аж до рана
останні солов'ї, що миють крила у сходячим сонці.

В зорі рожевих пальцях карта смутку затремтить і в'яне.
Хвилину дай п'яніти! Впитись дай собою до нестями,
а карту смутку – карту злу – в криницю вкинь, рожева пані,
і віз мій поведи горою понад всі зрадливі ями!

Долина третіх півнів. Ранній плюскіт щиглів у блакиті.
Роса на сивих квітах – поволока з золотого клею.
Із пелюсток долонь летять слова у молодість сповиті;
кохана, вітер, пані дзвінкова і дім, що за зорею.

13 лютого 1936

ДІМ ЗА ЗОРЕЮ

Струмує гімн рослин, що кличуть про нестримність зросту,
і серцю, мов по сьомій чарці, невисловно п'яно.
Від'їду вже. Тут був я тільки принагідним гостем.
До інших зір молитимусь і інших ждати ранків.

Набрезклі пуп'янки бубнявлють в клеїстій піні,
як зорі до рослин, зустрівшись в поцілунку, липнуть,
і крізь лійки фіялок ніч фільтрує час весінній,
аж пригорщами пахощів у чаші квіття сипне.

Зелена ніч рослин душна екстазою знемоги,
у скорчах розкоші кущі, коріння й пальці, й листя,
насіння вибухає й місяць коле землю рогом,
аж згасне днем закритий, що мов змії, за ним іскриться.

Коріння в черепах мерців сукате й соковите,
життя встромляє свердли гудзуваті в кубла смерти,
і дуб прискакує до дуба – два боги сердиті,
ударившись з розгоном в пні, сплітаються уперті.

Вирують кола світляні – невловні мотовіла.
Ось благовіщення світанку – й сонце ніч розмеле.
Пий сьому чарку радощів! Хай серцю хміль і крила!
Поезії кипучої і мудрої, мов зелень!

Живу коротку мить. Чи довше житиму, не знаю,
тож вчусь в рослин сп'яніння, зросту і буяння соків.
Мабуть, мій дім не тут.

Мабуть, аж за зорею.

Поки

я тут, інстинктом чую це: співаю – тож існую.

Під шкаралушею землі булькочуть рвійні води,
крайнебо в млах фіялкових за ранком, мов за муром.
Від'їду вже з долонями на лірі сонця сходу,
співаючи хвалу надлюдським і рослинним бурям.

7 березня 1936

РОТАЦІЇ

РОТАЦІЇ

Біжать алеї звуків, саджених у гами.
Мов на акорд акорд, упав поверх на поверх.
Греблі жовтих мурів, денний вулиць гамір
від берега по берег, тінь вінків дубових.

Мусує день, мов склянка золотого чаю,
прочищена блакить, ввиш мряки шумовиння.
Йдуть люди жовтих міст і їхні очі сяють,
хоч смуток вглиб ховають, мов гірке насіння.

Церкви, цукерні, біржі – духові і тілу.
Для зір і для монет. Ждучи рідких округин
крихкого щастя, прочуваєм інші цілі.
Мов зонд у рану, розпач грузне в наші душі.

Але за муром джез і танці лямпіонів,
балет бальончиків, хор барв, мов хор гобоїв,
і жовті груди велитенських стадіонів
зідхають глухо під бурхливою юрбою.

І стеляться до ніг дими – покірні птахи,
а сонце, мов павук, на мурів скіснім луку
антен червоне павутиння розіп'явши,
мов мертві мухи, ловить і вбиває звуки.

Мистці рослин – тюльпани, дбаючи за форму,
припавши на коліна, барвно й гарно гинуть,
а за законами нам невідомих формул
вирують дні й міста й вирують бормашини.

Дроти тремтять, мов нерви. Теплий білий листик,
зоря в коверті, кілька слів і квіт шипшини.
Кружляють, мов пом'яте листя, сни дентисток
над вирами нудних мельодій бормашини.

11 червня 1936

МІСТА Й МУЗИ

Дубове листя, терези купців, цигани,
щоденний гамір і щоночі вічні зорі.
Життя, що найтрудніше із мистецтв. Догана
за кожний зайвий день. Жде ніч – суддя суворий.

Уста солодкомовні зраджать. Може, спомин
не лишиться з турбот, що нам орали чола.
Крило плаща із пліч. Крило вітрів над домом,
взули димів, що в'яжуть небо з міста колом.

Герої, мужоложники, поети, дійсно,
чесноти квіття і на простиралі плями,
дні й ночі, хлопців соромливих солодійство,
і жарти шулерів, і смутку темні ями.

Десь крекче катеринка, довгі світла смуги
вирують на обличчях, мов павині пера,
а людська доля в дзьобику кривім папуги
колишеться шматком дешевого паперу:
коханья,

подорож,

розлука,

слава,

успіх –

за двадцять сотиків купити можна щастя.

Сплітається і розплітається дня усміх,
папуга, пісня й сонця золоте причастя.

Неждані зустрічі. Оркестри грають в парках.

Проходять сім'ї чесні й на дітей багаті.

Злий вітер, що надхненням людську розпач шарпав,
вже тихне. Карт букети і хмаринок лати.

Тінь долі крил. Крихка тростина й квіття жертви.

І в цифри ловим струм надхнення,

дивну чудність

найменших справ вдягаєм в правди стислі й вперті,
хоч непомилъна лиш одна екстази мудрість.

20 травня 1936

ВЕСНА

Тече весна й бадьорі сажотруси,
мов щиглі, на дахах і мла зелена.
Дівчина, що кохає полісмена,
співа на площі, де їй серце вкрав,
а капельмайстер кучерявих авт
тримає в білих рукавичках кусень
сонця.

Тече весна й бальончики зелені,
немов букети перших мрій хлоп'ячих,
колишуться й виплигують із жмені
хлопчини, що за ними тихо плаче.

Бояться діти чорних сажотрусів,
за гудзики тримаються завзято,
і день зелені тіні в серце трусить,
і клоняться йому кущі півоній
в червоних латах.

Не іскри пелехаті і не квіти
з рожевих пін, розхлюпаних ногою,
метелики, мов пил, спливають роєм
в калюжі сонця, де купають крила,
аж сажа золота усіх прикрила.
Від них, як від веселки іскор, світить
зелений кіш весни.

За десять сотиків рябий бальончик,
мов юна мрія, смілий і яскравий,
втекти забаг із щиглями на сонце,
крилату мудрість вітру барвно славить.

Дівчина з оберемком мокрих рож
співає, мов зозуля, тужно й пálко,
й над каруселями летючих площ,
мов сине срібло, полісменська пálка.

ВЕРБЕЛЬ

Ось бубон ранку – кругле сонце –
до маршу будить вояків.
Лопочуть верблі по казармах,
весна тріпочеться, мов спів,
весна тріпочеться, мов птах,
у клітці сірих коридорів
і день накреслює свій шлях
на мапі неба.

Гаснуть зорі,
мов очі втомлених коханок.
Ось кленів ряд в стобарвній зливі.
Весни пожежа підпалила ранок
і знову день окрилений
і знову день п'янливий.

Вітри на кленах гра.ть, мов на мідних трубах,
вітри – світанку сурмачі.
Дівчатам млосно, болісно і любо,
в обіймах мліють ячучи.
Пробудяться, розкриють тьмяні очі,
почувши верблі, верблі вояків.
Це верблі весняні, це верблі у маршрут,
та серце схвилював цей спів,
нагадуючи верблі смерті.
Слова коханців юних і палких,
слова, мов гроші, пристрастю протерті,
німіють.

Все ж таки
життя кипучого нікому не зв'язати!
І кидає весна слова команди,

прикази радісні й крилаті
нестримних перемог, осяяних оман.
Стоїть казарма чорним кубом,
дуднить під кроками майдан,
і ранок б'є у сонця бубон...

22 лютого 1935

БАЛЯДА ПРОВУЛКА

Де заламавши руки сині,
рятунку кличе ніч намарне,
колишуться п'яниці й тіні
біля кульгавої ліхтарні.

Блакитним квітом похилившись,
ліхтарня, мов лілея, в'яне,
і світ недійсний, тільки миші
ведуть шевців на місяць п'яних.

В корчмі із зорями й дзвінками,
де лупії і сажотруси
співають гимни над склянками
і славлять ніч і час спокуси.

Крива ядуха, пані смутку,
схиляючись до касопорців
обличчям зморщеним, мов губка,
фальшиві карти в пальцях корчить.

Оперши лікті у задумі,
нічного промислу любимці
пливуть на плахах диму й шуму
під лопіт зір у скрипки скринці.

В кублі химер, верзінь, наруги
під хлип свічок -- тремливих птахів
ворожать лупіям лапуги
і грузнуть в стіл слова, мов цвяхи.

Знечев'я плачуть горлорізи
і сповідаються горілці,
і, мов павук, у горлі лізе
забутий спів подертий в кільця.

Знов сажотруси стягом гимну
життя похвалу залопочуть.
Хто це у кухню знагла гримнув
----- ?

Чарки, мов птахи, відлітають
понад столами, попід стелю
лопочуть крилами скляними,
дзвінками грають понад синім
кущем димів, що корчму стелять.

Зів'яла вже зоря остання
і місяць теж зів'яти мусів,
та в черепа розбитій мушлі
шумить і плеще аж до рання
хор лупіїв і сажотрусів.

30 січня 1936

НАЗАВЖДИ

Мужчини в сірих пальтах тонуть в синяві провулка
і тінь замазує панни, мов образи затерті.
У склянці золотавий чай. Так хочеться оперти
об край вікна й міцний, терпкий і синій пити холод,
дивитись, як сумна зоря останнім поцілунком
прощається з сестрою, що у зореколі їй
не сяяти

вже більш.

Так ніч

блакитним снігом миє в місті маки мелянхолії.

Накривши плечі згорблені кожухом неба синім,
колишеться шофер у сонній лімузині.

Крива ліхтарня – квітка зламана – і попіл снігу
і світло – лій зелений з дзбанка ночі в сутінь литий,
круті і темні сходи, плащ дірявий, крапля сміху
заблукана і місяць – білий птах надхнення злого –
й шовкова куля горлорізів мрійних в тінях скритих,
що, може, мов струни, колись торкнеться серця твого.
Торкнеться й поцілує гордо й ніжно і навіки
закриє очі сплющені, немов сестра остання.
Мужчини в сивих пальтах із кишень виймають зорі
і платять їх паннам за п'ять хвилин кохання.

Вдягнувши на горбаті плечі хутро неба синє,
колишеться шофер у сонній лімузині.

13 грудня 1935

БАЛЯДА ПРО БЛАКИТНУ СМЕРТЬ

Примарні кам'яниці і коші подвір'їв,
мов нетрі мороку, вузькі і мокрі сходи.
Провалля ночі, що його ніхто не зміряв,
і смуток темних брам, і цвілі млосний подих.

Зім'ятий і заляпаний паперу клаптик,
коротка, проста записка: «ніхто не винен,
злочинця не шукати!» Йде у тихих лаптях,
мов мудрий кіт, дахами місяць, нетля лине.

З розкритих проводів букетом синя пара,
із мідних, спухлих жил блакитна кров струмує.
З-за шахви, що в півсні припишкла з ляку марить,
примарне сольо на клярнеті смутку, чуєш?

Палає струм блакитний, мов душа в надхненні,
і шепіт божевілля два серця колише
з-під дна свідомости;

і ніч у вир шалений!

І синім квіттям газ в подертий килим тиші!

На ліжко, човен розкоші й нудьги кохання,
сідає миша місячна – цинічна й куца –
і тіло з тілом тісно сплетені в останнє
в неситих скорчах болю й насолоди в'ються.

Похилений над ними синій янгол газу
вінчає їх вогнем блакитним, наче міртом,
і душі, мов лілеї, кидає в екстазу,
аж спляться, немов останні краплі спирту.

24 грудня 1935

ДНО ТИШІ

Сліпуче чорний вугіль ночі, глиб і серця шахта,
природи дно – дно таємниці й неба синє лоно,
лящить у вухах сон — зім'ята та подерта плахта,
і дзвонить в темряві співуче серце телефону.

Так будиться хаос забутий літ дитячих світу,
з-поза свідомости запони дивиться прадавнє,
мов озеро, чарує в сріблі саля й синім квітом
проломаний удвоє місяць на долівці в'яне.

І темне місячне ядро з твердої шкаралуці
вилускують долоні тиші, що усе загорнуть.
Дівчат кирпатий янгол рає й час статуї кришить,
лиш труби мегафонів сяють, мов тюльпани чорні.

4 січня 1936

КІНЕЦЬ СВІТУ

Мов бура плахта, хмара круків
сідає на дахах бриластих,
і місяць, звівши сині руки,
немов пророк, став місто клясти.

За всі гріхи і всі провини,
за малість, зрадність і підлюту,
за злочини, що повне ними
кубло презирства і голоти.

Тоді розпутники і гарпагони
покутних псалмів заспівали
і калібани били в дзвони,
й гетери, мов кобили, ржали.

Мерзенні, сороміцькі, мертві
люїзи з ліжок виходили
й сарданапалів гордих жертви
червоні язики гострили.

Мов стріл дванадцять, з неба пращі
вітрів дванадцять шле до долу,
й Земля розкрила зворів паші,
й розбите в кусні сонця коло.

Гремить підземний лоскіт здаля,
вдаряє в мури буря дзвонів,
і місто котиться в провалля
під лопіт крил і мегафонів.

4 січня 1936

КОНЦЕРТ З МЕРКУРІЯ

Як віко скриню, ніч прикрила муравлисько міста,
в долинах забуття ростуть гіркі мигдалі сну.
На голови міщан злітають зорі, наче листя,
у скорчах болю і багатства людський вир заснув.

Бур'ян дахів, співуче зілля, мідний куш – антени.
На ніч сплітаються коханці, мов гарячий хміль.
Червоні раки ламп повзуть по меблях і по стінах,
холоне тіло в сні, душа гниє й сріблиться цвіль.

Руда коханка в теплім ліжку і зоря в портфелі,
старі перини, мокрі рожі і черва з книжок.
В радіостанції надхненний спікер накладає
на ночі грамофон холодний місяця кружок.

20 травня 1935

МЕРТВІ АВТА

Мов кусні зір розбитих, сплять на цвинтарях машин завмерлі
авта,
червоне квіття цвілі міряє застигли в мідь роки й хвилини,
і лиш незнане соняшне ядро колишеться, як вічна правда,
що теж незнана й теж для нас невловна, наче синій дух бензини.

Буває, що мерців з металю люди, мов шакали, в сні тривожать
і крам своїх жадоб і спраг, і нужд, мов на базарі, розкладають,
і мертві тулуби у синяві ночей стають за грішні ложа
бездомних любощів кривляк і шлюх, що зорі зла в них чад
вливають.

Як ми копаєм кості ящурів під скелями віків забутих,
колись копатимуть на цвинтарях міст наших кості металеві.
Дівчата з квіттям без наймення, пальми родять хліб, зелена рута
й нові міста із площами з блакиті, де качаються жар-леви.
Та тіні неспокійні, привиди невтишні з-під землі стають,
з-під площ, з-під трав.

Метрополю,
долонями червоних мурів упокій крилаті душі авт!

5 листопада 1935

СУРМИ ОСТАНЬОГО ДНЯ

Стоповерхові кам'яниці сплять, немов потомлені звірята,
географи малюють зорі крейдою на неба мапі,

в рудому сяйві ліхтарів дощу краплини, мов пісок крилатий,
і місяць золотим котом лежить у мене на канапі.

Ржавіють мертві риби у басейнах, вуголь і троянди чорні,
купці й роздягнені дівчата, в'язні в тюрмах і поети.
Оркестра полісменів дме мелянхолійно в труби і вальторні,
коли міщанський бог рахує зорі, душі і монети.

Живуть під містом, наче у казках, кити, дельфіни і тритони
в густій і чорній, мов смола, воді, в страшних пивницях сто,
примарні папороті, грифи і затоплені комети й дзвони.
– О пушо з каменю, коли тебе змете новий потоп?

1 травня 1936

ЗАКІНЧУЮЧИ

Хто ж потребує слів твоїх?
Чи той, що ва́жить хліб і сіль,
чи той, що відсотки рахує,
чи той, що у безсонну ніч
бунтарські зазиви друкує,
чи той, кого горячка палить
і з голоду запеклий вже,
чи той, що чорні тюрми валить,
чи той, що тюрми береже?

ПОЕЗІЇ ПОЗА ЗБІРКАМИ

МІСТ НАД ЛЮБОВ'Ю

між очами завішений тополевий міст
а на тім мості вії гості подають собі руки
з улию неба рійний вироївся рій звід
тремтячим блеском тихим плеском получив лук сполуки

та уста мовчать не треба слів
слова не висловлять безслівний крик розкоші
що тне нитки якими місяця гнів
прив'язав крила туги до землі
суконка твоя з чорної жоржети
заяснів усміх уст на темнім тлі
поклались тихо на срібні ноші
сумерків померклих фйолети

а з того мосту так попросту
впало наше щастя до води

Літо 1930

СМЕРТЬ БЕРЕЗИ

Вітер свище,
Щораз блище,
Щораз блище,
Блисне, лисне
Блиск.

Вітер свище,
Ще, ще, вище,
Ще, ще, вище,
Ляском лясне
Ляск.

Вітер свище,
Ще, ще, нище,
Ще, ще, нище,
Свистом песте
Лист.

Коханець грім до коханки берези прискочить,
Полум'ям спієме,
Вужом обійме,
Трійло шалу в уста втолочить,
Блиском сонця очі зморочить,
Тремтячі, рвучкі,
Очі дівочі.

На землю звалить,
Жар в кров вп'ялить,
Жагою спалить
Дріжаче, гнучке,
Біле тіло.

Завтра скажуть люди:
Береза вмерла.

Літо 1930

АМЕРИКАНСЬКИЙ ФІЛЬМ

Тисяч сюксів в темнім ярі
лютих, диких жде.
Том Мікс грає на гітарі:
Мері! де ти? де?

Ніч поклала катаракти
вже кругом з імлі.
Там у лісі шварцхарактер
демонічно злий.

Небезпека хіжим кроком
ліне з двох сторін,

з яру, з лісу бліска оком.
Сюкси там, тут він.

ДУМА ПРО ПЛЯКАТИ

Рядами, рядами, рядами
Довгими смугами, над кам'яними брукми
Висимо,
Лежимо,
Сидимо.

Ми на мурах розіп'яті,
Ми плякати, плякати, плякати.

І вдень, і вніч ми все одні,
І вдень, і вніч ми все різні.

Міняємося,
Лишаємося,
Кидаємося
В безвістя
Середмістя.

Ми розвійні вулиць брати
Ми плякати, плякати, плякати.

А над нами небо плине,
А під нами бетон лине,
А між небом а бетоном
Одним стоном, одним стоном
Місто, місто розікрите, розколисте та розлите.
Ми на мурів лук напняті,
Ми плякати, плякати, плякати.

Від рож червені,
Від мурів зелені,
Від фйолків фйолетів,
Від неба блакитів
Ми вкрали,
Набрали,

Нассали.
Ми яскраві красок плати,
Ми плякати, плякати, плякати.

Водограєм
Буйним
Граєм,
Злотом, сріблом осліпляєм,
Мозайкою осяваєм,
Ми в вуличний чар закляті,
Ми плякати, плякати, плякати.

Ми все знаєм,
Що? – де? – є?
Ми всілякі вісті маєм,
Хто? – вже? – ще?
Ми про все повідомляєм,
Величаєм,
Поганьбляєм.
Ми вістуні все завзяті,
Ми плякати, плякати, плякати.

Ми мусимо все кричати,
Душу свою сповідати,
Тайни свої виявляти,
До ух лестиво шептати,
До ух рипливо гримати,
Без упину,
Без спочину,
До загину.
Ми не можемо спочати,
Ми плякати, плякати, плякати.

Людей зводим,
В блуд їх водим,
Ляском манім,
Ляском п`яним,
Жонглери, маклери, менажери
Все відкриті,

Все одверті,
Не закриті,
Покраяні,
Мальовані,
Проститутки, юди, свати
Ми плякати, плякати, плякати.

А як над бруком
Сальви згуком,
Ми, плебеї,
Тоді тиртеї,
Бунтів кобзарі,
Провокатори старі,
Революційні шмати.
Ми на мурах розіп'яті,
Ми плякати, плякати, плякати.

16 січня 1931

ПОЕМА ПРО ВІТРИНИ

шкляні очі кам'яниць
над ними чола бальконів
рйний мрійний стрійний танець
світла красок тонів

о місто місто місто
титанський каміння та цементу тин
о місто місто місто
здивлене в неба блакить алмазними зіницями вітрин

очі шкляні кам'яниць
над ними шильди фасади
мінливий реклям танець
пестить трійлом принади

о місто місто місто
гігантний заліза та бетону тин
о місто місто місто
розбавлене рельєфами вітрин

о так глядіти в ваші прозорі шиби
о прямовисні озера закляті
чи се плюскотять срібні риби
з місячного сяєва натяті

так добре
так добре
так добре

ой є
ой є
ой є

о скорбе
о скорбе
о скорбе

п'є
лле
б'є

так добре
так добре
так добре

де	–	егé
де	–	егé
де	–	егé
гей	–	ей
ей	–	гей
ще	–	ще й
ще	–	ще й

гей

так добре глядіти в ваші безплямні шиби
о скорбе перерізана площиною вітрини
в дощі рефлексів розцвіли казок гриби
шоколядові дрібні мелюзини

ах	–	тах	–	тарак
ох	–	тох	–	торох
ух	–	тух	–	турух

по тисячкрать пристрасні очі водять по вас трус
та ви хіхочетесь рожевими лямп'ами
по тисячкрать вдаряєте цілунками покус
мерехтливі в блеску зливи спокусливі плями

в жоржети шовки брокати крепдешини
убрані цвітів кльомби
вічно всміхнені деревляні манекіни
квадрати прямокути ромбоїди ромби

очі шкляні кам'яниць
рельєфи шильди фасади
блідий місяць каганець
ярких ліхтарень громади

о місто місто місто
гігантний заліза та бетону тин
о місто місто місто
кричи квадратами вітрин

кам'яниць шкляні очі
сном зашуміли будуари
виллялись темні тіні ночі
на сквери парки тротуари

о місто не треба лякатись її конклюдій
о місто тебе прощають на добраніч вітрини
брязкотом жалюзій

* * *

Попід нами, попід нами
бруки, бруки
витягають
свої руки.

Попід нами, попід нами
асфальта́ми, бетонáми
сунуть авта за автами.
Попід нами, попід нами

юрба
жовто
іде
шр, шр, шр,
гряде
шр, шр, шр.
Ту, том, де, вперед
все, все, шр, шр
А над нами, а над нами
хмари окутані димами,
хмари порізані летунськими шляхами,
хмари, що пахнуть бензиною,
сірковим квасом, озоном
та далекими лісами,
хмари, дими,
хмаридими
над нами.

Стаєм, шепочем, свищем.
Випняті наші м'язи,
як змагунів, що мечуть ратіщем
ш, ш, ш.

Тонами, стонами набреніло
ч, ч, ч.

Наше мідяне дзвінке тіло
с, с, с.

Гомоним, дзвоним, свищем
ш, ш, ш.

Кинені поміж дахи ратіщем
ч, ч, ч.

Ми є нерви міста, нерви тонкі, нерви чулі.
Ми є нерви міста. Чуєм, як зідхають мури,
як голосять свою радість, свій біль,
шелестять свої увертюри.

Ми є нерви міста. Наш дріт дріжань повен.
В нім сміється Моцарт та ридас Бетовен,
Вагнер фанфари шле могутні,

Шопен акорди свої незабутні.
Ми є нерви міста, нерви тонкі, нерви чулі.
Електрони в нас, як пчоли в улі,
с с с
ш ш ш
ч ч ч.
Часом буває
зарокоче на сквері тисяча
чобіт.
Обіймуться, як атлети,
гнів та гніт.
Тоді ми, піднебні міста семафори,
протяжно заговорим
в акумулятори:
революція
ре-во-лю-ція
ре-ее-во-о-о-олю-ція-я-я-я

ВІДВІЧНИЙ МОТИВ

Сонце клало тіні вже рожеві
Тоді вперше засміялись уста Твої черешневі.
Трави грали вигравали
Уста Твої тихо так дріжали
так
так
так
та-а-а-а-ак
а-ай, я-яй, та-ла-лала-лай
гай-га-гага-гай
Не забуду менту цього аж до дня та й останнього
не забуду хвильки цьої аж до доби останньої
так (ітд....).
Роси м'ягло та й падали
Уста Твої тихо так дріжали

Вечір в гаї акорди грав липневі
Тоді востаннє засміялись уста Твої черешневі.

16 січня 1931

ХРУСТАЛЬ ВІЧНОЇ МОЛОДОСТІ

Коханко ти моя! Навіщо ловим зорі ми на небі,
Як щастя близько так при нас.
Визнаю я тобі далєбі,
Що цвіркуни цвірінькають в сїні.
Правда, як місяць чудово згас,
Погребаний в жовтогривому любїні.
Навіщо боятися? Вода шепоче снами:
Щастя з нами, з нами, з нами.
Про що мріють рибки в ставї?
Чи про твої очі? О бідні стонки!
Певно зіркам зле там над хмарами,
Що падають одна за одною до твоєї суконки.
Певно їм дуже зимно.
Чуєш, як сераделя тихо роче.
Ходім! Шукатимемо в травї
Хрусталю вічної молодости.

16 січня 1931

ПСАЛОМ ПАТЕТИЧНИЙ

О, надїйдїть ви, буревїйні дні!
О, прилинїть на крилах бур!
Дайте промовить громів весні.
Гуками, згуками, червоними п'ястуками
Порвїть, поторочїть
Мерзкїсть безпросвітнїх
Буднїв.

О, надїйдїть ви, буревїйні дні!
Хай вїтер реве, наче тур!

Хай вітер зідре опари тяжкі.
Нас сіра пільма придавила,
Сонна туга знесилила,
Ослизла тиша зморочила,
Отрійна брехня повалила.
О дні! Прийдешні дні!!
Розчавуліть кошмари ці!

О, надійдіть ви, буревійні дні!
О виколихані в піснях! О вимріяні в сні!
Мільйонами випещені,
Поетами вивіщені,
Героями вимарені,
Сльозами сиріт випрошені,
Прокльонами вдів викликані,
Кров'ю тисячів куплені,
В теремах надії збагнуті,
В марморі бажань викуті,
Руками борців здобуті...
Пеаном-океаном грайте,
О, грайте нам, дні,
Цього ранку, на світанку,
Нового життя напровесні!

О, надійдіть ви, буревійні дні!
О виколихані в піснях! О вимріяні в сні!
Задзвеніть акордами пожеж!
Жбурніть хмарами диму в піль безмеж!
Хай з бруків бризне в сонце кров!
Проклятий страх! Проклята будь любов!!
О чорноземі! Зірвись, встань!!
О, залунай фанфарами повстань!!!

20 січня 1931

ПСАЛОМ МОЛОДОСТИ

В жилах дудонить буйна кров,
Гаряча, шалена, незряча.

Скигнуть, щемить свій дикий зов,
Сонцем п'яна, наливана,
Жаром жаги ogrівана.
О бурлива, безжурлива,
Безтямна, юна кров!

Серце дзвенить казкою мрій,
Гаряче, шалене, незряче.
Лебедить гордих снів обрій,
Ой леле, леле, шлях свій стеле
Піднебних льотів, сурм молотів,
Молотний шлях понад зорями,
Понад зод'яку берегами,
Міжзірний
Гін гонця.
Ой леле, леле, шлях свій стеле
До сонця!

Нерви золотять душ жемчуг,
Гарячих, шалених, незрячих.
Сплетені з лискавок напруг,
Самодзвонні, злототонні,
Осяйне світло жірандоля,
Нерви – струни арфи Еоля.
Палкі, бадьорі, різкі,
Нерви, нерви молоді!

Нема запор, грабель та там,
Нема тюрем, казарм та брам.
Щоб не розбили,
Щоб не звалили,
Не поломили
Їх юні м'язи,
Нема ув'язи,
Щоб не пробила
Їй юна сила.

Муки розпуки,
Біль розлуки,

Зневіри круки,
Брехні паву́ки,
Хамства п'ясту́ки
Не покорять, не зігнуть,
Не полонять, не потнуть
Орлиних крил,
Шумких вітрил,
Юнацьких сил.
О яструби, галки, супи,
Не вам видерти, не вам заплюти
Жагучих снів
Юних голів.
Не вам! Не вам!!

О каналія та підла падлюка,
Обросла брудним болотом,
Буде той, хто на днів своїх весні
Не був романтиком та дон кіхотом,
Не злітав в надхмарні ті світи,
Де рабства не цвітуть квіти,
Де хамства п'ястуки ідей не мнуть,
Де не смердить лакейства гній,
Де буревійних вітрів шум,
Де думних душ не нищить глум,
Де блистять зір хрустальних рій,
Хто не знав ніколи юних мрій,
Тому не осягнуть життєвої мети.
Вперед! Тривай хвиле, в тобі чар,
Тривай хвиле, в тобі сонця жар.
Вперед! Хай ллється бенкет життя!
Перед нами світ до здобуття.
О найбільше мистецтво з мистецтв:
Викути Своє Власне Я!
Вперед! Нема неможливих річей.
Заки покриє нас іней,
Хай переллється бенкет життя!
Гей, в гін ідей,
В гін орла-гонця!

Ой леле, леле, молодість шлях свій стеле
До сонця!!

21 січня 1931

* * *

Грає вітер в щирім полі,
Повіва дерев тіннями.
І не чуюсь від нестями,
Думками гуляю доволі.

Хоче вітер тіні кволі
Понести геть полями.
Хмари, шиті із білої лями,
Окутують мій сум, мої болі.

Виходить вечір понад гори,
І гоїться всяка рана
Сонним сонцем цілувана.

Являються на яві явори,
Шумлять минулі хвилі в унісон.

І не пізнаю, де є дійсність, а де сон.

МАРШ МОЛОДИХ

*tempo di marcia marcato*¹

вперед! вперед!
прямо зір
прямо хребет
мов лук мов лук
вітер з гір
бурі бескет

---

¹ Заввага: не читати нормально, але скандувати! Означас значніше піднесення голосу, — павзу на один, або й більше тактів.

орлиний лет
до дальніх мет
моря згук дощів гук
прямо зір
прямо хребет
мов лук мов лук
вперед! вперед! –

кроків грім
валить в брук
хмаролім
мов п'ястук
за домом дім
мов дуб мов бук
цементу лім
тріскіт рук
за каском каск
чоботів ляск
за крісом кріс
крісів ліс
за шишаком шишак
червоний мак червоний мак
за каскетом каскет
бляск ракет
сіть тенет
за кастетом кастет
вперед вперед
прямо зір
прямо хребет
мов лук мов лук
рух рук рух рук
рух ніг рух ніг
ніхто ще не знеміг
за каскетом каскет
за кастетом кастет
вперед! вперед! –

піт з чіл тече
гаряча тягар

важений дубар
спека поклала на плече
тече з чіл піт
на шиї гніт
на хребет паде
цілий світ
піт стигне в лід
спека та лід
до нас гряде
ритм обійма
жар та зима

піт лід гніт
на хребті мов скриня тяжить
важка як світ
як земля
кров кров горить
світ горить
одна мить...
над нами небо
під нами небо
під нами поля
чи з нами бог чи небог.
гей там вперед!
прямо зір
прямо хребет –

рукам не вір
ногам не вір
м'язи стягни
колін не гни
сни збери в гимни
снами гримни
в мури в брами
в тами імлі
кни ляк злий
позад себе не диви
наче молот

б'є кров до голови
наче голод
тяжать усі кістки
гаряча літр
сє кров мов п'явки
грязь боліт
путає хід ноги
м'язи стягни
колін не гни
п'яний ритм пісні
ногами трісни
в кам'яні береги
зір мов блеск зір
прямо хребет
ногам не вір
гей там вперед
літ до мет літ до мет –

вперед іди
раз два три
це є наш ритм
в повітрі ритий
це є наш такт
так так так
це є наш спів
гнів гнів гнів
наш ритм наш такт наш спів.
у ритмі дух
твердий мов брухт
крицевий рух
наш ритм наш такт наш спів наш рух –

вперед! вперед!
ніколи назад!
рине ряд
лине вал
як плав як плав
вал лав вал лав

вал тіл вал ніг вал рук
б'є в брук б'є в брук б'є в брук
плавом пливе
хмарою суне
бурею дуне
вітром рве
дебелий ряд
все вперед!
ніколи
назад! –

наче грім
хмаролім
залізним кроком
тіл потоком
спітнілим трудом
каскад прудом
вперед ідім
світ наш дім
раз два три
виритий в бронзі ритм –
піввати світа інертність!
вперед! вперед!
гей прямо зір
прямо хребет
мов лук мов лук мов лук
чоботами вдарити
в вічності брук! –
позір!! – рівняй ряди!! –
машеруємо в безсмертність!

Лютець 1931

* * *

Над Гелеспонтом небо є прозоре
і грає вітер в білих пін вітрилах.

До сонця полетів Ікар на крилах
і неба синь кришталю ними оре.

Орел лиш так високо хмари поре,
та топить сонце віск крил. Кров б'є в жилах.
Десь губляться пера. Брак сил в рук брилах.
Паде герой в бурхливе, синє море.

Буває: серце розгорить людини,
гидке тоді йому життя плебея
та сірих днів тяжать години.

І віродіти людськість Прометея
огнем бажає, сяга верховіни,
та тут вбива її власна ідея.

ПОЕТ

Цвітуть в городі рожі,
Годинник б'є на вежі,
Снігів весни сміх крають ножі,
На небі зір горять пожежі.

Ідуть у даль стовпи прохожі,
Шляхів порозкиданих межі.
Сни пахнуть сіна гожі
у дзенькітливих кіс мережі.

На наших бажань всіх кінці
Висока, молошна дорога
Всміхається тихо, привітно.
Блідий, молодий сухітник
Лаврові плете вінці
Й кладе їх на чоло Бога.

14 березня 1931

ОСІНЬ

(Сонети)

I.

Осінь
Холод
Болот
Косінь

Росінь
Голод
Золот
Осінь

Піль сон
Обрій
Б'є дзвон

Вирій
Дін дон
Смерть мрій

II.

Осінь
Квіти
Мліти
Просінь

Носінь
Віти
Сіти
Осінь

Віти
Дерев
Сіти

Марев
Квіти
Дощ рев

III.

Осінь
Імла
Лягла
Млосінь

Глосінь
Пряла
Дрягла
Осінь

Дін дон
Жур сів
Б'є дзвон

Дум сплів
Дін дон
Смерть
снів

ДОРОГИ

(Сонет)

Дороги
Тумани
Та лани
Та стоги

Та глоги
Кургани
Бур'яни
Ой ноги

Один хрест
Зчорнілий
Десь берест

Зімлілий
Та до мети
Ми мусимо дійти

ЗОВ

(Сонет)

Вже
Час
Нас
Зве

Ще
Раз
Нас
Жде

Кров
Біль
Зов

Піль
Це
Я

СОНЕТ ПРО ВЕСНУ, ПИСАНИЙ ВЗИМИ

О зайти
Як тоді
Іноді
Тямиш ти?

О прийди
По воді

По броді
Прилини

Місяць жде
Я теж жду
На тебе

Я так жду
На тебе
О весно!

ЛЮБОВ

(Сонет)

Поети
Співали
Сонети

Складали
Трійолети
Мріяли

Не одну поему
Про тебе, любов!
Про тебе, любов!
Кидали анатему

На гірку життя систему.
Де ти є любов? Де ти є?
А може видумали вони тебе,
Щоб мати до сонетів.... тему.

СЕНТИМЕНТАЛЬНІ СТРОФИ

Прилетів до мене вітер,
Приніс мені запах лісів.
Зашуміли смерекові віти
В високостаннім лісі снів.

Зашуміли віти смерек
Шумким, безслізним блакитом,
Начеб ллявся перламутровий смерк
Крізь перлово-хмуре сито.

Прилетів до мене вітер,
Прошепотів під мур вікна,
Воню живиці в тишу мені втер,
Похмілля фої й пах рум'янків.

Тоді в прямокутах брудних шиб
Побачив я зелені руні,
Почув зідхання покитутих скиб,
Заговорили спомином лемківські ґруні.

То буря верхи вершить,
То води краї крають.
Під колесами розгойданого трамваю
Заплакали дитячих літ забуті вірші.

МОЯ КОХАНА ВЧИТЬСЯ ДЕКЛІНАЦІЇ

Моя кохана вчиться деклінації:
.....давальний, знахідний, на -е, на -і.
Заулками відмін химерний шпацір
і зубчиками шелестівки вщент гризе
м'які й тверді.

Орудний, однина, двійня та множина.....
Немов ядро в горісі, зміст заклятий в слові.
Сьогодні є для нас відміна лиш одна:
любов, любови, любові, любов, любов'ю, в любові.

НЕЩАСЛИВА ЛЮБОВ

Це було так. Він сам не знав,
Як, де, коли її пізнав.

Він її:

«Цвітуть цвіті».

Она йому:

«На жаль, я мушу вже іти,

Мене жде.....».

Це, очевидячки, дурниця, от так собі, нічо

Таке маленьке qui pro quo.

Знов було так:

Стрінув пову.

Она йому:

«Тепер весна».

Він її:

«Дуже мені прикро. В мене часу нема».

Це, очевидячки, дурниця, от так собі, нічо

Таке маленьке qui pro quo.

Це було так.

Це все одно.

Це ніби те ж.

Однак не то.

Це байдуже...

Дуже?

Гмм. Це зветься часом комедія, частіш, однак, трагедія.

РОЗМОВА З ЛИСТКОМ

Діткнулась ставу осені рука,

Паде на хвилі журавлине: кру,

І поширяється далеч укруг,

Друкує в хмарах зорями Друкар.

В руці з землі листок маленький дру.

О, як є повно в нім зими примар,

Та крихта літа ще життя трима.

Листок маленький, мій зів'ялий друг.

Розвіється життя останній хунт,
Що вітер все про нього грав брехун,
Коли за щастя вів із ним ти спір.

Та не сумуй; ти весну мав. Тям те:
Не раз майстерством є та щастям теж
Знання самоошуки пити спирт.

НАРОДИНИ ІДЕЇ

За вікнами пливе ніч тиха
та тиша сутінками диха.
Сидить в кімнаті при столі,
десь, мов сичі, сичать жалі,
далекій шепіт лине в вуха,
далека далеч давить духа.

Ступає сумнів сном поволі
та стукає тихцем до волі.
Глухий глузливий глум, пиха
голки гадюк у серце пха
та на чоло бліде піт кволий.
Уста шепочуть: чи ніколи?

Та враз в очах заграв огонь,
гарячу скронь взяв до долонь.
В хитанні мукою своєю
знайшов пророк нову ідею.

БАЙКА ПРО ВУДЖЕНОГО ОСЕЛЕДЦЯ

Один молодий оселедець, граючись із морськими водами,
Марив про буйні хмари диму, що стелились над кораблями,
Подивляв його сувої, його форми пошарпані, романтичні,
Наче якісь піднебні скелі, якісь будівлі гігантичні.
Мудрі, добрі, милосердні люди, щоб мрії морського
романтика сповнити,
Зловили його та дали до диму підвудити.

СТРАЙК МИШЕЙ

В одній коморі жили миші бадьорі.
Їли шинку, ковбаски, булочки, солонинку.
Та ось
попсовалось щось:
Щораз гірше
мишкам жить,
щораз менше
стали жить.
Роби, що хоч,
хоть іди проч.
А їсти треба,
само не впаде з неба.
А їжі все меншає.
А шлунків все більшає.
Роби, що хоч,
хоть іди проч.
Та де іти?

Ось був між ними один тугий мишур,
мудрий, неначе щур.
Він на блискучу думку впав.
Написав летючки в мишачому діалекті,
між товаришів їх роздав.
На мітінг всіх скликав,
а на мітінгу так сказав:
«Товаришки та товариші!
Годі зносити людський визиск,
використування нашої мишачої
продукції» (оплески на залі),
і так далі, і так далі, і так далі.
На таку революційну орацію
загуділи усі: «Робимо страйк».
Та найперше поставали рядами
і вчинили маніфестацію.

Потім

шість днів страйкували:
воздух їли, ідеї пили, вітер сьорбáли, марсельєзи співали

Ще потім

всі на сьомий день поздыхали.

Накінець

вийшов товариш Сірко.
Він не вмер. Він революцьонер.
(Він нишком-тишком денещо їжі собі наховав.
Він вартість своїх ідей знав, тому за себе дуже дбав).
Розкішно при шиночці сів,
та їв, та їв, та їв.

СУЛЕЙКА Й СОЛОВЕЙКО, АБО ТУРЕЦЬКА ЛИСТІВКА

(бурлеска)

На дні ріки співає соловейко,
булькоче солов'їним співом дно.
Цей дивний спів принаджує Сулейку,
мов опій, мов заказане вино.

Сулейка це коханка соловейка,
з кохання соловейко утопився в ріці.
Сумує і банує, і нудьгує Сулейка,
соловейка щоночі у кімнаті ждучи.

До Сулеймана, свого пана, йде Сулейка,
соловейко Сулейманові набрид.
І заздрісний став Сулейман за соловейка,
немов за гроші жид.

Без соловейка спить Сулейка
і мертвого коханця вже не жде.
Тільки місяць – закатарений євнух –
Сулейку в ліжку стереже.

НІЧ В МІСТІ

ніч сідає на рогах вулиць і тулить сірі кудли в цемент стін
а часу гін
плутаючись в сіття дротів
по цинках блях
з даху на дах
з цвяху на цвях
котиться
і коле свої груди об колючки громоздовів
котиться і коле
час – перекотиполе

місяць розп'ятий на антенах і рудий лоб омотав цілюнками
міди

а зимні долоні вітру
що пахне глиною підміських піль
холодять парні виски і біль
мучениці там біля ліхтарні
тінь розліпляє по мурах
афіші жаху

жаряться жарівки зорі на стелі
гаражу неба
і глядять як у ніг їх
на хризлярі в чорних окулярах
безшелесно їде гріх

ВЕСНА

в заграві лун виходять ранки з нетрів ночі і плямами
багрів
трояндять зломи пошарпаних над персами землі
примар

сонце в хомуті блідих брудних хмар
тягне за собою плуги в круг
за плугом плуг
повз гори повз луг

за скибами скиби
і борозди і рови
труться об землю триби
сонця о чолі як в крові
а як робітник в блюзі наче
блиск пожеж
втомлений лоб омотує шматами вечірних тіней
струмками ллється
піт
на
піль
безмеж
весна запліднена дотиками сонця
лігає на чорнозем порізаний поритий
і зітхає криком чорних скиб
о як важко родити

ЩАСТЯ

З усіх людей найбільше я щасливий,
будую білий калиновий міст,
мій дім скляний не з казки, лиш правдивий.
Великої моєї філософії
такий безглуздий зміст.

Не заплачу стражданню й горю мита,
люблю риск, небезпеку, сум'яття.
Я є рушниця, радістю набита,
якою вистрілю на честь життя.

Я п'ю його до дна, без сумнівів, без журб і бід,
ніщо, що людське – не є мені чуже,
а що сьогодні я не маю грошей на обід,
байдуже.

П'ЯТИЙ КУТ

Наші очі – два голуби післані в невідоме.
В чотирьох стінах дійсности не бачать нічо.
Щодня відвалюємо з уст каміння втоми
і здіймаємо обрій з трьох вимірів, наче капелюх з голови,
не знаючи нащо.
Даремно зв'язуємо події в снопи епох
і вкидаємо до клуні історії.
Мимохіть овиваємо власні дні в забуття мох,
і випадають нам з рук календарними числами,
і тануть, мов краплі в морі.
Це є глузд кожного змагання:
в чотирокутнику п'ятий кут знайти.

СРІБНІ САНИ

Не мусіти писати віршів,
спокійний мати день, спокійну ніч.
Віднині смак вина мені погіршав,
світ помутнів довкола віч.
Не знаєте страждань поета,
для нього дні, мов шпаги, ночі гірші,
кожна хвиля має гостроту стилета,
переслідують і гонять ненаписані вірші.
Галкї, ворони, гави
лопочуть крилами в ночах і днях.
Рахманна лепта слави
за серця не заплатить жаж.
Галкї, ворони, гави
клюють усі гадки в сувоях тьми.
В божевільнім гоні, без угаву,
їдуть серцем срібними саньми.

Дуднить, гуде земля,
лящать і свищать батоги.
О кругойдучий шлях,
клятьба моєї снаги.

Зайві, зайві остороги.
Трійка диких бігунів
гупає й гризе остроги,
бере під ноги місяця пів.

Курява срібним клубом
топтаний сніг несе.
З рушниць гримнути їм в зуби,
хай сезнуть, пропадуть на все.

А може, ні... Думки несталі.
Нехай стрілою грудь пробита,
нехай торошать далі
мене їх золоті копита.

3 січня 1932

ЛЕЩЕТАРІ

На кичери, гори, ліси,
мілкого срібла басейни
навпрошки, навскоки, навкоси,
навпрямки, навперейми!

Вітер гір, мов холодна вода,
виміє нам легені.
Морозу сила молода
висталить наші жмені.

Сила пекуча, тріскуча морозу
вигострить, наче бритву, віддих.
На поверхню білих хвиль голомозу
вибігнуть очі на звіди.

Заклятий в нас невтримний рух,
заклятий в нас невтримний гін.

Б'є серце, мов обух,
б'є серце, наче дзвін.

Переїде через обрій
червоний сонця віз.
У погоні хоробрій
вдарить у півкулю неба шалений наш узвіз.

З галузей синього неба, з хмар пелехатих дерев
листя зір золоте впаде на срібло снігів.
Смолоскипами вітру підпалимо рев –
хай лютує метілі гнів.
Десятком ватер на схилі узбіч
привітаємо ніч.

На крилах лещет,
наялозених маззю,
розвіємо серця біль ущент,
не дамо рости хабаззю.

Б'є серце, мов обух,
б'є серце, наче дзвін.
Заклятий в нас невтримний рух,
заклятий в нас невтримний гін.

Суворе щастя недей
хоч на момент знайти,
вірлам перегукнути: гей!
Навмання нам пуття.
З криком перемоги прибігнем до мети,
їдучи снігом життя.

МАНІФЕСТ СЕРЦЯ

Рубаєте словами, мов сокирами,
грімкі, могутні, виголошуєте фрази як а, б...
але в своє загляньте серце щиро,
чи не оббріхуєте ви самі себе.

Ставляєте сучасний світ під ваших віршів дуло,
говорите: ми вістуні грядучих бур.
О, не такими вже вітрами дуло,
о, не такі вже тарани вдаряли в мур.

Ви кричите:

за нами б'є столунний тупіт тупо в тротуар,
туман підноситься червоний з поля.

Що ж вам на те:

це блеф, уява, гра, привиддя це пусте,
це бакханалія розхрістаних примар,
не так родилася правдива воля.

Поставлю одначе справу руба,
без алегорії, просто з мосту, без ослон:
коли стає кобила історії дуба¹,
чи ви її хвостом?

Вбираєте ви порожнечу в милозвучних слів трико,
махаєте поемами довженними, годинними,
і деклямуєте: кров, крові, кров'ю, в крові, крові.
Я інший покладу закон:
право на щастя людини,
право любови.

РІЗДВО

...чому є сніг такий м'який, срібlistий,
оксамітний та пушистий, наче теплий блам,
наче пуг, що по воді здається плисти,
вітер не сказав мені, й я не скажу теж вам.

...ця думка сам не знаю, звідкіля, пощо?

Давній сірий образ, почорніла листва.

Сніг мені нагадує далеке свято, що
має запах шоколяди та дитинства.

В тихий вечір на світанку хижого життя
написав тоді мій перший вірш – мій перший гріх.

¹ Вислів найбільшого поета червоної Росії Маяковського.

Зорі – на тарілці хмар розсипана кутя,
місяць – на ялинці неба золотий горіх.

КОВЗАНИ

Гей, тріскає кріпка, бадьора зимова погода,
на лижвах грає блиск, мов на ножів сталевім вістрі,
веселість лускає в лискучих, льодових городах.
Гей, крешуть наші ковзани із льоду срібні іскри.

Праворуч, навпрямки, ліворуч, поруч себе, гей!
Навприсядки, навсидячки, навстоячки, навтіки,
срібlistий сміх, іскристий біг, барвистий ніг трохей.
Гей, скільки радощів, весілля, щастя, сміху, втіхи.

Танцюємо, гарцюємо, гуляємо, уга!
Кип'ячий ритм, безжурний вальс і перегони, мети.
З пістолів – сміху кулями, бо наша вже снага.
Над нами на своїх еліпсах в ковзанні планети.

НА СТАРТ

На старт, на старт бронзовом'язі юнаки,
вже кличе, кличе нас різкий гудок,
у грудях б'ють серця палкі,
вбиваймо в землю крок.

Глибокий віддих, наче рівноваги вісь,
повітря зачерпнути до грудей,
хай вимис легені скрізь
суха вода з недей.

Гей, напинаймо м'язів струни в гострий лук,
до перегонів станьмо весняні,
нехай гексаметр ніг і рук
співає нам пісні.

На старт, на старт, гудок гуде, зове з імлі!
Вправляймо ритм, вправляймо жвавий рух,
щоб рівнобіжно в нас росли
і юне тіло, й юний дух.

Субота, 23 і неділя, 24 квітня 1932

ЖІНОЧА ДОЛЯ

Щоденний сірий труд, щоденний сірий біль
дні так повільно йдуть, мов шлях в вінках топіль,
звичайний, простий плач, звичайний, простий сміх,
на серце тільки бач, щоб сум його не зміг.

Городець за вікном, в нім боже деревце,
а місяць п'яний сном виходить понад це,
що вічне та без меж і що триває день,
навіщо, серце, ждеш, навіщо ждеш пісень.

А вечір на лице срібlistий сум несе,
жіноча доля це так ждати, ждати все.
В вікні горить вогонь, його ти не загась,
раптовий стиск долонь, шовковий з казки князь.

О срібносяйний сне, о ноче, ноче, ноче!
Нехай душа засне, вже місяць понад гори виліз.
А серцеві життя шепоче:

prima aprilis.

Вівторок, 26 квітня 1932

СМЕРТЬ ҐЕТЕ

Відчини, мій Фрідріху¹, вікно,
хай погляну на широкий світ.
Бачу чорне незбагненне дно,
а над ним золототкану сить.

¹ Вірний слуга Ґете, що був при смерті поета.

Привиди кружляють наді мною,
постаті, що їх колись творив,
прилітають з правдою сумною,
що останній буде цей мій зрив.

Березневе, запашне повітря,
навкруги весни передчуття.
Навпаки, для мене гострить срібне вістря
смерть і скоро перетне життя.

Вийди на хвилину, Екермане¹,
на момент лиши мене самого,
хай душа із вічністю зістане,
щоб полагодити справи з Богом.

Чую призов із землі, від споду,
чую подих вічності глибокий,
чую з-за вікна холодний подув,
льодові, скляні, дряпіжні кроки.

Вже приходить срібна смерть до мене,
вже стає навшпиньки за дверми.
Серце з жаху стукає шалене.
Що є там? Навіщо світ німий.

Друже мій, навіщо ти мовчиш?
Парка нитку розірве прожогом.
Вже не потішай мене, залиш!
Хочу поладнати справи з Богом.

Все моє життя – одне змагання
за найвищу, повну досконалість.
Фавста мрія та мета остання:
в «панта рей» знайти єдину сталість.

Все моє життя – одне змагання
за гармонію людини й Бога.
В осені мого життя й зарання
я все чув, що людська правда вбога.

---

¹ Екерман – найбільший приятель поета, автор славних «Розмов».

Кожний день для мене був шаблем
до нових, до невідомих тайн.
Вічно таємниць горіх гризем,
вічно є для нас таємний Райн.

Кожний день для мене був шаблем,
що веде в найвище недосяжне.
Вічно в незбагненне ми пливем,
лиш воно для нас є вічно важне.

Я творив з життя великий міт,
я шукав тебе, о божественна казко.
Хоч на плечах більш вісімдесят є літ,
все таки вмирати важко.

Аж пізнав я таємницю міту,
де в Європу перша йде дорога,
вивчився я в грецьких майстрів заповіту,
як людина може сотворити Бога.

Аж тоді дійшов я до мети
та здобув заклятий казки край,
аж тоді заграв вогонь святий.
Я сказав хвилині: все тривай.

А тепер пануй над мною, смерти владо,
та не цілого мене захопиш.
Я – твій спадкоємець, соняшна Еллада,
я лишуся – тайним радником Європи.

ВАЙМАР

Місто спокійне, далеке, як вічність.
Станьте, потомлені тихі прочани,
хвилю цю в серці назавжди увічніть,
чола хилить униз, повні пошани.

Місто – на скрипці акорд гармонійний,
місто еллінської рівноваги.

Тут скарб Европа поклала безцінний,
дві срібні труни в німх саркофагах¹.

Місто – обличчя твоє досконале
вирізьбив стисло стилос сталевий століть.
Тут, що це рабство, ніколи не знали;
думаєш заздро над ним сумний мимохить.

Місто – готицько-романська співзвучність.
Видно на кожному тут домі долоню віків,
давнього майстра мистецтво та зручність,
давньої пісні залятий у мармурі спів.

Більш, як сто літ, а здається, що нині.
Тіні сідають у парку на лавку,
про речі вічні й про те, що вмить гине,
з Гете балакає князь Карло Август.

Туга несе тут мене й вабить тайна.
Може, тут вухо шум вічний ухопить,
може, столиця культури – Ваймар –
скаже мені таємницю Європи.

САДИ

Задзвеніли сади,
задзвеніли піснями.
Я такий молодий,
п'яний юними днями.

Одяглися сади
в черешневес плаття.
Рвучий струмінь води,
наче юне завзяття.

Засміялись уста,
засміялися очі.
Грає радість пуста
в весняні, теплі ночі.

---

¹ У Ваймарі є гроби Гете та Шілсра.

Вже зелені сади,
вже весни кантилена.
Ще мій сміх молодий
і душа ще зелена.

Зашуміли сади,
плине легіт привітний.
Я такий молодий,
та, одначе, самотний.

Вже розквітлі сади,
вже весни повно й світла
в кожному плесі води,
і душа вже розквітла.

Заквітчались сади,
прийде знову ніч літня.
Де, дівчино, де ти,
ясна мадонно квітня?

Неділя, 19 червня 1932

ЛИСТОПАДОВИЙ ВІРШ, ЩО В НЬОМУ ДРУЗЯМ СВОЇМ ПОБАЖАННЯ ПОСИЛАЄ ПОЕТ

Чи чуєш роздзвонені кроки зими,
що скляно та срібно ідуть?
Уже до мети наверхаємо й ми
життєву путь.

Чи чуєш на полі розмову німу,
як вітер шеноче в ніч тьмяну?
Мій друже, спокійний будь і не сумуй,
що квіти в'януть.

Як будеш великий, щоб силу ти мав,
щоб радість життя тобі дало,
щоби перемоги покрив тоді лавр
твое чоло.

12 жовтня 1932

ПІСНЯ ПРО ІЗГОЯ

Чи ви знаєте пісню вигнанчу,
чи ви чули коли вже її?
Наболілу, бунтарську й підданчу,
що в ній туга, розпука і їдь.

Ох, зворушення в серці заплаче,
не дає говорити мені.
Чи ви знаєте думи бурлачі,
з криком болю, замовклим на дні?

Безпошадні, отруйні, зловісні,
крик зневіри лунає із дна.
Та моєї не бійтеся пісні,
хай до серця промовить вона.

Хоч ці строфи похмурі, зловісні,
та одначе не збавлять вас сну.
О, моєї не бійтеся пісні,
хоч словами-бичами вас тну.

Світ великий, безмежний, широкий,
не обняти думками його.
Де задержить утомлені кроки
всім байдужий, недужий ізгой?

Світ безкрай, безмежний, широкий,
має тисячі, тисячі міст.
Де задержить утомлені кроки
занімілий, задуманий гість?

Світ багатий, розкішний, привітний,
має тисячі, тисячі міст.
Та одначе є люди самотні,
мов заблукані птахи без гнізд.

О, не витримав стільки би другий,
він надію поніс у душі,
хай його відцуралися други
та покинули товариші.

Відійшли, не лишився з них жаден,
залишили самого в журбі.
Кожний день, кожна ніч силу краде...
І все сам, і все сам у юрбі.

Хоч надія у серці не гине,
на чолі незатерте тавро:
це чужинець, чужинець, чужинець...
Хто його привітас добром?

Хто його привітас як друга,
хто pomoже, pomoже йому?
Тільки посміх, погорда, наруга...
Лиш байдужність він знайде німу.

Стільки правд, стільки діл є оманних.
Хоч на світі багато людей
нешасливих, сумних, безталанних,
він між ними самотно все йде.

Лиш затиснені з впертістю жмені,
в них ще сила палка, молода.
Щораз слабші та слабші легені...
І заглянула в очі нужда.

У гарячці чоло, у пожарі,
повне гострих, відкривних думок.
На чужиннім гладкім тротуарі
заломився наломника крок.

Туги серця слова не повторять,
все даремне, даремне на біль.
Чуже місто, чужа санаторія...
І лиш подув далекий із піль.

Тільки подув далекий приносить
свіжий запах німої землі.
Вже цієї мандрівки є досить,
цих блукань в безпросвітній імлі.

Вже спочине, спочине, спочине,
наближається всьому кінець.

Привітання з його батьківщини
принесе легкокрилий гонець.

Привітання землі материне
хай почує останній ще раз.
Хай думками в минуле порине,
бо забути, заснути вже час.

Давлять груди німі, білі стіни
та шпитальна, примар повна, ніч.
Хтось надходить, хтось стукає в сіни...
Глухий кашель і з уст кровотіч.

Вже прийшла чорна ніч в темнім крелі,
відітхнула глибоко земля.
Ще останній придавлений шепіт:
– Я вертаюсь, Україно моя.

ЗАПОВІТ ЛИСТОПАДУ

Не закопати до могил
цього, що творче та живе,
ні, Чорний Янгол лопотом зловісних крил
струни душі не перерве.

Вже сльози й арфи непотрібні,
ні плач за днями, що розбилися об скелю.
Не вішайте на стелю
прикрас жалоби чорносрібних.

Вже не придавить камінь часу
стихійних мрій, що вирости з землі,
хоча б гірку отрути чашу
подали руки злі.

Ще зацвітуть лани просторії,
забудемо, що пережили.
Ще вирівняє Бог могили
колесами історії.

Не загнuzдати вже живла,
не вижере пісок очей,
бо є найвища Влада Влад,
що присуд ізрече.

Не випалить сердець посуха
та не запаморочить сном юрби.
Не закопати у гроби
живого духа.

НАДХНЕННЯ

Бува
такий момент, що в серці полумінь пече,
напруга почувань межі розрива,
злітають блискавки з осяяних очей
та іскрами думок палає голова.

Увиш,
немов льоди душі твоєї попливли б,
підносяться слова ширіш і правдивіш,
мов квіт зарання, відімкнеться серця глиб.
– Тоді стає брехнею кожен вірш.

ТИША

(Весна).

В городі пахнуть рожі
немов любовні

слова.

А може це не рожі тільки

трава,

хто зна.

(Надходить ніч уже).

Одначе байдуже,

чи це є запах слів, чи рож.

І вечір, й усміх, і тишу маєш.

Чого ще бажаєш?
Ну що ж?

Неділя, 8 січня 1933

ПОХМУРИЙ ГИМН

Похилі чола,	похмурі очі,
розпуки гола,	мов свердлом точить.
Тривожний голос	шепоче стиха
та зір навколо	шукає лиха.
Тривожні очі	німим: що буде?
І серед ночі	блукають люди.
Зимою, літом,	мороз чи спека,
йде острах світом	та небезпека.
Гарячка й туга	уста спалила.
І кряче пугач,	зла, чорна сила.
Стукочуть кузні	десь тасмниче,
і усміх дружній	застиг в обличчі.
Заблисне обрії	вогнями злими.
Добі хоробрій	час невмолимий.
Зневіри трійло,	сліпий недогляд

та неспокійно
у далеч погляд.
І раптом: стукіт,
тупіт,
гул
копит.

Далеко дудоня.
Стрясється долоня.
І раптом: глухо.
І до землі в тривозі вухо:
земля дрижить.
І чути:
із грюкогом
гряде
далека
мить.

Надходять роки,
суворі роки,
пезламні кроки
вже на нову прямують путь,
нове
майбутнє
молотом
кують.

ГІМН ПЕРЕД СВІТАННЯМ

Похмурі дні, суворі дні,
що гіркотою налили пісні,
тривожними питаннями лягають на уста,
вкривають обрії, мов непрозора мла густа,
примарами карають нас у сні
похмурі дні, суворі дні.

Гарячкою попалені шепочуть губи:
що буде?

Даремно торгає рука вузли кошлаві,
даремно грубу петлю рве, що шию давить.
Усюди,
блукаючи в нестямі, зір дороги губить.

Похмурі дні, суворі дні,
змаганнями вантажні та грізні,
немов їдкою ржою, до нутра гризуть серця.
Зловісна небезпеки тінь не покидає лиця,
хвилини, мов хомут, стають тісні.
Бурхливий вітер видирає сторінки з книжок
і розвіває вчених слів скарби, немов лубок,
тонких співців тонкі пісні.

Розсипуються срібні строфи, наче попіл,
а мудрість,
від старости трухляву викидають з дому,
мов барахло, що не потрібне вже нікому.
Лиш кудри
туманів подує чеше й тане все в розтопі.

І кігтями тверде життя.
Усе, немов без глузду, без пуття.
Зневіри трійло свердлом точить мозок аж до дна,
чи явиться сліпим очам дорога хоч одна,
чи знайдемо одне хоч вороття,
щоби перемогти життя.

Та знову проростає *творчих сил змагання*,
мов стебла
трави з-під моху.
В родильних болях в'ється світ,
щоб породити з попелу нову епоху.
До неба
зліта похмурий гімн перед ясним світанням.

ГОСТРИМ НОЖЕМ

Муза вдарила у груди мене
гострим, холодним ножем.
Юність, осяяна блиском, жене
кожним осліплена днем.

Виє вітрами безмежний пустар,
безкрай і вічності тинь.
В творчій гарячці шепочуть уста
спалені їддю хотинь.

Знов під ногами палає земля,
серце бичем розпече.
Бачиш: народу твого цей шлях
різьбить століття мечем.

Простору вітер додолу нас гне,
гордо напроти ідем.
Муза вдарила у груди мене
гострим, блискучим ножем.

ПАРОДІЯ ДО «ДИВНОГО ГОСТЯ»

Небо синє знов,
немов ультрамаріна.
Розмріяна дівчина
марить про любов.

Прощавай мені рукою!
Три та три є шість.
Сидить поет над рікою,
огірка поволі їсть.

Неділя, 12 лютия 1933

СОКРАТ

(Пародія-шарж до «Дивного гостя»)

Сьогодні над Атéнами погода,
блакитне небо сяє від принад.
Колón дорійських досконалий лад
це є не те, що вáрварська колода.

Почути мудрість знову є нагода,
бо серед ринку ходить сам Сократ,
до учнів повторяє по стократ,
що над усе лиш духа є свобода.

Навчає мудрощів усяких він
та голос його кóтиться, мов дзвін,
а лоб у нього лисий, наче липа.

Коли дає науку він святу
про вічність, справедливість, чистоту,
навпроти вже з мітлою йде Ксантіпа.

Неділя, 12 лютия 1933

БЕЗУМНА МИТЬ

Благословенна мить єдина,
як серце гнівом спалахне.
Вантажна спротивом година
обличчя опече грізне.

Напружені думки ізнова
під жилами твого чола,
аж зрине гостра постанова,
мов з тятиви дзвінка стріла.

Благословенні дні безумні,
як іскри блиснуть із лиця.
Не буде гризти волі сумнів,
який знесилоє серця.

ОСТАННЯ НІЧ

Крик невимовний у горлі застряг,
він п'ястуками у стіни бив.

Місяць, що висів на небі, мов стяг,
блиском отруйним у серце сплив.

Завжди холодний, байдужий, злий мур
у порожнечі беззвучно дуднів.

Вплив із теміні запит похмурий:
скільки лишилося днів?

Тиша лящала у вухах, мов тріск,
німо хвилини стікали дощем.
Тільки придушений відгомін різко:
хочу ще жити, змагатися ще!

Спротив розбився безсило об мур,
ніч залила камеру вщертъ.
Виповз зловіщо з темряви щур –
смерть.

ПОЕТ

Похилився поет над минулим,
над життям, що піснями цвіло,
і думки, мов птахи, поринули
у закутане в казку село.

Похилився поет над рікою,
понад соняшним дзеркалом хвиль.
Лиховісною тінню важкою
в нім відбився гірський, синій шпиль.

І подумав поет: все минає.
Це відоме, звичайне таке,
а однаке ця думка страшна є,
в ній щось моторошне та гірке.

Похилився поет над минулим,
доторкнувся до споминів струн.
Аж раптово над ним промайнуло
старосвітське: «Не весь я умру».

* * *

Вже спалились думки,
вже спалились слова,
тільки гомін лункий
і болить голова.

Розіллялись моря.
Чи не чуєш, чи спиш,
як епоха вдаря
у майбутнього спиж.

Середа, 8 березня 1933

МАЛІ ЛИЦАРІ

(До гуртової деклямації)

Г о л о с І

Далі, хлопці, всі рядами,
Жваво, юно, із піснями!
В ряд ставайте! Вгору зір!
Полк формуйте! Всі позір!

Гей, вперед! Сміливо, жваво!
Раз наліво, раз направо!
Кріс у руки! Кріс до ніг!
Гей, вперед! До бою в біг!

Ворогів кругом багато.
Гей, ура! Вперед завзято!
Разом всі! На фронт ставай!
Вгору кріс! Ціли! Стріляй!

(Діти за командою роблять відповідні рухи).

Х о р І

І побігли всі щосили,
Ворогів на прах розбили.
Гомін, радість, гамір, сміх.
Знов отаман кличе їх.

Х о р ІІ

Він охочий є до всього,
Деревляна шабля в нього.
Завжди перший він іде,
Попереду всіх веде.

Х о р І

Машерують, прапор має,
Бубон б'є, а трубка грає.
Бум-бум-бум-бум-бум-бум-бам,
Тра-ра-ра-ра-ра-рам.

* * *

Наче яструб понад жертвою,
біль над ним кружляв.
Глибиною мертвою
розгорнулася земля.

І тинявся попід стелею,
і палив уста,
і в душі пустелею
проростав.

До стіни приліпнув ліктями,
злинув біль униз,
льодовими кігтями,
наче петля, горло стис.

Смерть причаєсна каратиме,
ходить кроками зі скла.
На подвір'я поза ґратами
шибениці тінь лягла.

Середа, 15 березня 1933

ЛЬВІВСЬКА ЕЛЕГІЯ

Знов зеленіють сріблясті каштани на стрийській алеї,
хочеш казати усім, мов об'явління нове:
тільки дивіться довкола із серцем розкритим на неї,
адже ж весна на миль сім струмнем широким пливе.

День кришталевий, прозорий, а ранок бува нопелястий.

Ні, хоч хотів би рішуче, не можеш життя більше клясти.
[пропуск. – Упор.] наче полин, є гірка.

Сонце в городах запалить, немов ліхтарі, пишні рожі,
бризнуть квітками сади, полум'ям іскор живих.
Знову мене зачарує і знову мене заворожить
подув весни молодий, завжди цілющий для всіх.

Понеділок, 27 березня 1933

ЗАСІДКА

Х о р

Хлопцям все на думці бійка,
раз зійшлася хвацька трійка.

Г о л о с І

Левко має палку люту,

Г о л о с ІІ

Ромко трубку й шаблю куту.

Г о л о с ІІІ

Юрко в паперовий шóлом
вбрав своє сміливе чоло.

Середа, 29 березня 1933

СТРАШНА ТІНЬ

Немов візнік широкі віжки
підносить ніч імлі сувої.
Підходить хтось до мого ліжка
і стукає над головою.

Буджўся, розкриваю очі,
під віями ще сну остánки.
Не розумію, хто морочить,
адже ж далеко ще до ранку.

Підводжуся, питаю, кличу,
а зуби з жаху дзвонять: хто ти.
І чую холод на обличчю
і осоружний дух мертвóти.

Зриваюся, беру пістóлю,
кричу: пропадь, розвійся, щéзни!
А ні, то кулями проколю.
Та він, мов хмара, величезний.

І пухне, мов пухир надутий,
аж німо кам'яніє погляд,
щоби останній раз майнути,
і розпливається в непроглядь.

І вже не бачу більш нічого,
і знову ніч така, як кожна.
Лиш темрява, лиш мйші шóрох,
але заснути вже не можна.

І маю сильну постанову
забути те, що раз проклято,
щоб з-за дверей не вийшов знову
в ніч темну вбитий провокатор.

Понеділок, 3 квітня 1933

ДО НОВЕЛІ «ТРИ МАНДОЛІНИ»

Дівчина перша й перші вірші,
і місяць – мідний перелесник.
Слова палкіші, віддих ширший
і терпко мандолінні весни.

Налита радістю година,
найбільший скарб – весінні чари,
захоплення снага єдина,
на все зелені окуляри.

Середа, 5 квітня 1933

ВОНИ

Бліді, похмурі, худощаві юнаки
жують у серці гнів, розпуку та надію.
Під неба тягарем в них кожен крок важкий,
на їдь, що труть їх, нічого вже не вдіють.

Багаті досвідом, хоч молоді роками.

Думки їх дозрівали в темній тиші камер.

Неділя, 9 квітня 1933

ВИЙДИ З КІМНАТИ

Вийди з кімнати, вийди з кімнати,
відчини вікно.

Місяць пузатий, вітер крилатий,
ніч – п'янке вино.

Бачиш: довкола темряви кола
обійняли світ.
Чуєш: з діброви лине шовковий,
ніжний шелест віт.

Далеч іскріста, срібні намиста
мерехтливих зір.
Безвість, що кличе нас тасмниче,
вічності узір.

Вийди з кімнати, вийди з кімнати,
двері відчини.
В темній безодні подув холодний
злі розвіє сни.

*Вівторок, 11 квітня
і середа, 12 квітня 1933*

КАМ'ЯНІ СТРОФИ

На землі каміння, а на небі зорі,
і одні, і другі є однаково тяжкі,
та, хоч спротив серце плугом крику зоре,
з уст не зрине слово скарги в жалості м'якій.

Навпаки, у твоєму серці м'ужній спокій,
гордо й твердо піднесеш на небо тихий зір,
аж у тишині безмовній та глибокій
градом стріл спливуть на землю мільйони зір.

І мовчатимуть уста під синій неба смерк,
мов статуя з каменю, холодна та німа,
бо є тільки безвість, і є тільки смерть,
і нічого більш нема.

Четвер, 13 квітня 1933

* * *

В ріках риби та на небі зорі,
а в твоїй кімнаті ти і мұхи.
Срібні очі риб, мов скло, прозорі
ніч – котел темноти й зір безрухий.

Ти, що живиш і пструга й комаху,
полум'я даєш кометі,
борони від вічності і страху,
Боже риб, мух і поетів.

П'ятниця, 14 квітня 1933

* * *

Над містом ширяють тіні,
над містом із свистом літак,
над містом місяць, наче ліхтарня,
а в місті ліхтарні – червоний мак.
Так треба, треба так.

Поет має окуляри
в золотій оправі
і читає реклями кіна «Омана»...
Тільки ніч, мов каштан, цвітуча зорями,
тільки ніч бензиною п'яна.

Завтра відчиняю вікно.
Ранок терпкий, мов кисле вино.

Ледви запалиться світлом світання
на вулиці хлопець у дірявих черевиках
продає щоденники.

Вигукує:
«Японський міністр заповідає війну».

Місто – сонет з каміння, цегли й скла.

П'ятниця, 14 квітня 1933

* * *

Дивно, а одначе таки так:
стрілою смутку вдарила весна у груди,
а сонце –
червоний птах –
чорною тінню
над серцем блудить.
Дивно це, а проте таки так:
сонце – труйлива троянда
(о, не сон це) – троюдить.

Вулиця парує і пахне гнило,
мов густа олія, ллється на дахи задуха.
Щось незнане й невідоме
твоє серце полонило,
й кров дуднить у скронях глухо.
І місто – не місто,
і ява – не ява.
Іскристо, срібليсто
кружляє уява.

Неділя, 16 квітня 1933

ПРИМАРИ

Мій друже незнаний здалека,
чи дійде до тебе цей вірш?
Зашморгнена петля на горло
нас давить і тисне все гірш.

Хотів би сказати це краще,
не вмю знайти інших слів,
не можу співати інакше,
як усміх в устах пошарів.

Бліді та упирні обличчя
все будять мене серед сну.

В ніч темну зриваюсь і кличу,
бо бачу примару страшну.

Хіба не забуду ніколи
очей лиховісно грізних,
тих іскор, що згідно кололи,
тих іскор, що били у них.

Мов тінь, поза мною все ходить
цей привид жахливо німий.
Високі до неба є сходи,
глибокі є безвісті тьми.

Ця пісня не лагода ніжна,
сягає і глибше, і ширш.
Хай зрине на тебе дряпіжно,
мов сокіл, похмурий, злий вірш.

Прости, що у душі ллю трійло,
прости мені, друже, цей спів.
Не можу співати спокійно,
бо в серці розпука та гнів.

*Понеділок та вівторок, 19 і 20 грудня 1932,
вівторок, 18 квітня 1933*

ВЕЧІР

Вечір холодний. Не диво. Весна.
Вечір високий, глибокий, без дна.
Рос'яний росами-зорями сон,
п'яний від пахощів мокрих сосон.

Вийди самітний тоді перед дім,
тиша обійме тебе, мов мороз.
Вечір шепоче в танку молодім,
палиться срібними іскрами рос.

Чисті холодні кришталі різьбіш
з м'яруму мрії, уяви, думок.

Палиться росами й пахне комиш,
зорі заплутались в дивний клубок,
тихо впаде поміж трави одна.

Вечір холодний. Не диво. Весна.

Вівторок, 6 вересня 1932

і вівторок, 18 квітня 1933

ДИТИРАМБ

Як не співать

твоє геройство,
людино!

Як не складать тобі

пісень лаврових
мармурових.

Ти завжди йшла непереможно

й нестримно

до правди і до перемоги

і до обнови.

З твого серця кресала іскри мужня мрія,

твої груди вдихали здобивчо запах поля.

Ти вперто йшла вперед, а, коли навіть завмирала

віра й надія,

вела тебе незламна і невгнута воля.

Ти – завойовників ногами топтала землі,

ти – з каменю різьбила душі.

І час твоїх слідів не змиє,

і час твоїх статуй не зрушить.

Гори різьбили твої змагання,

ріки жолóбила твоя гадка.

Хвала твоїм пориванням,

хвала твоїм упадкам.

На цей тон – гордий і мужеський –
настрійте ваші лютні, гудці й піїти,
Не м'який мелос вишневих садків, не степова гуляйпільщина,
не яблуневі квіти
(тільки вогонь, що замкнений у гробі,
тільки готика смерек і клясика каменоломів).

Понеділок, 22 травня 1933

ЖОЛУДЬ

Мов блискавка різнула око,
не бачу більш, не чую більш.
І десь на серця дні глибоко
дуднить зловісно вірш.

Аж місяць круглий, наче жолудь,
скотівся з неба, впав і ліг.
Аж кров із жил стекла додолу,
все мармур, крейда, сніг.

Так дійсність мріям все перечесть,
в усьому правда лиш одна,
що від життя немає втечі,
а вічність є страшна.

П'ятниця, 26 травня 1933

* * *

Де є твій Піндар, земле сопілок і клярнетів,
гречки, проса й хрущів над вишнями?
Твій Норвід, твій Кардуччі,
що викарбував би на мрамурі слова
черги літ невминучі.

Ось вітер днів
суворим гулом кличе,

а ти що,
селянська музо, польова Беатриче?

НАШ ПЕРСТЕНЬ

І кров і ргуть – вогонь і холод
корінням жил пливуть крізь тіло.
Мов перстень, час замкне навколо
непереможно і всеціло.

Хай гострим серпом вік допілий
колосся мрій із серця витне,
залишиться цей погляд смілий,
чоло невгнуте, непохитне.

До всього людського причетна,
гордуючи шляхом утертим,
ось молодість високолетна
зірве холодний овоч смерти.

*Понеділок, 7 серпня і
вівторок, 15 серпня 1933*

* * *

(За зорею, що, мов іскра, має
побреду, неначе тінь.
Розгорнулась льодовім розмаєм
синьосрібна далечинь).

Зоряна безодня, шлях широкий,
в темряві загасне спів.
Тільки місяць – сторож одинокий –
береже моїх слідів.

МАЛИЙ ГИМН

Не втіха, друже, – не насолода
отак сплітати чѣрги рим.
Пливу піснями на Лети водах
до пристані, що зветься – стрим.

Переливати в бездушність слова
сердешний зміст найкращих літ.
Так руйнувати і так віднова
щоденно будувати світ.

Аж стане пісня, аж стане серце,
аж прийде наша мати – Ніч.
І нас обійме, й божеським герцем
замінить в камінь – мертву річ.

Піду самотній і непохитний
з зорею Ночі над чолом.
В цім неспокійнім, в цім рванім ритмі
у порожнечу б'ю крилом.

Тонкі поети, палкі герої
однако гинуть, однако йдуть.
Моєї пісні – моєї зброї –
перед ніким я не складу́.

*Понеділок і вівторок,
21 і 22 серпня 1933*

РОЗМОВА (для дітей)

У світ виходять вовчєнєтє,
несуть науку, пісню й сміх.

Приходять хлопці і дівчєтє
і придивляються до них.

Чого ж зубаті гості хочуть,
питається довкола все.

А «вовченята» шулять очі,
відповідаючи на це:

«Ми хочем бавитися з вами,
оповідати ріжне вам.

Ви станете товаришами,
найближчими в усьому нам.

Навчала так вовчиця-мати,
старий вовчище повторяв,
що треба гострі зуби мати,
відважно й певно йти в життя.

Ми хочемо вас ще навчити,
задати заповідь оту,

для свого роду треба жити
готовим все віддати йому,

щоб поодінці не ходили,
але лучилися в ряди.

Щоб гартували юні сили
і карбували крок твердий.

Щоб з вас росли хороші друзі,
щоб за одного кожний став.

Щоб у житті, неначе в кузні,
ніхто під молотом не впав».

Таке сказали «вовченята»,
і скажуть вам ще не одне.

Уважно слухайте, дівчата,
і ти – юнацтво молоде.

* * *

Ощадніш на слова, прозоріше й гостріше
наростають у серці пісні,
а життя невпійманне стає та складніше,
із-під рук утікає мені.

Щораз глибше та ширше сягаю словами,
може, згодом діб'юся до дна.
Але поки що гордий стою перед вами,
мов напружена болем стріла.

* * *

Не пий води на товщ! Йдеш спати – зуби вимий!
Це мудрість, що для всіх, це мудрість, що не в'яне.
Мальовані квітчасто кубла славних сімей,
фіялки, ліжко, цуцик і стандарт кохання.

В м'якім атласі ночі сплять, мов пні, подружжя,
труна кохання – ліжко, кислий хміль, подагра.
Це душі і тіла на терезах байдужих,
і місто вінчане стягами ранніх заграв.

Кохаються й їдять завзято, заздро, товсто
і парафінову олію лиють у шлунки,
а сон, мов тепле хутро, гріє тіло повстю,
аж ранок квітням світла в шиби гримне лунко.

Аж ранок сонця кран відкрутить певно й різко,
й розгорне тіні, наче чорне клоччя,
мов з водогона струм, лле полум'я на місто
дня течія й у вулиць річищах булькоче.

У СІЧНЕВЕ СВЯТО

Рік вісімнадцятий – надії і тривоги –
родився в кұряві надхнєнних, віщих бур.

Не маки – це стяги квітчались на дорогах
і військо підіймалось на шляхах, мов мур.

Рік вісімнацятий – тривоги і надії –
здіймався в сяйві здійснених, прадавніх мрій,
і Київ, місто над містами, знов завії
і війни зустрічав, полки відважні й бій.

Нові бійці, нові поети виступали,
вночі Грушевського хилилась голова,
коли складав рядки нових універсалів
і змістом буряним запалював слова,

такі близькі, й далекі, й прагнені до болю,
і найдорожчі, й надуживані найбільш:
Вона – *одна і самотійна, правда й воля* –
слова, що палять і п'янять, мов темний хміль.

Горіння літ, що буйним спалахнули палом,
коротку славу, що дзвеніла по землі,
згадаймо мовчки й перед тінню днів минулих,
задумавшись хвилину, чола похилім.

* * *

Навпроти тьми, неволі, горя
за честь, за волю, за свободу,
ми – лицарі із Чорномор'я,
козацького нашадки роду.

Ми друзі, вірні побратими,
не роз'єднає нас життя.
Ми іскрами вогню святими
напишемо свій глузд буття.

Над нами гордий прапор має,
вперед, вперед сміливо йдем.
У серці правда лиш одна є,
наснажена дзвінком мечем.

Честь власна й слава України.
Нам мріється лицарський чин.
Не вмiє пригинати спiни
козацький, вiльний, юний син.

СХІД СОНЦЯ

Страшне вино ночей доспiлих
по вiнця в черепi хлюпоче.
Буджуся сонний, неспокiйний,
i мiсяць чавить мої очi.

Та раптом чую: вище, тонше,
стрункiше дзвонить ясна синь.
Драконе мiсяцю, загинь!
Ось бiлий бог iзходить – сонце.

11 березня 1936

ЗЕЛЕНА ВІРА

Зелений бог рослин i звiрiв
учить мене п'янкої вiри,
релiгiї ночей весiннiх,
коли прапервнi у кипiннi,
у вiчнiй змiнi все незмiннi.

(Релiгiї ночей кипучих,
коли гримлять рослиннi тучi).

Зелений бог буяннiя й зросту
зiтре на попiл мої костi,
щоб виростало, щоб кипiло
п'янкiх рослин зелене тiло.

Хто ти, що клониш чола куряв,
вогонь, чи бог, чи птах, чи буря?

14 березня 1936

МОЛИТВА

Навчіть мене, рослини, зросту,
буяння і кипіння, й хмелю.
Прасловом, наче зерном простим,
хай вцілю в суть, мов птаха трелем.

Навчіть мене, рослини, тиші,
щоб став сильний, мов дужі ріки,
коли до сну їх приколише
луна неземної музики.

Навчіть мене, рослини, щастя,
навчіть без скарги умірати!
Сприймаю сонце, мов причастя,
хмільним молінням і стрільчатим.

Хай сонце – прабог всіх релігій –
золотопере й життєсїйне,
благословить мій дім крилатий.

Накреслю взір його неземний,
святий, арійський знак таємний,
накреслю свастику на хаті,
і буду спати вже спокійний.

14 березня 1936

* * *

Тюльпани два, мов ти зо мною,
на двох краях життя пустелі
даремне кличуть, лиш водою
йдуть світла золоті тунелі.

Червоне полум'я двох квітів
крізь сіру тїнь, крізь сіру тишу.
Так родяться мистецтво й міти
із туги за далеким, вищим...

За кращим, більшим, за незнаним,
що підняло б над світу низом.
Два райські птахи – два тюльпани –
карає ніч за мрії безум.

Червоне полум'я двох квітів
просвітлює сіряву сутінь,
червоне полум'я тюльпанів –
цвісти, горіти, проминути.

НІЧ

Міх хмар із зорями, мов з житом,
бере на плечі ніч і йде.
У круглім місяця кориті
замісить тісто золоте.

Дівки п'яні, мов грім, проходять,
реве із зодіяка Бик.
Земля запліднена і води
у куряві масних музик.

ШЕВЧЕНКО

(10.3.1861 – 10.3.1936)

Не пишній монумент із мармуру Ти залишив по собі,
коли туди відходив, звідкіля немає вороття.
За бронзу й мідь тривкіше слово – і, як завжди, сонце сходить,
і не цвітуть свічок лилеї молитвами забуття.

Не тихне сторож вишні – соловейко – в місяця пожарах,
дівчата не вмовкають, і зозулиним весіннім чарам
все піддане. Земля, і на землі закон зростання й крові.
Змінливість вічна і тривка незмінність прав і справ.
Країна, що над нею місяць грає, як і грав,
волóшково, пшенично, черешнево, вільхово, вербово.

Не тихне клик чайний над лиманами, що в них заснули
вітри завмерлих бур, немов стяги потоплених човнів,
де сплять сповиті у китайку, у червону, дні минулі,
і море морщить хвилі, наче людські чола наглий гнів.

Це Ти сто літ показував мету і шлях стовпом вогнистим,
ми вирости у спадщині Твоїй, як в сяйві сонця листя:
у кúрyвi воєн, у мряці буднів час Тебе не зрушив.
Твоє наймення, мов молитву, кладемо на стяг,
бо знаємо, що, мов тавро, понесемо в життя
печать Твоїх палючих слів, що пропекла до дна нам душі.

ФРАНКО

(28.V.1916 — 28.V.1936)

Не легко відійти в країну вічності німу,
хоча яка була б дорога днів трудна і сіра.
На сто вузлів сплелись думки з землею, й аж йому
життя з долоні випало, немов розбита ліра.

Учитель і поет, виховник, будівничий, що
було для нього кожне слово чином, кожне ділом,
не музам дань складав і не собі співав, а щоб
шляхи майбутнього в мету спрямовувати сміло.

Підвівся і, відклавши пісню, мов гребець весло,
до гнівних зір війни молився віщо в ніч весінню,
і з ложа смерті слав думки на шлях, що ним ішло
його надхненням виховане днів тих покоління.

* * *

Втомившись жаром, день
обличчя сонця вклав
в дві хмари, як в долоні.

Лиш сонце нам услід
з хмар дивиться на світ,
немов Христос в іконі.

Неділя, 26 липня 1936

ПЕРЕМІНИ

Як не упитись хмелем свого тіла,
коли на серце світ, мов рай, упав.
Душа, мов вугіль, спопеліла,
душа від пристрастей сліпа.

О пута тіла найсолодші,
окови тіла найдорожчі,
чи ж може бути: без вас ще жити?
Та з кожним днем душа молодша,
яснішим смолоскипом світить.

Що ж принесу Тобі у жертву?
Хіба оцей букет квіток:
глухі пісні й дзвінки гріхи,
коли, мов соли стовп сухий,
звалюсь із ніг в покорі мужній – неплебейській.

О, яким дивом, яким чудом,
Золотогромий, твориш Ти,
що із моїх поганських уст
спливає цей Христовий спів,
немов вино з води у Кані Галилейській.

Четвер, 27 серпня 1936

КНИЖКА

(з приводу «Свята книжки»)

Оце вони: одна в обгортці сірій,
а інша чепурненька, наче пава.

І різний зміст: ця щира, повна віри
і серця повна, писана горінням,
і кров'ю писана, а та важка
надумою і правд насінням,
хоча не раз буває і така,
що в гарний одяг... вбрала зміст лукавий.

Чи журишся, радієш, чи то мрієш
про краще Завтра, чи шукаєш слова
науки у непевности й незнанні,
чи слів потіхи у журбі й ваганні,
чи теж коли переливається по вінця
снага юнацька, буйна, молода,
чи журишся, радієш, чи то мариш –
це завжди вірний, допомгти готовий,
наш друг, це наша радість, це товариш
хвилин дозвілля і хвилин трудá.
Побудний, надокучний, що з дрімоти
нас кличе, соннощі й нудьгу зганяє,
це лік на ялове неробство наше
і на ледачість нашу, на турбóти,
це лік, але й – суддя, що нас картає.
Це теж скарбниця, що у ній складаєм
не мій, не твій, а – скарб усіх нас спільний,
горіння, прямування, волю збірну
збірнóти, що в ній суджено нам жити,
народу мудрість і надхнення квіти.
Це теж скарбниця, що у ній знаходим
по наших предках спадок віри й праці.
Це теж посól, що нас охоче вводить
у тереми надбáння інших націй.

*   *
                 *

Помрем і матері-землі ласкавій
складем тягар життя, що закоротке
здається завжди нам, щоб наші справи
і наші думи в дійсність перелить,

задовге знов, щоб тягару не чути,
шумкѣ й хвильнѣ, ненависне й солодке.
Усі відійдемо натру́джені,
лиш слово наше й пам'ять наших вчинків,
горіння і скорбóти вічний слід,
у ній записані й осуджені,
триватимуть у невідомість літ!

ЛИСТОПАД

Пригадуються дні минулі, давні.
Вітри і війни віють понад нами.
Гриміли, ой, гриміли бурі славні,
війська, мов ліс, зростали над шляхами.

Походи виступали в довгі лави,
земля покірно клалась їм під ноги,
і клались голови вояцькі в трави,
в шорсткі обійми подруги-дороги.

Ой, не калина, не червона, в лісі,
людська кров, мов дощ, у голім полі, –
і тільки небо, наче прапор, висить
блакитне з сонцем золотим у колі.

Вмирать не ляк, коли за чесну справу,
не зайвий засів крові, хоч буває,
що по роках аж сходить зерном слави
і наслідками буйно розростає.

Роки, що розгортались сторінками
письмом червоним писаними віщо,
неправда, що вони для нас на ніщо,
дороговказом світять перед нами!

Для Батьківщини жити – обов'язок,
для Батьківщини вмерти – славно й гідно!
Згадаймо світлу пам'ять днів далеких,
і тих, що впали за країну рідну!

«ПРОСВІТІ»

На варті, на варті поставим
щоденне зусилля невпинне,
і світло просвіти розпалим,
розоремо землю цілинну.

Простуєм, простуєм шляхи
і світло крізь пітьму, крізь мóрок несем.
Будуєм, будуєм, будуєм мости
в майбутнє, що ними до ціли ведем.

Мов іскру погаслу, ми будим
надію про завтра світліше,
щоб віри не тратили люди,
щоб бачили шлях свій ясніше.

Простуєм, простуєм, простуєм шляхи
і світло крізь пітьму, крізь морок несем.
Будуєм, будуєм, будуєм мости
в майбутнє, що ними до ціли ведем.

Готуєм, гуртуєм роками
і труд починаєм з основи,
щоб стала «Просвіта» за камінь,
за цемент в майбутній обнові.

Простуєм, простуєм, простуєм шляхи
і світло крізь пітьму, крізь морок несем.
Будуєм, будуєм, будуєм мости
в майбутнє, що ними до ціли ведем.

УГОРУ СТЯГ!

Вперед! Ставаймо разом поруч!
В неволі темряви не спить!
Просвіти прапор має вгóру.
Проти темнóти всі в похід!

Вперед, вперед! Настав цей час:
Просвіти сонце розганя тумáni.
Угóру стяг! Святий наказ:
Незломна праця на просвітнім лánі!

Вперед! Єднаймось в дужі лави –
До праці спільної усі!
Всі для народу щастя й слави,
Щоб сяв він в сонці і красі.

Вперед, вперед! Настав цей час:
Просвіти сонце розганя тумáni.
Угóру стяг! Святий приказ:
Незломна праця на просвітнім лánі!

Зберімо всі зусилля наші,
Щоб стали дужі та міцні.
Єднаймось у свідомій масі,
Ми, вістуні світліших днів!

Вперед, вперед! Настав цей час:
Просвіти сонце розганя тумáni.
Угóру стяг! Святий приказ:
Незломна праця на просвітнім лánі!

КРУТЯНСЬКА ПІСНЯ

Спом'янімо в пісні славу Крутів,
найсвятіше з наших бойовищ!
Крути! Крути! – смолоскип в майбутнє.
Підіймімо наші душі ввиш!

Крути! Крути! Це за батьківщину
стати муром, шанцем душ і тіл.
Крути! Крути! Мужньо, воєдино
прямувати в найсвятішу ціль.

Крути! Крути! Час розплати близько,
вже червоний ворог кари жде.

Крути! Крути! Вічне бойовісько
за майбутній, за світліший день.

Крути! Крути! Мужність і посвята,
вірність, що міцніша понад смерть.
Крути! Крути! Горда і завзята
кличе пісня і веде вперед!

Поетичні переклади

З французької

АХІЛЬ МІЛЬЄН
(1838–1927)

ТРИ ДІВЧИНІ

Три дівчині, о годині, як тихо зоря вмирає,
крізь буйноцвітні луки ідуть, тримаючись за руки.
В пісні першої дзвенять радості згуки.
Друга усміхнена мріє, третя знов зідхає.

Сестри! сказала перша в цю тиху годину.
Що це є Любов? – Не знаю... друга їй на те.
Мабуть, без неї бідне людське серце мре.
Любов... я знаю... шепоче третя... я ради неї гину.

НА ЦІЙ ЗЕМЛІ

На цій землі в'януть найкращі навіть бози.
Пташина піснь коротко і тужливо так дзвенить.
Мрію про літо, що піснями дріжить.
Без краю... без краю.

На цій землі жар уст погасять сльози.
Метеликову розкіш вітер [нерозб. – Упор.] зв'ялить.
Мрію про розкіш, що на устах дріжить.
Без краю... без краю.

З польської

ВЛАДИСЛАВ БЕЛЗА
(1847—1913)

БАТЬКІВЩИНА

Що батьківщина є? – питалася раз Оля,
А батько радо так сказав на це дитині:
– Знай, батьківщина це ріка, що серед поля,
ген за селом, ось там, під лісом, тихо плине;

Це в нашому саді дерева, зілля, квіти;
Пшениця на ланах це золотокоса;
Це той, що віє з піль, пахучий, теплий вітер;
Це скошена трава на ниві там в покосах;

Це наші всі пісні, молитви всі щоденні;
Це рідна мова – скарб, якого ти не згубиш,
Це небо, синє вдень, а серед ночі темне;
Це, Олю, серце все, що ти так широко любиш.

З чеської

ЯРОСЛАВ ВРХЛІЦЬКИЙ
(1853—1912)

ГОЛОС МОРЯ

Мов гамір труб і бубнів, псальма дзвонів,
мов водоспад, що вниз невпинно рве,
мов тисяч львиць, що кожна з них реве,
пташиних буря крил та крик мільйонів,

сплітається тут тисяч різних тонів,
тут бренькотить, там знов брязк, шум пливе,
а з цього гімну, тучі й свару зве
синайського щось відгомоном трону:

«Безмежна, вічна я симфонія є,
в акордах з вітром віддих Бога грає,
з моїм Його хід серця в змазі б'є,

Осанна, що ніколи не вмліває.
В грозі поет моїх крас келіх п'є,
моїм теж глибом в вічність споглядає!»

З німецької

ГУСТАВ ФАЛЬКЕ

(1853—1916)

ПОЕТ

З лівої вогню на припічку тріск,
Сухих попеліє решта різк.
З правої тверде, сталеве *так*.
Годинник б'є вічний часу такт.
Поміж двох вічності герольдів сів
Той, що світ увесь озолотив,
Міст-чар завів в країну хмар
Над днів та годин млосний шар.
Блестять в огні так тихо повні крас
Світи, де не панує час.

РАЙНЕР МАРІЯ РІЛЬКЕ

(1875—1926)

В'ЯЗЕНЬ

I.

Ще моя рука ма сили
та жестом відганяти зна;

на каміння брили
капле зі скель рідина.

Я чую лиш стук цей один,
і б'є серце в ритм
разом із ходом краплин,
разом гниє з ним.

Капали б може скоріш,
коли б звір вийшов дверми.
Може, там де є ясніш –
але що знаєм ми?

II.

Подумай: небом, вітром тут що є,
повітрям уст твоїх і світлом зору,
те скам'яніло б по малу цю гору,
твої де руки й серце де твоє.

І що ти звеш тут: завтра ранком же
і: ще пізніш, за рік чи: за дві хвили –
змінилось би на рану повну гнилі,
що ятриться й більш не свінуло б вже.

Це, що було, збожеволіло б та
крутилось би тобі кругом; уста,
що сміх чужий їм, в реготі прожогом.

І сторожем це, що бувало Богом,
і пхав би в кожную дірку чи прорив
огидний, злісний звір. Та ти б ще жив.

* * *

Хто-небудь в розпуці де-небудь на світі,
Хто-небудь в розпуці без причини на світі –
В розпуці ради мене.

Хто-небудь сміється де-небудь у ночі,
Хто-небудь в розпуці без причини у ночі –
Сміється із мене.

Хто-небудь мандрує де-небудь на світі,
Хто-небудь мандрує без мети на світі –
Мандрує до мене.

Хто-небудь вмирає де-небудь на світі,
Хто-небудь вмирає без причини на світі –
Глядить на мене.

Довбуш

(перша редакція)

Д О В Б У Ш

Опера в трьох діях
(шістьох відслонах)

О с о б и:

Олекса Довбуш

Дзвінка

Степан, її чоловік

Свекор (Степанів батько)

Свекруха (Степанова мати)

Кастеляниша

Баюрак, опришок

Орфенюк, опришок

Пилип, мандрівний крамар

Перший весільник

Другий весільник

Перший опришок

Другий опришок

Весільники, селяни й селянки, опришки

І ДІЯ

І ВІДСЛОНА

Кімната в хаті Степана. Праворуч стіл і в правій бічній стіні двері до ванькира. Ліворуч у задній стіні двері в хороми, де йдуть гулі. На столі калач з деревцем.

При відкритті сцени в кімнаті батьки Степана й частина весільних гостей. Інші входять крізь хороми, тримаючись за руки. Спершу за сценою гук весільних вистрелів з пістолів, згодом спів хорів. Степан і Дзвінка входять з хорами.

Хор боярів (що саме входять у кімнату)

Та відчини, свату, хату,
відчини і сіни!
Ведемо весну крилату,
ясен ранок синій.
Ой, розтвори, свату, хату,
розтвори і ліску,
уведем тобі, як сонце,
молоду невістку.

Хор дружок і молодниць

Стелиться хміль по долині –
подушки зелені.
Привели ми ранок синій
до нової нені.
Ой, відчини, ненько, хату,
відчини і ліску!
Ведемо тобі, мов сонце,
молоду невістку.

Частина боярів, дружбів, гостей сідає за стіл.
Одночасно співають.

Хор парубків

Увійшла молода у нові двори
та й сплеснула в долоні,
але свекор, мов ніч, чомусь гнівний і злий,
не виходить до доні.
Черлені коралі й черлені зірки
при очах її гаснуть.
Матимеш невістку, мов квітку гірську,
молоденьку й красну.
Ой, закувала зозуля молодій
і молодому тричі.
Вийди, свекре, на порозі не стій,
чуєш: зозуля кличе.

Хор дружок і молодиць

Увійшла молода у нові двори
та й сплеснула в долоні,
але свекор, мов ніч, затьмарився і злий,
не виходить до доні.
Мед налитий у борті по край.
Весно, ранок із мряк розплітай
і вільх зелені коси!
Розхмури, розхмури, свекре, очі свої,
на порозі, мов сонце, невістка стоїть,
дарунком перепросить.

Дзвінка

Увійшла я, батеньки, у ваші двори
та й сплеснула в долоні.
Чому ж, тату, ви гнівні і злі,
не вітаєте доні?

Дзвінка підходить до свекра й перев'язує його шовковою хустиною. За цей час хор співає:

Хор дружок і молодиць

Увійшла молода у нові двори
та й сплеснула в долоні.
Уже свекор, мов день розсвітився ясний,
вийшов, вийшов до доні.

Свекор ламає калач, бере куски з нього й мед і частує гостей.

Свекор

Щоб були ви такі чесні та величні в Бога,
як цей калач,
а життя щоб вам було таке солодке,
як цей мед!

Наступає пропій. Степан бере чарку й припиває до гостей по черзі.

С т е п а н *(до одного з гостей)*

Припиваю до вас на здоров'я, на щастя.

Усі хором співають разом, перемовляючись.

Х о р д р у ж о к і м о л о д и ц ь

Ой, кувала зозулечка

на вишні, на латі.

Як ти будеш пробувати

в свекрушиній хаті?

Свекор лихий, свекор лихий,

свекруха ще гірша.

Бідна ж моя голівочко,

моя мати ліпша.

Х о р б о я р і в і п а р у б к і в

Ой, кувала зозулечка

на вишні, на латі.

Як ти будеш пробувати

в свекрушиній хаті?

Свекор лихий, свекор лихий,

свекруха ще гірша.

Бідна ж твоя голівочка,

твоя мати ліпша.

С т е п а н *(до іншого з гостей)*

Припиваю на щастя, на здоров'я.

П е р ш и й в е с і л ь н и к *(сидить за столом, до сусіда)*

Абисте були здорові,

куме Петре! Що чувати?

Д р у г и й в е с і л ь н и к *(сидить побіч першого)*

Тяжкі часи, тяжкі часи...

П е р ш и й

Кажуть: страшні розбої...

Д р у г и й

Добре так панам!

П е р ш и й

Що ви кажете? Хай нас Бог хоронить!

Д р у г и й *(до крамаря Пилипа, що сидить недалеко мовчазний, сперши голову на долоні)*

Ви в світі бували. Торгуєте в усій
верховині та й у доли заходите.
Розкажіть нам щось нового.

Х о р г о с т е й

Про опришків, про опришків!

П е р ш и й

Може, якусь нову співанку,
що про них складають.
Ви все знаєте.

С т е п а н *(підходить з пляшкою й чаркою до Пилипа)*

Припиваймо до вас на здоров'я, на добрий торг.
Заспівайте нам щось!

Х о р г о с т е й

Про Довбуша, про Довбуша!

Пилип.

П и л и п *(підводиться, н'є й починає баладу про Довбуша)*

Кожух зелений на ізвори
весна вдягає молодца.

Мов сині мури, мрячні гори,
кипить в сто струменях вода.
В ґруні, де скель і зір колиска,
єдина постіль для опришка,
де місяць, наче вартовий,
на промінь сперся, мов на кий,
і дивиться в таємну глушу
та стереже нічних дітей,
поніс там Довбуш буйну душу
й життя широке й молоде.

Над легінями легінь перший,
найдужчий і найзавзятіший,
на топірець промінний сперся,
мов сонце, черес перевісив.
Незайманий, як і верхів'я,
як вся підхмарна батьківщина,
закоханий в пущ перемови
з ватагою крилатих лине.
Являється, як помста й кара
на всіх, що йдуть у верховину
з жадобою, мов хижа хмара,
мов сарана, до неї линуть.
Ніким не займану займати
не дозволяє він нікому.
В ґрунях, вертепах його хата
і іншого не знає дому.
Панів і корчмарів неситих,
що в гори сунуть павуками,
червоним із рушниць квітом
вітає він і куль джмелями.

Вода в потоці світлолиця,
мов пір'я зоряне голубки.
Його не причарує любка,
не приворожить молодиця.
Не віск під оком сонця тане,
не мед липкий, що квіти клеїть –
жінки в його долонях в'януть,

як вітром зламані лілеї...
Та ні одну не покохав ще
і серця ні одній не дав.
Гуляти кичерами краще,
впиватись волею галяв.

Про нього кажуть: навіть чорта
у таємничих, диких бортях
поцілив, мов шуліку, раз.
Чорт, мов слимак, убгався в мушлю,
харчав, плював із себе душу,
аж в іскор куряві погас.
Тоді явився янгол білий,
мов блиск сто зір, палали очі:
«Проси дарунків, сину, сміло,
якої нагороди хочеш?»
На це опришок щиро й просто:
«Кинь чар від куль і від отрути!»

Із цього дня ніякий постріл
його не зможе досягнути.
Лиш срібна куля, лита в північ,
поки не кличуть перші півні,
мов зірка кута, гостро стята,
водою з місяця свячена,
сльозами скривджених проклята,
зловіща куля навіжена
зуміє серце ватажкове,
мов клин, надвоє розколоти.

Де не сягає людське слово,
де ліг всесильний чару дотик,
за сьомим грунем, сьомим гаєм,
мов птаха, пісня лет спиняє.
Отаке про Довбуша співають.

Весільники слухають ще деякий час, мов занімілі.

С т е п а н

Дивні речі, дивні речі...

Перш и й в е с і л ь н и к *(нишком до другого, показуючи на Степана)*

Наш молодий мав теж якісь справи з ватажком.

Д р у г и й

Може й мав. Лишіть це...

Степан іде припивати до інших гостей.

Б А Л Е Т

Знагла лоскіт у сінях.

Г о л о с в і д д в е р е й

Довбуш!!

Х о р

Довбуш!!

Д о в б у ш *(стає в дверях)*

Так, Довбуш!

Х о р

О-о-о...

Д о в б у ш

Боїтесь? Ха-ха-ха... Нема чого.

Голоси, сповнені подиву й ляку, водночас не вмовкають в юрбі.

Х о р

Довбуш, о-о-о-о-о...

Д о в б у ш

Прийшли припити на щастя, на здоров'я
княгині й князеві! Боярам чесним,
славним дружбам, друзкам красним...

С т е п а н *(виступає перед Довбуша)*

Вітайте, ватажку!

Д з в і н к а *(до одної з дружок захоплено)*

Мій Боже! Це Довбуш!
Це сам Довбуш... сам Довбуш!

Д о в б у ш

Простіть, що непрошені злинули в гості,
мов птахи з гір, коли день гасне.

С т е п а н

Це почесть для мене,
що ви з сторін далеких
потрудились на моє весілля.

Д о в б у ш

Ми чули про княгиню – про сонце ясне,
про квітку гірську, що не в'яне,
день білий і нічку синю.
Прийшли припити на здоров'я,
на щастя княгині!
Княгиню, покажи нам княгиню,
друже Степане!

С т е п а н

І я й моя княгиня вітаємо вас, ватажку!
Не погордуйте, чим Бог дав,
на що хата багата.
Просимо в бояри.

Дзвінка виступає вперед, стає поруч Степана й злегка кланяється
Довбушеві.

С т е п а н і Д з в і н к а

Просимо в бояри.

С в е к о р і с в е к р а *(виступають теж уперед)*

Вітаємо нових боярів.

Д о в б у ш

Коли просить сама красна княгиня,
хто ж відмовив би?

(звертається до своїх легінів, що входять за ним у кімнату)

Коли нас вітають гречно,
гречно будем і ми гостювати.

Х о р о п р и ш к і в

Заходьмо безпечно
до гречного дому!
Слава молодій і молодому,
слава весільній хаті!

С т е п а н *(відступає трохи назад, нишком до свекрів)*

Але маємо гостей!
Ще цього треба було.

С в е к р а *(нишком)*

Господи, ще якого лиха нанесуть!

Дзвінка (до себе)

Довбуш, що про нього пісні складають,
що піснями про нього дітей колишуть, –
повірити важко!

Такий, наче не опришок,
а князь із казки!

Довбуш підходить до стола й бере чарку. Степан наливає.

Степан

Випийте, ватажку!
До вас...

Довбуш

За красу, за молодість, за здоров'я княгині!
Ні, не зайво ми линули побачити диво,
справді, друзі, не перебільшила чутка:
з такою жінкою то кожен день щасливий,
із нею позникають з хати смутки,
мов роси, що спливають по калині.
За красу, за молодість, за здоров'я княгині!

Степан і Дзвінка

Просимо за стіл.

Ведуть Довбуша за стіл. Довбуш сідає побіч Дзвінки.
Хвилина мовчанки.

Дзвінка

Ви звідкіля прийшли до нас, ватажку?

Довбуш

Звідкіля прийшли?.. Молодице!
Для опришка немає хати,
це вітра питаги,

звідкіля прилітає.
За сьомим грунем, за сьомим гаєм...

Д з в і н к а
Так кажуть казки, ватажку.

Д о в б у ш
Ми теж з казки, ми всі з казки,
з правдивої казки.

Д з в і н к а
Але я боюсь таких казок.

Х о р о п р и ш к і в
Питайся вітра, куди літає?

Д о в б у ш
За сьомим грунем, за сьомим гаєм.

Х о р о п р и ш к і в
Зорі питайся, куди відлине?

Д о в б у ш
За сьоме море, за море синє.

Х о р о п р и ш к і в
Питайся сонця, куди заходить?

Д о в б у ш
За сьомий берег, де чорні води.

ДУЕТ

Дзвінка

Але для мене кращий спокій хати.
І коло хати сад квітчатий.
І білі вівці в полонині.
І коло дому шум ліщини,
коли приходить ласка тиші.

Довбуш

Ви не хотіли б так, як я, літати,
похміллям синіх гір впиватись,
де на верхів'ях вечір синій,
і темні ночі верховини,
що сон опришка заколишуть.

Степан *(пшиком до Пилипа, що сидить навпроти Довбуша)*

Не знаєте, що до нас привело опришків?

Пилип *(усміхається таємниче)*

Може, й знаю...

Степан

Лихо дурно не ходить по людях.
Хіба не схочуть грабувати?

Пилип

Може, й схочуть...

(з усмішкою)

Тільки не те, що ви думаєте.

Д о в б у ш *(крізь стіл)*

Егей, що я бачу?

Кум Пилип туж тут!

Що ви там перемовляєтесь, товариство?

П и л и п *(підводиться уклінно й вітається)*

Крамар усюди заходить.

Скоріше навіть від опришків залітає.

Д о в б у ш

Так, це правда. Крамар заходить

скоріше навіть від опришків,

але опришки на те, щоб згодом

крамарів завертати.

Обидва сміються.

П и л и п

Дійсно, крамарі й опришки не один раз
зустрічаються на спільному шляху.

Але на той товар, що тут,

не ласий старий крамар,

хіба легінь молодий.

Обидва підсміхаються до себе.

Д о в б у ш

Не знати, може, й у старому крамарі

горить ще молодий вогонь.

Бо тут таки можна втратити голову...

(Дивиться на Дзвінку).

П и л и п

Тільки не мені... Колись бувало, пане ватажку,

колись бувало, але не тепер.

Де мені сьогодні до цього?

Д о в б у ш *(задумливо)*

Хто знає, хто знає,
яку свічку чорт світить?

Довбуш повертається зовсім до Дзвінки, але Пилип ще перебиває.

П и л и п

А може, буде якийсь торг, пане ватажку?

Д о в б у ш

Чорт би вас усіх! Ви тільки за торг,
тільки за червінці. Довбуш тепер не торгує.
Згодом-згодом. Потрудіться на верховину!

П и л и п *(улесливо)*

Чудово!

Д о в б у ш *(до Дзвінки)*

Коли гірський беркут побачить здобич,
не надумується. Догляне зайця,
що тріпочеться листком у траві,
і шибовсть стрілою згори на сірого!

Д з в і н к а

Але я не хотіла б бути цим зайцем.

Д о в б у ш

Чи справді не хотіли б? Чи справді боїтесь?

Дивиться визивно в Дзвінчині очі, а ця закриває їх віями й опускає вниз. Хвилину клопітлива мовчанка. Згодом Дзвінка підсуває Довбушеві миски з стравами та й знесхочу бере яблуко з короваю і подає ватажкові.

Д з в і н к а

Це найкраще з мого короваю.

Довбуш бере, сміючись. Степан здалеку кидає на нього похмурий погляд.

Д о в б у ш

Наша прабаба теж подала
прадідові яблуко.

П и л и п *(докидає крізь стіл, як дотеп)*

І від нього згинув!

Д о в б у ш *(сміючись до Пилипа)*

Але оце червоне яблуко
зам'яке на Довбушеве серце.

П и л и п

Проте є й інші яблука, пане ватажку,
твердіші, тверді яблука з олива.

Д о в б у ш *(нагло насуплюючись)*

І цих не боїться моє серце,
і ці для нього зам'які.

П и л и п

Коли олив'яні яблука зам'які,
то можуть знайтися ще інші.

Д о в б у ш *(грізно)*

Які, які це, куме Пилипе?

Пилип уриває переляканий і змовкає, ніяковіє, наче корчився б.

Д о в б у ш *(до Дзвінки)*

Не бійтесь, красна молодице!
То тільки цей арідний крамар нам
своїми словами, мов грішми, забряжчав.

(по хвилині)

Хай оце червоне яблуко від вас
стане доброю зіркою над моїм життям!

Д з в і н к а *(усміхаючись привітно)*

Щоб тільки стало нею!

Степан, що весь час кружляв занепокоєний і нетерпеливий, наче
прочуваючи щось злого, підходить до свекри.

С т е п а н

Мамо, вже час кінчати набуватись,
вже час заводини робити.

С в е к р а *(виступає наперед)*

Ой, дружечки-подруженьки,
попрощайтесь із княгинею!

Дружби виводять Дзвінку з-за стола. Довбуш усміхається.

Х о р д р у ж о к і п о д р у г

Ой, світе ж мій світе,
як маковий цвіте!
Коли б була знала,
що жде доля зла,
була б дівувала,
рожею цвіла.

Д з в і н к а

Та я собі молоденька,
плакати не буду,

бо я свого дівування
таки не забуду.

Х о р д р у ж о к і п о д р у г

Ой, світе ж мій, світе,
як маковий цвіте!
Коли б була знала,
що жде доля зла,
була б дівувала,
рожею цвіла.

Довбуш моргає на своїх легінів, виступає вперед і ловить Дзвінку
одною рукою за плече. Дзвінка ховає обличчя в долоні, пручається
й тріпочеться в ватажковій руці, мов злякана птаха.

Д о в б у ш *(визивно)*

У комору красну Дзвінку поведу – я!

Д з в і н к а

Матінко моя!

Х о р у с і х

А-а-а-а-а...

Д о в б у ш *(до Степана, що кидається перед нього)*

Будеш рік набуватись, камрате,
будеш двадцять, будеш сорок,
будуть мліти вам від розкоші ночі,
але сьогодні світ до Довбуша належить,
а світ то Дзвінчині очі...

С т е п а н *(похмуро)*

Не зробите цього, ватажку!

Довбуш підсовує йому топірець перед очі, з різних кутів бурмотять
грізно опришки.

Д о в б у ш

Понюхай бартку, камрате!
Поблід, ну що?
Сьогодні у Довбуша свято,
Довбуша не спинить ніхто!

Степан опускає безпомічно голову й руки. Довбуш виймає з-за пояса калитку.

Д о в б у ш

Малярські таляри, молдавські червінці
на дорозі не лежать.

Дає Степанові. Цей бере, спершу хитається, оглядається довкола, вкінці відступає від Довбуша й кидає йому калитку під ноги. Брязкіт розсипаних монет.

Д о в б у ш *(іронічно)*

Як бачу, ти відважний, друже.
Але не таких відважних я гнув,
мов крихку лозу. В цих пальцях, бачиш?
Здоров, друже!

Бере Дзвінку на руки й несе її рішучим кроком до комори.

Х о р у с і х

О-о-о-о-о...

Усі звертаються в сторону дверей до ванькира, що в них зникає Довбуш із Дзвінкою. Степан, оглянувшись і побачивши, що ніхто не дивиться, схилиється до землі й збирає поспішно розсипані гроші.

ЗАСЛОНА

II ВІДСЛОНА

Комора (ванькир) в хаті Степана, праворуч постіль, ліворуч на західній стіні вікно в сад. Збоку двері. Стільці.

Трохи пізніше. Продовження дії з попередньої відслони. Пошлюбна ніч. Спершу сцена в темряві. (Музика). За сценою весільники й опришки кінчають набуватись. Раз-у-раз долітають відгомони весінньої ночі й останків весільної гульби. Згодом з темряви виринає ясніше віконце в сад. Починає світати. За весь час тривання цієї відслони поволі й ступнево прояснюється. Біля вікна виступає з сутінків постать Довбуша, що саме кінчає зодягатись. Перепоясується, закладає черес і вкладає пістолі за пояс. Голос Дзвінки від постелі, що ще тоне в тіні.

Д з в і н к а

Оле! Чому так скоро?

(Мовчанка).

Оле! Чому не відповідаєш?

Д о в б у ш

Вже час ладнатись
у дорогу. Бачиш: з-за гаю
світ прозирає. За мить над бором
викотить сонце, мов червоний кіш,
що з нього сиплються звої проміння.
Годі! Опришки тільки тоді кохаються в сонці,
коли безпечні на своїх царинах.

Д з в і н к а

Ти боїшся, Оле! Чого?

Д о в б у ш

Я не боюсь, але зайво
виставляти хлопців під кулі погоні,
мов хорт, витривить нас сонячне сяйво.

Ми вже майже день на одному місці, і то в селі.
Чутка про нас, певно, рознеслась на сто конях,
опришок ніде не гостює довше.

З сутінків виринає Дзвінка й, підійшовши, закидає Довбушеві руки
на шию.

Д з в і н к а

Ні, не лишай мене, Оле! Ле!
Не пущу... ще не підеш, не підеш!

Д о в б у ш

Годі, любочко, годі. Час іде. Не можу.
Може, ще колись навідаюсь. Дарунків принесу.

Д з в і н к а

Дарунків не хочу. Тебе хочу.

Д о в б у ш

Вже мала мене. Опришка не можна довше мати.

*(Підходить ближче до вікна й дивиться в нього. Світло
довкола обличчя. Щораз більше дня... за хвилину буде його
повна хата).*

Д з в і н к а *(захоплено простягнувши долоні)*

Мій князь!
Матінко, чи це мені снилося?

Д о в б у ш *(усміхаючись)*

Ні, не снилось.

Д з в і н к а

А мені повірити важко.
Цей день і ця ніч, мов не дійсність, а сон.

Було моє весілля, скрипка грала,
мене кудись вели, заводили й відводили,
а потім явився князь із казки
і поніс мене у свій полон.

Д о в б у ш

Тож хай буде, що це казка, що це тільки казка.
Гаразд, казок забувають легше.

Д з в і н к а

Але я цієї казки не забуду.
Ніколи не забуду, ні!
Я тебе давно знала, про тебе говорили всі люди,
я тебе давно вже бачила у сні.
Про тебе всі розказували, що ти тут, що ти там,
що на місто з хмарою легінів,
що вчора в верховині, мов орел, сам,
про тебе складали пісень,
і не минав один день,
щоб від тебе нових чуток не приносили.
Я цих пісень напам'ять училась,
... що дужий, відважний, гарний,
що долонею кулі, мов галузкою джмелів,
і кулі, мов білі ласочки, йому до ніг відганяє,
і пани його ловлять з сторін усіх,
але їхні заходи намарне,
... що всі жінки за ним пропадають,
і кохають, і тужать, і в'януть за ним.
Я це знала напевне: він прийде,
він явиться, він стане на порозі
і скаже: я Довбуш, я по тебе прийшов,
Дзвінко, – і візьме мене на руки,
і приголубить, і понесе до гір,
де вільний вітер і де хижий звір,
і буде при мені весь час,
мій князь!

Д о в б у ш

Але там, за стіною, жде другий князь
і певне тисне зуби.

Д з в і н к а

Я його не знаю, він мені не любий,
ні я йому не люба, він мені чужий, ні добрий, ні злий.
Матінка казали: господарський син,
батько казали: дужий багатир,
мастків, скільки серце прагне,
полонини в нього здовж і вшир,
скільки оком сягнеш,
люди казали: він колись з опришками кумався,
добра в них насотав,
самого Довбуша знав,
дужий багатир, гідний багатир,
славний багатир.
Ні про що не думала, нічого не знала,
барвінок рвали, вінок плели
й мене у церкву повели,
і повінчали.
Але тепер для мене тільки ти!

Д о в б у ш

Заспокійся, ну заспокійся!

Д з в і н к а

Хіба не хочеш ти моєї згуби?
Візьми мене з собою, любий!
Я віддана тобі, лишень тобі,
і більш нікому.

Д о в б у ш

Немає в мене дому.

Д з в і н к а

З тобою я усюди щаслива,
у бур колисці ночуватиму,
під зорями й вітрами спатиму,
щоб тільки із тобою.

Д о в б у ш

Я не дозволю, щоб каралась ти
по грунях, вертепах та ізворах.

Д з в і н к а

Так кинь гори!
У тебе золота, наче снігу.
Забери скарби, і з підхмарних лігов
перенесемось в доли, униз,
далеко на південь або на північ,
де тебе ніхто не знає.
Де заживемо, як пани,
де панам станемо рівня.

Д о в б у ш

Ха, ха, ха... Спокуснице! Це ти хотіла б,
щоб я опришківство кинув?
Дивись, яка чудова рада!
Так знай, голубко:
Довбуш не зрадить своєї долі, не зрадить.
Що раз писане йому, писано назавжди.

Д з в і н к а

І ти писаний мені назавжди.

Д о в б у ш

Неправда!
Я опришок
і вільний птах.

Облиш заходи, голубко!
Розійдемоь, моя любко,
не зловиш птаха,
дарма!

Дзвінка мовкне, мов приголомшена. З саду долітає пташиний спів. Довбуш нагло задумується, лагідніше, голубить Дзвінку й просить м'яко:

Д о в б у ш

Дзвінка, Дзвіночка!
Скажи, заспівай що на прощання!

Д з в і н к а *(по хвилині надуми)*

Соловейку – князю ночі,
не дзвони в діброві!
Ніч нам з карт виворожила:
не тривать любові.

Соловейку – князю ночі,
не клич із ліщини!
Зірки наші розлучились,
одна з них відлине.

Соловейку – князю ночі,
не співай на терні!
Ніч закрила карти долі,
щастя не поверне.

Соловейку – князю ночі,
не мани із лугу!
Від'їжджає мій коханий,
може, знайде другу.

Лиха зоре, невідома,
долі нам не плутай!
Від'їжджає мій єдиний,
залишивши смуток.

Соловейку – князю ночі,
не співай на вільсі!
Стежки наші розійшлися,
не зйдуться більше.

Д У Е Т

Д з в і н к а

Соловейку – князю ночі,
вже рожевий ранок.
Куди, куди від'їжджаєш
і по що, коханий?

Д о в б у ш

Соловейку – князю ночі,
вже рожевий ранок.
Уже, уже від'їжджаю,
час не жде, кохана!

Д з в і н к а й Д о в б у ш

Соловейку – князю ночі,
не клич із долини!
Стежки наші відділились,
мов гілки ліщини.

Д з в і н к а

Соловейку – князю ночі,
не співай! День білий.
Від'їжджас мій єдиний,
серце обідніло.

Д о в б у ш

Соловейку – князю ночі,
не співай! День білий.

Від'їжджаю вже, єдина,
зорі відзоріли.

Д з в і н к а й Д о в б у ш

Соловейку – князю ночі,
не п'яній на вільсі!
Стежки наші розійшлися,
не зійдуться більше.

Д з в і н к а

Ні, це неправда!
Ти ще вернешся до мене,
мушиш вернутись,
конче, конче, конче!..
Це неправду каже
ця пісенька сумна.
Мені свого серця не збагнути,
але воно вірить, шалене,
що доля писана нам одна
і зведе стежки наші знов.

Від вікна б'є жмут проміння.

Д о в б у ш

Вже зійшло сонце.
Час, час мені...

Г о л о с и о п р и ш к і в з - з а с ц е н и

Пане ватажку! Ого-о-ов!

Д о в б у ш

Прощай! Ну добре, добре,
вернись, вернись, напевне,
з дарунками багатими.
Вернись, гаразд!

Коралі пришлю,
вісточку пішлю
від себе не раз.

Д з в і н к а

Тільки довго ждати не дай!

(Кидається йому на шию).

Ні, ні, не пушу, єдиний,
ще хвилину, хвилиночку,
ще трохи, трішки...

Д о в б у ш

Вже й так надто довго
забарився.

(Вирвавшись, іде до дверей).

Здорова! Прощай!

(Виходить).

ЗАСЛОНА

II ДІЯ

Верховина. Галявина на одному з гірських горбів. Праворуч видніє здаля вхід до печери й злами скель. Позаду трохи ліворуч видно схил горба, так що можна частинно бачити, коли на нього входять чи з нього сходять. Здалеку ліс. Тут і там декілька каменюк. Біля одної праворуч, спертий на лікті, напів сидить, напів лежить Довбуш. Посередині на мураві розтаборилась як-небудь, без ладу, ватага опришків. Остеронь клунки з добром. Здалеку з лісових пасовиськ іржання коней. Дехто з опришків сидить, дехто лежить. Передвечірній час.

Х о р о п р и ш к і в

Прийде вечір – вірний друг,
втихне дня прощальний спів.
Нам, бездомним, дім навкруг,
скельні лігва – дім орлів.
Прийде вечір – вірний друг.
Зір і долі не збагнеш.
Всі заснем, заснем навкруг,
тільки варта не засне.

Довбуш вмішується знехотя, відрухово, до хору опришків і затягає разом з ними.

Воле, воле – світ цей без меж,
воле, воле – птахів без хат,
воле, воле – ти нас ведеш,
воле, воле – вільним вмирать!

П е р ш и й о п р и ш о к

Ну, хвала Богу,
Богородчани вже далеко за нами!

Д р у г и й о п р и ш о к

Чорт не здігнав би
і не знайшов до нас дороги.

Перш и й опришок

Чорт ні, але люди можуть.

Б а ю р а к *(зачувиш, схоплюється)*

Гей – там! На чортову маму!

Покрутило б язика вам, як сухе листя!

Тут заходять тільки ведмеді й опришки,
але не люди.

Хто ще дурну слину м'яти в роті сміє?

Д р у г и й о п р и ш о к

Коли ватажок із нами,
ніхто нам нічого не вдіє.

Б а ю р а к

Ватажок, не ватажок,

із нами, не із нами,

з чорними синами,

але коли ти опришок, так будь опришок.

Що кому – і так від свого не втечеш,

скоріше, пізніше,

потрапиш на свій пай.

Чорт на дуду, ти на дуду грай!

Не розміняє баба твоєї сили,

скоріше, пізніше,

кат тебе, голубе, приголубить,

приколише.

Х о р о п р и ш к і в

Хай слимак – з заліза гак –

поміж ребра круто впруть,

хай червоні сльози ллють,

хай з рушниць палючий мак,

башта, дівка, чорт і кат,

доля вже кому така!

Свого паю не втекти,
завжди найдорожча ти:

Довбуш встряває й собі, як перше.

Х о р о п р и ш к і в з Д о в б у ш е м

Воле, воле, незаймана воле,
воле, воле, наша воле!

Довбуш підноситься й виступає перед гурт опришків.

Д о в б у ш

Хлопці, відпочили вже?

Х о р о п р и ш к і в

Відпочили, пане ватажку,
готові хоч би зараз в дорогу!

Д о в б у ш

Еге ж?

Х о р о п р и ш к і в

Їй-богу!
Хоч би ще цієї ночі,
хоч би вдруге на Богородчани,
чи на інше яке чортове кубло!

Д о в б у ш

Хвацькі легіні, аж серце тішиться.
Чудово!
Але цієї ночі буде ще надто скоро.
І нам теж щось належиться,
не правда ж?

Хор опришків

Твоя правда, ватажку, як завжди.

Довбуш

Бо таки натомились ви здорово,
що й казати, робота була небуденна
і напустили ви своєї й чужої крові,
як з ведра.

(Задумується).

Але може так і треба,
може, так і треба...

Хор опришків

Не боїмось нікого й нічого, пекла, ні суду.

Довбуш *(більш до себе, як до опришків)*

Хто має право нас судити?
Богородчанський пан не пан був, а тварюка.
До неба кличе кров, але й до неба
кличе й кривда, кличе й людська мука.
Хто має право мене судити?
Не люди, напевне, не вони,
не ті, що схоплених нас судять.
Над ними самими треба суду.
І ми люди, і вони люди,
всі ми з глини,
але людські серця з воску й міді.
Від доброти, як від проміння, м'якнуть у віск,
але від кривди холонуть і ціпеніють,
тверднуть у мідь.
Ці гори, ці ліси, ці долини
ще пам'ятають давню славу.
Це наша спадщина по предках, по батьках.
Тут кожний з нас, як кому завгодно,
вільний жити міг

і на чуже ніхто не був голодний,
але хто кликав їх
із їхнім ладом і з їхнім правом?
Не тісно нам колись було,
та тепер тісно стало.
Хто має право нас судити?

(по хвилині)

Але не час, не місце тут
на ці поуки.
Хто пішов за мною,
знає, що його жде.

Х о р о п р и ш к і в
Коли лиш Довбуш нас веде,
на все із ним готові.

Д о в б у ш
Не проливати зайво крові!
Скільки в Богородчанах залишилось?

Б а ю р а к
Наших двох, слуг і вартових,
може, й учетверте стільки.
З десяток чортові післали душ.

Х о р о п р и ш к і в
Гаряча ніч була, ватажку!

Д о в б у ш
Із вами я спокійний. Не важко
чи перед Бога, чи чорта на суд,
коли друзі прекрасні у лаві
услід з тобою йдуть.

Х о р о п р и ш к і в

Коли, мов сокіл, проводир,
байдуже: в небо – в пекла вир!

Д о в б у ш *(по короткій перерві)*

А тепер поділимо здобич,
тільки над'їде друга частина ватаги.

Б а ю р а к

За мить тут будуть, тільки ще не видно.

Д о в б у ш *(проходжується)*

Але пам'ятайте, хлопці,
таляри спокуслива річ.
Опришок бере їх, коли захоче, як і жінки,
але не зв'язується ні з одними, ні з другими.

Б а ю р а к

Таляри з бляхи, жінки з воску,
бляха стирається, віск мнеться.
По деякому часу вже не до вжитку.

Х о р о п р и ш к і в

Ха-ха-ха...

Д о в б у ш

Ех, ти старий падлюко,
ще досі не вигоріло в тобі чортове полум'я!

Опришки сміються.

Довбуш, проходжуючись, відходить осторонь, праворуч. Задуманий. Опришки затягають свої.

Хор опришків

Хай хробак залізний – гак –
в башті мук між ребра вб'ють,
хай червоні сльози ллють –
краплі олива до віч,
петля, дівка, кат і чорт,
що кому від долі – от!
Ні, від лиха не втекти,
завжди найдорожча ти.

Довбуш з хором

Воле, воле, незаймана воле,
воле, воле, наша воле!

(по хвилині)

Перший опришок

А тих як немає, так немає.
Ватага поділилась на два гурти,
щоб легше було втекти від погоні.
Ми вже давно тут, а їх ще не видно.
Може, їм що скоїлось?

Другий опришок

Не кричи дурниць! Як тобі не соромно?

Перший опришок

Бо теж легкодушно було Орфенюкові
давати провід. Молодик, ватажків любимчик,
гей-гей, соколя, аж рветься, але де в нього досвід.

Баярак *(перегук)*

Хто знову? Не крути язиком,
як зсохлою бадиллякою!
Відлетів би тобі з пелехатої пики,
мов сопляк із стріхи!

Хор опришків

Ха-ха-ха...

Другий опришок *(схоплюється)*

Їдуть вже!

(Може бути умовлений сигнал).

Усі опришки зриваються, метушаться й повертають голови в сторону плаю, що веде схилом горба на його верх. Дехто прикладає долоні понад очі. Довбуш повертається за ними, куди спокійніше.

Хор опришків

Справді, вже їдуть!

Усі як один! Славно!

Під горбом зсідають з коней.

Здіймають клунки. Несуть.

Полонянка між ними. Ех, квіточка красна!

Славно, Орфенюк, веди!

Довбуш *(усміхаючись)*

Спокійно, хлопці, не так гаряче!

Хор опришків

Вже їдуть!

Баярак

А Орфенюк за тою шляхтянкою,
мов сновида за місяцем.

Хор опришків

Славно, хлопче!

Баярак

А голова на шиї, мов соняшник на бадиліні,
крутиться за сонцем спідниці.

Хор опришків

Ха-ха-ха... От пустунчик!

Довбуш *(з усмішкою)*

Спокійніше, товариство, спокійніше!

Баярак *(повертаючись до Довбуша)*

Пане ватажку, треба
проверити, чи товар (крам) ненарушений.

Хор опришків

Ха-ха-ха.

Найперше виходять на верх декілька опришків з бесагами. Приносять другу частину здобичі. Складають її у правий кут.

Довбуш

Баба ласа річ, але таляри ще спокусливіші.
Треба подивитись!

Відходить у правий кут, де опришки, що принесли клунки, здають йому звіт з дороги. Видно, як плаєм на схилі йде Кастелянша. Виходить на горб. За нею декілька кроків задивлений у неї Орфенюк. Згодом ще кілька опришків.

Хор опришків *(махаючи долонями й топірцями)*

Славне товариство! Славне, Орфенюк!

Кастелянша виходить на середину. Роздивляється в усі сторони не надто збентежена.

Кастелянша

Ох, це тут кубло цього Довбуша.

(роздивляється, по хвилині)

Але де він сам?

Опришки, що ось тільки прийшли, мішаються у гурт із давніми. Одні одним швидко розказують. Жваві жести. Орфенюк стає ліворуч, трохи окремо, дивиться на Кастеляншу. Баюрак трохи виступає з гурту.

Б а ю р а к

Ох, красна панська чічка,
так кортить до ватажка-сокола?
А ми що? Може, гірші?
Тільки подивись: хлопці, як смереки.

К а с т е л я н ш а

Та я найдужчого, найславнішого
з вас хочу побачити, Довбуша,
що про нього стільки розказують.
Ведіть мене до нього!

Б а ю р а к

Пождіть, панянку, зараз повернеться,
тільки перевірить здобич.

К а с т е л я н ш а

Mon Dieu! Що за нетакт!
Я чула: це опришок – chevalier,
а він найперше клопочеться грішми,
та тільки згодом дамою.

Опришки потрохи присовуються ближче й придивляються до Кастелянші з некриваною цікавістю.

О р ф е н ю к *(більш до себе, з захватом)*

Прекрасна, наче вимальована на іконі!

Б а ю р а к *(з другої сторони, теж наче до себе)*

Ну, кізонько, хоч старий,
але ще погуляв би.

О р ф е н ю к

Які в неї білі долоні!
Лиш раз такі бачив на іконі,
що її матуся із скиту привезли.

Б а ю р а к

Як вона чудно пахне!
(Кривить обличчя й зідхає кумедно).

Х о р о п р и ш к і в

Як вона чудно пахне! Ха-ха-ха...

К а с т е л я н ш а

Mon Dieu! Чи ці мурла показались?

О р ф е н ю к

Як вона мусить кохати!

Б а ю р а к

Гей, кізочко, може б, гречний танець?

Х о р о п р и ш к і в

Може б, погуляти?

Кастелянша відступає трохи назад.

Х о р о п р и ш к і в

У нас також палкі коханки,
дівчата й молодиці, як вогонь,

кохають і милують аж до болю п'янок,
але таких

гладких

долонь

немає в них,

о кастелянко!

Опришки заточують півколо. Поволі наближуються до Кастелянші, мов обруч, що затісняється. Сяють у них пристрасно очі. Кастелянша бентежиться.

К а с т е л я н ш а

Ох, як смердять їхні сорочки,
вже не видержу!

Х о р о п р и ш к і в

Але таких

струнких,

тонких

долонь

немає в них,

о кастелянко!

К а с т е л я н ш а

Mon Dieu! Я безборонна дама!

Півкола опришків вже зовсім близько. Баюрак хоче зловити її за руки, але тоді схоплюється Орфенюк, що ввесь час стояв від гурту осторонь, швидким жестом добуває з-за пояса пістоля й проскакує з ним до Баюрака.

Х о р о п р и ш к і в і К а с т е л я н ш а *(скрикують)*

О-о-о-о...

Баюрак скручує Орфенюкову долошо, постріл іде вбік, старий опришок хватає молодика за груди й кидає ним об землю.

Б а ю р а к

Щеня! На мене?

Довбуш, почувши постріл, вибігає на середину сцени й розділює обидвох. З очей б'є вогонь гніву.

Д о в б у ш

Як ви сміли?

Усі опришки, похнюпившись, зашарівшись, слухняно відступають.

К а с т е л я н ш а *(зідхас)*

Що за пригода!

З охотою зомліла б!

Яке це було б стилеве,

невинна дама мліє між страшними

опришками, тільки боюся, що в них немає

овер'янових крапель.

Д о в б у ш *(злегка вклонившись)*

Гарна пані, вибачте цю прикрість!

К а с т е л я н ш а

Дуже радо. Це ви той славний Довбуш?

Д о в б у ш

Так. Як тут стою перед вами.

К а с т е л я н ш а

Яка прекрасна пригода!

Думала, що тільки на Корсиці

можна таку пережити.

Заблукана в лісах каруца, зламане колесо,

напад опришків, я безборонна в полоні

жорстоких розбишак, чвал погоні,

і ось являється лицарський chevalier
і мене визволяє.

Д о в б у ш

Тільки простіть, красна пані, я ж опришок,
а ніякий шваль, ніякий кравець.

К а с т е л я н ш а

Борони Боже! Як так можна зрозуміти!
Ви ж не звичайний опришок, ви князь верховини,
слава про вас лине
луною навкруги.
Про вашу відвагу і чемність для дам...

Д о в б у ш

А так! Бояться і пани
мене. Це знаю сам.

К а с т е л я н ш а

Довкола дикі скелі,
сплять ліси під віялами хмар.
Наче англійський парк
у стилі romantique.

Д о в б у ш

Не розумію, пані.

К а с т е л я н ш а

Баранчики хмарин на небі,
мов стріли з луків, линуть лані,
тут золотий ще вік.
Культурою ще не зіпсовані
ефеби, тільки...

Д о в б у ш

Тільки?

К а с т е л я н ш а

Погано сорочки смердять.

Д о в б у ш

Ну, дарма!

К а с т е л я н ш а

Мов на старинних урнах,
нагадуються образи:
чутливі пастухи із сопілками,
хлюпоче джерело об камінь.
Тут можна жити так безжурно...

Д о в б у ш

Та тих чутливих пастухів
женуть до праці карбачами.
Так нас зродила кривда й гнів
і вигнала лісами.

К а с т е л я н ш а

Яке це дивне!
Шляхетний ватажку, в вас мусить бути
якась трагічна таємниця,
у серці рана...
Ви ж le brigand romantique!

Д о в б у ш

Зовсім не знав, що я той якийсь...
Перший раз це чую.

К а с т е л я н ш а

Ох, розумію добре:
стріла Купідона.
Збиточний Купідон. Ну, ну...

Д о в б у ш

Не знаю цього пана.

К а с т е л я н ш а

Це ж пустун-хлопчина
із золотоперою стрілою.
Ох, він чарує, й манить грою
і раниць...

Д о в б у ш

Але ж мене ніяка куля...

К а с т е л я н ш а

Чула, чула: не чіпає,
та Купідонова стріла
нікого не мине.

Д о в б у ш

Навіть мене. Ха, ха, ха...
Що це за чари?

К а с т е л я н ш а

Кохання!
На сльози Абеяра,
ви шляхетний ватажок
і нікого не кохали б?

Д о в б у ш

Нікого.

(Задумується).

Що ж?

К а с т е л я н ш а

Не вірю вам.

(Сміється й погрожує зальотно).

Ех, зводнику! Mon cher!

Десь на серця дні щось таке

маленьке, а вперте не застрягло?

Пригадайте собі. Може, десь...

може, колись... може, один раз...

якась пригода... Я ці речі добре знаю.

Довбуш задуманий мовчить.

К а с т е л я н ш а

Ну, не згадали?

Д о в б у ш *(вагаючись, задуманий)*

Не знаю, пані.

К а с т е л я н ш а

Так знай,

що кохання приходить нежданно,

не вгадаєш: коли, де і як.

Один погляд – і в серці вже рана,

і солодкий тріпочеться ляк.

Так, кохання – це дивна пригода,

раз в житті, часом два, часом більш.

Чи не хочеш, чи хочеш, та й годі,

мов топельник, поринеш у хміль.

Прилітає невловне, як подув,

приманливе, мов туга зозуль,

а заколе, то глибше від голоду,
болючіше від пестошів куль.

Легкокриле й сліпе, наче доля,
мов стріла із невидних долонь.
Не вважає, чи ранить, чи коле,
чи пече, не питає вогонь.

Ненадійно, знечев'я, ні з чого,
мов недуга, зла карта у грі.
Це музика, що манить до злого,
це музика зваблива, як гріх.

Був тверезий, та раптом вже п'яний,
мов сновида, що ходить у сні.
Це музика, що повна омани,
але й щастя буває у ній.

Хоч безвартне в житті, мов злий шеляг,
та не купиш його за скарби.
Зрадні чари ховає у трелях,
гне й ламає найдужчі дуби.

Був щасливий, мов птах, і веселий,
аж зустрінеш пустоти дитя.
Часом злине легке, як метелик,
часом нищить, мов буря, життя.

За весь час цієї пісні видно на Довбушевім обличчі гру почувань.
Орфенюк, що, як і перше, стоїть збоку сцени осторонь задивлений у
Кастелянцу, теж уважно прислухається її співові. Кожне з трьох що
інше думає.

Т Е Р Ц Е Т

К а с т е л я н ц у , Д о в б у ш і О р ф е н ю к

Був щасливий, мов птах, і веселий,
аж зустрів пустоти дитя.
Часом злине легке, як метелик,
часом нищить, мов буря, життя.

Неждано сигнали вартових за сценою, умовлений знак трубкою (трембітою, рогом, вистрілом). Коротка метушня. Всі здивовані, дехто наляканий.

Д о в б у ш

Спокійно, спокійно, друзі!

(до Кастелянші)

Хтось до нас іде, може, навіть погоня.

Простіть, пані, що заховаємо вас,

поки знатимемо, в чому річ.

Зайдіть за оцю скелю!

Двоє опришків відводять Кастеляншу направо за найближчий скельний облаз. Опришки, що повернули голови в сторону, звідкіля пролунав остережливий знак, дивляться сторожко в далеч.

Х о р о п р и ш к і в

Когось ведуть.

З лісу, плаєм

туди ідуть.

Видно, як схилом горба зліва йдуть два вартові з крамарем Пилипом. За хвилину виходять на сцену.

Д о в б у ш

Це ви, куме Пилипе!

Стільки метушні,

а ні з чого, лиш через вас.

Ми тут навіть не пів дня,

а ви вже зайшли до нас!

П и л и п

Привіт, пане ватажку!

Це так: слідами-слідами...

Д о в б у ш

Мов хірт, за нами... Чудово!

П и л и п

Моє слово – тверде слово!
Як обіцяв, прийшов на торг.
Добра, бачу, доволі... доволі...
Не беру на борг.

Д о в б у ш

Звідкіля дізнались,
що в нас добро?

П и л и п

По поході... не було б добра?
Ех, не жартуйте, ватажку!
Догадатись не важко.

Д о в б у ш

Ви вже про похід... так швидко нас знайшли!

П и л и п

Хе-хе-хе... Та ж уся верховина
лунає про похід:
із Богородчан, мов грім, дзвенить,
від заграв рвуться коні
в клунях у тривозі...
А це схоплення в дорозі
кастелянної доні,
що з чужих країв недавно
вернулась. Славно, славно!
Чи я глухий, чи я сліпий?
Бий мене, сило Божа, бий!
Кастелян волосся рве,
хе-хе-хе...

Д о в б у ш

Як ви все знаєте достоту!

П и л и п

Самому маркота...

Хе-хе-хе...

Де ж вона, голубка,
пташинка-крушинка, де ж?

(Оглядає табір опришків, роздивляється хитро навколо).

Чи не ось там за скелею? Еге ж?

Сховали ціпочку. Хе-хе-хе...

Д о в б у ш *(різко виступаючи)*

Обережніш!.. Пилипе... Пилипе!..

П и л и п *(злякавшись)*

Що з вами, пане ватажку?

На святого Кузьму й Дам'яна...

Пане...

Я за торгом.

Д о в б у ш

Не буде більше торгу!

Ніколи вже між нами!

П и л и п

Що це?..

Д о в б у ш

Дволична гра – небезпечна гра,
скінчиться раз!

П и л и п *(хоче вдати сміх)*

Хе-хе-хе. Чи вас вкусила муха?
На Святого Духа...

Д о в б у ш

Знаю вас,
маю вісті...
Ви тут солодкі, мов мед,
гуцулам співаєте про мене,
торгуєте зо мною, а в місті...
від панів червінці, від старостів,
від війська заплата.
За мною вслід, мов тінь моя,
як вірний пес...
Скінчиться ваша лесть.
Слідкуєте за мною, щоб їм переказати.

(Добуває з-за пояса пістоля).

Кажіть: яку кастелян
обіцяв нагороду?

П и л и п *(белькоче)*

Пане ватаж...

Д о в б у ш

Як хробака, зімну,
зітру в мазь, мов черв'яка, розтопчу...

(Хватає Пилипа за груди, пригнічує донизу, що той падає на коліна, корчиться й белькоче. Тоді прикладає дуло пістоля до чола).

Мови «Отче наш» і «Богородице Діво»
перед смертю!

П и л и п

От-от-отче на-а-аш, і-і-іже є-си-си на небе-сіх-сіх, да-да-
свя-тись-тись і-мя-мя Тво-є-є, да-да прий-прий-дет цар-
цар-стві-є Твоє-є-є, да-да бу-бу-дет во-во-ля Твоя-я...

Д о в б у ш

Скоріш! Не маю часу.

П и л и п

я-ко на небе-си-си і на зем-лі, хліб-хліб на...

(Раптом здригається, мов нагадав собі щось, і розводить долоні).

Пане ватажку, ще маю вам щось сказати...

Дзвінка... знаєте, ця Дзвінка... з весілля,
з Космача... просила.. благала... казала
переказати... що... що... вже умру, не брешу...
на мою матір...

Д о в б у ш *(що весь час тримав Пилипа одною рукою за
груди, а другою пістоля при його чолі, пускає його й пісто-
ля ховає за пояс)*

Дзвінка? Що кажеш? Дзвінка...

(Задумується).

Що вона робить?

П и л и п *(з блиском надії в очах, швидко)*

Тужить, марить, виглядає,
леліє, ние чічка, нидіє голубка, в'яне,
хоче побачити раз, один раз,
один раз...

Д о в б у ш

Ставай!

Пилип підводиться.

Пам'ятай, що це тільки ради неї...

Хай більше моє око тебе не бачить!

Пилип відступає. Відійшовши на край горба, кидає за себе погляд, повний зненависти, й відрухово затискає п'ястуки. Видно, як швидко сходить плаєм униз. Довбуш дивиться в далеч залуманий. Коли Пилип зник уже в долині, Довбуш бере рiг (трубку, трембіту, може бути вистріл) і дає знак. Опришки з усюдів схоплюються й гуртуються.

Д о в б у ш *(кидає наказ)*

В ряд!

(коли всі стали)

Хлопці, друзі!

Підете всюди за мною?

Х о р о п р и ш к і в

Усюди, пане ватажку!

Д о в б у ш

Куди б я вас не вів?

Х о р о п р и ш к і в

Усюди, пане ватажку!

Д о в б у ш

Хоч як було б небезпечно?

Х о р о п р и ш к і в

Завжди, пане ватажку!

Д о в б у ш

Так збирайтесь в дорогу!

Добро берем з собою.

Опришки миттю розбігаються, одні вантажать клунки, інші лагодять зброю, поправляють одяг на собі. Довбуш спокійний, рішучий, усміхнений, випрямлений. По хвилині кидає знов наказ.

Д о в б у ш

В ряд!

Опришки стають.

Д о в б у ш

Усі?

Х о р о п р и ш к і в

Усі!

Д о в б у ш

Готові?

Х о р о п р и ш к і в

Готові!!

Д о в б у ш

Вже йдемо!

Х о р о п р и ш к і в

В якому напрямі?

Д о в б у ш

В напрямі Космача!

В гурті опришків шепіт здивовання.

Б а ю р а к *(виступає з гурту)*

Пане ватажку! Як я старий друг...

Вже знаю.... це через цю бабу...

Пане ватажку! Баба це погуба...
баба зрадить... кожна баба... баба це...

Д о в б у ш *(різко)*

В ряд!

Баюрак замовкає й стає в ряд. Тоді видирається з гурту Орфешок.

О р ф е н ю к *(схвильовано)*

Пане ватажку! Карайте мене,
але не йдіть, не йдіть!
Я мав лихий сон. Упала зоря і...
Не йдіть, не йдіть, не йдіть!

Д о в б у ш *(лагідно)*

Хлопче, що з тобою?
Ну, заспокойся! Цур тобі!
Не будь дитина! Знаю,
що небезпечно, що всюди погоня...
але не бійся, як я Довбуш, не бійся!
Ну, йдемо вже!

Орфешок повертається до гурту. Тоді вибігає з-за скелі Кастелянша з простягнутими долонями.

К а с т е л я н ш а

Ох, топ Дієу, про мене забули!

Д о в б у ш *(сміючись до Кастелянші)*

Дійсно, були б забули.
Пані, їздите верхи?

К а с т е л я н ш а *(здивована)*

Що? Ну, так!

Довбуш кличе порухом долоні Орфешока. Той виступає.

Д о в б у ш *(до Орфенюка)*

Візьмеш пару коней
і відвезеш цю паню!
Лишиш її в Космачі у вїйта,
хай дістане сердега кастелянову нагороду.
Тільки...

(Приступас до Орфенюка й кладе йому долоню на плече).

Тільки дай слово, що не втечеш з нею,
не торкнешся її й повернешся!

О р ф е н ю к *(напружує волю, хвилюючись по хвилині, рішуче)*

Опришківське слово!

Д о в б у ш *(по хвилині задуми, тихіше)*

А в Космачі
ще зайдеш... до Дзвінки... і скажеш,
що прийду завтра під ніч...
Хай зрадіє...

Орфенюк відступає й неспміливо підходить до Кастелянші.

К а с т е л я н ш а

Ох, mon cher, вже прощаємось!
Mon brigand, mon corsaire. Яка дивна пригода!
Яка чутлива сцена,
наче в спектаклі про Картуша!
Ох... ох...

*(Підносить хустинку до очей, згодом переходить перед ря-
дом опришків, махаючи хустинкою та з віялом у другій доло-
ні. Орфенюк іде за нею. На краю горба вона зупиняється).*

Ще раз, adieu!

Кастелянша з Орфенюком сходять плаєм. Коли вже зникли, Довбуш повертається до опришків.

Д о в б у ш

Ми теж уже в дорогу. Мусимо кружляти,
щоб не зустрінути погоні.

За день будемо на місці.

В ряд!.. і вперед!

Опришки рядами, з топірцями, а дехто з рушницею на плечах, сходять поволі вниз з горба. Велике, криваве півколо заходячого сонця саме стає над плаєм, так що похід опришків, здається, потонає в багряній шлямі сонця. До кроку співають марша.

Х о р о п р и ш к і в *(разом з Довбушем)*

Ідем, ідем поволі крок за кроком,
поволі сходим до долин із гір,
де наші лігва, мов орлів, високо,
сягають ввиш у край вітрів і зір.

Ідем, ідем, наш крок орлів побудить,
поволі сходим з верховин до сіл.
Тут вільний вітер, там покірні люди
впряглись в турботи, мов до плуга віл.

Ідем, ідем поволі крок за кроком,
поволі сходим із верхів'я вниз,
де ждуть жінки палкі й пломінноокі,
що кинуть все, щоб нас кохати лиш.

Ідем, ідем, де мирні й смирні люди
блаженне щастя п'ють, мов кислий хміль.
Хто став опришком – дім його усюди,
й ніде не має свого дому більш.

Ідем, ідем поволі, крок за кроком,
так за труною молодости йдуть,
але похміллям волі сяє наше око,
хоч знаємо: нас кат і башта ждуть.

Ідем, ідем поволі крок за кроком,
поволі сходим до долин із гір,

де наші лігва, мов орлів, високо,
стримлять увись в країну хмар і зір.

Довбуш сходить останній.

ЗАСЛОНА

III ДІЯ

I ВІДСЛОНА

Та сама кімната, що в першій відслоні першої дії, тільки без весільного прибрання. Дзвінка й Орфенюк. Він кінчає саме свій звіт.

О р ф е н ю к

Тож пан ватажок заїде сьогодні
під вечір в село й прийде до вас ночувати.
Прощайте, красна молодице!

(Виходить).

Д з в і н к а *(хвилину стоїть схвильована)*

До мене? Довбуш? Сьогодні? Мій Боже!

(по хвилині)

Серцю повірити важко, здається неможливе,
але цей молодий опришок навіщо ж
дурив би мене. І чому я не кличу щаслива:
адже ж мій Лесь, мій Лесик буде в мене.
Пояснити не вмію, зрозуміти не можу.
Днями й ночами ждала, вижидала,
ловила кожную чутку про нього, кожную
найдрібнішу поговірку, кожний шепіт
говорив щось про нього. Здавалось: без нього
зів'яну бадиліною, без нього жити не можна.
Так першої ластівки ждуть по зимі весною,
так серед посухи жде трава роси краплини,
як я вістоньки, вісточки ждала від нього.
Та чому тепер серце захололо,
чому обідніло й зів'яле принишкло
і чому ж я не радію?

(по хвилині)

Як це сталось, що він нагадав собі мене?
Цілий рік, довгий рік не пам'ятав,
ні разу знаку від себе не дав, аж тепер.
І пощо ж він до мене прийде? На ніч?
Знову на ніч? – і відлетить собі, як тоді.
Не мені за ним літати! Немає в мене крил
до цього. Ох, цього дурману любовного
моє серце випило забагато!
І чому, чому мене проклято
цим коханням? За що? Не знаю.

(по хвилині)

І пощо ж він прийде до мене? Чи не на глум мені?
Адже ж усе село гомонить про красну паню,
що захопив її. Сама бачила, як цей його вістун
віз її селом. Де ж мені до неї?! Де ж мені!!
У молоці купана, рососою мальована, панська чічка.
Не зумію так милувати, як вона.
І пощо ж він до мене прийде? На глум,
на глум мені.

(по хвилині)

І кохати не можна й забути не можна,
і кохати годі й не кохати годі.
Кажуть, що кохання, коли у серці
переллється, закипить, загусне,
то ядом виллється.
Чи це дійсне: він прийде?

(Мимохіть, без думки, механічно, за якоюсь підсвідомою спонукою починає прибирати хату, згодом приспівує).

Ой, зацвіте червоне зілля,
жар-зілля, зілля-смерть.
У мому серці дурману,
п'яного дурману ущерть.
Ой, зацвіте червоне зілля,
ой, бідна ж моя голова!

Червоне злучить нас весілля,
кохання, що вбива.

Червоне злучить нас весілля
і будеш завжди, завжди мій!
Ой, зацвіте п'янке жар-зілля
у ночі весняній.

(по хвилині)

А цур! Навісна пісенька!
Мій Боже: червоне весілля?

Відчиняються двері й стає в них Степан. Бурмотить під носом якесь привітання, входить до середини, здіймає капелюх і кидає на стіл, сідає важко на лавку. Дзвінка, наче побудилась, схоплюється, згодом дивиться задумано на Степана й неждано простягає долоні.

Д з в і н к а

Степане, Степанику, ти звідкіля?

С т е п а н *(здивований)*

А звідкіля б? З праці.
Не ширяю попід хмари.
Що ж ти така солодка?

Д з в і н к а *(з докором)*

Степанику!

С т е п а н

Хе-хе... Ні з цього ні з того
солодушка з неї зробилась!

Д з в і н к а

Степаночку, єдиний, коханий!

С т е п а н

Дивіться: знечев'я став «коханий».

Д з в і н к а

Ти голодний?

С т е п а н

Ну, звичайно, праця не розкошування.

Дзвінка йде до печі, але Степан порухом долоні стримує.

Пожди: що нового?

Д з в і н к а *(заїкується, має якийсь намір, хоче щось виявити, але ще захитується)*

Ну... нічого.

С т е п а н

Неправда. Щось сталося.

Д з в і н к а *(хвилюючись)*

Ні... нічого.

С т е п а н

Ой, голубко, ти досі мене так не вітала.

Чулих слівець не звук від тебе чути.

Д з в і н к а

Дивуєшся?

С т е п а н

Коли вертався з полонини, бачив здалеку:

хтось виходив з хати.

Кажи!

Д з в і н к а

Ні... ніхто.

С т е п а н

Не крути! Кажи!

Д з в і н к а *(в кінці рішається)*

Це... це... вістун від Довбуша.

С т е п а н *(схоплюється)*

Від Довбуша?!

Д з в і н к а

А так! Він сам прийде до нас увечорі.

С т е п а н *(хвилюючись)*

Не до «нас», а до тебе, голубко!

Д з в і н к а

Не знаю.

С т е п а н *(падає знов на лавку, прибитий)*

Доля карає мене.

Дунав, що накінець заживу спокійно.

Вже цілий рік мене ніхто не чіпав,

вже рік жив мирним життям,

як годиться гідному газді,

аж тут неждано...

(Підноситься схвильований).

Дунав, що той любас, той чужоложник,

уже наситився тобою, має тебе досить,

що примари минулого не лякатимуть більше нас,

що благородний мир увійде в нашу хату,

аж тут тобі маєш...

Чого моє минуле, чого опришківство
переслідує мене? Не хочу з ними,
не хочу з тим світом мати нічого спільного.

Я син чесних газдів, син гідної сім'ї,
я тепер чесний газда на своєму паю,
і чого від мене хочуть ці палії,
пройдисвіти, шибайголови, волоцюги,
паливоди, нероби, гультяї,
харцизи й злодюги.

Пропадь, маро, розвійся, щезни!

Для вас верхи й ліси безмежні,
а дім мій мирний залишіть!

Хіба прийдеться утікати,
не виставлюсь на людський посміх,
не гомонітиме село за мною:
це чоловік опришкової любовки!

Мерщій добро збираймо, винесемо з хати!

Вже час нам заховатись...

Д з в і н к а (дивиться на нього з погордою, але перемагає себе)

Степане, не застануть нас,
можуть хату спалити.

Степан розкладає безрадно долоні.

Д з в і н к а

Адже ти колись ходив з ними.
Наскільки збільшив ти своє майно
за їхні гроші?

А Довбушеві червінці? –

(з іронією)

моє придане!

С т е п а н

Облиш це... Що минуло, те забулось.
Не розумію: раз зарискувати,
але набрався добра, так жий гідно,
а їм вічно хочеться бушувати,
а їм воля, боротьба, незайманість, орлі льоти!
Бездомна наволоч, зводники жінок, мерзота!
Подумай, подумай тільки:
що скажуть люди, коли знов до тебе прийде?

Д з в і н к а *(зідхнувши)*

Ох, ти про це...

С т е п а н

Знаю, моє добре ім'я тобі нізашо.

Д з в і н к а *(з докором)*

Але ж Степане!

(насмішливо)

І знову, знову
опришок прийде з твоєю жінкою ночувати,
а ти гречно славного гостя вітатимеш.
І ти мій чоловік, мій легінь,
і ти хочеш, щоб я тебе кохала...
такого?
Добре, милуватиму, кохатиму, голубитиму,
але не тебе, а того, хто справжній легінь.

Степан дивиться похмуро в землю. Згодом підводиться, йде до стіни, здіймає рушницю з кілка й оглядає її.

С т е п а н *(більш до себе)*

Кажуть, що його куля не йметься.
Чари-мари, чари-мари,
але хто зна: може, в цьому щось дійсне...

Дзвінка

Ти віриш?

Степан степає плечима, не знаючи, що відповісти. Тоді Дзвінка йде до скрині, відчиняє її, перегортає тремтячими руками всякі предмети, а потрапивши на чоловіків сховок пороху й куля, бере першу скраю й тисне її в долоні.

Дзвінка

Це... це священна куля.

Степан дивиться недовіжливо.

Дзвінка

Моїми слізьми посвячена,
моїм горем, моєю кривдою,
моїм зламаним коханням...

Степан *(байдуже)*

Хай собі! Обережність ніколи не завадить.

(Бере кулю, набиває рушницю, але вішає її знов на давнє місце. Проходжується).

Вже знаю.

Маю кращий спосіб.

Навіщо робити це самому?

Навіщо брати на своє сумління
чийсь життя?

Хто зна: може, по смерті щось і буває...

В усьому будь ти обережний!

Може, колись кажуть здати обрахунок.

Тоді скажеш: не вбив нікого.

Навіщо нести вантаж душі чийсь?

Вмиваю руки: хто інший зробить це.

Ну, і завжди безпечніше.

Ну, і нагорода за живого

більша. Їм потрібний

на колесо, на гак, на ялицю,

щоб пострах був, щоб приклад був
для інших. Гей, орле, орле,
високо ти літав, високо залетиш!
За нагороду докупимо
ще полонини.
Знаю, що робити.
Тільки сміло до діла!

(Підходить, лестячись, до Дзвінки).

А ти, голубко, милуватимеш
свого законного чоловіка, ге?

Дзвінка відштовхує його.

С т е п а н

Вже йду!

(Швидко виходить, узявши капелюха).

Д з в і н к а *(стоїть, наче отупіла. Нагло схоплюється, мов
пробудилась із міцного сну. Кидається до вікна)*

Степане! Агов! Степане!
Вернись!

(по хвилині)

Вернись!

(по хвилині)

Вже пішов, не чує,
не видно його. Боже мій,
що я накоїла, що вдіяла, нещасна!
По гайдуків пішов.
Лесю, Лесику, соколе ясний,
не дам тебе, не дам тебе!

(Вибігає з кімнати).

ЗАСЛОНА

II ВІДСЛОНА

Майдан серед села. Позалу в деякій віддалі в'їтів дім. Ліворуч видніється здалеку Степанова хата. Низка інших будівель, порозкиданих нерівно, проходить у вулицю. На майдані гурт селян, спершу це надто великий, згодом з кожною хвилиною більшає. Можна завважити між ними якийсь турботливий неспокій, що теж по деякому часі виразно зростає. Раз-у-раз хтось проходить у тому чи цьому напрямі. Зустрічаються, спиняють, скупчуються в менші або більші гуртки, про щось один одному повідомляють, роздивляються навкруги, гомонять рухливо з жвавими жєстами.

Х о р с е л я н

Ой, не гаразд, ой, не гаразд,
та й у верховині.
Навис, мов хмара, лютий час
на нашій країні.

Ой, не добро, ой, не добро
по світу гуляє.
Вогонь, повітря, всяке зло,
мов галич, ширяє.

Колись не так, було не так,
жить було прекрасно.
Прийшли тривога, злидні й ляк,
ясне сонце згасло.

Ой, брате, зле, ой, свате, зле
та й несправедливо.
Воно не так повинно, вже ж!
Інакше судилось.

Наш дім не наш, наш лад не наш,
над нами хто інший.
Ой, не гаразд, ой, не гаразд,
та й жити смутніше.

Ой, не гаразд, ой, не гаразд
в верховині славній.
Чи ще зустрінем кращий час?
Чи вернеться давнє?

Г о л о с и з - з а с ц е н и

Аго-о-ов!

С е л я н и

Що там? Що там?

Вбігає новий гурток селян, жваво розповідають.

О д и н г у р т с е л я н

Опришки під селом!

Сам Довбуш!

Сунуть просто до нас!

Д р у г и й г у р т

Аби тільки не з лихою думкою!

П е р ш и й г у р т

Довбуш, Довбуш суне!

Д р у г и й г у р т

Ой, що то буде?

Ой, що то буде?

Від сторони війтового дому надходить Степан. Поволі наближається до юрби. Неспокійний, нерішучий, рухами виявляє вагання й затривоження. Видно: не знає, що робити й хитається перед якоюсь важною постановою. Прислухається хвилину до голосів гурту. Згодом відходить трохи осторонь. В юрбі появляється – виринув, не знати звідкіля – крамар Пилип. Завважає Степана й його неспокій. Підходить ближче.

П и л и п

Здорові! Хе-хе... Бачу: щось на серці сіло.

С т е п а н *(відпекується)*

Еге... нічого!

П и л и п

Не кажіть! Маю очі.

Бачу й розумію.

Так-так... Є чого журитись.

С т е п а н *(неохоче)*

Лишіть!..

(по хвилині)

Пек вам!

Все відгадаєте.

П и л и п *(сміється)*

Хто б по вас не пізнав?

Маю очі й розум.

Так-так: Довбуш знов у село суне.

Хе-хе... Може, пригадаємо собі
горілочку з торішнього весілля?

С т е п а н *(кидається, наче вжалений)*

Не торкайте!

П и л и п

Чому ж? Гаряча ви вода.

Старий друг і розраду дасть,
і пораду..

Ви від вїйта? Розумію...

С т е п а н *(хитається, чи признатись)*

Але його немає.

З тою якоюсь панею
аж до самого кастеляна поїхав..
Дідько її наніс.

(Знову вагається, але Пилип немилосердно дивиться йому в вічі).

Гайдуки знов далеко.
Не добігну на час.

П и л и п

А так, вже по гайдуків запізно...
Ну й знов прийматимете
славного гостя, чим хата багата:
хлібом, сіллю й ще чимсь... Хе-хе...

С т е п а н

Чорт його приймав би!

П и л и п

Бо можна прийняти й інакше,
можна привітати й інакше,
гей-гей, ще славніше...

С т е п а н

Що ви кажете?

П и л и п

Гей-гей, ще славніше!

Поволі, стиха перемовляючись, відходять осторонь у напрямі Степанової хати й пикнуть між юрбою. Гурт селян зростає й хвилюється щораз більше. Здалеку чути туніт копит, гамір їздців, брязкіт зброї.

Один гурт селян

Опришки вже в селі.

Другий гурт

Зсідають з коней на толоці.

Перший гурт

Пускають їх на траву.

Другий гурт

Йдуть сюди.

Перший гурт

Хлопці, як смерічки!

На майдан входить бадьоро й з розмахом ватага. Довбуш, Баторак і Орфенюк замішані в гурт. Опришки вітають селян, здіймаючи вгору топірці, дехто крисано. Селяни відповідають.

Опришки

Здорові, чесні люди!

Селяни

Як Бог дасть, легіники!

З чим приходите?

Опришки

Не з лихом.

Селяни

Абисте жили сто літ, соколята!

Опришки

Ми в гості до вас!

С е л я н и

Гостюйте, хорошенькі!

Довбуш виступає попереду своєї ватаги. З усіх усюдів ще збігаються газди, парубоцтво, жінки, дітвора тощо.

Д о в б у ш

Славні газди, ми до вас у гостину,
на розраду. Банно самим
у лісах скитатись без впину.
Наскучилось. Прийшли
розважитись у гіднім товаристві.

С е л я н и

Вітайте, славний ватажку,
аби не в злу годину!

Д о в б у ш

Як живеться чесній громаді?

С е л я н и

Ой, не гаразд, ой, не гаразд!

О д и н г у р т с е л я н

Кастелянські гайдуки в нас гостювали.

Д р у г и й г у р т

Замиряти нас прислали їх.

П е р ш и й г у р т

Ой, нас замиряти, ой, нас замиряти,
небесна сила їх скарала б!

Другий гурт

Мовляв, ми всі опришки,
коли не по ділу, то по душі.

Перший гурт

Три найгідніші газди погоріли.

Другий гурт

Від вогню... від гайдуків, від наглої
й несподіваної смерті...

Перший гурт

Від вогню, від води, від чужих порядків...

Обидва разом

Господи, помилуй!

Опришки

А коли хочемо свої порядки чинити,
нам кажуть: ми опришки...

Перший гурт селян

Кастелянські орендарі шкуру здерли б...

Обидва гурти разом

Ой, не гаразд, ой, не гаразд!

Довбуш

Хай вийдуть уперед погорільці!

Виступають три газди.

Д о в б у ш (до Баюрака й Орфенюка)

Вирахуйте три рівні паї дукатів!

Три селяни кланяються глибоко Довбушеві і відбираюгь з рук Баюрака заплати.

А тепер ті, що найбільше потерпіти від гайдуків!

Дедю Митре, ви найстарший,
назначуйте чергу!

Газди підходять за чергою до міхів з багатством і беруть свої паї від Баюрака й Орфенюка. Старий дядько встановлює порядок. Брязкіт монет. За цей час хор співає.

Х о р с е л я н

Дужий Довбуш, славний Довбуш
по всій верховині.

Хай про нього буйна слава
із вітрами лине!

Любий Довбуш, славний Довбуш
за щедрість велику.

Хай про нього кличе слава
аж до суду-віку!

Гідний Довбуш, легінь Довбуш
на всю верховину.

Вість про нього кожен гуцул
перекаже сину.

Х о р с е л я н о к

Ясен Довбуш, красен Довбуш
в киптарі черленім.

Ім'я його в серцях наших
все носитимемо.

Х о р п а р у б к і в

Довбуш легінь, Довбуш легінь
понад легінями.

Хай для нього верховина
спалахне піснями!

Усі селяни

Дужий Довбуш, славний Довбуш
за мужність завзяту.
Збережем про нього пам'ять
і славу крилату.

В одному моменті Баюрак підходить незавважно до Довбуша й підказує йому.

Баюрак

Пане ватажку, це вже марнотратство.
Що нам лишиться?
На вітер усе багатство?

Довбуш

Ех ти, старий скнаро,
до дна сипте з міхів,
чуєш, до дна!
Хай знає верховина, що Довбуш гуляє!

Баюрак відступає, стенає лихий плечима й повертається до міхів.

Хор

Легінь Довбуш, славний Довбуш
на всю верховину...

Коли черга газдів кінчається, Баюрак, моргаючи значливо в сторону Довбуша, виймає з одного клунка коралі й піднімає їх угору.

Баюрак

А тепер дарунки для челяді...

Жіноцтво схоплюється, одна за одною підбігають, метушаться, хвилюються.

Х о р ж і н о к

Матінко Божа, зорі так не сяють,
як Довбушеві коралі!

Б а ю р а к *(з значливим усміхом)*

Але не бачу найкращої з красунь...

Довбуш заклопотаний Баюраковим помислом. Жінки презирують-ся одна на одну, підсміхаються, штовхаються значуче ліктями.

Х о р ж і н о к

Це певне за Степанову...
Еге ж?.. Та ось вона!

Саме на майдан вбігає Дзвінка задихана, затривожена й прямує просто до Довбуша.

Д з в і н к а

Ватажку!.. Довбушу!
Хай віддих зловлю... тікай, тікай!

Д о в б у ш *(схоплюється)*

Дзвінко! Що з тобою?

Д з в і н к а

Тікай з села!.. Скоріш! Хутчіш!..
Гайдуки... він... ну, Степан... мій чоловік
веде гайдуків.

Серед юрби помітне збентеження. Всі притихають, мов оглушені,
тільки Довбуш не втрачує самовпевненості й рівноваги.

Д о в б у ш

Як це?

Д з в і н к а

А так! Пішов по гайдуків.
Я вибігла за ним, бігла аж на шлях,
але вже не дігнала, зник з очей.
Вже певне з гайдуками
вертається в село.

Д о в б у ш

Ти зайво налякалась.
Хай собі веде, кого хоче,
хоча б чортів з пекла!
Не Довбуша гайдуками полахати!
Зате я щасливий, що тебе бачу.

Д з в і н к а

Але я боюсь. Я чую:
щось зле скоїться.
Тікай, тікай, Лесю,
не йди долі в зуби!

Х о р

Ой, щоб не зла година...

Д о в б у ш

Тож ні, люба,
а щоб не боялась:

(дає знак топірцем)

гей-там, десять легінів,
сховатись за селом біля шляху,
коли б йшли гайдуки, спинити
стрілами, ми прийдемо в поміч.
Зміряйтесь з ворогом завжди готовий!

Відділ опришків виходить з майдану за село.

Х о р *(уся юрба)*

Славний наш ватажок!

Д о в б у ш

А тепер, любі друзі,
не псуймо собі розваги!

Юрба повертається знов у бадьорий пастрій. Хвилюється, майже починає танцювати.

Д о в б у ш *(до Дзвінки)*

Зозулечко красна,
накінець при тобі!

Х о р

Красний Довбуш, красна Дзвінка.
Сідай-рідай-дана.
Будуть тоті любки славні
зо свого кохання.

Д о в б у ш

Дзвінко, Дзвіночко,
не запросиш до своєї хати?
Прийшли гості гостювати.

Д з в і н к а *(відступас)*

Не мені тепер
гостей приймати!

Д о в б у ш

Дзвінко, Дзвіночко,
що це тобі?
Так підем самі!
Огей! За наше кохання!

Хоче її обняти за стан, але Дзвінка виплигує з-під його рук і повертається до своєї хати. Довбуш, здоганяючи її, швидко йде за нею.

Х о р

Сідай-рідай, сідай-рідай,
сідай-рідай-дана!

Юрба на майдані переливається, мов прибої й відбої хвиль, метушиться, кружляє. Опришки розкидають з міхів на всі сторони останні залишки золота та іншого добра. Дзенькіт і брязкіт. Звідкілясь по-являються чарки. Вирування, загальна гульня. Підводячи Довбуша, приспівують.

Х о р

Славна Дзвінка, славний Довбуш
з юнацької вдачі.
Ой, такого легіника
світ іще не бачив.

ЗАСЛОНА

III ВІДСЛОНА

Сіни в Степановій хаті. Праворуч дебелі входові двері. Позаду всередині двері в світлицю. Ліворуч мідна драбина, що нею входять на горище. Угорі над нею видіється вхід на горище. Густий сутінок, тут і там промерезаний нитками проміння, що впадає крізь шпарини. Передвечірній час.

Коли відкривається сцена, входить в подвір'я Степан, тривожно роздивляється, жваво заходить у світлицю й за мить вертається в сіни з рушницею в руках, ще раз підозріло оглядається, швидко підіймається шаблями драбини вгору й зникає в пролазі горища. За весь час долітають знадвору голоси юрби, заблукані уривки пісень, сильніші, то слабші приливи гамору, окремі вигуки тощо.

За мить хвиля голосів ударяє сильніше, наближається й спинається в деякій віддалі. Відокремлюється відгомін чийхось кроків, виразніше,

вже ось під дверима. Тоді Степан вихиляється з горища й висовує перед себе цівку рушниці. Двері відчиняються й стає в них... Дзвінка. Дзвінка переходить поріг, не бачить у сутінках причаєного Степана, робить декілька кроків у сіни й повертається обличчям до дверей, плечима до горища. В дверях появляється Довбуш.

Степан робить розпачливий порух рукою, мовби хотів зігнати Дзвінку, що заслонює йому Довбуша: бачить, що даремно, й швидко ховається вглиб горища.

Д о в б у ш (з докором)

Дзвінко,
ти так мене приймаєш,
ти так мене вітаєш,
а я до тебе линув,
наче крила вирости б мені.

Д з в і н к а (з іронією)

Дійсно,
такого рідкого й славного гостя
треба б медом-вином частувати,
так що ж, чоловіка немає в хаті,
а ці крила вирости вам, ватажку,
либонь, трохи пізно.

Д о в б у ш

Дзвінко, не пізнаю тебе.
Невже ж це ти?
Тамта Дзвінка була така інша,
така неподібна до цієї,
зозулька ночі весняної,
що зіркою на мить засяла.

Д з в і н к а

Це гаразд, що мене не пізнаєш.
Не було коли мене пізнати

за одну ніч, одну коротку ніч.
І я тебе запізно пізнала.
Запізно пізнала й зарано покохала.

Д о в б у ш

Пташко,
що тобі на гадку спало,
що з тобою сталось?
Я знову твій,
чого ж мені ти докоряєш?

Д з в і н к а

Не докоряю і нічого не хочу,
і не спиняю більш.
Усе пройшло. Облиш!
Давніше плакала. Тепер вже ні.
Ти не мій, і не мені
в'язать своє життя з твоїм.
Пощо ж до мене ти тепер прийшов?
Щоб повторити знов,
чого не можна повторити?

Д о в б у ш

Дзвінко, я може зле колись зробив,
проте я зовсім не перестав тебе кохати,
я саме аж тепер тебе насправді полюбив,
коли пізнав, що ніхто інший мені тебе не зможе заступити,
що ти одна, одна на всьому світі.

Д з в і н к а

Уже даремно!
Було задовго ждати.
Кохання це така квітка,
що її так легко,
так легко розтоптати.

Я теж маю свою гордість.
Знаю: не перша я й не остання.
Пошо ж у піжмурки нам гратись?

Д о в б у ш

Що було, не важно.
Так марнотратно, так легковажно
згасити зірку, що нам спільно сяла?
Що раз зв'язалось, не розв'язати,
що доля скувала, не розкувати
і не порвати нам!

Д з в і н к а

Ми інші вже, не ті, що нас життя звело.
Не зрозуміємось ніколи.
В сльозах кохання і скорботи
зів'яла наша квітка долі.

Д о в б у ш

Не кажи так мені!
Не зів'яла, о ні!

Д з в і н к а

Я вже не та, не та, не та,
що ночі-ранки виглядала,
я вже не та, не та, не та,
що квіткою з кохання в'яла,
я вже не та, не та, не та,
що зір молила таємничих,
щоб любого дали обличчя
побачить хоч ще раз.

І я не та, і ти не той,
зустрілись ми запізно,
не зрозуміємось ніколи,
бо наші душі різні.

І ти не той,
про кого мріяла колись я,
і я не та,
яку хотів ти мати б,
тож краще нам розстатись,
розстатись рано, коханий!

Д о в б у ш

Дзвіночко! Не може бути!
Для мене це день
нового народження!
Для мене це початок кохання!

Д з в і н к а

Для мене це початок кінця.
Я вже не годна, не можу, не зумію.
В мені все вигоріло, випалилось, вихололо.
Не можу ні кохати, ні ненавидіти.
Подумай: чим було б тепер наше кохання.
Послухай: наше кохання – це пісня без мелодії.
Послухай: наше кохання – це скрипка, що не грає.
Подумай: наше кохання – це квітка без запаху й барви.
Иди собі!
Щасливий будь і славний!

Д о в б у ш

Без тебе не буду ні щасливий, ні славний!
Гей, зозулечко, я не звик відходити ні з чим.
Беру сам, коли не хочуть дати.
Ти оце послухай:
Ти пригорни ще раз,
ти приголуб ще раз,
може, коротка ця мить
давнім похміллям сп'янить.

Тож обійми ще раз,
тож приворож ще раз,
може, хвилинка одна
й вернеться перша весна.

Так пригорни ще раз,
так приголуб ще раз,
може, хвилинка оця
замирить навіки серця.

Д з в і н к а

Навіки замирить аж смерть!
Ні, поцілунок мого щастя не верне,
поцілунок моєї кривди не зітре!

Довбуш поступає кілька кроків уперед, хоче обняти Дзвінку, але вона відскакує вбік і таким чином відслонює Довбуша від горища. Степан, що ждав нетерпеливо такої хвилини, зненацька стріляє.

Довбуш поцілений захитується й хватає себе одною долонею за груди. Степан жваво сходить з горища вниз і на драбині вигукує, махаючи рушницею, що ще димить.

С т е п а н

Але куля зітре!
Це куля від неї!
Даруночок від любки!
Гу-гу!

Д з в і н к а

Боже, що я вдіяла!
Я не знала, що він тут...
Я цього не хотіла,
Лесю!

На відгук пострілу прибігають опришки, перші Орфенюк і Баюрак, за опришками суне вся юрба, спиняється в дверях, видно, як хвилюється й переливається бурхливо. Кілька опришків хватають Довбуша й піддержують його.

О р ф е н ю к

Ради Бога, ватажку, що вам?

Б а ю р а к *(піднявши вгору топірець)*

Це напевне через цю суку!

Я казав, що баба це погуба.

Що лихо завжди через бабу...

Д о в б у ш *(спиняс його порухом долоні)*

Облиш її!..

Лишіть цю хату в спокої!

Не чиніть лиха!

Вже, вже по всьому...

Легіники, друзі, братіки!..

Знайте... я... я... бажав добра...

все пропало... це за мою слабість...

запізно... не можна йти крізь зло до добра...

Орфенюк, ватажківська бартка в твої руки!..

(Подає Орфенюкові свій топірець).

Будь гідніший від мене!..

А-а-а-а... темно...

КІНЕЦЬ

Довбуш

(друга редакція)

І ДІЯ

І ВІДСЛОНА

Кімната в хаті Степана. Праворуч стіл і в правій бічній стіні двері до ванькира. Ліворуч у задній стіні двері в хороми, де йдуть гулі. На столі калач з деревцем. При відкритті сцени в кімнаті батьки Степана й частина весільних гостей. Інші входять крізь хороми, тримаючись за руки.

Степан і Дзвінка входять з хорами.

Хор боярів (що саме входить у кімнату)

Та відчини, свату, хату,
відчини і сіні!
Ведемо весну крилату,
ясен ранок синій.
Ой, розтвори, свату, хату,
розтвори і ліску,
уведем тобі, як сонце,
молоду невістку.

Хор дружок і молодниць

Стелиться хміль по долині –
зеленій,
принесли ми ранок синій
до нені.
Ой, відчини, ненько, хату
і ліску!
Ведемо тобі, мов сонце,
невістку.

Частина боярів, дружбів, гостей сідає за стіл.
Одночасно співають.

Х о р п а р у б к і в

Увійшла молода у нові двори
та й сплеснула в долоні.
Та свекор, мов ніч, чомусь гнівний і злий,
не виходить до доні.

С т а р ш і в е с і л ь н і г о с т і

Ой, закувала зозуля молодій
і молодому тричі.
Вийди, свекре, на порозі не стій,
чуєш: зозуля кличе.

Д з в і н к а

Ой, увійшла я у ваші двори
та й сплеснула в долоні.
Ой, чому ж, тату, ви гнівні та злі,
не вітаєте доні?

Дзвінка підходить до свекра й перев'язує його шовковою хусткою.
За цей час хор співає.

Х о р д р у ж о к і м о л о д и ц ь

Увійшла молода у нові двори
та й сплеснула в долоні.
Уже свекор, мов день розсвітився ясний,
вийшов, вийшов до доні.

Свекор ламає калач, бере кусні з нього й мед і частує гостей.

С в е к о р

Щоб були ви такі чесні та величні в Бога,
як цей калач,
а життя щоб вам було таке солодке,
як цей мед!

Наступає пропій, свекор бере пляшку й чарку та припиває до гостей по черзі.

Хор дружок і молодиць

Ой, кувала зозуленька
на вишні, на латі.
Як я буду пробувати
в свекрушиній хаті?
Свекор лихий, свекор лихий –
свекруха лихийша.
Бідна ж моя голівонько,
моя мати ліпша.

Хор боярів і парубків

Ой, кувала зозуленька
на вишні, на латі.
Як я буду пробувати
в свекрушиній хаті?
Свекор лихий, свекор лихий –
свекруха лихийша,
Бідна ж моя голівонько,
моя мати ліпша.

Перший весільник *(сидить за столом, до сусіда)*
Абисте були здорові, куме Петре! Що чувати?

Другий весільник *(сидить побіч першого)*
Тяжкі часи, тяжкі часи...

Перший
Кажуть: страшні розбої...

Другий *(до крамаря, що сидить недалеко мовчазний,
задуманий, сперши голову на долоні)*

Ви в світі бували. Торгуйте в усій верховині
та й у доли заходите. Розкажіть нам щось нового.

Х о р г о с т е й

Про опришків, про опришків!

П е р ш и й

Може, якусь нову співанку, що про них складають.
Ви все знаєте.

Х о р г о с т е й

Про Довбуша, про Довбуша!

П и л и п *(підводиться, п'є й починає баладу про Довбуша)*

Кожух зелений на ізвори
весна вдягає молода.
Мов сині мури, мрячні гори,
кипить в сто струменях вода.
В ґруні, де скель і зір колиска,
єдина постіль для опришка,
де місяць, наче вартовий
на промінь сперся, мов на кий,
поніс там Довбуш буйну душу
й життя широке й молоде.

Незайманий, як і верхів'я,
як вся підхмарна батьківщина,
ніким не займану займати
не дозволяє він нікому.
Панів і корчмарів неситих,
що в гори сунуть павуками,
червоним із рушниць квітом
вітає він і куль джмелями.

Жінки в його долонях в'януть,
як вітром зламані лілеї.
Та ні одну не покохав ще
і серця ні одній не дав.

Про нього кажуть: навіть чорта
у таємничих, диких бортах
поцілив, мов шуліку, раз.
Тоді явився янгол білий,
мов блиск сто зір, палали очі:
– «Проси дарунків, сину, сміло,
якої нагороди хочеш?»
На це опришок щиро й просто:
«Кинь чар від куль і від отрути!»
Із цього дня ніякий постріл
його не зможе досягнути.

Лиш срібна куля, що улита
в сльозах кохання і скорботи,
зуміє Довбушеве серце
мов клин, надвоє розколоти.

Отак про Довбуша співають!

Х о р г о с т е й

От ватажок, яких не бувало!
Такого гори ще не знали!
Славний Довбуш!
Славний легінь!

С в е к о р

За красну співанку дякую
й до танцю всіх запрошую!

БАЛЕТ

Знагла лоскіт у сінях.

Г о л о с в і д д в е р е й
Довбуш!

Х о р

Довбуш!

Д о в б у ш *(стає в дверях)*

Так, Довбуш!

Ми чули про княгиню – про сонце ясне,
про квітку гірську, що не в'яне,
день білий і нічку синю.

Прийшли припити
на щастя княгині!

С т е п а н

І я й моя княгиня вітаємо вас, ватажку!

Д з в і н к а

Просимо в бояри.

Х о р о п р и ш к і в

Слава молодій і молодому,
слава весільній хаті!

С т е п а н *(відступає трохи назад, нишком до Пилипа)*

Не знаєте, що до нас привело опришків?

П и л и п

Може, й знаю...

С т е п а н

Хіба не схочуть грабувати?

П и л и п

Може, й схочуть... тільки не те, що ви думаєте...

Довбуш підходить до стола і бере чарку, Степан наливає.

Д о в б у ш

За красу, за молодість, за здоров'я княгині!
Ні, не зайво ми линули побачити диво,
справді, друзі, не перебільшила чутка:
з такою жінкою, то кожен день щасливий,
і з нею позникають з хати смутки,
мов роси, що спливуть по калині.
За красу, за молодість, за здоров'я княгині.

С т е п а н і Д з в і н к а

Просимо за стіл.

Ведуть Довбуша за стіл. Довбуш сідає побіч Дзвінки.
Хвилина мовчанки.

Д з в і н к а

Ви звідкіля до нас прийшли, ватажку?

Д о в б у ш

Звідкіля прийшли? Молодице!
Для опришка немає хати,
це вітра питати,
звідкіля прилітає.

Х о р о п р и ш к і в

Питайте вітра, куди літає?

Д о в б у ш

За сьомим грунем, за сьомим гаєм.

Х о р о п р и ш к і в

Зорі питайте, куди відлине?

Д о в б у ш

За сьоме море, за море синє.

Х о р о п р и ш к і в

Питайся сонця, куди заходить?

Д о в б у ш

За сьомий берег, де чорні води.

ДУЕТ

Д з в і н к а

Але для мене кращий спокій хати.

Д о в б у ш

Ви не хотіли б так, як я, літати?

Д з в і н к а

І коло хати сад квітчатий.

Д о в б у ш

Похміллям синіх гір впиватись.

Д з в і н к а

І коло дому шум ліщини.

Д о в б у ш

Де на верхів'ях вечір синій.

Д з в і н к а

Коли приходять ласка тиші.

Д о в б у ш

Що сон опришка заколише.

Довбуш ливиться визивно в Дзвінчині очі, а ця закриває їх віями й спускає вниз.

Хвилину клопітлива мовчанка. Згодом Дзвінка підсуває Довбушеві миски зо стравами та й знесхочу бере яблуко з короваю і подає ватажкові.

Д з в і н к а

Це найкраще з мого короваю.

Довбуш бере, сміючись. Степан іздалеку кидає на нього похмурий погляд.

Д о в б у ш

Наша прабаба теж подала
пращідові яблуко.

П и л и п *(докидає крізь стіл)*

І від нього згинув...

Степан, що весь час кружляв занепокоєний і нетерпеливий, наче прочуваючи щось злого, підходить до свекри.

С т е п а н

Мамо, вже час заводини робити.

Дружби виводять Дзвінку з-за столу. Довбуш усміхається.

Х о р д р у ж о к і п о д р у г

Ой, світе ж, мій світе,

як маковий цвіте!

Коли б була знала,

що жде доля зла,

була б діувала,

рожею цвіла.

Д з в і н к а, х о р д р у ж о к і п о д р у г

Ой, світе ж, мій світе,

як маковий цвіте!

Коли б була знала,

що жде доля зла,
була б діувала,
рожею цвіла.

Довбуш моргає на своїх легінів, виступає наперед і ловить Дзвінку одною рукою за плече. Дзвінка ховає обличчя в долоні, пручається й тріпочеться в вагажковій руці, мов злякана птаха.

Д о в б у ш *(визивно)*

У комору Дзвінку поведу – я!

Д з в і н к а *(скрикує)*

Матінко моя!

Х о р *(усіх)*

А-а-а-а-а...

Д о в б у ш *(до Степана, що кидається перед нього)*

Будеш рік набуватись, камрате,
будеш двадцять, будеш сорок,
будуть мліти вам від розкоші ночі,
але сьогодні світ до Довбуша належить,
а світ – то Дзвінчині очі.

С т е п а н *(похмуро)*

Не зробіте цього, ватажку!

Довбуш підсовує йому топірець перед очі, з різних кутів бурмотять грізно опришки.

Д о в б у ш

Понюхай бартку, камрате!
Сьогодні у Довбуша свято,
Довбуша не спинить ніхто!

Завіса падає скоро.

Оркестрова інтермедія (при темній залі).

II ВІДСЛОНА

Комора (ванькир) в хаті Степана. Праворуч постіль, ліворуч на задній стіні вікно в сад. Збоку двері. Стільці.

Трохи пізніше. Продовження дії з попередньої відслони. Пошлюбна ніч. Спершу сцена в темряві. Починає світати. За весь час тривання цієї відслони поволі й ступнево прояснюється. Біля вікна виступає з сутінків постать Довбуша, що саме кінчає одягатись, перепоясується, закладає черес і вкладає пістолі за пояс. Голос Дзвінки від постелі, що ще топе в гніі.

Д з в і н к а

Оле! Чому так скоро?

(Мовчанка).

Оле! Чому не відповідаєш?

Д о в б у ш

Вже час мені ладнатись
у дорогу. Бачиш: з-за гаю
світ прозирає. За мить над бором
викотиться сонце, мов червоний кіш,
що з нього сиплються звої проміння.
Годі! Опришки тільки тоді кохаються в сонці,
коли безпечні на своїх царинах.

Д з в і н к а

Ти боїшся, Оле! Чого?

Д о в б у ш

Я не боюсь! Але зайво
виставляти хлопців під кулі погоні.
Ми вже майже день на одному місці, і то в селі.
Чутка про нас певне рознеслась на сто конях.

З сутінків вирипає Дзвінка й, підійшовши, закидає Довбушеві руки за шию.

Д з в і н к а

Ні, не лишай мене, Оле!

Ще не йди... не пушу!

Д о в б у ш

Годі, любко, годі! Час іде! Не можу!

Може, ще колись навідаюсь. Дарунків принесу.

Д з в і н к а

Дарунків не хочу. Тебе хочу!

Д о в б у ш *(підходить ближче до вікна й дивиться в нього. Світло докола обличчя)*

Щораз більше дня...

Д з в і н к а *(захоплено, простягнувши долоні)*

Мій князь!

Матінко, чи це мені наснилось?

Було моє весілля, скрипка грала,

мене кудись вели, заводили й відводили,

а потім явився ти, князь із казки,

і поніс мене у свій полон.

Та я цієї казки не забуду

ніколи, ні!

Я тебе давно знала, про тебе говорили всі люди,
я тебе давно вже бачила у сні.

Про тебе всі розказували, що ти тут, що ти там,

що на місто з хмарою легінів,

що вчора в верховині, мов орел, сам,

про тебе складали пісень,

і не минав один день,

щоб від тебе нових чуток не приносили.

Я цих пісень напам'ять училась:

...що дужий, що гарний, відважний,

що всі жінки за ним пропадають

і кохають, і тужать, і в'януть за ним.
Я це знала напевне: він прийде,
він явиться, він стане на порозі
і скаже: я Довбуш, Дзвінко, я до тебе прийшов.
І візьме мене на руки,
і приголубить, і понесе до гір,
де вільний вітер і де хижий звір,
і буде при мені весь час.
Мій князь!

Д о в б у ш

Але там за стіною жде другий князь
і певне тисне зуби!

Д з в і н к а

Я його не знаю, він мені не любий,
він мені чужий, ні добрий, ні злий.
Матінка казали: господарський син,
батько казали: дужий багатир,
люди казали: мастків серце прагне,
полонини в нього здовж і вшир.
Ні про що не думала, нічого не знала,
барвінок рвали, вінок плели
й мене у церкву повели,
і повінчали.
Але тепер візьми мене з собою, любий!
Я віддана тобі, лишень тобі,
і більш нікому.

Д о в б у ш

Немає в мене дому.

Д з в і н к а

З тобою всюди я щаслива,
щоб тільки з тобою.

Д о в б у ш

Я не дозволю, щоб ти каралась
по грунях, вертепах та ізворах!

Д з в і н к а

Так кинь гори!
Забери скарби із підхмарних лігов,
підем в доли, униз,
де тебе ніхто не знає,
де заживемо, як пани,
де панам станемо рівня!

Д о в б у ш

Ха-ха-ха... Спокуснице! Це ти б хотіла,
щоб я опришківство кинув?
Так знай, голубко:
Довбуш не зрадить своєї долі, не зрадить!
Що раз писано мені, писано назавжди!

Д з в і н к а

І ти писаний мені назавжди.

Д о в б у ш

Неправда!
Я опришок
і вільний птах.
Облиш заходи, голубко,
ні з ким, ні з чим мені в'язатись.
Розлучимось, моя любко,
не зловиш птаха,
дарма!

Дзвінка мовкне, мов приголомшена. Довбуш дивиться у вікно.

Д о в б у ш

Тільки ось зійде сонце...
Спішитись треба до дня...

(Довбуш нагло задумується, лагідніє, голубить Дзвінку й просить м'яко)

Дзвінко, Дзвіночко! Заспівай що на прощання!

Д з в і н к а *(по хвилині надуми)*

Соловейку – князю ночі,
не дзвони в діброві!
Ніч нам з карт наворожила:
не тривать любові.

Соловейку – князю ночі,
не клич із ліщини!
Зірки наші розлучились,
одна з них відлине.

Соловейку – князю ночі,
не співай на терні!
Ніч закрила карти долі,
щастя не поверне.

Соловейку – князю ночі,
не мани із лугу.
Від'їжджає мій коханий,
може, знайде другу.

Соловейку – князю ночі,
не співай на вільсі!
Стежки наші розійшлися,
не зйдуться більше.

ДУЕТ

Дзвінка і Довбуш

Соловейку – князю ночі,
не клич із долини!
Стежки наші відділились,
мов гілки ліщини.

Соловейку – князю ночі,
не п'яній на вільсі!
Стежки наші розійшлися,
не зійдуться більше.

Дзвінка

Ні, це неправда!
Ти ще вернешся до мене,
мусиш вернутись,
конче, конче, конче...
Це неправду каже
ця пісенька сумна.
Мені свого серця не збагнути,
але воно вірить, шалене,
що доля писана нам одна
і зведе стежки наші знов.

Від вікна б'є жмут проміння

Довбуш

Вже зійшло сонце,
час мені...

Голоси опришків з-за сцени

Пане ватажку! Аго-о-ов!

Довбуш

Прощай! Ну добре, добре,
вернусь, вернусь напевне,

з дарунками багатими.
Вернусь, гаразд!
Коралі пришлю
від себе не раз.

Д з в і н к а

Тільки довго ждати не дай!

(Кидається йому на шию).

Ні, ні, не пущу, єдиний,
ще хвилину, хвилиночку,
ще трохи, трішки...

Д о в б у ш

Вже й так задовго
забарився.

(Вирвавшись, іде до дверей).

Здорова! Прощай!

(Виходить).

ЗАСЛОНА

II ДІЯ

Верховина. Галявина на одному з гірських горбів. Праворуч видніє здаля вхід до печери і залами скель. Позаду, трохи ліворуч, видно схил горба, так що можна частинно бачити, коли на нього входять чи з нього сходять. Здалеку ліс. Тут і там декілька великих каменюк. Біля одної праворуч, спертий на лікті, напів сидить, напів лежить Довбуш. Посередині на мураві розтаборилась як-небудь, без ладу, ватага опришків. Серед неї Баюрак. Дехто з опришків сидить, дехто лежить. Передвечірній час.

Х о р о п р и ш к і в

Прийде вечір – вірний друг,
втихне дня прощальний спів.
Нам, бездомним, дім навкруг,
скельні лігва – дім орлів.
Прийде вечір – вірний друг,
зір і долі не збагнеш.
Всі заснем, заснем навкруг,
тільки варта не засне.

Довбуш устряває знехотя, відрухово до хору опришків, і затягає разом з ними.

Д о в б у ш і х о р

Воле, воле – світ цей без меж,
воле, воле – птахів без хат,
воле, воле – ти нас ведеш,
воле, воле – вільним вмирать!

Довбуш підводиться поволі і виступає перед гурт опришків.

Д о в б у ш

Хлопці, відпочили вже?

Х о р о п р и ш к і в

Відпочили, пане ватажку,
готові хоч би зараз у дорогу!

На світу край чи в чортове кубло
веди, веди, веди нас!

Д о в б у ш

Жити з вами та умирать,
легіники!
Як світ чужий,
світ великий,
таких друзів
хоч весь вік шукай!

(по хвилині)

Але ще заждем,
поки Орфенюк із здобиччю приїде.
Поділим по паю, погуляєм!
А завтра –
хай кат, хай чорт!

Х о р о п р и ш к і в

А завтра –
хай кат, хай чорт!
Підем з тобою, –
знаєм, що нас жде.
Підем з тобою –
знаємо, за що!

Д о в б у ш *(по короткій перерві)*

Ці гори, ці ліси, ці долини
ще пам'ятають давню славу.
Це наша спадщина по предках, по батьках.
Тут кожний з нас, як кому завгодно,
вільний жити міг
і на чуже ніхто не був голодний,
добра доволі тут для всіх.
Але хто кликав їх
із їхнім ладом і з їхнім правом,
для них пригожим, для нас лукавим!

Для них і нас цих гір замало.
Не тісно нам колись було,
та тепер нам тісно стало.
Не жди добра, хто сіє зло!
І душі гнівом пропалали,
і серце бунтом зайнялось.
Хто має право нас судити?
Не люди, напевне не вони,
не ті, що схоплених нас судять.
Над ними перше треба суду.
Ми перед Бога кличем їх на суд!
О воле! Ти над усі скарби єдина!
Як наші очі зводимо до зір,
до тебе серцем невгамовним линею,
ми знаєм тільки давнє право гір!
Цих гір наказ крилатий
нас веде
на волі жити
і за волю стати!
І непокореним віддати
тобі, країно, вічна мати,
життя прокляте й молоде!

Х о р о п р и ш к і в

Хай хробак залізний – гак –
в башті мук між ребер вб'ють,
хай червоні сльози ллють –
краплі олива до віч,
петля, цівка, кат і чорт,
що кому від долі – от!
Ні, від лиха не втекти,
завжди найдорожча ти.

Довбуш встряває й собі, як перше.

Д о в б у ш і х о р

Воле, воле – світ цей без меж,
воле, воле – птахів без хат,

воле, воле – ти нас ведеш,
воле, воле – вільним вмирать!

З-за сцени чути умовлений сигнал. Один з опришків схоплюється і дає знак рукою. За ним схоплюються усі інші. Метушаться й повергають голови в сторону плаю, що веде схилом горба на його верх. Дехто прикладає долоні понад очі. Довбуш повертається за ними, куди спокійніший і стриманіший у порухах.

Х о р о п р и ш к і в

Справді, вже їдуть!
Усі, як один! Славно!
Під горбом зсідають з коней.
Здіймають клунки. Несуть.
Полонянка між ними. Ех, квіточка красна!
Славно, Орфенюк, веди!

Найперше виходять на горб декілька опришків з бесагами. Приносять здобич. Складають її в правий кут сцени.

Б а ю р а к *(до Довбуша)*

Може б, перевірити,
скільки привезли?

Д о в б у ш

Справді, побачу.

Довбуш відходить у правий кут, де опришки, що принесли бесаги, здають йому звіт з дороги. Видно, що плаєм угору йде Кастелянша. Виходить на горб. За нею декілька кроків задивлений у неї Орфенюк. Згодом ще кількох опришків. Між ними крамар Пилип. На середину виходить Кастелянша; перелякано роздивляється в усі сторони.

К а с т е л я н ш а

Яка незвичайна пригода!
Думаю, що тільки на Корсиці

можна таку пережити.
Заблукана в лісах каруца, зламане колесо,
напад опришків, я безборонна в полоні
жорстоких розбишак...
Куди попала я, мій Боже!
Аж серце перестало битись,
ніяк думок зібрати не можу.
О, чи зумію прихилити
їх голосного ватажка?
Добро чи зло
мене тут жде?
Мій Боже!

Її словам прислухується Орфенюк, який стоїть окремо ліворуч і весь час захоплений вдивляється в Кастеляншу, і Баюрака. Решта опришків (ті, що тільки прийшли й давніші) в гуртах, щось собі розказують. Під час співу Орфенюка і Баюрака починають звертати увагу на них і на Кастеляншу, згодом наближаються і беруть участь у цій сцені, яка власне розгрізається.

Б а ю р а к

Ех, красна панська чічко,
так кортить між панів вертатись?
А ми що? Може, гірші?
Тільки подивись: хлопці, як смереки!

О р ф е н ю к

Яка прекрасна, хоч весь день дивись!
Які в неї білі долоні!
Тільки раз такі бачив на іконі,
на іконі у церкві колись.

Б а ю р а к

Хоч старий, а погуляю!

Кастелянша щораз більше загривожена, відступає трохи назад.

Х о р о п р и ш к і в

Полонянку! Погуляти! До нас!
Полонянку! Помилуєм! Хоч раз!

Опришки заточують півколо. Поволі наближаються до Кастелянши, мов обруч, що затіснюється. Сяють у них пристрасно очі. Кастелянша бенгезить.

К а с т е л я н ш а

Боже мій! Рятунку!

Півколо опришків уже зовсім близько. Баюрак хоче зловити її за руки, але тоді схоплюється Орфенюк, що ввесь час стояв від гурту осторонь, швидким жестом лобуває з-за пояса пістоля й прискакує з ним до Баюрака. Баюрак скручує Орфенюкову долоню, постріл іде вбік, старий опришок хвтає молодика за груди й кидає об землю.

Б а ю р а к

Щеня! На мене?

Довбуш, почувши постріл, вибігає на середину сцени й розділює обидвох. З очей б'є вогонь гніву.

Д о в б у ш

Як ви сміли!
На мою здобич зводить руки!
Ви не чули, ви забули,
що кожна бранка – це мій пай?!

(По хвилині починає розглядати Кастеляншу з лукавою усмішкою на лиці).

Тепер побачим цеє диво,
ці панські ручки – білі квіти,
і ті уста, що їх пестити
опришок зможе, як і пан!

(Ловить її за плече).

К а с т е л я н ш а *(у найбільшій тривозі)*

Пустіть мене, облиште! Гетьте!

О, майте серце!

П и л и п *(який глядів зі сторони, кидас до гурту опришків)*

На Довбушевім небі

нова щовечір зірка.

Зійшла панянка біла,

погасла швидко Дзвінка.

Д о в б у ш *(нагло повертається, але все ще тримаючи
Кастеляницу)*

Хто тут згадав про Дзвінку?

П и л и п

Я, пане ватажку!

Д о в б у ш

Чув про неї?

П и л и п

Чув.

Д о в б у ш

Був у неї?

П и л и п

Був,

ох, сказати важко,

як горює, як сумує,

як тужить, як шемить.

Сохне, наче квітка на піску.

Ой, не матиме з неї щастя чоловік,

що не забуде Вам повік

весільних сватань.

Селом кружляють поговори:

Ви залишили тільки горе.

*Д о в б у ш (зняв руку з плечей Кастелянші, поринас у спога-
дах; задумавшись, до себе)*

Далека зірко, Дзвінко,
здавалось, час затер вже образ твій,
а в мене час на рвійних колах лине,
а в мене рік, це в інших десять літ,
так сповнений пригод, як хмелю повна чаша.
Вже більше рік, як ніч весільна наша
коротким полум'ям на мить осяла нас,
і соловейком раненим упало
твоє кохання, що його безжурно
я необачний без надуми кинув.
Так рік пролинув, мов пролинув вік.
Ой, не одна з зозуль мені кувала: будеш славний!
Ой, не одна з дівчат мені казала: мій коханий!
Коли відходив з сіл у гори, мов птах таємничий,
голосили, гомоніли шонайкращі молодиці.
Та чому, коли й наймення не одної
вже з пам'яті струснув я, мов дорожній пил,
мій спомин, Дзвінко, знов з тобою, знов з тобою,
і чую ріст незнаних крил.
Може, надто марнотратно,
може, надто неухажно
проходив я повз своє щастя,
забув сягнути,
сягнути в пору.
Тепер моєї постанови
вже ніщо не зрушить.
І знову, знову, знову,
тебе побачить, Дзвінко, мушу...

Загальне збентеження і здивовання, навіть переляк.

КВІНТЕТ І ХОР

К а с т е л я н ш а

Невже ж? Тут коїться щось дивне,
щось вирішається нове.

Опришок запальний, нестримний
ім'я коханої зове.

Від мене очі відвертає,
забув про мене, інший став.

О, чар міцний, що так зміняє!

Та хто ж це – чарівниця та?

Д о в б у ш

Простіть і не дивуйтесь, друзі,
панянку красна, не дивуйсь!

Опришок – соловейко в лузі,
опришок мріє наяву –

це дивовижне, розумію.

Зміняюся, чую це, о так!

Хтось кинув чар, що міцно діє.

Це Дзвінка – чарівниця та!

П и л и п

А пек! Хай щезне всяка негідь!

Щоб Довбуш мріяв і зідхав!

Вогонь був на жінок, не легінь.

Мов красну квітку, кожна брав.

Тепер застиг при пишній лялі

з іменням іншим на устах.

О давній чар, що діє далі!

Це Дзвінка – чарівниця та.

Б а ю р а к

А цур! аби не вийшло лихо!

Ой, ватажок, немов не той!

Колись був верховинський вихор.
Хто дорівняв йому? – Ніхто!
Тепер зам'явся, зм'як, на ката!
Опришок соловейком став.
Хто кинув чар, зумів зв'язати?
Це Дзвінка – чарівниця та.

О р ф е н ю к

Боюсь, що це початок злого.
Ввижалась зірка, що паде.
Знаки зловіщі – осторога
від небезпеки, що нас жде.
Вже нас не кличе, не навчас
учитель волі, хижий птах,
а давнім споминам співає.
Це Дзвінка – чарівниця та.

Х о р

Уперше Довбуш бранку залишає...
Хто кинув чар, хто так змінє?
Це Дзвінка, чарівниця та...

Нагло за сценою коротка метушня; хутко впадає на сцену пастух
Микола, голий до пояса, з розкуйовдженим волоссям, проведений
вартовим, що за ним послішає, даремне намагаючись додержати
йому кроку.

Д о в б у ш

Хто ти? Кажи!
Звідкіль попав сюди?
Як шлях знайшов до нас?

П а с т у х *(падає навколішки й простягає долоні)*

Наш ватаженьку, ясен, славен,
не гнівайтесь – усе скажу –
хай дух зловлю – ледве прибіг –

я з Космача – звідкіль і ви –
пастух Микола – не пізнали?
до вас, до вас – мене післали:
негода, катів суд, адське горе в Космачі.
Вельможний пан вогнем карає.
На наших спинах справедливість
вельможні пишуть карбачі.
За наскок ваш, за скарб пропалий, за доню панську
стократна кара нам, сердешним.

(Схоплюється з навколишок і показує на спині сліди від карбача. Знов простягає долоні).

Наш ватаженьку, славен, красен,
наш соколику гіден, ясен,
за всіх, за всіх молю, благаю:
сіромі людській,
всім погорілим,
всім потерпілим ради вас
неси ти іншу справедливість
і відверни гнітущий час!

(Оглядаючись, завважує Кастеляншу і, добувши ножа з-за пояса, кидається до неї).

Що бачу! Панська пташка тут!
Жива, без пут!
О, суче плем'я!

Довбуш схоплює його за руку. Микола, мов скажений, виривається до Кастелянші, потім поволі заспокоюється.

Д о в б у ш

Нести вам допомогу
в цю мить готов.
До пана графа дорогу
знайдем ізнов.
Та помсти не шукаєм
ми на жінках,
не ножем і не нагаєм

ми мірим справедливість
на слабих. Облиш!

(Вириває пастухові ножа).

Не вільно так!

Довбуш пускає пастуха й виступає на середину.

Д о в б у ш

Збиратись у похід!

Вантажить клунки! Лагодь зброю!

Усе добро берем з собою!

Його покривдженим дамо!

(до заляканої, тремтячої Кастелянші)

Прощайте, гарна панська госте.

Таку красуню вперше відпускаю,

не ради пана батька, знайте!

Сьогодні хочу бути добрий!..

(прикликавши порухом долоні Орфенюка, до нього)

Візьмеш пару коней,

відвезеш цю паню,

лишиш в селі у вїта.

Хай дістане, сердега, панську нагороду.

А в Космачі.

Заходь... до Дзвінки... і скажеш,

що прийду завтра під ніч.

О р ф е н ю к *(кидається вперед)*

Ватажку, батьку, хоч карайте,

але не йдіть туди, не йдіть!

Мав сон лихий: зоря упала.

Не йдіть туди, не йдіть, не йдіть!

Б а ю р а к *(кидається вперед)*

Пане ватажку! Тільки зважте:
йти через бабу недоречно –
як друг старий – це добра рада:
погуба баба – баба зрада!

Х о р о п р и ш к і в

Не йдіть туди! Це добра рада:
погуба баба – баба зрада!

Д о в б у ш

Моя тут воля!
Мій наказ!
Ладнатись! Час!
Готові?

Х о р о п р и ш к і в

Готові!

ЗАСЛОНА

Прозові твори

ПОЛІТИК

Сатиричний гротеск

Посол на сойм і відомий з красномовности судовий оборонець сидів на вигідному кріслі, заложив ногу за ногу, плечі втиснув у широке півокругле поруччя, приплющив очі, лівою долонею гладив голомозий чуб, правим ліктем оперся об край стола та вряди-годи тарабанив по ньому грубими, кощавими пальцями. Передом був звернений не до стола, але в протилежну сторону кімнати, де біля великого вікна похилилася над машиною до писання мундантка, секретарка, стенографістка й узагалі така бюроова панночка до всього. Диктував свою останню посольську промову, а мала Оля з рівно притятою над чолом гривкою підносила свої пальчики, наче тонкі палочки, ритмічно до рухів його губ і до жестів його правої руки. З черги спускала їх униз і м'якими кінчиками стукала в гудзики машинки, неначе дерев'яними ковтками. Видавалося, що ловить у наставлені долоні слова, які котилися невпинно одне за одним з уст меценаса, і кидає ними, немов зернами сухого піску, по рогових клявішах. Потік краснорічivosti плив широкими хвилями й заливав усю кімнату аж по береги стін. Здавалося, що протече крізь щілини дверей та вікон і розіллється по всіх усюдах. Славний промовець надувався від напруги, наче пухир, пучнявів, ріс, немов на дрижджах, мов би щось підносило з крісла його самого та його голос. Цей дзвенів хвилями вище, хвилями нижче, злітав угору й опадав униз, наче пір'я на вітрі. Дриждання слів, тарабанення на столі, стукіт на машинці зливалися в пливкий, сонний, рівномірний гомін. Адвокатська робітня нагадувала одне велике калатало. Меценас був держакком, секретарка бильцем, її пальці ковтками, а машинка дощинкою.

– Трах-тах-тарах, трах-тах-тарах, трах-тах-тарах...

Падали великі слова: добро суспільности, право нації, свобода думки й слова, незалежність критики, невдача

урядової політики, суспільна кривда, нехтування бажаннями загалу, конечність негайної зміни тощо. Видавалося, що крісла й стіл гнуться аж до землі під тягарем цих слів. Грізний відгомін лунав протяжно від стін. Відомий посол перервав, замовк на хвилину, перейшов у думці всі великі та сильні фрази, що їх перераховував у шпихлірі своєї пам'яті, чи, борони Боже, якої з них не забув ужити в цій промові, та впевнившись, що вже всі без виїмки використав, яких тільки вивчився в довголітньому досвіді, підніс тембр голосу на кілька звуків вище й розпочав найсильніше місце свого реторичного архитвору:

– В імені тих, що мене вибрали й тут вислали, взиваю якнайрішучіше уряд...

Укінці підлив це все, наче юшкою, довгою цитатою з найбільшого національного поета (такі цитати мав повиписувані на клаптиках паперу в своїх шухляді, щоб можна було їх знайти нашвидкуруч, коли прийде потреба, чи яка-небудь пригода до цього нагода) і вдоволено обер з чола краплини поту. Перша думка, що появилася тепер у свідомості, приносила дійсну розкіш. Товариші з партії будуть дослівно тріскати з заздри, коли почують таку чудову промову, такий шедевр красномовности. Шепотітимуть з признанням поміж собою:

– Як це вдалося старому! Ну, ну...

Як приємно лоскоче вуха такий шепіт. Наче би хтось мазав у горлі. Він ще не старий пень, він зуміє показати ще не одне, що будуть аж роти роззявляти. Почув якийсь струмисько чулощів і поворотної молодости, що проплив його кістками та кров'ю. Самовпевнене вдівілля блиснуло на обличчі. Незавважно присунувся до панни Олі:

– Що це ви? Як так можна? Може надійти пані добродійка...

Нічого, нічого. Це тільки так... А... добродійка. Вона давніше теж була така ніжненька й маленька, як ви. Така ніжненька й ма...

– Чи маю вийти?

– Ніколи. Яка раптова, який шус. Молодість.

Перерва, а пізніше:

– Де ж вам так працювати, панно Олю. Вам квітки, пташки...

Тепер немає квіток, ні пташок. Надходить зима.

– А... Осінь, зима.

Мимохить підніс долоню до чола й доторкнувся до кількох сивих волосинок, що залишилися по боках.

– Одначе бувають різні квітки, пташки...

– Чи пан меценас не мають чогось інтереснішого до балакання, як про квітки та пташки?

– Дивіться – сучасна молодь. Давніше... Але а propos. Чи наша промова вже скінчена?

– Вже скінчена.

– А не забув я в ній повалити теперішнього уряду?

– Очевидно, що не забули!

– Ну, то добре.

Нова хвиля м'якої чутливості підплила до серця. Довга низка споминів промайнула свідомістю й славний діяч поринув у минуле.

– Давніше я був не такий, як тепер. Перший галянт у нашому містечку. Почав у покійного меценаса Н. Писав так, як ви, що мені диктували. Правда, спершу моє майно складалося з двох пар штанів і старого батькового годинника, що ходив звичайно вперед, але часом і взад. Одначе покійний меценас клепає мене приязно по плечах і говорить:

– Слухай, Ромку! Ти напевне зробиш кар'єру.

Я вклонився чемно.

– Дякую дуже, пане меценас.

Аж надійшла моя хвилинка. Заповіли великі вибори до сойму. Партія шукала кандидатів на послів з нашої округи. Приїхав до нашого містечка делегат центрального партійного комітету. Очевидно, чайний вечір, гостина та на ній обов'язково промови. Мій меценас закликав мене до своєї кімнати й каже:

– Слухай, Ромку! Гати промову!

Я, звичайна річ, зразу вдавав дуже скромного. Буцімто відпекувався, буцімто боронився, а на ділі серце аж ска-

кало з радощів і тільки дрижало, щоб покійний справді не повірив моїм словам. Говорив, що недосвідчений, що я ще зеленяк, що це мій перший виступ на таку міру, але мій меценас мене по плечах і каже:

– Ей, Ромку, не будь дурний! Масти промову й шлюс.

Я повишукував із словника всі гарні ідейні слова і склав цяцьку, не промову. Найбільший клопіт з цитатами. Промову пам'ятав, як а, б... але цитатів ніяк не міг вивчитися. Кінець кінців списав їх на малих листках і ті сховав до рукава. Припадок хотів, що в останній момент, коли вже мав виголошувати промову, вложив я пенсне до лівої кишені. Звичайно, розгубленість. Такий поважний виступ, така своєрідна й важлива хвилина. У вечорі брали участь усі пайбільші тузи нашого містечка й околиці. Я сидів, наче на шпильках, ждучи властивої пори. Раптом підійшов до мене мій опікун і сіпнув за лікоть.

– Ромку, починай!

Я встав, уклонився, поглянув з тривогою в обличчя шановного гостя, що його мав честь вітати від громадянства нашої округи, спершу заїкався, але згодом голос перестав дрижати, набрав м'якості, сили й пливкості, слова поплили гладко, нічим не гальмовані. Цього вечора пробудився в мені вроджений промовець. Вражіння на зібраних було помітне. Так добрив шасливо майже до самого кінця, але щойно тут спіткнувся, наче на високому порозі. Треба було покінчити промову цитатою. У відповідному місці зручно витягнув записку з рукава та – ба. Не можу прочитати здалека, а підсунути під очі не можна, бо буде смішно. Шукаю на носі пенсне – нема. Шукаю в правій кишені – нема. Про ліву таки забув. Годі дивуватися. Таке зворушення, таке роздратування. З розпукою стараюся пригадати собі хоч дещо з нешасливої цитати. Було в ній і таке, що, мовляв, віддав для народу серце. Настирлива думка, що згубив пенсне, підсунулася на язик і я не тямлячись сказав:

- Згубив для народу серце.

Хтось у кутку зловтішно додав:

І ніс.

Наче би хто вилив на мою голову відро холодної води, наче би хто вгатив товсту голку в живе тіло. Зашарівся й незавважно вийшов на коридор. Думав, що тепер уже таки шлюс.

Аж тут хватає мене за плече мій незабутній опікун.

-- Ромку, не роби дурниць. Вертайся!

Я дещо очуняв, розправив руки, випив склянку води й таки повернувся. Пізніше грав п'ять годин у карти з висланцем центрального партійного комітету й, очевидно, програв усю свою платню. Проковтнули ми чарочок уже не пам'ятаю скільки. При прощанні стиснув мені цупко долоню. Одначе я не ворожив собі нічого доброго.

По кількох тижнях переглядав часописи й власним очам не хотів повірити. У списку кандидатів з нашої округи я на другому місці. Вибори вдалися чудово. З нашої партії перейшло в цій околиці аж трьох. З цього часу я посол з малими перервами довгі літа аж досі. Тепер є деяка слава, деяке становище, але цей перший ступінь не сходить мені ніколи з гадки. Важкий є шлях народніх діячів, як сказав поет, тільки невдячність загалу. Щоб дійти до яких-небудь успіхів, треба не одне пережити.

– Іноді треба навіть згубити свій ніс.

– Не згадуйте, панно Олю. І навіщо це все? Скажіть самі. Чи я справді щастя зазнав? Що вартувало мос життя? Тих сто чи двіста промов? Вітер. Товариші з партії сіріють з заздрости. Це хіба одинока насолода. Бо більше що? Як цей час минає, як цей час минає...

Щось м'яке обізвалося в серці, що присмрно запекло під повіками. Розледащили руки й ноги, наче би хтось звільнив напруті перше пружини. Поволі підніс хустину до очей.

На дворі пізня осінь. З одної сторони вікна капав дощ, з другої сторони капали сльози меценаса. Ставало смішно й сентиментально.

Коли головна хвиля зворушення перейшла, зідхав утомлений сльозами й споминами. Закурив папіроску. Легкий синявий димок розплився по кімнаті. Затирав гострі обриси предметів і надавав їм розвійних м'яких форм, немов на імпресіоністичній картині. Світ і люди, наче не з правдивої події.

Відомий діяч присунувся ще ближче до Олі. Тихий шепіт.

— Уже мені все остогидло. Навіть заздрість товаришів уже нудить мене. Чим виповнити порожнечу? Коли б знову був молодий, покинув би це все, жив би далеко від людей у тихому дімку тільки... тільки з маленькою Олею.

— Ха-ха-ха-ха-ха...

— Не смійтеся, не смійтеся! Подумайте, що такі справді молодий, уявіть собі, що ми тільки удвоє в тихому дімку самі... самі...

— Що це ви? Так не чемно. Так не можна. Чуєте? Ваша добродійка йде... Боже!

— Нічого, нічого. Пиш-ш-шіть!

«В імені тих, що мене вибрали послом, звиваю...»

— Але ж промова вже давно скінчена.

— А не забув я в ній повалити уряду?

— Очевидно, що не забули.

ТРИ МАНДОЛІНИ

Зав'язую краватку. Уперше в житті. Роблю це з такою повагою, наче виконував би якийсь урочистий обряд. Ніяк не йде. Затялося, засукалося, переплуталися кінці. Ніяким чином не можу схопити відповідної довжини обидвох крил. Зашморгую раз – правий кінець закороткий, зашморгую другий – тепер занадто довгий, пробую втретє – перекрутився лівий. Роби, що хоч. Перекидаю ще раз через шию – краватка виковзнула з гладких рамен комірця. Хоч губи кусай з люті. Тугий комірець настерпно гризе. Струшую з досади головою. Що знову? Ти завзялася на мене, ряба зміє, але й я завзятий. Не відступлю свого, хоч мав би морочитися з тобою ще дві години. Кінець кінців вийшов переможцем. Правда, краватка викривлена, наче в паралічі, вузол не може поміститися між твердими рубами комірця й хоче вискочити, мов камінчик з метавки. Але я гордий з довершеного діла й віддыхаю вдоволено. Шапки не беру – навіщо. Сьогодні теплий вечір, а втім тягаться з учнівським кашкетом трохи незручно. Пальцями вигладжую непокірливу гирю. Гребінчик десь загубився. Обшукую кишені. Немає. Хай його побере... Відкидаю поза уші капосну мичку й, підсвистуючи пісеньку, відчиняю двері. Господині в кухні нема. Хай собі. Хіба ж за кожним разом, коли виходжу й приходжу, мушу її про це повідомляти.

Вечір обіймає мене холодним подувом. Щось невідоме тягне до себе. У другому кутку обзивається ледве чутний шепіт: вернися. Здвигаю плечима. Це з дитячих літ якийсь нерозумний і неоправданий ляк перед темрявою. Не пам'ятаю, звідкіля взявся, й загалом не думаю про це. Чого боятися? Срібного гомону травневих хрущів над кущами бузку в городі? Улесливого шороху мишей у мрячних челюстях відчинених сіней? Розмірного стукоту власного

серця? Спокусливого усміху місяця? Широкого відгомону власних кроків? Споловілого (виляного?) погляду старої ліхтарні? Химерного танку своєї тіні? Віддай себе вечорові, мов дівчина коханцеві. Без спротиву й з солодкою тишею в серці. Уста й волосся подай поцілунками леготу, очі лагідним дотикам присмерку. Розпливися в шевелінні (?) хрущів і стань відгомонам тиші. Хай веде тебе твоя власна тінь. Обійми її, наче кохану, й дивися вгору. Вечір саме підносить чарівливу паличку серпатою місяця, хрущі гудуть: абракадабра, фокус-покус... Ти заворожений.

Хай потім ще раз народиться з нічого почуття твоєї окремішності, сильніше й виразніше, як перше, хай з шепоту хрущів випливе твоє пове «я».

Мимохіть, підсвідомо наvertsаю кроки на вуличку, що лагідно котиться вниз і поволі спливає до ріки, що в її сріблястих хвилях купається місяць, черпає з неї живе срібло й розливає його на дахи домів, наче з вузької скляної карафки. Знаю містечко, немов шуфляду в своєму табуреті. Іду безбач перед себе.

Праворуч темний, круглий провулок, на горбку похилий дім. Перед домом довгий рундук оплетений широким поруччям. На рундуку сірі тіні, намальовані невиразними мазками на чорному тлі оточення.

Три мандоліни.

Хто ти є? Чорнявий хлопець із сивими очима. Архітект скляних веж, відкривець неіснуючих на мапі світа островів, власник синьої загортки з витертими рукавами на ліктях, неслухняної чуприни, піджака з двома відірваними гудзиками й копалень срібла на місяці. У шухляді лежать безцінні скарби: том Мая з видертою останньою карткою, світлини трьох кінових зірок і стара кальоша, вкрадена в господині, що її – очевидно, кальошу, не господиню – я різав на дрібні кусні й уживав їх до лагання дірявого м'яча. Під столом валяються зіпсована помпа до надування футболу, прорвана шилочка до тонких дощочок і клаптик рисункового паперу, поплямлений киноваром. Мріяв ще довгі місяці про мандоліну, але забаганка ця не мала ніколи

здійснитися. На стіні паперова тапета з вимальованими яскравими пташками. на вікні глечик з бегонією. Над ліжком виляючий пейзаж, а за ним схований зшиток з віршами й засохла квітка від неї.

Дівчина перша й перші вірші
і місяць – мідний перелесник.
Слова палкіші, віддих ширший
і терико мандолінні весни.

Налита радістю година,
найбільший скарб – весінні чари,
захоплення снага сдина,
на все зелені окуляри.

Рундук над вулицею.

На рундуку грають.

Три мандоліни.

Хто ти є? [Пропуск. – Упор.] в чар-колесі першої молодости. Під твою подушку підложило життя макові зерна весни. І тепер усе в твоїх очах двоїться й троїться. Доми мають не вікна, але риб'ячі очі. Відчиняють темні брами й сіні, наче щелепи велетенських китів з підручника зоології. Навпроти мене виринає з них старий філософ – сивобородий щур. Хочеш утікати – я завжди в дитинстві боявся пацюків – але щур пліснявий від столітньої мудрости усміхається лагідно й вибачливо. Сиві вуси хитаються спокійно, а в глибоких скляних очах таїться якась невисловлена спокуса. У кутках грубих щічок ховається терпка судорга розкоші й слина млосно спливає бородою. Чи ти є гріх, що мене страшили ним колись батьки? Підходжу ближче, але це вже не пацюк, тільки старий дірявий черевик лежить, викинений на вулиці. Підношу його, оглядаю із усіх сторін і відкидаю з погордою на смітник. Спадає мені на думку, чи надалося б викроїти з нього лату на м'яч, але згодом махаю легковажно рукою й відходжу (?) далі. Щур, м'яч і гріх (?) переплутуються в уяві, й виходить з цього лилик. Чому [Рукопис уривається. – Упор.]

У салі було душно. Густе повітря хилилося під тягарем віддихів униз, наче мало б сплинати на підлогу. Цупко зачинені вікна не впускали свіжого подуву. Навіть ніхто й не подумав про таку звичайну й самозрозумілу річ, як розхилити крила шиб. Від задухи ставало м'ясо й кислий запах лоскотав слизові оболони, але свідомість зібраних у кімнаті була спрямована на інші шляхи. Загально говорили, що на черзі будуть сьогодні важливі справи, загально сподівалися вантажних у наслідки заяв, далекосяжних постанов і вирішень. Чутки впливали з невідомого джерела, перестрибували, мов голуби, з кутка в куток, падали з уст до уст, влітати до вух не знати звідкіля. Годі було дошукуватися їхнього початку, а поки обійшли салю, пучнявіли, роздувалися, мала булька з мила виростала в здоровий пухир. Слова рвалися, ломили, наче крихке скло, губилися, заки долетіли до вуха сусіда й несподівано виринали на другому кінці кімнати. Тут веселий, огрядний черевань розказував переливним голосом якийсь політичний дотеп, пух від сміху з власної вигадки, аж знечев'я поважнів і переривав у половині слова свою кумедну сплітку. Оце побіля зринали протяжним сиком над кріслами шепотіння, немов з кушів сполошені оси. Десяток голів зверталося одночасно в цю сторону, десяток очей блищало цікавістю. Невисловлене питання не могло видобутися з уст, тільки губи мимохіть задрижали, наче злегка доторкнені струни. Хтось витягнув шию, перехилився понад крісло сусіда, застиг пригорблений у позиції знаку питання, аж переможна усмішка майнула на обличчі. Він уже знав, він уже довідався всього. Тепер з черги його оточили допитливі погляди, повисли на устах недосказані запити, аж з таємничим усміхом почав розкривати пошепки нову вістку. Ні-

чого дивного, що в такому напруженні свідомости ніхто не звертав уваги на душевне повітря й спітнілі чола.

Частина сиділа на кріслах, зайнявши заздалегідь вигідні місця. Дехто маскою байдужности й спокою намагався безуспішно закривати справжню нетерпеливість. Друга половина розсипалася по салі стійма в невеликих гуртках. Підходили один до одного, віталися, здоровкали, розходилися. Жестикулювали, розпитувалися, усміхалися, здвигали плечима. Біля дверей хтось тягнув папіроску – на салі курити не вільно – заслонивши її параваном долоні. Члени проводу, скупчені напереді поруч стола, дивилися спокійно й самовпевнено та час від часу перекидалися словами, немовби знехотя. Мовляв, усе підготоване, уложене, передбачене, усе буде по їхній волі. Нічого несподіваного не може скоїтися, все придумали, взяли під увагу всі можливості й неможливості. А втім, усе йде своїм шляхом і не сходить з нього, усе має свою послідовність і лад, усе буде так, як буде.

Осторонь від інших у кутку стояло двох. Їх майже ніхто не завважив, бо не висувалися попереду, не старалися звернути на себе уваги. На перший погляд було видно, що почували тут себе чужими й навіть не мали наміру злитися з загальною присутніх у салі. Розглядалися навкруги недовірливими очима та вбрали уста в іронічну усмішку, їхній підозріливий погляд ковзався по кімнаті, мов по чимось далекому й байдужому. Один худощавий, низький юнак з високим, похилим чолом, чорним, угору зачесаним волоссям, дбайливо зодягнений, з раптовими, нерівними, трохи дерев'яними рухами гостро й нервово стис кутки губ. Вигладжене вбрання, сильно прасовані штани з різкими рубами, тугий комірець, кошаве обличчя надавали цілій постаті вигляд чогось необтесаного, брилуватого, кострубатого. Навпаки, його товариш був схожий на гладку ляльку з паперової маси. Вищий, тонкий, але не худий, увесь у м'яких лагідних лініях. Широкі жести закреслювали в повітрі повні півколеса. Здавалося, що не він володіє над своїми руками, але вони самі діють на власних автономних правилах. Рука підносилася на основі свого ритму чи якоїсь затаєної пружини, а не тому, що його воля так хотіла й так

нею кермувала. Голова кругла, наче місяць уповні, стриміла на довгій шиї, мов на кийку. Мимохіть спадало на думку, що ремісник – творець цієї кукли не прикрутив тісно голівки до кадовба й тому може вона впасти на землю й розбитися, наче горшок. Непосидющі, химерні очі бігали безупинно під густими віями. Волосся гладко причесане на дві сторони з рівним розподілом на самому чубі. Штани й піджак, мабуть, зроду не знали залізка й дулися за кожним порухом. В загальному перший мав у собі щось суворе, завзяте, непримиренне, другий – кумедну дітвацьку перекірливість й химерне презирство. У першого все було рубчасте, у другого все заокруглене та плавке. Перший скупий на жести, другий непосидючий і рухливий. Перший належав до тієї породи людей, що люблять кожному говорити безоглядну правду просто в вічі й ставити кожну справу руба, другий скидався на такого, що має звичку противитися все та всьому для самої насолоди спротиву, заперечувати для спокусливої розкоші заперечування. Тут похмура пристрасть і загорілість, там зловтішна вередливість.

Коли в салі почало ставати забарно та марудно й можна було сподіватися, що вже ніхто більше не прийде, розлігся тонкий голос дзвінка. Ну, накінець, – здавалися говорити десятки очей, і груди відітхнули з полекшою. Наче би хтось відпружив нап'яту струну.

ВИПЛИВАЄМО НАВЕРХ

Гротеск

Викурив останню папіроску й дивився без думки перед себе. Очі зайшли млою. Звуки оркестри плинули, наче з даліни, і не доходили до його свідомости. В ушах дзвенів одностайний шум, немов шепіт води. Скрипка голосила любовною скаргою, бубон бабахав роздратований, флейта хихикала, наче дівчина в пестошах коханця, а до його мізку впадав тільки бездушний гомін, низка тонів без барви й дзвінкости, мов букет квіток без запаху. Машиналино підводив долоню, вкладав її до кишені й виймав звідцілья папіросницю, але в ній нічого вже не було. Не знайшовши ні одного клаптика, ні одного хоч би недокурка, розчарований позіхав й обкидав тупим зором обличчя ближчих і дальших сусідів, столики, меткого кельнера, що раз-у-раз блиснув бездоганною сніжністю крохмаленої сорочки, зелені абажури, що з-під них лилися струмені цитринового срібла. Уже п'ять годин куняв над одною склянкою чаю, розмірював що якийсь час невеликий ковток, поволі з насолодою втягав до уст пахучу бронзову воду й з ляком думав про хвилину, коли в склянці не стане ні одної краплини та треба буде покинути це тепле, вигідне місце й самітно сновигати порожніми вулицями серед холодної ночі.

Значев'я очі його зударилися з чийсь поглядом, в якому підсвідомо відчув щось дуже близького. Оподалік візаві сидів при столику чорнявий юнак, що також похилився в задумі над склянкою чаю, спер виски на долоні та вряди-годи сьорбав декілька краплин. Так само часто шукав чогось по кишенях, мабуть, папіроски, й нічого не знаходив. Однаково здавався нічого не бачити й не чути, однаково поринув у крутіж власних думок, напевне, не бадьорих. А може, докладніше кажучи, обидва нічого не думали, що на одне виходить. Бувають хвилини, коли справді найкраще нічого не думати.

Відповів приязною усмішкою. Очевидно, зрозуміли себе миттю. Не треба їм було навіть слів. Очі висловили все, що було до сказання. Але ледача мертвота гнітила їх до того ступеня, що не мали навіть бажання наблизитися один до одного. Навіщо? І так нічого з цього не вийде. Зрештою, так приємно запастися в крісло без діла й без пуття й викинути із свідомости гірку дійсність, що ніяк не хотілося піднести з місця й розправити втомлені ноги. Як найдовше сидіти тут у теплому сяєві, в сонливому гаморі, в запаشنому куриві. Коли немає власної цигарки, можна затягнутися хоч би чужим димом. Тут бодай ніщо не перешкодить забути про все, про холод, відморожені пальці в дряхлих (?) черевиках, спалені гарячкою губи, тут легко обманути запахом чаю шлунок, що попереднього дня нічого не їв. Як би це чудово було, коли б оця склянка не мала дна, коли б можна було ковтати солодкий струмок безперестанку.

Однаке, на жаль, склянка мала дно. Що вдієш проти цього? Уже надходило зарання. Частина ламп погасла, інші наче би вилиняли. Заля потонула в зеленавій сутіні. Гості поволі виходили й повертались до своїх домів, до своїх жінок і до своїх буднів. Спорожніло. Послуга згортала склянки, чарки, пляшки й тарілки. Зрозумів, що годі далі залишатись. Хоч не хоч, а таки доконче треба вийти. Де? А що це кого цікавить, де він має піти, де зможе причалити в цю дошкульну негоду. Що кому до цього. Може зробити з собою, що тільки захоче, що лишень спаде йому на гадку, може навіть наложити руки на себе. Воля, приятелю, повна воля. Кульгавий собака не моргне на тебе. Кожному байдуже, що ти діятимеш із своєю багаточінною особою. Багаточінною? Цікаво! Не гни кирпичи, товаришу. На макове зерно здалася твоя вартість. Твоє людське існування так потрібне світові, як тобі лата на штанах.

Підвівся важко з крісла, випрямив плечі, покликав кельнера й заплатив за чай. Так, прошу, тільки одна склянка. Більш нічого. Кельнер усміхається значуще (?): а-а, це такий добродій. Сьогодні таких буває багато, по кількох кожної ночі. Ще добре, що за цю склянчину (?) чаю запла-

тять бо дехто й цього... Не підсміхайтеся, приятелю, бо й вас може стрінуги подібна доля. Хто зна?

В одягальні послугач подав пальто. Вдяг його жваво на себе, подякував чемно й звернувся до дверей. Послужник мимрив невдоволено під носом. Очевидно, якийсь могорич... Похнюпив голову в комір, не оглянувся за себе, не подивився в вічі послугачеві й чим скоріше вийшов на вулицю.

Гірша була справа з сусідом. Майже одночасно з першим піднісся він теж із свого місця, звернувся до кельнера й розгорнув перед ним безпорадно долоні. Звичайно, не має ані сотика при душі, звичайно, без праці. Підійшов до них власник каварні. Почервонів, надув губи, жестикулював ліктями. Грозив, що покличе поліція. Гість вивернув кишені підшивкою поверха. Свята правда, вже здавна не мав одніського сотика. Власник ще вигукував щось, ще бурмотів, накінець махнув рукою й згідно відвернувся. Які часи – замість порядних гостей самі пройдисвіти. Один з одним – казна-що. Одяг, наче в пристойного відвідувача, а тим часом... Сьогодні вже в його каварні третій такий випадок.

На вулиці перед порогом каварні стрінуги обидва товариші від склянки чаю. Перший вищий білявий, і другий нижчий темноволосий. Простягли (?) до себе долоні. Не подавали навіть своїх прізвищ, бо навіщо. Привітали-ся, наче давні добрі знайомі. Не балакали до себе нічого, тільки усміхнувся один до одного. У таких випадках усміх зовсім вистачає. Цією усмішкою сказали собі все. Пішли вулицями навмання (?). Кудюю ноги понесуть. До речі кажучи, де мали йти? Мокрий сніг перемішаний з дощем сік в обличчя. Дніло. Ліхтарні поблідли й посіріли, наче спечені морозом рожі. Вешталися безбач і безцільно. З нудьги вищий почав звирятися. Ще перед кількома місяцями [Рукопис уривається. – Упор.].

Було літо; саме полудень; на закруті плота. Поруч стояв старий дуб, що про його пень можна було сказати, мовляв, в'ється з розпуки через недостачу гармонії між своїм молодим, жовтявим листям та чорними, грубими й крутими гілляками, що дуже схожі на незугарно накреслені арабески ранньої готики. За дубом росла буйна ліщина з тьмяним, без с'яйва листям, таким густим, що не можна було бачити ні пнів, ні гілля. Понад ліщиною гущею стриміли два стрункі, веселі клени з химерно зарубчатими листками, червоними паростями з довгим намистом зелених пуп'янків. За кленами ширяв ліс – зелений, рівно заокруглений схил, що на ньому метушилась пташня, наче плем'я ельфів у траві на пагорбі.

Це все можна було бачити, йдучи польовою стежкою потойбіч живоплота. Знов лежачи в тіні дуба, з плечима, спертими на пень, і дивлячись в іншому напрямі – а ліг тут хтось, що це робив – то бачилось найперше свої власні ноги, згодом окрасць землі з куцою, цупкою травною, за нею велику купину темної кропиви, далі живопліт з терниці з великим білим повоем, перелаз, трохи далі поле, засіяне житом, наприкінці вгорі держално корогви судового радника, та на самому кінці небо.

Було гнітуче тепло, повітря мерехтіло зо спеки, та водночас так тихо; листки повисли на деревах і спали; ніщо не ворухнулось, хіба хрущі потойбіч на кропиви й та пригорща зів'ялого листя, що лежало в траві й звивалось повільними, вривчастими порухами, наче б корчилося під соняшним промінням.

Ну й далі чолов'яга під дубом; лежав, і ловив повітря, й дивився журливо, безпомічно на небо.

CAVALLERIA MARINA

Як тільки на легенько оповитий мрякою блакит неба виринула рання зоря, задріжало від розкоші море в обіймах молодого сонця. Хлюпнуло раз, другий, третій, вал піни потряс своєю сніжною гривою, покотився до берега й вирізьбивши на піску якісь дивовижні, фантастичні букви, ущух.

Востаннє сплеснули весла об водяне плесо, гострим, як дзьоб, передом врівся човен в прибережній мул, здригнувся і станув. Висіло з нього двох.

Перший: високий ріст, струнка стать (?), лискуче чорне волосся, піднесене чоло, глибокі, розумні, спокійні очі, смагляве лице, тонкий, гостро вирізаний лук уст, опановані, свободні рухи рук, енергійний, сильний крок.

Другий: денешо нижчий, голова похилена, рудявий (рудявий волос), маленькі круглі очі нервово глядять чогось по піску, уста стягнені, скорі, раптові несупокійні рухи, нерівномірний крок.

Тиша. Не говорять до себе нічого. Тільки море... Тільки чути, як вітер чеше море.

Станули на піску. Відступили від себе по кілька кроків. Спокій. На лиці вишого не дріжить ні одна риса. Нижчий з нетерплячкою обкинув зором обрій (виднокруг).

Ще спокій. Мовчанка. Ще кілька кроків відійшли в противні сторони. Тільки море... Нижчий знов нетерпляче поглянув на небо й на море.

Ніхто не кинув слів розказу, але в одну мить наче на команду витягнули оба з-за халяв ножі.

Далі спокій. Вищий похилився чогось. Може, хотів ножа на камені виострити, може, глядів за чимсь на піску, може... В нижчого заблестіли нараз дивним огнем очі. Майже нечутно прискочив ззаду до товариша і встромив ніж в його плече.

Тиша ще триває. Тільки море... Вбивник тупо, без виразу, вп'ялив очі в море.

Товариш майже нечутно зойкнув, похилився ще нище, наче б знайшов якийсь незвичайний камінчик серед піску. Один мент оба непорушно мов закам'яніли. То лиш один мент, довгий, як вічність...

Пробитий врив ліктями в пісок та рівночасно почав його копати чоботами. Нагло, останком сил підірвався, перекинувся на другий бік. Шорох піскових зернят. Знов спокій.

Побідник звернув свій погляд на лежачого. Погляд без думки, без цілі, без тямки. Хвиля тихости (?). Знеобачка розтяв повітря крицевою стрітою крик. Три звуки: Хам. Море відгукнуло відгомоном.

Рудий стрепенувся, раптово вчинив зворот та відійшов до берега. Сів в човен, дріжачими руками обняв держакки весел, відчалив від берега та поплинув в даль. Сам.

Острів обмотала ще тяжча тиша. Тільки море...

Мертві очі покинутого гляділи на безкрає море.

.....

На деревлянім костелі вежа струнка, немов гірська смерека. Вежа збудована зі струнких гірських смerek. На подвір'ї гурт молодих людей. Осмалені обличчя вихованців моря.

До громади наблизився мужчина з рудявим волоссям, схиленою головою та круглими несупокійними очима. Не звернули на нього уваги. Простягнув руку. Ніхто не підвів своєї. Мовчанка. Не бачать його. Не хочуть бачити його.

Кинув гордий, дикий погляд. Відвернувся. Відійшов.

Ні, це не може бути. Ніяк не може бути. На острові ніхто не мешкає. Від берега до острова не досягнеш зором. Куди там. Це не може бути. Ніхто не бачив. Цілком певно, що ніхто. Море бачило... Пішов геть від села в сторону, де булькотить море.

В селі гомоніли. На вендетті згинув юнак від рани в плечі. Так може згинутися хам, або герой з рук хама. Далі пішла чутка: рудий визвав все парубоцтво. Іншого виходу не мав. Але ніхто не приймив [Рукопис уривається. – Упор.].

НА ДРУГОМУ БЕРЕЗІ

Фрагменти з роману

План роману «На другому березі»

I.	6 (5. і 6. неповні)
II.	4 (4. «)
III.	2 (2. «)
V. (1. повість Мар.)	34 (34. «)
VI.	
VII. (3.) (їзда саньми)	3.
VIII. (4.) (прощання Ігора)	2.
IX. (5.) (кінець Ігора, лист Соні)	6.
X. (6) (по смерті Ігора)	5 (2. і 5. неповні)
XI. (Шут перед убивством)	2.
XII. (Убивство)	4
XIII. (промова адвоката; молитва Шуга в тюрмі)	1 (1. неповна)
XIV. (другий лист Соні?, молитва Соні... [нерозб. – Упор.] про процес)	
XV. (арештування Марка)	
XVI. (Зникає із стації поспішний, дивні події: начальник не бачить його)	1 (1. «)
XVII. (? чи пересунути наперед) (Поворот Марка з тюрми; зустріч з Сонею)	5
XIX. (Шут на стації, прибігас до своєї хати й не знаходить нікого, кличе дарма Соні)	
XX. (Сойка, телеграф про поїзд Шуга, оголошення про втечу)	9 (9. «)
XXI. (їзда Шуга 1., всідас в поїзд і починає їзду)	1 (1. «)
XXII. (Останні сигнали Сойки)	
XXIII. (їзда Шуга 2., смерть Соні, катастрофа)	
XXIV. Епілог (Антонич приходить до Марка, говорять про його повість, Марко віддас її, про глузд життя)	

Між двома берегами плила ріка.

Вітри різьбили кришталеве плесо в мерехтливій брижі, краплі дощу кололи шпильками гладку поверхню, бурі перекидали брилихвиль і каламутили непорочну прозорість води. Ріка плила невпинно, безугавно, мов час, і, мов час, танула в безбарвній долині небуття. На грані сірого обр'ю вливала чисті води в синє небо. Її крута стрічка загиналася в кілька вузлів, холодними раменами обіймала прибережне каміння, плиткою мілиною лежала в пісковім руслі. Сотнями свердлів вертіла підземні жили старих скель, аж із твердих каменюк ставали діркуваті флейти, з яких добувала тихі, пронизливі звуки. Безконечні поцілунки мокрих уст вигладжували руби скельних відломків і придавлено шушукали на лагідних закругленнях (?) кам'яних яблук. Шутер блищав із дна, наче потовчене скло.

Було щось вічно однакове і вічно змінне в поморщенім обличчі ріки. Якась предвічна мудрість старечого чола. Якась спокійна задума над всепроминанням. Якийсь шепіт підсвідомої стихії.

Міст лучив обидва береги. Мовби подавали вони собі долоні, котрі посередині взаємно себе хватали. Зігнений каблук, наче велетенський перстень, що його долішня половина закопана в землі. Ріка під мостом трохи приставала в розгоні й творила глибину. Прямовисні сукаті стовпи підносилися вгору з води, наче мозолисті, могутні руки, щоб підперти його спіралю. Плесо буркотіло з люті довкола стовбурів, аж захлистувалося білою піною. Наче милини в пральні, пучнявіли легкі, синяві бульки. Хлюпали, прискали, стрибали, клекотіли, розбігалися, мов розсипана на вітер пригорщ борошна. Знов повертали й п'ялили в надгните тіло старих пнів гострі, колючі, сніжні зуби. В літні дні вітер, мов птах крилами, стріпував з мосту тумани жовтого порошу на гладкий паркет води. Дош мив поруччя й витирав дочиста (?) щілини. Коли-не-коли чорніли підводи на хребті пригорбленого велета, наче галапасні гриби на кремезнім дубі. Під тягарем возів міст стогнав незадоволено, важко, майже ненависно. Скрипіли в'язання. Не-

прошені гості переїздили якнайскоріше й зникали в безвісті далекого шляху. Міст віддихав глибоко з пільгою й струшував із себе нові хмари курива.

В повітрі лишався тільки відгомін гуркотливих коліс, немов дуже далекий притишений стукіт у барабан.

Майже щороку повені підривали міст, але не вдалося їм його повалити від довгих літ. Тоді приходили найтяжчі хвилини в житті дідугана. Коли почув гіркий смак каламутної води, корчився з ляку, кривився, трішав з досадою, торохтів, рипів і вбивав міцніше стовпи в річище. Подібно змагун розставляє ноги, коли має відбити удар противника. Перехилював чоло навпроти хвиль і ждав. Як лиш стрінула на своєму шляху затьор, підносила ріка височенний горб і брудна, жовта стіна наступала стопудовим тягарем на мостові підпори. Лускотня розлягалася широкою луною й зливала громовим грюкотом усю долину, мов струями рясного дощу. Міст співав свою бойову пісню. Не першу й не останню. Міст завжди виходив переможцем. Правда, по кожній боротьбі його латали, заповняли нові щілини, бандажували рани, дротували, мов надбитий горшок. Але міст стояв. Проходили бурі, розталі, повені, а він стояв. І все однаково непереможний. І все однаково гордий.

Лівий, нижчий берег займала широка, рівна, вільна оболонь. Зелена таця, злегка перехилена до ріки. Раптово земля підносилася вгору. Наче кротовина, висаджена якимсь велетнем-кротом. Декілька городів, а за ними перші підміські вулички.

Гвоздики, (георгіні?), айстри, бруд, спокій і сентименталізм.

О меланхолію малого містечка! О тише синього неба, завішена над одноманітним щастям причикнутих, згорблених домів. О солодко-млявий запаху провінції!

Тут серця б'ють повільніше й, мабуть, повільніше ходять годинники. Тут усе спізнюється. Тут день є заспаний і ніч невиспана. Тут сонце сонно позіхає й під тихий вечір ліниво заплющує червоне око. Тут місяць забуває адресу останньої стації своєї подорожі і не знає, кудюю зарання вернути. Вже

світає, а він ще нудить світом над обрієм. Тут сон пахне сіном і стіни пахнуть сном. Тут весна є чутлива, як старосвітський роман, а дощиста осінь осоружна, мов дошкульний біль зубів. Тут вечір має колір какао, а світанок барву дівочих уст. Тут життя є банальне, як рима: сонце – віконце. Гітара, русяві коси, пропам'ятні віршики для дівчат, Овідій, м'ятові цукерки, стара бритва, латані панчохи, вельтшмерц, вишневий лікер, бажання направити світ, кминова юшка, широкі парасолі, мрійливі очі, кальонні, геніяльні люди до маловажних справ, порошок на біль голови, приперчені дотепи, недіяльні товариства, минулорічні журнали мод, злегка соціалізм, фіялка в петельці, світлини пристаркуватих фільмових акторок, кишені огірки, огірчення на долю, огарки недокурених папіросок, осінній настрої, ноктюрн Шопена на розстроєному піаніно

ті-ра-ра-ра ті-ра-ра

Мав двадцять літ і чорне волосся. Чого ж більше треба до щастя?

Мав уста повні невисловленого крику життя, а в голові, наче в вулю, вовтузився рій задумів, помислів, постанов. В чернетці свідомости записував вражіння жадібно, пристрасно, скоро, без застанови. Був п'яний від мрій і від своїх двадцятьох літ. Мав найбільший скарб людини – спроможність зворушення, божий дар захоплення. Ловив хвилини в душу, жадну всепізнання. Вбивав у кожний момент дряпіжні кігті. Кожну подію бажав розтовкти, мов горіх, і добути з неї ядро. Вилускати, вирвати його. З примхливої поверхні моря дійсности хотів зібрати жменюю всю мерехтливу піну. Загорнути, видерти, здобути. Для себе, тільки для себе. Сміявся білими зубами хижака.

Від спонуки до чину йшов простим шляхом. Не кружляв, не обходив, не виминав, не шукав лисячих стежок, кругойдучих доріг, крутих переходів, підземних коридорів. Біг

навпростець. Перешкоди або розбивав, або перестрибував над ними. Але не волікся вигідно довкола них, ані не повзав попід ними. Усе брав дослівно. Життя розумів як життя, отже, як те, що вічно живе, росте, ворущиться. Відчував глибиною свого «я» божественну всезмінність дійсності. Кожним нервом співзвучав з мелодією оточення. Широко розплющеними очима глядів на світ. Одним поглядом хотів обняти тисячобарвність цього, що бачив. Одним напруженням вух бажав схопити в акорд різнотонність, що дзвеніла довкола. Одним віддихом старався вдихнути ошоломну запашність природи, одним дотиком випити розкіш нервів при зіткненні з речами. На кожне явище протидіяв усім єством, був наче настроєна скрипка, яка на кожний доторк відповідає доглибним (?) відгомоном. В кожну справу вкладав себе без решти, без застережень, без задержання відступу, без конечної відстані. Коли йшов під гору, мусив вилізти на шпиль, коли впадав до води, поринав на дно. Не вмів ніколи задержатися посередині. Був справді молодим.

Однаке навала вражіннь оголомлювала його. Переживав кожну найзвичайнішу, найбільш буденну подію з потрійною силою відчуття, й тому надмір почувань не міг знайти собі місця в малообіймистій свідомості, розбивав рамці, розсаджував межі, виливався поза берег душі, немов свіже пиво поза край склянки. Переживань не вибирав, сприймав усі, як приносило їх життя, схоплював усі без огляду на їхню справжню вартість і корисність. Наче втомлений робітник п'є в гарячий день холодну воду, не дивлячись на те, що може собі зашкодити, наче дитина, яка жадібно ссе яблуко не вважаючи, чи воно спіле чи зелепуга, висмоктував ласо з кожної хвилини можливо найбільшу кількість зворушення (емоції?). Не диво, що його свідомість була немов шпихлір, в яким лежать порозкидувані без ладу одні на одних різні прилади потрібні й зайві, важні й байдужі, нові й давні, цілі й пожовані, в яким лахміття, цундри, ганчірки, катрани, відламки ржавого заліза, вирізки порохнявих дошок, кусні потовченого скла, позагинані цвяхи, шкамаття пожовклої бляхи та всяке інше шпаргалля лежать усуміш з недавно придбаними,

пожиточними, бездоганними речами. Звичайно, що уявління, користуючися такими нерівними й різновартними засобами, не могли діяти цілком правильно. Витворювався зрозумілий розгардіяш унутрішнього життя. Безладно накопичені вражіння не дозволяли поневолити підземних, невидимих струй душі. Його воля переносилася радніше на зовнішні справи, але не вміла загнuzдати власних підшкурних гонів. Межі свідомости, передсвідомости й підсвідомости, з природи крихкі й невиразні, ставали ще більше плавкі й бгачкі, залежні від настрою, від найменших спонук хвилини й оточення. Майстерство свобідного володіння своїми гонами було йому ще чуже. Внутрішня перегаць була збудована з дуже ламкого матеріялу. Бурхливі сили, котрі діяли в сутеренах душі, легко й без труднощів переходили на поверх свідомого. Душевна будівля хиталася часто від власних землетрусів.

(Марко – таке ймення мав син судді Мартовича) ? – це був (?) трохи дивний юнак.

Ви бачили сьгодні мого героя? Не стрінули його випадково на місті? Може, не доглянув вас, може, не встиг здійснити капелюха на ваше привітання, може, перейшов безбач мимо вас? А може, ви його не добачили, ідучи в коловороті своїх клопотів і турбот? Може, його не пізнали в метушні буденних журб? Він так гарно, щиро, сердешно всміхається до знайомих. Ви здвигаєте плечима, дивуєтеся, кажете, що не знаєте його. Але ж ні... Ви його напевно вже десь колись зустрічали. Подивіться тільки до закомірків своєї пам'яті, перетрусіть її підсвідомі закутки, перегляньте її таємні нетрі, а знайдете його зовсім виразний, чистий образ. А втім... хай буде. Прошу дуже.

Представляю героя моєї повісти.

.....

II

Вокзал поволі спорожнів.

Поїзд у сторону столиці від'їхав перед п'ятьма хвилинами, найблищий спішний мав переїздити аж за годину, а особовий за повні дві й чверть.

Ті, що висіли, найняли дорожки (?) або таки піхотою поволіклися до віддаленого більше як один кілометр містечка. Кількох брудних і пелехатих жидівських крамарів ще якийсь час коріцмалося з навантажиними скриньками й товстими чемоданами, але незабаром і вони зуміли дійти до ладу зі своїми клунками та покінчили завзятий торг з худощавим, наче тріска, візником за ціну перевозу. Обсіли бричку так густо, щоб між них та їхні в'юки не встромив навіть голки, стара, знуждована й сухоребра, як її власник, кандиба зігнулася в чотири погібелі, луснув батіг.

Згорблений, кошавий сторож, що відбирав зужиті білети, глянув мутними, байдужими очима за останнім пасажиром, сплюнув у кут і зникнув у дверях. Касир замкнув своє віконце, перейшов до сусідньої кімнати, закурив папіроску й почав сердешно позіхати. Урядовець руху поплентався до канцелярії, зняв свою червону шапку, обтер хустиною піт з чола – був жаркий, духотний липневий день – впав у фотель, мов до якогось глибокого рову, відітхнув і став щось читати.

Надходив поволі вечір.

Замок гамір. Стало важке безгоміння. Начеб небо білою ватою хмарин обкутало всі речі й відібрало їм спроможність звуку. Довгий час було так безголосно, що тиша аж лящала в ушах. Лінійні рухи грязли в безмежнім спокої повітря.

У ждальні третьої кляси спав на лавці якийсь волоцюга неозначеного віку й професії. Його вайлувата постать лежала безрухо, мов сукаста колода. Дівчина з буфету ловила настирливі мухи й дивилася без думки в замурзане та поцятковане комахами вікно. Її рябе від веснянок обличчя виявляло безкраю, дошкульну нудьгу. Очі втратили весь блиск і були наче два відламки звичайного, мертвого скла з якоїсь розбитої шиби. Довкола бочки з содовою водою деренчала мушва невдоволена, що не може дібратися до спокусливого питва. Ледве чутний бренькіт дзвенів, мовби здалека, з глибини або з-під кльоші й уже на кілька кроків розпливався, танув, розвіювався в густім, наче мід, повітрі.

Навіть реклямові плякати на стінах, котрі привикли невпинно кричати, немовби притихли (?). Ніхто їх не слухав,

тому зашарілися, примеркли, вилиняли, знизили голос. Начеб їх заціпило.

Наближався вечір повільною ходою.

Спека, дійшовши до найвищого ступеня натуги, почала незаметно (?) меншати. Розжарений пісок на пероні став помалу холонуту. Золотий диск сонця, кинений невідомими руками зі сходу на захід, долетів до своєї мети. Стояв просто над рейками, які прямували також у ту саму сторону. Далеко на заході збігалися в одну пряму лінію й, наче тонкий дріт, устромлений у небо, танули (?) в незнанім. Сонце, завішене над рейками, подобало на полум'яну льокомотиву, що їхала в далекий незбагнений світ і покидала самотній двірець, щоб завтра зарання знову до нього вернути з противної сторони, щоб по короткій ночі вогняним струменем виплинути на протилежнім кінці залізного шляху.

Блиск падав на шиби вокзалу й грав на них великими, химерними плямами щирого золота. Це був останній прощальний поцілунок сонця й скла. Сонце, що від'їздило рейками до невідомої стації на заході, лишало за собою золотий сигнал свого переїзду.

Земля, обдротована, наче старий горнець, рейками, віддихала. Втягала в свої чорні, закурені вугляним димом, запорошені сажею груди свіжий холод, що його приносили на своїх раменах перші тіні. Рейки, набрякли від жару, тепер корчилися й вертали до своєї первісної постаті.

До вокзалу прийшли нові гості. Найперше старий халамидник. Двигав чималу скриньку й сапав, мов попсована машина. Пришкандибав до ждальні, скинув свій вантаж на саму середину головного стола й вийняв з кишені халата капшук із тютюном. Хустиною обтер піт з обличчя, яке мало барву мазі, що осідає на дні люльки. Вічно переляканими очима обвів довкола й посадив на лавку біля стола самого себе – людський клунок.

Пройдисвіт із кута пробудився, вирячив зіниці, розправив руки, закахикав голосно й перевернувся на другий бік. Дівчина з-за буфету стрепенулася, машинально підвела голову вгору й надула невдоволено пузате лице.

За хвилину вкотилася з гамором крізь широко відчинені двері огрядна, ставна міщанка в великім білім шалі. Гримнула своїм чемоданом об лавку, ловила неспокійно грубими устами повітря, немовби воно втікало від її губ, холодила себе кінцем шалю й зітхала могутньо (?) повними дужими грудьми.

Стація почала оживати. Непорушність липневої спеки став розганяти вечірній легіт. З недалеких сосон добував лагідні, боязкі, шумливі звуки. Підбадьорені мухи й собі завели голосніше. Гуділи передсонну шепеляву пісню. Комашиний бренькіт і сосновий шум зливалися разом в одностайний, текучий гомін, що нагадував тихе дзюрчання малого потоку. Вибивався понад них вищими тонами нерівномірний, невгомний дзенькіт рейок, що тоншали під дотиком холодних долонь надходячої ночі. Брязкіт цей був схожий на легке, ніжне торгання струни «е» на скрипці. В міру, як тахнув бзик мушви, вилітав угору деренькіт залізного паліччя, подібно як вигук флейти вистрілює понад повільну течію оркестри.

Навкруги двірця заметушилося. Невідомо звідкіля висипався гурт залізничників. Сновигали туди й сюди, вешталися з кута в кут, тягалися по всіх усюдах. Рогаті сині шапки заглядали до ждальні, зазирали до буфету, кружляли довкола сигналового стовпа. Сині шапки вітали одна одну, здоровили себе, сміялися, перехилювалися. Синя шапка зацвіла в касовім віконці. Сині шапки випливали й щезали, підносилися й танули.

Раптово над плямами синіх шапок заблищала червона керівника руху, який з урочистою повагою розпочав свою подорож з одного кінця перону на другий. Червона шапка йшла гордо й байдужо до оточення.

Ждальня стала майже повна. Тисячний раз повторялися тут ті самі події, настрої, переживання, почування. Тисячний раз дивилася ця звичайна, невибаглива кімната на все однакову, все таку саму різношерсту (?) юрбу, тисячний раз слухала кахльова піч завжди таких самих розмов, тисячний раз нарікали тріскотною лавки на гнітучий тягар клунків та їхніх власників, тисячний раз дурманіли (?) кульгаві столи від хмар тютюнового курива.

Обличчя залягла одночасно нудьга й гарячка. Німе отупіння й нервові подразнення. Підсоння залізниці почало діяти. Свосвідний настрій вокзального коридору та ждалень хватав у свої кігті серця й мізки, входив з повітрям у груди, розгнуздував в'язання м'язів, пушав думки в рвучий крутіж, вирівнював світовідчуття поодиноких людей, нищив окремі одиниці й творив з кількадесятьох осібняків безформну, поневолену ним, податливу, безопірну масу. Теплоота тіла підносилася, живчик бив скоріше, думки ставали легкокрилі, але зате безладні. Стан менш-більш такий, який буває по сприйнятті (?) малої частки алькоголю. Скажім, по двох чарках горівки.

Перед касою стояв довгий хвіст. Касир машинально підносив голову й без іскри заінтересування (?) звертав мовчазний питальний погляд на добродія, що спітнілий, розгарячений, задиханий підкочувався з черги перед віконце й витиснений перше, мов цитрина, тепер бовтав язиком і лепетав щось під носом. Накінець видушував з горла назву цілі своєї подорожі. Урядовець відвертався одноманітним, бездушним оборотом, підходив до шафи, шукав квитка, пробивав його – все однаковими, повільними, неживими рухами. Тимчасом останні в ряді різкими, неритмічними жестами висловлювали свою невгамовність і тривогу. Їхня нервова метушня відбивалася яскраво від апатичної пинявості продавця. Підтюпшем перебирали ногами на місці, крізь плече попередників зазирали неспокійно в квадратний отвір, що в нім являлися козирьок (дашок?) шапки та ніс. Струя дрижання переходила людьми, мов електричний струм дротом. Здавалось, що якась сила втягала поволі живий мотуз пасажирів досередини. Він скорочувався, корчився, але все-таки ввесь зникнути не міг.

III

Марко всів до поїзду.

Бгачко вискочив на східці, легко перекинув себе на поміст, струсив сніг з пушистого, хутряного коміра й з рукавів, поправив пальто, відстебнув горішній гудзик, гуп-

нув кілька разів черевиками об підлогу, аж облетіла груба верства м'якої, білої вати, що обкутувала їх із усіх сторін. Несучи перед собою свої клунки, наче щит, увійшов до середини вагона, перетиснувся вузьким коридором, знайшов незайняте місце побіч якогось лисого добродія, поклав на полицю чемодан з книжками й платтям, зсунув з рамен плащ, на яким лишилися ще рештки снігового борошна, обтріпав їх старанно, витер сніжну мазюку з крил капелюха й сів вигідно на лавці.

Була щойно четверта година по полудні, але грудневий вечір скоро розкидував свої довгі тіні. Падав сніг великими клаптями, обсипував шапки залізничників сивим пір'ям, лягав на темних хутрах пасажирів ясними плямами, обкутував залізне поруччя поплутаними сірими нитками, білів розпорошеним вапном дахи кіосків, що виглядали наче базарні буди під широкими, полотняними парасолями, борошнів м'яким, сипким піском увесь перон, обвивав льняним прядивом капелюхи. Мокнули шибки окулярів, наче від сліз, холодна вогкість спливала за коміри, ноги грязли в мігкому пухові. Легкі сніжинки кружляли безшелесно, заточували обіймисті колеса та спіралі, підносилися вгору, обпадали вниз, задержувалися на коротку мить безрухо в густім від мряки повітрі, перехилялися, мов шалі човники, то в одну, то в другу сторону, виверталися й по довгім герці тихо сідали на землю. Срібні бджоли вилітали з вулія неба й роєм укривали світ.

Під абажуром падучого снігу вокзал палахкотів лампами. Крізь снігову заслону набирало світло чудової молодшої барви. Сніжинки в світляних смугах іскрилися, наче справжні кришталі. Ліхтарні кидали розкішні жмути сріблявого блиску. Великий двірець був схожий вогнями на могутню ракету. Здавалося, що за хвилину казкові лосняві стовпи розприснутья, розіллються, хмарою іскор розвіються в чорних нетрях ночі.

Марко не прощав нічого. Вертав до рідного містечка, до батьків. Байдуже дивився на скляну гору вокзалу, на рясно освітлені будівлі, на блискучий букет різноколірних світел.

Гудок.

Десяток долонь у шкурятяних рукавичках піднеслося вгору й лінивими рівномірними жестами давали знак прощання. Крізь заквітчані морозом шиби поїзду було видно тільки тіні замкнених усередині людей. Невиразні обриси голів, розпливчасті зачерки облич. Химерним льодовим рисункам на вікнах надавало тисячолямне (?) світло не дійсної, неземної краси.

Валківничий підніс руку:

– Від'їзд.

Останній сигнал (семафор?).

В вагоні не було натовпу, але теж і не зовсім порожньо. Загалом вигідна їзда. Коли Марко розглянувся ближче по переділі, побачив, що має ще дев'ятьох товаришів подорожі. Довгий час сиділи мовчки, похнюпивши голови. Одностайний ритм смоків та коліс колихав до сну, повільний темп заплющував очі й розледашував думки й м'язи. Рівномірний стукіт гудів глухо в ушах, втискався під череп, вбивав цвяхи до мізку, шумів беззвучно в голові. Чавунка захлистувалася гугнявим співом, ретязі хрипко скрипіли, ланцюги клацали залізними зубами, в каглі шевеліло (?), розігріта пара сичала в руках, що ними розходилася по всім поїзді, наче кров жилами по тілі. Обгортало бездушне отупіння, обіймало чоло слизькими долонями, обтяжало руки та ноги лінощами, хвилювало живчик, затемнювало зір. Запах окису вугля (H_2O ?) дражнив слизові оболони носа. Невпинне гойдання давало устам солодкавий, млосний смак. Одноманітна музика хватала за горло, спиняла віддих, гальмувала працю свідомости й усипляла ум.

Початок їзди залізницею звичайно впливає в цей спосіб, приводить до сонливищ, розледашіння, безтямности, бездум'я, дрімоти думок, невразливости. Нагадує це настрій, який переживаємо, викуривши більшу кількість папіросок одна по одній безперестанку. Буває в нім своєрідна розкіш, що її справляє повна безчинність свідомого й хвилеве звільнення волі. Одначе це самопочування хутко минає. Припливає друга хвиля залізничного настрою.

Назовні (?) виявляється вона охотою до балачки, оживленням, заціптивістю, ворушкістю (?). Підсоння подорожі починає розігрівати, теплота тіла [пропуск. – Упор.], серце б'є живіше, кров кружляє швидше.

.....

*

(їзда саньми)

Я знав дівчину.

Мала дзвінке ймення: Соня.

Але її тепер уже немає.

Це таке звичайне, буденне, а однак цього досі не можу зрозуміти. Повторяю безліч разів, уговорюю собі безугавно, що вся ця історія така банальна, наче любовний трикутник з французького роману, й ніщо не помагає. Думаю й не можу розчовпати. З кожним днем наростає подив над (?) нерозгаданою плутаниною цього, що називаємо дійсністю. Де знайти лік на давність життя?

Чи ви знаєте час першої любові?

Тоді, коли римуємо: її – солов'ї та кохана – омана. Тоді, коли паленієм при стрічі з молодими жінками, коли носимо в нагрудній кишені кілька світлин знайомих красунь. Тоді, коли пишемо ночами невислані листи до незнайомої. Тоді, коли граємо на мандоліні й ходимо на лекції танців.

Маємо обов'язково зле зав'язану, але зате багатобарвну краватку, а в неділю пополудні вкладаємо до петельки квітку. Коли це весна, фіялку або незабудку, коли осінь, очевидно, айстру. Коли представляють нас їй, шурхаємо незручно черевиками, коли стрінемо її на вулиці, робимо широкий, півкруглий (?) мрійливий оборот капелюхом.

Що нам лишилося з цих літ?

Терпкий запах молодости й тихий шелест запорошених книжечок віршів. І це дурне питання, узятє з трафаретної, сентиментальної пісеньки.

Вони мають пам'ятники в рожевих оксамитних обгортках. Подають їх з соромливою усмішкою. Уписуємо тут

віршики (очі – ночі, мрії – вії), малюємо рожу й кусень блакитного неба (найдешевіша гудзикова фарба), а іноді додаємо грецьку цитату. Очевидячки тому, що вона грецької мови не вміє. Звичайно, треба показати в чому-небудь свою вищість. Накінець підписуємо з темпераментом доконче відвічне штаббухове: на незабудь.

Балакаємо з фаховою знайомістю про жести рук Грети Гарбо й про блскленд (?) у ситківці. Вираховуємо докладно швидкість їзди на годину Буготті та Альфа Ромео. Робимо підсумки останніх м'ячевих змагань і передбачення на майбутнє. Трудимося над такими важкими питаннями, як, наприклад, чи кращі є білявки чи чорнявки, або в який спосіб поліпшити світ і усунути з нього злидні та горе.

Усе жде на нас. Усе існує тільки тому, щоб ми мали що направляти, поправляти, виправляти, справляти, розправляти, приправляти, доправляти, відправляти. Хочемо змінювати, відкривати, здобувати, винаходити й з тяжкими джаганями йдемо розбивати замки давно відчинених дверей. Бажаємо, щоб усе було простолінійне, рівне, явне, ясне, зрозуміле, очевидне, наглядне, відкрите, мов на долоні.

Навпаки, життя заплітас нас у складний коловорот вражінь та подій, веде на перехресні стежки колишнього, сучасного та прийдешнього, каже розбирати нам поплутані сліди минулого, пізнавати заслонені дороговкази теперішнього й відчитувати нечиткі знаки майбутнього. Кладе нам перед очі нерозбірну мережку, ускладнює кожне найпростіше, найзвичайніше явище, заслонює мерехтливими змінними брижами таємну, тривку глибину, показує в нутрі кожної речі незбагненну загадку й лишає нас самотужки. Бунтується проти цього наша вдача, наша снага, наша кебета, наш підсвідомий гін. Ні, ми не будемо розмотувати ниток, розкутувати плетива, розплітати нерозгаданих вузлів, розв'язувати загадливих (?) ключок, розшифровувати тайного письма. Ми гострими молодими зубами розчавимо твердий горіх загадки життя. Зашморгнуло нам життя на шию петлю таємниці, але вона не задушить нас, ми її розхрістаємо нігтями,

розцундримо губами, звільнимо п'ястуками. Не хочемо розкладати мережива дійсности, ми його розсіпаємо, розсмикаємо, роздеремо на дрібні торочки. Розпорпаємо пальцями глиби невідомого. Коли не можна розплутати сіті, то її потнемо на шкамаття, розтягнемо на малі мотузки, зімнемо нагамуз. Ми не будемо переговорювати з життям, тільки боротися з ним до крови, змагатися до втрати тямки, хоч би прийшло грізти яснами, хоч би прийшло штовхати чолом, колоти лобом у кам'яну безвість.

Одначе, ворог утікає перед нами, грається з нами, наче блимавка з заблуканим мандрівником, або зрадливо вдаряє ззаду. Стукаємо жменями в порожнечу, вивалюємо неіснуючі двері, здобуваємо уявні фортеці, причалюємо до несправжніх пристаней, сіємо зерно на воді, різьбимо статуї з льоду, підписуємо свої прізвища на каменях, митих дощем.

Гіркий, мов хиціна, смак розчарування.

Ця хвороба появляється незавважно при переході з віку хлоп'ячого до юнацького. Приходить от так собі, з нічого, з повітря. Тоді не можемо собі знайти ніде місця, бокуємо від товаришів, відчужуємося від батьків, цураємося давніших розваг, не цікавлять нас дотеперішні зайняття. Тоді звичайно починаємо курити й димом намагаємося заспокоїти дрижання розстроєних струн душі, утихомирити внутрішній неспокій, заглушити безосновний (?), безпричинний ляк. Захлистуємося куривом, кашляємо, кахикаємо, шумить від нього в голові, але зате тупіє на хвилину розгнuzдана вражливність нервів. Вештаємося бездумно по кімнаті, сновигаємо без цілі вулицями, придивляємося довго на вітрини й нічого не бачимо, поштовхуємо ліктями прохожих, ходимо неправильною стороною, кружляємо тими самими хідниками, повертаємо мимохить до тих самих місць, переходимо без потреби з одного боку на протилежний, підглядаємо ненароком, безважливо, без власної волі вуличню метушню, хоч, по правді, не цікавить нас, не займає нашої уваги, є зовсім і зовсім байдужа. Невміло ставимо крок, підносимо ноги невлад, що іноді заплутаються на якій-небудь розколіні чи просто таки між собою,

наче дві цупкі, негнучкі палиці. Ловимо гав, витріщаємося на оточення, мовби не мали нічого кращого до роботи. Бажаємо, щоб міський гомінливий веремій задурманив нашу схвильовану свідомість, немов алкоголь. Хочемо впитися лунким, галасливим, гучним, різким, яскравим сум'яттям і забути про все, забути про самих себе, забути про своє існування. А в цьому дзвінкому гаморі, у цьому метушливому житті чуємо свою гостру окремість і неподільну самотність. Утікаємо перед хижими кігтями життя в пустелю міста. Бо справді, людина найбільше самотна є в юрбі.

Коли ми на селі, волочимося нестямно полями, топчемо вигинчасті, круті межі та борозни, толочимо повісма скиб, талуємо зелені вигони й облоги, талабанимо мочаківиння, грузнемо наосліп у калюжі, манджаємо навмання непрохідними чагарями, чалапасмо навпростець колючою гущею, а під вечір вертаємо додому покалічені, закривавлені, виснажені, утомлені, знесилені, обідрані, обхлюпані, замурзані, заязовані, заболочені. Шукаємо цілющого ліку природи, а може, квітки папороті, синьої пташки, того, що недосяжне, неспійманне, нездійсненне. Утеча від себе самого. (? II) І одночасно погоня за своїм «я».

Стоїмо довго, довго біля вікна, похиливши чоло на долоню, спираючися на лікті. Дивимося невидючими очима в імлісту далеч. Не думаємо ні про що, зовсім ні про що. Це говорить підсвідомість, але ми її мови не розуміємо. Чуємо дивний стукіт до дверей свідомости, але його значіння не вміємо схопити. Хто стукає? Хто кличе? Навіщо?

*

(Прощання Ігора)

Ми стояли на коридорі вокзалу.

Від перону вливався кислий запах диму та вугілля, від подвір'я ззаду плили широким струменем свіжі пахощі бузку та жасмину, що цвів у городі побіля двірця. Із ждаль-

ні, наче з печі, виповзали густі хмари тютюнового курива, змішані з млосним випаром людського поту. Усе це вертіло терпко в носі. Хотілося пчихати, наче від сильної табаки.

Крізь брудні шиби вікон сміялася весна яблуневим квітням, немов молода дівчина білими зубами.

Відчиненими дверми влітав із саду запашний, бадьорий вітер, але швидко перебивався крізь стухле повітря в нутрі й якнайскоріше втікав другою стороною на вільний простір. Лагідний протяг холодив гарячку спітнілих чіл.

Велика тягарова вага рипіла протяжно й хрипко, двигуючи на своїх дерев'яних плечах кучугуру клунків.

Ти був спокійний. До цього ступеня спокійний, що мене це навіть дивувало. Рухи самовпевнені, смілі, погляд звичайний, хода сильна, рішуча, на устах лагідна усмішка. Навіть сліду якогось більшого зворушення, якогось унутрішнього потрясіння. Зовнішній вигляд і поведінка зовсім такі, як перше. Мовби між нами ніщо не скоїлося, мовби між нами не стала висока стіна, не відділила нас, не відмежила, не перегородила, не розв'язала, навіть не діткнула вузлів нашої приязні. Дивилися один на одного так широко, вільно, по давньому, без жадного збентеження, без жадної недовіри. Мимохіть виринула радісна думка, що все ж таки наше побратимство сильніше від жінки, що заковиря (?) долі не кинула на нього навіть найлегшої тіні.

Ми не бачилися від кількох місяців. Тоді по цій жахливій пригоді з вовками я вернув до містечка, ти лишився в себе на селі. Учора ти приїхав до мене, балакав багато на різні теми, був оживлений, говіркий, зацікавлений усім, охочий. Одначе про пережиту подію й про Соню за весь час навіть не згадав. Я розумів тебе дуже добре. Від першої хвилини зустрічі вже знав гаразд. Так треба, так конче треба. Її не було, її напевне не було, її треба викреслити з нашого життя, треба вичеркнути з нашої свідомости, виключити, виділити, викинути з наших «я». Губка часу вимаже її з таблиці нашої пам'яті. Але в глибині підсвідомости підносився сильний голос бунту, та я чавив його непощадно таки в цю мить. А ти?

Сьогодні ти був, може, трохи менше балакучий, але загалом нічим не зраджував сумного чи неспокійного настрою або схвилювання. Уражала мене тільки одна маловажна подробиця, що її я ледве й завважив. Ти був зодягнений занадто поважно, сливе що й урочисто. Чому ти надяг на себе в цей весняний ранок своє найкраще чорне вбрання? Чорна краватка, що ти її досі ніколи не носив, надавала тобі безмаленько жалібну вподобу (?). Раптово став якийсь задумливий і серйозний. Проте ніщо не здавалося колотити твого спокою та рівноваги, на погляд ніщо не каламутило плеса твоєї свідомости.

Ти ждав терпеливо своєї черги перед касою. Я перекидав з нудьгою байдужим зором по розгарячених обличчях і нишпорив ним марудно по запорошених спинах. Накінець касир, жовтий з досади, наче гарбована шкура, скінчив ляяти перелякану селянку й ти видобув з горла касового віконця для себе квиток.

Був уже крайній час.

З рипливим стукотом буферів, постогнуючи з утоми, вкотився поїзд. Сопів, наче хворий на ядуху дід. Блендаючи ретязями, шкандибав хвилину, мов кінь, що йому затиснено зубело, трясся, теліпався в смішних, кульгавих підстрибах, аж доки не присів. Бризнув з димаря високим водограєм курива, порснув з боків струмками пари, мов надутий пухир, що його раптом передіравлено. Випльонув з вагонів кільканадцятьох пасажирів, щоб на їх місце прийняти нових.

В останню мить я купив на пероні від обідраного хлопця жмуток білого бузку й подав тобі. Тоді мимохіть пригадав собі, як колись у дитинстві було навпаки, як ти приносив мені до шпиталю свіжі букети, а з ними запах весни. Ти всміхнувся добряче, але знечев'я споважнів. Довго, довго тиснув мою долоню. Очі загоріли дивним вогнем і швидко погасли. Навперемінку блищали й попеліли холодом. Уста мовчали.

Наприкінці висмикнув свою руку з моєї жмені й побіг на східці вагону. Скоро, хутко, мовби тебе щось гонило, мовби тебе переслідувала якась думка. Двері обійняли тебе й заслонили.

Зарокотали колеса.

Я метнувся за поїздом, що втікав переді мною, задиханий димом.

Раптом відчинилося вікно одного вагону, вихилилася голова, а вітер доніс до мене тихі слова:

Будь щасливий... з нею!

*

Кінець Ігора

Я не міг заснути.

Перекидався з правого боку на лівий і навпаки, пхав долоні під подушку, витягав їх звідцілья й клав на ковдрі, знову переносив їх на подушку, але це нічого не помагало. Заплющував насилу очі, старався зовсім, зовсім не думати, викинути з свідомости всі гадки, вимести їх, мов сміття, пробував рахувати: один, два, три, чотири.... Але все дарма. М'яка долоня сну не лягла на мойому чолі.

Годинник стукав на стіні рівно, розмірно, ритмічно.

Одначе, моє серце не дало достроїтися до його спокійного темпу.

Уява хвилювала, мов розбурхана вода. Думки, наче брижі, впливали, мерехтіли, вовтузилися, плуталися, проблискували, дрижали, яснішали, темніли й танули безслідно. Розприскувалися, мов іскри, й гасли. Але в підсвідомості родилися нові й знову вистрибали на поверхню. І знову маяли, блимали, кружляли, доки не потухли й не розплилися. Це повторялося раз-у-раз, раз-у-раз, безперестанку. Якісь дивовижні примари, розвійні тіні, розпливчате привиддя, постаті без обличчя й обличчя без обрисів, знайомі й незнані, близькі й байдужі, гостродійсні й імлісті, виразні й туманні, чітко нарисовані й безформні, мінливі, метушливі, плавкі, воружкі, рухливі й непорушні, легкі й олив'яні, невпійманні, безбарвні, безколірні, дивно сірі, тьмяні, безмовні, безшелесні, безгомінні, мов з цього світа й мов не з нього. Відштовхував їх від себе руками та ногами, а вони

падали на мене, мов листя з дерев, накривали собою, чавили, душили, пригнічували. Холодний піт бучавів на висках.

(Вражіння цього вечора були занадто сильні, щоб міг я тепер міцно, кріпко, безжурно спати. Це не було видно, це справді вона. А може, таки не вона, а лише привид. Настирлива, улізлива, млосна, солодкава музика дослівно млоїла мене. Хто Соню туди завів?) (?)

Дніло.

Темрява ночі сіріла, половіла, линяла, мов старе хутро. З однобарвної чорної площини почали виступати зразу бліді, замазані, недокладні зачерки поодиноких речей, мовби на таблиці рисував хто сивою, брудною крейдою. Згодом нестійкі обриси дебелишали, хмарні, сірі плями набирали живої крові кольорів. З одностайного паперу ночі вирізували ножиці дня силуети постатей, а пензель світла клав на них теплі барви.

Довго й даремно кликаний сон не злинув на втомлені повіки й зарання. Годі. Хоч я цієї ночі майже зовсім не спав, зірвався з ліжка скорше від усіх удома. Ніяк не міг видержати в цій недоцільній шамотні з безсонням. Якийсь підсвідомий неспокій, якісь невпійманні, (? II) невиразні передчуття поставили мене на рівні ноги.

Змив себе холодною водою, здригаючися від свіжої, лоскотливої розкоші, обтер грубим, їдким рушником і поволі надягнув плаття.

За вікном клекотіла весна водограями (? II) пахощів. Спраглий вітер пив жадібно краплини рясної роси й обсушував стеблини трав та пелюстки квіток.

День підпалював понад далеким узгір'ям ватру сонця.

Ранок був такий подібний до вчорашнього, коли ти від'їхав. Твої останні слова бриніли в ушах, немов комахи. Одначе, я не радів, не відчував ніякого вдоволення, навпаки, мав дивне вражіння, що якась дуже важна струна мого «я» раптово тріснула, перервалася й уже більше не грає. Струна єдина, незабутня, доконечна, необхідна, нічим незамінна. Підсвідомість воркотіла глухо й грізно. Що вона знала?

.....

Не минула година, коли замаяла на ганку жовта шапка листаря.

«Марку!

Прости мені, що не маю сміливости сказати тобі цього просто до віч, що вживаю посередництва німого, холодного паперу, коли можу миттю побачити тебе самого, як лише тільки цього забажаю. Ти живеш побіля, тільки ріка ділить нас, але я не можу зважитися перейти мостом. Не маю відваги стиснути, як давніше бувало, твоєї долоні.

Знаю, що це буде для тебе гострий та несподіваний удар, але ти видержиш його спокійно й непохитно. Адже ж ти молодий мужчина й тобі не личило б інакше. Вірю, що не засоромиш мого поняття справжнього мужчини, не зрадиш образу, що я його витворила собі про тебе.

Не буду завивати стріли в бавовну, ані полину солодити цукром. Це для тебе зайве. Поставлю справу серйозно й руба. Пам'ятаю, ти ненавидів тих, що б'ють п'ястуком у шовкових рукавичках.

Знаєш, що нашу зимову пригоду я відпокутувала довгою хворобою. Зрештою, ви оба до мене навідувались не один раз. Тоді я багато передумала, чимало перебалакала сама з собою, переглянула й перевірила всі свої думки та почування. Відома річ. Вечори довгі, наче вічність, безсонні ночі, сестра хворих самота кажуть глибше подивитися в своє нутро. Тоді бачимо такі тіні та сутінки, що ми їх перше не завважали, тоді постерігаємо такі признаки, що ми їх досі в звичайнім житті не мали часу запримити. Тоді посилюється наш унутрішній зір. Стає гострий і хватає речі давніше неспійманні (?..) або й зовсім закриті. Серед цих неспроханих ночей я глянула крізь нове скло на наше кохання й дійшла до висновку, що вразить тебе боляче. Пригадуєш собі, що наша любов почалася при фальшивих сигналах. І правдивою хіба вона ніколи не була. Не перечу, я думала досі інакше. Був час, я широко вірила в дійсність цього почуття. Я тоді була б глибоко здивувалася, коли б хто запевнював про що інше, я була б ще як розсердилася, коли б хто хотів захитати цю віру. Одначе, тепер я дивлюся на це іншими очима. Не вмю підповісти, чи пер-

ше я оббріхувала себе, чи справді відчувала те, про що була свято переконана, а щойно згодом пізніше змінилася. Коли почування минуло так легко й без потрясень, хіба не було воно таке доглибне, хіба не вросло своїм корінням у спідні шари душі. Знаю, мої слова для тебе жорстокі, але рубаю ними без хитання, щоб між нами не стояла брехня хвилевого настрою. Навіщо нам цієї огорожі, навіщо нам цього муру? Він на погляд ніжний, тонкий, тендітний, але спробою може стати дійсним кам'яним муром, справжнім тягарем. Краще бути вільним і не в'язати собі майбуття хоч шовковими, але зате поплутаними та складними вузлами. Краще спинити гру перед порогом, що за ним могла би ждати життєва відповідальність. Не обманюймо себе дівчацькими привидами, забаганками, примхами й відрухами. Це, що тільки діткнулося поверхні, а не зуміло ввійти вглиб, не може бути завдатком і засновком прийдешнього. Наше кохання не видержало спроби самоти, спроби з усіх найпевнішої й найдоцільнішої. Виявилось нетривке навіть супроти такого буденного удару. Воно вже при свому народженні носило в собі насіння нетривалости. Час дозволив йому пустити кільці, зацвісти й відцвісти.

Не обвинувачуй свого друга. Ти сам знаєш, що він не згодився би на ролю цього третього. Я не знаю, де він. Він явно мене цурався. Так рідко його бачила, а одначе я тепер, щойно тепер, зрозуміла, що тільки з ним могла стати щасливою. Одначе не підозрівай мене, що це тільки звичайна заміна предмету почувань. Був один, а коли став нудким, знайшла другого. Це було би несправедливе, кривдне (?) спрощення складного по суті (?) явища. Ти не надокучив мені ніколи, й я не шукала іншого. Це не пересит і бажання нового. Ми не змогли досі нашого почуття заспокоїти, не то щоб ним пересититися. Ми не мали ще часу й спромоги нудьгувати з собою, й я не замінила тебе Ігором. Хіба знаєш настільки свого друга, що не можеш мати ніяких підозріль супроти нього. Між нами не було й немає жадного роману. Ми від цієї звісної події взимі досі не бачилися (? II), не говорили з собою, не обміняли одного однісінького слова, одного однісінького погляду, не писали до себе нічого, навіть не чули про себе ніяких вісток.

Я втратила слід його існування. Одначе, власне тепер, коли життя вичеркнуло його з моєї дійсности, він виринув у моїх почуваннях. Але він про це не міг і не може довідатися. Бо не тільки є несвідомі думки, але й несвідомі почуття. Я його любила в підсвідомості від самого початку, а тебе тільки як його найближчого друга, як когось, що нерозривно, нероздільно, перозв'язно з ним сполучений, сливе як його тінь.

Знаю, що це виявлення вколе їдко, доглибно, дошкульно твою мужеську гордість і самолюбство. Але ти не є чванливий ні перед другими, ні перед собою й проковтнеш цю гірку правду без зайвих слів ремствування. Я цілком певна, що ти не зненавидиш мене за неї й простиш мою сумну помилку. Жертвами цієї помилки стали й я, й ти.

В ці безсонні зимові ночі я освідомила собі своє справжнє почування, накінець долетів до мене його дійсний голос, Спонукою до цього була хіба довга самота, що роз'яснила мені темні нетрі мого власного «я». Сьогодні чую, що не знайду без Ігора щастя. Марку, вірю в твою шляхетність, лицарскість, накінець у твою приязнь для нього й любов до мене. Саме тому, що мене любиш, допоможеш мені відшукати його й не станеш нам на перешкоді. Ти сам розкажеш йому про мою тасмнищу й завернеш його до мене. Це Соня тебе просить, це її єдина й остання просьба.

Може, забагато домагаюся від тебе, але дозволяю собі на це тільки тому, що вважаю тебе справжнім мужчиною й справжнім другом. А передусім тому, що вірю в твоє велике кохання до мене. Ти напевно сповниш це. Крім своєї приязні та вдячності нічого тобі за це не дам, але хоч раз у житті побачу чин дійсної посвяти й буду горда, що маю такого приятеля. Може, не маю права жадати від тебе самовідречення, але почування не зважають на слухність і справедливість, не признають послідовности. Можливо, що твій розум осудить мене, але серце простить мені. Саме те серце, що я йому завдаю непробачну кривду. Перед сповідальницею твого кохання стане легким мій кожен непростенний гріх.

Не буду тебе морочити марудними порадами цього роду, як: забудь, знайди собі другу, будь щасливий без мене. Не

буду повторяти трюїзмів про обов'язки, задуми, постанови, про все те, що маєш виповнити й що повинно дати глудз твоєму життю. Це цілком непотрібне, це зовсім зайве (?). Найкращим дорадником кожної людини є вона сама. Гін життя кожного з нас є стократ мудріший від усіх золотих думок і признаних правд. Він поведе тебе, як і досі бувало, уперед і вкаже тобі єдиний правильний шлях. Він стане сторожем на порозі твоєї свідомости й не допустить до неї вужа розпуки, чи навіть оси знеохочення. Без спротиву й негодування приймеш свій пай. Знайдеш спроможність перенесення сили почуття на іншу ділянку й використання її на іншому полі. Наша духовна напруга не йде ніколи внівець, хоч утратить свою зовнішню основу, свою річеву спонуку. Тільки треба вміти відповідно нею покермувати й покласти в неї нову суть. Треба пересунути її до іншої дійсности.

І ось я мимохїть забрела в поради. Чую їхню трафаретність, а навіть деякий відтінок самолюбства. Щоб лише мені було гаразд, а ти поможи собі так і так. Чи, проте, не є вони правдиві?

Одначе, я зовсім тебе не покину й ти не відштовхнеш мене гнівною рукою. Залишишся моїм найкращим другом, моїм і його. Будеш нашим братом і порадником, товаришем шастя та горя, долі та недолі, успіхів та невдач. Не поталанилося тобі знайти в мені кохану, зате знайшов найширішого приятеля. Знову відчуваю, що нехотя подаю тобі гіркий порошок у шоколяді. Але сам признай, чи ці слова не є справді ширі, чи ці запевнення не походять із серця.

Кінчу цей довгавий лист з міцною вірою, що мене не розчаруєш, що виявиш себе таким, за якого тебе завжди вважала й досі вважаю. Я тепер у важких обставинах. Коли зараз не стріну Ігора й він не подасть мені помічної долоні, може скоїтися зі мною лихо.

Прощай!

Твій друг

Соня».

Ходив по кімнаті неспокійною, уривчастою ходою, приголомшений під вражінням шойно прочитаного листа. Думки розблискували майливими мінливими вогниками. Щохвилини повертав настирливий, уїдлиний рефрен.

.....і це якраз тоді, коли саме ти постановив посвятитися для нас, коли власне від'їхав, щоб не стати нам на перешкоді.

Раптово відчинилися двері й появилася в них мати. Була бліда, а в тремтячих долонях тримала газету. Не могла видобути слів. Заїкувалася:

– Твій тов... цей, що в нас жив... твій при... твій приятель...

– Що?

– Читай!

ч. Щоденні вісті 15 травня 1930 ст. 5

Новинки.

Самоходова катастрофа. Учора в самому середмісті на найрухливішій вулиці Центральній навпроти Народнього Банку трапився знову нещасливий випадок. Вантажний самохід переїхав молодого асистента хемії на нашому університеті п. Ігора Забарського, що саме переходив бульваром. Покликаний лікар Рятункової Станції ствердив негайну смерть. Шофера арештовано, але по складенні протокола випущено на волю. Як посвідчили свідки, давав він зовсім правильно остережні (?) сигнали. Молодий учений, мабуть, їх не чув.

*

(По смерті Ігора)

Ігоре, чи ти згадуєш про мене там, на другому березі?

Прости мені, що смію викликувати твою таку близьку й таку далеку тінь. Прости мені, що не шаную твого великого спокою, що поважився колотити твою святу тишу.

Такі свіжі, такі недавні спомини й одночасно такі далекі. Не маю певности, чи це не діється сьогодні, а одночасно чи це взагалі коли-небудь бувало. Ці події такі гострореальні й такі недійсні. Розвиваються саме тепер перед моїми очима, але дивлюся на них крізь закурену кіптявою шибу. Хочу ви-мазати, витерти кіпоть, але це мені не вдасться. Події відда-люються, утічуть від мене, накриваються занавісою ймли, розпливаються, тануть у небутті (? П). А так ще недавно стискав ти мою долоню.

Виймаю з шухляди пожовклий вирізок з газети. Читаю мовби вперше, мовби щойно приніс його листар, а одно-часно, наче казку з дитячих літ або вирвану сторінку з сен-саційної повісти.

ч. Щоденні вісті 16 травня 1930 ст. 2

Загадка вченого

Трагічна смерть молодого вченого під колесами само-ходу викликала чималий відгомін у нашій пресі. Ми не-гаймо вислали нашого репортера, щоб призбирав подро-биці про нещасливий випадок і про його жертву. На цьому місці подаємо інтерв'ю з відомим професором нашого університету др. Емілем Гавельським, що його асистентом та учнем був покійний. Проф. Гавельський є нашою най-визначнішою повагою в ділянці органічної хемії.

Редакція.

Стіл закинений книжками й числами грубих загра-ничних природничих журналів. Шановний сивоволо-сий професор проходжується задумливо біля великого вікна. Приймає мене ввічливо, з сумною усмішкою. Коли довідався про ціль моїх відвідин, балачка перехо-дить скоро на властиву тему.

– Забарський працював у мене від початку своїх ви-щих студій і був справді моїм найкращим учнем. Без огляду на свій молодий вік мав уже в свому науковому надбанні сливе що й десяток менших та більших роз-

відок і статей. Крім цього, цікаві лабораторні досліді, переведені спільно із мною. Робив дійсно надзвичайні надії на будуче, не переборщимо, коли скажемо, що заповідався небуденно. Наймаркантнішою його прикметою було вміння лучити педантичну точність дослідника з широкими овидами мислителя. Мав не тільки основне знання в ділянці органічної (?) хемії, але також великий засіб відомостей з усіх природничих наук, а навіть і спекулятивної філософії. Найкраще знаменує його зацікавлення, його методу й його можливості розвідка про індетермінізм у природознавстві.

Тут добрячий професор перериває, порпас в кучурі книжок, що лежать на столі й добуває з неї товстенні числа відомої «Zeitschrift für Naturwissenschaft». З батьківською чутливістю гладить їх, усміхається до них, перекладає, аж укінці находить бажаний номер. Розгортає дрижачими руками сторінки зшитка.

– Ця розвідка це не була тільки інформаційна стаття про модні заграничні напрямки. Вона вміщує в собі далеко багатший зміст. Це справжня оригінальна студія.

Накінець дозволяю собі запитатися шановного розмовника, як задивляється на причину катастрофи покійного Забарського. Професор не вміє відповісти й безпорадно розкладає руки. Пригадую обставини трагічної події. Як відомо з учорашніх щоденників, шофер їхав цілком правильно й остерігав приписаними сигналами. Поліцай, що кермував тоді вуличним рухом, давав також відповідні знаки. Молодий асистент ішов, наче сліпий та глухий. Чи це об'яв славнозвісної розгублености вчених?

Професор усміхається, терпко здійснюючи свої великі окуляри.

– Ні. Покійний не був ніколи розгублений, навпаки, був дуже вважливий, жвавий, проворний, уторопний, чулий на зовнішні спонуки. Умів думати, ще як умів думати, але задумливо не ходив поміж людьми. Не замикався ніколи в свому нутрі, умів дивитися й слухати.

– Отже, самогубство?

На щире, простодушне обличчя достойного господаря лягла тінь задуми й суму.

– Не знаю. Цього дня перед полуднем був у мене. Нічим не зраджував самовбивчого наміру, нічим не виявляв лихих думок. Був зовсім спокійний, навіть оживлений і бадьорий. Довго балакали ми про останні новинки в природознавчій літературі, переглядали нові журнали. Говорив, що на днях покінчив нову розвідку й вислав її до берлінської редакції. Я зацікавився дуже цією студією. Він обіцяв мені принести на другий день відпис рукопису. Уже його ніколи не принесе. Уже ніколи.... Жартував, кидав легкою рукою дотепи, оповідав якісь анекдоти про нашого знайомого, одного математика. Псссс....

Тут приємний розмовник усміхнувся хитро й добряче, але миттю споважнів. Продовжував далі, витираючи хустиною окуляри.

– Ні, ні. Нічим не об'являв понервування, внутрішнього несупокою, знеохочення, розпуки. Зрештою, не мав до неї причини. Не згадував мені ніколи про жадні невдачі або нещастя. Правда, останніми часами я довго його не бачив. Мав застудитись зимою на якійсь проїзді саньми й мусів лишитися в батьків на селі. Так писав до мене. Але це минуло безслідно, без яких-небудь наслідків. Власне щойно вернув до столиці, до своїх зайнятків і обов'язків, вернув погідний, веселий і вдоволений, як звичайно. Ні, такою не може бути людина, що має за кілька годин наложити на себе руку.

– У такому разі треба погодитися, що молодий учений узяв свою загадку із собою назавжди.

– Так.

Цим словом покінчив шановний професор нашу розмову й стиснув мою долоню на прощання. Я вийшов, дякуючи щиро за цікаві інформації.

С. М.

Читаю ці слова хіба вже сотий раз і за кожним разом відслонюють для мене новий зміст. Вертаю до них, наче до

улюбленої (?) повісти або до найкращих віршів. Для звичайного читача це байдужий некролог, пересічна посмертна згадка з обов'язковими в такому випадку похвалами, переборшеними суперлятивами, робленими жалями з приводу втрати якогось там, либонь, багатонадійного юнака, підбарвлена (?) для цікавоти формою розмови й дрібною буденної сенсації. Зрештою, річ досить зручно написана. Для мене слова ці мають запах здавленого, погаслого щастя й незбагненої таємниці, насовують безконечні сполучення думок, ворущать нескінченний ланцюг споминів. Дослівно хвилюють мене, наче нові враження. Відчитувані сотий раз нічого не втрачають на своїй силі, на своїй яскравості.

Ні, я ніколи не погоджуся з жорстокістю, безумством, безглуздям того, що називаємо долею. Що це є доля? Що значить це коротке, милозвучне, дзвінке слово? Гарне, кругле, ніжне, витончене, тендітне, пахуче. Ви знаєте запах слів? Говоримо: така наша доля, доля дала – доля взяла. Повторяємо тисячкрат це слівце й не розуміємо його. Може, власне тому, що його так часто повторяємо. Є слова до тієї міри зрозумілі, що аж перестаємо їх розуміти. Їх звук витончується, набирає (?) гнучкості, вигладжується, мов камінчик у воді. Стають легкі, мов порошинки піску. Їх зміст росте, переростає первісні межі, аж накінець не може поміститися в своїй малій шкаралущі. Тоді наступає смерть слова. Звук лишається на землі, зміст відлітає. Але мертва слова кружляють далі між людьми.

Ні, Ігоре, я не розумію того, що скоїлося між нами. Слово «доля» не вивяснює мені нічого, зовсім нічого. У тій довгій розмові з тобою, що вже наближається до кінця, я перейшов майже все [рукопис уривається. – *Упор.*].

*

(Зустріч)

Золота осінь.

Мідним листям завітчана, спілими яблуками закосичена, червоним верховіттям вінчана, сивим павутинням

залентчена, отавою замаєна, стернями обперезана, цвіркунами розспівана.

Линуло листя з лип, кленів, дубів, осик, вільх, ясенів, буків, яворів, топіль, грабів, осокорів, беріз, в'язів (?), вересів, каштанів, берестів. Линуло жовте, солом'яне, помаранчове, рожеве, мосяжне, бронзове, червоне, руде, малинове, криваве, пурпурове, фіялкове, гниле, синє, чорне, сиве, срібне. Водограї барв, струмені кольорів, потоки яскравих плям і ніжних півтонів, оргія ядерних, гострих мазків і тонких начерків. Густий, ситий, теплий олій і тендітні, легенькі пастелі. Прості, великі, суттєві лінії й маніжні, штудерні, складні закарлючки. Тисячобарвна пісня осені. Спіла пісня життя. Повна, кругла, яра, соковита, наче стиглі яблука в саді. Пахуча медом у пасіках і житом у шпихлірах. Щедра, розтратна, гучна, великодушна, пишна. Пісня довершеної, досконалої повноти. Полудне. Сьомий день по праці.

Поля безлюдні, порожні. Їхній плід спочив у набряклі клуні, гумна, токи, гамазеї, а вони віддихали по важкій та томлячій дії родження. Хоч цей короткий час могли ледачо дармувати. Прийшла солодка охолода спітнілим від жару літа грудям землі. Прийшла лінива розкіш безділля втомленим, чорним долоням. Сите ледарювання при накритім столі. Вдоволення, виставність, багатство, відпочинок, сонливість. Задума, яка появляється завжди в тих, що мають багато вільного часу.

Спрожогоу майнула на стерні польова миша. Котилася швидко загонами, борознами, межами, підстрибала жваво вгору, сміялася бадьоро вушками, виверталася рухливо, обнюхувала цікаво забуті колоски, гойдалася чудернацько на задніх лапках, моргала дрібними, наче порошинки, очками. Тішилася з нічого без пуття й без тямки. І, може, власне в цій безглуздій радості малої сірої миші був найбільший глузд. Найбільша мудрість життя. Знання рівне мудрошам пожовклих пергаменів, запилених фольялів, накопичених книгозбірень. Наче заблукана усмішка минулої весни, мерехтіла над скибами життєрадісна мордочка куцої філософки природи. Була найяскравішим протиставленням до

непорушної втоми оточення й до його важкого, багатого вбрання та одночасно найкращим його доповненням. Була незавважним знаком вічної перекірливості невсипущих, невтомних сил життя, заклятого в зовнішні постаті землі.

Жовте павутиння доріг навіяне кругойдучими вітрами. Шляхи невідомо звідкіля й невідомо докіль. Стежки таємні, наче прийдешнє. Хто пов'язав мотуззям шляхів землю з небом?

Віз плыв туманами сивого курива. То виринав понад хвили пілюки, то потопав у жовте плесо. Колеса краяли греблі пороху, немов швидкий човен бурхливі вали каламутної води. Грузли в піскове борошно, наче в хитке трясовиння.

Марко плющив очі від пилу й від соняшного блиску. Порошинки втискалися в уста, у ніс, у горло, застрягали між волоссям, налігали за комір. Виплював їх з пересердям, струшував з рукавів і віддихав з пільгою, коли віз добувався на коротку мить з кучерявих, густих хмар. Під повіками нестерпно пекло, й рука нехотя підносилася, щоб розтирати завіяні піском очі. Свідомість остерігала його перед цією необережністю. Отож, моргав нетерпеливо й розширювалися зіниці, немов квітки на світанні. Тоді бачив широкий краєвид, облитий медом осені.

Перед ним лежали далекосяжні поживклі поля, наїжені колючими стернями, й далечінь, заслонена високим обрієм. Перед ним лежало невідоме майбуття, закрите стіною часу. Поза ним воліклися тяжкі бовдури курави. Слідком поза ним воліклося також і важке минуле, замкнене в чотири стіни тюрми, що її саме недавно покинув. Колишнє, наче тїнь за плечима, прийдешнє, наче ймла перед очима. Мряка накриває тїнь, і розпливаються їхні межі. Усе стає суцільним сутінком. Минуле тане в майбутнім і затираються їхні границі. Приходить безчасова, понадчасова й позачасова хвилина. Існування в четвертому вимірі, у вимірі думки.

Марко жив тепер поза межами відчужання. А може, відчував так сильно, що його чуття не мало грані. До речі кажучи, чи це не все одно? Іноді сприймаємо вражіння так інтенсивно, що аж стають нам байдужі. Коли спонука перевищає

нашу відбірну (?) спроможність, свідомість самозбереження заслонюється перед нею, зачиняє свої двері та вікна. Розмірно завелика сила удару викликає таку саму протидію. Тоді чуємо, але не відчуваємо. Ми є потрясені якимсь явищем і не завважуємо його, проходимо повз нього зовсім спокійно, минаємо його, наче звичайний, буденний випадок. Свідомість заздалегідь остерігає нервові проводи, загодя приготує їх так, що вони не переносять вражень до неї, але, навпаки, зіштовхують їх униз. Свідомість перетворює вражіння в такий спосіб, як вгнуте дзеркало образи предметів.

Їхав з тюрми й не тішився з нічого. По кількох місяцях перший раз ловив очима розвійний безкрай обріїв і дивився перед себе зовсім байдуже. Легені затхлі від гнилого, вогкого повітря перший раз перемив свіжим вітром, переполоскав лагідним подувом піль, наче холодною водою. Одначе це не принесло йому жадної полегші. Бодай так йому здавалося. Привиклий до малого обсягу в'язничних кімнат, до їхньої вузуні й стислої обмеженості, до кислої задухи непродувних казниць, п'янів від запаху просторів, від далекої синяви неба, від свободи невгамовного гону вітрів, упивався горівкою безмежжя. Голова ходила ходором, наче на гойдалці або коли вихилимося через стіну літака. Небо кружляло над чолом, мов рухома, пересувна кльоша, мовби хто обертав колесо овиду. Світ ставав кератом, а Марко його вісью. Усе вихорилося, ворочалося повільним, одноманітним, одностайним крутежем. Обриси затиралися, замазувалися сивою ймлюю, рябі, яскраві барви зливалися в одноколірну, жовтяву площину (? II), границя між небом а землею розвіялася, одне з одним перемішалося. Небо під захід сонця сплинуло золотим струменем, на поля лягла темносиня, сливе фіялкова тінь. Жовті й червоні попруги, руді цятки, блакитні сутінки, голубі, сизі померки вовтузилися, клубилися, плуталися, переливалися, заходили одне на одне, танули одне в одному. Годі було розрізнити (?), де є небо, а де земля. А також важко пізнати, де кінчиться дійсність, а де починається уява.

Краєвид плив повз очі, уші, уста, рамена стобарвною, бурхливою рікою, розлитою повинню. П'янкий подих безкра-

його простору й химерна метушня водограїв барв дурманили свідомість, наче опій, пускали в чорторій думки й притуплювали вразливість. (?) Вертав з тюрми до рідного містечка, бачив ізнов знайомі лани, позолочені бабиним літом, і не думав зовсім ні про що, не цікавився нічим, був до всього байдужий. Замість радощів, легкоти, здоров'я, свіжости відчував дивну обважнілість. Незрозуміла йому самому мертвота обгорнула голову, руки та ноги, недійсне мотуззя прив'язало його до воза, причавило невидимою скелею в сидженні. (?) Почував себе бездушною колодою, що її везуть невідомо куди й навіщо. А може, власне, поверхня його свідомости була занадто схвильована й скаламучена, щоб думка й нерви могли вільно й правильно діяти. Найвища бурхливість і найвище отупіння, крайнє зворушення й крайнє безчуття межують дуже близько із собою, лежать на одній площині побіля себе.

Бо коли б не обкутала їмла несвідомости вражінь та думок, бачив би розкішну різку (?) жовтня, чув би лебедину пісню природи. Соснові пахощі вітру, лоскотливий дотик гарячого піску, звіряче тепло родючої землі, ледачий відпочинок нагрітої літом (?) життетворної розпусниці.

Осінь розкидали навкруги сріблясті вінки павутиння, розпинала білі повісма на червонім листі каштанів, обмотувала ніжним волокном гостру кільчасту стерню, вишивала шовковою мережею зелень трави, пряла довгі нитки на кужелі лип, заплітала ясні коси на вербах і березах, висмикувала тонкі мотузки з кучерявої пряжі, розвішувала легкі сіті над шляхами. Заставляла тенета на людську тугу. Осінь розспівана мідним лускотом тріскучих каштанів і шумливим шорохом падучого листя.

Але серце Марка не попало в сильце осені. Серце збайдужніле на красу оточення. А може, власне, п'яне шоломливим чадом природи. Куняв на возі, колиханий сонним гоїданням.

Навпроти на шляху замайоріла тінь. Навстріч наближалася дрібна постать, закутана сутінками грядучого вечора. Ішла поволі, дуже поволі. Непевно, боязко.

Довго не завважив її. Дивився кудись у порожнечу, кудись понад крайнебо, кудись у безвість. А може, загалом

нікуди не глядів, хоч очі були розплющені. Знечев'я виринула з померків перед возом, наче з-під землі. Стала вічна-віч, осяяна червоним блиском заходу.

Зударилися із собою два тихі, пронизливі оклики.

– Соне!

– Марку!

Приспана, безвладна воля не спромоглася на зусилля, щоб задержати віз. Дві дороги розминулися повз себе, роз'їхалися в дві противні сторони. Навіть очей не звернув позад себе.

Два шляхи розійшлися назавжди.

.....
Ішла далі.

Воліклася безтямно, бездушно, безцільно, приставала без причини, прискорювала нехотя ходу, звільнювала її мимохідь. Спотикалася об каміння, шпорталася (?) в вирвах мілкового піску, плутала дерев'яні кроки. Дивилася перед себе незрячими очима, стояла довгі хвилини зовсім не порушно. Без потреби підривалася до швидкого темпу, без цілі підносила голову на небо й миттю знову хнюпилася вниз. Руки хиталися безвладними, обважнілими рухами, іноді здригалися неспокійними, короткими, уривчастими жестами. Скрутила на бічну дорогу, пізніше завершила польовою, вузькою стежкою.

На обрії цвіла полум'яна рожа заходу.

З-за узгір'я виринули раптом довгі блискучі шпуги рейок, напнуті, наче тятиви велетенських луків. Сяяли спокусливим, лукавим блиском.

.....
Срібна ніч, накрив абажуром тіней самотний біль людського серця!

*

(Перед вбивством)

Старий Шут кружляв між столом і ліжком з затисненими п'ястуками. Важкі, дебели кроки дудніли глухо в низь-

кій, убогій, примерклій кімнаті. Борсався, наче зловлений і замкнений у клітці хижак. В очах маяли зловісні, похмурі блискавки.

На ліжку лежала Соня, зануривши обличчя в подушку. Плечима потрясало нервово дрижання. Хлипала тихо, безголосно, безмовно, безслізно, німо. Одну руку встромила під заголовок, друга тремтіла поверхи, мовби перебирала струни. Горнулася до подушки, обіймала її, начеб шукала в неї рятунку. Її дрібне тіло шулилося, наче шмагана батогом мала тваринка.

Ляпав дощ.

Хмари курилися сувоями диму. Сумні осінні хмари непроглядні, наче вічність.

– Простіть мені, тату!

Похмурий, одноманітний стукіт чобіт об долівку.

– Простіть мені, тату!

Грубі чоботи лупали розмірно й тупо.

В квадратах маленьких шиб сірі, брудні плями. Нічого не видно. Дощ дзеленькав стогінливо об скло.

Заялозена вуглем і маззю блюза морщилася на пригнутих додолу плечах машиніста.

– Я невинна, тату!

Затовщена, блискуча від сажі блюза розправилася гладко на плечах, напнула, мов тятива лука.

Дощ хлюпав роздзвінно об рейки. Холодні краплини полоскали гаряче залізо, розігріте недавнім переїздом вагонів.

– Не вірите мені, тату?

Змочена дощем шапка піднеслася з голови й упала на лавку.

– Не вірите своїй доньці?

Мозолиста порепана долоня зім'яла раптово мокрий кашкет.

Дощ падав одностайно, одноманітно, монотонно, сонливо, марудно, нудко, безнадійно.

– Боюся. Чому ви....

Чорні від палива пальці зціпилися судорожно в німім, але багатомовнім жесті.

Пальці поринули глибоко в суйовджену, густу, припорошену інесм старости, розкошлану чуприну.

Осіння чвиря сіра й сумна, наче людська доля. Немає початку й немає кінця. Принаймні ніхто не вміє ясно означити, коли зачинається й коли кінчиться. Бодай ніхто не завважає її меж. Приходить невідомо звідкіля. Виринає десь із-за гір, із-за лісів, десь від заходу або від сходу. Небо сіріє. Ясна блакить линяє, половіє, сповивається сивою ймлою. День-у-день стає бруднішою й туманнішою. Над обрієм усміхається сумно слізна сльота. Розливається широкий струмінь розледаціння й безділля. Мляве бажання дармувати обтяжає руки й ноги. Осоружна нудьга вверчується до костей. Остогидливий смак порожнечі лоскоче млосно язик. Глуха й тупа тиша відбирає всім звукам їхню дзвінкість. Одноманітна сірина вкриває всі речі й забирає барвам їхній блиск. Загальне притуплення, причавлення лягає на наше оточення й відіймає запахам їхню гостроту й приємність. Мерзотна вогкість утискається в кожну клітину нервів, розпливається в кожній частинці (?) крові. Люди ходять похнюплені, носять у серці невисловлену тугу й несвідомий сум. Не говорять про це між собою, й оця невисказаність мучить їх, наче важка таємниця. Загадка щоденних трагедій. Недоспівана пісня людського життя. Слітна осінь дошкульня, наче біль зубів. Така терпка, така гірка й така буденна.

Ось така негода стояла над похилою хатою машиніста, над близькими рейками й над далеким містечком. Безрадісна, немов душі тих двоє простих людей, що ними торгав німий біль.

Протяжно стугоніли міцні, повільні кроки на твердій долівці. Приплюснені очі, мабуть, не бачили нічого. А може, дивилися далі, туди, де не добачують відчинені. В устах тримав люльку, вже давно погаслу. Сливе що й не завважив цього. Пригорблена кремезна постать кидала велику тінь. Людина й тінь наближалися до себе й віддалювали, зустрічалися й розходили, подавали собі долоні й розлучувалися. Іноді ставали, нахилялися до себе й виявляли собі щось страшне, щось жахливе. Людина й тінь про щось шепотіли,

людина й тінь змовлялися тасмно. Обличчя було кам'яно непорушне. Одна однісінька риса не задрижала. Людина була вирізьбленою тінню, а тінь живою істотою.

– Я невинна, тату.

Шапка піднеслася раптово з лавки.

– Простіть мені, тату!

Кашкет закрив глибоко чоло, дійшов майже до очей.

Ляпав дощ.

Старий Шут луснув гостро дверми й вийшов з кімнати.

★

(Убивство)

Начальник стації нудьгував.

– Собача погода.

Куриє сьогодні вже десяту папіроску. На сніданок проковтнув для підбадьорення дві чарочки, але все це нічого не допомогло на безнадійний настрій. Ворушився, наче дерев'яний манекен.

Голомозий, підтоптаний добродій у чорному піджаку (?) з малими, жвавими очками. Облив дешевим одеколоном залишки волосся по обидвох сторонах круглої голови й причепуриє чорні, тендітні вусики. Підсмикає їх з помітним удоволенням і дивився довго в кишенькове свічадо. Дотикаєся з приємністю до гладко обголеного обличчя, оглядає з усмішкою вставлені, блискучі, золоті зуби. Вийняє з нагрудної кишеньки парфумовану, шовкову яскравобарвну хустинку, витер злегка імлаве дзеркало, ще раз переглянув дбайливо виплекані (?) виски, чи бритва не залишила де якоїсь самотньої волосинки. Потер мокру шкіру гладеньким галуном і сикнув, наче вжалений бджолою. З невтримною, невтаєною (?) розкішшю обтягнув гарячу скронь тонкою верствою рожевої пудри. Обтрушує пахуче борошно по волі, ледачо, насолоджуючися кожним жестом. Ще раз повіє долонею по губі, що видатно вилисів, і позіхнув широко, щиро, сердешно. Була в цьому лінивому відрухові глибока нудьга й явне кохання.

Саме покінчив десяту папіроску, жбурнув недокурок до плювачки й сягнув машинально по нову. Заклав ногу на ногу, плечі подав сонливо взад, голову перехилив на поруччя й затягався глибоко запашним димом. Чув неозначену, безіменну, незрозумілу порожнечу й дивну насолоду. Може, власне, любувався цією порожнечею. Так солодко, так любо не думати нічого, зовсім нічого. Хай осоружну працю думання заступить лоскотливе, приємне, пахуче куриво. Хай обвіє всі закутки уст, горла й грудей, хай перейде до крові й мізку. Хай розтане, хай розплинеться жилами. Як розкішно чути сонний запах диму в кожній клітині тіла! Хай там кажуть собі: зневіра, знеохота, розпука, нудьга, безпросвітна темрява, безрадісна сірина. Все ж таки варто жити, хоч би для цього запашного курива.

Бо справді, який є глузд життя. Жінки? Е-е-е-ех..... Тільки клопіт. Ще дві, три ночі – хай собі. Можна видержати. Але пізніше – здригнувся весь від стіп до голови – бррррр... Сльози, стогони, плачі, хлипання, млості, претенсії, тітки, бабусі, дядьки, батьки, чоловіки, наречені, гонорові справи, судові скарги тощо... ну, й гроші. Уже на саму згадку відчувається запах амоніаку та етеру й мерзенну вогкість сліз. Навчений досвідом, тримає тепер у шухляді дві пляшечки цих плюгавих рідин і сливе тузін хустинок. На всякий випадок. Ану, котра прийде й стане млити. Обережність ніколи не зашкодить, Дві, три ночі, а пізніше ще більша нудьга. Таки правду сказав філософ, що найкраща самота. Що за філософ? Що мене турбує якийсь філософ? Чи я зсунувся з глузду, щоб цікавитися філософами? Агій на них! А проте, що правда, то правда. Чи не краще ось так сидіти собі й курити папіроску? Менша витрата, менший кошт, менший наклад, менше зусилля, зате більша вигода, спокій, тиша та вдоволення. Немає жалів, голосінь, нарікань, погроз. Не треба нікого рятувати, не треба нікому давати до нюхання етер. Лишається єдиний, правдивий, вірний, щирий, сердешний, незрадливий, незамінний, незаступний, незабутній, непохитний, беззакидний, безхибний, безцінний приятель – дим.

Подивився в вікно.

Дош саме ущух. Сиве, важке рядно неба висіло над розмок-
лим, розхляпаним подвір'ям. Сіяла ще дрібна, рідка мжичка.

– Хай собі, але погода таки погана.

Люди базікають про мене, верзуть ні те, ні це. Хай
собі.... Проте з мене хіба порядна людина.

Захлиснувся новою струєю нудьги. Знову позіхнув про-
тяжно.

– Все ж таки хіба.....

Хтось застукав до дверей.

– Прошу.

Відчинилися широко й замаяла в них висока тінь Шута.

– Чого вам треба? Я сьогодні не урядую.

Тінь мигнула здовж білої стіни.

– Знаю. Я не в урядовій справі.

Друга, нижча тінь піднеслася від вікна, ворухнулася на
підлозі й наблизилася до стола.

– Ми з собою тепер не маємо вже приватних справ.

Згірдливий вимах рукою.

– Я не за жінку, я.....

Відповів глумливий регіт на кріслі біля стола.

Тінь на стіні з правої пригорбилася ще більше, вигну-
лася в каблук.

– Я за.....

Тінь на долівці здригнула.

– Чого вам треба?

Тінь на стіні посунулася кілька кроків наперед.

– Ви знаєте, чого мені треба.

– Ніколи.

– Ви напевно знаєте.

Голос дзвенів сильно, виразно, гостро.

– Але ж ні.

Мовчання.

Гнівний жест рукою на кріслі.

– Не марудьте, старий!

Значев'я в повітрі щось перервалося, тріснула якась
струна.

– Соня... Моя єдина Соня... Моя єдина потіха, надія, підпора, єдина товаришка на старість... Моє єдине щастя, осолода, радість... Моя єдина поміч... Моя мрія...

– Теретеретере, старий! Ще раз питаюся, чого вам треба.

Тінь на стіні метнулася, наче зранений в саме серце звір.

– Ви падлюка.... Ви-и-и... Ви не знаєте, чого мені тре....

Що ви з неї зробили?

Тінь на підлозі перехилилася набік.

– Я з неї нічого не зробив. Я з неї не хочу нічого робити.

Справді не маю охоти. Я вашої доньки не знав, не знаю її не бажаю собі її пізнати. Мене ваша донька ані не гріє, ані не холодить. Хай собі! Мені до неї байдуже. Розумієте мене, старий, байдуже. Бай-ду-же. Це мої останні слова. Прощайте.

На підлозі майнула тінь простягнутої руки.

– Більше не маю присмности з вами говорити. Прощайте.

Тінь на стіні випрямилася на весь ріст.

– Брехня...

Нетерпеливий порух тіні на долівці.

– Будьте здорові.

Тінь на стіні захиталася, мов підрізаний дуб.

– Брешеш, падлюко.

Тінь на підлозі піднеслася з крісла.

– Заспокійся, старий. Сідай собі. Відпочни трохи, відітхни. Захлистується криком. Спокійно, спо-кій-но. Ну добре. Так, так... Розумієте мене: спо-кій-но.

Висока тінь перенеслася із стіни на дахівку, а, навпаки, низька з підлоги на стіну. Перша підійшла до крісла, затрималася на долівці біля його ніг, причикнула її скоротилася. Друга мерехтіла неспокійно з одного краю стіни на другий.

Голос став набряклий розпукою, благальний, покірливий, проляжний, майже м'який та ніжний.

Моя Соня... Моя бідна Соня...

Раптово бризнув болем.

-- Не грайтеся із мною, наче з котом, не грайтеся із мною в піжмурки. Ви не були батьком. Ви не знаєте. Скажіть, що буде з нею, що буде тепер....

Рухлива тінь задержалася посередині стіни. Холодний, роблений, ніяковий голос.

– Що мені до цього?

Тінь коло крісла ще більше похилилася вниз. Гарячий, пристрасний, розбільний, тремтливий тембр.

– Що вам до цього? Благаю: скінчіть, скінчіть уже раз. Не пускайте туману. Говорім широко, зовсім широко. Скажіть голу правду.

Низька тінь приблизилася до крісла.

– Хочете голу правду? Хай! Хі-хі-хі-хі....

Покотилися шепотом слова їдкі, отруйні, гострі, зловтішні, схидні, злорадісні, гадючі, троюдні.

– Слухай, старий, твоя донька повія.

В цю мить піднеслися дві мозолисті, жилаві долоні, намацали плюш піджака, гладку сорочку на грудях, шовкову краватку, непорочно білий, тугий комірчик.....

.....

В годині десятій перед полуднем чули прохожі хрипкий, здавлений крик, що добувався з кімнати начальника стації:

– Рятунку..... рятун..... ря.....

*

Поворот Шута

Від самого ранку діялися дивні речі.

Одначе, це сказано не зовсім точно. Уже вчора ввечорі щось попсувалося в звичайному, довгими літами усталеному порядку, щось поплуталося в давньому, сірому стаційному побуті, щось вискочило з рейок буденного ладу. Почалося такою маловажною, дрібною, непомітною подією, що ніхто був би її не завважив, коли б не той ланцюг явищ, який поволікся безперервно за нею, а котрого вона була першою ланкою, Не прикладав би до неї жадної ваги навіть сам новий начальник стації Білевський, колишній довголітній заступник покійного попередника. А проте, вийшло не так, як могло здаватися в першу мить. Навпаки,

сталося цілком інакше. Ота подробиця, що про неї не варто було би й призадуматися, була вихідною точкою колеса катастроф, що перекотилося понад самотнім двірцем. Не бачив ще досі він таких жажливих подій, не зазнав таких доглибних потрясень. Чи між першим звеном а дальшими був який-небудь причиновий зв'язок, годі було вирішити. Не зумів цього й молодий керівник, моторна та второпна людина, хоч знав наскрізь таємниці свого звання, хоч відомі були йому всі скритки, усі схованки, усі закомірки вокзалу, що ним справді кермував замість свого ледачого й байдужого наставника, по котрому недавно перейняв становище. Дарма, не розчовпав загадки, хоч морочився над нею днями й ночами. Бо є такі явища, що супроти них безсила праця людської думки.

*

(Сойка перед їздою Шута)

Телеграфіст Сойка писав новий вірш. Перша строфа пішла гладко, мов по маслі.

– Хоч ваші очі, о мадам,
пробили серце аж до дна,
одначе вам його не дам,
дарма.

Зате друга, мов по груді. (?) Ніяк не могла вилупитися, вилускатися, виринути, оформитися, устійнитися, (?) усталитися. Якись слова дзвеніли в ушах, але даремно намагався впіймати їх, зловити думкою, перенести з сутінків незнання на ясне поле свідомости. Безуспішно пробував у неозначені туманні звуки влити виразний зміст. Навпаки, тема, що її бажав висказати, не знаходила для себе ні слів, ні мелодії. Слова та зміст були наче два знайомі прохожі, що наближаються до себе з двох протилежних сторін і минають себе обопільно, бо не бачать один одного. Після довгої надуми вирішив повторити два перші рядки тільки з малою зміною на кінці.

- Хоч ваші очі, о мадам,
пробили серце геть наскрізь...

Одначе тут задержався. Слова припинилися. Далі ані в зуб. Роби, що хоч, не двинеш з місця. Не штовхнеш уперед плавкого ритму. Немає слів, а коли є, не можна їх сполучити, не можна їх згорнути до купи, не можна вишнати з них мережки, скласти суцільного речення, заплести вінка строфи. Немає римових співзвуків, що вистукували б гнучкий темп. До «мадам» легко знайти ще одну риму, хоч би «сам», «там», «брам». Гаразд. Але що зробити з другим словом, з «наскрізь». Правда, може бути «лізь» або в постаті заборони «не лізь», може бути «вісь». А то овва. Як це пов'язати з цілістю, як помістити в вузьких рамках останнього короткого рядка, як прилатати до трьох попередніх? Куди тут лізти, або як посадити цю мадам на колеса? А може, колесо любови, вісь любови. Отож і є метафора, що плямкай з насолоди. Але таки годі приліпити її до цієї строфи. Занадто велика й вимагає ширшої пов'язки, а на цю замало місця. Махнув рукою на знак зречення. Ні, сьогодні не піде, може, завтра, може, колись пізніше. Позіхнув, згорнув зшиток, сховав до шухляти, закурив папіроску. Дивився тупо на протилежну стіну.

Не думайте, що Сойка писав свої віршилища тільки для себе, для муз і для рябої Мані з буфету. О ні. Його труїла вже чадна їдь слави. Правда, що вузької, обмеженої, безобрійної, дешевої, марненької, куцої, а все ж таки настільки сильної, щоб могла заразити бацилою самообману. Поки до цього дійшло, пережив не одне терпке та прикре.

Його музою була нудьга. Вона зробила з серйозного телеграфіста несерйозного поета. Нудьга завішена над самотнім вокзалом, наче дими локомотив. Нудьга, що волілася за переїзними поїздами хмарами курива й серпанком меланхолії. Гірка, мов блекіт, і млява, мов олій.

Бридкий на обличчі, нічогий, злегка пригорблений, з мутними, пивними очима, їжакуватим, твердим, кострубатим волоссям, грубими губами, безбарвною, восковою, завжди втомленою усмішкою. дерев'яними, вічно сонни-

ми рухами. Його вік годі було збагнути. Міг мати щойно двадцять літ, але міг і більше, як тридцять, навіть до сорок, Зодягнений недбайливо, а одночасно з певною дешевою гальянтністю, з другорядною чепурністю. Вражаюча, велика, пересадно яскрава хустинка в нагрудній кишені, зім'ята сорочка, поплямлений комірчик, недібрана блискуча, але тандитна краватка.

Колесо його життя оберталось вже від перших хвилин народження докола цього загубленого серед глухої провінції двірця. Тверді й прості рейки обплели його молодість, наче гнучкі дроти глиняний горщик. З дитячих літ нюхав кислий вугляний чмуд і віддихав порошинками диму. Тут працювали його батьки, тут залишився й він. Звідціля майже зовсім не виїздив, широкого світа, що його заслонив далекий обрій, сливе що й не знав. Про нього довідувався тільки з старосвітських перекладених з французької мови романів. Але власне він – телеграфіст Сойка – був сполучником між цим таємним світом а відокремленою стацією. Одержував щохвилини від нього депеші – дивовижні чорні знаки на довгих стрічках білого паперу. Йому навпроти вистукував на своїм приладі вісті подібні одна до одної, стеменно такі самі, одностайні, одноманітні, наче рівний стукіт залізних буферів. Про те, що спішний до столиці спізнений на десять хвилин, що вантажний ч. 70 легко ушкоджений, що пасажирський до Н. мусив стояти п'ять хвилин довше. Про те, що міст між К. а С. підмила вода, що шлях між Р. а Д. вже направили, що між Г. а Ц. знайшли на рейках підкладену каменюку, одначе її щасливо усунули. І так день за днем, тиждень за тижнем, місяць за місяцем, рік за роком. Колесо його життя оберталось разом з цими спішними, пасажирськими, вантажними сірим, буденним ладом навкруги одної осі.

Сидів довгими днями біля свого апарату й жував в устах невисловлену, безіменну тугу. Пригорблені над кріслом плечі підривала знечев'я якась невідома сила. Бажалося вибігти на перон, усісти на перший з черги який-небудь поїзд, кинути раз назавжди рідне містечко, його осоружну однобарвність, його дошкульну сірину, його остогидлу тишу,

його душливий спокій, утекти від себе самого, шмигнути від свого життя, відплисти від свого минулого та сучасного, їхати в невідомому напрямі до невідомої мети без квитка, без грошей і без колишнього, їхати для їзди самої в собі (?), для гону, для руху, для несподіванки, для нагоди й пригоди, у безвість, у світ за очі, перед себе, де понесе чавунка, задержатися на стації без прізвища, на стації, що її немає на мапі, висісти перед вокзалом осяяним зорями, наче лямпами з блискучою вивіскою, що на ній надпис: Безконечність. Чолом спливав гарячий піт, очі кидали іскрами, безколірні зіниці запалювалися зеленим полум'ям. Тоді підносився з крісла та йшов до веснянкуватої дівчини з буфету, що постійно ховала окремо для нього малу пляшечку. Пив одну чарочку вишнівки. Тільки одну однісіньку.

Іноді, коли побіля нікого не було й двірць став порожнім, виходив непомітно на шлях, на рейки. Оглядався з тривогою, чи його хто не підзирає, а коли не завважив нікого, ішов обережно рейками перед себе, підносив долоню понад очі, прикладав її до вуха, чи не почує, чи не догляне того поїзду, що його не зазначили в розкладі їзди. Поїзду без числа й без мети. Але безвість не відповідала, й тільки далечінь чавила його каменем мовчання. Вертав на перон і дивився з глухим оживанням на сигналовий стовп, чи не задзвенять сигнали з другого берега. Одначе дзвінки висіли безгомінно. Зітхаючи волікся на своє місце. І знов мрії без назви й без змісту стукали на гудзиках апарату.

Знов коли інде ждав чийогось приїзду. Очевидно, вона. Така інша, як тутешні, о ні, навіть не схожа на них. Зовсім не схожа. Стократ краща – годі й рівняти. Ніжна, манлива, тендітна, струнка, легка, гнучка, рожева, розвійна. Не раз, коли вкочувався на стацію спішний або пасажирський, тіпалося з розкішним дрижанням серце самотнього телеграфіста. Липнув очима до віконної шиби. Може, нежданно відчиняться двері найкращого вагона й вирине з них вона. Зіскочить зручно із східців, перейде жваво пероном і попливе розливним кроком просто до нього, Усміхнеться чарливо, й дзвінкозвучним голосом затягне:

– Чи це ви називаєтеся Степан Сойка?

Відповідь паленіючи:

– Я.

А тоді подивиться в його очі так щиро, приязно, палко, лагідно й одночасно гаряче.

– Я вас так довго шукала.

Стане перед нею збентежений і зачарований, не можучи висказати одного слова.

Але приїжджали поїзди з правої та з лівої сторони, витікали з них струмені людей, одначе не замаяла між ними її розпливчаста постать.

Інколи писав довгі листи. Переливав на білий, байдужий папір увесь полін, що його налило до душі безпросвітне життя. Наливав гарячу кров до холодного чорнила. Складав набряклі почуваннями речення про те, що є самотній, що немає ні одного близького серця, яке б його розуміло та йому співчувало, що його життя є сіре, безбарвне, одноманітне, вилиняле, споловіле, безвиглядне, безвідрадне, безвихідне, безнадійне, що тужить, що скучає, що нудьгус, що очікує її, щоб приїхала, щоб узяла його із собою, вирвала з кліщів безрадісної щоденщини, повела на широкі води життя. Писав: де ти? Писав: жду. У цих рядках, киданих вогнем серця на німі сторінки, був справжнім поетом, а не тоді, коли римував «мадам» і «дам», Розкладав широко адресу:

Далека Незнайома.

Місто – Казка.

Вулиця – Соняшна.

Ч. ?

Обережно, полохливо, боязко, тривожно, щоб ніхто не бачив, виходив з кімнати й перекрадався, наче злодій, по під стіну. До поштової скриньки вкидав замкнену в білому конверті свою невгамовну, невтишену тугу.

Аж неждано скоїлася подія, що потрясла його життям, наче вітер деревом. Це було, либонь, перед роком. Як звичайно, як щоденно, поволі всунувся перед вокзал пасажи́рський з правої. Продзвонив свій ритм, покінчив акордом

коліс, буферів та ланцюгів свою залізну пісню й ущик. Наче з міха поліна дров, висипалися з дверей вагонів приїзні. З-поміж юрби виринула вона. Зіскочила зручно із східців, перейшла жваво пероном і поплила розпливчастим кроком навпрямки до нього. Усміхнулася чарівливо й дзвінкозвучним голосом запитала:

– Чи це ви називаєтеся Степан Сойка?

Відповів паленіючи:

– Я.

А тоді подивилася в його очі приязно й добряче.

– Я вас шукала.

Стояв перед нею збентежений і зачарований, не можучи висказати одного слова.

– Ми, мабуть, знайомі?

Раптом спалахнув полум'ям крові.

– О, так! Я до вас стільки вислав листів! Я про вас.....

Швидко перервала.

– Ви? До мене? Листи? Не пригадую собі. Це хіба помилка?

Охолонув, прочуняв, наче би хто вилив йому на чоло відро холодної води. Мамляв незрозуміло:

– Помил.....

Жваво притакнула:

– Безперечно, що помилка. Моє прізвище – Соня Шут.

Зам'явся.

– О-о-о. Справді знайомі. Старий машиніст. Ще й як знайомі. Тільки вас не... Тільки вас так довго не було. Ви змінилися.

Засміялася, а цей сміх розлився кип'ятком у його крові.

– Змінилася? Може.

В її погляді блиснуло щось збиточне, вигадливе, шутливе. Мав почуття, що вколола його гостра голка. Значев'я змінила тембр мови й почала безбарвним, роблено байдужим голосом.

– Ви знаєте молодого Мартовича? Гаразд. Будьте ласка, скажіть йому, що я приїхала й бажаю його якнайскоріше побачити.

Простягла розкішну, тонку, зручну долоню.

– До побачення.

Зашарівся, зменшився, прихилився вниз.

Ну так, знає його. Розуміється. Це той студент і молодий письменник, що, як кажуть, його повісті та оповідання друкують навіть там, у столиці. Пригадує собі. Відносив йому до оцінки свої вірші. Очевидно, пам'ятає добре...

З цього часу народився в ньому хтось другий. Давній Сойка лишився таким, яким був перше, яким був досі. Переживав ті самі настрої й почування, носив у серці ту саму невигойливу, незлікувальну тугу. Далі труїла його в'їдлива ржа нудьги, далі гриз болючий черв безнадійности, далі точила його шашіль сірих димів, наче миршаві дерева, що росли біля рейок. У хвили підсвідомости вкинув образ Соні, й він став спільним тіаpowнікіем (?) його арифметики мрій. На дні туги та її незаспокійних дрижань лежав тепер росяний привид дівчини й впливав негайно на поверхню при кожній нагоді, при кожному зворушенні. Деколи намагався засипати його порохом забуття, поховати в тишу незнання, заслонити занавісою безпам'яти, знов коли інде дорожився ним, наче найбільшим скарбом, доглядав його, наче зимою ніжну квітку в глечику на вікні. Щоб не вилиняв, не помутнів, не скаламутився, не розтанув, не розвіявся. Бажав мати його завжди в повній яскравості свіжого вражіння, у мережці первісних гарячих барв, у музиці непритишених, теплих звуків. Старався понести в серці стоколірний пейзаж кохання й не втратити з нього ні одної півтіні.

Відірвання чуття від його зовнішнього предмету прийшло нелегко. Іноді довгими літами треба вчитися важкої науки самозречення. Одначе Сойка погодився з новою поразкою таки скоріше. Правда, не раз стукало до дверей свідомости бажання щастя, нагадувало про своє право, домагалось переведення в дійсність, кричало голосно або шепотіло тихо, але пронизливо: і мені належить пай від життя. Але він знав, що цій спразі судилося завжди залишитися незаспокоєною й ненасиченою. Наложив на природний голос серця тягар думки, наче на розспівану скрипку tłumik (?).

Закрив його перед власною свідомістю абажуром розуму. Бодай на деякі хвилини, бодай так йому здавалося.

Що тут багато балакати – куди йому до неї. Що є він? Звичайний найда, підкидьок безрідні й безхати. Безбатченко, що його знайшли на рейках киненого під поїзд невідомою матір'ю. А може, це його збиточна, химерна доля підкинула життю на плум. Може, вона забула його через розгубленість на життєвому шляху. Мав дивне почуття, що прийшов на цей світ через якесь непорозуміння, через якийсь недогляд, через чиюсь помилку. Цього чудного вражіння ніяким чином не міг позбутися, не міг, хоч як хотів, відігнати його від себе. Почував себе завжди жертвою якоїсь пинхви, вигадки, витівки, якогось жорстокого герцю, якогось злобного жарту. Виховали його з ласки при цьому двірці й став якимсь зайвим, але невідлучним його додатком, якоюсь непотрібною, але сталою причіпкою, якимсь залізничним реквізитом. Така людська ганчірка загублена кимсь на шляху, знайдена на рейках і зложена до стаційного магазину. Правда, іноді бунтувалося щось проти такого ставлення справи, будився десь під поверхнею свідомого боязкий голос спротиву (?): скинь геть з плечей цей камінь меланхолії, ти насолоджуєшся власним горем, ти, може, навіть починаєш любитися своїм безнадійним життям.

Одначе дійсність ставила питання руба, не дозволяла хитатися, приказувала або перемогти й здобути, або відступити й виректися. Перше лежало поза кругом його спроможности. На порозі кохання спіткнувся знову розгін його життя. Накинути їй свого почування не міг хоч би з тієї смішної причини, що спізнився. Так – звичайно, дурно, буденно припізнився. Навідувало його знову чудне почуття, що не прийшов на світ у свій час, у свою пору, що народження й загалом усе життя було або прискорене, або припізнене. Здійснення мрії вбило її, здійснення ідеї зрадило її. Перше побачення предмету своєї туги принесло дошкульне розчарування. Лишилася тільки друга можливість, друга преміса. З болючим спротивом серця випив самозречення, наче склянку полину.

З цього часу став невмисним, невірним, буцімто байдужим свідком Сониної долі. Події пробігли повз нього, наче вітер повз самотнє дерево. Ударили в нього, потрясли ним і полинули своїми шляхами незалежно від нього. Він перший виявив старому Шутові жакливу правду про його доньку, він був головним свідком у славнозвісному процесі. Але й тільки всего. Залишився надалі давнім телеграфістом Сойкою.

А може, це не зовсім правда. Докладніше кажучи, було тепер уже двох Сойків. Давній та новий. Обидва жили одночасно й укупі в тій самій психіці. Один об одного зачіпали так тісно, що годі було їх від себе відділити, що ніяким чином не можна було їх розмежувати. Новий Сойка виринув цілком незавважно, навіть не знати коли й як. Вгамовані почування, придушений природний гін мусіли знайти собі якийсь зовнішній вислів. Відповідно оточенню, залежно від рівня середовища, задзвеніли фальшивою струною. Став маломістечковим бабієм і віршоробом. Чистий та ясний образ Соні беріг у підсвідомості, а на будень замінила її ряба й повнолиця Маня з буфета чи яка-небудь інша. Одне одному зовсім не перешкоджувало, видавалося навіть таке звичайне й просте. Грав на гітарі, завертав очима, вклонявся широким жестом, човгав з розмахом черевиками, говорив до вуха масні й невибагливі дотепи, приперчені теревені, усміхався значно й підсолоджено. Лучив давню несміливість, вроджену ніжність, придбану літами задумливість з робленою самовпевненістю зводника й неширим цинізмом. Витонченість мрійника й людини, що багато перетерпіла, з смішною й намірено нахабною, мляво солодкою й одночасно невдало брутальною поведінкою. Чутливість і вразливість самотнього юшака замінилася в грубе залицяння перемовника, холодно штудерне, а проте незручне та невміле. Колишню мовчазливість і недостатчу чуття для гумору з силувано неприродною веселістю та жартівливістю. Одначе всі ці мініятурні подвиги, банальні успіхи та невдачі, несмачні, грубі, плоскі пригоди (? II), невикористані нагоди, мляві спонуки не могли виповнити

життєвої пустки. Не могли навіть задурманити, зацитькати голоду справжнього життя й вижиття, не то щоб принесли цілющий лік на нудьгу животіння.

У хвилинах сонного безділля й безнадійної порожнечі складав мозильно слово до слова в недолугі строфи, сонетив у поті чола витерті труїзми, трафаретні, зовсім вилинялі із змісту думки вбирив у драний, давно зпошений одяг, спотикався на кострубатому ритмі, наче на дорожньому камінні, склеював до купи кульгаві рими, що розліталися на всі сторони, мов сухий пісок із жмені. Настирливий вереск граматичних кінцівок, безпорадне самооблегшення труднощів, далекі, беззвучні асонапци, підфарбована, дешева, нудка, манірна, псевдочепурна, викрохмалена, тандитна еротика з третьої рухи. Холодне капарство, віршоробське шевство, лощене жовтою пастою сантименту. Гліцеринові сльози, роблена пристрасть, маніжна, невдала тонкість, багатословний, непережитий біль. Потоки беззмістових, педокровних, безбарвних слів, нав'язаних нудьгою. Шкрябав, мазав криві рядки й неправильні чотирикутники строф на пом'ятому, заплямленому, брудному, товстому папері й напихав ними кишені, наче хустинами до носа. Переписував дбайливо до зшитка в чорній, блискучій обгортці заплямованого чорнилом, заялозеного частими дотиками пальців, з обчуханою спинкою. Ловив завзято своїх знайомих, як давніх, так і принагідних, зустрічних, щойно пізнаних.

*

(Промова адвоката)

Вже двадцять літ виступаю на цьому місці й сливе ніколи не був такий зворушений, як сьогодні. Вже двадцять літ промовляю в різних справах в обороні різних людей і сливе ніколи не говорив з таким унутрішнім переконанням, як сьогодні.

Марко Мартович

НА ДРУГОМУ БЕРЕЗІ

Лірична повість

Чи ти згадуєш про мене там, на другому березі, Ігоре?

Прости мені, що смію викликувати твою таку близьку й таку далеку тінь. Прости мені, що зважуюся звивати твого ймення, яке знайшло новий зміст у понаддійсності. Прости мені, що маю сміливість піднести віко із скрині минулого й вийняти з неї скарби (?) спільних переживань та почувань, дорогоцінних і безвартісних, радісних і сумних, блискучих і сірих, та висипати їх прилюдно на базарі перед очі цікавої юрби. Чи не розгніваю твого безтільного привиду, коли сторінки нашого колишнього, писані гарячою кров'ю справжнього життя, виставлю в крамниці за шибою вітрини? Чи не відвернеш від мене твого уявного (?) обличчя, коли введу чужих відвідачів у найбільш власні, особисті кутки наших «я»?

Не хочу говорити, а одначе мушу. Щось безоглядно силує мене, принукує, бажає добутися з нутра, кличе настирливо про вислів, бурхається, хвилює, переливається, розсаджує чоло й груди, розпирає свідомість. Що – не знаю. А може, ти розумієш це краще від мене?

Бачу тебе перед собою, як тоді... як тоді, останній раз... останній... зворушення плутає мову... о... як ти дивно дивився... стискав долоню... чого такі очі... останній раз... долоні.... ост.... чому....

Бачу тебе перед собою таким, яким прощав. Сидиш навпроти мене за столом і усміхаєшся. Між нами тільки стіл, але він жахливо (?) широкий. Наче море. Ми по його противних краях, на двох протилежних берегах дійсності. Ми так близько й так... далеко. Подай мені руку, як тоді при прощанні. Бачу, як її простягаєш, хочу досягти її, до-

торкнутися, схватити, обійняти, відчуті її м'якість, силу й теплоту, розчавити в своїх долонях. Одначе дарма. Наші руки наближаються до себе, але зіткнутися не можуть. Належимо до інших світів. Сидимо на кріслах відділені, здається, лише столом. Зриваюся із свого місця, обходжу стіл, приступаю до твого крісла, але тебе в нім вже нема. Чи ми коли стрінемося?

Справді, вже не пам'ятаю, коли ми вперше пізналися. Ти цього також уже не міг собі пригадати. Це було ще зарання нашого життя. Доки сягає моя пам'ять, відділя в ній ти. В її найтемніших закутках, де переховую спомини найраніших днів, захиляється твій дитячий образ. Трохи туманний, обкутаний імлою двох десятків літ, споловілий, мов старий гобелен, замазаний навалою пізніших вражінь, пожовклий, наче світлина із старовинного альбому. Але все ж таки ношу його невпинно на порозі свідомости й стережу, мов найдорощчу пам'ятку. І буду берегти постійно.

Можна сказати, що ми виховувалися разом удвох. Хоч ти син села, а над моєю колискою підносило місто долоні димарів. Зрештою різниця ця не мала великого значіння. Щоденщина нашого містечка задержала ще багато із давнього сільського побуту.

Це було так. До сьомого року мої батьки їздили літом до вас на село. Пізніше навпаки. Тебе привезли до нас, до містечка в школу. З цього часу ми майже не розставалися. Аж тоді... на двірці... остання розлука... на все... ти так стискав мою долоню.....

Знов бачу твою розвійну постать. Тепер стоїш поза моїм кріслом. Дивишся на кульгаві букви, що їх розмазую поплутаними рядками на жовтявім папері. Я все мав таке погане письмо. Ще досі чую твої слова:

– Слухай, Марку, коли ти навчишся порядно писати?

Не шезай. Остань хоч хвилину. Пам'ятаєш, як ми разом ішли перший раз до школи. Служниця вела нас за руки, одного по правій, другого по лівій. Тобі в очах блищали сльози. Не тому, що ти боявся невідомого оточення, але з цієї причини, що власне від'їхала мати до себе на село. Я

нишпорив очима по боках дороги. Шукав за каштанами. Осінь у рудім капелюсі ходила по садах. Ще досі чую її вертливий (?) запах.

Ми сиділи в одній лавці. Одного разу трапилася подія на перший погляд маловажна, але яка мала нам пізніше кілька разів нагадуватися. Саме відбувалася наука граматики. Учителька одноманітним, плавким, безбарвним голосом сипала з уст на наші голови якісь відміни. Наче дзюрчання води в ринві. Ти попередньої ночі чомусь довго не спав і тепер, уколиканий монотонним дирканням, похилив свою чорняву голівку на мої груди та заснув. І мені починали ліпитися повіки. Значев'я зарипів над нами понервований вигук:

– Дивіться, які чутливі любчики, як сплять собі!

Негадано виринули ці «чутливі любчики» по довгих літах.

У школі перший раз відчували ми глибоко й зрозуміли вагу національної приналежності. Половина відділу була іншої народности й дивилася на нас зашморгом. Зиркала спідлоба, мов на відмінні, різні від них створіння. Найгостріше виступала прірва в часі молитви. Коли прийшлося нам говорити отченаш, вони сливе душилися від стримованого реготу. Тоді зазнавали ми дошкульного, в'їдливого, майже фізичного болю. Мовби хтось пхав нам голки за нігті. В голові появлялася нівна думка:

– Навіщо люди балакають різними мовами та чому одні діти можуть сміятися з мови других?

Тоді найважнішим виганням для нас було: чому одні речі дозволені, а другі ні, чому це вільно, а цього ні, та далі чому одному те вільно, що другому заборонено.

Під час граматичних вправ станули ми перед новою загадкою, що її сполучили ми з цими питаннями в досить дивовижний спосіб. Вражало нас, чому йменники мають аж три роди: чоловічий, жіночий та ніякий. Явище мови перенесли ми негайно до ближчої ділянки й витворили собі таким робом чудну теорію про три поли. Як іменники, так і люди діляться на мужчин, жінок та дітей. Чи пригадуєш собі, як довго сперечалися ми за очеркнення (?) основних прикмет, що відрізняють ці три роди від себе? Спершу зважали ми на

вбрання, одначе, побачивши доньку власника ресторану в штанах на коні, залишили ми цю основу поділу. Наприкінці погодилися ми, що жінки це ті люди, котрі варять у кухні, а мужчини це ті, котрі йдуть на війну. Трудніша була справа з нами, з дітьми. Врешті ти дійшов до висновку, що діти це «ніякі» люди, отже, властиво, сливе не люди. Люди це ті, що їм усе вільно, а дітям усе заборонено. Отже ми с на те, щоб нам нічого не було вільно. Досі подивляю, як ти тоді штудерно виводив, як дотепно доказував. Бо ж хіба мусять бути такі, що їм нічого не дозволено. Коли б їх не було, не було б і тих, що їм усе вільно. Останні мусять мати свій підклад, свій погній (?), мусять знайти свої жертви, мусять знайти тих, на яких могли би випробувати свою всемогучість. Внезабарі заважили ми, що й між дітьми одним вільно більше, другим менше, що й тут нема рівності. Товаришам, котрі говорили іншою мовою, дозволяли не одне, що нам забороняли. Але цього вже не могли ми подолати нашими головами. Небавом переконалися ми, що не всіх мужчин беруть у жовніри, а безліч жінок стоїть осторонь від кухні. З цього часу станули ми безпомічно перед улізливими, настирливими питаннями.

Бачу, як усміхасся на згадку про ці діввацькі турботи та міркування. Скільки разів змагалися ми непорадно й без розбору з таємницями життя, скільки разів звичайні, прості речі ставали для нас незбагненні, скільки разів стукали ми без успіху (?) в замкнені двері невідомого, скільки разів нерозважливий, легкодумний вислів, наказ чи заборона вводили заколот у викінчену гармонію думок, чинили зайву метушню, непотрібне сум'яття в спокійнім сні ще несвідомих бажань.

Наче свіжу подію, маю в тямці (?), якої це памороки забив мені в голову материн приказ тримати руки поверх ковдри. Коли я запитався: – Чому?, мати відповіла: – Ти нечемний. Ми довго билися з гадками, аж укінці ти вирішив. Нечемні є ті люди, що питаються: чому? Не слід чомкати, це питання є заборонене. Цебто треба би говорити «нечомний». Пам'ятаєш, як твоя чудакувата етимологія розсмішила нас, як ми галивалися реготом і повторяли раз-у-раз ви-

гаданий тобою новотвір. Одначе скільки правди було в цій злуці двох окремих слів. Чи дійсно не заборонено питання: чому? Хіба ж не є найбільш небажані ті люди, що ставлять це капосне питання? Хіба ж їх не переслідують, не проганяють, не відпекуються від них, не зарікаються їх? Хіба ж не відстрашують їх, не відмовляють, а коли вони не хочуть залишити свого анахтемського запиту, не нищать їх? Кожна ідея, теорія, світогляд, наука, установа, влада, устрій, лад ні перед чим так не дрижать, нікого так не бояться, як його, як перевірки своїх основ. Це настирливе питання виринає вряди-годи в історії людства, й тоді наступають розколи, революції, занепади могутніх потуг, загибелі шанованих поглядів, переоцінка святощів, розбивання бронзових статуй. Це каторжне, осоружне питання накоїло лиха, завдало чосу, осточортіло, остогиділо, дошкулило, законопадило, досолило, набило памороки не одній величині цього світу. Звичайне, буденне, коротке, тихе, скромне слівце: чому? Адже ж не дурно людей, що його повторяють, звуть еретиками.

Вже отетеріли пальці, вже так довго пишу. Загруз в оці спомини та міркування. Тягнуть мене за собою, наче вода топільника на дно. В кімнаті душно. Повітря тяжке й згусле. Так важко зачерпнути його грудям. Віддих прискорений та нерівний. А там, за вікном, сонце, вітер, широкий простір....

– Ігоре, будь ласка, відчини вікно!

Але ж... мій Боже.... що я говорю?

Ти вже відчинив собі інше вікно... вікно на другий беріг. Одночасно ти тут є й тебе нема. Одночасно ти слухаєш моєї сповіді й належиш до іншої дійсности. Бачу виразно твою струнку постать. Пізнаю навіть цю чорну, шовкову краватку, що в ній ти мене прощав останній раз. Тоді, коли від'їздив назавжди. Ця чорна краватка занепокоювала мене довго, хвилює мене ще досі, нагадується навіть у сні. Навіщо ти вбрав саме її? Власне чорну? Чи ж би це мало означати, що.....

Встаю з крісла. Підходжу до вікна. За ним осінь. Золотоволоса осінь. Розхиляю віконниці. Широко. Осінь уливається струменем до кімнати.

Віддихаю глибоко. Розправляю руки. Хотів би випити жадібними устами весь запах, розтоплений у прозорому повітрі.

Над містечком синя парасоля погідного неба. На західнім краї галька скуйовджених хмарин. Мають барву рожеву, перехідну між жовтою а червоною. Нагадують нею кленове листя, що від осені також почервоніло. Кленове листя хмар на ясній блакиті.

Ти не любив осені. Чую, мовби це було сьогодні, як говорив ти до мене. Була це осінь перед двома роками. Чудовий вересень напередодні наших університетських студій. Ми стояли в вашім саді на селі. Ти завів балачку.

– Бачиш, Марку, листя, що паде з дерев і айстри, що он там цвітуть?

– Очевидячки.

– А мені здається, що це не є дійсне листя й дійсні айстри.

– Якже ж?

– Маю вражіння, що це поетичний трафарет, що це банальний образ з якогось віршика. Наша поезія жахливо розосеніла, набрякла, напухла цією осінню, нассалася її, мов бібула чорнила. Покажи мені в нашій літературі такого поета, щоб не поповнив вірша про осінь. Немає. Зів'яле листя та айстри. Айстри та зів'яле листя. Зів'ялі айстри та листя. Можна ці слова ще й інакше переставляти. Наші поети осінь до краю зсонетили, зтрійолетили, зоктавили, зтрохеїли, занапестили, оспівали, виспівали, розспівали, переспівали. Вичавили з неї все можливе, мов з цитрини останню краплю соку.

Я реготався на весь рот з цієї повені слів. Ти тягнув далі:

– Скажи мені тепер, що лишилося на бідній осені. Де є ці «злототканії шати», коли їх поздирали з неї таки самі поети. Вони збаналізували пожовкле листя та айстри в такому ступені, що коли сьогодні дивлюся на них тут у саді, видається мені, що це не жива природа, а лише сентиментальна поетична сценерія. Так загарбали їх собі, засвоїли,

узяли на виключну власність, що тепер не хочеться мені вірити, що зів'ялі листки та айстри це щось більше, як тільки постійний реквізит менше або більше вдалих, менше або більше милозвучних і солодкавих віршів.

Хвилину ти мовчав, а пізніше звернувся до мене з питанням:

– Яка є ціль існування поезії, який її глудз? Навіщо її пишуть?

– Щоб учила бачити, розуміти й відчувати світ. Щоб давала вище, сублімоване (?) його відчуття.

– Гарно. А що ж ти на те, коли поезія замість це здійснити, навпаки, вбиває в нас спроможність відчуження дійсності та справжньої, нефальшованої краси?

– Це не є поезія. Правдива поезія не фальшує природи, є незалежна від її краси. Дійсна поезія має свою й тільки свою, власну й нічим незамінну красу, є суспільною потребою, як етика чи наука, й є фізичною потребою, як, наприклад, для собаки виття (?) до місяця, творить вищі життєві вартості, як релігія. Є світською відміною релігії.

– Ага. Поети – жерці, шамани, друїди, кобзарі, вайделюти, бояни, Діоніс. Чув, чув..... Одначе не в тому річ. Чи між цими сотнями осінніх віршів немає ні за шага правдивої поезії. Адже ж підручники літератури зачисляють не один з них до так званих перлин нашої лірики. І хто зна, чи не їм, цим «перлинам» завдячуємо передусім розвіянню чару осені, а бодай принад падучого листя та айстрів. Хто верне нам по прочитанні цих десятків і сотень віршів – не говорю вже про віршища – первісну, молодечу силу захоплення, хто вилускає зерно захвату з лушпиння метафор, хто дасть нам ізнов свіжість та безпосередність чуття, коли в нашій пам'яті застрягли поетичні труїзми хоч би з найкращих, цих «правдивих» поезій?

– Отже, кінець кінцем, зайвість поезії, в недалеких майбутті її смерть. Чув, чув....

– О, ні. Тільки поети повинні зрозуміти, що їх співуче ремесло це не автомат, але жива хвиля, струя, електричний струм, що виходить із цього вищого світа й дрижить на чулих

дротах душі. Смієшся, що я сам ліризую. Хай буде, яко фізик, шукаю метафори в своїй ділянці. Отже поезії слід справді давати нам оці понадвартості, що про них ти перше балакав. Накінець мале побажання: поети, віддайте нам осінь!¹

Ти підійшов до грядки, що на ній цвіли розкішні білі айстри. Зірвав одну з них і майже одночасно підніс із землі пожовклий листок, що впав з недалекої яблуні та розгер його на долоні в мілкий рудавий порошок.

– Справді, Марку, автентичні, дійсні айстри та осінні листки є кращі від цих із віршів. Не можу простити поетам, що вкрали нам осінь. Вона, либонь, гарна, а через їхню нахабність та влізливість остобісіла мені, мов стара, марудна тітка. Як часто поети мимохіть бувають нудакими та морочилами.

– Але ж ти сам марудиш, Ігоре. Далєбі, торочиш, мов скучна тітка або наче.... співець айстер.

Так покінчилася наша гутірка. Ми про осінь та поезію вже більше не говорили. Одначе чи осінь це тільки зів'яле листя та айстри? Чи осінь це тема витиснена, мов макух, що з нього вже не можна видушити ані краплі олію? Чи взагалі можна вичерпати який-будь сюжет? Чи кожна хоч би найпростіша річ не таїть у собі стільки й таких можливостей, про яких не снилося поетам? Треба вміти дивитися на світ. Це перша заповідь майбутніх поетів. Але навіть і вони не зможуть добути з якого-будь явища всіх явних і таємних його сторінок. Кожне покоління й кожна людина приносить на світ власні готові окуляри й бачить що інше, без огляду на те, чи річ сама собою має ці прикмети, чи ні. Чи ми загалом бачимо дійсні явища та речі, чи тільки творива власних окулярів?²

Осінь налита міддю по береги. Дерев а й земля наче обковані мідяною бляхою. Біла зима, зелена весна, жовте літо та мідна осінь. Але три перші є щодо барви більш одноманіт-

¹ Автор застерігається, що його герої не вирішили питання. Передусім треба би визначити докладніше поняття «вищих вартостей».

² Пахне злегка Кявтом. Мартович починає грузнути в філософію. Видно, не є в рідженням повістярем.

ні. Пригляньтєся осєні. Скільки тут вїдтїнкїв основнїго кольору, скїльки барвнїх пївтонїв, нїжнїх нїюансїв вїд лїтнїї жовгостї збїжжя аж до кривавого пурпуру, аж до темнїї бронзи. Скїльки тут розкошї для ока. Вакханалїя соковитїх барв. Осїнь це малярська пора, навпаки, весна музична.

Ти не любив осєні, Ігоре, але не лише з причини її банальностї яко поетичнїго сюжету. З тобою не погоджува-лася архїтектура осєні. Бачу твїй здивований погляд. Пїдно-сиш угору збентеженї повїки. Так, ти чув гаразд: архїтектура осєні. Усе на свїтї є збудоване, а кожна будївля мусить мати свїй стиль. В кожнїй речї проявляється якась основна думка. Її зовнїшний вияв називають стилем. Це таємнїй, пїдсвїдо-мий вислїв цього, що складається на глузд кожнїї частини дїйсностї. Це вираз так званїї душї явищ. Справдї, великїй Архїтект Свїту не творить нїчого безстилевого. І природа має свою архїтектонїку. Таку послїдовну, про яку даремно мрїють і мрїяли інженери всїх часїв, послїдовну навїть у бо-жественнїй химерностї припадку (випадку?), послїдовну в непослїдовностї, єдину в змїнливостї та змїнливу в однинї. Мистецькї стилї є тїльки висловом архїтектури душї їхнїх творцїв і будови середовища, що їх сприймає й вїдбивають будївництво того круга природи, який спївдзвенить найкраще з психїчним укладом мистцїв.

Чи ти коли роздумував про бїлу, мармурову клясику зими, про досконалу гармонїю простїх, дорїйських форм снїгового вбрання? Чи ти дивувався з молодечїї готики весни, коли все струнке, шпїлясте, внебозривне, коли все пїдноситься, росте, прямує вгору? А могутнїй розгїн ренесансу лїта, пори широких, кручених, лагїдних, повних, спїлих форм. Вкїнцї з черги бароко осєні, химерне, казкове, поплутане, неправильне, нерївномїрне, нерївноположне (?), неодноманїтне, багатобарвне, багатформне й багатотонне. Повїнь прикрас, орнаментїв, позолочення, гарячї, ситї кольори. Пївтони та чвертьтони... і якась нудьга. Знеохочення, пересит вражїнь, наче в людей, що багато пережили. Будївництво сучасся знову вертає до простїх, прямовисних, могучих постатей без орнаментових витребснїкїв. Архїтектура майбуття, може, нагадуватиме не-

порочним склом дорійський мармур зими. Колесо природи й мистецтва с замкнене й обертається.

Ти не любив осені, бо твоя душа не була барокова. Недоставало підсвідомої нитки, що в'язала би твій світ з осіннім оточенням. Це була внутрішня причина цього наступу на поезію осені.

Бо справді архітектура людської душі відповідає теж головним стилям, відомим з історії будівництва. Психіка справжніх мужчин є готицька або клясична. (Перші це романтики, борці, лицарі, завзяті визнавці ідей, ворохобники, люди, невдоволені з суспільного ладу своєї епохи, творці релігій, святі, пророки, подорожники, бродяги, бандити й руйнічники. Другі це будівники, організатори, державні й громадські діячі, мистці, класики, філософи, вчені). Зате дійсна жінка має нахил до бароко. Не диво, що в жіночій поезії переважає осінь.

Твоє «я», Ігоре, мало в своїй основі клясичну простолінійність та гармонію, але з певним відхилом до готицької стрункості.

Хто зуміє бути приятелем так широко й просто, як ти? Хто зможе любити й ненавидіти без застережень і без хитань, як ти? Хто зуміє так спокійно пожертвувати собою для друга, як ти? Хто зможе без слова скарги відійти для добра близьких осіб, як ти відійшов назавжди? Я не гідний цієї посвяти. Я та вона недостойні твоєї трагедії й твого чину. Вона.... Що за жорстоке глузування долі! Як люто вона насміялася з нас. Не поталанило нам. Годі!

І це в той самий день, коли вона..... А може, це був звичайний випадок? Такий, що їх бувають сотні й дають наживу газетам. Ні.... Це прощання... цей стиск долонь... ця чорна краватка... Даремно хочу себе потішити.

Цей геройський чин сповнив так звичайно, природно, сіро, samozрозуміло, без великих жестів. Сумний випадок, як тисячі інших. Зайва річ багато балакати. Ти був такий спокійний тоді, коли прощав. Твоєї гармонії і безжурі, здавалося, ніщо не каламутить. А може це дійсно тільки нещасливий випадок?

Ігоре, скажи! Вияв мені цю таємницю! Чому твоя тінь така тиха та спокійна?

Нагадав цей день і знов не можу без зворушення писати. Дарма бажаю себе заспокоїти.

Такий друг, як ти, трапляється один раз у житті. Уже такого другого не знайду. Щойно від тебе я навчився, що на світі справді існує приязнь та любов. Інакше не повірив би. Поза тобою я її досі ще не знайшов. О, ти вмів приятелювати з товаришем і любити жінку.

У тебе все було на своєму місці. Кожний твій рух був гармонійний, ритмічний, вільний, невимушений, кожний твій усміх природний і ширий. Твоя хода була рішуча, самовпевнена, легка, гнучка, одночасно гостра й спокійна. Твоя ціла постать висловлювала справжню гармонію сильних людей. Так, ти був сильний. Ти мав стійку, витривалу непереможну волю селянина, спроможність захоплення поета (? гл. роз. I), первісну простоту вихованця природи й рівновагу людини великої культури.

Але ж я дав понести себе думкам, наче віз без візника рознузданим коням. Проте не випереджаймо подій. Хочу тобі висповідатися з усього нашого минулого й не можу пропустити більшої частини спільних дитячих днів. Вертаймо, отже, до тих літ, які були, може, й не найкращі в житті, але про котрі згадує кожний з найбільшим зворушенням (?), наче про недосяжне щастя. Віддаль ще не є велика й власне тому, може, не побачу всього виразно й докладно. Але ти, Ігоре, мабуть, пам'ятаєш це сам, сам переживав ти це із мною й тобі всього не треба описувати дрібничково, вистачить іноді натякнути й вже знатимеш, у чому річ.

Де я покінчив? Ага, народня школа...

Це було так.

Ми мали тоді по дев'ять літ (?). Розкішній червень повівав зеленими гривами дерев. Наближався кінець науки. За два тижні ждало нас ледаче дозвілля, літнє дармування. Наша школа вибиралася на велику прогулянку. Тому, що метою був досить далекий ліс на горі, на другому березі ріки, брали участь тільки два вищі відділи. В годині восьмій ранком вийшли ми довгим походом по двох із шкільного

подвір'я. Ми йшли, очевидячки, як звичайно побіля себе. Підміські сади сміялися коралями черешень та вишень. Трухляві баркани скалили шербаті зуби почорнілих від дощів драниць. Наш похід розвивався, наче стрічка на вітрі. Стіни неба були яносині, тільки на західній висів торочкуватий килим білої хмаринки. Колесо сонця качалося по мості й купало золоте проміння в срібній піні ріки. Пинявою, неспішною ходою добрели ми вниз до перевозу.

Ждали на нас два човни. Вуж походу звинувся, заметушився, скорчився в клубок на березі. Дитяча мурашня обсіла обі гапки. Перевізники закотили рукави й довгими дрюками відштовхнули нас з прибережної мілини на плесо. Човни коливалися ритмічно з боку на бік, юрталися, перехилялися, аж загрузли дном у пісок другого берегу. Рій хлоп'ячих голів висипався з них, мов з коша хмара голубів.

З радісним гамором обминали ми полатані хатини заріччя, з лункими вигуками гупали по камінні, з гомінким лепетом стрибали крутими стежками, що вели під гору до близького лісу. Поле прикрите настільником молодої озимини. Цвітуха гречка бджолилася й пахнула медом. Наче іскри з ватри, підлітала комашня з завітчаних загонів. Жуки жужчали журливо над мокрими від роси стебелинами. Під небо шугнув сполошений перепел.

Кількох хлопців бігло попереду, мов згряя хортів, що вирвалися із шворки. Решта тупцювала позаду й гомоніла, наче в вулію. Ми трималися за руки й широко розплющеними очима пили далекосяжний краєвид. Малі серця товклися в грудях, мов птахи в клітці.

Коли побачила темну лісову стіну, дітвора метнулася вайлом уперед. Бадьорий гам розлягся глибоким відгомном. Наче в відчиненій брамі, зникнула наша ватага під першими деревами.

Хто висловить безмежну радість, що розпирає (?) малі груди дитини, яка по довгих днях у душливих міських кімнатах та шкільних залах порине в нетрі лісу?

Діти в лісі. Хочеться кричати, кричати, кричати.... На весь рот, на ціле горло, повними грудьми. Широко, щедро, гомінко, лунко, шумно, гучно, грімко, переливно. Уга, уга!

Тільки пугач на дубі відповідав: пуга, пуга, пуга... А може, це не пугач, лише відгомін. Уста повні крику, наче води. Крик застряг у гортані. Груди ширшають від розгону й вітру. Груди налиті криком молодости (? пор. роз. І). Не чути тягару ніг. Немає ніг. Тіло пливе в повітрі, мов плесом ріки. Руки вихають на всі сторони, закреслюють якісь химерні спіралі. Серце хоче вистрибнути з грудей. Кинути своїм дрібним тілом, мов м'ячем, об мох. Качатися, котитися, мов колесо. Мов перекотиполе м'яким чатинням. Вивертом, беркиць, ногами догори. Обняти пень дуба з усеї сили, наче кохану людину. Пригорнутися, притулитися до нього, мов до мами. Хай галуззям нас приголубить. Хай зеленою хмарою листя закрие нас, мов пір'ям. Хай обійме нас гіллякою й піднесе понад усі дерева, понад ліс, під небо. Обдирати мох з його пня. Розкішний дотик моху. Наче вивірка, гуп, гуп... З одної вітки (?) на другу. Гойдатися на верховітті, мов на мотузі. Гиц на землю. Ноги згиналися, мов пружина. Закрутити собою, мов дзига. На одній нозі. Жук, жук! Ходи, сердего жуже! Вивірко, щоби я був тобою. Але тебе зловлю, мушу зловити. Де ти куєш, жовно? Хочу тебе бачити. Мушу тебе бачити. Цвіркуне, навіщо пхаєшся (?) за шию? Як смішно цвіринькаєш (?) за вухом. Хі, хі, хі, хі, хі... А це що? Кучерява кучугура. Омела. Як вона вилізла на дуба? А хто цю березу побілів вапном? Листя шушукало під ногами. Шу, шу, шу... Набрати великий жмак листя, повне наруччя. Жбурнути ним перед себе. На вітер. Засипати ним тебе, Ігоре. Ха, ха, ха... Як ти смішно обтрушував себе з листя. А ти в відповідь оберемком чатиння. Просто на голову. Заплющив очі. Чатиння так лоскотало, лоскотало, лоскотало... Так приємно скоботало, мов мама попід бороду. Шишка. Хай живе шишка! Жбурнути високо, високо. Геть, геть вище дубового верхів'я. Де вона впала? Загрузла в повітрі, наче в болоті. Хі, хі, хі... В повітрі, наче в тісті. Хі, хі, хі. Щось свердлило в носі. Сміхунка, сміхунка, сміхунка... Цвігати патиком, мов батогом. Хвиськати з усеї сили. Бух, бух, бух.. А то голота ця пташня! Так утіче. О, я дістану вас. Нишком, тишком, визирцем, покрадьки, хильцем. Що там є в гнізді? Хі, хі, хі... Які кумедні ці маленькі!

Як куняють собі! Дрижать, трусяться. Живі цурупалки. Хі, хі, хі... Яка гарна цяцька. Тріпочуть крильцями. І серце тріпочеться. Деревя кружляють. Довкола, довкола, довкола... Махають гіллям, наче руками. Як смішно. Ха, ха, ха... Деревя танцюють. Дуб із березою. Наче тато з тіткою. Квітки підплигують, наче метелики. Червоні, рожеві, жовті, білі, блакитні, сині... Завія квіток. Дош листя. Зелено, зелено, зелено... На чуб, на чоло, на очі, на плечі... Зелений дош. Цяпає за комір. Ні, ні, це не падає листя. Це я падаю. Гиц, гиц... Ноги над головою. Баламкають, мов два ціпи. Земля над головою, небо під ногами. Хвицати, мов кінь копитом. Копнути сонце, наче м'яч. Хі, хі, хі... Які дерева смішні. Ходять догори верхами. Упасти від землі на хмари. Де втіче ліс? Усе перегинається. Падаю на плечі. Деревя ходором. Світ ходором. До уст поналазило моху. Так скобоче язик. Не хочеться вставати. Лежати, лежати, лежати на мохнатій подушці. Накритися ковдрою неба. Чийсь долоні зсувають (?) повіки докупи. Спа-а-а-ти. Гей, гей.. Це ти кричиш, Ігоре? Де я? Земля підкидає мною. Кличуть, кличуть... Тут суниці. Скільки суниць. Лягай знов на мох! Відчини уста! Печені голуби будуть падали до уст. Ні, не печені голуби, тільки суниці та боровиці. Червоно й чорно. Нахиляю рукою куш до уст. Зриваю ягоди зубами просто з билини. Пасуся, пасуся... Хі, хі, хі... Жива качалка, живий валок. Уліво, управо. Де більше ягід. Далі, далі. Укотився до баюри. Прсс, прсс.... Витерти лице лопушинням, наче рушником. Що це горлає? Угу, угу... В трясовині рахкає, кумкає. Це жаба. Рябе, мокре брязкальце. Кум, кум... Хто твій кум, пані ропухо? Прсс.. Не лізь на мене. До багнуки повертом. Я тобі дам чосу. Кум, кум... Я не твій кум, ані не твій дядько. Геть. О, гриби. Карлики, малюки. Добридень. Як живеться? Чому не здіймаєте переді мною капелюхів? Хто вас так причепурих? Що це? Шпрр,.. шпрр,.. плиг,.. плиг.. Мабуть, зайчик. Ігоре, чуєш? Зайчик. Там з правої. Миг, миг... Куцохвостий. Хі, хі, хі... Клапоухий. Плиг, плиг... Клацає з ляку. Гиц, гиц... Понад куші боровиць. Хватають за ноги. Плентаються, обвиваються. Беркиць. Де куций? О, вже з лівої миг, миг... Не втечеш, братіку! Ігоре, за тамтим (?) буком. Забігаймо з двох

Ще недавно лунав хлоп'ячий гамір, котився від дерева до дерева, наповнював собою порожню глушину, наче вода вповнює (?) русло. Тепер тихо. Почув би навіть бзик мухи. Жаклива тиша. Ми поглянули один на одного. Неспокійно перетерли очі й розплющили широко повіки. Де ми? Обопільно питали себе наші багатомовні погляди. Відповіді не було.

Ми довго дивилися довкола. Шукали цієї відповіді в природі. Безслівно питалися дерев і хмар. І одні, й другі мовчали.

Ми довго стояли непорядно. Не говорили нічого. Мовби свідомість перестала правильно діяти. Думки бурхалися безпомічно, мов птахи в клітці. Думки невиразні, неясні, неозначені кружляли на грані свідомости та підсвідомости. Ми ще не знали, ми щойно прочували небезпеку положення.

Знову ненадійно (?) наші очі стрінулися. Раптово, в одну мить, ми зрозуміли грозу становища (?). Твої очі питалися: ми заблудили? Мої притакували (?). Твої неспокійно ворухнулися: де наші? Мої відповідали: ми їх загубили. Накінець блиснула одночасно в наших мізках думка: що робити?

Досі ми стояли, мов зачакловані, мов закам'янілі. Водно з гадкою: що робити, появилася потреба руху. Ми почали ходити довкола якоїсь сосни без освідомлення цілі, навіщо це робили. Щоб тільки щось діяти. Ми шукали чогось по-під сосну. Чого? Ми не знали. Очима вертіли її порепаний пень, очима підносили вгору кожну чатинку (?) й обзирали її на всі сторони. Ноги порпали нетерпеливо фою. Мовби під шаром чатиння була закопана відповідь на злов'ідні, настирливі питання.

Ми стрепенулися. Прийшла думка: навіщо це? Це недоцільне, відповіла друга гадка. Що треба робити, щоб знайти загублений гурток? Щось зашепотіло до вух свідомости. Щойно тепер ми нагадали собі найпростіший, найзвичайніший у подібних випадках спосіб рятунку. Пізнання майнуло в наших головах докладно в тій самій хвилині. Мов на один приказ, ми підняли одночасним рухом чола вгору й почали гукати. Гоп, гоп, гоп, гоп... Довго, протяжно, широко. Го-о-оп, го-о-о-о-оп... Пізніше гостро, неспокійно, коротко, поспішно. Гд, го, го, гол...

Відповідав тільки відгомін. Глибокий, розтяжний, при-
давлений, приглушений. О-о-о-о-оп, о-о-о-о.... Більш нічо-
го. Слухали довго, чи не почуємо відзов. Дарма. Тільки шум
дерев повторяє за відгомоном, ще протяжніше: о-о-о-о-о-о....
Тоді осяйнула нам жахлива думка: ми самі. Ми перший раз
у житті цілком (?) самі, перший раз віддані тільки на власні
сили серед безпросвітної глушні. Ми почули щось тепле під
повіками, щось гаряче, що палило нас, наче вогонь. І знов
разом, наче на таємний чийсь знак, ми вибухнули плачем
(?). Пальці стулилися в п'ястуки й піднесли машинально до
очей. Ми голосили голосно, широко, гомінко (?), захлистува-
лися власними сльозами, давилися їх солоним смаком. Світ
помутнів, очі не бачили нічого. Тільки сіль в устах, вогонь
під чолом і неспокійне, невгомоне дрижання серця.

Аж полекшало. Ми глибоко відітхнули. Мовби важкий
тягар зсунувся з грудей, мовби каменюка скотилася з пле-
чей. Ми широко розправили руки. Наче хотіли зачерпну-
ти багато, багато повітря. А може ми цим німим жестом
кликали підсвідомо помочі. Чиєї, коли не було біля нас
нікого? Хіба синього неба, що усміхалося до нас сивими
хмарами, мов мати. Моя мати теж має сиві очі.

Приплила до нас хвиля бодрости. Здавалося, що наші
очі вилили весь засіб (?) своїх сліз і більше з них уже не
могло витекти. Поволі сохли, хоч ще трохи пекли (?) й чер-
воніли. Світ ізнов роз'яснювався. Сосни приязно простя-
гали до нас долоні свого галуззя, немовби хотіли заспокої-
ти ними наші розбурхані думки. Шуміли колискову: засни,
засни, засни-и-и-и-и....

І ми справді мали тепер охоту заснути, хоч був ще ясний
день. Плач зацитькав на мить наш переляк, але й утомив
нас ще більше. Голова тяжіла, мов кам'яна брила, руки й
ноги розледащили. Набігли на нас сонливиці.

Одначе згадка про сон привела за собою спомин дому. Знов закликало в грудях: додому, додому.... Ми почали бігти безбач перед себе. Дивна річ, гін приніс нам забуття. Ми гонили, не думаючи про ніщо. Тільки обминали підсвідомо пні сосон. Біг давав сам із себе молодим тілам таку безмежну розкіш, що вона поглинула всі інші вражіння.

Але навкруги простягався широкий, глухий ліс. Здавався не мати кінця. Довкола все ті самі колони (?) сосон. Рівні, прості, стрункі, задумані. М'яка, грузька фоя вгамовувала розгін. Цей новий біг дотомив нас до краю. Ми станули.

Кудою йти? Може власне гонимо в противну сторону. Сумнів невгомно закрадався до свідомости. Раптом заблиснув у тямці спогад з прочитаних книжок. Як це давно пізнавали, чи хтось не наближається, чи хтось недалеко не йде або не їде. Ми обидва одночасно попадали на землю. Одне вухо приклали (?) до чатиння, а друге заткали (?) долонею, щоб ліпше було чути. Одначе, ані не шушукнуло (?). Це, мабуть, фоя заглушує, відізвалося щось під розпеченим чолом. Ми стали завзято порпати, шарити пальцями пожовклі глищі, гребти долонями, мов лопатами. Відкинувши на боки (?) чатиння, ми слухали жадібно землі. Впивалися (?) в неї, бажали потопнути в ній, наче в воді. Але вона мовчала, спокійна, холодна, байдужа. Перший раз розчарувала (?) нас земля.

І знов піднесли ми очі на небо. Коли не земля, то, може, воно. Щойно тепер завважили, що непорочна блакить, яка висіла над нашими головами, утратила свою чистоту. Досі кришталевий блиск сонця незавважно помутнів. Перед хвилиною золоте кружало набрало мосяжної, злегка рудавої, темнопомаранчової барви. Брудна мішанина жовто-червона з перевагою густого карміну. Здавалося, що сонце сяє з-за грубої шиби. Такий колір бачимо, коли дивимося на нього крізь пляшку з темного скла. Довкола соняшного колеса появилася кучерявий, стріпаний (?) обруч з блідої міді, наче ореол навкруги голови. Краска цієї обв'язки була трохи рідша, по краях майже білява, й невіразними

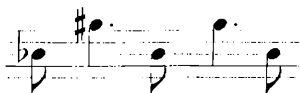
обрисами переходила в сивину хмар, що не знати звідкіля виринули й широкими льняними рупниками обкутали пшеничний коровай сонця.

Ліс обгорнула глибока тиша. Ані шиширхне. Ані сосна не ворухне віткою, ані глиця об глицю не зашорошить, ані падуча шишка не гулькне, ані вивірка гіллям не шасне, ані заєць під кушем не зашарудіє, ані ворона не залопоче крилами, ані пробуджена сова не закрикає, ані муха не забзикає, ані оса не забренькає. Тиш-ш-ш-ш-ш-ша.... Чути приспішений стукіт власного серця, чути прискорений булькіт власної крові. В голові гуло, наче в порожній скрині.

Раптом з-під сонця, що лежало непорушно на західнім похилі неба низько над рискою овиду, наче джерело з-під каменя, бризнула срібна струя. Пляма брудного срібла, зразу невелика, сливе непомітна (?), стала хутко поширюватися, з кожною миттю більшати, аж блискучою імлюю, немов абажуром, прислонила лампу сонця й велике півколо західнього небосхилу.

Нагло безшелесна тиша луснула, мов надутий пухир. Грюкіт перекотився лісом, наче повінь. Вітер зірвався, мов кінь з припону, заіржав хрускотом ламаного галуззя, гупнув копитом у піскові галяви й підняв непроглядні тумани куряви, потряс буйною гривою хмар. Зубами хватав сосни, наче стеблини трави й торошив їх. Хвостом, немов помелом, змітав бовдури фої. Стрінувши тверду стіну гуші, ставав дуба, підносився вгору й падав своїми грудьми на густе верховіття, що пригиналося, мов під ударом молота. Задніми ногами рив яруги, розпорпував верству чатиння та листя, що обтулювали пні дерев, роздирав одежу моху, що вкривала чорне тіло землі й сипав високі кучугури. Вихор казився. Ревів, вигукував. свистів, гоготав, голосив, сміявся, грюкав, гутарив, брязкав, деренчав, виляскував, порскав, пирхав, мугикав, рипів, рюмсав, рокотав. Наче волосся з голови, видавав з дубових чубів гілля, крутив ним, zakresлював у повітрі химерні колеса й жбурляв у далекі багнюки. Хватав берези за коси й гнув їх білокорі в'юнкі ший аж до самої землі. Торгав сосни за пелехате віт-

тя, віддирав шишки й розсівав їх, наче сівач зерно, відці-
бав (?) чатинки, мішав їх з піском і насипував з них надми.
Верболози, тернина, молоді вільхи, кущі малин, боровиць
та вся інша лісова голота принишкла, причикнула, покор-
чилася, мовби бажала запастися (?) під землю, зникнути,
потахнути в глину, схватися, знайти під мохом захист від
вітру. Сосни горбилися, перегиналися, стріпували (?) віт-
ками, наче долонями й журливо жалілися (?): а-яй, а-яй,
а-я-а-а-ай...

Одноманітно, рипливо, сумно. Заєць навіть оком не
моргне із своєї схованки, навіть ухом не мелькне. Вивірка
загрузла в глибокім дуплі, пташня пірнула в свої гнізда,
мушва прищухла в луб'яних щілинах. Тільки зловісний ві-
тер лютував у біснуватім (?) герці.

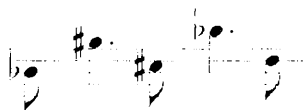
Довгий час ми стояли безтямно, не розуміючи, що
круг нас діється. В першій хвилині несподівані перемі-
ни на небі нас майже бавили. Побіч цікавості нічого ми
не відчували. Попередня тиша стала нам така осоружна,
така дошкульна, що вже воліли вихровицю. Хай уже гуде,
щоб тільки це навісне безгоміння не чавило нам грудей,
не стискало (?) горла. Перший падух вітру ми сприйняли
сливе мовби пільгу. Його дотик охолодив наші розпечені,
розігріті чола. Ми не думали про ніщо. Ловили устами жи-
вотворний холод.

Одначе легіт миттю перейшов у бурун. Ми мусили шу-
кати підпори, щоб не впасти на землю. Я підсвідомим від-
рухом насунув шапку геть аж на очі. Тобі вихор зірвав мо-
ментально капелюх з чуба. Ми кинулися його здоганяти,
але розуміється даремно. Твої кучері розвівав подув, ку-
йовдив їх, торгав і телепав ними, мов повісмом прядива.

Ми пристанули знов, наче одубіли. Нечайно (?) виригну-
ла в нашій свідомості осяйна думка. Ми відчули всю нашу
малість, непорадність, безпомічність супроти могутніх
сил природи. Ми почули себе зернами піску, полосканими

бурхливими хвилями, листками, вирваними бурєю з дерева й песеними в безвість, стеблинами трави, розчавленими величезними колесами. Два людські цуцики серед скаженої орґії розперезаних, розпуганих стихій.

Бо поки ми змогли очуняти, перетяли споловіле небо зигзаги блискавки, заблищали, наче вночі вовчи балухи, майнули ракетогою, а їм навздогін зарокотав грім. Один, другий, третій... Сосни мовби підірвалися з землі, здригнулися з перенолохом, залопотали вітами, мов людина руками, коли її гримнути п'ястуком у чоло, стряслися (?) від коріння до вершка й ще пронізгливіше заголосили, начеб відчували фізичний звірячий біль.

В їх шумі вив якийсь скажений дисонанс. Ми етерили на всім тілі. Ноги й руки отетерили й висіли на сугавах без чуття. В ушах ляцало. Грім уже давно прогоголів, а уши повні були ляскоту. Лускоття вертіла череп наскрїзь від одного вуха до другого, мов здоровенний цвях, вбитий в голову. Оголомщена свідомість перестала на кілька хвилини діяти. Підсвідомий відрух пхав нас непереможно в гуцавину. Потопнути в листі, залізти в якусь дуплавину, в якусь пору, зникнути з поверхні землі. Ми стали ліктями розпихати найближчі поплутані куші. Але схованка здавалася нам замало охоронна. Почали далі бігти якоюсь непрохідною гущею. Колючки ранили нам обличчя й долоні до крови, розривали на лахміття наше тонке літнє плаття, кусали нас у ноги тернами, наче собаки зубами, пороздирали панчохи на дрібне руб'я. Батоґом гнав нас уперед сліпий, самозбережний гіп. Слабий дитячий розум не перевірявав нашої поведінки. Жах відбрав йому спроможність якої-небудь діяльності. Ми були віддані під владу відрухів. Нічим не різнилися від малих, загублених у великім світі безпанських щенюків. Беззахисні звірятка, що не вміють навіть знайти собі нори.

Тим часом попелястий колір, що появився зразу тільки на заході, розлився, наче ріка, яка виступила з берегів по вьому небі, вирівняв кострубатість, цундравість скуйовджених хмар, замазав їхні обриси й заволодів усевладно, куди лише сягне око. Над землею здіймалася одностайна, однобарвна, темносіріба сіра баня, позбавлена найменших відтінків, гладка, наче лід, неперушна, мов кам'яна гора. Здавалося, що дах світу був побитий грубою залізною бляхою, блискуче цинкованою.

На мить вітер трохи уцух, мовби його головна хвиля вже переплила. Ще підлітали за нею, здоганяли її дрібні вітри-паростки. Наче би у ковальському міху, що дув на світ цією некелькою струєю, забракло (?) більше повітря, начеб він захлистувався власним віддихом. Вихор дійсно душився, мовби хотів щось конче виказати, а ніяк не міг. Буря втомилася й тепер поєвистувала, сапала, січала, зикала, чмихала. Коротку хвилину відпочивала, набирала нового розгону, нового розмаху.

Раз-у-раз миготів на стелі неба смолоскип блискавиці. Горів коротко, блимнув набіглим (?) кров'ю оком, видовжився (?) в вогняну змію, переховзнувся гладкою ожелездою небоехила й в'ївся клином у біле тіло дуба або сосни.

Хуртовина причаїлася дряпійно, ладнаючися до нового скоку. Хвилево прицухла, зачерпнула до уст свіжого повітря, надулася, наче велетенський піхур і враз пустила на світ нову течію вітру. Слідком за нею жбурнула могутньо пригорці граду. Срібні, холодні кулі роздирали теплу зелень листя, шугали поміж гілляки, дзвонили об твердий, порепаний дуб, вбивалися в жилавий м'якуш під корою, зсувалися вниз по пнях. Клекотіли, мовби тисячні деревляні калатайла. Шматували плахти лопухів, торошили ніжні питки моху, цтовхали глущкі парості верболозу, шолопали в чагинні, ламали биллині лісового зілля, пололи храбустя, дзеленькали об пруття гушавини, немов об залізні шпуги, шороніли на камінні, розбивалися в дрібні кусні, товклися, наче скло, й танули. Гострі, тверді кулі перемінювалися в брудну воду. Хурдига сіпала без угаву, без відпочинку сніжним горохом.

калатала ним об пні, хлюпала в млаках, талапала в струментах каламутної води, що повставала таки з градовиці, лупала по кущах, ковтала по піскових галявинах, цюкала в вивернені колоди. Дуби постогнували глухо під ударами, а сосни зойкливо ремствували, мов хвиськані батогами.

Ми сиділи карачки під вільховим кушем. Задержані градом у бігу майже попадали на землю. Ноги грузли в болото. Під невеликим тягарем наших дитячих тіл хиталася зрадлива трясовина. Її верхня тверда шкаралуша безмалъ що не луснула. Під тонкою паволокою хлюпотіла похмуро багнюка. У волосся в'їдалися (?) срібні осі граду, кололи в шкіру, метушилися по раменах. Піт, спричинений страхом, мішався з розтопленими градинками, й ця мутна рідина спливала бурими струмками за комір на груди та плечі, заливала очі, уливалася до носа й уст. Тіло здригалось щохвилини під холодними, мерзеними поцілунками. Мокре плаття прилипало до шкіри. Дрижаки потрясали пальцями. Ставало гидко.

Шувір вистукувала (?) невпинно свій скажений ритм брилками граду. Цмоковина під нами м'яко вгиналася, підносилася й западала. Це нагадало нам ліжко. Кладемо голови на пухкі подушки. Поринають у пір'я. Долоні гладять ніжний, шовковий верх ковдри. Червоний шовк. В очах мерехтить червінь. М'яка червінь. Щось лоскоче під бородою, щось скоботить під пахвами. Це мати так похилилася над нами. Цілує в чоло й очі. Чому такий холодний цілунок? Брр... Так холодно. М'яко, але наче взимі. Що це стукає? Раз-у-раз, раз-у-раз.... Стук-тук, стук-тук, стук-тук.... Це, мабуть, віз. Вистелений м'яко пахучим сіном. Колихає нас, гойдає спокійно, повільно, ритмічно. Стук-тук, стук-тук, стук-тук.... Тільки чогось холод. Буцім літо, а мов не літо. Не відати, чи літо, чи зима. Може, одночасно одне й друге. Їдемо кудись, але не знаємо, куди. Колеса грюкають об шутер. Стук-тук, стук-тук, стук-тук.... Раптом віз став. Перестало гупати.

Ми пробудилися. Справді, градобій припинився. Свою одноманітну пісню покінчив протяжним, стишеним акордом. Наступила коротка перерва, хвилинка глибокого спокою. Тільки водою обтікало гілля. Деревя піднесли похилені чуби, розправили погнуте (?) галуззя. Градинки танули в свіжих калюжах, мов кістки цукру в гарячій чаї. Руді хвилі рили собі русло в грубому кожусі чатиння й торочили його в шкаматки.

Але зрадлива хуртовина ще зовсім не притихла. Тільки припишкла на мить, щоб ще раз, тепер дійсно останній раз перегомоніти над лісом, ще раз перетрусити його нетрі. Линував нагальний дощ. Сік великими краплинами, вихорився, ішов млинка, курбелив, хлюпотів, бовтався в калюжах, наливавав нові калабані, виглиблював водорії, викопував водотоки, клубився, булькотів, чуркотів, наче согня балабольок, гаморив, воркотів, мов старий дід, мимрив невдоволено. Обливавав листя, протікав крізь луб, сочився жилами пнів та коріння. Бороздив у довгі рівчачки чатиння та пов'яле листя, що лежало під деревами. Колотив його, виносив спідні шари наверх і навпаки, перемішував з піском та глиною. Земля глїтала воду ласо, жадібно, спрагло, а коли від надміру захлиснулася, виплювала її джерелами на поверхню. Ішла густа, тепла злива й злагоджувала рани, завдані градом.

Далі сидіти під нашою вільхою ніяк не було можна. Вода заливала нас сливе до пояса. Ми випорпалися, мов два морщаки (?), з грузької баюри, хватилися долонями за вільхове галуззя, що висіло над нами й вискочили на якийсь пень, а з нього на стійкий пролісок. Трістя забовталася, запінилася й застогнала похмуро на прощання. Тільки моя шапка лишилася в ній назавжди. Багнюка ковтнула поволі чорними устами свою добич.

Ми йшли навмання перед себе. Дощ полоскав нам волосся (? II) й змивав з обличчя сльози. Убрання налигалося води, мов губка й тяжіло грубезним кожухом. Стало туге, цупке, наче кавчук. В черевиках бризкала каламутна рідина, що витікала з них струмками, мов із сита. Підшви хлюпали глухо на мокрім піску. Думки борюкалися, вов-

тузилися самі з собою без ладу й пуття. Ані одної ми виразно не освідомлювали собі. Товклися щойно в передсвідомості, ворочалися вперто, повертали завзято до порога пам'яті, але ні одна не виринула наверх. Самозбережний гін (? II) витягнув нас із драговини й волік наосліп по якось бескетті.

Туча не вгавала. Камертон вітру строїв ліс і піддавав деревам понуру, хмарну мелодію. Темну, мов попелясте небо над ними. Пронизливу, наче скрипіт шибениці. Кажуть, що в таку грозу чорт вішається на дубі. Хай собі! Громи грюкали (? II) в рівних інтервалах і приглушували на мить голосіння вихру. Вистукували повільний розтяжний ритм, наче барабан в оркестрі. За кожним їх лускотом дерева похилялися в одну сторону, мовби присідали з перестрашу. Коли відгомін розтанув удалині, підносили недовірливо пригнуті (?) чуби, наче би шукали нової жертви й питали одне одного, коли на них прийде черга. Дуби харамаркали басом гнівно, люто, з досадою, сосни трепетали всім гіллям, всіма шишками та шпильками, не могли вичавити з себе скарги й тільки невпинно заїкувалися.

Одностайна досі срібна сірина неба стала незавважно розкладатися, розриватися на частини. Закучерявилися хмари. Поволі виторочувалися, відокремлювалися, вилучувалися з однобарвної площини. Хтось роздирав плахту неба на дрібне шмаття хмарин. Метушилися, куйовдилися, сум'ятилися (?), заходили одна на одну, ударяли об себе, перегиналися, звивалися й розвивалися, розколювалися й зливалися, роздроблювали й єднали водно. Мандрували поплутаними шляхами, потопали за обрієм, виринали з-під нього, коливалися, мовби бажали впасти на землю.

Дощ рідшав. Тратив темп, переривався, знов хотів здоганяти первісний ритм, але це йому не вдавалося. Наче би хмарами не доставало вже води. Відстанки між одною блис-

кавкою а другою більшали. Вихор уже не дув одним подихом (?), але зривався щохвилини з новою силою й зараз ущував. Підкидав тоді краплинами дощу, наче туманом порошу й разом з ними припадав до землі. Хватав спорохнявілі колоди, мов флейти й свистав на них глумливо. Казився (? II) ще короткий час поміж пнями, поки не застряг в обіймах гушавини. Йому навздогін котився молодший брат, але й цього стрічала та сама доля. Кахикав уривчасто спересердя й лягав упродовж у мокравину. Бір підніс гордо чоло. Тепер він став перемагати. Верхів'ям, наче долоньями, гальмував розгін бурі, спиняв її зразу несміливо, пізніше набирав відваги (? II), протиставився рішуче й завзято. Роздирав (? II) вихровицю на дрібні паростки й чавив їх у своїх раменах. Хуртовина й ліс змагалися сплетеними в тисячні вузли галуззями й струмками вітру. Висилала їх в його нетрі, наче ватаги вересів, але старий, могутній бір топтав їм голови й впихав їх у трясовину. Це була його пімста за вивернених дітей, за вирваних з корінням братів, за поламане гілля, за подіравлене листя. Сопів з втоми, але опирався твердо й доцільно відбивав усі удари ворога.

Негода ступнево брала назад і завертала. Дощ кілька хвилин ще росив, переривав, починав наново, цяпав дрібними краплинами. Хмари виливали останні засоби води, скидали їх, мов зайвий тягар, з неба, що з тьмяного ставало блідоясним. Накінець невидимі (?) ножиці перетяли дощеві нитки. Хлюпіт калабані відіграв їм прощальну приспівку.

Вітер пручався востаннє. Уряди-годи шамотів, сіпався з гілками, але це були вже останні дрижки безсилового велетня. Погрожував без надії сповнення (?) своїх загроз. Укінці побачив, що даремні дальші зусилля, що не видержить такої довгої натуги, угамував свій біг, зашипів з розпукою й ущух.

Сосни піднесли вітки вгору й струшували краплі дощівки (?). Пирхали, здригалися, дрижали, порскали шишками, мовби вийшли з купелю. Свою сумну, наболілу пісню покінчили одночасно з буревієм. Дуби поважно замовкли й віддихали з перевтоми. Сушили вимите начисто (?) луб'я. Кущі повставали з землі й роздивлялися навкруги цікаво,

мовби пробудилися з міцного кошмарного (?) сну. Тільки на галявах клекотіли десятки нових джерел, потоків, калюж. Дзюрчали, дивувалися з свого несподіваного народження. шепеляли, шаруділи, шушукали, пошепки висловлювали свою молодечу бадьорість і буйність.

Раптом серед свіжої, радісної (?) тиші, яка настала по останніх зривах вітру, луснув грім. Слідком за ним, наче відгомін, розлягся чийсь пронизливий, дзвінкий, боязкий вигук.

Усе з острахом підірвалося, задрижало, стрепенулося з переляку й здивування, застугоніло, мов під ударом велетенського молота (? II). У тремтінні бору стемніло збентежене питання: чи хуртовина (? II) зривається наново? Ні, це таким могутнім акордом покінчила вона свою громозвонну пісню. Останнім прощальним жестом поклала полум'яну долоню на горде верховіття й вогняними устами випалила чорний поцілунок на стрункім чолі найвищого дуба. Залопотала крилами хмар, мов птах, що відлітає, червоним дзьобом блискавки розколола грубий пень, наче лущиння горіха, блиснула кривавими очима хижого крука й широким помахом вітру покотилася за обрій. Ракетою звуків розсипалася, хвилями відгону розлилася, іскрами відблисків розтанула. Спалахнула на мить і потухла, мов пожежа, нагло облита струменями води.

Сиза туча з розхристаним, скуйовдженим волоссям об'яків від'їхала чалим, баским конем вихру й замкнула за собою двері неба сліпучим ключем блискавиці (? II).

Тоді на заході розплющило око сонце. Докладніше кажучи, тільки одна його половина, бо друга вже загрузла глибоко під рисою овиду. Усміхалося задумливо, майже не здивоване своєю несподіваною перемогою. Воно здавна призвичаєне, що останнє слово належить йому, що з кожного горя вийде переможцем. Дивилося добряче, вибачливо, лагідно, заспокійно (?), людяно, усетямуче й усепробачно. Усе розуміло й з нічого не дивувалося. Знало глузд бурі й суть своєї непереможної сили, тямало закритий зв'язок між ними, невсипущу й необхідну гармонію

ясного та темного, конечно доповнення погоди й негоди, світла й темряви, дня й ночі. В його погляді не було ні сліду обурення на шойно принишклу громовицю. Немовби говорило відлітним (?) хмарам: ви сповнили своє, можете відійти. На грані обрїю половиною заглиблене в невідомім, половиною опукле над крайнебом подобало на великий золотий гудзик, що ним зістєбнуто з собою небо та землю.

Навкруги розкидало великі золоті плями, обливало медом листя дерев, обмазувало ясною смолою галуззя, покривало мідною бляхою далекі гори, наче дахи якогось міста. Золоті цятки тріпоталися на листках побіч сивих крапель, що залишив їх дощ, і надавали їм сріблястий відтінок. Сонце обкутувалося ясножовтою блискучою пряжею, мов павук павутинням. Золоту сїть накидувало на чуби дерев, наче би хотїло вгамувати їхнє дрижання й заспокоїти їх на сон. Грало барвами, співало золотими звуками пісню всезмінливого й всеодного життя (?).

Вечорїло.

Ми брели кругойдучими лісними стежками саме біля місця, куди бахнув останній найлютіший грїм. Лункий відгомін трїснув нас п'ястуком помїж очі. Ми захиталися на ногах, мовби розгнуздалися сугасти в колїнах, стрїпнули руками, роззявили губи й подалися взад. Якась сила обїяняла нас цупко за плечі, задержала в ході ноги, що ми їх даремно намагалися піднести вгору, потрясала нами, мов осикою, й жбурнула назадгузь на кілька кроків до гушавини. Перестрибнувши вивертом кучугуру ріща ми лягли горїлиць на чатинні в невеликій, мокрій улоговині. Разом з нами летїли шкереберть наші думки. Краще кажучи, не думки, а мінливі невпїяманні блиски свідомости. Тїльки підсвідомий гїн приказував долоням шукати підпори, щоб не розчахнути собі голови об пень або каменюку.

Людський крик, змішаний з відгуком грому, несподівано торгнув розстроєні струни свідомости. Це дійсність давала знечев'я гостровідчутний знак. У платах (?) мїзку шось ворушилося, закаблучилося, закружляло. Зразу шось неясне, невиразне, туманне, мряковинне. У цю мить про-

била заслону освідомлення вимовна думка: побіля люди-на, жива людина, правдива людина...

Підкинуло із землі й поставило на рівні ноги. Рвонули нас два суперечні почуття в дві протилежні сторони: лях перед чужою людиною й страх перед самотою. Дитяча по-лохливість заговорила двійною мовою. Дві сили торсали нами: одна пхала вперед, друга відштовхувала назад. Ми метнулися бігцем у напрямі, звідкіля прогомонів чийсь гострий визов, по хвилині діввацька боязкість задержала на місці, прийшла застанова, розум підшепнув, що, може, цей невідомий виведе нас укінці з лісу, дивовижна при-гадка обізвалася, що, може, це чарівниця надить; може, циганка манить, зашипіло знову десь на дні покладеного в шпихлірі пам'яти зайвого вантажу казок. Чудні образи станули перед очима й страх заклацав зубами над вухом. Дивна річ, ми вже кілька годин блукали лісом серед лютої хуртовини й почули дійсний, доглибний, в'їдливий пере-полох щойно тоді, коли саме мали стрінути людину. Свідо-ма думка рятунку й усесильне бажання повороту додому стали до боротьби з підсвідомими відрухами страху.

Перше перемогло. Ми підтюпцем із зупинками бігли кілька хвилин. Найперше побачили жахливо розколений удвоє могутньою сокирою грому, увесь обсмалений, обго-рілий, із спопелілою частиною гілля, перехилений, сливе вивернений дуб. Чорна кров – попіл змішаний (? П) з кра-плями недавнього дощу – спливала широкою борозною, ви-ритою вдовж пня долотом блискавки. Пізніше вздріли ми дебелу галузь кореня, що вирвана кліщами грому з нутра землі на поверхню стриміла, наче рука топільника над пле-сом ріки. Хиталася повільним ритмом туди й назад (?), мов не могла по свіжому потрясенні досі очуняти й дійти (?) до рівноваги. Був у ній закам'янілий безслівний крик розпуки, наче в жесті, що довго й даремно взиває рятунку. Розпор-пана глина й пов'яле листя метушилися довкола нерівними горбками, наче кротовиння. Накінець угледіли ми щось, що схвилювало нас до краю (?? V).

Побіля дуба лежала молода сільська дівчина. Видавалося, що спить на постелі з моху. Поторгана в шкамаття, коротка

спідничка й розхрістане брудне веретище, що його годі було тепер назвати сорочкою, напів спалені, майже зотлілі на попіл сливе й не заслонювали тіла. Почервоніле, набігле від потрясення кров'ю, пузате обличчя потопало в чорних хвилях скуйовдженого волосся. Поплутані темні жмутки поринали (?) в грязюці, що повстала з мокрої фої, гнилого листя, обірваних стеблин моху й болота. Минулорічні, пожовклі листки повпліталися між мички розпушених кіс так, що голова подобала (виглядала?) на завітчану рудим квіттям. Очі заплющені, піднесені на небо, уста розхилені в німім крику. Довкола губ задубіла судорога пронизливого переляку. На непорушнім обличчі розлита голосна, кричуща мовчанка. У горлі застрягли невисловлені оклики. Повні груди піднеслися сторчма в раптовім переливі гарячої крові. Коліна підведені трохи вгору, зігнуті злегка ноги творили тупий кут. Залишки спопелілого вбрання, подертого, мабуть, у часі бігу гущиною, звисали з них торочками й відкривали круглі, виточені пухкі бедра. Права рука відкинена взад поза голову, мовби закам'яніла в охороннім жесті. Здавалося, що перед хвилиною боронилася нею від грому, що хотіла його долонею схватити, наче вужа й відштовхнути від свого тіла. Пальці затиснені цупко в п'ястук, наче би ще досі тримали гнучку шию хижого ворога. Ліва долоня звернена вниз розпачливим рухом сіпала густе клоччя моху. Може, в його хитких, ніжних ниточках шукала підпори, може, бажала видерти в землі мокрий жмут зеленого прядива, щоб ним тушити полум'я.

Побіч неї на кілька кроків (сажнів?) віддалік лежав повернений глиняний горщик з малинами. Червоний струмок витікав поволі й уливався в близьку калюжу.

Звичайна подія, що їх сотні. Як нас, застала її туча в глибині лісу. Туманний переполох приказав їй шукати захисту поруч найвищого лісного велета. Під могутньою парасолею його верховіття знайшла тихе, але зрадливе місце. Сліпий самозбережний гін не завжди є непомильний. Саме тепер утратив справжнє чуття, помилився в виборі шляху й завів її туди, де якраз висіла найбільша небезпека. Загибель глипнула червоною зіницею блискавки й задзвонила в порепане луб'я лісового сторожа столунним грюкотом грому.

Перший удар несподіваного образу дослівно оголомив нас. Ми станули остовпілі. Крик переляку й подиву захлипав у гортані, задрижав на (голосових струнах?) голосницях, але не міг видобутися загисненим горлом. Начеб ми набрали в уста води й не могли її вихрякнути. Щось невисловлене, невисказане, неозначене лоскотало нам боляче піднебіння, полоскало терпко губи, мов гірка слина. Язик бовтався в якімсь осоружно слизькім олії. В ушах гудів рій ос, у черепі дудніла нестерпна порожнеча. Серце торгалось, наче спійманий на гарячому вчинку злодій. Здавалося, що хоче поламати ребро й вискочити з грудниці. Майже чути було шум розбурханої крові в тонких дитячих жилах. Малі ноги стали тяжкі, немов дубові колоди. Першою свідомою думкою, що виринула по довгій хвилині отетеріння, було знову відчуття нашої безпомічності. Ми схаменулися й почули яскраво, виразно свою безборонність і неміч. Гостродійсне почування безсили розлилося нервами навіть досить приємно. Ми вже не боялися. Страх, наче камінь кинений до води, поринув на дно підсвідомости, натомість із неї виплили поверх зовсім нові відрухи. Дивна річ, освідомлення власної непорядности, власної малечі супроти великих подій, що проти них ми ставали самі самісінькі, принесло нам глибоку пільгу, сливе спокій. Зате на поверхню тямки виринула звичайна дитяча цікавість і десь з невідомих, долішніх шарів психіки виховзнувся притаєний, неназваний, невинно безіменний, приспаний відзов полу. Справді, він не дійшов до постаті ясної думки, але став отак несподівано новою пружиною поведінки досі під цю пору недіяльною, пружиною підземною, сливе несвідомою, все ж таки сильною й чутливою.

Стануло руба найзвичайніше з питань: що робити? Підійшли ми ближче до незнаной, що лежала непорушно горілиць. Подивилися на розчахнений пень дуба, на попелясте катрання, що лишилося з її одягу, й скоро розчовпали, у чому річ. Блимнула гадка, наче полумінь свічки: може, ще жива. Адже вражених громом завжди рятують. Так нам оповідали, так ми десь... колись читали. Це святий обов'язок рятувати того, що гине, вихопився з пам'яті вивчений вислів. Хто це

говорив? Байдуже. Мати чи вчителька? Хай собі! Настирлива думка знов повторила два прості, але гостровимовні слова: що робити? Що це значить: рятувати? Як це треба перевести в діло? Знечев'я виплинув з плеса пам'яти новий спомин, мабуть, із шкільної науки. Поражених (?) громом роздягається, пізніше наступає по черзі штучне відпихання тощо. Навчені фрази заметушилися під чолом.

Ми глянули мовчазно один на одного. Спільну гадку вчитали із своїх поглядів. Одначе, не так легко прийшло зважитися на її звершення. Ми вихали безпорадно й збен-тежено руками. Довга боротьба ляку й стиду з одної, а почуття обов'язку й підсвідомої цікавості врешті вирішила-ся. Я був би ніколи не спромігся на це, але ти, звичайно, сміливіший та моторніший, зціпив зуби, приплющив пові-ки, наблизився рішуче до невідомої й жвавим полохливим жестом сіпнув на грудях останки лахміття, що колись були сорочкою. Посмикане в гушавині, спопеліге вереття обсу-нулося миттю з тіла, мов порох, звіяний вітром з каменя.

Ми перший раз у житті бачили голе жіноче тіло. Ми досі навіть не прочували його таким, яким воно неждано (?) нам об'явилося. Дивовижна примара, що являлася іноді в неспо-кійнім дівтацькім сні, що її з відразою виштовхували геть із свідомості, що про неї стидалися навіть думати й не хотіли признатися перед самими собою до її привида, була багато різна від дійсної постаті, котру ми саме оглядали. Наші очі горіли нездоровим вогнем, пальці дрижали, наче в лихоман-ці, а вряди-годи затискалися майже дряпіжно. Чудні почу-вання хвилювали грудьми. Ми мали вражіння, мовби одно-часно сповнювали злочин й обов'язок, гріх і добрий учинок, щось заборонене й щось приказане. Почуття умовності, дво-бічності сливе кожної речі й кожної події лишилося в нас з цього часу назавжди. Ця дитяча пригода навчила нас бачити чи не в кожному явищі щонайменше дві сторони, дивитися на кожну дійсність уявну й справжню помірно й відносно. Цей казковий і моторошний день, повний яскравих, одночасно блискучих і гидких уражінь, зіставив нам відчуття множи-ни речей, множини дійсностей. Цей незабутній їдкорозкіш-

ний вечір уперше вбив клином у наші дитячі голови правду, що всяка вартість є умовна й змінна залежно від перспективи, правду, як усі правди, теж умовну¹.

Ми шукали на тілі поразеної (?) слідів грому, одначе їх сливе що не було. Тільки в кількох місцях виднілися (?) зрідка малі смугляві корости, зрештою, дуже легкого обпіку. Звичайно, блискавка вдарила в дубову розсохату колоду, а дівчина мусіла бути в цей скрутний момент уже досить далеко від свого зрадливого захисту. Саме тоді дощ припишк і мабуть уже готувалася до повороту. Незважаючи на маловажні рани, лежала тепер безтямно й не ворушилася. Нам убачалося, що уже не живе. Ти пробував перевірити, чи віддихає, але скоро лиш похилився над нею, обвіяв тебе п'янкий запах свіжого тіла, і ти відскочив жажнувшись назад. Мені не було навіть на гадці йти слідком за тобою. Лежала перед нами навznak без ніяких заслон, розгорнувши руки й ноги, німа, безмовна, непорушна, кам'яна й одночасно гаряча від недавнього вогню, неземно невинна, мов уже з другого берега життя й одночасно звіряче нахабна в яркім жесті розхилених колін.

Тоді вперше витягнула до нас свої кігті таємниця смерти й полу, потрясла нашими серцями, наче тонкими вітками, (? пит.) станула навпроти нас у всій своїй гостроті й зашепотіла жорстоко до вух: таке є життя, боже й тваринне. Дві найбільш незбагненні тайни об'явилися нам передчасно в горючому від грому дереві, дві найстарші загадки й обидві завеликі, щоб могли їх подужати наші дитячі голови. А ми були тільки самі, віддані на власні хлоп'ячі сили. Зрештою, людина завжди є сама, навіть у приязні та любові.

---

¹ Герой моєї повісти говорить тепер труїзм, одначе не забуваймо, що кожний труїзм саме тому, що є труїзмом, є завсіди новий. А чи найбільшим труїзмом не є загальна правда, що кожна правда є труїзмом? Читачу, ти певне знизуєш плечима, що Мартович у найбільш дратуючій місці свого оповідання перестрибує ні сіло ні впало (?) до загальних міркувань. Автор повісти також невдоволений на непоправного свого героя, але кращого не міг знайти. Це вже така вдача Марка, така його письменницька снага. Простіть неприкаяному нишпоркові у власних думках!

Ми відчували своєрідну, дошкульну, болючу, сувору, шорстку, гостру, діймаву, різку, проникливу розкіш, змішану з вразливим, зворушливим стидом. В устах полоסקав язик гіркий полин, чули ми терпкий смак глибокого першого розчарування (? II) й млосний запах першого знеохочення. Негадано впала перед нами заслونا й відкрилася таємниця. Замість її пізнати, ми зрозуміли тільки її невпійманність і побачили її гидку осоружну наготу.

Думки ходили ходором, у мізку вертлюжило свердлом. Ми стояли мовчки з викидами (вурієкати?) на обличчі, напів тямучі, що довкола діється.

Спрожогу дівчина ворухнула ногою. Досі піднесене вгору коліно впало нагло вниз. Яка була причина, невідомо. Може, вітер, може, спричинив це закон тяжіння й рівноваги. Друга нога осталася зігнена, як перше.

Несподіваний порух, як нам здавалося, мертвої (? скл.) відбився в нашій свідомості хвилику переляку. Ми почули зовсім виразно, як волосся на чубах підноситься нам угору, дибиться, дерев'яніє, стає туге, наче шерсть. Коліна захиталися (?). Якась сила підвела нас від землі, закрутила нами, наче вертілками й стусонула нездержливо вперед. Ми кинулися навітки. Не відчували тягару тіла, не відчували втоми ніг, що ними сьогодні перечалали вже не один кілометр (?) дороги й бездоріжжя. Бігли навскоки поривчастим, дрібним, нерівним підтюпцем. Стихійний, невгамований жах гонив нас сліпма перед себе. Здавалося нам, що біла, костиста мертва рука переслідує нас безперестанку, без хвилини відпочинку, без угаву. Вже, вже здоганяє нас... вже, вже хватає за волосся... вже, вже вбиває нігті в шию... вже, вже сіпає за плаття...

Марево вічної таємниці мстилося на нас, що посміли заглянути в її чорні очі. Щось кликало за нами, кугикало, мов сова, пугало, мов пугач, стугоніло, наче порожня бочка (? II), свистало, наче попсована флейта. Щось гукало, щось узивало до задержання, щось скавуліло, наче бита собака, скигло, жебоніло, квиліло, мов покинуте немовля. Якісь вужі сичали під ногами, обпліталися довкола черевиків і на-

магалися затримати наш розгін. Навкруги горла почули ми щось слизьке, ховське, млосне, душливе, скоботливе. Зверщали й бігли далі. Знову оце нестерпне вражіння дотику чогось вогкого, холодного, лоскотливого.

Терня ранило нам долоні, (? II) куші пробивали колючками тонке літнє вбрання, карлючки ріща встрявали між поплутані волосинки, сугасти колін обтовкувалися, мов м'ячки, об тверді пні й вивернені колоди, мокре листя обліплювало нас, мов перепаски (?) покалічених. Зударення обсипували нас наговками та синяками. Круглі, напухлі, чорні тавра виприскували на чолах.

А біла долоня вже, вже доторкала плечей. Страх виповняв кожную клітину, кожную вітку нервів, підходив від стіп до голови морозом попід шкурою, полоскав чоло холодним потом, тяжів на плечах брилою олива. Німий, сліпий (? II), безумний, тваринний жах малих цуценят (? II) перед жорстоким дотиком загадки життя. Відрухова (?) втеча свідомости перед питанням, що наче скеля, звалилося на наші голови.

Тим часом повечоріло.

Поволі доспіло чорне яблуко ночі й зернами тіней розсипалося по лісі. Виросли високі стовбури темряви. Виповзли обережно з гушавини, з дуплавин пнів, з клоччя моху й папороті, з заглибин, випорпаних розхристаним корінням, з-під кучугур густого листя, з надбагонного (?) аїру, з кріслатих, сплетених кушів. Крадькома, визирцем, нишком-тишком, хильцем, причаївшись незавважно. Позолоть дня вилиняла, мов старий килим. Кучеряві тумани піднеслися з чубів дерев, наче з димарів хмари диму. Мутносині, сірі, схожі барвою на плісняве залізо. Гойдалися, колихалися, хилилися, поки тьмяним прядивом не обкутали всього. Легкий вітер розмотував їх поплутані повісма й скуйовджені нитки, затирав їхні обриси й розмазував темінь навкруги, немов пензель розпливчасту краску.

Це вечір обсипував крайнебо сивим попелом присмерку. День догоряв на заході золотавим пружком. Вогняний капелюх сонця, що перед хвилиною накривав західній вершок обрію, здійняла ніч лагідною долонею й кинула його за па-

раван (ширму?) гір, наче в плесо ріки. Тільки полум'янопера китиця блиску стриміла ще короткий час понад овидом. Одначе й вона незабаром помутніла, з яснозолотої стала руда, мосяжна, пізніше бронзова, накінець чорночервоним сугінком розплилася в довколишній темряві.

Над скринєю світу запало щільно тяжке віко ночі, набиване цвяхами зір. Замкнула його кругла колодка місяця.

Було спокійно. Ліс віддихав широко, вільно по недавньому дощі. Уста пили жадібно свіже повітря, мов джерельну воду. Пахло терпко озоном. Лоскотав слизові болони (? П) приємний чад.

Весняна погідна ніч.

Ми звільнили бігу зовсім безвільно й без застанови. Зрештою, свідомість і воля вже давно не діяли (? П). Утома впала, наче сволок, на малі дитячі плечі. Сколочені, розбурхані (?) думки зацитькував цілющий спокій сну. М'яка долоня ночі гладила наші чола й стирала з них мерзенну вогкість поту. Очі, заслонені млою сліз, не бачили в темнощах нічого. Ми чалапали очманілі грузьким болотом. З черевиків текла брудна юха, наче з губки. Закляклі від холоду пальці човплися в них, наче бовкальця в калаталі. Коліна гнулися, мов знесилені пружини. Тіло здригалося від доторків мокрого плаття, що обліплювало нас щільно (? П) з усіх сторін. Тугішало, ставало цупке (? П), висіло на нас, мов тяжка бляха.

Бажалося впасти на землю, покласти голови на подушки з чатиння й заплющити невидючі очі, хоч би назавжди. Перевтома пригинала нас додолу, наче в'юнку вільху. Здавалося, що земля розступиться під нами й листя накрие нас, мов тепла, пушиста ковдра. Вже, вже западаємося....

Одначе страх виринав наново з нетрів підсвідомости. Стоокий, чулий, невгамовний, невтишенний, невсипущий. Увижалося якесь дивовижне чортовиння, звичайні дерева переменялися в стораменні, стоніжні тварюки, галуззя простягало тисячу хватких, зазіхливих, грізних долонь. Казкові змії хлюпали хвостами в млаковинні.

Жахливий вовк вискочив перед нами з гущі й уп'ялив у нас свої страшні балухи, набряклі жадобою крові. Кла-

цає люто зубами. Ей, ні... Це тільки стара дубова колода блищить яскравим порохном, а побіля кує невтомна жовна тупим дзьобом. Не потураємо власним очам та ушам, власному змислові дотику. Перетираємо пальцями слізні очі, дивимося, бачимо, це, мабуть, лише звичайнісінький пень, доторкаємо його руками, розтираємо в жмені трухлю, розсипуємо довкола блискучу порохнявку... і не хочемо вірити. Це не колода, це вовк... це такі справжній вовк... це безперечно вовк... це напевно вовк... О, рятунку!

І знов чкурнули ми, відбігли трохи далі й знов безпорадно пристанули. Кудюю? Спати.

Пугу... пугу... Зверещав на сосні пугач, зареготав глумливо й стріпнув крилами дощ фой. Написав своїм летом на небі нечиткі, вигинисті букви. Пугу... пугу... Покотилося далекосяжним відгомном. Волосся підвелось над чолом (?). Смерть... смерть... Стукнуло глухо в мізку. Різкий вигук смерті. Звук, що має чорну барву й колючу, гостру поверхню. Гидкий образ, що ми його недавно бачили, переплив дрижанням нервами. Чуємо, що грузнемо в глину. Глибоко, глибоко, аж на дно землі. Корчимося, меншаємо, стаємо малими, смішно малими... Мов дві шпильки, дві мурашки, два зерна піску... Кам'яніємо піщинами в найглибших підземних шарах. Нас уже нема. Яка жорстока розкіш не бути, не існувати....

Знов те саме влізливе, настирливе почуття власної малости. Довкола все безмежно велике, могутнє... Прожогом підриваємося до нового бігу. Дві дрібні, безсилі пташки в велетенській клітці світа. Утікаємо перед самими собою, перед своєю маленькістю. Лопочемо слабими крилами об стіни безвісти, що нас зусюди оточують. Б'ємо п'ястуками об двері невідомого.

Поплутані стежки обмоталися, наче мотуззя, довкола наших ніг. Підсвідомість не дала нам упасти й знайшла несподіваний лік, негаданий вихід із скрутною небезпеки.

Казка починається так.

Давніми, днедавніми часами за сімома горами, за сімома ріками лиха чарівниця, бісова чаклівниця двоє дітей завела в глухий, таємний, темний бір.

Ще сьогодні пам'ятаю, як мати співним, сонним, одноманітним голосом розказувала довго, довго, похитуючи ритмічно головою. –

У темному борі, в таємному дворі малюки-лиходії жили, що людей в блуд водили, що дітей не любили. В темному, таємному лісі, на порожньому горісі малюки, смішні це були хлопчини, на головах червоні шапчини, баламути манливі пісні вигравали, дітей за руки брали, блимавки їх світили та й блудними шляхами, безлюдними стежками їх носили. Де кінчався цей бір, тихо спав їхній двір. Це була проста хата, мала, небагата, на курячій нозі стояла, перед дітьми усе втікала, хата-омана, квітками вбрана.

Казка кінчиться так.

Коли надокучили нам герці химерних карликів та їх рухлива хата, ми відштовхнули від себе малих перелесників, метнулися бігцем (II ?) за їх дімком і гримнули в нього затисненими жменями.

Грюкіт пробудив нас. Ми стукали в дійсні двері дійсної хати. Перед нею широка галява, побіля справжня дорога, навпроти високий дуб, а над його верховіттям висить (?) золотий жолудь місяця.

Тиша. Пізня, глибока ніч. Сливе й невдовзі зарання.

Стукаємо. Мовчанка. Кличемо. Мовчанка. Копаємо ногами. Мовчанка.

Безгомінно. Німі двері. Німі стіни. Німі вікна.

Ні шиширхне, ні шубовсне.

Темно, хоч очі виколи.

Навкруги немає жадного світла, жадного вогника.

Ні блимне, ні мигне, ні майне.

Чорна, глуха пустеля.

Хоч гризи пальці.

Хоч бий лобом об стіну.

Знов защеміло в серці безпорадне, боязке, дитяче, невітшне. Ми посідали на поріг, притулилися до себе, пригорнулися, мов двоє писклят, обняли один одного й заплакали голосно, дзвінко, з усеї душі, так, як ще досі цього дня не голосили.

Уперше приснула казка дитинства під жорстоким ударом дійсності. А може навпаки, сповнилася, тільки перестала бути казкою. Ми стрінули справжню казку, але неказкову.

Значев'я заскреготів над нашими головами ключ. Золотий жолудь місяця впав з дуба на землю.

Відчинилися обережно двері, й станула на порозі молода дівчина..... та сама, що ми її недавно знайшли вбиту громом. Мала на собі нову сорочку, а в долоні тримала ліхтарню.

Ігоре, скажи мені, чи справді бувають чуда. Ти на другому березі знаєш це хіба краще.

А може, вчинити чудо є, власне, найлегше? Скільки разів дійсні події є більше заплутані й дивні, чим десятки чудес. Де є таємна пружина механізму життя? Чи оці всі примхи, каверзи, химери, вереди, що ми їх називаємо припадками, мають узагалі яку-небудь пружину? І може, саме тому життя є гарне.

У тій своїй безпанській вередливості, у тій ніким не кермованій, химерній грі, у тій (nieobliczalności) пригоди, у тій загадочній змінливості, у тій бунчужній (?) зачіпливості, у тій солодкій розкоші небезпеки. Коли б дійсно кожною найменшою подією керувала (правила, поводи́ла?) з стислою послідовністю одна непомильна рука, життя втратило би свій чар, свій безглуздий глузд. О божественна, велична Пригодо, найвища мріє юности! О, яке надлюдське щастя чути, що ти від нікого не залежиш, тільки від нас, і що також ми від нікого, від нікого не залежимо, лишень від твоєї примхи. Пригодо. Будь для мене завжди найдивніша, найзмінніша, найхимерніша. Яка хижка насолода бути тільки одним звуком незбагненого капричію. Життя має вартість лишень тому, що його основа є невпійманна. Знайомість глузду кожної пережитої події остогидла б нам кожний день¹.

---

¹ Це є думка героя повісти, а не автора. Зрештою, хіба кожна справді молода людина знає, що це є бунт проти детермінізму.

Статті

ДЕЩО ПРО НАШУ СПОРТОВУ ТЕРМІНОЛОГІЮ

Наша спортова термінологія ще не усталена. Спорт у нас ще все є штучно годованою квіткою в невеликих гуртках прихильників по містах, не має ще за собою ніякої традиції. Прийшов до нас з-за кордону й приніс із собою чужу слівню. Витворився зрозумілий хаос. Справу ускладнює ще недостача яких-небудь зносин наших спортових гуртків із зазбручанськими. Повстає небезпека окремого галицького спортового жаргону, ніде поза Львовом незрозумілого. На пробу перегляньмо декілька найчастіше вживаних назв із ділянки зимового спорту.

Маємо тепер два його головні роди. У галицькій пресі називаються вони: лещетарство (або лещатарство) й совгарство, а відповідні прилади: лещети (або лещати) та совги. Ні один з цих термінів не є відомий на Наддніпрянщині. Правда, всі словники української мови знають слово: *лещата*, що означає прилад для стискання. Жаден із багатьох наших словників не подає його в значінні польських «нарт». Слово «лещети» є виключно галицьке, але в нас дуже поширене, значить тільки спортовий пристрій, а тому не може викликувати непорозумінь. Немає, отже, підстави замінювати його на «лещата», як це роблять деякі наші часописи (нпр., «Діло» пише неконсеквентно раз «лещети», раз «лещата» – таж це два відмінні вирази). Відрізняє їх теж найновіший укр[аїнсько]-польський словник Е. Грицака та К. Кисілевського. Читаємо тут: «лещети = праса» та «лещети = нарти» (І частина, ст. 280, Львів, 1931). Кийки, що ними підпирається при їзді лещетами, називаються *ціпками* (ціпок, ціпка), реміння – *в'язанням*, лещети «*ялозимо*», а не «смаруємо».

Ще складніше словництво другого зимового спорту, що його називають у нас тепер «совгарством». Зачнім від його

основи, від наших «совгів». Це вираз виключно галицький. Словники, що повстали за Збручем, записали оці назви: лижва, ковзан (побіч ковзань і скобзун). Найбільш офіційний для Наддніпрянщини словник Гр. Голоскевича (VII вид., 1930) знає лише два перші слова: *лижва* та *ковзан*. Вираз «совги» не тільки обмежений до Галичини, але ще й невігідний, бо визначає не лише прилад, але також і саму дію, саме «совгання» (нпр., «під звук музики відбувалися совги»). Тому краще було б для нас залишити оці «совги», а коли кожному по обох берегах Збруча зрозумілі «лижви» звучать нам чомусь чужо, то вже радніше сприйняти невідомі ще в Галичині «ковзани». (Застерігаюся, що не хочу бути тут законодавцем, рад би почути інші голоси в цьому напрямі; свою статтю вважаю за дискусійну).

ЛІТЕРАТУРНІ ЗАПИСКИ

ҐЕТЕ

Кожний рік приносить із собою щонайменше кілька десятків усяких роковин, ювілеїв тощо. Уже такий звичай, що кругле число літ, яке відмежовує нас від якоїсь події, дає нам нагоду до споминів, до її святкування. Бувають річниці, щоб так сказати, домашні, бувають світової ваги. До цих останніх безперечно належить століття смерті І. В. Ґете (1749-1832). Хто з вас не чув про Ґете? Ніхто, усі чули: напевно відповісте. Так, уже в школі говорять нам про нього, уже в школі читаємо частини його творів, а шляхетні постаті *Германа* та *Дороти* лучаться часом раз на все в нашій уяві з неконче приємним спогадом «двійки». Спомин цей відбирає нам пізніше на все життя охоту до читання нудного «клясика». Це найгірша кривда, яку роблять творцеві «*Фавста*» надто ревні вчителі. Бо Ґете заслуговує на те, щоб до нього вертати, мов до джерела вічно нового. Що ж можемо в нім знайти, чого напитися, за чим передусім треба нам тут шукати?

Про Ґете почуєте всяке. Безсмертний, божеський, аполінський геній німецької нації, пророк свого народу, народжений співець, виразник болю людини (*Вертер*), віщий поет і т. д. Такі та їм подібні фрази можна виголошувати без кінця. Таким робом можемо зробити з Ґете (як узагалі з кожного великого письменника), що тільки хочемо. А Ґете ще як підхожий до цього. Величава, всестороння спадщина (разом з листами та приватними записками рівно 133 том[и]), в якій відбилися періоди творчості автора (від бурхливого, войовничого романтизму аж до довершеної, досконалої, клясичної рівноваги, а під кінець життя знову перехід до морочливої символіки другої частини «*Фав-*

ста») аж проситься, щоб її наświetлювати з різних сторін. Але значіння Гете в іншому. Із своєю всесторонністю цей поет, драматург, повістяр, філософ, критик, ідеолог, теоретик, учений, природник, дослідник і т. д. є найбільшим виразником цього, що коротко називаємо «*Европа*» чи пак «*европ[ейська] культура*». Фавстівський світогляд є найкращим її завершенням. Сто літ уже йшли і ще довго йтимуть паломники до цього джерела чистого європеїзму. Для нас, народу між Сходом а Заходом, це джерело першої ваги.

КАРЛО МАЙ

В лютні ц. р. обходили урочисто в цілій Німеччині 90-ліття (*25. II. 1842) й 20-ліття смерті (†31. III. 1912) великого письменника на полі подорожничої повісти – Карла Мая.

Твори Мая є до нинішнього дня найбільш займаючою лектурою для молоді. Як звісно, повстали вони виключно завдяки великій уяві та письменницькій інтуїції їх автора. Всі свої повісті написав Май, не опускаючи ні на крок родинного міста. Знання Заходу, Сіюксів, Білих Гір, Великих Озер і американської прерії завдячує Май тільки дрібничковим і безустанним студіям.

Твори Мая це один з прикладів, до чого може довести витривала праця над собою та письменницькі здібності автора.

РАЙНЕР МАРІЯ РІЛЬКЕ

РАЙНЕР МАРІЯ РІЛЬКЕ (4 грудня 1875 – 29 грудня 1926) – один з найвизначніших ліриків нової Німеччини. По вдачі й характері творчості неоромантик, водночас відзеркалює в своїх писаннях чимало філософічних ідей та культурних струй, що перехрещувалися на грані двох століть, минулого й сучасного. Найважливі між їми – м'яке,

обхоплююче все людство чуття, такий сказати б ліричний альтруїзм, далі захоплення героїзмом минулих часів, боготворення мистецтва, врешті подекуди вполочення могутньої ідеї в нішеанівській надлюдині.

Рільке – лірик. Його твори є незвичайно артистичним виявом перелічених угорі ідей і їм подібних, а зокрема можна подивляти їхню мистецьку форму, плястику стилю при якійсь діточій майже простоті вислову. Це однаково в творах, писаних в'язаною і нев'язаною мовою.

Найважливіші його твори: «Weise von Liebe und Tod des Cornets Christoph Rilke», «Stundenbuch», «Malte Laurids Brigge», «Geschichten von lieben Gott».

Для нас Рільке близький тому, що шукаючи за сюжетами, що оформлювали б його ідеї, не раз звертав свої очі на Україну. До таких творів належить поема про Карла XII, деякі його лірики та два оповідання з «Казок про любого Господа», що їх саме даємо в перекладі.

Їхня вартість незвичайно велика, однаково артистична і мистецька. Ці два нариси дають неначе синтезу українського духа: з одного боку – безмежжя артизму української національної психіки, з другого – мужня шана справедливости, за яку хватаємо за оружжя і твердо боремося.

Перший з вчислених горі творів переклав на укр[аїнську] мову В. Залозецький (Літ. Наук. Вістник, 1924), багато лірик Рілького засвоїв нам Юрій Липа, найкращий перекладчик Рілького. Два оповідання з «Казок» являються оце вперше на українській мові.

Згадаємо вкінці, що чимало сучасних українських поетів, зокрема молодших, захоплювалося його творами.

НАДХНЕННЯ Й РЕМЕСЛО

«Романтизм це хвороба,
класицизм це здоров'я»
Гете

Проблема надхнення й ремесла стає руба перед кожним мистцем, перед кожним періодом у розвитку літератури. Вона витискає своє тавро на поодиноких напрямках і в їхніх програмах займає одне з перших місць. Річ не в банальній протиставленні цих понять, але в підході мистця до власного акту творчості. Матеріалом, яким орудує письменник, не є, як звичайно думають, слово, але уявління, складники нашого психічного змісту. Отже, першим завданням творця є композиція уявлень, внутрішня будова з елементів цілості. Другим є перелиття уявлень в слова. Уявління грають для письменника таку роль, яку для маляра фарби, краски (червона, біла, синя тощо), а слова подібну до тієї, яку мають фарби (олійна, водна тощо). Коли цілість, збудовану з уявлень, убираємо в одяг слів, приходиться третє завдання. Треба компонувати слова, творити будову слів, рівнобіжну й відповідну будові уявлень. Так повстає те, що називаємо стилем літературного твору. Осягнення одноцільного стилю є кінцевим завершенням праці письменника. Чи твір добрий чи невдалий, рішає в першій мірі його внутрішня та зовнішня композиція. Можна писати чудово без ніякої вправи й науки, але компонувати твір кожний письменник мусить навчитися. Можна бути генієм та не вміти збудувати одної строфи, одного розділу повісти. Можна писати без крихітки захоплення та ентузіазму, але компонувати знаменито. Прикладом французька пересічна комедія. Можна писати з найсильнішого

внутрішнього інстинкту, з наймогутнішої чуттєвої спонукки й у найвищій температурі емоційній, одначе не зуміти дати твору. Тут є різниця між молодечим письменником а дозрілим, і в дальших висновках між романтиком а класиком.

Ф. Моріак: Клубок гадюк, Париж, 1932, ст. 311 (F. Mauriac: *Le noeud de vipères*).

Головною подією французької літератури в останніх місяцях є поява нового великого роману «Клубок гадюк». Автор Франціск Моріак є передовим повістярем сучасної Франції та сильним представником католицького відродження. Загальновідома річ, що французи є майстрами психологічної повісти. Вірний традиції рідної літератури лишився й Моріак. В його творчості доходить аналітичний роман до вершин. Так бачити людську душу вміли хіба Бальзак, Стандаль, Мопасан і Пруст. Французька критика прийняла «*Le noeud de vipères*» сливе як архитвір, ставляючи його автора на рівні побіч Бальзака. На чолі книжний напис. Це уривок з молитви святої Тереси: «Боже, поглянь на те, що самих себе не чуємо, що не знаємо, чого хочемо, що втічемо геть від того, чого бажаємо».

Герой роману – старий багатий адвокат, що його серцем заволоділи «гадюки» жадоби, заздрости, ненависти. По матері одідичив пристрасть до грошей і передав її дітям та внукам. Не завжди чистими способами доробився великого майна, одначе це не дало йому щастя. Даймон золота обняв жорстокими кігтями старого меценаса, його жінку, дітей та внуків. Ненавидять себе взаїмно, тільки чигають одне на одного. Багач з приводу своєї скупости стає причиною смерти власної доньки. Скажена ненависть його до рідні доходить до меж божевілля. Одначе під кінець життя має велике бажання, єдину ціль: знищити своє майно, щоб дітей та внуків кинути в нужду. Починає свою роботу, але тут прожогом діткнулась гордого чола Божа долоня. На смертній постелі багач поборює «гадюки» свого сер-

ця. О людське серце, що не знає, чого хоче, як каже свята Тереса.

Роман Моріяка стане гідно в французькій літературі побіч «Скупаря» Мольєра й «Батька Горію» Бальзака. «Le poeud de viréges» це клясичний твір неокатолицької літератури.

КРИЗА СУЧАСНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Література перед судом

Вислів, що його вживаю в заголовку, це вже фраза. Стільки написано паперу на тему занепаду сучасної літератури, стільки набалакано, що питання стало ще більш заплутане, ще туманніше. З книжок, розвідок, статей, що кружляють довкола нього, повстала би окрема велика книгозбірня. Проте всі ці голоси не принесли ніякої певної розв'язки. Лікарів знайшлося багато, а однак не тільки, що не вилікували, але навіть не розпізнали хвороби. Усі теорії залишилися безпорадні супроти дійсних явищ, не добулися до ядра проблеми. Можна навіть говорити про кризу дослідів над кризою. Загалом погоджуються, що в сучасному мистецтві, а зокрема в сучасній літературі, не все в порядку. Проте обвинувачення є такі суперечні, залежно від світогляду та вихідної точки критика, такі відмінні, далекі від себе й розбіжні, що губляться в завороженому колесі й не ведуть до ніяких тривких вислідів. Літературу поставили перед судом, але на один присуд не можуть чи не хочуть рішитися. Аж нудно повторювати фразу – сучасна література переживає кризу – фразу, що стала вже truїзмом, та однак треба приглянутися питанню ближче. Спробуймо зібрати разом важніші закиди обвинувачів.

2. Обвинувачення

Сучасна література не в силі наздігнати життя. Коли його темп неймовірно прискорений, вона лишається позаду й тому затрачує безпосередні зв'язки з ним, відокремлюється від нього. Література мусить завжди висловлювати свою добу, її

духа, настрої, питання, а коли цього не робить, стає для неї чужа. Література повинна завжди відбивати ритм своєї епохи, бо нерівномірність витворює між ними віддаль, а пізніше навіть пропасть. Мистецтво без животворних подувів дійсності замикається в собі, дебелиє, а далі замерзає. *Сучасна література не відтворює сучасного життя*, вона не впливає на неї, а знову вона діє на нього. Це дві ріжні, окремі царини, що між ними немає мостів. *Сучасна література не розуміє свого часу*, а тому він відвертається від неї, не хоче також її розуміти. Вона не сповнює одного з перших своїх завдань, тому поволі викидають її поза дужки життя. Попросту стає нікому непотрібна. Хто сьогодні супроти таких суспільних та моральних перемін, супроти скаженого темпа подій, що змінюють світ, має час розчовпувати оброкодобру складних із зовнішньої сторони та внутрі безмістовних віршів, хто сьогодні схоче займатися дріб'язковими питаннями літературної техніки, що за ними не ховається ніяка вища ідея, що за ними тільки звичайна порожнеча. Література зашкарубла в своєму малому обмеженому світику, поставлена віч-на-віч проблемам і завданням реальної дійсності, стає безпорадна. Вона не співзвучить почуттям, бажанням, хвилюванням психіки сьогочасної доби. Вона не розв'язує нічого, що цікавить сучасну людину. Ті питання, що їх вона ставить і хоче розмотати, є нам зовсім байдужі, є далекі й вартісні тільки для неї самої, лише для вузького круга спеців.

Вона не тільки не спромоглася наздігнати життя, але що більше, свідомо цього не хоче вчинити. Вона з власної волі обмежується до свого вузького світика з його дрібними питаннями й осягами. Література доцільно зрікається вищих вартостей¹ та одночасно безпосередніх зв'язків з

---

¹ Існує навіть окремий напрямок, що його програмою є найбільша «скромність» (у Франції Іван Кокто). Самозречення з усяких «вищих завдань», з усякого оббріхування, пози, патосу. Писати добрі вірші (слово «поезія» вже занадто пагетичне) і більш нічого. С: ід пригадати теж, що, напр., молоді польські поети так оголошували свої виступи в «Пікадорі»: «Tu można usłyszeć dobre wiersze». Мов товар у крамниці.

довколишньою дійсністю. Це будімото велика скромність письменників, але, по правді, це втеча перед завданнями, котрим не можуть зрівняти, перед дійсним життям, що їх перевищило й випередило, що йому не вміють додержати ходу. Не оправдує поверховна відраза до пози, бо великі дні, що в них живемо, вимагають великої поезії, а не тільки «добрих віршів» на байдужі й маловажні теми. Письменники не пишуть для себе (коли тільки для себе й «для муз», то навіщо друкують), тому те, що говорять, повинно бути важне й вартісне, а сучасна література не має нічого до сказання. То ж хто буде її читати чи слухати? Її вага й суспільна роля зводиться до забавки для нечисленних смакунів, до виставної цяцьки, й на цьому кінець. Сьогоднішнім суворим та гострим часам не лицюють штукарські блискітки літературних жонглерів. Суспільність питається: що ви нам приносите, про що говорите? Вони відповідають: розв'язуємо вам питання, що є краще, чи коли в любовному акті момент напруги виступає в обидвох коханців рівночасно, чи коли неодноразом¹. Суспільство відвертається: ваші питання та розв'язки без змісту, без душі й без мети. В середньовіччі була така проблема. Селянин веде на ярмарок осла за мотузок. Повстає тепер питання, чи селянин тягне осла, чи мотузок тягне осла, чи, може, навпаки, осел тягне мотузок. Над цією загадкою ломило собі голови багато давніх учених. Ваші питання нагадують своєю вартістю славну проблему осла та мотузка.

Література нашої доби не має ідейного та морального стрижня, щоб об'єднував поодинокі хвилі й струмики в одну суцільну течію. Звідсіля така розгубленість, такий великий хаос, що в ньому годі знайти якусь провідну думку, якусь однонапрямну лінію. Сучасне мистецтво не має, властиво, окремого обличчя. Десятки напрямів і напрямків, усяких із-

---

¹ Роман Д. Г. Льюренса (D. H. Lawrence): «Коханець леді Чатерлей». Критика зараховує цього письменника до передових повістярів новітньої Англії. Це не лубок, це таки «поважна» література. Це не якийсь бруковий нисака. Що більше, Д. Г. Льюренс признається навіть... до католицизму.

мів, кожний інший, кожний на погляд зовсім новий, кожний вважає за свій обов'язок боротися з усіма іншими. Війна всіх проти всіх. Між ним, здається, немає спільних прикмет, немає переходу від одного до другого. Не тільки кожний напрямок, але навіть кожний поодинокий творець бажає за всяку ціну бути новаторським, зовсім оригінальним, неподібним до інших, кожний намагається винайти щось нового, чим зумів би здивувати весь світ. Найбільші зусилля йдуть на те, щоб здивувати («спатувати буржуя»). Думають, що штукарством чи любовними збоченнями вирвуть його з зашкарублої дрімоти. Але під ногами міщанина горить земля, його хвилюють далеко важливіші справи, він привик до всього, на його шкуру не діє вже ніякий «shoking». Він лишається байдужий та холодний. Навіть обурюватися, сердитися вже не має охоти. Він, звичайно, позіхає. В модерній літературі замість поважної праці й напруги почувань погоня за сензацією, а навіть за скандалом, щоб тільки звернути на себе увагу, щоб вибитися понад інших. Ніхто не бере серйозно покликання. Мистецтво зійшло з височини надхнення на базар низьких амбіцій, на ярмарок снобів та чваньків. Усякими програмами, теоріями, ізмами торгують між собою, наче вуличним крамом. Кількість напрямків є така велика, що при найкращій волі годі їх від себе відрізнити, годі розпізнати їхні прикмети та їхній зміст. Хоч не хоч, а загубишся в цьому лябіринті й не вийдеш із нього. Не розмотаєш цього клубка тонких ниток, а може й... не варто розмотувати. Поза гучними, бундючними, багатословними маніфестами не знайдемо нічого, дослівно нічого. Порожнеча, закривана зверху фразами. Витворити щось зовсім нового, по тисячеліттях існування європейської літератури, не так легко, тому модерні літератури хватаються кожної дивовижі, щоб тільки придбати собі ознаки новості. Не прикладають ваги до якості, рішає тільки кількість. Надмірна плодючість знаменує більшість сучасних витворців мистецтва. Надпродукція краму, що його не в силі зужити навіть найбільші маси сприймачів. Що й говорити, коли покупці втічуть перед цим крамом. Зайвий ваптаж сучасної культури. Книжки йдуть «до коша».

Сучасна література не дала й не може дати синтези. Вона розгублена в подробицях, хвора на аналітизм. Розпорошеність, роздрібленість, розкладництво, атомізування може діяти лише в тому самому напрямі, себто також на спосіб розкладницький. Розклад є першим ступнем до занепаду. Сучасне мистецтво має всі прикмети занепадництва, а його вплив є й може бути тільки негативний. Новітня хвора душа видала й може видати лише хвору творчість. Треба вилікувати найперше нездорові основи нашої епохи.

Цілющий лік міг би принести досвід минулого, але модерна література відвернулася зовсім від нього. Цілковитий розріз із традицією є виявом гордовитости та снобізму сучасних творців і дає, очевидно, лихі наслідки. Сучасне мистецтво саме собі замикає двері до відродження. Безідейність, аморальність, вузькість обрії, безпорадність супроти завдань нашої дійсности, хаотичність, недостача спільних дороговказів, істерична нервовість, розгубленість, аналітичність, відсутність зв'язків з сучасним і минулим – ось прикмета сучасної літератури. Зайшла вона в сліпу вулицю, скотилася майже в безвихідь. Криза новітньої літератури є органічна й виросла з неї самої.

3. Оборона

Це більш-менш усі закиди, що їх раз-у-раз підносять супроти сучасної літератури. Є в них багато слушного, але не з усім можна погодитися. Обвинувачувати новітнє письменство стало просто модою, але треба послухати й другі сторони. Найперше вирішимо остаточно, як є в дійсності. Безперечно, сучасна література переживає кризу, себто непевність майбутнього й деяке обниження свого рівня, але не є воно такої величини, як думають усякі обвинувачі, та його причина не лежить виключно в самому нутрі мистецької царини. Самі скептики не годяться між собою. Одні (з лівого боку) бачать занепад сучасного мистецтва в його... ідеалізмі. говорять про втечу мистців перед жахливою мішанською

дійсністю в надреальне. Інші, навпаки, вичувають у новітній літературі сильне матеріялістичне наставлення. Мусимо вибрати посереднє: є течія й одна, й друга. Суперечність діагнозу указує, що справа є далеко складніша, ніж це видається однобічним лікарям. Переїдім чергою поодинокі закиди й приглянемося їм по змозі об'єктивно.

Чи справді сучасна література втратила всі зв'язки з життям? Хіба навпаки. Нова «революція» в мистецтві, що почалася напередодні світової війни, вийшла саме від заклику: ближче до життя. Адже ж навіть у такому футуризмі, що на погляд буцімто відірваний від реальної дійсності, одним із перших гасел було: *мистецтво на вулицю*. Цей яскравий визов протиславляли саме давньому нежиттєвому: мистецтво для мистецтва. Славні три слова, що їх виписав на своєму прапорі футуризм (в слов'янських краях можна би їх назвати три М), а саме: місто, маса, машини, були висловом крайнього змагання до актуальності. Ця тенденція лежить на дні майже кожного сучасного напрямку. Інша річ, що актуальність розуміють не всі однаково. Більш академічний, спокійніший вияв знайшла вона в німецькій новій речевості (*die neue Sachlichkeit*) або в французькому популізмі (очевидно, від слова *populus*, зворот до народу, до простого, буденного, реального життя). Загалом бачимо в лвоєнній літературі великий підйом реалізму в різних його відмінах та паростях. В найяскравішому випадку доводить він, властиво, до заперечення літератури самої в собі. Це так звана література факту, що відкидає уяву, видумані особи й події, а вимагає тільки простого опису дійсних, реальних подій з науковою точністю історика чи економічного справоздавця. Це або модерний репортаж, або життєписний роман (очевидно історичних постатей). Це напрям уважає навіть за літературну форму зовсім пережиту й перестарілу. Бажання якнайтіснішого зв'язку з життям веде аж до того, що література вирікається сама себе. А проте сучасне мистецтво має далеко менший вплив на дійсність, як давніше. Це парадокс, але може, власне, надмірне бажання актуальності, занадто велике

намагання впливати на реальне життя спричинює, що дійсність переходить понад головами мистців. Загорільці актуальності не розуміють і не хочуть розуміти, що література має свої окремі цілі, що її першим завданням є бути справжнім мистецтвом. Зведення мистецтва тільки до злободенно суспільницької ролі суперечить його суті й, очевидно, обнижує його вартість.

Література є безсила супроти пекучих проблем наших днів. Це безперечна правда, але чи тільки вона одна? Сучасна дійсність вовтузиться в майже безвихідних суперечках і не так легко вивести її на простий шлях. Безпорадними виявилось багато інших царин культури, що є більше покликані до цього, ніж література. Не можна так гостро обвинувачувати її в тому, що вона не розв'язала загадки сучасності, бо це не є її головне завдання, й не подужали йому більш до цього підготовані ділянки.

Новітня література має бути після думки декого крайньо аморальною, а в найкращому випадку байдужою супроти моралі (індиферентною). Такий погляд дуже багато причинився до упаду літератури, але й він не є найголовнішою причиною сучасної літературної кризи. Приклади розбещення знайти дуже легко, але вони не рішення справи, бо порнографія існувала сливе в кожній добі розвитку літератури. Правда, що в неоднаковій кількості й натuzі. Досі ще «недосяжним» її взором є славний «Декамерон» Боккаччо та повісті Петра Аретіно († 1556) з епохи ренесансу. А далше, що дуже важне в шуканні джерела лиха, аморальність не є питома всій модерній літературі, передусім не охопила її шпилів, її найкращих сил. Навпаки, маємо й відрадні явища. Рік за роком зростає нова католицька література. Коли перед війною були тільки поодинокі одиниці, що симпатизували з католицизмом, сьогодні маємо в багатьох краях організовані групи католицьких письменників (найкраща саме в Франції, в тій Франції, що колись перейшла першу велику революцію), до котрих належать творці найвищого мистецького рівня. Під цим оглядом справа мається навіть краще, як давніше. Кількість і якість католицьких авторів

росте навіть у некатолицьких народів (Честертон, Бельок, Сигрида Ундсет, з давніших Сельма Лягерлеф). Також і в байдужих релігійних кругах маємо в останніх часах деякий відступ від надмірної еротики. Передусім у суспільницькій повісті та драмі в останніх днів стало своєрідною модою нехтувати любовну дію. Мовляв, повага й важність справи не відповідає романсовій плутанині¹.

Хаос новітньої літератури не є знову такий великий, як це видається деяким постороннім глядачам. Коли їй ближче придивимося, знайдемо в ній виразні напрямні й не буде нас жахати безліч ізмів, бо їхнє число буде можна значно поменшити. Багато назв іноді витворилося для одного й того самого напрямку. Сучасне мистецтво має своє обличчя, хоч, може, ми його сьогодні так докладно не бачимо. По літах, з певної віддалі, виступить воно далеко ясніше. Ми заблизько наших днів, ми не маємо ще потрібної перспективи. Тому давніша література видається нам така суцільна, а сучасна така розпорошена. Це тільки оптична омана.

А однак сучасне письменство переживає кризу. На це зложилося багато складних причин і в ньому самому, й передусім з-поза нього. Важкі дні сьогоднішньої літератури можна пояснювати лише в якнайтіснішому зв'язку з загальною кризою нашої культури. Візьмім порівняння з господарської царини, напр., з промислу. Криза сучасної літератури є подібна до кризи сучасного бавовняного промислу. Хоч піднеслася в ньому й кількість, і якість, хоч введено ряд нових поліпшень (раціоналізація), переживає він свої найважчі часи. Хоч у сучасній літературі бачимо навіть зріст, хоч немає недостатчі визначних одиниць, справжніх таланів, а однак...

---

¹ Крайнім прикладом такого наставлення є відома драма Шеріфа: «Кінець мандрівки», що в ній зовсім не виступає ні одна... жінка.

МОНУМЕНТАЛЬНИЙ РЕАЛІЗМ (Про Івана Голсверти)

Повість з природи реалістична. Під цим гаслом народилися, під ним довершилися всі справді великі досягнення прозової епіки. Реалізм відповідає психічному налаштуванню звичайного читача, його бажанням та світоглядом, й тому зрозуміла річ, що роман має далеко ширші круги сприймачів, ніж протиреалістична з природи лірика. Тому сливе кожний великий повістяр є реалістом без огляду на напрямок чи моду, яка володіє під даний момент. З цієї причини роман лишається дещо осторонь від загальних зрушень, що погрясають поезією чи драмою. Проти змінливості інших ділянок літератури та мистецтва роман видається широкою рікою, що пливе спокійно глибоким руслом в одному напрямі. Чи це буде натуралізм, чи веризм, чи нова речевість (*die neue Sachlichkeit*), суть завжди є та сама. Це тільки дрібні відміни, парості великої струї.

Прізвище Голсверти¹ зв'язане з реалізмом нашої епохи якнайтісніше. Це хіба найбільш типовий його клясик. Початки майбутнього лярвєата нагороди Пюбля були дуже скромні. Перший раз він виступив як спілий тридцятилітній чоловік в р. 1897 книжкою «From the Four Winds». І цей, і наступні твори минули без відгону. В 1905 р. був уже автором п'ятох повістей, а одначе його близький друг, славний Осип Конрад дивився на його творчість дуже скептично. Як личить правдивому клясикуві, Голсверти починав пересічними речами, щоб поволі, ступнево, з року на рік здобути тасмниці мистецького реалізму, а закінчити на найвищих шпильях. По п'ятох ремісничих студіях заблїснув майстер. Це був рік 1906. Це був

---

¹ Наші критики мають справжню мороку з правописом цього прізвища. М Рудницький («Діло») пише Гельсуорті, В. Безушко («Нова хата») Голсворси, у офіційному рад[янському] «Правописному словнику» є Гелсворсі.

перший том «Саги Форсайтів» («The Forsyte Saga»). По ньому п'ять дальших, тож разом шість грубих романів, пов'язаних спільним персонажем (історія одної родини). Так постала епопея новітньої Англії. Вже заголовок указує на намір дати монументальний епічний образ. Сьогодні рукописи «Саги», оправлені в сап'ян, виставлено за склом у славному Бритійському музеї, де може їх кожний здалека оглядати. Сьогодні Голсверти є головою найбільшої міжнародньої, дійсно світової організації письменників Pen-Club.

Покінчивши «Сагу», автор не може відірватися від своєї теми, виїти з завороженого круга своїх героїв. Пише продовження, нову епопею: «Новітню комедію» («A modern comedy»). Знову товсті, багатосторінкові книжки. Щойно останній том цикло: «На біржі Форсайтів» визволив його накінець від тиранії світу, ним самим створеного.

А цей світ багатий, наче справжня дійсність. Сотні статей, а кожна інша, кожна окремий індивід, кожна живе. Немає двох тотожних. Сотні подій, здебільшого сірих, буденних, звичайних, а всі пов'язані із собою довгими поплутаними, але міцними нитками. Під цим оглядом метода Голсверти далеко вища від звичайного, такого частого в реалістичній повісті хронікарства. Автор не тільки розказує події, але й об'яснює їх, в'яже в одну майстерну, до найменших подробиць викінчену, суцільну мережку. Це сливе історичний прагматизм. Тут немає нічого випадкового. Все обдумане, розраховане, прецизне, послідовне. Спіле академічне майстерство в найкращому значінні цього слова. Тільки одною прикметою нагадує техніка англійського автора хронікарську методу. Голсверти переповідає події в такому порядку, в якому вони відбувалися б у дійсності. Автор нічого не пропускає, розкриває все ясно перед очима читача. Немає натяків, перерв, недосказів. Події чергуються одна за одною, пливають рівно негальмовані вперед, котяться широкими хвилями. Це є найвища форма справжньої епіки.

Безособистість, можлива об'єктивність (якщо взагалі можна її в мистецтві досягнути) посунена до останніх границь. І тільки зрідка дещо песимістична усмішка над долею поколінь англійського міщанства, що сходить з обр'їв історії.

НАЦІОНАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО (Спроба ідеалістичної системи мистецтва)

Що це є мистецтво?

Зачнім від цього примітивного питання. Стільки разів повторюємо слова: мистецтво, мистець, мистецький, що мали вони час уже витертися, вигладитися в наших устах, наче сукно з барви. З причини частого вживання стали вони такими близькими й знайомими, що не вважаємо за потрібне пригадуватися про суть і межі понять, які їм відповідають. Ми буцімто розуміємо їх самих про себе, нам так видається, але коли прийдеться визначити їх, стаємо сливе завжди безпорадні. Оця плутаність і неозначеність змісту та обсягу поняття доводить до постійних непорозумінь.

Перед остаточною відповіддю треба доконче вирішити й усталити основні преміси.

Автономність мистецтва

Загально поширений погляд, що мистецтво відтворює реальну дійсність. Правда, що не один раз підносилися проти такого розуміння спротиви, а хоч би тільки застереження, все ж таки оцей помилковий підхід до мистецтва залишився не тільки серед загалу, але й між самими мистецькими кругами. Усе ще говориться про відтворювання, відбивання, відзеркалювання тощо. Цей погляд є далекою спадщиною по матеріалізмі, чому не перечить те, що він є також основою початкового, примітивного розуміння мистецтва. Матеріалізм, визнавши мистецтво не за ціль, а тільки за засіб до досягнення інших цілей, не міг погодитися на признання окремої мистецької дійсності й таким

чином придав первісному, спрощеному підходові зовнішню покришку науковости. Треба сказати різко: отже, ні! Мистецтво не відтворює дійсности, ані її не перетворює, як хочуть другі, а лише створює окрему дійсність. Це не є програма якогось надреалізму. Ніколи. Навіть звичайний реалізм, коли він є мистецтвом, не обмежується тільки до простого відбивання дійсности. Навіть звичайна світлина, якщо вона хоче називатися мистецькою, не дає лише відзеркалення. Власне відбиття в дзеркалі або світлина до посвідки не мають з мистецтвом нічого спільного. Відношення мистецтва до дійсности не можна спрощувати до звичайного відтворювання, є воно далеко складніше. В кожному випадку мистецька дійсність є суцільна, в собі замкнена, окрема із своєрідними законами. Мистецькі закони не є тотожні з законами реальної дійсности.

Мета мистецтва

Найперше слід зазначити, що мистецтво діє виключно на нашу психіку, цебто обсяг, поле його впливу є стисло обмежене. Викликає в нашій психіці певні переживання, а саме: вражіння, уявління, почуття та навіть відрухи волі. З'являється воно все та всюди, навіть на найнижчому рівні культури, тому мусить бути одною з первісних потреб людини. Торкається тільки психіки, отже є одною з потреб психічних. Звичайна річ, що є люди, які їх зовсім не мають, які з природи нездібні їх відчувати, котрим вистачать біологічні потреби. Тому завсіди буває стільки байдужих до мистецтва. Їх не можна обвинувачувати, ні осуджувати, їм не до снаги розуміння мистецтва, це їхня природа та й годі. Вони до певної міри хворі, вони не є повними людьми, одначе не кожную хворобу зможемовилікувати. Зате в кожному підсонні, в кожній епосі та в кожному місці знайдемо людей, що їм мистецькі потреби вроджені, такі первісні, як їда чи сон. Це повинна бути загальновідома річ, та проте так не є. Вряди-годи трапляються пугачі, що перед-

бачують у майбутньому загин мистецтва, боцімто прийде час, коли воно буде непотрібне. Коли б освідомили собі найпростіші основи мистецтва, соромилися б виступати з такими дивовижними та недоречними теоріями. Дають ними тільки свідоцтво наївної несвідомости та власної, особистої неспроможности сприймання мистецтва.

З преміси, що мистецтво є первісною потребою людини, можна видобути два висновки. По-перше: якщо мистецькі переживання є початково потрібні, то таким чином є також вартісні й корисні, отже мистецтво є саме про себе суспільною вартістю. По-друге: коли визначна частина людей має вроджений нахил до сприймання мистецтва, виходить, що не вистачають ті переживання, котрі дає реальна дійсність. Мистецькі переживання не є ні гірші, ні ліпші від дійсних переживань (дійсних у розумінні тих, що їх спонукою є реальна дійсність), зате в кожному разі є корисні, до певної міри незалежні, окремі, самі для себе вартісні та потрібні.

Одне застереження. Не належить розуміти цього в пересічний спосіб, не треба вважати цього за звичайний естетизм. *Метою мистецтва не є краса.* Це було би завузьке обмежування. Мистецькі переживання не вичерпуються естетичними переживаннями. Треба сказати загальніше: *метою мистецтва є викликати в нашій психіці такі переживання, яких не дає нам реальна дійсність.*

Зміст та форма

Формою мистецтва є більші або менші клаптики полотна чи паперу, що на них наложена тонка верства фарби або туші. Це конкретні, реальні предмети, це лінії, плями, площини, обриси, мазки пензля, наверстування відтінків, уклад ліній та плям. Змістом¹ є переживання, котрі повстають у безпосереднім зв'язку з оцими конкретними предметами. Мистецтво це до певної міри явище психічне.

¹ Поняття змісту не є однозначне з поняттям ідеї.

Образи, картини є тільки спонукою, джерелом мистецтва, зрештою, джерелом конечним та необхідним.

Мистецькі переживання є двоякі, а саме *творчі*, цеб-то ті, що їх відчуває мистець перед та в часі творення, і сприймальні, то є ті, що їх переживає сприймач у моменті сприймання мистецького твору. І одні й другі є первісні, й теж потреба як одних, так других є вроджена. Також суб'єктивні є не тільки перші, але й другі. Кожна людина сприймає кожний мистецький твір на свій спосіб, цебто інакше. В кожному образі, картині тощо є стільки мистецьких творів, скільки цей образ мав сприймачів. *Об'єктивного мистецтва немає й не може бути.*

У творця зміст випереджує форму, у сприймача навпаки, форма зміст.

Межі мистецтва

Якщо метою мистецтва є згадані своєрідні переживання, то насовується питання, чи нема інших ділянок, що давали би нам такі самі або дуже подібні спонуки. Очевидно спадають на гадку наука та релігія. Побіч основних біологічних потреб (голод та ерос) і їхніх відмін (наприклад, господарські, суспільні) має людина ще три роди психічних потреб: пізнавальні, метафізичні та мистецькі. Мистецтво належить отже до одної групи з релігією та наукою. Однак є між ними та різниця, що мистецькі переживання є окремі від реальної дійсності, а пізнавальні (бажання пізнати дійсність) та метафізичні (бажання зрозуміти суть дійсності) є від неї стисло залежні, безпосередньо з нею зв'язані, одним словом, не є окремі.

Можливо, найкоротша, можливо, найзагальніша й можливо, найбільш наукова дефініція мистецтва є така: *мистецтво це окрема дійсність, яка викликає в нас переживання, потрібні для нашої психіки, а котрих не може дати нам реальна дійсність.*

З цього такий висновок: мистецький твір є тоді й лиш тоді вартісний, коли викликає вартісні переживання й пе-

редовсім такі переживання, яких інша ділянка не могла би в нас спонукати. Твір, що не сповнює цих умов, властиво, годі називати мистецьким твором.

Кожне мистецтво є конструктивне

Мистець створює окрему мистецьку дійсність. Але створити щось із нічого не можна. Навіть природа не творить із нічого. До кожної творчості потрібний матеріал. Матеріалом мистецького творення є уявління мистця. Барва та лінія, фарба, вугіль та туша для маляра чи графіка, брила та площина, мармур та дерево для різьбаря, слово для письменника тощо це тільки засіб зовнішнього оформлення, відтворення уявлень, їхньої матеріялізації. Помилковий є загально досі поширений погляд, що матеріалом творчості є колір, площина або слово. Мистець будує твір виключно з власних уявлень. Уявління повстають на основі вражіннь, вражіння мусять мати спонуки, витвором нервів під впливом зовнішніх побуджень, цебто повстають на основі зовнішньої дійсности. Ось такий далекий шлях від реальної дійности до мистецької дійсности. Має він аж п'ять ступенів: від спонуки до вражіння, від вражіння до уявління, від уявління до укладу уявлень, від їхнього укладу до засобів барви чи слова, матеріялізація цих засобів. Перейшовши стільки стадій, первісні спонуки з правила не є зовсім подібні до кінцевих вислідів, цебто мистецька дійсність є інша, ніж реальна дійсність. Майже при кожній стадії мистець будує, а саме: з вражіннь уявління, з уявлень зміст (іноді також ідею) твору й т. д. Уявління, а ще більше вражіння є хаотичні, безладні, неупорядковані. Цей сирий матеріал треба впорядкувати, виправити, вибрати з нього, що важне й суттєве, а, навпаки, відкинути, що неважне й несуттє. З вибраних уявлень треба зложити суцільну цілість. *Одним словом, мистець мусить скомпонувати твір.* Первень будування виступає навіть у творах, що на перший погляд роблять вражіння хаотичности та недолад-

ности. Попросту, в мистецькому творі треба навіть хаос збудувати. Справжній хаос є можливий тільки в реальній дійсності, але ніколи в мистецькій. Тому є помилкою називати якийсь мистецький напрям «конструктивізмом», бо взагалі кожне мистецтво є конструктивне.

Туга за реалізмом

Кожний мистець виявляє в будові свою спроможність, це виявлення дає йому почуття сили, а почуття власної потуги приносить, як відомо, внутрішнє вдовolenня, повну насолоду, інакше кажучи, щастя. Чим більше вкладає себе, тим більше вдовілля. Тому нічого дивного, що кожний мистець настроєний з правила протиреалістично. Навпаки, звичайний сприймач хоче в дію сприймання вложити якнайменше зусилля, момент будування лишається для нього сливе завжди неспостережний, увага його переходить понад ним здебільшого байдуже. Тому пересічний сприймач був у кожній добі та в кожному краї настроєний реалістично, бажав і бажає реалізму. *Із своєї точки погляду має безперечну слушність.* Тут таємниця вічної незгоди мистця із сприймачем. Коли мистець іде в реалістичному напрямі, то робить уступку (компроміс) на річ останнього. Є, очевидно, люди, що люблять з природи податливість (компромісовість).

Кожне мистецтво є дидактичне

Мистецькі переживання є потрібні й вартісні самі про себе, тому *мистецтво це суспільна вартість.* Але, попри це, сповнює воно ще одну суспільну дію. Мистецтво вчить, так, усюди та все вчить. Вчить не гаслами, моральними науками, проповідями. Вчить саме собою. Мистецтво викликає своєрідні переживання, що їх не може дати ніяка інша дійсність. Мистецтво діє в окремий спосіб на нашу психіку й таким робом збагачує її, поширює її обсяг та до-

свід, підносить кількісно та якісно її засоби, розвиває чутливість вражінь, прецизність уявлінь, напругу почувань та силу явищ волі. Це один його вклад у нашу психіку, а є ще другий. Мистецтво дає нам хвилини повної, практично безвартісної, безкористовної насолоди або, інакше кажучи, переносить нас на якийсь час у ділянку вищих вартостей. Побут, хоч би хвилевий, на такій височині, очевидно, підносить нас морально. Це робить кожне мистецтво, котре є правдивим мистецтвом. Не треба до цього окремих настирливих наук. *Тому кожне мистецтво є навчальне (дидактичне).*

Зміст не є байдужий

Якщо мистецтво діє морально, то робить це безпосередньо тільки змістом. Попросту тому, що форма це конкретний предмет, а, навпаки, моральні явища належать до абстрактної ділянки. Конкретність не може безпосередньо діяти на абстрактність, мусить бути посередником зміст, який є явищем психічним, отже абстрактним. Щоб мистецтво побільшувало ділянку вищих вартостей, мусить, очевидно, його зміст до неї належати. До цього вистачає, коли він справді мистецький. Виходить, що *зміст не є байдужий*.

Єритичні думки

Говоримо сливе на кожному кроці, що мистецтво розвивається, поступає вперед, здобуває нові позиції. Очевидно, що кількісно мистецьке надбання росте з кожним роком, з кожним днем. Але це не похід уперед. *Чи справді в мистецтві існує розвиток та поступ?* Коли досі від чотирьох століть недосяжним ідеалом є майстри Ренесансу, коли сьогодні можемо захоплюватися технікою й майстерством передісторичного маляра буйволів із печер Альтаміри, коли на багато тисячів літ розв'язано в цьому печерному мистецтві проблему руху, бігу (буйволи в розгоні), що над

нею так клопотався недавно футуризм... Кажуть про одного пуриста, що зачеркнув на папері кілька обрисів і дав до лякувальника замалювати площини. Звичайно, лякувальник закрий фарбою площину найрівніше. Проте цей образ міг бути твором мистецтва, але хто зважиться доказувати, що техніка цього наймодернішого з модерних стоїть вище від мистецького ремесла якої-небудь минулої епохи. Навіть у ділянці технічній можемо про розвиток та поступ у мистецтві говорити тільки з великими застереженнями, а що вже й мовити про справи самої творчости. Мистецтво не є водою, не пливе, а проте завжди творче.

Безперечно, що кожна доба має свої власні художні форми, свої власні способи мистецького вияву. Одначе вони тільки змінюються й годі балакати про їхній ступневий та послідовний розвиток. Мистецькі форми одної епохи не є здебільша ні вартісніші, ні кращі від мистецьких засобів іншої. На них складається надбання поодиноких мистців, а це залежить передовсім від одиниць. Одиниця, як хоче матеріялізм, це не тільки витвір обставин, що серед них живе, одиниця це одноразова подія. Мистецькі форми якоїсь доби це способи мистецького вияву одиниць, що живуть у цьому моменті. А в тім усі мистці без огляду на те, в якому часі живуть, є подібні до себе хоч би тому, що кожний з них має вроджені творчі потреби. Очевидно, кожний, що є справжнім мистцем, а тільки такі будують мистецтво. Висновок: *мистецькі форми кожної епохи є неповторні, а одночасно художні закони всіх часів є до себе подібні.*

Вартість одиниць, їхня творча напруга не підлягає якомусь однонапрямному розвитку, хоч зазнає змін. Тому й засоби мистецького вислову є цариною, що в ній не діють закони однобокого поступу.

Поняття розвитку перенесено механічно до ділянки мистецтва (краще кажучи, до мистецтвознавства) з природничих наук. Але сьогодні, коли й у природознавстві спадщина Дарвіна захитана й частинно виправдується старого Карно, слід і в мистецькій критиці вживати слова: розвиток, поступ дещо обережніше.

Проти переваги напрямів

Другим фетишем мистецької критики є поняття напрямів. Намагаються за всяку ціну втиснути кожного мистця в якусь шухляду, приклеїти йому дешеву етикету якогось напрямку. Чи поняття мистецької течії справді потрібне, важне та конечне? Чи мистецькі напрями дійсно існують в об'єктивному розумінні цього слова, цебто чи справді мистецьке життя кожної епохи розпадається на поодинокі струї й замикається без залишків у їхніх рамах? Одним словом, чи мистецтво творять напрями? Назви видумують здебільша критики, щоб таким дешевим способом облегшити собі завдання, повклатати мистців до готових шухляд і мати святий спокій, або другорядні мистці, щоб звернути увагу на себе й свою нецікаву творчість. Якусь признану величину беруть за майстра й усе в порядку. Хай собі, але фетиш напрямів є шкідливий для молодих і некритичних початківців (або й непочатківців), бо викликає дурійку епігонства. *Пам'ятаймо, що мистецтво творять мистці (одиниці), а не напрями.* Пікассо це знаменитий маляр, але має на собі щось аж чотири наліпки. Вийміть його з шухляд ізмів!

Труїзми про національне мистецтво

Слід пригадати відому, не один раз висловлювану, але проте ще непризану й непоширену правду, а саме, що національний характер не творить у мистецтві народня або історична тематика чи наслідування народніх або наших давніх способів оформлення мистецького твору. Аж соромно повторювати такі труїзми, але годі. Мистецтво саме про себе є суспільною вартістю, а нація це, очевидно, суспільство, отже, мистецтво саме про себе є також і національною вартістю. Мистець є тоді національним, коли признає свою приналежність до даної нації та відчуває співзвучність своєї психіки із збірною психікою свого на-

роду. Якщо це відчуття є справді шире, воно напевне знайде вислів – навіть мимохить – у його творах.

Чи народнє мистецтво таке оригінальне?

Національної оригінальності не треба шукати виключно в народництві та бувальщині. Їхня прарідність і чистість є дуже та дуже сумнівна, в кожному разі не стовідсоткова. Борис Антоненко-Давидович у своїй відомій повісті: «Смерть» говорить, що українська нація вигадала тільки «плахту (sic!) й бандуру». Це, звичайно, помилка. Ми навіть бандури не винайшли, бо, як загальновідомо, прийшла вона до нас, власне, з Італії та ще й до цього дуже пізно. Яких дев'ятдесят відсотків наших народніх казок, приказок тощо нав'язні з чужини. Деякі коломийки та думки нагадують до омани ні менше, ні більше тільки... еспанську народню музику. Чи творчість такого, наприклад, Андрієнка така знову чужа, а всяке народництво таке знову прарідне?

Навпаки, прихильників останнього можна потішити іншим прикладом. Такий модерний кубізм, який буцімто вискочив з голови Пікасса й є плодом холодного інтелекту, це ніщо інше, як тільки справжнє народнє еспанське мистецтво, очевидно, в великій мірі перетворене (це є річ менше відома, але таки так). Але з народнього мистецтва треба видобути загальні проблеми, а не зовнішні прикраси, одним словом треба піднести його до понадлюдського рівня, але це може вчинити хіба... Шопен чи... Пікассо.

Мистецький матеріалізм

Вимоги чітких, яскравих зовнішніх ознак національних у мистецтві – хоч із свого вихідного пункту оправдані – мимохить наближуються до матеріялістичного розуміння мистецтва. Тут мистецтво це тільки надбудова (класичне слово їхньої термінології) суспільного життя, а його єдиною метою

є помагати в зовнішньому та внутрішньому закріпленні класи (другий фетиш), що його витворила. Мистецтво – засіб суспільної боротьби. Послідовно йдучи, повинні були дійти до заперечення взагалі мистецтва. Спинив їх перед останнім кроком звичайний здоровий глузд. Так, як є, мистецький матеріалізм сам у собі суперечний.

Мистецький ідеалізм

Навпаки, мистецький ідеалізм суцільний та послідовний. Є одинокою системою, яку можна оперти на науковій дефініції мистецтва та в логічний спосіб вивести з неї. Вважаючи мистецьку дійсність за окрему й знаходячи в ній самій, а не поза її межами, мету та всякі вартості, відкриває в самому мистецтві широкі обрії.

МІЖ ЗМІСТОМ І ФОРМОЮ

Найперше мале вияснення. Нарис цей не є рецензією на відому книжку Михайла Рудницького під подібним заголовком. Це краще дискусійна стаття, що хоч у деякій мірі хоче допомогти до роз'яснення згаданої проблеми. Книжка Рудницького при всій своїй вартості певної позитивної розв'язки не дає, а хоч досі сливе в кожній мові існує на цю тему окрема література, не дійшли до тривалих, раз на все усталених вислідів. Можна сказати, що майже з кожним новим напрямком, з кожною новою течією міняється підхід до цього важливого, навіть основного в мистецтві питання. Може, саме його вага впливає на те, що залежно від загального мистецького спрямування даної доби чи даного гурта творців хочуть вони розв'язати проблему на свій окремий, своєрідний лад. Маємо тут до діла не з якоюсь байдужою чуттєвою цариною, не з якимсь відтинком конкретної дійсности, який бажаємо пізнати й вияснити, але з питанням, що іноді стає саме про себе спонукою, зав'язкою й основою окремого напрямку, який вирішує чимало разів практичні шляхи своєчасної творчости. Тому мусимо погодитися на умовність усіх можливих розв'язок.

Перед усякою дискусією потрібне означення понять, що ними маємо орудувати, щоб не виходили зайві непорозуміння. Зачнім від слова «ідея». Звичайно вживають його в двоякому розумінні. Здебільша говоримо про філософичні, релігійні, політичні чи суспільні ідеї. Побіч цього первісного, щоденного, властивого значіння в мистецькій критиці появляється вряди-годи друге, більш особливе. Це так звана «мистецька ідея» («idea artystyczna»). Означає вона більш-менш те саме, що іноді вживана «мистецька проблема», хоч дуже часто (цебто в багатьох

авторів) це поняття неоднозначні. Краще зрозуміємо таке значіння слова «ідея» на прикладах. Мистецькою ідеєю імпресіонізму є відношення барви до світла, цебто барва піддана діянню ріжних відмін світла або тіні в ріжній напрузі, пуантилізму – є барва крізь прозоре повітря. Мистецькою ідеєю футуризму є рух, кубізму – первісні спрощені, отже геометричні обриси реальних предметів (праформа дійсности), конструктивізму чи супрематизму – гармонія («ліризм») чистих геометричних зразків.

Може, хто скаже, що це технічні питання, завдання виробничого ремесла. Одначе, так не є. Рух як «мистецька ідея» футуризму це не тільки формальна, технічна справа. Це відноситься одночасно, а може, навіть у більшій мірі до змісту, це навіть тема, своєрідний сюжет. Коли заглянути до книжки Рудницького, то тут з назвою «ідея» діло не є таке просте. Критик уживає її по правді в першому, звичайному розумінні, але побіч цього слово «ідея» заступає тут ще й інший, такий важний у мистецтві термін, а саме «зміст». Одначе на цьому не кінець. На ст. 168 подає довженну дефініцію ідеї, яка не покривається з обидвома першими значіннями та в якій майже кожне слово суперечить з іншими. Починається вона так: «Ідеєю називаємо в першій мірі «провідну думку» твору, те абстрактне поняття, яке спонукало автора до нього...» Уже тут маємо суперечність. «Провідна думка» а «те абстрактне поняття, яке спонукало автора» до написання, намалювання тощо твору це, очевидно, не тотожні речі. Останне це тільки спонука й більш нічого. Напр., «абстрактним поняттям, яке спонукало автора» до праці, може бути надія на гонорар, а це ніяким чином не стане «провідною думкою» твору й сприймач (читач, глядач тощо) не пізнає з нього ніколи такої «ідеї». Відома з досвіду творців річ, що гнітучий песимістичний настрій може стати спонукою до крикливо «життерадісного» твору. Це є зрозуміла протидія (реакція) нашої психіки. Для сприймача (а пізніше й для самого автора) твір залишиться назавжди «батьорим». Спонука може не лишити по собі в творі ніякого сліду, у деяких випадках є вона для кінцевого вражіння зовсім байдужа.

Спонуки твору не можна ототожнювати з його провідною думкою. Декілька рядків нижче читаємо: «вона (ідея) – та узагальнена думка, яку творить собі уява читача-критика під впливом цілої низки конкретних образів, змальованих мистцем у своєму творі». Це знову зовсім інша річ. «Думка», що постає в нас по сприйнятті мистецького твору, звичайно буває інша й від спонуки до цього твору й від його «провідної думки». «Узагальненою думкою» по побаченні образу чи прочитанні вірша може бути, напр., ствердження, що він є безвартісний. Далі Рудницький мішає тут дві окремі справи. «Те абстрактне поняття, яке спонукало автора до творення» виступає перед постанням самого твору й діється в психіці творця. Навпаки, «узагальнена думка, яку творить собі уява читача-критика», настає по сприйнятті готового твору (отже, тоді, коли вже твір існує як покінчена цілість) і розвивається в психіці сприймача. Перша *ante*, друга *post*. Перша *творча*, друга *сприймальна*. У Рудницького це все одна й та сама річ, оця якась «ідея» (вигідне слово, що ним можна назвати кожну річ). Але «ідея» Рудницького має ще більше значіння. Це може бути також «волевий намір», «індивідуальне уявління» або «почування». Це, очевидно, три окремі явища, а кожне з них зовсім інше від попередньої «узагальнюючої думки». При кожному мистецькому творі виступає завжди один «волевий намір» – сотворити твір (намалювати образ, написати вірш). Чи це є «ідея»? Що це значить «індивідуальне уявління»? Творець будує свій твір тільки з власних уявлень. Свої уявління передає засобами барви, слова, звуків, брил. Якщо уявління мистця чи сприймача назвемо «ідеєю», то такою «ідеєю» буде сливе весь мистецький твір, а бодай усе, що в ньому справді сутне. Далі критик забув, що уявління це не є «узагальнена думка», що уявління це, щоб так сказати, психічні образи. Це суперечить розумінню «ідей» як чогось абстрактного. Кілька рядків вище читали ми, що ідея це «абстрактне поняття». В кожному шкільному підручнику психології можна довідатись, що уявлення та поняття це два окремі й ріжні роди психічних явищ. Усе це можна віднести й до

почувань. Три рядки спершу написано: «ідея – плід наскрізь інтелектуальний». Пізніше виходить, що «ідеєю» може бути почування. Почування а «плід наскрізь інтелектуальний» це хіба не протилежні бігуни. Збираючи разом сказане дійдемо до висновку, що назва «ідея» має в книжці Рудницького аж вісім значінь, а саме: 1) первісне (релігійна, політична, суспільна ідея тощо), 2) зміст мистецького твору, 3) провідна думка твору, 4) спонука, цебто те, що спонукало мистця до творення, 5) думка сприймача по пізнанні твору, 6) «волевий намір», 7) «індивідуальне уявління», 8) почування. Тепер читач має неабияке завдання розчовпати що кілька речень, в якому значінні вживає автор цього вигідного слова (назва до всього). Байдуже, чи автор свідомо й доцільно підложив усі ці значіння під одне слово. Читач має перед собою тільки текст і ніщо більше. Деякі непорозуміння може викликає стилістична незручність певних висловів, але це не вина читача¹. Тому краще буде повернути назад до звичайного, щоденного розуміння слова «ідея», а інші явища називати їхніми належними йменнями.

Ще одне цікаве місце в згаданій дефініції «ідеї»: «ідея – плід наскрізь інтелектуальний і не може бути переданий у ніякій смисловій формі» (ст. 168). Навіщо тоді говорити про «ідею» мистецького твору, коли він не в силі її передати (досі в критиці завжди говорили, що такий і такий твір *передає* таку й таку ідею)! Справді, автор був послідовним і в іншому місці добалакався: «*Ідеї в творі нема*» (ст. 172). Отже, навіщо писав книжку під заголовком «Між ідеєю і формою». Зрештою, всюди деінде займається одночасно обидвома складниками, їхніми взаєминами й сполуками тощо. Виходить, що все ж таки форма може передавати оцю «ідею».

Чим є форма? Яке відношення одної до одної? Думки Рудницького найкоротше й найкраще можна висловити так:

---

¹ Багатозначність назви «ідея» не рішає про вартість книжки Рудницького. Як завважили й інші рецензенти, саме її заголовний розділ с із усіх найслабший. Інші далеко кращі. Зовсім не маю на думці поменшити цим великої вартості твору нашого визначного критика.

в мистецькому творі «ідеєю» є все абстрактне, а формою все конкретне. Негайно насовується питання: дуже гарно, але що в мистецькому творі конкретне, а що абстрактне? Де є в ньому межа цих двох царин? Кожний без виїмку й без застережень погодиться, що в малярському творі конкретним є, напр., кусні полотна, закриті олійною фарбою, шматки паперу замазані тушею, в літературному – папір, записаний літерами (лінії чорнила чи друкарської фарби), а в хвилині виголошування відповідні дрижання хвиль повітря, в музичному – подібні явища. Чи це справжня форма твору? Можна це назвати хіба матеріальною формою. Її звичайно дуже рідко беруть під увагу. Сливе ніхто не пробує обмежити до неї поняття форми мистецького твору. А все інше? І несподівано виявляється, що навіть поняття конкретності та абстрактності не є однозначні. Залежно від того, як будемо розуміти ці назви, розмежовуємо «ідею» та форму. І вийде нова непередбачена (мабуть, і Рудницьким) несподіванка. Коли психічні явища признаємо за абстрактні, то всі інші складники мистецького твору, тому що це психічні явища, мусимо вважати за абстрактні. Виходить, що майже весь мистецький твір це «ідея». Цього критик напевне не хотів сказати. Якщо уявління признаємо за конкретні явища (понять, почувань, думок, очевидно, не можемо, хіба що одні уявління), то справа вийде навпаки, а саме, що весь мистецький твір це виключно форма й ніякої ідеї (отже, й змісту) в ньому немає. Як спершу згадано, автор книжки наближується в одному місці (але тільки в одному, деінде ні) до такого розуміння. З-поміж рядків студії Рудницького можна вичитати, що визнає він давню (від Арістотеля), популярну в більшій частині шкільних підручників теорію, що мистецький твір діє на нас тільки образами, картинами. Ріжниця між літературним а науковим чи філософським твором є така, що перший орудує картинами (цебто образними уявліннями), а другий поняттями. До поширення в нас цієї теорії допоміг також славний критик Вісаріон Белінський. Коли мистецький твір це картини (в психологічному розумінні), то можна дійти до того, що немає

в ньому місця на «ідею». Очевидно, «картинова теорія» при сучасному стані мистецтв не видержує критики. Сьогодні, коли нові напрямки проповідують «чисту плястику», «чисту лірику», «чисту музику», а це ніщо інше, як тільки «абстрактна плястика», «абстрактна лірика» чи «абстрактна музика». Це так званий «чистий ліризм» пуризму (*rigus* = чистий), супрематизму чи унізму. Хоч будемо вважати ці течії за нежиттєві², але все ж таки за теоріями йде практика не раз з дуже поважними вислідами. Зрештою «картинову теорію» можна провалити й на основі давнього мистецтва. Вислід такий. Дефініція: форма = все, що конкретне, «ідея» (зміст) = все, що абстрактне в мистецькому творі, не є ясна й однозначна (можна її розуміти на двоякий лад) і в кожному випадку веде до неможливих до сприйняття висновків.

По негативній частині позитивна. *Перша річ, це вертаймо до звичайних, первісних значінь слів: ідея (релігійна, політична, суспільна тощо), зміст («що») та форма («як»)*. Яка-небудь ідея може бути висловлена в творі мистецтва, але не мусить. Вона звичайно підносить вартість твору, впливає корисно на його рівень, не суперечить з мистецькими основами, але можливий є навіть архитвір без ніякої ідеї. Звичайне розмежування змісту та форми таке: зміст це те, *що автор каже* (висловлює, передає, виявляє) в творі, форма те, *як автор каже*. Є тут заключена безсумнівна правда, тільки з'ясована ще в досить примітивний спосіб і дещо занадто загальний. Причиною всіх помилок, неясностей і непорозумінь стало розуміння мистецького твору як одної неподільної й одноразової речі, як *однини*. Чи існує один зміст? Ні. Існує тільки багато змістів, *існує множина змістів*. Перша спонука, що сама, очевидно, ще не є змістом, викликає в психіці творця гурт (комплекс) уявлінь, який є першим змістом майбутнього твору. Цей гурт уявлінь розвивається, змінюється, іноді навіть замінюється зовсім іншим. Психічне явище є одноразове, отже, в свідомості творця виринає за кожним разом інший зміст,

² Нежиттєві в такому розумінні, як нежиттєве є гасло «мистецтво для мистецтва», хоч, очевидно, є зовсім можливе.

а не один і той самий. Перед остаточним матеріальним оформленням (написанням на папері, намальованням на полотні) маємо інколи довгу, інколи коротку низку змістів, що їх можемо назвати наміреними змістами або творчими, бо діються в психіці творця, або ж змістами *ex ante*. Дуже рідко буває тільки один такий зміст, а саме тоді, коли автор безпосередньо по одержанні першої спонуки кидається до праці. Але ж тоді переминюється зміст – власне, в часі самого творення чи, краще кажучи, матеріального оформлювання (писання, мальовання). Наміреним зміст треба передати в якийсь спосіб, треба дати йому вигляд, постать (*Gestalt*, *Kształt*³), що не є тотожне з формою. Недостача в нашій мові відповідного слова на означення чужих *Gestalt*, *Kształt* викликала змішання цих двох окремих понять. Постать не є формою, навпаки, це один із складників змісту. Яке відношення постаті до форми? *Форма є тільки шляхом, дорогою до мети – постаті (отже змісту), є лише засобом до її витворення*⁴. Звідціля говоримо зовсім слушно про «формальні засоби». В цьому популярному, давньому вислові завершений, може навіть підсвідомо, єдиний правильний підхід до проблем змісту та форми. Форма це тільки засіб, а кожний засіб по досягненні цілі перестає існувати. Коли твір готовий, кінчиться роля форми. *В кожному готовому мистецькому творі немає ніякої форми, є тільки зміст (а в ньому як його складник і постать)*. Хіба що формою будемо називати матеріальну форму (полотно з фарбою, папір з чорними рисочками, дрижання хвиль повітря). Звичайно формою називається щось більше. Хтось скаже: однаке в часі сприйняття художнього твору маємо іноді «почуття форми», виразно бачимо форму. Це діється

³ Це слово може викликати непорозуміння, коли постать змішаємо з поняттям особи (*persona*). Може хто придумає кращий переклад *Gestalt*, *Kształt*? В наддніпрянській Україні вживають попросту слова: кшталт. Однаке галичан воно вражас.

⁴ Коли мовою образу є, напр., проблема барви в світлі, то це його зміст, а не форма. Поняття змісту не є тотожне поняттю сюжету, теми.

тоді, коли вжито не зовсім відповідної форми, *коли вона не злилася зі змістом, інакше, коли засоби не осягли вповні своєї мети*. Тоді маємо почуття чогось незавершеного, неповного й мимохіть шукаємо його причини. Таким чином пригадуємо собі про засоби, що їх уживав творець. Подібне явище виступає ще в одному випадку. Інколи приступасмо до твору заздалегідь з наставленням на шукання форми. Тоді шляхом розумової аналізи відтворюємо (реконструюємо) формальні засоби, шлях, дорогу, що довела до такої постаті твору. Це підхід дослідників та критиків, і тому вони так виразно «бачать форму». Форма не існує об'єктивно, реально, в готовому мистецькому творі, але є тоді розумовим плодом аналізи деяких сприймачів.

Творець збудував при допомозі форми (формальних засобів) свій зміст і записав його матеріяльними знаками (матеріяльною формою). Вони стають спонукою до нового змісту – змісту сприймача. Кожний сприймач має свій окремий зміст, а краще кажучи, має стільки змістів, скільки разів сприймає твір. Назв'їм його сприймальними змістами або змістами *ex post*. Не є вони ніколи тотожні змістові (чи змістам) творця. Такий підхід можна назвати мистецьким плюралізмом (подібно як існує філософський плюралізм).

Верстви мистецького твору

Спонука – зміст (змісти) творця -- формальні засоби – матеріяльна форма – змісти сприймачів.

Три перші верстви в готовому творі перестають існувати. Можемо в ньому тільки шукати їх, відтворювати розумово їх правдоподібний образ.

Для вигоди можемо сотворити поняття *ідеального та потенціального змісту*. Перший (як слово «ідеальний» розуміє феноменологічна філософія) це сума прикмет усіх сприймальних змістів. Другий це спроможність (потенція) матеріяльної форми до спонукування таких, а не інших сприймальних змістів. Коли в критиці говоримо

про зміст (в однині), думаємо найчастіше про ідеальний зміст. Однак пам'ятаймо, що це загальні поняття, фікції, а об'єктивно, реально існує в готовому мистецькому творі тільки матеріальна форма й діються в психіці сприймачів їхні змісти.

Правдивий сприймач мистецтва переживає твір (зміст), а дослідник чи критик, поки стане розумово відтворювати формальні засоби, мусить найперше бути справжнім глядачем, читачем чи слухачем. *Треба спершу пережити мистецький твір, щоб його пізнати.*

ПРОТИ ПОМЕНШУВАННЯ МИСТЦЯ (Книжка про Новаківського)

Василь Хмурій: О. Новаківський. (В серії монографій «Українське малярство»). Видавництво «Рух», Харків, 1931.

Книжка складається з розвідки Хмурого (тридцять сторінок та односторінковий зміст французькою мовою) і з двадцять п'ятьох відбиток образів Новаківського.

Багато говорить заголовок статті: «На роздоріжжі поміж Ібсеном і Франком». Виявляє він необережно наставлення автора більш літературне, як мистецьке. Хмурій оповідає більше про тодішні суспільні та літературні гасла, течії, настрої, змагання, ніж про творчість мистця. Очевидно, маємо тут наявний приклад, до чого може довести пересада в офіційності. На Радянщині можлива тільки суспільницька критика, тому щоб знайти признання, треба свідомо робитися сліпим, нешто поза суспільними проблемами не бачити нічого. Такий підхід мав би іноді безперечну вартість, коли б малюнок епохи був точний та вірний. Одначе, коли він є скривлений та неправдивий, із студії не лишається ніщо. висвітлення умовин, серед яких живе мистець, його оточення, суспільного підкладу, що на ньому виростає творчість, має тільки тоді свою ціль та оправдання, коли веде безпосередньо або бодай посередньо до роз'яснення самої творчости. Коли суспільницькі міркування завішені в порожнечі, стають для критика зайвим ванпажем. Розвідка Хмурого це зразковий приклад такої бущім суспільної балаканини й муляння читача вивченими фразами. Критик приступає до своєї теми з готовою схемою, навіть з приготованим заздалегідь вислідом. Увесь його хист і зусилля звернені тепер, щоб дійсність, що про неї має писати, підтягнути під схему й під апріорні висновки. Треба за всяку ціну вишукувати докази й латати ними суперечності, закривати справжній

стан. Повстає не оперта на дійсних явищах студія, але штукарство думки. Можна з подивом дивитися на заходи Хмуруго, як намагається знайти між картинами Новаківського вихідну точку для своєї схеми. Кілька краківських образів мистця мають бути творами «правдивого» Новаківського, усі інші не з душі, не з його особовости, тільки викликані посторонніми впливами, усі інші є лише самозреченням творця із своїх ідей. Очевидно, ці всі інші невігідні критикові, тому треба з ними справитися таким дешевим, легким способом. Ще більше здивування викликають штудерні витівки Хмуруго в поясненнях до поодиноких образів. У мистця-некомуніста все мусить бути обов'язково печальне, занепадницьке, зневірене. Трагічна й печальна для автора статті є навіть дівчина, що її надівають очіпок (до речі, на образі розсміяна). Таким робом можна підкинути творцеві все, що критик хоче, байдуже, чи мистець бажав такий намір перевести в діло й чи справді в своєму творі висловив таку ідею. Такий підхід критика до твору називається в теорії критики «підкинутим мішечком». Товаришу Хмурий, заберіть собі свій мішечок!

На мішечковій методі не кінець. Автор розвідки намагається насилу пхати Новаківського в літературу. Робить *ad hoc* готову шухляду «брандизму» та із спокійним сумлінням складає до неї мистця. Рецензент книжки Хмуруго в «Мистецтві» Михайло Драган зовсім зайво виводить цей буцімто «брандизм» нашого творця з Кракова. Що це є брандизм? Ібсенового героя можна двояко розуміти. Це або незломний борець, непохитний визнавець ідеї, людина з залізною волею й силою духа, що вперто змагає до здійснення своїх задумів і не відступить від них ні на крок, або це самітна одиниця, що перевищає вартістю своє оточення, та її не зрозуміло суспільство. І одне й друге пояснення є слушне. Але чи такий «брандизм» не є відвічною темою, незалежною від Ібсена, а з другої сторони, чи вплив норвезького письменника на польську літературу був під цю пору (та й пізніше) такий великий? Здається, навпаки. Зовсім зайва річ дошукуватися якогось

окремого «брендизму» в творах Новаківського. Це теж підкинений мішечок.

Загалом Новаківський виходить у студії Хмурого поменшений та сфальшований. Є вона яскравим прикладом тандитности великої частини радянської критики.

Під зовнішнім оглядом книжка видана дбайливо. Обгортка Кричевського добра. Проте насовується питання, чому радянське видавництво (державне) не спромоглося на барвні відбитки малюнків Новаківського.

МИСТЕЦЬ ПРИСТРАСТИ (Про Д. Г. Льюренса)

Давид Герберт Льюренс (Lawrence) промайнув понад англійською літературою, наче блискавка. Поки жив, говорили про його притишеними голосами, звичайно промовчували, воліли й не згадувати. Сам звук його прізвища бентежив деякі круги. Вимовити голосно його ймення *high life* вважав за *shoking*. Сьогодні минули два роки від смерти великого повістяра, а його твори викликають досі бурхливі суперечки. Це безсумнівний доказ, що є живі й такими залишаються на довгий час. Нехтуваний, легковажений (бодай офіційно), промовчуваний за життя, діждався по смерті світової слави. Стрінула його звичайна доля справді незалежних талантів. Зараз це наймодніший автор романів, модна тема для балачки в салонах, джерело сентенцій про жінок та мужчин для чепурних балакунів. Тендітні й чутливі *ladies* зворушуються долею його героїв, як колись над ідиліями Руссо. Видавці різних країв спекулюють на його повістях, наче на любовних листівках, «вітальних еліксах» для мужчин тощо. «Коханець леді Чатерлей» буває тисячами розсиланий як «дискретна посилка» («тільки для панів»). Ох, Льюренс – говорить гарні пані й усміхається соромливо. Блищать очі на згадку льюренсівських полум'яних описів ночей кохання.

Ось чого дочекався цей католик, похмурий, аскетичний кельт із суворої валійської провінції, що досі живе традиціями давньої пуританської моралі. Цей мораліст, який на смертній постелі проповідував захоплено, що католицизм є найкращою й найпевнішою охороною правдивого кохання. Цей проповідник з гострими, фанатичними рисами обличчя, який уважав папу за найбільшого знавця подружжя, діждався того, що тираж славного «Коханця леді Чатерлей» англійська влада сконфіскувала й спалила в Дуврі, мов твори давніх

еретиків (в ХХ столітті й у найкультурнішій європейській державі). Нові видання (одне за одним) появилися у Франції й різними шляхами перепачковують їх до батьківщини автора.

Також поезії Льюренса стрінула подібна доля. Пізніше продавали «на чорній видавничій біржі» книжечки його віршів по неймовірно високих цінах. Тільки вибранці могли їх дістати. Сьогодні «Коханець» перекладений майже на всі європейські мови. Студії, розвідки, полеміки – обвинувачі й оборонці.

Д. Г. Льюренс має в своєму мистецькому надбанні довгу низку романів. Ось заголовки важніших із них: «The trespasser» («Злочинець»), «The white peacock» («Біла пава»), «Women in love» («Закохані жінки»), «Sons and lovers» («Сини й коханці»), «Aaron's rod» («Палка Аарона»). Новелі: «The ladybird – The fox – The captain's doll». Поезії. Одначе найважливіший і найславніший твір це згаданий великий роман: «The lover of lady Chatterley». Льюренс це дивний мистець, повний суперечностей і протилежних настроїв. Суворість і полум'яна змисловість. Містичні наголоси й вітальне захоплення життям. Християнський зрив до височин і поганський культ дочасного. Гіркий песимізм і діоніська життєрадісність. Похмурий пуританізм і похвала первісних сил природи. В жилах Льюренса плила кельтійська кров. Його стиль, бурхливий і схвильований, є противенством чистого, стислого, мужеського, расового англійського стилю другого великого повістяра новітньої Англії – Голсверти. Композиція повістей Льюренса стоїть здебільша нижче від будови творів автора «Саги Форсайтів». Це зрозуміла річ, коли порівняти їхні протилежні психіки. Зате творець «Коханця» перевищає свого великого сучасника внутрішньою напругою, силою почувань, яскравістю вислову. Голсверти це письменник англійський у повному розумінні цього слова й тому здобув швидко й без труднощів, без застережень офіційну славу та академічне становище. Льюренс це мистець більше південний, нечистого англійського походження (кельтієць) і майже чужий духово своїй північній батьківщині. Звідціля силь-

ний спротив, або сильна байдужність, що їх знайшли його твори на британських островах. Чи його романи неморальні? Справа є складна й годі відповісти на питання одним словом: так або ні. Дуже залежить від умового рівня й наставлення читача. Та порнографією ніяк вони не є.

Льоренс займався також суспільними справами, брав на свій варстат робітничі сюжети, але це не є його найкращі речі. Назавжди залишаться в літературі жадна кохання, спрагла розкоші сумна леді й її коханець з лісу – пристрасний син природи.

Франциск Моріак: «Тайна Фронтенаків». (François Mauriac: *Le mystère Frontenac. Roman.* Bernard Grasset, Paris, 1933, ст. 202).

Ще не минув відгомін «Кубла гадюк»¹, а вже Моріак кинув із своєї майстерні новий роман. Очевидно, французькі письменники живуть не в таких обставинах, як наші, й можуть спокійно віддаватися своїй праці. А Франція – країна відома з аскетів письменницького ремесла (хоч би Бальзак, Фльобер), що вміли дні та ночі тратити над солодкою альхімією слова. Романи Моріяка ніколи не мають на собі слідів поспішної роботи. Не має їх на собі й «Тайна Фронтенаків», хоч виходить на світ у такому короткому відступі часу по попередньому творі.

Творчість Моріяка кружляє здебільша довкола одного питання – питання сім'ї. Уже заголовок останньої повісти говорить про її тему. Але родина Фронтенаків є інша від давніших персонажів цього автора. Робили докори повістяреві, що він малює передовсім темні сторони життя, що його постаті це більше або менше лихі, а коли морально вартісні, то нещасливі. Тінь вічності, що падає на їх обличчя, є знаком кари або всепрощення, але не радісним дороговказом життя. Наче відповідь, Моріак видав останню повість, осяяну світлом глибокої любови до світу і до всього, що живе. Фронтенаки це сім'я позитивна й на високому моральному рівні. Лучать їх із собою якісь таємні, несвідомі чи підсвідомі

---

¹ Такий переклад цього заголовка буде, може, кращий від попереднього «Клубок гадюк». По появі польського перекладу «Kłębowisko żmij» дехто у нас писав «Клубовище змії». Це чистий і дослівний польонізм.

мі зв'язки крові та серця, виссані з землі (дія відбувається в південній Франції, в околицях міста Бордо) й з родинної традиції. Це є їхня тайна. Подібно як у «Кублі гадюк» знову виступає старий адвокат, але зовсім інший від свого попередника. У серці тамтого кипіла ненависть до найближчих, той живе думкою про рідню, про своїх Фронтенаків, що розбрилися світами. А з другої сторони, чудова постать наймолодшого з сім'ї, початківця-поета, що їде здобувати літературну славу до Парижа, до цієї «столиці світу». Зате старший брат не зрадив родинної справи, виречеться наукових успіхів і залишається при батьківському підприємстві. Старосвітська традиція Фронтенаків не може бути перервана. А все це на тлі чудової природи серед винниць і зелені, паленої південною спекою.

Долоню майстра знати на кожному описі, на оформленні персонажів, на будові дії, на гармонізації цілості. І безкрає захоплення світом, і висока напруженість моральна представника нової католицької Франції. Твори Моріяка то найвища кляса сучасної європейської повісти.

Василь Кархута: Гомін з-поза нас. Нариси з життя звірят. Видавництво «Вогні», Львів, 1933, 16⁰, ст 76.

Хоч невелика об'ємом книжечка Кархута, але в нашій минулорічній літератур[ній] продукції вибивається на одне з перших місць. Цих десять нарисів, коротких, але цупких та пруживих, наче свіже яблуко, дає багато, поширює обрії на нові царини. Може хтось кинути запит, чи сьогодні, коли кожний день, кожна година, кожна подія стрясають нервами й серцями, слід утікати в затишний куток природи. Але хіба не втеча підказувала авторові оці нариси. З них б'є чистий віддих здорової людини. Це не Вертер з хворим серцем, що шукає цілющих ліків на «лоні природи», це не Руссо, що втіче від культури, не Рембо з загисненими п'ястуками, збунтований проти Європи. Це або кіплінгівська природа з невгнутими законами боротьби, або еверсівське муравлище, точне й складне. Може, занадто високий беру тон у камертоні, але річ не в формі порівняння, а в тому, що є «терцієм компараціоніс». Так, найсильніші є ті сторінки книжки Кархута, що надихані суворою боротьбою за існування. Найкраща новеля збірки це «Володар гір». Ядерна й зв'язка «Пімста». Гострі й змістові «У досвітках» та «Поворот». Зате не переконують місця ліричні та сентиментальні. Найслабша річ збірки це, безумовно, «Арабески». «Бабине літо» настроєм не відповідає цілості. Стиль рішучий, ясний, тільки вряди-годи загальмований, мовби перебивався через якісь труднощі. Зовнішнє оформлення незвичайно дбайливе. Обгортка Степана Луцика вдоволяє всі вимоги. «Гомін з-поза нас» це вже не завдаток на майбутнє, це безперечне досягнення.

МІШОК ВЕСЕЛОГО БОЖКА (Місячна хроніка)

Наш весняний божок це тверда штука. Хоч виливають на нього відра легковаження та мовчанки, він не піддається. Лежить собі в пеленах, фиркає пером, наче ногами, і грає на носі всім великим критикам та малим вундеркіндам. Такий уже хвинтик уродився при площі св. Юра й нічого на це не вдієш. Наперекір усім прихильникам, що хотіли б писати йому епітафії, відживає, навіть поволі розпеленюється, тугішає, огряднішає, ростуть йому нові кігтики. Буває, що накоплять у ньому соки, наче в свіжому яблуку. Тоді божок не видержить. Вистрибне із своїх пелен, мов фуркало. Полетить сюди-туди, подивиться, усміхнеться, іноді спаленіє соромливо, мов дівчина. Різні зустріне пригоди й нагоди, всяке побачить й зачує. Усе це збирає до свого мішка.

Найбільшу мороку має божок з поетами. Загальновідомо, що це химерний народ. Роби, що хоч, та не догодиш. Наприклад, був собі один незвичайно симпатичний маляр. Малював бляшаних гуцулів та ультрамаринові Марини. Критики хвалили, люди поважали. Аж одного дня злетів стрімголов із стола на підлогу й з цього часу почав писати вірші, а навіть уявив собі, що є великим поетом. Такий на нього божий рік. Тітка на присяжбі впевняє, що в колісці був з нього порядний хлопчисько. Бувають і відворотні випадки. Один емеритований повістяр заснув на лівому боці, проспав біля десятих літ, а коли пробудився, видається йому, що став малярем. Знов інший старий поет не має чогось кращого до роботи, як тільки мріяти про якусь «мадам» («Назустріч»). Дуже чемно, як личить мені, зеленякові, дозволю собі звернути увагу Карманському, що знайти «мадам» у Львові зовсім не є так трудно. Навіщо ж з тієї причини робити аж «гегенну в серці»? Уявім собі, що редактори «Назустріч» у

комплеті виходять з ринку до одної з бічних вуличок назустріч якоїсь «міньонки». Невже ж це не розкішне видовище? Попереду, очевидно, Славко Гординський. Він практикував у Парижі, отже, неабиякий фахівець. Хоч може для нього це заслабі вражіння, наче розціджене водою вино. Він бажає свіжішого й гострішого трунку. Відчуває нахил тільки до недоторканих дівчаток, найбільше п'ятнадцятилітніх («Барви і лінії»). Одначе мами треба заспокоїти, бо їхнім дочкам ніщо не загрожує. Попросту з тієї причини, то йому діло ніколи не вдається. Що як що, але дівчинки в тих літах не люблять нудитися.

В «Назустріч» божок прочитав, що «у той день, коли Стефанік іде до радянського посольства, ніколи не йде до Шептицького – аж на другий». І божок, урадований, відітхнув з пільгою. Бо що було б, коли б наперед ходив до митрополита, а щойно потім до консуляту. Грішити, а пізніше каятися, це природна людська річ. Коли б ми не грішили, не мали б з чого каятися. Щойно тоді зле, коли хтось наперед кається, а згодом грішить. Ось життєва філософія.

Не знаю тільки, чи на неї погодяться японські моралісти. Я сам у них недавно дзвонив разом з Ромком Завадовичем. Я катав латинські чотки, а він був за восточного дячка. Зараз ми пішли у відпустку. Лишилася тільки пані Уляна, що тепер сама одна тягне за мотуз. Симпатичний старозавітний редактор «Калатала» затикає діри в своєму баламкалі, продукованим у «Новій Зорі» єгипетським мотухом. Точніше кажучи, тільки його залишками.

На ринку божок довідався, що замість літературної нагороди призначено п'ять премій, а саме: одній старшій пані й чотирьом молодикам (звичайно преміюють коней на перегонах). Щоб доповнити потрібні фонди, журі влаштовує для публіки виставу під заголовком: Леді анд фор бойс. Очевидно, буде це ревізія. Славко Гординський представиться як універсальний вундеркінд, що переливає з пустого в порожнє старі коктейли. Левинський виступить як мандрівний факір з Коломиї. Монтек Процишин як свій номер виконає атентат на одного з критиків. Козирем ви-

стави стане кінцевий живий образ, що в ньому журлива мама гладить голівки своїх чотирьох хлопчиків. Найбільші симпатії приєднає собі Данко Кравців, що буде в своєї пані за пікольо.

Майже нікого не вдоволяють заголовки нагородження творів. Тому дозволю собі поробити деякі зміни. Повість пані Журби так зацікавлює своєю фабулою, що ніхто не може дочитати її до кінця. Отже повинна називатися: «Зорі світом нудять». Кажуть, що Гординський давав свої вірші до виправи старому Крушельницькому. Пізніше возив їх до Харкова молодий Крушельницький. Коли там пороблено відповідні поправки, вернулись славні рими назад до Львова. Тут поправляв їх ще раз один відомий критик. Тому найкращий заголовок для них: «Мандрівні рими». От Славку, не бери собі цього до серця, але признаєш сам, що краще було дати вірші виправити Маланюкові або Пеленському, а передовсім самому Зоїлові, який навіть Гомера поправляв. Тоді могло бути все в порядку. Критика стверджує, що Процишинові вдалися в першу чергу оповідання на злодійські теми. Таким чином його книжка повинна називатися не «Молоде покоління», а «Стара кумпанія». Книжка Левинського названа зашироко, бо властиво обмежується до «Японського ліжка» або канапи.

В зв'язку з преміями божок нагадав собі різні псевдоніми наших письменниць. Маємо отже Галину Журбу, Олену Журливу, Олену Задуму тощо. На днях має вийти альманах «Дівочий віночок». В ньому помістить Калина Тужлива поезії в прозі, а Галина Мрійлива прозу в поезії, Ярина Зітхайлива настроєві нариси, а Марина Хліпайлива нарисовані настрої. Далі на грядці нашої літератури ростуть ще барвінки, волошки та іриси. На жаль, останні розцвітають так рідко, наче квітки папороті.

Правда, маємо ще письменниці іншого типу. Одна варшавська поетка, якої холодне прізвище не відповідає її темпераментові та основному тонові віршів, виступатиме в найближчому часі як Гаряча. Ця пані має настільки сили, що не тільки «пропалює» («Ми») серця мужчин (очевид-

но, в віршах), але й тягне за собою здорову телігу. Інша річ, що теліга це теж і передня частина воза, а молода поетка повинна би властиво називатися Причіпка (звичайно в розумінні: причіпка до Лівницької). Солодка праля пахучих строф запрошує якогось «подорожнього» до себе: «заходь до мого дому» й спокусливо підшептє: «О злови мене, злови...» («Вістник»).

– На жаль, незнайома Оленко, поки що не можу скористати з запрошення. Може, колись пізніше... Небезпечна гра має найбільше принади, але не все можна її починати.

По довгій мандрівці божок вертається. Значев'я вистрибує мені з-за коміра, сідає на кінець пера й висипує з мішка на папір усе призбиране. Коли кого-небудь непосидючий дзига чим-небудь вколов, той хай у гнів це не буде нікому. Це тільки розвійний гокус їдкою дажбожика.

ПРИМІТИВНА ЕВРОПЕЇЗАЦІЯ

Останніми часами віджила у нас мода на європейськість. Слово «Європа» виринає знову з-під пера майже кожного критика чи взагалі кого-небудь, хто вважає за потрібне заводити балачку на літературні та мистецькі теми. Де не посієш, там виростають «європейські» претенсії, а хто вже не має безпосередніх амбіцій, бодай докине свої глибокодумні міркування. При цьому йдуть завзяті (очевидно, на папері) змагання за *монополію*. Кожний тільки себе признає європейцем, а других відштовхує від цієї назви руками й ногами. Повстають журнали, що мають відвагу писати про себе як про перший і єдиний український журнал, що формою і змістом орієнтується на Захід.

Викрити причини цього явища зовсім легко. Література хоч-не-хоч мусить іти рівнобіжно з життям і відбивати його загальні тенденції. Останні події в Росії відкинули непереможною хвилиною настрої широких кругів від Москви. Кажучи грубо, сьогодні совітофільство не поплачується й є занадто ризиковною справою. Попадали всякі «Нові Шляхи» та «Критики» й залишили по собі на львівському й праському бруку *безробітний* гурт бувших співробітників, що втратили ґрунт під ногами й шукають вигідної пристані, де могли б причалити. З другої сторони, трагічна смерть Хвильового пригадала його ідеї й поставила перед очі, на весь ріст основну проблему його життя й творчості, проблему Москви та Європи. Зовнішні обставини самі вирішили питання й спрямували хід думок та почувань. Життя приготувало тло для «європеїзації» як не можна краще. Нічого дивного, що кинулася на неї, мов на спокусливий жир, передусім *безробітна* новошляхівщина. Знаходить у ній для себе новий захист й одночасно хоче в цей спосіб затерти свою неславну минувшину. Відомо, новошляхів-

щина рухлива й підприсмчива, хоч цією рухливістю заступає здебільша недостачу талантів і дійсної праці. По дорозі для забезпечення притягає до себе різних «відомих авторів», що досі мали небагато спільного з європейством. Трудно, кожний хоче бути модним.

Подивімся на другу сторону медалі, отже як виглядає оця європеїзація в дійсності. Перед нами перше число літературного часопису, що був довго наперед реклямований як український «Les Nouvelles Littéraires» чи «Die Literarische Welt». На першій сторінці на передовому місці вірш, а в ньому читаємо:

Як самота мене гніте
і туга незбагнута!
Все кличе вас сюди, *мадам!*
Здається, все голосить:
Ваш друг, покинутий і сам,
Гегенну в собі носить.
Дай руку: підемо удвоє
У *затишну оазу мрій*,
Де спеленаємося *спокоєм*
Дай руку, чарівна *Міньон!*

Що спільного має Європа з тою рутенською тугою за «затишною оазою» і за «спокоєм»? Згаданий перший і єдиний український журнал, що орієнтується на Захід, починається знову таким віршем:

Вишневий сад при хаті,
Дубовий перелаз,
І липи росохаті
І роси, як алмаз.

Пахуча нічка в маю,
З-під стріхи в'ється дим...
Мов *тихий сон о раю*
Над пеклом життєвим.

Знову той «сон о раю» втомленого русина. Що ж то за «орієнтація на Захід»? Недавно появилася збірка віршів,

що її частина критики прийняла з захопленням, як об'яву нової європейської, чи точніше, «паризької» поезії. Перший вірш збірки дзвенить:

Ніч. Підняв я коміра пальго,
Дощ хлюпоче в подертій кальозі,
Каштановий пожовклий листок
На асфальті припадає: осінь!

Подані вірші виявляють як не можна краще дійсне обличчя найновішої «європеїзації». Здавна відома мельодія, шаблон, наше «рідне» цідрім-цім-цім, а тільки замість Ганусі чи Марусі «мадам», замість коломийського болота «асфальт». Що тут знайдемо? Європейський світогляд? Ані сліду. Ідеї, що хвилюють сучасною Європою? Дарма й шукати. Модерні надбання форми? Навіть цього немає. Під маркою європейської поезії десятий раз відживає лепківська мелянхолия, осінні дзеньки-бреньки пришмінковані кабареотною музою. Наш примітив єднається з примітивом міжнародної вулиці. Старосвітська сопілка, що хоче хихикати під ритм бульварного саксофону. «Бодай ся когут знудив» помішане з «Саґуґе twoją dłoń, madam». Гапка з Кобилячої Волі plus Деля Ліпінская.

Поети оті, як звичайно, ідуть по лінії найменшого опору. Висхло джерело новошляхівське, прийшла мода на Європу. Гаразд, але замість *учитися* цієї Європи, здобувати її пізнання основною й завзятою працею, зближатися серіозно до неї, – знаходять її там, де найлегше, *в каварні*. Уся частина збірки Гординського, присвячена європейським мотивам, навіть має заголовок: «Café-stème». Приїде Гординський (чи Хмельюк) до Парижа й поза шантаном нічого не побачить і нічого не навчиться! М. і. чи правдиві уперто курсуючі чутки, що той «європейсько»-більшовицький поет був стипендіятом митрополита в Парижі? А коли правдиві, то чи справді треба посилати до Парижа поетів, які шукали би Європи по *кафе*, або чи є це поезія, що – як другий «парижанин» Хмельюк шукає Європи «*під спідницею дам*»? Це зовсім автентичне. Просимо розгорнути

«Нові Шляхи» (1931, ч. 9, ст. 3), а знайдемо там вірш одного з них:

Сміх для початку
можна отримати
в брамах
за столиками кафе,
на перехрестях вулиць
та
під спідницею дівок,
дам,
якщо в кого засоби.
Столиця світу.
Паріс!

Хто хоче купатися в грязюці, хай купається (навіть римовано!). Але нащо за *власні уподобання* винуватити цивілізацію Європи? Кожний скрізь знайде, що шукає.

А як уявляє собі Гординський парижан, про це свідчить його недавній вірш у «Критиці» (1932, ч. 1, ст. 22):

І підвівши вгору монокль,
зуби шкирять на обеліска
й підтягаються високо,
аж тупи тріскають.

Потім роблять – хто, де і коли,
апаратами фотографію,
й, оглядаючись, з-під поли,
розкуповують порнографію...

І цей знайшов, чого шукав!

І такі поеми мають нас учити Європи, а навіть самозванчо хочуть узяти на це монополію. Що вони в тих Парижах бачили поза «brasseries»? Що вони знають? Що вони відчують? Зрозуміймо, що не може бути ніякої європеїзації без *засвосня собі європейського світовідчуження, зрозуміння ідей, що стрясають Європою, культурного надбання століть її історії, без упертої та невпинної праці й зусилля.*

Але наша публіка *любить примітив*. Її тієї тільки пісоньки грай. На тому тлі зрозумілий несподіваний успіх віршів Гординського. З тої причини забувають про все, прощають йому комунофільство, «Нові Шляхи», «Альманах лівого мистецтва» та «Критику», трафаретні вигуки проти «капіталу», компліменти для Горького («Барви і лінії», ст. 38). Забувають такі бойові вірші, які викликають миле для автора видиво:

А і музики – горі колами,
губіган – на блюзах брудних,
під червоними прапорами
стукіт тисячей ніг!

А як *conferenciєr* тих поетів, як провідник цієї найновішої рутенської комуністично-кафешантанної й москволюбної «європеїзації» виступає редактор з «Діла», дописувач «Chwili» та «Нових Шляхів», – як протектор безробітної новошляхівщини. В програмових статтях, що ними вводить нові «європейські» журнали, проповідує Європу односторонньо спрощену, Європу бунтарську й скептичну. Забуває, що на той комплекс ідей та прикмет, який називаємо європейством, склалися довгі століття, різні раси й нації, а тому він є чимсь складним. Побіч Європи скептицизму була ще інша, а саме Європа хрестоносних походів, Петра з Ам'єну, Колумба, Кортеса, Стенлі, Галілея й Пікара, завойовників землі й неба, Данта, Корнеля й Шекспіра, Гете, Вагнера, Рільке й Георге, Кіплінга та Лондонських «законів білої людини». А сучасне західне «бунтарство» напевно не йде тими «новими шляхами», що їх уявляють собі наші спізнені «радикали».

Коли М. Рудницький пише програмову статтю про Європу, не може обійтися без Достоевського, Тургенєва, Толстого, Чехова, Горького («Ми», ч. 1, ст. 97). Редакційна стаття наших «Les Nouvelles Litteraires» теж вичисляє одним помахом Достоевського, Тургенєва, Толстого, Чехова, Горького й Буніна (бракує ще Зошенка та Еренбурга, а був би комплект). В цьому тижневику (ч. 1) одночасно статті про Буніна

й Тургенєва, а немає навіть згадки про смерть пані де Ноай, Бремона. Гординський у своїй збірці не може собі уявити Італії і Капрі без Горкого й зітхає мрійливо до совітсько-босяцького святого. Стара драгоманівська сопілка!

Ми («ЛНВ» та «Вістник») вже від дванацятьох літ обстоюємо духову єдність з культурою Заходу, але *шукаємо Європи не в кафе-шантанах, не в Драгоманова, не в Горкого і не в Маркса, і – ні в Фойхтвангера, ані в Людвіга-Кона чи Еренбурга.*

POEZJA PO TEJ STRONIE BARYKADY

Śmierć *Franki* w roku 1916 kończy przedwojenny okres literatury ukraińskiej, okres płodny w talenty, bogaty w wielkie nazwiska. Na ostatnie dziesięciolecie przed wojną przypada w Galicji okres t. zw. «*Młodej Muzy*», będącej zrestą dość dalekim odpowiednikiem *Młodej Polski*. Poeci tej grupy już wtedy powiedzieli to, co mieli do powiedzenia i wyczerpali się niemal zupełnie. Większość z nich jeszcze żyje, ale albo całkowicie zamilkli albo conajmniej porzucili lirykę. W powojennym życiu literackim rola ich jest bardzo skromna, a wpływ nijaki. Dzisiejsza młodzież literacka odeszła od nich zupełnie i bliższe będzie dla niej nawet średniowieczne «*Słowo o pułku Igora*» niż ich smutki, gehenny i kosmiczne tęsknoty, podobnie jak dla współczesnego pokolenia polskiego bardziej rozumiały jest *Kochanowski*, niż młodopolszczyzna. Czołowy poeta «*Młodej Muzy*» *Piotr Karmański* (ur. w roku 1878), którego twórczość charakteryzują już same tytuły jego przedwojennych tomów: «*Oj lulu smutku*», «*Błędne ognie*» i «*Płyniemy po morzu ciemności*», po wojnie wydał w Brazylii, dokąd wyjechał, mało komu znany zbiorek z czasów wojny: «*O cześć i wolność*» (1923), w którym próbuje uderzać w wieszczce tony. Potem ogłosił w czasopiśmie szereg pięknych wierszy na tematy brazylijskie. Od dłuższego czasu milczy, a opublikowane w ostatnich miesiącach dwa czy trzy wierszyki są niestety słabe. Najpopularniejszy w najpłodniejszy poeta tej grupy *Bohdan Łepki* (ur. 1872), piewca cichej melancholiji i jesieni, autor tomików: «*Nad rzeką*», «*Jesień*», «*Listeczki padają*», «*Na obczyźnie*», «*Z głębiny duszy*», «*Poezjo, pociecho jedyna*», «*Z nad morza*», «*Dola*», po wojnie dorzuca do nich tylko zbiorek «*Sł ta*» (1926) z banalnym leitmotywem:

Deszcze, ślota,
I błota,
Nigdzie ni fiołków, ni róż
Nie znaleźć już.

Wasył Pachowski (ur. 1878) po trzech przedwojennych tomikach: «Rozsypane perły», «Na stoku gór» i «Ładzie i Marzannie ogień mój» drukuje tylko kilka fragmentów z poematu w stylu dantejskim «Marek przeklęty». Również zamilkli dwaj ich młodszy koledzy. *Ostap Łucki* (ur. 1883) autor zbioru «W takie chwile», jeszcze jeden liryk jesieni poświęcił się wyłącznie działalności gospodarczej i politycznej. *Stefan Czarnecki* (ur. 1881) przez pewien czas kontynuował łepkowską poezję jesieni, i melancholji (w tomikach «W godzinie zadumy», «W godzinie zmierzchu» i «Smutni idziemy»), ażeby przerwać ją już przed kilkunastu laty. Wreszcie w związku z «Młodą Muzą» pozostaje twórczość liryczna *Michała Rudnickiego* (ur. 1889), znanego bardziej z długoletniej działalności krytycznej. Jego nieliczne wiersze rozrzucone po czasopismach, skąpe w słowa, pozbawione bezpośredniości, niepokojące w swym przeintelektualizowaniu, jakgdyby misterne ale sztuczne kwiaty, robią wrażenie podobne do obrazów widzianych przez zielonawe szkło akwarjum. Zebrane w bibelocikowym tomiku «Oczy i usta», liryczne szkice mową niewiązana, to w najszlachetniejszym tonie kameralnym ściszona tłumikiem rozwagi erotyka mądrej jesieni. Drobne i koronkowe poezje Rudnickiego reprezentują niewątpliwie wysoką klasę pisarską.

W płomieniach wojny, w okopach i marszach otrzymało poetycki chrzest nowe pokolenie. Wydawane w latach 1915-1918 czasopismo strzeleckie «Szlachy» (Drogi) wprowadziło w świat szereg nowych nazwisk. Pisarze tej generacji przeżyli wiele i wiele widzieli, zdobyli olbrzymi zasób doświadczeń, a jednak ma się wrażenie, że nie dali tego, czego by można się od nich spodziewać. Właściwie i oni są już obecnie skończeni i oni – niestety – przedwcześnie odśpiewali swoją pieśń. A nie była ona zbyt górna. Raczej przeciwnie, wyniki są niewspółmiernie do wysiłków, talentów i możliwości. Od dłuższego czasu skupiają się obok wydawnictwa «Czerwona

Kałyna» («Czerwona Kalina» – jeden z symboli strzeleckich) i tak możnaby ich nazywać. Główny swój wysiłek skierowali na powieść wojenną. Do poezji formalnie nie wnieśli nic nowego (trzeba to otwarcie powiedzieć), co najwyżej pewne motywy i nastroje związane z wojną, choć i jej obrazu nie potrafili nam w całej mocy zasugerować. Z małymi wyjątkami zostali całkowicie obcy wobec nowych prądów i zdobywcy formalnych. Najdolniejszym poetą tego pokolenia jest *Al. Babij* (ur. 1897), próbujący swoich sił niemal we wszystkich rodzajach literackich, oczywiście ze skutkiem nierównym. Głównym jego utworem jest poemat wojenny «Huculski Kuriń», pisany zmiennym rytmem i różnymi miarami wierszowymi o nieprzeciętnej sile wyrazu. Wydał też kilka tomików liryki, jak «Nienawiść i miłość», «Poezje», «Za złudą szczęścia». W istocie swej miękki i melancholijny, targany sprzecznymi uczuciami przerzuca się z motywu na motyw, z nastroju w nastrój, szukając na kamertonie tonu najbardziej swego własnego, jedyne. Właściwie Babij dotychczas nie znalazł siebie i może już nigdy nie znajdzie. Mimo bogatego dorobku we wszystkim, co napisał, tkwi piętno czegoś nieskończonego. Popularnym pieśniarzem strzeleckim jest *Roman Kupczyński* (ur. 1894), którego melodyjne wiersze stały się własnością ogółu, przechodząc z ust do ust, jak poezja ludowa. Kilka mocnych utworów, rozrzuconych po czasopiśmie, dał *Mikołaj Matwijów-Melnyk* (ur. 1893), wybitniejszy jako nowelista. Wierszyków na wszystkie święta i uroczystości w roku dostarcza *Jerzy Szkrumelak*.

Nieco później dokonuje się we Lwowie pierwsza próba stworzenia grupy poetów programowo katolickich. Przybierają sobie nazwę «*Logos*» i skupiają się koło miesięcznika «*Postup*» (Postęp), który od r. 1930 już nie wychodzi. Z jego upadkiem zamilkła właściwie i działalność grupy, której rezultaty są mniej niż skromne, a mówiąc szczerze – żadne. Istotny twórca i czołowy jej przedstawiciel *Orest Petrijczuk* (*Mikołaj Moch*) rozpoczął i zakończył swoją twórczość jednym tomikiem «*O tem, co kocham*». Zebrane w nim wiersze miłosne nie są pozbawione pewnej świeżości, a nawet formalnych osiągnięć.

Obecnie występuje ich autor jako niezwykle interesujący krytyk. Najwybitniejszy jednak ukraiński pisarz katolicki *ks. Gabryel Kostelnyk* (ur. 1886) znajduje się poza grupą. Niestety w jego twórczości właśnie nieliczne wiersze są częścią słabszą, natomiast o wiele poważniejsze wyniki osiągnął on w zakresie dramatu, prozy filozoficznej i krytyki.

Równocześnie coraz silniej poczynają działać na Galicję wpływy sowieckie. W miarę ich wzrostu następuje radykalizacja niektórych pisarzy, do czego przychynia się planowa polityka («opieka») sowieckich sfer rządzących i ich przedstawicielstwa dyplomatycznego. Pierwszy za nowymi hasłami idzie *Wasył Atamaniuk* (ur. 1897), po nim *Wasył Bobyński* (ur. 1898). Obaj wyszli z szeregów strzeleckich i współpracowali przez pewien czas z resztą pisarzy tego pokolenia. W tym okresie odznaczyli się obydwaj jaskrawą erotyką, ażeby od niej przez ogólną rewolucyjność przejść do zdecydowanego komunizmu. Atamaniuk, który dość wcześnie wyjechał do Sowieców, dał szereg tomików, jak «*Zasmucone Floary*», «*Czary miłości*», «*Fale życia*», «*Październik*», «*Galicja*», przekłady z poezji żydowskiej, ale mimo wszystko nie zajął nimi wybitniejszego stanowiska ani w poezji galicyjskiej, ani w sowieckiej. Bobyński (zbiorki «*Noc miłości*», «*Tajemnica tańca*», poemat «*Śmierć Franki*», przekłady z Rimbauda) to literat świetnie władający kunsztem wierszopisarskim, ale pretensjonalny i chłodny, któremu nie pomogły zastrzyki ani pornografji, ani rewolucyjnego patosu. Po pewnym czasie wezbrała prawdziwa fala poputnictwa, którego organem stał się miesięcznik «*Nowi Szlachy*» («*Nowe Drogi*») wychodzący we Lwowie przez cztery lata 1929 – 1932 w grubych tomach. Czołowi jego poeci to *Jan Kruszelnicki* i *Awenir Kołomyjec*. Pierwszy, pracowity wielomówny i wodnisty, drugi student teologii, drwiący z religji. Ale obok poputników przychodzą do głosu i prawdziwi pisarze proletaryjacy. Jeszcze przedtem Bobyński zakłada pismo «*Wikna*» («*Okna*» 1928 – 1932), które nabiera zdecydowanego charakteru zwiastując dzięki *Stefanowi Właśnie Tudorowi*. Tudor jest najwybitniejszą indywidualnością wśród komunistycznych i komunizujących ukr. literatów w Galicji.

Jedyny wśród nich prawdziwy marksista, wygimnastykowany na dialektyce Engelsa i Plechanowa, bo Bobyński to pozer, a Kruszelnicki nudny gaduła. Również ciekawe są eksperymenty formalne Tudora, choć silniej zaznaczyły się one w prozie. W ostatnim czasie fala poputnictwa gwałtownie się przerwała. Oba miesięczniki upadły, Kruszelnicki, a nieco wcześniej Bobyński wyemigrowali do Charkowa, a inni zniknęli z widowni jak kamfora.

Wreszcie występuje najmłodsze pokolenie. Najpierw powstaje krótkotrwała grupa «*Listopad*» (1929), w której ścierają się jeszcze tendencje nieco sentymentalnego epigonizmu strzeleckiego z nowszemi, bardziej określonymi prądami. Po jej rozbiciu ruchliwsza i bardziej wartościowa część członków powiększone nowymi siłami, stwarza sobie organ w miesięczniku «*Dażboh*», który wychodzi od jesieni r. 1932. Zasadniczą cechą ich jest pewien młodzieńczy romantyzm, co uwidacznia się już w samej nazwie. Skala formalna niezwykle szeroka, od zwanego sonetu i melodyjnej strofy do dadaistycznych konstrukcyj słownych, na zasadzie asocjacji fonetycznej. Metafora wyraźnie nowoczesna. Ci młodzieńcy zdrowie i tężyznę, witają w wierszach swych drogi niewiadome, życie nieznanne, dni burzliwe, cele więzienne, miasta barwne i księżyce nad koniczyną. Najwybitniejszym z nich jest *Bohdan Krawciw* (tomiki «*Droga*», «*Promienie*» i «*Sonety i strofy*»), może najlepszy wyraziciel ideałów, dążeń i niepokojów współczesnej młodzieży ukraińskiej. O poszczególnych indywidualnościach będzie można mówić dopiero po pewnej ich ewolucji.

Jak w każdej grupie, są i tutaj maruderzy, którzy oczywiście po jakimś czasie odpadną. Zresztą i poza nią pojawiają się w ostatnich latach świetne talenty o podobnym nastawieniu psychicznym. Możliwe, że stoimy w przededniu nowej szkoły *neoromantyków*. Pozatem widzimy liczne talenty nienależące do żadnych grup, jak *J. Kosacz*, świetny i żywiołowy talent poetycki, znany też jako pierwszorzędnny nowelista.

II.

Poezja emigracyjna rozwija się mniej więcej równolegle do galicyjskiej, choć posiada swoje własne, nawet bardziej jednolite i wyraźniejsze oblicze. Z jednej strony, pręcej przyswoiła sobie formalne zdobycze nowej liryki naddnieprzańskiej, co przyшло jej łatwiej ze względu na bliższą łączność językową¹, z drugiej pozostała bardziej zamknięta i niedostępna dla wszelkich obcych wpływów ideowych, ograniczając się wybitnie pod względem treściowym. Dwa są zasadnicze jej motywy, a mianowicie: zrozumiała tu tęsknota za utraconą ziemią ojczystą, dominująca zwłaszcza u starszych pisarzy i rozlewający się szeroką rzeką historyzm. Ostatni wypełnia dobre $\frac{3}{4}$ emigracyjnej produkcji wierszowanej. Przytem rzecz charakterystyczna, że skierowuje się on przedewszystkiem do czasów najdawniejszych, a więc do średniowiecza, do Rusi Waregów i «Słowa o pułku Igora». Tak popularna niegdyś romantyka kozacka straciła znaczenie na sile atrakcyjnej, a niekiedy nawet bywa zwalczana jako wyraz t.zw. «prowansalstwa». Motywy z historii obcej zdarzają się, ale oczywiście rzadziej, przyczem również z tendencją ku średniowieczu. Ten historyzm rozpada się na dwa odłamy: jeden bardziej liryczny, bezpośredni, rozśpiewany (Darahan, Olżycz) i drugi bardziej historjozoficzny, pogłębiony, posępniejszy (Stefanowicz, Małaniuk).

Emigracja posiadała początkowo swoje własne czasopisma literackie: «*Weselka*» (Tęcza – 1922-1923) w Kaliszu «*Nowa Ukraina*» (1922-1928) w Pradze, pominąwszy drobne efemerydy. Nie zaznaczyły się jednak one silniej w ogólnym ruchu literackim. Pisarze emigracyjni skupiają się przedewszystkiem w lwowskim «*Literaturno-naukowym Wistnyku*»²). Ten najpoważniejszy wogóle ukraiński miesięcznik, założony jeszcze w r. 1898 przez *Frankę* i historyka *Hruszewskiego*, od r. 1922 redagowany przez

¹ Ukraiński język ziem zachodnich (nawet inteligencki i literacki) i język ziem wschodnich posiadają znaczne różnice, które dopiero teraz są wyrównywane.

² Słowo «*Wistnyk*» jako nazwa czasopisma odpowiada polskiemu «przeglądowi» lub francuskiej «*revue*».

Dymitra Doncowa wychodzi obecnie (od stycznia 1933) pod skróconą nazwą «*Wistnyk*». Działalność Doncowa zaznaczyła się niezatartymi śladami w ukraińskim życiu literackim. Cała młodsza poezja emigracyjna wywodzi się z niego, a i na niektórych pisarzy galicyjskich wywarł on znaczny wpływ (Babij, najmłodszy). Wypowiedział on wojnę wpływom rosyjskim i zakorzenionemu kultowi rosyjskości, prowincjonalizmowi, miejscowemu prowansalsztwu, rutynie, szablonowi, kataryniarstwu, łatwiznie, sentymentalizmowi i tradycyjnemu «miękkim sercu» i prowadzi ją bez przerwy z niesłabnącym rozmachem.

Ze starszych poetów, których główna część twórczości przypada na okres przedwojenny, znaleźli się na emigracji *O. Ołeś* (Aleksander Kandyba, ur. 1878), *Spirydjon Czerkasenko* (ur. 1876), a przez pewien czas *Mikołaj Worony* (ur. 1871) i *Włodzimierz Samijlenko* (1864-1925). Dwaj pierwsi jeszcze tworzą i dają rzeczy na wysokim poziomie, choć w dziedzinie poezji do osiągniętych dawniej wyników nie wnoszą nic nowego. Ton ich twórczości nostalgiczny i przeważnie bolesny (tomiki *Ołesia*: «*Obczyzna*», «*Komu opowiem boleść swą*»). Wkrótce zjawia się na widowni pokolenie wojenne, chronologicznie odpowiadające galicyjskiej grupie strzeleckiej, rozpoczynające swą twórczość przeważnie w obozach internowanych. Pierwszy z nich wybija się *Jerzy Darahan*, przewczesnie zmarły na gruźlicę (1894-1926). Wydany w Pradze w r. 1925 tom «*Sahajdak*» o niepospolitem pięknie i wdzięczności słowa zawiera w sobie wszystkie pierwiastki, które następnie rozwijać będzie reszta emigracyjnych poetów: sugestywny historyzm, waregowie, dziki step, słoneczny Dażboh, nastroje wygnańca. *Aleksy Stefanowicz* (ur. 1900) pisze z trudem, walczy z opornym akcentem, pogłębia natomiast myśl, posiada dłuższy oddech, otwiera historjozjoficzne perspektywy (tragizm wielkiej przestrzeni, kraina między Wschodem a Zachodem, «krzyż» dróg), daje poematy bryłowate i mocne (n. p. «*Krzyż*») obok tego jesień stylizowana również na sposób historyczny, pogański w bronzie i brokatakach. Natomiast czysta liryka nie udaje się autorowi. Tendencje obu poprzednich doprowadza do najlepszego wyrazu *Eugenjusz Małaniuk*

(ur. 1897 w stepowej Ukrainie, były oficer, inżynier, mieszka obecnie w Warszawie), najwybitniejszy poeta ukraińskiej emigracji. Debjutuje razem z dwoma innymi w wspólnym tomiku «Ozimina» (Kalisz, 1923). Potem następują trzy dalsze zbiory: «Sztylet i stylos» (1925), «Herbarz» (1926) i najlepszy «Ziemia i żelazo» (Paryż 1930). Spoczątku częste są motywy osobiste, tendencje konstruktywistyczne («Poeta – motor! Poeta – turbina!»), egzotyka, wśród której wyróżnia się przepiękny wiersz miłosny z Tahiti i Gauguinem. Stopniowo przewycięża to wszystko historyzm ze szczytowymi «Waregami». Wiersz Małaniuka – to przeważnie twardy jamb, często szorstki. Jako indywidualność twórcza, Małaniuk zbliża się najbardziej do słynnego rosyjskiego poety Mikołaja Gumilowa (rozstrzelanego przez bolszewików). I o ukraińskim poecie powiedziano: «Takich, jak Małaniuk, my nie oceniamy a rozstrzelujemy». Stylizatorem języka, zapatrzonym w dawne czasy jest *Jerzy Łypa* (ur. 1900), wybitniejszy jest raczej w prozie (zbliżający się w jej charakterze do Berenta). Również wybitniejszy w prozie jest *Leonid Mosendz* w Pradze), autor kilku pięknych poematów fabularnych o tematach przeważnie z historii obcej. Najmłodszym i najświetniej zapowiadającym się poetą tej grupy jest *Oleg Olżycz*, (Oleg Kandyba, syn poety Ołesia, ur. 1907, asystent antropologii w Pradze) również śpiewak tematów historycznych a nawet prehistorycznych, zbliżony może najbardziej do Darahana melodyjnością wiersza i bezpośredniością wyrazu, pokrewny nastrojami lwowskiej młodzieży poetyckiej.

Od tych poetów odbijają się autorki *Natalja Liwycka-Cholodna* i *Helena Teliha* w Warszawie.

Z poetów Bukowiny można wymienić *Włodzimierza Kobylańskiego* (1895-1919), liryka o typie i losie Lieberta, – a dalej przebywających obecnie w Sowietach *Dymitra Zahula* (ur. 1890, tomiki «Z zielonych gór», «Nasz dzień», «Motywy», przekład «Fausta») i *Mikołaja Marfijewicza*, autora poematu o opryszkach «Mikołaju Szuhaju».

Na Zakarpaciu wybijają się lewicowy *Wasyl Grendza-Doński* i katolicki *Zorestaw*.

МАЛИЙ СКАНДАЛ З УКРАЇНСЬКОЮ ПОЕЗІЄЮ В РАДІО

17 травня ц. р. на наше Вознесення почули ми в радіо ре-
citaції перекладів з сучасної української поезії. Що львів-
ська радіостанція відважилася присвятити бодай чверть
години новій нашій ліриці, можна це зарахувати тільки на
її добро. Все було б гаразд, коли б на ділі не вийшов з цьо-
го малий скандал, що за нього відповідальність не може,
зрештою, брати управа радіостанції, в якій добру волю не
маємо потреби сумніватися. Річ передовсім у доборі автор-
ів. Як чоловік представників сучасної української поезії
вибрано Максима Рильського й... Андрія Скибу. Читачі
напевне з дива розкривають очі: а це хто? Ми теж, при-
знаємось, довго не могли пригадати собі, хто це такий. Аж
накінець знайшли з пам'яті відгадку. Отже, цей Андрій
Скиба помістив у «Критиці» Крушельницького (1933, ч. 4,
ст. 36) два малі віршики. На цьому почалася й закінчила-
ся його «творчість». Бодай під прізвищем «Андрій Скиба»
нічого більше ми не змогли відшукати. Ось вам чудовий
винахід зробило польське радіо – найбільший галицький
поет, гідний стати побіч Рильського, це «Андрій Ски-
ба». Прелегент подавав характеристику «творчости» цього
Скиби (звідкіля він її взяв – заввага складача), висунув її
на перше місце по Рильським і накінець відчитав переклад
одного з цих двох віршиків із «Критики». Як легко в нас
можна стати «славною» і то ще навіть перед чужинцями.
Далі відчитано переклади віршів С. Чарнецького, С. Гор-
динського, Н. Лукіяновича й Курдидиків, та й на цьому кі-
нець. Тенденція з цього добору авторів вилазить на всі сто-
рони. Ні один поет з «Вістника», «Дажбога» чи «Дзвонів»
не вдовоївся ласки шановних перекладачів. Більшість ви-
браних віршів це римована тандита, самі переклади теж
не завжди могли вдоволити. Вислід такий, що ця авдиція

хіба обнизила нашу поезію в очах польських літературних кругів (коли хто-небудь її слухав – заввага складача).

Переклади зладили два молоді польські поети-початківці Бавмгартен та Кунстман, але відповідальність паде не так на них, як на їхніх інформаторів. Легко догадатися, що останні виводяться від «Назустріч». Тут джерело нових вундеркіндів та «об'єктивності» в інформаціях.

Не без усмішки прочитали ми похвальні, повні тепла рецензії про цю авдицію в «Ділі» та в «Назустріч». Так сказати б: спілка з необмеженою відповідальністю.

ЯРИЙ, ТА НЕ ЯРИЙ

Недавно «Назустріч» (ч. 10 з 15 травня) принесла вірш Ярослава Ярого «Вістря серця». Вірш справді гарний, повний розмаху, як усе, що виходить з-під пера цього талановитого поета, тільки що не оригінальний. Зіставлення «пейзажів» та «вітражів», автохарактеристика як «закоханого поганина» тощо – все те знайдемо в збірці Антонича з-перед трьох літ («Привітання життя», 1931). Схожостей занадто багато, щоб вірити в випадкову подібність. Найвищою амбіцією поета повинна бути оригінальність. Пишемо це тільки тому, що бачимо в Ярого безсумнівний визначний поетичний хист.

КУТОК ДЛЯ ЕРОТОМАНІВ

«Неділя» це, безперечно, цікавий часопис. Мов у крамниці, знайдете тут усе. За одні сорок сотиків панна Кука має тендітний віршик до записника своєї товаришки, а пан посол – куток загадок і ребусиків. Єсть і шаховий, і кіновий, і жіночий. Досі не було тільки одного, а саме кутка для еротоманів. Аж ось недавно читаємо:

У келих білий губи тулю,
Мов п'яний: чари п'ю і ссу –
А вітер легіт котить полем:
(Ні, це жіноче є десу...).

Ця перлина роботи одного з недільних «поетів» має декілька неясних місць. Отож, чи цей «келих» маємо розуміти в дослівний спосіб чи в образний, цебто чи автор «тулить губи» в якийсь справжній «келих білий», чи просто в «жіноче десу»? Ціла наведена строфа побудована на так званому в стилістиці негативному порівнянні (негативній, заперечній метафорі). Поет уводить найперше «келих білий», згодом «вітер легіт», але накінець заперечує: «ні, це жіноче є десу». На жаль, порівняння не вийшло зовсім прозоро. Чи «десу» є замість «келиха», чи замість «лего-ту», чи, може, замість одного й другого? Зіставлення «десу» з «келихом», оперте на схожості зовнішнього вигляду, належить до одного з найчастіше вживаних типів порівнянь (відношення безпосередньої схожості – *stosunek podobieństwa bezpośredniego*). Автор скріпляє зв'язок (асоціацію) обидвох понять епітетом «білий», цебто спільною прикметою барви. Хоч, до речі, «келихи» звичайно не бувають білі. Може, поет утотожнює білість із прозорістю, хоч знов «десу» здебільша не буває зовсім прозоре. Зрештою, уявління білоти та прозороти далеко не тотожні (ідентичні). А

може, автор не думає про звичайний скляний «келих», а тільки про «келих» квітки. В такому випадку мали би ми нове порівняння, а саме «десу» до квітки. Це очевидно було би значно вибагливіше та штудерніше порівняння другого ступня, посереднє порівняння («десу» – «келих» – квітка), оперте на аналогічній схожості (*stosunek podobieństwa analogicznego*). Підтверджує наш здогад дальший вислів поета: «чари п'ю і ссу». Очевидно, природніше «ссати» «келих» квітки, ніж звичайний скляний. Теж більш природне до квітки «тулити губи». Щодо порівняння «десу» з «леготом», то воно спирається хіба на прикметі м'якості, ніжності, приємності в дотику.

Однак ще не всі питання, що в'яжуться з цим шедевром нашої лірики, zostали вияснені. Річ у тому, що саме «котить полем вітер», чи «легіт», чи «десу», чи одне й друге. Логічно беручи, висловитись «вітер котить легіт» це так, мовби сказати «редактор котить редактора» або «редактор котить свою голову». Таким чином, лишається тільки «десу», хоч годі уявити собі, як вітер може його «котити». Адже ж воно не є круглим предметом. При цьому, що за вишукана ситуація, щоб вітер котив полем «десу». Сумнівне, чи поет щось такого коли-небудь бачив. Не менш, власне, цей факт свідчить про буйність авторової уяви.

Кінчаючи формальний розгляд (аналізу) наведеного вірша, пізнавши незвичайну складність та вибагливість його мистецьких засобів, зволимо собі звернути увагу ще на одне, а саме на велику сміливість поета, що так одверто й широко розкриває перед читачем свої найінтимніші нахили. Наш автор любить «тулити губи» в «жіноче десу» й знаходить у ньому «чари», що їх «п'є і ссе». Це, звичайно, має свою назву в сексуальній патології. Як людина з нормальними інстинктами, не маємо зрозуміння для нахилів поета, та проте мистецька вартість його твору виправдує редактора «Неділі» за його поміщення.

А втім, симпатичним редакторам бажано, щоб їхній новий «куток» приєднав їм бодай тисячу нових передплатників.

СТОРІНКА ЛІТЕРАТУРНОЇ СКАНДАЛІСТИКИ

Критичні статті про сучасну українську літературу трапляються так рідко, що кожна нова вже самою своєю появою викликає особливу цікавість. Таку несподіванку зробив тижневик «Самостійність», що виходить від початку цього року в Чернівцях. В довгій низці чисел (ч. 16-17, 19, 21-22, 25-27) друкувалась тут більша стаття про молодий літературний рух у Галичині. («З молодого Парнасу» та її продовження «На маргінесі»). Автор підписаний буквами А. О. В міру читання розвідки ще більше зростало наше зацікавлення та вражіння несподіванки... а понад усе почуття несмаку. Виявилось, що поважна, серйозна на перший погляд літературна стаття є ні більше, ні менше, тільки скандальною хронікою «молодого Парнасу». Ось кілька виїмків для прикладу:

«Іван Чернява теж цікавий тип. Нічим не різниться від А. Курдидика. Вичерпаний слабкою збіркою поезій «Ступіні» – думав, що у порожній голові щось нове вродиться – та буде цілком сміло новим бойовиком, ударником націоналізму. Не прочитавши як слід конкретно нічого, видає «На Сході – ми», що тільки засвідчило про його вбогість. Хотів створити «монументальний націоналістичний твір» (як сам говорив автор) – заплутався у тому, про що найменшого поняття не мав і досі не має. Видавши, де факто – заплативши видавництвом кошти видання його речей – кинувся був до «Зиза»... А щодо його політичних переконань – то вони ще більше неясні, як його минувшина, а вона цікава й багата в матеріяли...»

Не менше різка характеристика попала й Жигмонтові Процишинові: «Такий же Ж. Процишин, як його попередники. Гарячий націоналіст – раптом зробився великим журналістом і поетом в одній особі». Взнявши трохи грошенят у

І. Тиктора – виїхав до Бельгії – та мучиться над газетою зі словарем, щоб щось цікавого до «Нового Часу» дати...»

І тільки всього. Навіть згадки немає про «Молоде покоління» та літературну премію. Щодо «грошенят» від Тиктора, то ми не є так добре поінформовані, але панові А. О. не завадило б знати, що Процишин є перш за все новелістом. Теж не все в порядку з логікою нашого «критика». Після нього Процишин був найперше націоналістом, а згодом став поетом. Виходить, що націоналізм та поезія це поняття тієї самої категорії. Окремо згадує А. О. про Марійчина й жаліє, що він «замовк навіки». Знов годилося б «критикові» знати, що це одна й та сама особа. Адже ж оповідання «Молодого покоління» друкувалися спершу по часописах під псевдонімом Павла Марійчина, а шойно пізніше появились книжкою, підписані справжнім прізвищем. В цьому випадку не треба відслонювати чужого псевдоніму, бо його розкрив уже сам власник, а той, хто пише про літературний рух даного часу, повинен орієнтуватися бодай у прізвищах та творах, одним словом у фактах. Це ж хіба мінімальна вимога.

Своєрідним курйозом є розділ про Романа Завадовича. «Останній Р. Завадович усе щось пише. Його теж трудно вгадати: ніби живе у Львові, ніби на селі, гарні дівчата в місті та для ідеї оженитися забагає зі селянкою, пише поезії й образки для дітей... Раз у «Вістнику» – раз у «Дзвонах» – і так скрізь. У «Дзвонах» пише псалми та історії сотворення світу, у другому таборі підносить авізо «мечем у юрбу нікчемну і неситу – та... «мечем по небу писати закони»... Сьогодні, себто від трьох літ усе заповідає шумну збірку – а спиниться деколи на книжечці... для дітей – «Через файку»...

Передусім треба дещо спростувати. Отож, Завадович поки що псалмів у повному розумінні цього слова не пише. Бодай ніде чогось подібного не друкував. Може, наш «критик» поплутав з низкою свого часу друківаних стисло релігійних віршів та псалмів Антонича. Також ніхто не читав Завадовичевих «історій сотворення світу». А. О. знов переплутав з поміщеним у «Дзвонах» (1933,

ч. 8–9) циклом його сонетів «Сотворення думки». Одне до одного трохи подібне, але таки не те саме. Що хтось пише для дітей, можна зарахувати тільки на його добро. Панові А. О. «трудно вгадати» Завадовича, бо не знає напевне, чи поет живе на селі, чи у Львові. Ось новий клопіт критика! Не морочте собі ним голови. Ну, як не було б, але А. О. начеркує критиці нові шляхи, винаходить нові методи мистецького розгляду. Досліди над помешканням письменника, очевидно, річ першої ваги при оцінці його творчости. Накінець інформації про дівчата та наречені Завадовича радимо панові А. О. заховати для свого власного, приватного вжитку.

Найбільше місця в своїх фейлетонах присвятив «самостійницький критик» ширше незнаній літературній групі «Недея» (про неї напишемо колись пізніше). Тут читаємо:

«Б. І. Антонович в сам час вступлення до «Недеї» видає книжку поезій «Привітання життя». Автор наскрізь модерної поезії під кожним оглядом, бо духово бачимо модерного молодця. Талан, що обіцював своїй публиці нові здобутки – перелився в сторону опортуністів (мабуть, з такого вийшов)».

Найперше зачнім від справлення неточностей. Отож, не Антонович, тільки Антонич. Годі, так уже він називається, а панові А. О. ніяке діло бавитися в поправляча чужих прізвищ. Не зовсім правдиво поставлена оправа оцього «вступлення» до «Недеї». Антонич не «вступував» до неї, бо був у ній від самого початку, від перших її хвилин, цебто брав участь у її заснуванні. Був навіть її хресним батьком. Тепер малий запит. Що це значить: «з такого вийшов». З чого саме вийшов? – пане А. О. Звичайно, до метод літературної критики належить теж така собі невинна інсинуація. До речі, щоб заспокоїти детективно настроєного критика – Антонич вийшов з далекої Лемківщини, а не з чогось «такого». Також ніде не «перелився». Загалом людина не вода, щоб мала переливатися.

На іншому місці знаходимо таку квітку: «Дехто головою й руками в таборі націоналістів, а ногами таки ще бовтає в католицькому багні (І. Самчук, А. Антонич)».

Ага, тут сидить сорока. Тільки знову наперед треба виправити неохайність інформацій, знову халепа з нещасливими найменнями. Отож не І. Самчук, а Улас Самчук, не А. Антонич, тільки Богдан Ігор. Як не було б, називати католицизм «багном», це таки щонайменше груба демагогія. Можна когось поборювати, та проте панові А. О. не зашкодило б трохи більше такту й почуття міри.

Фейлетони «Самостійности» читаються, немов сенсаційна хроніка з якогось «експресу» або «курієрка», цебто годі від них відірватися. Ось нова жертва – Теодор Курпіта. «Т. Курпіта – молодик. Лиха доля шарпала його, мов наймитом. Відслужив у товариша А. Крушельницького в «Нових Шляхах» та «Критиці» іменами Юрій Текур та Богдан Гупаловський. Сьогодні працює теж в прозі та поезії під новим іменем, вже по наших опортуністичних або й... – бог зна, де працює. Все можливе сьогодні».

Дійсно, все можливе сьогодні. Навіть і рівень критики пана А. О. сьогодні можливий. Щодо справи Курпіти, то підозріваємо, що так досконало в цьому випадку поінформований А. О. це його найближчий товариш і приятель. Як це кажуть, друг другові найкраще вміє прислужитися.

«Безліч тих співців червоних гимнів «покаялися» або їх вже ці «покаяні» розгрішили. Деякі з них навіть простягнули вже по літературну нагороду ту саму руку, яка недавно лічила червінці». Легко догадатися, під числом це адресою.

Але безоглядний А. О. не пропускає нікому. З його щедрої руки піймає буки навіть «Літ. Наук. Вістник» разом з «Вістником». Його співробітники не мали своїх певних шляхів, а шукали тільки нагод. Сьогоднішній «Вістник» теж не чистив ще усіх». От пана А. О. запросити тільки до Львова на «чистку» наших письменницьких кругів.

Все ж таки знайшовся хтось, що його наш фейлетоніст похвалив беззастережно. Є ним «письменниця»,... яка досі ще нічого не друкувала. «Ліда Софієвич – надзвичайно добрий талан, цілком оригінальний підхід у прозі («Пир Тієста»), що мабуть не зустрічалося сьогодні. Та не відомо з якої расії, чи з якої-то радше амбіції, не дозволяє себе

ніколи надрукувати». Не знаємо рукописів цієї пані, але беремо часопис для молоді «Вогні» й знаходимо в ньому в відділі редакційної переписки таку замітку: «Софісвич Л. «Пир Тієста» був би тоді оригінальним, якби не було «Оргії» Лесі Українки. Не кидайте пера!» («Вогні», 1932, ч. 2, ст. 31). Як бачимо, наша невідома авторка не була би знов такою абстиненткою від друку, коли б її писання хотіли друкувати. Але віддаймо голос панові А. О. «Знову Слава Гарашак куди слабший матеріял». Котра з цих двох пань сильніший, а котра «слабший матеріял», не знаємо. Не мали нагоди переконатися.

В усьому цьому ще одна неприємна річ, а саме – груба авторекляма. Є ще двох молодих письменників, що їх «критик» не тільки вихвалив, але виніс на п'єдесталь майже геніїв. Це ні більше ні менше, тільки – Іван Калинів та Микола Гурко. Вони й тільки вони «вульканічні типи націоналістичної літератури», «визначний майстер», «визначний рецитатор», їхні твори «ревелиційні», «книгарська полиця вичікує його ревелиційного циклю». Обидвох знали ми колись як симпатичних товаришів, але про «ревелиційність», «вульканічність», «майстерство», краще не говорім. А. О. всіх інших ставить «на цензурованому». Щоб не робити виїмків, його власною метою поможім йому. Отож «вульканічний націоналіст» Калинів не тільки зовсім «перелився в сторону опортуністів», але пішов ще дальше, бо виступає в них з протинаціоналістичними статтями. Знов другий «вульканічний націоналіст» Гурко не тільки «бовтав ногами в католицькому багні», але сидів у ньому по самі уші. В свому часі виступав виключно на сторінках католицької преси й то не лише літературної («Дзвони»), але й політичної («Мета», давніша «Неділя»). Одночасно працював у редакції одного популярного часопису під проводом відомої «новошляхівської докторки», постійної співробітниці журналів Крушельницького. Так виглядає на ділі «вульканічний націоналізм». Власне в націоналістичних журналах («Вістник», «Студентський шлях») писань цього автора не зустрічалось. Нікому не хо-

чемо шкодити, але авторекляма повинна мати деякі межі. З цього моральна наука: *nie pchaj palca między drzwi* – або – не мішати з болотом своїх товаришів, бо самому можна впасти.

«Самостійність» мала добрий намір увести на своїх сторінках літературний фейлетон. На жаль увела поки що тільки сторінку літературної скандалістики.

Дописка. Хтось їдкий нагадав нам, що під буквами А. О. скривається вихованець львівської «малої семінарії» й, мабуть, студент католицької теології. А коли так, то писати про «католицьке багно» він справді компетентний. «Малій семінарії» побажати талановитого учня!

ЛІТЕРАТУРНА ПОРАДНЯ

Оцим числом відкривасмо на сторінках нашого журналу літературну порадню для початківців. Даватимемо в ній оцінки надсланих нам літературних спроб, вказівки в питаннях віршової та прозової техніки, завваги щодо композиції змісту та організації мистецької мови, одним словом, усякі поради в справах письменницького ремесла. Теж інформації для тих, що бажають поглибити свою літературну й мистецьку освіту. Відповіді будуть складані в такий спосіб, щоб могли зацікавити не тільки того, до кого адресовані, але й інших початківців чи загалом когонебудь, кому не є байдужі, так сказати б, «фахові» питання літературної творчости. Що така порадня потрібна, знають найкраще самі молоді автори. Щоб нікого не бентежити, зазначуватимемо відповіді тільки буквами прізвища або, коли хтось цього забажає, умовленим псевдонімом чи гаслом. Просимо надсилати до оцінки свої спроби, просимо звертатись до нас з усякими запитам.

До. Майже кожний початківець, коли дає до оцінки свої писання, бажає перш за все дізнатися, чи має він літературний талант. Хоче ясної, рішучої, недвозначної відповіді й щонайгірше, коли справді таку від якогось «знавця» дістане, може навіть у неї повірити. А питання саме собою куди складніше. Чи скажемо: так, чи скажемо: ні, завжди беремо на себе поважну відповідальність, хто зна, може навіть за майбутній життєвий шлях людини. А втім кожна така відповідь може мати в дійсності тільки умовну вартість. Слив ніколи перші спроби не рішають про творчу спроможність одиниці. Тут вундеркіндство далеко небезпечніше й оманливіше від незугарности й безпорадности. Тому, що до справи ставимось поважно, не будемо щедрою рукою розділювати вам похвали чи догани, ані на основі присланої

нам вашої збірки «Перед сходом» вирішувати невідклично про ваш хист. Проте дві речі можемо сказати зовсім певно. Перше, що видатна частина збірки є нецензурна, а проти конфіскати ні ви, ні ми не вдіємо нічого. Друге, що техніка вашого віршування на наш час трохи перестаріла. От хоч би дієслівні рими. Сьогодні вживається їх тільки в окремих випадках (наслідування народньої пісні, деякі звукові ефекти тощо), а у вас вони скрізь. В кожному вірші настирливо дзвонять своєю примітивністю. Є й інші примітивні граматичні рими, напр., твою – свою («Я вірю»). Римування це абетка віршової техніки. Не її суть, але не менш найбільш спостережлива ознака. Теж не володієте певно метафорою. Придивіться початкові свого вірша «До поезії»:

Поезіє пухка, крилата –
красо паризьких бруків голосних,
втікай мерщій із буйних піль,
степів, гаїв, садів рясних!

Ось бачите: уривок написаний звичайними словами, бучімто зовсім зрозумілий, а його думку трудно схопити. «Пухка поезія» – смілива метафора, але що тут визначає? Могла би мати глузд (сенс), напр., при описі міщанського філістерства, добробуту тощо. В наведеному вірші не знаходить оправдання в змісті цілості. Далі зверніть увагу на дивовижне зіставлення епітетів «пухка» й «крилата». Коли ця ваша поезія «крилата», то вже хіба не «пухка», або навпаки.

Як сливе кожному початківцеві, прикметне й вам перебільшення й пересолоджування настроїв. Ось уривок вірша «Вже стільки раз»:

Вже стільки раз ти плакала, душе,
а серце стільки мліло з болю!
А стільки сліз пролилося із очей,
а стільки серце знесло жалю!

Вибачте, коли дозволимо собі запитатись, чи це має бути поезія, чи губка до витискання сліз. Рима болю – жалю зовсім кульгава.

Хіба зайво давати вам трафаретні потіхи: не знеохочуйтеся, пишiть далі. Чи писати далі, запитайтеся передусім самого себе. Це, звичайно, найкращий дорадник. Тільки пам'ятайте, товаришу, про те, що найтруднішою річчю є критицизм до себе самого.

Гк. Складаєте слова:

Світ світом величний, а люд незличний,
ніяково згодити, один одного лиш хоче згнобити.

Свята правда, тільки не треба з тієї причини зідхати, а йти в життя робоєм. Поширюйте й поглиблюйте свою освіту. Вивчіться чистої літературної мови. Коли дає вам насолоду писати вірші, пишiть.

М. П. Дістали низку віршів «Над Дністром». Вони не найгірші. Ось приклад:

Які чудові сходи,
наче фортепіянові клявіші!
Які чарівні тони,
а все кращі, голосніші!

Однаке й у цьому уривку зайва «чутливість» епітетів («чудові», «чарівні»). Вважайте на правильність наголосів і ритміку. Див. відповідь т. До.

Дальші відповіді в черговому числі.

ВІДОЗВА ПЕРШОГО ВСЕУКРАЇНСЬКОГО З'ЇЗДУ РАДЯНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ

Оцю відозву передруковуємо з малими пропусками з київських «Вістей» (ч. 189 з 17 серпня 1934). Передаємо її нашим читачам як історичний документ, як яскравий приклад урядової совітської ментальности, як найкраще свідоцтво про літературні відносини в совітській Україні.

«Товариші письменники, учені, художники, артисти, композитори!

Два світи стоять один проти одного – світ будованого соціалізму і світ загниваючого капіталізму. Тут, у нас, в Радянському Союзі, величезне зростання виробничих сил, науки, культури: могутній розквіт соціалістичної промисловості, сільського господарства, будівнича творча робота десятків мільйонів трудящих під керівництвом партії великого *Леніна*, під керівництвом вождя і вчителя трудящих мас нашої країни і всього світу – т. *Сталіна*.

Соціалістичний лад, за який боролися покоління трудящих, про який мріяли найкращі представники людства, перетворився на живу дійсність. В Радянському Союзі, що переможно буде соціалізм, ліквідовано експлоатацію людини людиною, ліквідовано безробіття, злидні. Найкращі досягнення науки, культури, найпередовішої техніки стали здобутком десятків мільйонів трудящих. Радянський Союз, що переможно буде соціалізм, під керівництвом партії *Леніна-Сталіна*, наочно показує всьому трудящому людству шлях до визволення від гніту, експлоатації, злиднів, рабства, темряви й нещастя.

Ми, учасники першого всеукраїнського з'їзду радянських письменників, горді свідомістю, що можемо в цю велику добу історичних перемог робітничого класу назва-

ти себе вірними синами Радянської України й цілого великого СРСР. Ми горді свідомістю, що можемо ствердити це своїм художнім словом, своїми творами, в яких відбити думки і почуття українських робітників і селян, що є одночасно наші думки і наші почуття.

Ми знаємо: те, що письменники СРСР, і ми, письменники Радянської України як складова їх частина, створили за проводом партії, становить уже сьогодні найпередовішу літературу в світі.

Російська радянська література дала твори, що вийшли далеко за межі СРСР і стали любимими книгами мільйонів трудящих капіталістичних країн і колоній, запалюючи їх на героїчну боротьбу проти гніту, поневолення, безправ'я – за визволення трудящих.

Після історичної ухвали ЦК ВКП(б) від 23 квітня 1932 р. про перебудову літературно-художніх організацій, всі братні літератури народів СРСР здобули значні перемоги.

Очолювана найбільшим майстром художнього слова О. М. Горьким радянська література СРСР приходить тепер до свого першого всесоюзного з'їзду, до цього великого конгресу дружби і творчої співпраці, з досягненнями, що з них радіють всі трудящі.

Цими успіхами наша література зобов'язана повсякденному керівництву ленінської партії і, насамперед, любимому вождю трудящих всіх країн, мудрому керівникові, уважному і чулому другу радянської літератури – геніяльному продовжувачеві безсмертної справи Леніна – великому *Сталіну*.

Свої успіхи українська радянська література здобула в братерській співпраці з передовою російською літературою та з літературами всіх народів нашої батьківщини.

Вороги нашої батьківщини, запродавці міжнародного фашизму, українські націоналісти, контрреволюціонери під керівництвом німецьких і польських фашистів будували і будують брудні зрадницькі плани відриву України від великої сім'ї народів СРСР, від Союзу Рад, що забезпечив історичне буття і розквіт Української Радянської Соціалістичної Республіки, її господарства, культури й науки.

Вони хотіли і намагаються продати радянську Україну в рабство...

Українські фашисти намагалися пролізти й до літератури, щоб використати відповідальне звання письменника для своєї контрреволюційної роботи.

Комуністична партія викрила перед цілим світом наміри українських націоналістів та їхніх надхненників. Комуністична партія (більшовиків) України розгромила потайні кубла націоналістичної контрреволюції, їхніх підспівувачів і прислужників на чолі з переродженцем Скрипником.

В цій історичній боротьбі діяла і наша письменницька зброя, звучало наше художнє слово, в яке ми вкладали всю свою зненависть до наймитів контрреволюції.

Ми знаємо, що своїми досягненнями за останній час українська радянська література зобов'язана безпосередньому повсякденному уважному більшовицькому керівництву ЦК КП(б)У на чолі з т. т. *Косіором і Постишевим*.

Саме у боротьбі проти класових ворогів, недобитків петлюрівщини й білогвардійщини, проти решток розгромленого куркульства та його агентури, в жорстоких сутичках з ними мужніла під керівництвом партії з безпосередньою допомогою Робітничо-Селянського Уряду УСРР молода література Соціалістичної Радянської України. Саме в цій боротьбі гартували свій революційний світогляд і зростали ми, українські письменники.

Поруч художників слова – комуністів, що їх твори здобули широку популярність серед трудящих України – І. Микитенка, І. Кириленка, І. Ле, І. Кулика, Кузьмича, Фефера, Усенка, Л. Первомайського, О. Корнійчука, Голованівського, Городського та інш. – повним чином заговорили безпартійні письменники, видатні українські поети і прозаїки.

Саме останніх років змужнівши як майстри художнього слова, дали свої нові твори П. Тичина, А. Головка, П. Панч, О. Копиленко, Г. Коцюба, М. Рильський, І. Кочерга, Ю. Смолич, М. Терещенко, М. Бажан, Гофштейн, Квітко та інш.

Поруч величезного зростання нової радянської інтелігенції і приходу до літератури молодих талантів з лав

робітників та колгоспників, поворот і перехід кращих безпартійних українських письменників на позиції радянської влади став очевидним для всіх фактом. Ленінська національна політика партії стала для них дороговказом, як і всіх трудящих нашої батьківщини, перейнятих братерськими інтернаціональними почуттями.

Ми свідомі того, що цих здобутків Радянська Україна досягла в боротьбі проти наших смертельних ворогів-націоналістів. Ми завжди пам'ятаємо слова Леніна: «Буржуазний націоналізм і пролетарський інтернаціоналізм – ось два непримиренно ворожі лозунги, що відповідають двом великим класовим таборам усього капіталістичного світу і виражають дві політики (більш того: два світогляди) в національному питанні».

Ми завжди пам'ятаємо слова Сталіна, про те, що Жовтневу революцію робітничий клас створив під прапором взаємного довір'я і братерського зближення робітників та селян національностей СРСР, не в ім'я *націоналізму*, а в ім'я *інтернаціоналізму*.

Так, ми любимо Радянську Україну і цілий Радянський Союз, ми любимо свою мову, свою культуру, ми не віддамо їх смертельним ворогам українського народу: імперіалістам, фашистам.

Хай пам'ятають, що кожен хвилину ми словом і серцем, безмежною відданістю справі пролетарської революції і могутньою підтримкою нашої робітничо-селянської Червоної армії, озброєної передовою соціалістичною технікою – готові відстояти непорушність кордонів нашої великої, рідної батьківщини – СРСР.

Бо в ній – усе наше. Бо в ній життя належить нам. Бо в ній повітря вільне від міязмів розкладу і смерті. Бо в ній сонце сяє для нас.

Великий Сталін, найкращий друг і учитель радянських письменників, озброїв нас єдиною вірною творчим методом – методом соціалістичного реалізму, що об'єднує нас на спільній політичній і творчій платформі і забезпечує найширший розвиток нашої художньої літератури. Користаючись цим методом соціалістичної правди, критично

освоюючи культурну спадщину минулого, ми спроможемося у найближчі роки показати життя нашої батьківщини у всій його глибині і багатогранності.

Ми знаємо, як мало ми ще зробили, щоб цілком виправдати почесне і відповідальне звання письменників пролетарської революції і соціалізму.

Написані нами твори ще не відповідають своєю художньою якістю велетенським і прекрасним витворам нашої епохи.

Нам треба ще багато вчитися. Ми, радянські письменники, прикладемо всіх зусиль для того, щоб виправдати почесне, високе й відповідальне звання інженерів людських душ, щоб виправдати поставлені партією завдання перед літературою і надії мільйонних мас читачів.

Українська радянська література повинна дати і, ми певні, – дасть, десятки творів, які художнім словом будуть допомагати партії мобілізувати мільйони трудящих на дальшу боротьбу за могутнє піднесення і розквіт Радянської України, на дальше викорчування решток капіталізму в економіці і свідомості людей, на дальші перемоги в побудуванні соціалістичного суспільства.

Товариші письменники, учені, художники, артисти, архітектори, композитори!

Ми закликаємо вас бути гідними синами своєї батьківщини. Ми закликаємо вас подесятирити свої сили в творчій роботі.

Ми закликаємо вас бути справжніми бійцями за нове безкласове суспільство, справжніми будівниками соціалізму.

«Наша література – це пісня мрії, не абстрактний порив, а меч боротьби за справу соціалізму», – так палко і широко вітав наш перший всеукраїнський з'їзд тов. Постишев.

Хай же стане мечем боротьби за справу соціалізму кожна ділянка розумової творчої праці.

Хай кожний працівник культури Радянської України своєю надхненною працею покаже перед цілим світом, що ми гідні сини робітничого класу і його партії, що ми гідні сівучасними доби геніального Сталіна – мудрого і великого продовжувача безсмертної справи Леніна!».

Оцю відозву відчитав на останньому засіданні «першого всеукраїнського з'їзду радянських письменників» 13 серпня 1934 Микола Бажан. Чи він її також зложив, не відомо. Очевидно, з'їзд прийняв її одногосно й беззастережно. Як читаємо в київських «Вістях» (ч. 186 з 14 серпня), «в обговоренні відозви виступили письменники: А. Любченко, Г. Коцюба, президент ВУАН акад. Богомолець, Панч, Гофштейн, Головка, Тичина, Ністер, М. Терещенко, Равіч, Рильський та Я. Савченко». Найприкріше в усьому, що в справу цієї відозви замішані прізвища Бажана, Тичини та Рильського. Сама відозва, очевидно, пояснень не потребує.

В цьому числі говорять письменники з гір.

В українську літературу, виплекану низькодолом, верховинські автори можуть і повинні внести нові складники.

Скаже скептик: етнографія. Хіба ні. Чи справді поміщений тут матеріал можна звести тільки до етнографії? Зрештою, це залежить від того, що ми під словом «етнографізм» розуміємо.

Скаже скептик: продовжування Стефаника та Черемшини. Теж ні. Шануємо кожну традицію, коли вона творча й велика, але ніколи не погодимося на те, щоб мали стати тільки її продовжувачами. Чи дійсно хто-небудь схоче й зможе з легким сумлінням звести видруковані в цьому числі оповідання й нариси тільки до відгомону давніх зразків? Знову ж автор «елегії» як співець Лемківщини в загальноукраїнській поезії, мабуть, зовсім не має попередників.

Поганська Лада з прадавніх лісів, з кичер і недей варить у глиняному збані черлене зілля поезії. У хвалу Ладі підпалюємо ялівець строф.

Звеличуємо оленя, гірський потік і вітальні праінстинкти природи. Закохані в життя і в батьківських горах.

Верховинці йдуть. Антонич з-за Горлиць, гуцул Єндик, Ткачук – талановитий хлопчина з Покуття й інші. У час, коли наші гори переживають, мабуть, свої найважчі роки, коли б'є в них безпощадний вітер днів, коли йде на них зміцнений наступ з різних сторін, наше скромне слово хай буде бодай малим доказом, що

*гори говорять
гори творять
гори живуть.*

«Хто є такий грубошкурний, щоб не відчув дрижання захвату супроти незастушливої нічим краси незагнужданої, недоторкненої гірської природи?»

(Гвідо Лямер у «Mitteilungen d. D. O. Alpenvereins»).

«Людина в горах є величніша, шляхетніша, морально сильніша, до жертв готова».

(Евген Ромер: «Світ гір»)

«Гори в усьому світі є захистом волі та незалежності».

(Евген Ромер: «Світ гір»).

«Беручи справу з широкого погляду, кожна поезія має для нас значіння тільки тоді, коли вона дає відповіді на якісь питання свого часу. Ні Брюсов, ні хто інший не був би цікавий для історії, коли б ми не знали, що його ідеали, думки, настрої та поривання відбивають ідеали, думки, настрої та поривання якогось часу, якоїсь верстви читачів. У цьому значіння поезії в її найглибшому розумінні».

(Б. Якубський у передмові до збірки перекладів з Валерія Брюсова).

СТАНОВИЩЕ ПОЕТА (Слово при роздачі літературних нагород дня 31 січня 1935)

Шановні Пані й Панове!

Те, що скажу, не буде ні нове, ні незвичайне. В короткому принагідному слові розкрити ширше обрії нашої сучасної літератури, чи зокрема хоч би тільки поезії – неможливо.

Живемо в часах, коли дійшло до того, що поети мусять виправдувати своє право на існування й коли дуже часто не вміють на це спромогтися, та й самі починають зневірюватися, чи вони потрібні. А втім торкається це не тільки поетів, але взагалі всіх письменників і мистців.

Не тут місце, щоб вияснювати причини цього складного явища. Одне тільки певне: їх щонайменше кілька, вони зв'язані з самою літературою й з зовнішніми обставинами і переплутуються в дуже складний спосіб. Тут хочу звернути увагу тільки на одну з них, а саме на перемену суспільного становища письменника чи мистця, на зміни в відношенні суспільства до нього. Розуміння суспільної ролі мистецтва, побажання й вимоги, що їх ставить творцеві громадянство, очевидно, не є чимось сталим, завжди розвиваються й змінюються, але зміна, що завершилась під впливом останньої війни, одна з найяскравіших і найгостріших.

У добу розквіту символізму – найважнішої довоєнної течії в літературі, в році 1896 такі три заповіді давав Брюсов «Юному поету»:

Юноша бледный со взором горящим,
Ныне даю я тебе три завета:
Первый прими: не живи настоящим,
Только грядущее -- область поэта.
Помни второй: никому не сочувствуй,

Сам же себя полюби безраздельно.

Третий храни: поклоняйся искусству,

Только ему, безраздумно, безцельно.

В цих «трьох заповідях» вміщується вся програма тодішніх мистців: творити для майбутнього, для вічного, *sub specie aeternitatis*, – крайній індивідуалізм і служба мистецтву для нього самого. Сьогодні стоять у всіх трьох точках на протилежному становищі: творити для сучасності, для актуального, підпорядковувати індивідуальність творця якійсь ідеї, доктрині, програмі, якійсь групі, якійсь практичній цілі, підпорядкувати мистецтво тим самим чинникам. На цьому не кінець: ідуть ще далі, домагаються не тільки, щоб ставити проблеми, але й їх розв'язувати, не тільки відтворювати сучасність, але й вияснювати її, ще й ставити їй єдині й непомильні дороговкази. Очевидно, що там, де блукають і губляться діячі, політики, публіцисти, філософи, тощо, тим більше й письменники стають безпорадні або спрощують себе до ролі групових гітаристів якоїсь фірми з крикливою вівіскою.

Не хочу боронити «заповідей» Брюсова, але вважаю, що тільки синтез їх з їхніми суперечностями зможе витворити справжнього сучасного письменника. Погодити службу сучасному з тривкішими, вищими мистецькими вартощами, зберегти в цій службі свою індивідуальність і незалежність, влити в жили мистецтва бурхливу кров наших днів, але так, щоб не перестало воно бути справжнім мистецтвом. Дозволю собі навести слова Пруста з «*Temps retrouvé*»: «Баррес говорив, що мистець повинен служити передусім хвалі своєї Батьківщини. Одначе, може він служити їй тільки будучи мистцем, себто під умовою, що в хвилині, коли досліджує свої досліди й відкриття, такі тонкі, як і відкриття в науці, що в цих хвилинах не думає про ніщо інше, навіть про Батьківщину, а тільки про правду, що перед нею стоїть».

Я сам у своїх поезіях підкреслюю свою національну та навіть расову приналежність не тільки в змісті, але що важніше – й трудніше – ще й у формі. Роблю це менше

за надуманою програмою, більше з внутрішньої потреби вірності світові, що з нього вийшов. Проти деяких голосів, ідейно я себе знайшов від першого рядка, що його написав. Основ свого світогляду ніколи не змінював, що не значить, щоб завжди не оформлював його точніше й не викінчував його у подробицях. Людина це не завершена статуя, жива людина твориться в кожному дні, в кожній хвилині. Не шукаю фікційного Окциденту з львівської каварні, але несмілий підходжу до традиції моєї землі. Це не значить, щоб я національний стиль розумів як щось скам'яніле й невідсвіжувальне. Тут Тобі хвала, сивобородий міністре республіки поетів, Вотє Вітмене, що навчив Ти мене молитись стеблинам трави. В корчмі «Під Романтичним Місяцем», п'ючи палючу й похмільну горілку мистецтва, разом з Тобою звеличую найтайніше й найдивніше явище: факт життя, факт існування. Вдаряючи по плечі молодого челядника теслярства – розкриваєш мені кризь століття таємниці «прапричини».

Хочу й маю відвагу йти самітний й бути собою. Я не мандолініст ніякого гуртка. Не вистукую верблів на барабані дерев'яного патосу. Знаю добре, що криця й бунтарство, котурни й сурми наших поетів це здебільша векслі без покриття.

Сіра братіє й світочі моєї парохії, челядники й майстри з мого цеху, теслі строф, ганчарі поем, різьбарі сонетів, ткачі повістей, будівничі драм – усі ви, що нам дано жити в цей «час бурхливих воєн і варварських звичаїв» (з Ольжича), повторім з Драй-Хмарою:

– кризь бурю й сніг гримить наш
переможний спів,
що розбиває лід одчаю і зневіри.
Держайте, лебеді: з неволі, з небуття
веде нас у світи ясне сузір'я Ліри,
де пінить океан кипучого життя.

ЛІТЕРАТУРА БЕЗРОБІТНОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ

Підхід до літературних явищ із суспільного боку не втратив досі і ніколи не втратить своєї вартості, хоч би скільки разів знеохочували до нього своїми спрощеннями так звані марксівські критики, що намагаються взяти монополію на суспільницьке літературознавство. Хіба не треба повторювати загальнопринятого погляду, що література розвивається на суспільному тлі, що вона сама теж суспільне явище, звичайно, в ширшому розумінні того слова. В такому випадку мусимо признати оцінку літератури з суспільного становища за зовсім виправдану й навіть конечну. У нас небезпека комунофільства відстрашила критиків дослівно від усяких спроб у цьому напрямку. Наша критика на західних землях за останні роки проціджена крізь сито політичної контролі так точно, що не лишились у ній майже ніякі – а втім, і давніше не такі сильні – суспільні складники. А шкода!

Суспільний підхід міг би вияснити, а бодай поглибити нашу знайомість не одного явища в сучасному літературному рухові. Власне, сперечаються критики й письменники, як би це відродити й оновити нашу літературу, а проте ніхто з них не придивиться ближче, яке її *суспільне тло*, хоч би, наприклад, якої *суспільної верстви вона творець*.

Старше покоління письменників відійшло сьогодні здебільша на задній плян. Причини цього складні, й тут замало місця, щоб їх висвітлити. Літературному рухові проводять молодші й молоді. Неважко ствердити, що більшість із них уявляє собою такий характерний для наших часів тип *зовсім або напів безробітного інтелігента*. Звичайно, це мусило відбитись у якийсь спосіб на їхній творчості.

Давніше наше письменство було стисло зв'язане з селом. Тільки що за наших часів із кожним роком зростає між

письменниками відсоток інтелігентів не тільки з освіти, але й з походження її виховання (діти інтелігентів). Психіка інтелігенції спрямована завжди на витонщування, аналізу, складність. Цей щораз більше інтелігентський у своїй суспільній сумі характер нашої літератури це теж одна з причин її розриву з широкими читацькими кругами. З одної сторони набирає вона щораз більше типових прикмет в твору дрібної інтелігенції і дрібного міщанства, з другої -- інтелігентського читача обмаль, і він ще не зовсім підготовлений її сприймати.

Але важніша інша справа. Письменники виходять здебільша з кругів молодого безробітної інтелігенції. На Заході настрої безробітної інтелігенції виявляються в різнонапрямному суспільному радикалізмі (не конче правовірно комуністичному, існують теж напрямки сильно протикапіталістичні серед молодшого покоління фашистів і католиків). У нас безперечно грізна, з великим зусиллям поборена примара комунофільства загальмувала природний для безробітного інтелігента розвиток і вияв цих тенденцій. Давати безпристрасний, спокійний образ своєї дійсності не дозволяє молодшому письменникові висока температура нашої доби, ну й молодість. Спиненим в обох напрямках поетам з безробітної інтелігенції лишився тільки один шлях: *втеча* від своєї дійсності в казку.

На наших західних землях, в країні, далекій від моря, найпопулярніший сьогодні в поезії мотив: життя моряків. Коли якесь явище відокремлене, коли має характер наскрізь індивідуальний, не можна з нього робити ніяких загальних висновків. Це справа даної індивідуальності. Але в нас моряцькі поезії пише тепер добрий десяток поетів, що з них більшість може й корабля не бачила. Зустрічаємо тут речі досконалі, зустрічаємо слабші, але в загальному моряцька поезія прибрала масовий характер. Не заперечую впливів політичних і літературних, але оця моряцька масівка му- сить теж мати деякі *підсвідомі* суспільні причини.

Друга сьогодні найпопулярніша тематика це історизм і то історизм свосередного типу, з обов'язковою крицею

(дозволю собі назвати його *крицевізмом*). Суспільний підклад той самий. Це безробітні інтелігенти перемальовують свою дійсність у казку з обов'язковими одчайдушними матросами, потужними дреднавтами й вогнекрилими скреготами, з обов'язковими варягами, мадоннами, крицею й римськими легіями. Гарно? Так, справді гарна казка. Казка – лік від дійсності. Річ самозрозуміла, що ні в кого не можна вмовляти свідомого, обдуманого формування казки на місце дійсності. Але, власне, в тому справа, що суспільні спонуки діють теж підсвідомо, майже незавважно, так сказати б, підземно.

Безробітний інтелігент дуже скоро попадає в почуття меншевартості. Тоді шукає розпучливо якогось опертя, рятунку перед примарою непотрібності, перед суспільним спадком. Міжінтелігентський люмпен і намагається доказати хоч би тільки перед самим собою свою важність і потрібність. Це просто відрух самозбережного інстинкту. Письменник з безробітної інтелігенції здебільша зневірюється в свою творчість, у суспільну важність свого мистецтва й старається знайти для нього виправдання в ідеологічній підбудові. Дуже часто важний стає вже не зміст цієї підбудови, але щоб вона взагалі існувала. Тому так легко можна ці підбудови міняти, наче рукавички або капелюхи. На цьому тлі стають зрозумілі такі часті й раптові переходи деяких молодих письменників із табору до табору, з доктрини в доктрину, з націоналізму до комунізму, з комунізму до католицизму, з католицизму назад до націоналізму тощо. Це мандрівки безробітного інтелігента від одного бюро посередництва праці до другого. Коли, як каже один молодий поет у недавно виданій збірці, «ніщо мистецтвом» та поезія сама собою тільки «словоблудіє», то від цього тільки крок, щоб усю вартість мистецтва оцінювати виключно на основі ідеологічної підбудови, що її так легко до нього механічно приклеїти. Тоді треба доконче літературу, наче спорохнявілий пень, підперти кийком офіційного підпису, що його можна досхочу змінювати. Підбудова стає для безробітного інтелігента ліком від почуття суспільної меншевартості й зайвості.

Як бачимо, суспільне тло зв'язане дуже тонкими й важко помітними нитками з деякими сучасними літературними явищами, що досі були для нас іноді мало зрозумілі. Шукаючи для них, мов для векслів, суспільного покриття, доходимо до глибшого їх зрозуміння. Тут мушу застергтись, що не вважаю суспільних спонук за *єдині* причини згаданих літературних явищ. Вони, як узагалі кожне мистецьке явище, вислід діяння різних, іноді суперечних складників і сил. Суспільні спонуки тільки одні з них. Взагалі, суспільницька метода в критиці, коли має бути плідна, мусить пам'ятати, що вияснити сама всього не зуміє, що лишиться завжди щось поза нею, передусім індивідуальність мистця. Цим різниться незалежне суспільницьке літературознавство від марксівського догматизму.

Цією статтею не хочу теж поменшувати вартости сучасної молодшої літератури, а тільки вказати на її суспільний бік.

СТО ЧЕРВІНЦІВ БОЖЕВІЛЛЯ

До дискусії про світогляд і розуміння поезії

Вже більш місяця ведуть у нас оживлену дискусію на тему «Чи письменник мусить мати світогляд?» Сама дискусія виявилася назагал безплідною, тупцюючи на одному місці, зайшла у сліпу вулицю й не може з неї вилізти. Обмежуються до того, що один за одним заявляють дискусанти: я за потребою світогляду, я теж за світоглядом, і я теж! Але набрала дискусія неабиякої ваги – і то з зовсім несподіваної причини. Мимохідь і, так сказати б, по дорозі виявила вона бодай найслабшу сторінку нашого літературного руху, розкрила, мабуть, найболючіше місце нашого мистецького життя. Саме в тому річ, що так завзято й пристрасно сперечаються за світогляд мистця – і тільки за світогляд.

На само поставлене питання відповідаю банально, як усі інші, позитивним «так». Іду за звичайним, популярним розумінням слова «світогляд»: якийсь світогляд має кожна людина, ну а письменник чей же також людина! Властиво, зайво за це сперечатись. Тільки в тому справа, що світогляд для мистецької творчости письменника зовсім не найважливіша річ. Далеко важніші: творча індивідуальність, світовідчування, світосприймання, чи як це там назвете.

М. Гнатишак почав дискусію такою казкою: раз зійшлися звірята, зв'язали орла й почали надумуватись, чи він мусить мати крила. У цьому часі орел розірвав пута й полетів собі. Тоді всі зрозуміли, що орел ніщо інше, тільки птаха, а кожна птаха має крила, щоб на них літати. Порівняння влучне, але не до самого кінця. Саме найбільше лихо в тому, що в нас кажуть письменникові літати на крилах... світогляду, а в дійсності кожне справжнє мистецтво, кожна справжня поезія виростили з емоції і зі світовідчування. Світогляд – як ми не будемо його там розуміти – належить

до царини розуму; це вартість інтелектуальна, це завжди якась система думок, «поглядів», якась більше або менше оформлена система розуміння дійсності. Зате вражіння, що їх викликає мистецтво, чи це будуть вражіння творця, чи сприймача, мають завжди характер передовсім чуттєвий, емоційний. Це ніяка нова думка, це здавна відома й признана правда, але в нас майже десяток критиків і так званих прихильників мистецтва свариться тільки за світогляд!

Тут ядро справи. У нас майже нема критиків, що дійсно відчували би літературу, щоб справді вміли сприймати мистецькі спонуки й відповідно на них реагувати. В історії літератури майже самі бібліографи, списувачі, приміткарі, довботексти або знов дослідники розвитку таких чи інших ідей, в критиці це здебільша інтелектуалісти, розумовці, «світоглядники». Навіть тоді, коли вони застерігаються і кажуть про надхнення, «внутрішню правду», суб'єктивізм тощо, шило вилазить з мішка. Говорять про «вогонь в одежі слова», а насправді думають про «думки в одежі слова».

Ось кілька прикладів. Уявім собі таку сцену: на відкриття малярської вистави приходять якийсь Доктор Дальтоніст (це збірна назва, їх багато), стає перед публікою і говорить: «Пані й Панове! Малярство це мистецтво барви. Вартість малярського образу в силі, красі й доборі барв. Це найважливіший критерій оцінки». По цих словах підходить до стіни, де висять образи, стає перед найбарвнішим, найяскравішим з них, показує на нього й пояснює: «Цей образ, бачите, якийсь «модерний». Я його зовсім не розумію. Він сірий, брудний, безбарвний. Дивуюсь тільки, що дозволили якомусь претенсійному мазунові його тут повісити». Публіка похитує головами, що їй не йде до тямки, адже ж бачить: червіль, зелень тощо, але це ж Доктор Дальтоніст, поважна людина, учений знавець. Глядачі дезорієнтовані, не знають кому вірити, чи «знавцеві», чи своїм очам.

Доктор Дальтоніст говорить про надхнення в поезії, про «суб'єктивну правду», про «внутрішню красу», а згодом бере вірш молодого поета О. Ольжича й цитує з нього:

Напинайте рогожі вітрила!
Океан прокидається злим.

Доктор Дальтоніст не «розуміє» цього. Це якийсь «дадаїзм» чи «футуризм». За всяку ціну старається осмішити поета. Протираємо очі з дива. Приходить інший доктор і цитує:

Співають теслі, бубни б'ють.
Розкрию гаємницю:
Червоне сонце продають
на ярмарку в Горлицях.

Можу заложитись з докторами дальтоністами, що прочитаю цей вірш якому-небудь анальфabetові з глухої закутини – хоч би з моєї далекої Лемківщини – чи той не «зрозуміє» вірша краще від нашого доктора?

Де вечори з евангелії, де світанки,
де небо сонцем привалило білі села,
цвітуть надхненні вишні кучеряве й п'яно,
як за Шевченка, знову поять пісню хмелем.

Доктор знову цього не «розуміє»; на його думку, це «купа змістово не пов'язаних зі собою слів». Тут немає «жодного вишого настрою». Критика завжди суб'єктивна, але є також і якісь межі «суб'єктивізму». Інший «світоглядник» називає автора цих віршів «безрозсудним поганином самого почування» («Дзвони»). Цей, хоч також спрощує, але бодай не дальтоніст. Тепер автор у клопоті, бо не знає, чи в нього надмір почування, чи брак. Але справа не в цьому. Обидва критики говорять про «почування», «надхнення», а хочуть просто «глибоких думок», що потверджували б їхні власні переконання. Коли б у цих віршах були якісь науки, зазиви, гасла, трохи абстрактного туману, то все було б у порядку. Доктор Дальтоніст не «розуміє» цих віршів тому, бо вони зовсім ясні і прості, а відчувати їх не може, бо на те він дальтоніст. За звичкою старого емерита звик щоденно по обіді розв'язувати шаради, а тому, що згадані вірші не є шарадами, він розчарований. Що багато

уступів з другої частини «Фавста», «Божеської Комедії», а навіть і «Слова про Ігорів похід» справді зовсім незрозумілі й їх ніхто не вміє в'яснити, це нічого не шкодить. Його навчили в школі, що має ці твори вважати за геніяльні. Але багатьох віршів сучасних поетів він не «розуміє», бо цього ще в школі за його часів не брали і вірші читає він раз на рік, коли пише статтю про поезію.

Так між мистцями та громадянством стають усякі «критики», інтелектуалісти, розумовці, дальтоністи на мистецьку емоцію, «світоглядники», трутні в літературному вулику, вчать письменників, як мають писати, а читачів, що мають «не розуміти». Повстає заворожене коло. Публика каже, що не має що читати, письменники, що не мають для кого писати. Щасливіші малярі й різьбарі, бо можуть бодай відкликатися до оцінки чужинців. Яке це дивовижне, але шойно тоді місцевий Доктор Дальтоніст починає злегка «розуміти».

Тиранія розумового «світоглядництва» викликає ще й інші лихі наслідки. Коли я недавно писав про «векселі без покриття» деяких наших поетів, то стояв на становищі, що мистецька творчість повинна мати подвійне «покриття»: в оцій «внутрішній правді» творця і в правді дійсности. Може письменник писати про Китай, коли має якість – хоч би тільки емоційне – відношення до Китаю й коли цей Китай справді існує. Але буває: живе собі молодий поет, симпатичний юнак, до речі, ще з дуже хиткими й невиробленими поглядами, а вірші складає за зразком: «Іду крицевий і залізний, а за мною мільйони таких, як я, крицевих і залізних». Це світоглядне акторство, а ним не заступити правди мистецтва й правди життя. «Партія веде» Тичину й Рильського, але не раз і навпаки: поет хоче вести партію. Коли знецінюється «чисту» чи «незалежну» поезію, амбіцією письменника стає становище партійного пііти, сурмоголосого кольпортера. Коли бачить, що позиція його партії захитана, за тиждень переходить в іншу і в ній робить те саме. Можна такий «трік» повторити кілька разів. Тоді світоглядницька критика пише про «шукання світогляду».

Ніхто не виступає проти «ідей» в мистецьких творах. Навіть агітка в деяких випадках може бути потрібна і талановита. Але кожний, хто розуміє і відчуває вартість літературного твору, мусить бути проти примітивного, розумового світоглядництва та його диктатури. Велика творчість родилась завжди з великих емоцій. Не можемо вірити у мистців і поетів, що для них творчість – це тільки справа світогляду, що не зуміли б для свого мистецтва посвятити самих себе, виректися для нього так званого особистого щастя, не спати ночей і будитись серед сну в сьайві нових задумів. Бо своє мистецтво треба таки протерпіти. Справжнім мистцям дає на дорогу найясніший бог Діоніс коли вже не «сто червінців божевілля», то бодай одного.

ЯК РОЗУМІТИ ПОЕЗІЮ

Розмова в редакції з Богданом І. Антоничем

Дістаємо від наших передплатників і читачів багато листів з усякими запитами та заввагами про наш журнал. Буває й таке, що заходять до нас у редакцію у тих справах. А то й на вулиці чи де-небудь доводиться відповідати на багато запитів, вияснювати те чи інше. Радіємо тим, бо ж це доказ, що наші читачі цікавляться тим, що пишеться в «Назустріч».

В останніх часах мали ми великий клопіт. Вмістили ми поезії Богдана Антонича, що викликали «бурю». Стрічає нас, наприклад, один наш прихильник на вулиці і вже зда- лека махає руками:

– Ні, ні! Дайте собі спокій з тим вашим Антоничем.

– Ну?!

– Та як ви можете друкувати такі речі? «Антонич був хрущем»... Ні, то вже якесь безголов'я... Ну скажіть мені, що це значить!... Як це має бути поезія...

Важко було переконувати схвильовану людину, до того ж на вулиці.

Або дістаємо листа.

... «Знаєте, «Назустріч» мені подобається, але не можу стравити поезій Антонича. Скажіть, будь ласка, що це значить: «Антонич був хрущем і жив колись на вишнях», або «росте Антонич і росте трава», або «червоне сонце продають на ярмарку в Горлицях».

Ну, й «хрущ з травою!» Зайшов до нас Антонич, а ми до нього:

– Слушайте, або ви будете писати вірші по-людськи, як Бог приказав, або давайте до кожного вірша коментар, бо інакше від «Назустріч» повідскакують всі передплатники.

Антонич скривив по звичці уста.

Та ми вже по доброму:

Справді, може б так щось з тим зробити. Чи не дали б яких пояснень?

– Пояснювати поезію це не така проста справа, як би на перший погляд могло видаватися. Зрозумілість поезії, як узагалі зрозумілість літературних і мистецьких творів, річ умовна й суб'єктивна. Те, що для одного незрозуміле, для іншого аж занадто просте й прозоре. А втім зрозуміти мистецький твір це ще не все, це навіть не найважливіша річ. Механізм діяння мистецтва куди складніший. Саме зрозуміння це тільки допоміжний ступінь, допоміжний засіб до властивого сприйняття мистецького твору. Засіб потрібний і важний, але не кінцевий.

Розмова розгортається. Всі присутні беруть участь і атакують Антонича.

– Як же це можливе, що мистецький твір, хоч його не зрозуміємо, проте може діяти на нас?

– Можливе просто тому, що зрозуміння це дія розуму, а мистецтво й поезія в загальному належать до царини почування. Простіть, що пригадую Вам цей погляд. Стільки разів повторювали його у критиці й естетиці, що став аж банальний. Проте його деяка банальність не суперечить його правдивості. Мистецтво може діяти на розвиток розуму й вимагає для свого повного сприйняття деяких розумових умовин, але не менш звертається в своїй основі до емоційних сторінок душі. Правда, годі механічно відділювати від себе як окремі світи, розум, почування й волю. Нормальна людина живе завсіди всіма складниками своєї психіки, але в поодиноких хвилинах, в поодиноких діях раз той, а раз цей висовується на перший план. Хоч у літературному чи мистецькому творі всього не зрозуміємо, проте можемо цей твір відчутти, піддатись його сугестії, сприйняти й оцінити його загальну вартість, признати йому високий рівень чи навіть геніяльність, признати його високомистецьким або навіть архитвором. Хочете прикладів? Прошу дуже. Існує низка загальнопризнаних архитворів світової літератури, що їх або в цілому, або бодай частинно не розуміємо. Багатьох розділів і уривків «Боже-

стенної комедії» або другої частини «Фавста» зовсім не можна вяснити. Щодо загального розуміння «Гамлета» ще досі учені не погодились. Маємо в «Слові про Ігорів полк» так звані «темні місця», що їх досі ніякий дослідник остаточно ще не виявив. Зайво навіть згадувати про новішу літературу. По рецитаційному вечорі поезій Степана Мальярме вчинив галасливу авантюру якийсь генерал. Домагався звернути йому гроші за білет, бо з усього вечера не зрозумів ані речення. Проте Мальярме зараховують сьогодні до майстрів французької поезії, майже до класиків. Подібних прикладів можна назбирати досхочу. Коли привілей бути бодай у частині незрозумілими мають найбільші архитвори всесвітньої літератури, то чому з такою безоглядністю домагаємось зрозумілості від усіх творів сучасного письменства?

– Отже, Ви обороняєте незрозумілість мистецтва й поезії?

– Властиво, ні, тільки вяснюю її як явище. Незрозумілість може бути потрійна: або історична (не розуміємо історичних алюзій, не знаємо подій, що про них натякає автор), або органічна (не розуміємо задуму, суті, змісту, не розуміємо цілості твору), або врешті формальна (формальні засоби утруднюють нам зрозуміння). Не дивлячись на її тип, незрозумілість не зможе погасити вогню надхнення, що жевріє в кожній справжній поезії і в кожному справжньому мистецтві.

– Так, але мистецтво побіч естетичних завдань має ще національні, суспільні, виховні тощо.

– Це нічого не шкодить. Мистецький твір, хоч частинно незрозумілий, може сповнювати ці свої завдання зовсім добре, іноді не гірше від тих творів, що прозорі, наче вимиті шиби. Коли мистецтво виконує якусь національну, суспільну чи виховну функцію, то виконує її, вдаряючи, очевидно, передусім у струну емоції, своїм релігійним патосом. «Слово про полк» своїм лицарським духом, «Фавст» своєю філософією, своїм так званим «фавстівським світоглядом», своєю концепцією «фавстівської людини» діють на читачів на свій лад і у свому напрямі без огляду

на свою частинну незрозумілість. Навіть національні та революційні гимни мають такі уривки, що потребують доконче ріжних, здебільша історичних пояснень. Маса співає оці гимни, п'яніс ними й піддається їхній сугестії без огляду на зрозумілість усіх уривків, усіх історичних аллюзій. Польський малоосвічений селянин чи взагалі поляк без історичного знання, співаючи своє «Єще Польська не згінела», піддається свому гимнові без огляду на те, чи розуміє, чому кажуть йому сьогодні йти «з земі влоскей до Польскі». А проте гимн свою виховну ролю сповняє.

– Який з цього висновок?

– Існує формула на перший погляд непорушна й невідклична: треба писати (малювати, компоувати, взагалі творити) ясно й зрозуміло! Вимога здебільша слушна й оправдана, але в світі мистецтва формули складають на те, щоб їх ламати. Кожна має стільки виїмків, що в кожную починаємо сумніватись. У царині поезії існує тільки одна безвиїмкова формула, а саме, що немає більше ніяких безвиїмкових формул.

– Погоджуюсь з Вами, але читач здебільша бажає знати, що письменник хотів висловити в свому творі.

– Це знову складна справа. Дійсно, ідеальне сприйняття мистецького твору було б тоді, коли сприймач пережив би все, що при творенні переживав автор. Але це ідеал у дійсності недосяжний. Кожний читач чи глядач сприймає твір на свій лад, по-свому. Важне передусім те, що дано в самому творі. А втім, чи Ви думаєте, що мистець творить завжди свідомо, за попереднім задумом? Не завжди й не кожний. Знову існує формула: письменник, коли пише, мусить знати, що хоче сказати. Бодай у ліриці не неправда, це просто психологічний фальш. Лірика буває тоді найбезпосередніша й найсвіжіша, коли народжується в коротких, емоційно сильно насичених проблисках. Якийсь одні образ, одні вислів, якийсь ритмічний уривок, зачутий припадково фрагмент мельодії, неозначений, безіменний перелив нагрою – все це може стати засновком вірша. Що поет хотів у ньому сказати? Зайво й питати. А проте такий

вірш має свій глузд, може мати навіть свою так звану глибоку думку. Вона виблисла тут, наче випадкова, наче заблукана, легка й яскрава, тому свіжіша, що несподівана. Смуга тіні від крил перелітної птахи. Або вірш буває вибухом, несподіваним проривом якогось гнітучого почування, мовби з твоїх плечей скинув хтось неждано тяжку брилу, звільнив тебе від чогось важкого, що тиснуло за горло. Хто зна, може найглибші поезії великих майстрів народились отак... безцільно.

– Але Ви мали пояснити нам свої поезії, а ми в розмові ще досі до цього не дійшли.

– Власне. Читачеві здебільша важко дізнатись, як по-встав читаний вірш. Деінде існують окремі видавництва, присвячені проблемам психології творчости, деякі чужі журнали систематично поміщують відповідні матеріяли (польською мовою «Наука Польска»). Тут не йде про особу творця, тільки про цікавість самого матеріялу. Хоч в очах декого мали б страгати на вартості, мушу признатись, що значна частина моїх і то бодай найкращих поезій повсталала... напів у сні.

– Як це?

– Зовсім просто. Найкраща пора писати для мене це ранній ранок. Напів пробуджений, ще в ліжку складаю вірші. Тоді уява викликає образи небагато ріжні від сонних мрій. тоді маю дослівно вражіння, мовби мені хтось нашіптував якісь дивні слова. Буджуся вже цілком, одягаюсь і записую якнайскоріше зложені в цей спосіб поезії. Так повсталі вірші здебільша не потребують згодом майже ніяких поправок і змін. Все на свому місці, нічого не можна переставити. В інших порах дня при повній свідомості пишу назагал важко й багато виправляю. Мав я цікаву пригуду. Одного ранку пробуджуюсь і маю вражіння, що саме народжується бодай найкращий мій вірш. Встав, одягся, хотів записувати, але закликали до снідання. Коли згодом вернувся й сів писати, переконався, що вірша зовсім забув, не пам'ятав ні одного рядка. Довгий час ходив дослівно в розпуці, що забув, що не встиг записати свого досі найкращого твору.

– Ну, а тепер вернімся до того, з чого ми вийшли. Поясність тому читачеві, що не розумів «Росте Антонич і росте трава» та «Антонич був хрущем...»!

– Окремі вислови, образи, порівняння набирають повного значіння тільки на тлі цілоти віршів, що до них належать. Знов окремі вірші часто виступають ясніше шойно в товаристві інших подібних віршів, на тлі цілих циклів. Перший вислів, це вияв мого відношення до природи. Про це писав недавно І. В. Дубицький.

– Так, маємо саме книжку «Ми» (ч. 4): «цей поворот до первісної невинності душі і світу, те незвичайно глибоке відчуття природи, що інколи доходить до якогось пантеїстичного злиття із нею, є в нашій літературі чимось зовсім новим», «можна бачити в ньому поворот до прадавніх передхристиянських часів нашого минулого», «здається, що саме так, як Антонич, мусіли відчувати світ і наші забуті поганські предки».

– Антонич така сама частина природи, як трава, вільхи, зозулі, лисиці тощо, частина органічно зв'язана з загальним біологічним ростом. Другий образ, цей з славним уже хрущем («Назустріч», ч. 9) до деякої міри також має джерело в подібному відношенні до природи. Але його зміст таки інший. Вірш «Є яшні», що в ньому виступає цей образ, висловлює зв'язок поета з традицією нашої національної поезії, а зокрема з шевченківською традицією. У цій традиції поет почуває себе ядним дрібним тоном (малим хрущем), але зате врослим у неї глибоко й органічно, наче б сягав корінням ще шевченківських часів. «Червоні шиби моря в олив'яних рамах» у вірші «Арктика» («Назустріч», ч. 14), це простори арктичного моря між льодовими скелями, освітлені полярною зорею. «Як з праці (не праці, як це змінив друкарський чортик) ранку вилітає сонця куля» в «Океанії» («Наз.», ч. 14), це схід сонця, що виринає з півкола обривів, подібних до лука рамен праці. Сам заголовок відноситься не до островів Тихого океану, але, коли можна так висловитись, має символізувати первень морськості, суть океанізму. Вірш у мітичних (тризуб бога океанів) і балядо-

вих образів хоче дати синтезу моря. Взагалі всі ці морські вірші («Океанія», «Арктика», «Проповідь до риб» тощо) не мають нічого спільного з модними тепер під знаком Влизька моряцькими мотивами (я назвав би це: моряцький крицевізм або дреднавтизм). В мене скоріше, так сказати б, океаністичні вірші. Поет, намагаючись сягнути до дна, до самого кореня, до ядра, углиб природи, зустрічає воду, море (море саме в собі) як правічну царину природи.

– А як поясните Ваші великоміські поезії? Звідкіля в Вас нові мотиви?

– Властиво не нові, бо вже зазначились у «Привітанні життя» – морські й технічні. Це теж місто саме в собі, місто – суть, місто – майже біологізоване. Тут виступають два типи: один («Монументальним краєвид», «Площа янголів») монументалізований з ляйтмотивом статуї, другий («Концерт з Меркурія», «Апокаліпсис», «Сурми останнього дня»), так сказати б, апокаліптичний. Окремі реалістичні образи складає в цілість освітлену сяйвом божої кари (комети, потоп, судний день). Якийсь надреалістичний натуралізм.

А втім, оця інтерпретація моїх поезій не обов'язує читачів. Як завжди, кожний зрозумітиме читаний твір по-своєму. Оці пояснення властиво походять теж не від автора, а тільки від одного з читачів.

– Як це?

– Бо роля автора кінчається, коли він написав твір. Далі він уже тільки читач (може бути й критиком), це не має нічого спільного з автореклямою, що звичайно проявляється в іншій формі, своїх власних творів.

Кінчаємо розмову. До редакції, де одночасно й адміністрація, входить найбільш побажаний гість-передплатник, що приніс передплату.

ІРИНА ВІЛЬДЕ (Спроба портрету)

Ірина Вільде: Химерне серце. Новелі. Накладом Видавничої спілки «Діло». Обгортка В. Січинського. Львів. 1936 (справді 1935), стор. 206.

Ірина Вільде: Мегелики на шпильках. В-во «Ізмарад». Сорочка С. Гординського. Львів. 1936 (справді 1935), стор. 152.

Коли в літературі й мистецтві зустрічаємось з новою творчою індивідуальністю, питаємось, як і в житті: з ким маємо приємність? І ця витерга товариська формула така звичайна, яка звичайна й природна наша недовірливість. Самозрозуміла річ, шукаємо передусім не життєписних дат, не зовнішніх подробиць з урядової виказки, але того, що формує свосереднє обличчя творчої одиниці, того єдиного, що відрізняє її від сотень інших. Кажуть, кожна людина свій світ, кожна несхожа на іншу. Може, це й правда, але й ця формула дає нам стільки, скільки майже всі поширені загальні правди, цебто дуже мало. Ступінь цієї окремоти, звичайно, завжди інший і не знаємо, чи лежить вона в своєрідних прикметах, чи в своєрідних сполуках спільних усім прикмет. Згадана синтеза золотої мудрости виявляє цю небезпечну сторінку, що може западто легко нас заспокоїти. Кожна одиниця свій світ – і кінець. А, власне, найважче в кожному випадку схопити цю «своїсть», цю «іншість». Знову й знову стаємо перед таємницею індивідуальности, одною з найтрудніших і найбільших.

Сьогодні, по довгих століттях розвитку нашої історичної літератури, по довгій низці чергових розцвітів і зупинок, не так легко бути новим. Здається – може, тільки здається – всі «первні», що їх можна виявити мистецтвом слова, вже виявлені. Лишається тільки неповторна ріжнотність і ба-

гатство сполук цих «первнів». Кожен з «первнів» уже був, але сполуки можуть бути завжди й завжди нові. Спробуймо збудувати хемічну формулу нашої нової лавреатки! Наперед застерігаюся, що вона (формула, не лавреатка) не матиме претенсій до стислості й систематичності. Отож: така трудна до схоплення й окреслення річ, що має походити з Божої ласки й називається звичайно талантом, правдивим талантом + така життєдайна жила тематичного золота, що здається невичерпна та називається споминами з першої молодости, а по-старосвітському з дівування + персонажі, що заступають авторку, характеризовані за моделлю «Химерне серце» (ніяк не підозріваю, що цей модель то авторка приватно) + іноді до моделю «химерне серце» долучений модель «дикунка» + дві краплі мелянхолії та всевибачливої усмішки над іронією долі + симпатія до героїнь ясноволосих та презирство до «чорних, як смертельний гріх» + трохи визовної, але дуже невинної й чистої, «дівчачої» (коли б можна було вжити такого шмилешипучого слова для такого тендітного змісту) одвертості в еротичі й фізіології жінки + дуже багато відчуття родинного інстинкту + три краплини наївності + трохи спліткарства (знаєш, Славо, вона вчора йшла з тим, а сьогодні з цим, а він, знаєш, Славо, вчора ходив з тою, а сьогодні з цьою) + легкий, наче весняний капелюшок, стиль + свіжість і запах слова + свіжість і мистецький інстинкт в уживанні відповідних і на відповідному місці образів + кількадесять разів ужите слово «прецінь» (з самих «Метеликів»: стор. 42, 49, 56, 85, 91, 95, 103, 104, 108, 109, 110, 111, 118, 120, 125, 126, 130, 135, 142, 144 тощо, іноді по кілька разів на одній сторінці) + вся решта. Можна докинути ще доволі багато інших складників, ну й завжди залишиться ще щось, що його важко вловити й назвати. Ще «щось» то наше тремтіння (почувань? уяви? нервів?) при зустрічі з мистецьким твором, при зустрічі з чимось «гарним». Чи письменник може чого-небудь більше вимагати від читача?

«Химерне серце» має під заголовком окреслення «новелі». Інша справа, чи всі зібрані тут речі можна в цей спосіб

визначити. Правдива новеля вимагає завжди виразної фабули й деякого згущення. Вибирає один момент, якусь одну подію й довкола неї скупчує все інше – постаті й конфлікти. В одному зударі, в одному скороті показати характер людини або дивні ходи долі – це мета новелі. Суцільність дії й, так сказати б, підсоння та насиченість це важні її прикмети. Класична новеля має здебільша шось спільного з драматичним мистецтвом. Жанрова гама речей зібраних у «Химерному серці», дуже різноманітна й широка. Від безсюжетної лірики нев'язаною мовою крізь нарис, літературний лист, анекдоту доходить авторка до дійсної новелі й оповідання. Лишаючи на боці, що всі ці жанрові розрізнення мають у дійсності умовну вартість, неодноцільність типу мистецької прози «Химерного серця» не зменшує її вартости. Навпаки, вільні переходи авторки від жанру до жанру влегшують читання й сприймання книжки. Брак суцільности нагороджує авторка мінливістю.

Як не всі речі «Химерного серця» новелі, так «Метелики на шпильках» не повість. Відчувала це, мабуть, сама авторка, бо під заголовком не дала ніякого окреслення характеру книжки. Знову справжня повість вимагає фабули й деякої послідовности й суцільности в її розвитку. Всі епізоди, всі описувані події мусять бути піддані композиційній думці цілоти, одному раз прийнятому принципіві. Все, що поза дужками фабули, що непотрібне для дії, стає тільки зайвим вантажем повісти. Вільде komponує свої «Метелики» технікою записника, мемуарним ладом. Переказує події одна за одною без огляду на їхні зв'язки і взаємодіяння. Мемуарист виправдовує свій спосіб писати коротко: так відбувались події в дійсності. Переповідає нам те, що вважає з пережитого за цікаве, і ні на що більше не звертає уваги. Звичайно, таким способом можна будувати й мистецький твір, не опертий на дійсних подіях. Треба пам'ятати, що засадничо немає безоглядної, незалежної вартости літературних жанрів, цебто один жанр самий собою ще не вартісніший від іншого. Тільки що в конкретному випадку, перелитий з формули в живий твір,

з можливого в дійсне набирає такої чи іншої вартости. Коли стверджую, що «Метелики» не повість, то цим ніяк не хочу їх знецінювати. Жадним чином! Бо живий твір вартий не тим, що він повість, оповідання чи роман, але тим, яка це повість, яке оповідання, який роман. «Метелики» жанрово це літературні мемуари. Байдуже, чи оперті на дійсно пережитому. Їхня мистецька правда й їхня щирість переконує читача й це найважливіше.

Лишаю вже на боці, що як на повість сто п'ятдесят малих сторінок це таки трохи мало, хоч, звичайно, розмір не рішає про вартість твору.

Мабуть, у Франції вперше висловили погляд, що добрий стиль повинен бути, наче шибга. Прозорий, чистий, все крізь нього видно, але він сам не накидується увазі читача, не томить його ока, цебто уяви й думки. Застерегаюсь, чи справді ця формула оправдана й слухна, але Вільде такий стиль має. Здебільша короткі речення зложені з правильних, щоденних слів у природній складні. Образи й порівняння зрідка розвинені, свіжі, вдатні, хоч не висовуються, як це правильно в реалістичній прозі, на перший план уваги читача. Трохи доброго, але не занадто багато. В мові зрідка галичанізми, хоч такі легшого калібру. Грубих і надто шорстких немає.

Я особисто не великий звеличник легкості стилю, бо в ній занадто часто скриті вовчі ями мілини й балакунства. Борони, Боже, авторці «Метеликів» ця небезпека досі не загрожує. З природним інстинктом обминає вона різні засідки немистецького примітиву.

Творчість Ірини Вільде поки що камерна музика. Чи перейде вона колись у симфонічну, невідомо. Камерна музика має теж свою неабияку вагу! Одна з найважливіших прикмет мистця це вміти рахуватись із своїми силами. Самопізнання (коли воно взагалі можливе?), зрозуміння обсягу й меж своїх можливостей приходить письменникові з найбільшими труднощами. Вільде напевне піде за своїм мистецьким вичуттям, а не за спокусами критиків, що виступають під її адресою з різними претенсіями. Важне те,

що її твори нам дають, а не те, чого не дають. Шукаймо в них того, що в них є, а не того, чого не мають.

Тим, що бажають приватних інформацій про письменницю, не зумію багато сказати. З часу, коли застряла в Коломию, не бачив її. В університет ходила в шапочці á la «козачок», на викладах постійно сміялась і взагалі була «химерна».

24 січня 1936

Начерки, плани, фрагменти

НОВЕЛІ

1) *Людина, що згубила свій ніс*

2) *Кохання* (П'яний Орко)

3) *Життя є гарне*. (Голодний письменник, крайня нужда, ночі в нічліговому домі для бездомних, одної ночі стрічає в парку (?) товстого (?) добродія, що хоче відібрати собі життя. Це збанкрутований крамар (?). Розмова, рефлексії. Письменник, що не їв уже два дні (соромиться спати в домі для нуждарів і їсти там безплатну юшку), потішає крамаря, говорить йому про красу життя й відмовляє від самогубства. Крамар кидає бравнінг у ріку, дякує письменникові, що врятував йому життя, й здогадується, що цей мусить бути дуже щасливий, коли так хвалить життя. Слова крамаря пригадують письменникові, що вже не їв два дні).

4) *Романтика життя*. (Совісний старший урядовець, що має жінку й діти, знуджений (?) сіриною життя, хоче втекти, хоче пережити щось надзвичайне, якісь далекі подорожі й пригоди, шукає романтики життя. Одного дня замість до бюро, сідає на перший-ліпший поїзд і їде світ за очі. Кондукторові каже дати собі білет де-небудь, де цьому подобається (?). Кондуктор бере його за божевільного (моргає значуще, кличе поліція й контролера). На якійсь станції виводять його.

.....
До жінки приходять лист з шпиталю для божевільних. «Я є зовсім здоровий...» і т. д. Під листом підпис – Шпиталь для умово хворих).

5) *Добродії міста*. (Двох зручних молодців закладає «Бюро посередництва праці». Не мають ні гроша. Клієнти

платять високі [нерозб. – Упор.] за запевнені їм добрі посади. Надувши багато людей, один з молодців хоче з грішми втікати за границю. Другий відраджує від цього. Так їх зловлять і передадуть. Краще зробимо що іншого. Усім клієнтам кажуть переписувати якийсь безвартісний текст. За це дають марненьку платню. Але клієнти задоволені. Мають все ж таки «посаду». Сотні нових даються [нерозб. – Упор.]. По якомусь часі справа викривається. Зручні юнаки ідуть до «паки». Але сотні тратять свої «посади». Іде делегація, щоб рятувати «добродіїв міста», які давали зайняття сотням безробітних. Випускають їх на волю (??).

6) *Заздрісний муж*. (Солідний крамар банкрутує. Нужда. Від якогось часу жінка приносить звідкілясь гроші й удержує ними мужа й дім. Кращі часи в домі крамаря. Але ходять чутки про дивне джерело заробітку його жінки. Вона викручується від ясної відповіді. Одного разу застає крамар жінку роздягнену (?) на ліжку, а побіля якийсь добродій кінчить убиратися. Зав'язав краватку. Муж хоче кинутися на панка, підходить до нього і раптом... подає чемно гостеві своєї жінки його пальто).

7) *За одну хвилину щастя (?)*. (Совісна вчителька музики (фортеп'ян) давиться в сірині життя. Це «стара панна». Одного вечора стрічає в кіні (стиск долонь) гарного молодого панка. Флірт. Усміхи учениць. Юнак намовляє її, щоб забрала ошадности й втекла з ним у світ. Так робить. Ніч у готелі. Над ранок будиться. Коханця нема й нема грошей.

По якомусь часі стрічає на вулиці «його» з якоюсь іншою. Недалеко стоїть поліцей. В першій хвилині хоче закликати поліцей, щоб арештував зводника й гохштаплера. Підбігає. Але поліцей випереджає її, сам підходить до юнака й легітимує його. Тоді несподівано... вона приступає до них і боронить свого зводника. Мовляв, «це совісна людина. Вона його добре знає». Але поліцей усміхається іронічно: «Я знаю цього пташка, це відомий злодій». Легітимує й її (підозріває і її в спілці).

(Відводить усіх троє: її, юнака й його нову товаришку ??).

8) *Муза*. (Поет у чудову весняну ніч виходить за місто (до парку?). Сідає на лавочці, мріє, поетизує. Підходить до нього якась дівчина (повія), обіймає, пестить. Він називає її музою. Хвилина безтямної розкоші. Коли над ранок прочунав, не має ні музи ні годинника ні грошей в кишені).

9) *Дівчина з собачкою*. (Він любить її. Стрічає її завжди в одній порі з собачкою. Привикають до цього. Одного разу вона приходить без собачки й жаліється, що собачка її утєкла. Повстає якийсь дисонанс. Чогось бракує їм, щось несвідомо гризе їх. Небезпека розбиття кохання. Щоби рятувати любов, накінець він купує нового песика, подібно-го до першого. На стрічу веде нову собачку. Любов знову наладнується).

Вівторок, 31 січня 1933

КОХАННЯ

Орко був зовсім вдоволений, що він тільки торговельний помічник.

Властиво життя Орка було безнадійне, сіре (?).

(мандоліна, на балконі, скрадається до вікна, нікого немає в кімнаті, краде гроші (500 зл.) в крамниці, дає її, вона зразу не хоче прийняти, пізніше каже

Я і він не забудемо цього ніколи, будемо завжди вдячні.

* * *

Радникова С. не могла вийти з дива. На сходах [нерозб. – *Упор.*] п'яний.

– Агій – подумала собі – такий зеленьк, а вже п'с. Які часи...

ОТРУЯ МІСЯЦЯ

(?) новеля

Мандрують літом на вакаціях. Двоє молодих людей Павло і... (студенти?). Приходять до лісничівки. Живе в ній старий лісничий, похмурий, і його донька, молода красуня, ніжна, самотна, спрагла щастя й розкоші. Народження любови. Обидва. Трикутник. Одної ночі має мати й один, і другий з нею стрічу. І один, і другий правдиво кохає, оба втічуть у іншу сторону, хочаби залишити місце другові. Оба зоставляють листи для неї з прощанням. Старий лісник, який підозріває, чатує зі стрільбою в кущах. Виходить на поляну вона сама й даремно жде котрогось з коханців. Щось зашелестіло в кущах. Лісничий стріляє, чути зойк, мовби щось впало на землю. Лісничий вибігає з кушів.

.....
Дома знаходить вона листи від них і читає. Приходить лісничий і приносить убитого оленя. Світанок, Сонце.

На ганку (?) лісничівки вона. Приходять їй на думку слова:

Хто силітає й розплітає,

Хто бавиться химерно нашою долею?

Віддається обидвом. Стає матір'ю одночасно від обидвох.

По їх втечі вночі на небі місяць. Сама думає.

На грамофоні неба золота платівка місяця. Срібна мелодія спливає на ліс. Питається: «Хто накладає платівки людського життя?»

Біологічність. Пасивна, мов земля. Інстинкти, примус життя.

Один гордий, замкнений у собі, мовчазний.

Другий бере все легко, совгається по поверхні, хоч, до речі, ширий і добрий.

Субота, 4 березня 1933

ОПОЗИЦІЯ

На салі було душно...

(худощавий юнак і круглолиций) Партія Народньої Єдности
Політична безграмотність.

«Незалежна трибуна».

В редакції «Нез. Тр.» задзвонив при телефоні гудок.

– Галло, чи маємо честь говорити з редактором С.

– Тут головна канцелярія – Прошу дуже. – Чим можу
служити? Хто питається?

– В найближчих виборах партії до сойму поставимо вас
і вашого товариша М. на листу кандидатів Партії Народ-
ньої Єдности. Чи погоджуєтеся на це?

В телефонічній трубі мовчанка. (?)

– Коли дістанемо відповідь?

– Завтра.

На другий день прийшла до партійного секретаріату
коротка телеграма.

– Так.

Вівторок, 28 березня 1933

* * *

Поворот марнотравного (?) батька.

Грішити не так легко.

ГІГІ

Пародія оперети

Три дії

Пісенька: Гігі,
моя маленька Гігі,
твої уста, мов макабібі і т. д.

Кінчається п'єса словами суфлера.

О с о б и:

Князь де Бамбульо.

Гого, його син.

Гігі, акторка мандрівного театру
(Піндоретта, директорова театру)?

Енріко Бабанеллі, ліричний тенор у театрі
(Папурес, директор театру)?

Роман Гога і Гігі, старий князь перешкоджає, кидає громи на мезальянс, але сам пізнає одного разу Гігі, закохується (не знає, що це кохана його сина) і освідчається. Коли справа викривається, годиться на подружжя сина з Гігі. (Зразу на перешкоді ліричний тенор, гордий і дурний сноб, який пізніше радо міняє Гігі на покоївку князя, що дістала від свого пана багате віно).

ДАРІО Й АМЕЛІЯ, АБО СЕНТИМЕНТАЛІЗМ

пародія, Дарія Віконська

Діялог з року 1780

Кінчиться розстанням: «Якщо мене кохаєш, то не стрічаймося більше».

ПАНТЕОН МУЗ

Шарж

Редактор літературного журнальчика для графоманів «Пантеон Муз». Кожний автор мусить платити за видрукування його творів, а пізніше за рецензії на них. Низка графоманських пародій. Редактор пише рецензії на графоманські твори і відповіді від редакції.

Під кінець виявляється, що «Пантеон Муз» виходить тільки в сотні примірників для самих авторів. Редактор має добрий заробіток.

(П'є каву й пише відповіді та рецензії).

МІЩАНИН ІДЕ ВГОРУ

Знимка з дійсности

Ви не знаєте старого Матвія? Це мені дуже дивно. Адже ж його в найтемнішу ніч пізнала би кожна дитина на всій вулиці Довгій, Соняшній, Широкій, навіть на Зеленій, хоч як вона велика. Адже ж про нього балакають усі перекупки в цілій другій дільниці.

МІСТО ЗАТИХЛО

Місяць заплутався поміж антени й ніяким чином не міг вимотати своєї незручної, опецькуватої кулі з сіті дротів.

Десь на партері рипів ще грамофон. Захриплий з утоми голос скаржився по стократ, що його ув'язнили в мертве холодне кружало з бездушного металю.

Вертався спішною ходою з роботи. Покінчив її швидко, точно, совісно – ну, не першина – з добрим успіхом, але проте не з таким, якого надіявся.

ВЕЛИКИЙ ЧИН

П'єса в чотирьох діях

Дія I

Гостинниця малого містечка. Головна кімната. Задня стіна має посередині входові двері та два великі вікна. Крізь них видно жовту вулицю. Коли-не-коли хтось переходить

або переїздить (переїжджає?). Селянські вози, брички, звичайний вуличний рух. Ліворуч буфет, праворуч двері до кімнати хазяйки. На середині декілька старосвітських почорнілих, покривлених стільців та крісел. Обстановка та одяги напів сучасні, напів з-перед кількадесятьох літ, трохи гротескові, як переважно буває в глухій, відмежованій від світа містині. Час дії: може, сьогодні, може, вчора, може, завтра, як хто хоче. Може, все, а може, ніколи.

Літній ранок. Ще поки піднесеться завіса, чути з-за неї гамір вулиці, що будиться. Скрип відчиняних віконниць та дверей. Вигуки перекупців. Майже рівночасно, як заслона йде вгору, господиня підносить жалюзі.

Господиня: *(огрядна, круглолиця, пухка жінка стоїть у входових дверях відвернена від публіки, глядить на вулицю, здоровкається з прохожими, які пересовуються поза вікнами)*. А... добридень... добридень... яка сьогодні чудова погода... здоров'ячко пана нотаря... як почуває себе пані добродійка... дякувати Богу... як спалось... добридень... може, зайдете на хвилиночку... а-а-а... пивце prima porta... пальці лизати... як люблю пам'ять покійного чоловіка... а-а-а... добридень... прошу... прошу... добри... як здо... свіженьке пивце.

* * *

Кімната (Сальоник) в підміській віллі (хаті, дімку) пані Залузької. Обстановка, як звичайно буває в середньозаможній інтелігентській хаті. Два столи: більший і менший, круглий. Трохи збоку в глибині піяпіно (рояль). Ліворуч канапа. Крісла. Праворуч (у бічній стіні) двері (до дальших кімнат?). Ліворуч у задній стіні вікно (чи два вікна у задній стіні по обидвох боках дверей?). Посередній задньої стіни великі (входові?) (скляні, з широкими шибамі?) двері на ганок (рундук, веранду?). Пими входять із вулиці. Крізь них (коли відчинити їх?) видно частину (кусень,

клапоть) вулиці, з-за неї подалік виглядають обриси мурів, садів, квітників, хат. Кімната на партері трохи підвищенім, тому отож, образ вулиці виринає (виступає), начеб злегка віднизу (знизу). Вулицею час до часу (вряди годи, коли-не-коли) хтось проходить, їде (проїжджає) віз, діти, вуличні крамарі, візки тощо.

Пообідня (?) пора гарного весняного дня.

В кімнаті пані Залузька й її дві доньки: Ліда та Марійка. Мати сидить на канапі й марудить з якоюсь ручною робіткою (?), молодша, Марійка, бамкає знехочу (на) в піяніні(о), Ліда (крутиться) тиняється без діла поблизу вікна.

Раптом чути з веранди гуркіт дрібних і жвавих кроків, двері швидко відчиняються, й до кімнати вбігає малий хлопчик, кольпортер газет, що приніс передплачуваний щоденник. Виймає з торбини часопис, Ліда відбирає його, тоді хлопець без слова вибігає назад. Ліда, стоячи, без поспіху листує (?) газету. (Чи дати якийсь привіт: Добридень! До побачення!) й читає то тут, то там. Пані Залузька звільна підводить голову й питає байдужим голосом.

П а н і З а л у з ь к а : Які цікаві новини?

Ліда не відповідає, тільки стенає плечима на знак, що нічого важного не знайшла. Перегортає далі часопис. Павза. Неждано схоплюється й скрикує.

Л і д а : Мамо! Мамо!...

П а н і З а л у з ь к а : Що з тобою, дитино?

Л і д а : Мамо! Андрій... Андрій вийшов...

П а н і З а л у з ь к а : Хіба це можливо? *(підводиться й шукає першого пенсне (окулярів) на столі).*

Л і д а : Та так. Пишуть, що...

Марійка, що саме підвелась від піяніна, підбігає до Ліди, вихоплює їй часопис із рук і сама читає вголос.

М а р і й к а : «Довідуємось, що сьогодні вийшов із в'язниці відомий серед кругів молоді діяч і багатонадійний молодий публіцист Андрій Мостович, що відсиджував кару трилітньої тюрми за політичні провини. Звільни-

ли його на два місяці раніше (скоріше), взявши (беручи) на увагу його лихий стан здоров'я й бездоганну поведінку в в'язниці. Без огляду на оцінку його дотеперішньої діяльності, панові Мостовичу бажаємо повороту до успішної праці для добра нації».

Скінчивши читати, Марійка опускає вниз долоні з газетою. Всі три кидають на себе допитливі погляди. Ліда найбільш хвилюється. Хвилину мовчанка.

Середа, 29 липня 1936

* * *

Данило входить за Самогласником.

- Сам.** .....самим сидіти.
Данило: Гмм... Якби не зачати. гмм... Хіба так. *(по павзі)* Ви, пане реснтій, бувалий чоловік.
Сам. ... в Піпкі-ціпкі-кіпкі.
Дан. В Піпкі-ціпкі-кіпкі? А це що за чудасія? Хі-хі-хі.
Сам. ... сторони.
Дан. А то мусять мудрі бути. *(по павзі)* гмм... *(кашляє)* Ви є чоловік письменний.
Сам. ... хочеш
Дан. *(відкашлює)* Може б... ну може б..... ви мені порадили...
Сам. ... порад.
Дан. Але ж, пане реснтій *(ходить за самогласником)*
Сам. не раджу
Дан. Але ж пане реснтій.
Сам. ні.
Дан. Я вам заплачу.
Сам. – по твари.
Дан. *(кладає у наставлену руку Сам. гріш)*
Сам. ... 10 зл.
Дан. Не маю.

С. Ну! Даниле. Чого до мене причепився. Пек тобі. А щоби тебе трясло щонайменше тільки 12 місяців в році! Кажі вже раз, яке тобі діло до мене. – Скорійш – Бачиш! В хаті нікого. Не годиться нам чужим в хаті самим сидіти.

... чоловік. С. Гей той каже, добре ти сказав. Я бувалий чоловік. Ая.. Куди я не бував. І в Парижі, в Америці, в Варшаві, Вінсомлі, Львові, Мостиськах, в Піпкі-ціпці-кіпкі.

... хі-хі. С. Це таке місто, в яким люди ходять на головах, а розум мають з противної сторони.

... письменний С. Яко речеса, добре ти сказав. Я є чоловік письменний. Ая.. Вмію писати і згори в долину і з долу догори і з правого боку в лівий і з лівого в правий. А пишу так виразно, що дам себе повісити, як хтось прочитає то, що я напишу. Ну скорійш. Отверзи устні твої, або, делікатнійше кажучи так і глаголь, чого від мене хочеш!

...порадили! С. Я не маю магазину порад. (*ходить*) – Нічого не раджу. -- Ні.

..заплачу. С. А так, то що іншого. Ну. Плати. Тепер нічого нема задурно, навіть задурно не дістанеш по твари. (*наставляє руку*) Що золотого. Най тобі егомосьць радить за золотого, дяк бере 10 зл.

* * *

Мідний місяць потопає в хвилях вечора.

Розливається срібне вино,

(кавова далеч пахне, як кава пєчена)

пахне далеч кавова, як кава пєчена,

та зливається в одно

завтра, нині й давно.

* * *

рожі будують з атомів сну радісний силіогізм

і це

срібної пісні логіка.

* * *

В бігу віків в смутливій днині
На двох епох десь різних гра́ні
Все людськість подібна дитині,
Яка́ над пропастю пристáne.
Що ба́чить? Не догляне дна.
Тумán мли з глибу вирина,
Та в серце їй сумне сіда́,
Мов сýмнів та розпу́ка гря́не.

* * *

Ой, піду я на поле, у жалю
(нишком-тишком, тихо, скрито)
маків збиратиму мрії,
мрії червоні молодії,
й блаваткові сні
дитинні, невинні, невпинні   весни.
Ой, піду...

підслухаю й підгляну
розмову квітів весняну
підгляну й підслухаю
тайни шумів гаю
          піду й припаду ниць
до зимних землі лиць

* * *

і будуть двері співати
і будуть тіні на стіні (ох) гуляти
і буде жито на стелі шуміти
і буде вітер на [...] гудіти
і будуть вікна вінками вінчатись
і будуть чмілі в похміллі мчатись

і буде серце мріями пільних маків
співати

* * *

Це було вже давно
це покрила вже мла
А тепер все одно
чи це правда була

Хай ошука це лиш
мов [...] на воді
та такою вже лиш
як була нам тоді

[...]

найсвятішою правдою є

ЧОРНИЙ КІТ

Чорний, бурий, мурій кіт
на білій призьбі лежить
від днів, від тижнів, літ
ні то (?) бачить, ні то спить
(мряччі очі, може, незрячі, може, всевидющі пліощить)
пліосклі очі всевидющі, вірячивши, мрячно пліощить
(пліосклі очі, може, незрячі, може, всевидющі мрячно рячить
(?) і пліощить)

(шерсть лискуча, кру́ча)
лискучий, кру́чий кряж ряхтіть шорсткою шерстю.
Сонце жижке золотії жижі (?) кладе на нього верству
спечну (жужмом)

* * *

А ніч, мов мати, над тобою, долоню на чоло кладе.
Тоді щасливий навіть кривди забудеш і простиш найгірші,
Тоді думки квітками пахнуть, і чуєш серце молоде.

* * *

О сірі міти! Як крила
Шум вашого враз загуде,
В цілунках задріжать уста,
На землю келіх з рук впаде,
Поете, мудрче посивілий,
Тут огонь зверни ти смілий,
З тих глибів, може, в світ стемнілий
Пізнання дерево росте.

Що каже казка? Він прийде,
як світ дійде в кінець заслон,
покаже в кожному місці враз себе,
в серцях людства вознесе свій трон.
Віпреться всіх, сам бог брехливий,
він відновить всі давні (старі?) чуда-дива,
він зв'яже блиск і вітер буйногровий,
а всесвіт його пантеон.

Все завоює: й цвітні луги,
й безкраїх морів площини,
взлетить до неба повен пиhi й наруги,
мов до своєї батьківщини.
Та лиш над скель стіни вступить (?)
і в простір без запор полетить,
тут Бог його нараз громом звалить (вразить)
аж на спід бездонної заглибини.

Ця казка дзвенить в ухо моє,
та душа не боїться ні хвилини,
глядить в бій, який з дня сходом веде

відвічна тьма без спину години.
І з цьої тьми зоря їй блимає! (?)
І з цих тернів [...] тобі сплітає,
бо в Антихриста казці витає
лиш тебе – духу людини!

Що ти в природі не підбив?
Не має міць твоя межі!
Де є закон, щоб боронив
часть Бога нам найти в своїй душі?
Чи лет твій світ не обійма?
В чин твоє змагання розцвіта!
Лиш вгору, де блестить зоря,
весь всесвіт вітчина тобі! (?)

І в небо ти взлетіш! – Та іний
кінець читаю з казки заслон,
зоря зі сходу звіє тіні
та струн моїх проніже тон:
не зіпхне тебе громом з неба Бог,
батька рукою вознесе,
на вік віків одесную себе
посадить тебе на слави трон!

* * *

В моїм покої чотири стіни.
Між стінами тече час.
Ми пливемо в часі; час пливе в нас.
Є я і ти, і є ще час.

* * *

Є я і ти, і третє є ще сонце,
сонце має віконце з імлі,
Є я і ти, і наші сні,
що пахнуть сонцем.

* * *

багато має небо очей
та тобі їх дало тільки два
небо є синє очі є сині
синя теж шапочка твоя

ТИША

Тиша це мова, якою говорить до людини Бог.

П'ятниця, 1 квітня 1932

AMOR – TERRA INCOGNITA

Сідаймо в човен. Їдемо в подорож довкола наших сердець.
Може, відкриємо нову незнану землю.

П'ятниця, 1 квітня 1932

* * *

оце людина сотворила Бога

* * *

Хто в Бога вірує, спокійно може спати.

(Хто в Господі знайшов святий любови скарб).

(Хто в Господа свою надію покладе).

20 липня 1932

ТРИ МУШКЕТЕРИ

Три мушкетєри, три кавалери
з пригод в пригоди, з нагод в нагоди.

Мороз чи спе́ка, чи небезпека,
наш крок гуде.

Ми всі однакі, три гольтіпаки.

[...]

Три срібні шпаги, зір повен спраги.

* * *

Горить під ногами земля,
колеса холодного полум'я маюють в невідних очах,
в розгоні – чорні коні,
(їх гриви, мов кїтиця іскор)
у мозок, мов свёрдлом, тне різко
(це, може, є розкоші крик, може, скарга розста́нь),
туманами стелиться шлях.
Стань.

Вже спалене серце на по́піл,
на губах замерзли слова
вже наші [рукопис уривається. – *Упор.*].

* * *

Новим часам суворим та грізним
не вистарчить краса гладких і ніжних рим

* * *

Простіть мені мої провіни,
цей спів, що наче висновок
з життя преміси раптом віник

Середа, 18 січня 1933

* * *

щоб віднайти пісні нелогічну логіку

* * *

Де срібнолептий Сян пливе,
там юність моя й моє серце.
Цвіли літа дівачьким герцем.

Середа, 8 березня 1933

* * *

днів табун.
Це іскри зір на синім небі
запалили в серці бунт.

МАРШ

Б'ють тарабани, б'ють тарабани.
б'ють нам серця.
(Понад тумани ?)
Кожен, мов п'яний, кожен, мов п'яний,
іскри з лица.

(Це твоє зелене свято,
Україно).

Понеділок, 13 березня 1933

* * *

Це Львів, це місто є моє!
І занімів

зловісний спів,
і тиша йде на мури.

Тільки на святому Юрі
годинник історії б'є.

Неділя, 19 березня 1933

* * *

Вийди, вийди, п'яна юрбо, на бульвари,
вийся в radoшах і болю, мов змія.
У моїй кімнаті чорні дві примари:
я і тінь моя.

Вийди, вийди, п'яна юрбо, на вулиці,
веселися, радій, і смійся, смій.

бодем дрижатиме голос мій

(...і гріш)

(До склянки чаю вкину аршенік
і вип'ю отруту до дна).

* * *

(старий філософ – сивий щур)
коліна об коліна трутуть
ртуть.

* * *

Небо білими крилами хмар удярає над містом,
час колеса історії обертає довкола,
заплітає із днів та ночей нерозривне намисто.

Понеділок, 27 березня 1933

* * *

Чую кроки, кроки, кроки
розбивають ночі спокій,
розганяють сон глибокий,
глухо, глухо, глухо б'ють.

Понеділок, 3 квітня 1933

* * *

Глухо безвість гуде. Ти і ніч кам'яна.
Серце б'ється у грудях, як зловлений птах.
О, не має цей світ ані меж, ані дна,
а одначе мовчання печать на устах.

[...]

Ні, не можна сказати, що в серці твоїм.

Четвер, 6 квітня 1933

* * *

За одно маленьке зерно сочевиці
я продав, безумний, свою душу.
Мають риби ріки, мають гнізда птіці,
тільки я один без свого дому й без своєї зірки жити мушу.

[...]

той хай бережеться місяця і риб'ячих очей і знову крейди

[...]

кідаю дзвінкі слова у глушу
За одно зловісне зерно сочевиці
запродав я крейдяному місяцеві необачно свою душу.

П'ятниця, 14 квітня 1933

* * *

На перехресті двох зелених вулиць
стоїть крамниця мрій й отруї.

* * *

Отруйний мед мрійництва, пахуче снами сіно.

* * *

батьківщино місяця й соловейка – Україно.

НАПИС НА КНИЗІ

Я – слів різьбар і мрій коваль,
цю книгу вам передаю.

Понеділок, 22 травня 1933

* * *

Назустріч нам виходить з лісу день
(зарання до води приходить день),
неначе білень струнконогий

(РОЗМОВА В СУТІНКАХ)

Похилилась над нами
стіна
і пташками
з килимів співає.
Ти є тільки одна,

(побіч) тебе нема
(вже) більш нікого на світі безкраїм

і долоня долоні шукає

Чи твоя це,
чи моя
покотилась зоря,
хто знає

Лямпу засвіти – загаси кохання.

ла
Зникне стеля
і з тапети сині птахи відлетять.

(Очі льоном цвітуть,
(синім льоном весни)
льоном сині
(Синім льоном зійдуть
в нашім сині) ?

Середа, 19 вересня 1934

* * *

Похилилась над нами стіна
і хвилює розспіваний
кілим.
(Ось, побачивши місяць з вікна,
ти назвала дорадником
милим.

Але він, замішавшись в наш сон)

Подивилась, і місяць з вікна
покотився в долоні твої.

Синій місяць заблісне з вікна,
сині іскри в кімнату кине.

(В фіялковість (блідого) вікна)
кинеш, глянеш
(синім) оком розмріяно
милім.

* * *

Сині зорі з його батьківщини
принесе нічний вітер ще раз.
Відвертає минулі години
поворотною хвилию час.

Сон спливає на очі, мов óпій.
Ні, спочити не вільно йому.
Наче в пропасть, спадає поволі
в глибину невідому й німу.

* * *

(осінній)

(іскристий)

Так почалось: був вечір пахучий, (?)
закосичений
Сріблом листя шуміли кручі (?)

Місяць – кохання провокатор.

Так почалось: кохання та вірші.

*

і жовтий місяць – кубок оливи –
випий аж до дна

*

і пам'ятати тебе болісно (важко)
і забути тебе не можна
о єдина з усіх і не моя
(о далека)

*

землі зелена книжка в синій обгортці неба

*

і кість співає, наче флейта

*

в жилах холодні краплі ртуті

*

терпкий, мов (наглий) біль зубів
(неначе)

*

(квітка, рожа)
червона пляма крику
на губах раптом зацвіте
(промайне)

*

понад (садом, ... ?) стрільчастий вигук
колихався, (дзвенів) (іскрився) і грав,
(розприскувався, ?) дрижав,
(переливався ?),
аж золотою монетою
в траву впав.

*

(потопаємо в зелене плесо) ?

*

немов човни, пливають (за вітром)
(на вітрі) липи

*

концерт на гребені

*

старий професор підносить
свою голову – яблуко мудрости
(руками?)

*

(пан) поліцай – («пан влада»)
кругле, мов годинник, обличчя

*

гурток джигунів обсервує
панни Куки коліна

*

кучерявий стражій – філософ містечка,
(що носить наймоднішу краватку) ?
(хлопець з кооперативи) ?

*

мов тьмяні квіти ночі,
ростуть похмурі вірші.
(пісні?)

*

ні, пісня, мій друже, не лік.

*

так (знаю), це не склянка чаю,
це склянка поезії.

*

двадцятилітній еритик

*

так, це вже двацять четверта весна

*

ересь кохання, конспірація кохання

*

п'є пиво (пан) поліцай,
співає соловейко

*

(пизатий) [Яромов] з панотцем
дискутують про Гітлера
вже третю годину

* * *

З кожним днем суворішають очі,
з кожним днем (?) мовчазніють уста.

* * *

На двéрях мого дому хтось
знаки таємні написав.

Коли я вийшов, то здалось,
що це погрози темних з'яв.

* * *

Місяць і ліхтарні.
Вулицею людська ріка.
Тіні мурів, наче хмара важка,
жахливо гарні.

Віднизу гамір, як вода,
підпливає до вікон
течуть навіки
холодні блиски бритв (?)
Справді палить, мов рану, мод
цих слів порваний ритм
от і твій рай
гіркі слова і самоту (?) ка
біль (?)

* * *

Стільки, стільки минуло ночей,
а кожна – чорна їдь.
Як повільно у вічність тече
цей час лихих страхіть.

[...]

Зда́лека голос пливе,
лédве що чути його.

* * *

похмурим чорним тальмудистом
(підходить морок до вікна)?
кудлата ніч (виходить з тьми)?
дітей невинних рабін ріже
(Співучий) папа з Ватикану поезії)
(веселий)
зелену буллю до мене шле.
Пане Антонич – так пише папа –
(у Ваших віршах слов'янський чорт)?

* * *

Роздзвонилась льодами ріка,
крига в кригу, мов креміль, вдаряє.

Роздзвонилася зорями ніч.

* * *

П'ю повітря, наче найхмільніший трунок.

* * *

Може, сон це – ось сонце і сріблом сніги
розіскрилися, розкрились у безкрай.
Простелилась широким рядном навкругі
рівнина під замéтами брèзкла.

* * *

печери серця	на суді зір	суд зір	
	присуд зір		(присуд) (долі)
	(риті у)		
печери синкоп копані в мельодії			
	(рубані) (в акордах)		
і ями інтервалів риті у акордах			
(і прірви)			
	де всуміш і святість і грязь		
	грязь і святість		

Понеділок, 25 травня 1936

* * *

і людське серце, мов черінь негасне,
і пні гудуть, немов породні б'удні

Понеділок, 25 травня 1936

* * *

З екстази птахи в'януть

(холодне срібло)

плюють холодним сріблом горла кранів

(прозорим)

(гарячим)

плюють холодним смутком горла кранів

і слина золота на язичку зорі

(червона слина на зорі рудому язичку)

блідому

(і срібло слина)

(зорі)

Язик дощу з троянд червоність лиже.

на тарілці срібло рижу

слина змії

сліпа зоря не бачить.

(глуха)

(сліпа)

сліпа зоря не бачила, глуха зоря не чула

На пустині піраміда ночі.

помазаний елеєм музи.

(помашений)

Пірамідальні гори

помазані елєєм музи йдуть поети
(смутку)

панчатáнтра ночі (?)

Де пітека́нтропос? – твій старший брат?

Вівторок, 26 травня 1936

* * *

і дах долонь

сплети льотів

вузли змії

мембрана хмари відбиває голос грому

руді хребти об хмари

і чу́хають громи руде волосся хмар

краї двох хмар чіпляються об себе

і шерсть землі – трава

Середа, 27 травня 1936

ДО ДРУГА (ПРИЯТЕЛЯ?)

(низати)

(сплітати)

Питаєш, глузд який отак слова складати,
адже (ж) який кому пожиток з цього й користь,
кому потрібен труд розтратний і завзятий,
(даремний)

штукарство гарних слів.

(мережки)

(узори)

(мистецтво)

(майстерство)

(хімерність)
(ученість, наука)
(прикраси, красивість?)

Ні, зайві ці докори, (?)
(Ні, не роби докорів)?
Тож ні, облиш докори, (?)

Так ні, (?)

Все ж,
Проте,
Ех ні,
От ні,
Бач, ні,
(Навряд)

Четвер, 13 серпня 1936

* * *

Молитва за поворот ластівок.

Молитва за врожай вівса.

Молитва за милосердя для змії (для павуків, для нетль).

Молитва за прощення для змії (вужів, полозів).

Молитва за ласку голосу (співу) для риб.

Молитва за дощ серед посухи.

Молитва за соковитість яблук.

Молитва за сонце серед сльоти.

Молитва за ненароджених.

Молитва за тих, що ждуть.

Четвер, 13 серпня 1936

ДЕРЕВО ЖИТТЯ

Зелене дерево життя
Зелене дерево надії деревом життя
шумлять дерева смутку
Апостоли – рибальки людських душ
(плили в човнах молитви у спочинку пристань)
(човнами молитов)

гребці човнів Христових (Господніх)

Господня винниця

рибальство душ

Рибальська ніч

рибальки щастя

– співало

успіху

– рибалькове (рибалька)

і горло брами кам'яне

рура коридору

Вівторок, 25 серпня 1936

АДАМОВА МОЛИТВА

На цьому світі, Господи, затісно.
(Затісно, Господи, на цьому світі).

Уже сто літ, як я покинув рай.

коли я рай покинув.

коли із раю вигнав Ти мене.

як з раю

а може, на одну із зір Твоїх мене перенеси
пересели

(Уже сто літ блукаю в нетрях світу
мандрую (в пустині світу),
але у рай вертатись я зовсім не хочу,

бо в ньому теж мені було загісно,
тож
і, може, інший: краший, ширший світ нам сотвори.
Ти це зумієш, зможеш це зробити
(вчинити)),
може, на планеті іншій
                        доволі місця на ній тузі і серцям
дешевий лавр оман дешевих
пізнав   таємницю крові
попелясте світло
попелясте срібло
Вівторок, 1 вересня 1936

РАЙСЬКА ЯБЛУНЯ

Заснули леви. Радіо співає. Ева пестить кучері Адама.
Ось яблука екстази з дерева знання. (?)
                        (овочі)
  знаки значущі
  хмільне й хвильне життя
і ледарів і сплюхів   До Еви
  Просьба до Еви
  дай яблуко й мені
оте споріднення із небом   (знання)
ти лиш спостерігач життя

Вівторок, 1 вересня 1936

ЛАЗАРЕВА ВІДПОВІДЬ

Не клич мене із небуття.
Не клич мене з могили, Христе.
Не клич мене. З могили я не вийду.

Вівторок, 1 вересня 1936

З ЗЕЛЕНИХ ДУМОК ОДНОГО ЛИСА

Я не людина, я рослина,
а часом я мале лися.

*

Співало дванадцять дівчаток: ой, стелися, хрещатий барвінку,
і сонце в ріці веретеном зеленим крутилось...

*

Написана єдина істина: рости!..

*

Хвала усьому, що росте, хвала усьому, що існує!

*

Живу, терплю й умру, як всі звірята.

*

Звірята й зорі, люди і рослини – у всіх одна праматір,
природа вічна, невичерпна і невтомна,
хоч час крилатий з вітром лине...

*

Шумить, мов мушля, море – дзбан холодного напою,
земля, мов мамут, зелені трави в сонці гріє й їжиться лісами,
і сонце, що його він розчавив ногою,
тепер лежить на нім, мов намогильний камінь.

*

У черепі моїм пошлюбне ложе двох гадюк...

*

Невже ж? Невже, кохана, нам не вічно жити?

*

І де межа життя проходить в попіл смерті?

*

Лежить на марах ночі день минулий...

*

І ця баляда так зродилась,
як усміх місяця кривавий.

*

І риби з моря моляться до риб із зодіаків.

*

Ой, залюбились в твоїй дівчині
і вітер юний, і зорі сині.
Вітер не віє, зорі не сяють,
твою дівчину палко кохають.

*

Вдивляючись в уста, як кличуть,
в розсміяних очей вогні,
різьблять у пам'яті обличчя,
щоб перелить його в пісні.

*

Таємні тіні – квіти ночі –
це душі білених дерев,
до місяця летіти хочуть,
та вітер їх не забере.

*

Молитва ранку до останніх зір.

*

Коріння тиші, врослі в глину ночі...

*

П'ять крил зорі і змислів п'ять у людським тілі,
і ліжко – човен мрій, трагедій, сподівання.

*

...І крейдою зорі накреслить білий знак на карті долі.

*

І вечір молитовно склав долоні зір...

*

Із квіту, мов слимак із мушлі, виповзає запах...

*

Киплять сади під снігом квіття.

*

Коса дороги в куряві розплетена лежить.

*

І ніч підкови зір в долонях казки губить.

*

В лісній абетці дивні букви,
наприклад, жолудь значить: у.
У діалекті дятлів стукіт
передає фонему цю.

*

О смутку молодий, о радосте струнка!

*

Сестра Антонича – лисиця...

*

До Тебе, Батьківщино – земле вічна,
ведуть усі стежки й усі дороги.

Листи

1. ДО ОДНОГО З РЕДАКТОРІВ ЖУРНАЛУ «ДЗВОНИ»

14 вересня 1934

Пане Товаришу!

Ти, мабуть, уже дістав листа від Шавеля й знаєш, у чому річ. Коротко кажучи, справа є така: у Львові, як Тобі хіба вже відомо, існує такий собі молодий видавець Іван Шавель, людина з широкими замірами й плянами. Саме він купив і перейняв від Пеленського «Дажбога». Зараз хоче видавати часопис для дітей і шукає редактора. Питався за таким і мене, а я звернув йому увагу на Тебе, як на спеца від дитячої літератури. На його бажання пишу до Тебе цього листа. Коли хочеш, приїдь до Львова й спробуй повести цей задуманий часопис. Втратити нічого не втратиш, ну а заробити, хоч небагато, але дещо все-таки зможеш. Побут у Львові може буде потрібний Тобі ще й у зв'язку з університетом. Цей часопис для дітей має бути виданий у загальному націоналістичному дусі (видавництво Шавеля є націоналістичне, але не зв'язане стисло з тією партією). Отож мусів би тоді зірвати з «Дзвонами» [Закінчення не збереглося. – Упор.]

2. ДО ЄВГЕНА ЮЛІА ПЕЛЕНСЬКОГО

22 липня 1934

Високоповажаний Пане Товаришу!

Справа «Дажбога» стоїть поки що на тому самому пункті. Вакаційне число не вийде. Найближче появиться щойно в вересні. Вже матеріяли мали йти до друкарні, ну та Шавель задержав їх в останній хвилині. Все змінється, як каже стара мудрість. Хоч число не виходить, редакційні колегії змінюються що кілька тижнів. Одне є тільки стале та незмінне: *фінансові труднощі*. Склад останньої (котрої ж уже з черги?) редколегії такий: *Кравців, я та Ласовський* (цей недавно приїхав з Парижа). Славко Рудницький уже посварився з Шавелем за чистість націоналізму. Мовляв – Славко виявляє паліївські симпатії, цебто найгірший з «ухилів». Як одначе співпрацюватимуть Кравців з Ласовським від «Назустрічі», мені самому невідомо. Мені припадає роля чогось у роді посередника. Перші офіційні сходи нові колегії вже відбулись. Кравців попрочитував усі матеріяли, усе докладно переглянув, уложив листу співробітників. Все пішло спокійно – мав свою звичайну, неочеркнену «філософську» усмішку. Ласовський, який, зрештою, при цьому не був, досить усім хвилюється. А ргoгoс, власне відбувся шлюб Ласовського з Славкою Гарашак.

Шавель, як звичайно, снує великі, далекосяжні пляни. Я йому згадував кілька разів за довги, але договоритися з ним на цю тему ніяк не можна. Каже, що вже заплатив якісь рати. Чи я знаю?

В «Biuletynie Polsko-Ukraińskim» (ч. 26 з 30 червня 1934) появилась дуже гостра відповідь на Вашу замітку. Інспірував її мабуть сам Зайцев. Повно в ній їдких натяків на Вашу адресу. Чи будете відповідати в найближчому числі «Дажбога», чи, може, краще промовчати? Вирішіть самі.

Я аж досі сидів у Львові та непотрібно витратив час на всякі «сходини» та інші «організаційні» справи. За цих півтора місяця був би на селі написав не один новий вірш, а тут не повстало зовсім нічого нового. Знеохочений, лютий за змарнований час, виїжджаю вкінці на днях до себе на село. Вже біля 20 серпня буду знов у Львові. Ви, мабуть, теж уже повернетесь. Тоді поговоримо ближче за матеріяли, за цю відповідь «Biuletynowi» та про інші справи.

Ви в горах бодай маєте вільну голову від усяких «редакційних» заковик та від львівського пороху. Веселих вакацій!

Дружній поздоров!

Богдан І. Антонич

Моя адреса на селі:

Bortiatyn

poczta Sądowa Wisznia

3. ДО РЕДАКЦІЇ «ПЕРЕМОГИ»

Високоповажаний пане Редакторе!

Думаю, що не відмовите помістити в Вашому цінному часописі оце вияснення. В попередньому числі «Перемоги» появилася статейка про дискусію над укр. числом «Сигналів». На жаль автор замітки невірно передав зміст моїх слів. Атакою на мою статтю примушений забрати голос у дискусії відповів між іншим одному з поляків, який висловив побоювання, мовляв, вони не хочуть пізнавати сучасної укр. літератури, бо сподіваються знайти в ній образливі для них і ворожі моменти. На це з усмішкою звернув я йому увагу, що їхня цензура добре сповняє своє завдання, ну а за Збручем діє інша цензура. Мої іронічні вислови про «убогіх кривих» та «слов'янську селянку» вже *самі собою виключали ті тенденції*, що їх мені підсовує п. Р. Р., мабуть, не зрозумівши моїх натяків.

Прошу прийняти слова пошани.

Б. І. Антонич

[1934]

4. ДО ІВАНА ОГІЄНКА

Високодостойний Пане Професоре!

Посилаю Вам три нові вірші до другого числа «Нашої Культури». Щодо якоїсь статті, то не маю ще до неї підібраної теми, тому прошу її з числом не ждати. Не прийде своєчасно, піде до чергового числа.

З виступу «Назустрічі» проти Вас у відділі анекдот («40 сорок») краще не робити великої справи й не роздувати його, просто не придавати йому більшої ваги. Кожний признає, що він несмачний і тому краще його злегковажити. Далі, що інше «Назустріч» як журнал, а що інше особи деяких її редакторів (Ви правильно відгадали). Видавець і власник «Назустрічі» О. Боднарівч був незадоволений з тієї нотатки проти Вас і, наскільки знаю, відмовився друкувати негативну оцінку першого числа «Нашої Культури». Цебто становище «Назустрічі» знов не таке «вороже», скоріше неутральне. Що інше особисті порахунки деяких авторів. Сама «Назустріч» не становить чогось одного, не має своєї «лінії». Кожний з її редакторів (О. Боднарівч, М. Рудницький, В. Сімович) та співробітників уявляє собою щось інше. Виступати проти «Назустрічі» як журналу недоцільно – тоді не знати, проти кого саме виступають. Натомість, коли хто хоче, може висловити свою думку про діяльність поодиноких осіб.

«Нашу Культуру» прийняли львівські літературні круги скоріше неприхильно (не вони її «роблять»). Досі тільки «Новий Час» (з минулої неділі) помістив негативну нотатку Миколи Голубця.

Перше число щиро вітаю. Маю тільки деякі дрібні застереження передовсім до зовнішнього вигляду. Він трохи занадто «популярний». Обгортка трохи нагадує календарі [Закінчення не збереглося. – *Упор.*].

[1935]

5. [ПРИВІТАННЯ ІВАНОВІ ОГІЄНКУ]

29 травня 1936

З нагоди святкування тридцятиліття наукової й громадянської діяльності Проф. Івана Огієнка відважуюсь і я післати своє привітання.

Залишивши осторонь усі заслуги Ювілята в багатьох різних царинах громадянського життя й українознавства, мені як поетові не один раз довелося відчути добродійний вплив намагань Високодостойного Професора до усталення й кристалізації нашої літературної мови.

Хай оця коротка заввага буде скромним додатком до напевне докладніших і компетентніших оцінок діяльності й заслуг Ювілята.

Богдан І. Антонич

6. ДО НЕВІДОМОЇ ОСОБИ

Дорогий Товаришу!

Що у Вас скоїлось, що замовкли й немає від Вас ніяких вісток? Про останнє число «Ми» глухо та й пляни розбудови журналу, що саме на них прийшла пора, якось повисли в повітрі. [Закінчення не збереглося. – *Упор.*].

7. ДО ІРИНИ ВІЛЬДЕ (Фрагменти)

З цією моєю «незрозумілістю» справді вийшло багато непорозумінь. Ладнаюсь забрати в цій справі голос (хоч неповна й принагідна була вже на цю тему «розмова» в «Назустрічі»), та поки що відкладаю це. Нагоди, мабуть, ще не забракне.

.....
Особисто зустрічаю тепер поважні труднощі, життєві й літературні. Так і нічого. Труднощі тільки й на те існують, щоб їх поборювати.

[Червень 1937 р.]

8. ДО ОЛЬГИ АНТОНИЧ

Дорога Мамо!

Поволі іде до ліпшого, але все ще хорий. Так скоро не може бути! Не журися! Олечка дуже добре мене пильнує.

Па.

П. С. Пришліть зараз поправлені капці.

Богдан.

9. ДО ОЛЬГИ АНТОНИЧ

Дорога Мамо!

Запалення поволі уступає, але все ще цілком не уступило. З кожним днем мені ліпше. Дасть бог, все буде добре. Коперта на ковдру знайшлась. Десь вуянця закинула, але вже знайшла. Тут не все в порядку. Плюскви і шваби. Вважайте, щоб Ромцьо не заніс вам плюскв. Андрій нарешті поїхав. Авантури з Нузькою.

Чи ти лежиш у ліжку? Коли вижиєш лікарство і приїдеш до Львова? Що з Комарном? Дайте зробити шафку на книжки. Горячку ще трохи маю, але невелику. Олечка дуже мене пильнує. Коли б не вона, не знаю, чи давбим собі ради.

Па, мамо, будь у Львові!

Додатки

Imperium Austriae
Regnum Galiciae
Districtus Gorlicensis

Nrus 83

Dioecesis Premisliens
Decanatus Bicensis
Parochia Nowica

TESTIMONIUM ORTUS ET BAPTISMI

Officium parochiale ecclesiae matricis in Nowica omnibus et singulis quorum interest aut interesse poterit, praesentibus testatur, in libro metrices babbisatorum pro pago Nowica destinato tomo V pag 9 Nro ser. 22 sequentia reperiri: «Anno Domini Millessimo nongentesimo nono «hoc est 1909 die 5no / mensis octobris natus sub Nro domus 43, et die 20/ octobris baptisatus est:

Nomen baptisati

Bohdanus

Religio Sexus Thorus
gr. cath. mas. legit.

Gbst. Apolonia
Simon

Parentes

Pater

RD. Basilius Antonicz
gr. cath. administrator loci filius Antonii Kot et Eudociae nat
Huska

Mater

Olga
filia RD. Nicolai Wołoszynowicz gr. cath. paroch in Lipowiec
et Antoninae Krynicka nat.

Patrini

Aleksander Wołoszynowicz
Julia Wołoszynowicz
uxor Vladimir

Baptisavit in casu necessitatis tantum ex aqua R.D. Ioannes
Durkot gr. cath. par. in Rymwald
Die 6 Julii 1910 ceremonias suplevit et confirmavit
R.D. Nicolaus Wołoszynowicz gr. cath. par. in Lipowiec

In quorum fidem his testimonialibus litteris sigilio ecclesiae
munitis manu propriae subscribo.

Datum die 20 octobris 1910 an.

Basilius Antonicz
gr. cath. administr.

CURRICULUM VITAE

Urodziłem się dnia 5 października 1909 roku w Nowicy w pow. gorlickim. Do szkoły powszechnej nie uczęszczałem, lecz uczyłem się prywatnie w domu. W czerwcu 1920 roku zdałem egzamin wstępny do klasy I-szej w Państwowym Gimnazjum im. Król. Zofji w Sanoku i począwszy od roku szkolnego 1920/21 uczęszczałem w temże gimnazjum jako uczeń publiczny aż do klasy VIII mej.

Antonicz Bohdan

* * *

Do
Wysokiego Kuratorjum Lwowskiego
Okręgu Szkolnego
we
Lwowie

przez Dyрекcyję państwowego
gimnazjum im. kr. Zofji
w *Sanoku*

Bohdan Antonicz uczeń klasy VIII państwowego gimnazjum w *Sanoku* uprasza o dopuszczenie go do zwyczajnego egzaminu dojrzałości w terminie wiosennym 1928 r. w państwowym gimnazjum w *Sanoku*.

załączników 15

Wysokie Kuratorjum!

Podpisany uczeń kl. VIII uprasza o dopuszczenie go do zwyczajnego egzaminu dojrzałości w terminie wiosennym 1928 r. w państwowym gimnazjum typu humanistycznego w *Sanoku*.

Stosownie do regulaminu egzaminów dojrzałości wybiera do wypracowania piśmiennego tematy: z historii, języka łacińskiego i matematyki.

Do podania dołącza:

metrykę
świadcstwa szkolne z klas I – VIII
krótki życiorys
wykaz lektur łacińskich i polskich
trzy fotografie

WYKAZ LEKTUR ŁACIŃSKICH

- M. Tulli Ciceronis – Laelius de amici officiis
G. J. Caesaris – Commentariorum de bello Gallico
Liber VI
Q. Horati Flacci – Sermonum libri II sermo VI

Antonicz Bohdan

* * *

Wpisany na Wydział humanistyczny U. J. K.
Lwów, dnia 17.IX.1928

KURATORJUM OKRĘGU SZKOLNEGO LWOWSKIEGO
PAŃSTWOWA KOMISJA EGZAMINACYJNA

ŚWIADECTWO DOJRZAŁOŚCI

Antonicz Bogdan

urodzony dnia 5 miesiąca października.

roku 1909 w Nowicy

województwa Krakowskiego

wyznania grecko-katol.

po ukończeniu nauki

w państwow. gimnazjum

im. król. Zofji w Sanoku

do którego był przyjęty

we wrześniu roku 1920, zdawał w terminie wiosennym roku 1928

gimnazjalny zwyczajny egzamin dojrzałości typu

humanistycznego wobec

Państwowej Komisji Egzaminacyjnej, powołanej przez

Kuratorjum Okręgu

Szkolnego Lwowskiego

pismem z dnia 16 kwietnia 1928 Nr. II/2873/28 i otrzymał

następujące oceny ostateczne z przedmiotów

egzaminacyjnych:

z religji	bardzo dobry
z języka polskiego	bardzo dobry
z języka łacińskiego	dobry

z historii wraz z nauką o Polsce
współczesnej

bardzo dobry

z matematyki

dobry

Poza tem uzyskał ostatnie oceny roczne w klasach VI – VIII (lub odpowiednie oceny na egzaminie wstępnym do wymienionego gimnazjum) z przedmiotów następujących:

z jęz. ruskiego

bardzo dobry

z jęz. niemieckiego

bardzo dobry

z propedeutyki filozofji

dobry

z rysunku

bardzo dobry

z ćwiczeń cielesnych

dobry

z fizyki wraz z chemją

dobry

***Państwowa Komisja Egzaminacyjna uznała Antonicza
Bogdana za dojrzałego do studjów wyższych i wydaje
mu niniejsze świadectwo.***

W Sanoku dnia 21 maja roku 1928

PRZEWODNICZĄCY
PAŃSTWOWEJ KOMISJI EGZAMINACYJNEJ
CZŁONKOWIE
PAŃSTWOWEJ KOMISJI EGZAMINACYJNEJ

[СПИСОК НАВЧАЛЬНИХ КУРСІВ]¹

Навчальний рік 1928-1929:

Dr. Wilhelm Bruchnalski
Dzieje umiejętności literackiej obcej i polskiej (I-III)

Dr. Wilhelm Bruchnalski
Poetyka polska (I-III)

Dr. Juljusz Kleiner
«Król Duch» (I-II)

Dr. Juljusz Kleiner
Ignacy Krasicki i jego wiek (I-II)

Dr. Juljusz Kleiner
Mickiewicz (część I). Lata uniwersyteckie (III)

Dr. Juljusz Kleiner
Wyjaśnienia wstępne i ćwiczenia z zakresu historii literatury
polskiej (I-III)

Dr. Eugenjusz Kucharski
Preromantyzm i romantyzm polski (I-III)

Dr. Eugenjusz Kucharski
Proseminarjum literackie (I-III)

---

¹ Список курсів, які відвідував Богдан Ігор Антонич, навчаючись у Львівському університеті Яна Казимира. Подаємо за заліковою книжкою (kniżeczka legitymacyjna) Антонича. В першому рядку – ім'я та прізвище викладача, у другому – назва курсу, в дужках – номер триместру – *Упорядник*.

Dr. Henryk Gaertner
Gramatyka współczesnej polszczyzny literackiej i gwarowej
(I-II)

Dr. Henryk Gaertner
Rozwój form deklinacyjnych zaimków, przymiotników i
liczebników polskich (I)

Dr. Henryk Gaertner
Rozwój form czasownika (II-III)

Dr. Henryk Gaertner
Proseminarium języka polskiego (II)

Dr. Tadeusz Lehr-Spławiński
Proseminarium języka polskiego (I)

Dr. Jan Janów
Apokryfy w Polsce i na Rusi (I)

Dr. Jan Janów
Przegląd zabytków staroruskich (I)

Dr. Jan Janów
Proseminarium języka ruskiego (II)

Dr. Jan Janów
Gramatyka ruska (Słowotwórstwo) (III)

Dr. Kazimierz Twardowski
Główne zasady nauk filozoficznych (I-II)

Charles Irvine
Język angielski, kurs dla początkujących (I-III)

Dr. Władysław Chodaczek
Kurs elementarny języka greckiego (I-III)

Bolesław Czuruk
Kurs niższy języka rosyjskiego (I-III)

Навчальний рік 1929-1930:

Dr. Wilhelm Bruchnalski
Czasopiśmiennictwo polskie (I-III)

Dr. Juljusz Kleiner
Adam Mickiewicz. Okres twórczości młodszej (I)

Dr. Juljusz Kleiner
Ignacy Krasicki i jego wiek (II-III)

Dr. Juljusz Kleiner
Lektura polska i literatura w szkole średniej (I-III)

Dr. Juljusz Kleiner
Seminarjum historii literatury polskiej (I-III)

Dr. Eugenjusz Kucharski
Ćwiczenia z porównawczej historii literatury polskiej
(seminarium wyższe/nizsze) (I-III)

Dr. Henryk Gaertner
Słowotwórstwo polskie (I-III)

Dr. Henryk Gaertner
Zarys dziejów języka polskiego (I, III)

Dr. Henryk Gaertner
Seminarjum niższe języka polskiego (I-III)

Dr. Zygmunt Szejkowski
«Emancypantki» i «Faraon» Bolesława Prusa (I-II)

Dr. Zygmunt Szejkowski
Twórczość dramatyczna Józefa Szujskiego (III)

Dr. Jan Janów
Proseminarjum języka rosyjskiego (II)

Bolesław Czuruk
Kurs języka rosyjskiego (I-III)

Dr. Kazimierz Ajdukiewicz
Główne zasady nauk filozoficznych (I-II)

Dr. Stanisław Zakrewski
Polska, Litwa i Ruś od w. XIII do XVI (I-III)

Dr. Kazimierz Hartleb
Kultura umysłowa i materialna w epoce Jagiellonów (I-III)

Dr. Kazimierz Hartleb
Ćwiczenia historyczne (I-III)

Konstanty Chyliński
Historja okresu hellenistycznego (I-III)

Dr. Eugenjusz Kucharski
Teorja i analiza epiki (I-III)

Dr. Łucja Charewiczowa
Wstęp do nauk historycznych (I-III)

Dr. Witold Taszycki
Wstęp do językoznawstwa słowiańskiego (II-III)

Dr. Witold Taszycki
Słowiańskie wyrazy złożone (II-III)

Dr. Witold Taszycki
Seminarjum słowiańskie niższe (II)

Dr. Karol Maleczyński
Dyplomy i kancelarja Władysława Łokietka (II-III)

Навчальний рік 1930-1931:

Wilhelm Bruchnalski
Historja literatury polskiej w XVI wieku (I-III)

Wilhelm Bruchnalski
Źródłoznawstwo historji literatury polskiej (II-III)

Wilhelm Bruchnalski
Źródłoznawstwo historji literatury polskiej (I-III)

Juljusz Kleiner
Ignacy Krasicki (I)

- Juljusz Kleiner
Teorja i metody badań literackich (II-III)
- Juljusz Kleiner
Zarys rozwoju literatury polskiej w wiekach XIX i XX (I-III)
- Juljusz Kleiner
Lektura i literatura polska w szkole średniej (I-III)
- Juljusz Kleiner
Seminarjum historii literatury polskiej (I-III)
- Eugenjusz Kucharski
Antoni Malczewski. Życie i twórczość
- Henryk Gaertner
Składnia polska (I-III)
- Henryk Gaertner
Zarys dziejów języka polskiego (wiek XV i XVI) (I, III)
- Henryk Gaertner
Seminarjum wyższe języka polskiego
- Witold Taszycki
Wybrane zagadnienia z zakresu polskich nazw osobowych i miejscowych (I)
- Witold Taszycki
Dialekty bułgarskie (II)
- Witold Taszycki
Dialekty serbskochohorwackie (III)
- Witold Taszycki
Język starobułgarski (starocerkiewnosłowiański) (I-II)
- Witold Taszycki
Polszczyzna w rodzinie języków słowiańskich (III)
- Witold Taszycki
Zarys słowianoznawstwa (I-III)
- Witold Taszycki
Wyższe seminarjum słowiańskie (I-III)

- Jan Janów
Seminarjum filologii ruskiej niższe (I-III)
- Kazimierz Sośnicki
Współczesne prądy dydaktyczne (I-III)
- Stanisław Zakrewski
Polska za Jagiellonów ze szczególnem uwzględnieniem
dziejów politycznych
- Agathon Koniń
Kurs niższy języka czeskiego (I-III)
- Henryk Gaertner
Dydaktyka gramatyki polskiej (I-III)

Навчальний рік 1931-1932:

- Juljusz Kleiner
Wstęp do dziejów romantyzmu w Polsce (I)
- Juljusz Kleiner
Teorja i metodyka badań literackich (II-III)
- Juljusz Kleiner
Zarys rozwoju literatury polskiej w w. XIX i XX (I-III)
- Henryk Gaertner
Historyczna głosownia języka polskiego (I-III)
- Henryk Gaertner
Dydaktyka nauki o języku polskim (I-III)
- Henryk Gaertner
Seminarjum wyższe języka polskiego (I-III)
- Witold Taszycki
Wstęp do dziejów języka polskiego (I)
- Witold Taszycki
Gramatyka opisowa średniowiecznej polszczyzny (II-III)

Witold Taszycki
Język prasłowiański (I-II)

Witold Taszycki
Stosunek narzeczy kaszubskich do języka polskiego (III)

Witold Taszycki
Seminarjum słowiańskie wyższe (I-III)

Jan Janów
Gramatyka ruska. Fonetyka opisowa języka ruskiego (I)

Jan Janów
Słowo o połku Igora (II)

Jan Janów
Ruskie piśmiennictwo parenetyczne i polemiczne
XVI I XVII wieku (III)

Jan Janów
Wstęp do piśmiennictwa staroruskiego (I-II)

Jan Janów
Seminarjum filologii ruskiej wyższe (I-III)

Laura Gelleich
Lektorat języka włoskiego ogólnouniwersytecki (I-III)

Навчальний рік 1932-1933:

Henryk Gaertner
Wstęp do nauki o języku polskim (I)

Henryk Gaertner
Najdawniejsze teksty prawnicze jako źródło do dziejów
polszczyzny (II)

Henryk Gaertner
Cechy gwarowe średniowiecznej polszczyzny (III)

Henryk Gaertner
Zarys semasiologii (I)

- Henryk Gaertner
Słowotwórstwo imion i zaimków (II-III)
- Henryk Gaertner
Teoria gramatyki a praktyczne nauczanie języka polskiego w
szkołach średnich (I-III)
- Henryk Gaertner
Seminarjum wyższe języka polskiego (I-III)
- Jerzy Kuryłowicz
Wybrane problemy składni indoeuropejskiej (I-III)
- Eugenjusz Kucharski
Teoria literatury. Część I: Formy literackie (I-III)
- Eugenjusz Kucharski
Aleksander Fredro. Życie i twórczość (I-III)
- Witold Taszycki
Gramatyka porównawcza języków ruskich (I-II)
- Witold Taszycki
Zabytki starobułgarskie (starocerkiewnosłowiańskie) (III)
- Jan Janów
Piśmiennictwo staroruskie (I)
- Jan Janów
Historja literatury ruskiej starszej (II)
- Jan Janów
Gramatyka ruska (słowotwórstwo) (III)
- Jan Janów
Zarys dialektologii wschodniosłowiańskiej (III)
- Jan Janów
Seminarjum wyższe filologii ruskiej (I-III)

[СПИСОК НАУКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ]

Literatura do aspektów z «Studien zum slavischen Verbalaspekt» Koschmiedra

- Agrell \ ·
- Barbelenet, D.: De l'aspect verbal en latin ancien et particulièrement dans Thérenze, Paris, Th. Let 1913.
- Bauer, H. Die Tempora im Semitischen, Beiträge z. Assyriologie und sem. Sprachw. 8, 1.
- Beer, Antonin: Tři studie o videch slovešného děje v Got. štine, Sitzungsberichte der böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften, Phil.-hist.-philol. Klasse, 1914.
- Belić, A. Zur slavischen Aktionsart (in: Streitberg, Festgabe, 1924, s. 1-11).
- Boehme, Erich: Die actiones der verba simplicia in den altbulgarischen Sprachdenkmälern, Leipzig, Phil. Diss. 1904.
- Černý, E. Ob otnošení vidov ruskago glagola k grečeskim vremenam (Zurnal Ministerstva Narodn. Prosv. 1876, č. 188, nojabr', otd. V, s. 3-30, dekabr', s. 88-113; 1877, č. 189, fevral', otd. V, s. 43-58, č. 190, mart, s. 1-26, aprěl, s. 57-81.
- Cohen, Marcel: Le système verbal sémitique et l'expression du temps, Paris, Leroux 1924.
- Delbrück, B.: Sýntaktische Forschungen, 1-5, Halle, Weissenhaus 1871-88.
- Deutschbein, Max: Sprachpsychologische Studien [1.], Cöthen, O. Schulze 1918.
- [Deutschbein, Max]: System d. neuenglischen Syntax, Cöthen, O. Schulze 1917, s. 67 ff. u besonders s. 82 ff. (§ 36).
- Doroszewski, Witold \ ·
- Fortunatov, F. F.: Razbor sočinenija G. K. Uljanova «Značenja glagolnych osnov v litovsko-slavjanskom jazykě» (Sbornik Otdělenija ruskago jazyka i slovesnosti 64).

- Gebauer, Jan: Příruční mluvnice jazyka českého pro učitele a studium soukromé, Vyd. 3 Upravil Fr. Frávníček, v Praze 1925.
- Grünenthal, O.: Die Übersetzungstechnik der altkirchenslavischen Evangelienübersetzung (Archiv f. slav. Philologie 32, s. 1-48).
- Hartmann, Felix: De aoristo secundo, Berlin, Phil. Diss. 1881.
- [Hartmann, Felix]: Aorist und Imperfektum (Zeitsch. f. vergl. Sprachforschung 48, 1-47, 49, 1-73);
- Herbig, Gustav: Aktionsart und Zeitstufe (Indogermanische Forschungen 6, 157-269),
- Höningwald, Richard: Die Grundlagen der Denkpsychologie, Studien und Analysen, 2. umgearbeitete Auflage, Leipzig: Teubner 1925.
- Jagić, V.: Beiträge zur slavischen Syntax (Denkschriften der phil.-hist. Klasse d. kaisere Akademie d. Wissenschaften Wien 46).
- Krasnowolski, Antoni: Systematyczna składnia języka polskiego, Warszawa 1897.
- Kryński, Adam Antoni: Gramatyka języka polskiego, Wyd. 3, Warszawa: Arct, 1903.
- Leskien, A.: Grammatik der altbulgarischen (altkirchenslavischen) Sprache, 2. und 3. Auft., Heidelberg 1919.
- [Leskien, A.]: Grammatik der serbo-kroatischen Sprache, Teil 1. Heidelberg 1914.
- [Leskien, A.]: Handbuch der altbulgarischen (altkirchenslavischen) Sprache, 5. Auft., Weimar: Böhlau 1910.
- Lorck, Etienne: Passé défini, Imparfait, Passé indéfini, 1.2.3. (Germanisch-Romanische Monatsschrift, Jg. 6, 43 ff., 100 ff., 177 ff.).
- Łoś, Jan \
- Mazon, André: Emplois des aspects du verbe russe, Paris 1914 (Bibliothèque de l'Institut Français de Saint-Petersbourg, Tome 4).
- [Mazon, André]: Morphologie des aspects du verbe russe, Paris 1908 (Bibliothèque de l'École des Hautes Études, Sciences hist. et philologiques, Fasc. 168).

- [Mazon, André]: La notion morphologique de l'aspect des verbes chez les grammairiens russes. (In: Mélanges offerts à M. Émile Picot, Paris 1913, T. 1, S. 343-367).
- Meillet, A.: Études sur l'étymologie et le vocabulaire du vieux slave, P. 1.2., Paris 1902-05 (Bibliothèque de l'École des Hautes Études, Sciences hist. et phil. Fasc. 139).
- [Meillet, A.]: Grammaire de la langue polonaise part A. Meillet et Mme H. de Willman-Grabowska.
- Meillet, A.: Le Slave commun, Paris 1924.
- Musić, A.: Zum Gebrauch des Praesens verbi perfectivi im Slavischen (Archiv für slav. Philologie, 24, 479-514).
- Pilat, Roman: Gramatyka języka polskiego. Wykłady uniwersyteckie opr. F. Krček, t. 2, Lwów: H. Altenberg (1913).
- Pollak, H.: Studien zum germanischen Verbum (In: Paul und Braunes Beitr. 44, 353-425).
- Sarauw, Chr.: Syntaktisches (Zeitschr. f. vergl. Sprachforschung 38, 145-193).
- Škrabec, St.: Zum Gebrauch der Verba perf. und imperf. im Slovenischen (Archiv für slav. Philologie 25, 554 ff.).
- Streitberg, W.: Perfektive und imperfektive Aktionsart (Paul u. Braunes Beitr. 15, 70-177).
- Szober, Stanisław: ÷ gramatyka
- [Szober, Stanisław]: Użycie form czasu przyszłego w opowiadaniu historycznym na oznaczenie czynności minionych (Język polski 6, 1921, 33-41).
- Trávníček \
- Ul'janov, G. K.: Značenija glagol'nych osnov v litovskoslavjanskom jazykě, č. 1.2. Varšava 1895 (Russkij Filologičeskij Věstnik, 24-26).

Literatura do aspektów

- Agrell, Sigurd: Aspektänderung und Aktionsartbildung beim polnischen Zeitworte, Lund 1908, rec. Jan Łoś, Rocznik Slawistyczny, tom III, str. 139.

- Agrell, Sigurd: Przedrostki postaciowe czasowników polskich, *Materyały i Prace Komisji Językowej Akademii Umiejętności w Krakowie*, tom VIII, str. VIII + 1-112 i 113-619 «Słownik głównych czasowników z przedrostkami postaciowymi», Kraków 1918.
- Boehme, Erich: *Die actiones der verba simplicia in den altbulgarischen Sprachdenkmälern*, Lipsk 1904.
- Belić, A: *Zur slavischen Aktionsart*. Streitberg-Festgabe, Lipsk 1924.
- Doroszewski, Witold: O znaczeniu dokonanym osnów czasownikowych (słownych) w języku polskim, *Prace Filologiczne*, tom X, str. 192-309, r. 1926. (str. 298 – Koschmieder zwracanie na to uwagę)
- Gaertner, Henryk: *Gramatyka współczesnego języka polskiego*, Część II, str. 176-187, Lwów 1933.
- Herbig: *Aktionsart und Zeitstufe*.
- Karcevski, S.: *Système du verbe russe*, Prague 1927.
- Koschmieder, Erwin: *Zeitbezug und Sprache, Ein Beitrag zur Aspekt- und Tempusfrage*, (*Wissenschaftliche Grundfragen* (herausgegeben von R. Höningwald), Heft XI), str. VI + 86, Leipzig und Berlin 1929. Streszcz. RS X. (Cf. *Rocznik Slawistyczny*, t. XI, r. 1933; Rec.: Meillet. *Revue des études slaves*, tom 10 (1930), str. 93; Rec.: *Indogermanische Forschungen*, 48 (1930), str. 89-95).
- Koschmieder, Erwin: *Czem jest aspekt? Sprawozdania z posiedzeń Polskiej Akademii Umiejętności XXXIV*, str. 112, 1929. Streszcz. RS X.
- [Koschmieder, Erwin]: *Studien zum slavischen Verbalaspekt*, *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung* LV str. 280-304, LVI str. 79), Göttingen, 1928. Streszcz. RS X. (Biblioteka Uniwer. Lwow. II 66288 (Perjud.)).
- [Koschmieder, Erwin]: *Zum Wesen des Aspekts*, *Bulletin Internat de l'Académie Polonaise des Sciences et des Lettres, Chasse de Philologie*, Kraków 1930.
- [Koschmieder, Erwin]: *Durchkreuzungen von Aspekt- und Tempussystem im Präsens*, *Zeitschrift für slavische Philologie*, tom VII, str. 341-58, Lipsk 1930 (Cf. *Rocznik Slawistyczny*, tom XI, 1933, str. 42).

- Kuryłowicz, Jerzy: Czas i aspekt w językach indoeuropejskich (St Lw) Sprawozdania Towarzystwa Naukowego we Lwowie, tom VII, 1927.
- [Kuryłowicz, Jerzy]: Pochodzenie słowiańskich aspektów czasownikowych, Sprawozdania Towarzystwa Naukowego we Lwowie, tom IX (?), nr. 2, str. 70-74, 1929. Streszcz RS X.
- [Kuryłowicz, Jerzy]: Pochodzenie (powstanie) ? słowiańskich aspektów czasownikowych, Praha 1929. ?
- [Kuryłowicz, Jerzy]: La genèse d'aspects verbaux slaves, Prace Filologiczne, tom XIV, str. 644- , 1929.
- Łoś, Jan: Składnia, Gramatyka zbiorowa Polskiej Akademji Umiejętności, str. 322-351, 1923.
- [Łoś, Jan]: Gramatyka polska, część II: Słowotwórstwo, str. 165-173, Lwów-Warszawa, 1925.
- [Łoś, Jan]: Nowe prace o postaciach czasowników, Rocznik Sławistyczny, tom III,
- Mazon, A: Morphologie des aspects du verbe russe, Paris 1908 (Bibliothèque de l'École des Hautes Études, sect. hist. et phil. fascic.). Rec.: Jan Łoś, RS III, str. 139).
- [Mazon, A]: Emploi des aspects du verbe russe, Paris 1914.
- Meillet: Des aspects perfectif et imperfectif dans la traduction del Evangile en vieux slave,
- Pniewski W.: Spóźnić się – spaźniać się, Przyczynek do zagadnienia częstotliwości w języku polskim, Sprawozdanie dyr. gimn. pol. w Gdańsku, str. 1925. Rec.: Ułaszyn Henryk, Język Polski X.
- Recha: Zur Frage über den Ursprung der perfectivirenden Function der Verbalpräfixe,
- Stiebitz, Ferd: Vid a způsob slovesného děje, Listy Filologické, tom LV (55), str. 1-14, 1928.
- Szober, Stanisław: Gramatyka języka polskiego, wyd. II, str. 147-155, Lwów 1923.
- Frávnicek, František: Studie o českem vidu slovesném, Rozpravy České Akademie Věd a Umění, třída III, číslo 53, str. , Praha 1923.
- Uljanow, : Znaczenja głagolnych osnow w litowsko-słowiańskom językě, cz. 11. (?)

- Fortunatow: Kriticzeskij razbor soczinenja pr. Uljanowa
- Wijk, N. van: Sur l'origine des aspects du verbe slave, Revue des études slaves, 9. Streszcz. RS X.

Literatura

- Agrell, Sigurd: Aspektänderung und Aktionsartbildung beim polnischen Zeitworte, str. 127, Lund 1908, rec. J. Łoś, Rocznik Slawistyczny III, str. 139.
- [Agrell, Sigurd]: Przedrostki postaciowe czasowników polskich, Materiały i Prace Komisji Językowej Akademii Umiejętności w Krakowie, tom VIII str. 1-112 i słownik czasowników str. 113-619, 1918.
- Belić, A. Zur slavischen Aktionsart, Streitberg-Festgabe, Lipsk 1924.
- Doroszewski, Witold: O znaczeniu dokonanym osnów czasownikowych (słownych) w języku polskim, Prace Filologiczne tom X, str. 192-309, 1926.
- Karcevski, S. Système du verbe russe, Prague 1927.
- Koschmieder, Erwin: Zeitbezug und Sprache, Ein Beitrag zur Aspekt- und Tempusfrage, str. 86, Leipzig und Berlin 1929.
- [Koschmieder, Erwin]: Czem jest aspekt? Sprawozdania z posiedzeń Polskiej Akademii Umiejętności, tom XXXIV, str. 112, 1929.
- [Koschmieder, Erwin]: Studien zum slavischen Verbalaspekt, Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung LV 280, LVI 79, Göttingen.
- [Koschmieder, Erwin]: Zum Wesen des Aspekts, Bulletin Internat de l'Académie Polonaise des Sciences et des Lettres, Chasse de Philologie, 1930.
- [Koschmieder, Erwin]: Durchkreuzungen von Aspekt- und Tempusystem im Präsens, Zeitschrift für slavische Philologie, tom VII str. 341, 1930.
- Kuryłowicz, Jerzy: Czas i aspekt w językach indoeuropejskich, Sprawozdania Towarzystwa Naukowego we Lwowie, t. VII, 1927.

- Kuryłowicz, Jerzy: Pochodzenie słowiańskich aspektów czasownikowych, Sprawozdania Towarzystwa Naukowego we Lwowie, t. IX, str. 70-74, 1929.
- Kuryłowicz, Jerzy: La genèse d'aspects verbaux slaves, Prace Filologiczne, tom XIV, str. 644 , 1929.
- Łoś, Jan: Składnia, Gramatyka języka polskiego, Pol. Akad. Um. str. 322-351, 1923.
- [Łoś, Jan]: Gramatyka polska, część II, str. 165-173, 1925.
- [Łoś, Jan]: Krótka gramatyka historyczna języka polskiego, str. 229-230, 1927.
- [Łoś, Jan]: Nowe prace o postaciach czasowników, Rocznik Sławistyczny, t. III, str. 139.
- Mazon, A.: Morphologie des aspects du verbe russe, Paris 1908.
- Mazon, A.: Emploi des aspects du verbe russe, Paris 1914.
- Pniewski W.: Spóźnić się – spaźniać się, Przyczynek do zagadnienia częstotliwości w języku polskim, Sprawozdanie dyr. gimn. pol. w Gdańsku, str. 1925, rec. Ułaszyn H. Język Polski, t. X.
- Stiebitz, Ferd: Vid a způsob slovesného děje, Listy Filologické, tom 55, str. 1-14, Praha 1928.
- Szober, Stan.: Gramatyka języka polskiego, wyd. II, str. 147-155, 1923.
- Frávníček, František: Studie o českém vidu slovesném, Rozpravy České Akademie Věd a Umění, třída III, číslo 53, Praha 1923.
- Wijk, N. van: Sur l'origine des aspects du verbe slave, Revue des études slaves, t. IX.

ANALIZA

Analiza jest to systematyczne skierowywanie uwagi na coraz inne strony badanego zjawiska. Dzieło literackie jest zespołem pewnych przedstawień. Wydobyć z dzieła ośrodki i ustalenie wzajemnego ich stosunku jest pierwszym zadaniem analizy. Drugim jest sprowadzenie utworu do motywów i zbadanie zindywidualizowania ich przez autora (sposoby, którymi autor czyni z motywu coś odrębnego). Trzecią kwestją jest zdanie sobie sprawy z całości wewnątrz dzieła (podział mechaniczny utworu, zgodność jego z organicznym, charakterystyka postaci, dwa stanowiska badacza, metoda charakterystyki bezpośrednia i pośrednia, modyfikacje charakterystyki bezpośredniej, tło topograficzne i historyczne, poszczególne obrazy, ideologia utworu, czy całość istniała w świadomości twórcy, czy badacz ją konstruuje). Czwartą dziedziną jest sprowadzanie dzieła do czynników jednorodnych, do pierwiastków (idziemy torem psychologicznej klasyfikacji przedstawień, wrażenia (właściwie wyobrażenia dzieł może podawać w formie pierwotnej tylko wrażenia akustyczne) wzrokowe, słuchowe, dotykowe, mięśniowo-ruchowe (nowsza lit.), węchu i smaku, pojęcia abstrakcyjne, ich terminy, sądy (konwencjonalna treść lub wynik pracy twórczej) i rozumowanie, uczucia przyjemne i nieprzyjemne, reakcja uczuciowa normalna lub nienormalna, objawy woli, czy czyny są nimi poprzedzane; kombinowanie pierwiastków z punktu widzenia sztuki, tragizm i komizm, elementy malarskie, elementy liryczne, epiczne, dydaktyczne).

Piątą dziedziną analizy jest badanie kompozycji. Kompozycja jest to świadome i celowe dobranie i ustosunkowanie wszelkich składników dzieła. Autor pewne rzeczy wprowadza do dzieła, inne przemilcza, pewne składniki uwydatnia, drugie usuwa na plan dalszy, kompozycja jednoplanowa, dwu- i wieloplanowa. Wzajemny stosunek poszczególnych części dzieła. Jeżeli każdy

ustęp łączy się organicznie z poprzed. i następ. to jest spoistość. Kompozycja spoista i luźna. Przechodzenie od jednej do drugiej. Stosunek spoistości przeplatanej (najnaturalniejszy). Ustępy luźne w obrębie kompozycji spoistej o charakterze epickim i dramatycznym nazywany epizodami, o charakterze nieep. i niedram. dygresjami. Stosunek ważność i miejsce. Początek i koniec. 2 odmiany początku. Pod względem orientacji i postawy psychicznej odpowiada całości dzieła lub nie (mylna). Czy zaczyna od zdarzeń najwcześniejszych, czy wprowadza in medias res (nie od najwczes.), czy rozpoczyna od momentu końcowego(wych). Sposób poinformowania o antecedencjach. Dwa typy końca. Zaspokajają całkowicie ciekawość czytelnika lub nie. Stosunek uczuciowy i stylowy początku i końca do całości, zgodność lub nie. Jeżeli mają charakter kompozycyjnie odrębny naz. je wstępem i zakończeniem. Jeżeli wstęp uderza w wysoki ton, to naz. prologiem. Gdzie zakończenie przeciwstawia się tam jest epilog. Momenty, od których zależy kilka momentów dalszych, naz. zwrotnymi. Moment zwrotny wiodący ku katastrofie naz. przełomowy.

Miejsce, w którym napięcie emocjonalne dochodzi do wyższego stopnia naz. punktem kulminacyjnym. Szóstą dziedziną analizy jest badanie środków wyrazowych. Lężą one w dziedzinie języka. Jednostką dla nas jest zdanie. Zdania krótkie, czy długie? Uczłonkowanie zdań. Parataksa jest to zestawienie zdań współrzędnych, hipotaksa wprowadzenie zdań podrzędnych. Do jakiego zdania autor ma sympatię? Słówka, określające stosunek zdań. Sposób łączenia zdań (rozmaitość lub nie). Słownictwo (jego bogactwo). Kategoria materiału słownego. Określony terytorjalnie i pod względem kulturalno-społecznym. Sztuczność, różnica od potocznego. Odświeżanie, bogacenie języka literackiego 1) przełamywać panowanie terytorjalne (prowincjonalizmy, gwarowe elementy) 2) sięganie do języka warstw niepanujących (ludowy język) 3) do j. innych epok (archaizmy) 4) do języka technicznego, zawodowego 5) przez własną twórczość pisarza (neologizmy). Sympatie wyrazowe (nałogi słowne), pociąg do wyrazów o pewnej budowie. Stosunek grup wyrazowych. Formy ich

zespalań. Rytm. Nie można ograniczyć się do kontrastu zgłosek akcentowanych i nieakcent. Akcent spoczywający na całym wyrazie. Środki zespalań polegające na podobieństwie brzmień (3). Aliteracja t.j. podobieństwo początków słów. Rym. Jakie słowa są w rymie? Czy można je opuścić? Asonanse. Mylnie określa się jako rymy nieczyste. Czy słowa te rzadko się razem pojawiają? Ostatnią dziedziną analizy jest sprowadzenie dzieła do pewnych dążeń. Zasadniczym dążeniem twórcy jest stworzenie dzieła. Ma koncepcję dzieła, które odpowiada jego ideałowi. Czy w zakresie analizy można...? Autor ma szereg innych dążeń, osobistych i pozaosobistych; chęć ulżenia sobie. Dążenia nieuświadomione; zależne od atmosfery zbiorowości). Inne schematy analizy.

Stawiamy szereg pytań, których wymaga twórczość poetycka wogóle, rodzaj, epoka, ewentualnie autor. To pozwala odkryć cechy negatywne, określić [нерозб. – *Уноп.*]. Schemat ze Sucharskiego. Stylistyka to nauka o języku zorganizowanym, zindywidualizowanym, traktowanym jako wyraz. Styl to język zorganiz. zindywidu. pełniący funkcje wyrazu (Słowa służą do oznaczania i do wyrażania).

BUDOWA «MAZEPY» SŁOWACKIEGO

Antonicz Bogdan

Już w podtytule mamy wyraźnie zaznaczoną formę techniczną utworu, a mianowicie, że jest nią tak bardzo rozpowszechniona, uświęcona wieloletnią tradycją forma dramatu pięcioaktowego. Zgóry narzucała więc ona rozbitcie, podział treści na pięć części. Zewnętrznie rzecz biorąc podział szczegółowszy można przeprowadzić ze względu na dekorację. W akcie I, II i IV mamy po jednej zmianie dekoracji, akty II i V nie przenoszą miejsca akcji. Można więc wyróżnić w tym dramacie 8 odsłon. Podział ten ma mniejsze znaczenie, gdyż naogół poszczególne odsłony nie zostały skomponowane jako zaokrąglone, silnie wyodrębniające się całości treściowe, a do tego są nadzwyczaj zróżniczkowane i co do roli w całym utworze i co do rozmiarów. Gdy całe akty II i IV stanowią zarazem osobne odsłony, to np. pierwsza odsłona aktu III ma zaledwie niespełna 9 wierszy, ba nawet nie tworzy ważniejszego punktu w rozwoju akcji. Jeszcze bardziej zewnętrzny charakter ma podział aktów na sceny, uzależniony w «Mazepie» od ilości osób w danym momencie występujących. Gdy wchodzi nowa osoba, zaczyna się nowa scena. Wobec tego niektóre sceny nie stanowią same dla siebie odrębnych momentów w rozwoju akcji, a inne na kilka takich momentów się rozpadają.

Na jakieś wielkie, wyraźnie od siebie odgraniczone, autonomiczne pod względem treściowym części naogół nie rozpada się tragedia. Można by ewentualnie podzielić ją na dwie części: na część do szczytu dynamicznego, którym jest scena zamurowania Mazepy i na część po tym momencie. Byłoby więc podział zgodny z tradycyjną poetyką, wyróżniającą w rozwoju akcji jej linję do t. zw. punktu kulminacyjnego i jej gałąź po nim. Możliwy jest jeszcze inny, ze względu na treść może nawet bardziej wyraźniejszy – podział również na dwie części, z których pierwsza sięga mniej więcej do sceny X aktu II, a druga obejmuje resztę utworu. Pierwszą wypełnia głównie

sprawa miłości czy miłostki Mazepy, w drugiej na pierwszy plan wysuwa się tragedia serc Zbigniewa i Amelji. Rozgranicza te dwie części przemiana charakteru i roli Mazepy, inna rzecz czy należyce umotywowana. Lekkomysłny awanturnik i donżuan części pierwszej występuje w drugiej jako szlachetny, niekiedy nawet bohaterski, zdolny do poświęceń przyjaciel nieszczęśliwych kochanków. Sprawa ta należy zresztą już do zagadnienia poetyki tego utworu. Wreszcie niemal we wszystkich studjach o dramacie Słowackiego, począwszy od pierwszej recenzji o nim Karola Libelta w r. 1840 w «Tygodniku Literackim Poznańskim» podaje się podział tego dzieła ze względu na zasadniczy ton, nastrój. Akt I jest komedią, reszta tragedją. Wszystkie te podziały są jednak, jak to zostało uprzednio zaznaczone, dość problematyczne z tego głównego powodu, że akcja «Mazepy» zasadniczo nie postępuje jednolicie się rozwijającą, regularną, tworzącą jakieś wielkie gałęzie linją, lecz przechodzi przez szereg nagłych zwrotów, odchyłeń, zakrętów. Gdyby chciano przedstawić ją graficznie, tworzyłaby linję łamaną o ostrych kątach. Dalszym więc celem pracy będzie rozpatrzenie, o ile te odcinki akcji pokrywają się z podziałem na akty i sceny i jak się ze sobą wiążą.

Pierwsze połączenie relacji przyczynowych z przemianami postaci i przemianą sytuacji mamy dopiero w scenie VI aktu I. Mazepa wyraźnie zwierza się tu publiczności, że zakochał się w wojewodzinie. Trójkąt został więc narysowany. Równocześnie otrzymujemy niepokojące informacje o jakimś nienormalnym stosunku wiedzy macochą a pasierbem. W pięciu dotychczasowych scenach było naszkicowanie sytuacji i tła historycznego, przedstawienie głównych osób utworu kolejno defilujących przed kasztelanową Robronką i wreszcie początek balu. Te pięć pierwszych scen odgrywają zatem rolę ekspozycji, która obejmując niespełną połowę aktu I jest oczywiście nieco za długa. Inne kwestje z nią związane, jak np. że wprowadza postaci, które potem już nigdy nie wystąpią w utworze i są dla akcji najzupełniej obojętne, należą już do kompozycji.

Króciutka scena XII rozpoczyna drugą odsłonę aktu I, a w następnej scenie mamy pierwszy, niespodziewany punkt zwrotny

akcji. Między Mazepę i Amelję wtrąca swoje trzy grosze król i odsuwa na chwilę swego paria od roli czynnej. Pod koniec następującej z kolei, ostatniej w akcie pierwszym sceny szybkie, jeżeli się tak można wyrazić, drgnienie akcji – postanowienie wyjazdu i odsuwający je romantyczno-sentymentalny czyn Mazepy. Ostatni moment zwrotny jest równocześnie zakończeniem aktu I. Akt I dzieli się tedy na trzy części: ekspozycja (pięć pierwszych scen), zawiązanie się węzła romansowego (reszta pierwszej odsłony), przygoda króla (druga odsłona).

Sceny I i II aktu II służą tylko podkreśleniu zazdrości starego męża; scena III – skarga Amelji przed królem i niefortunne zaloty podstarzałego don Juana w koronie – jeszcze nie zmienia sytuacji. Dopiero scena IV zawierająca interwencję wojewody, przynosi nowy zwrot akcji. Mazepa ma wyjechać z listami królewskimi. Następny punkt zwrotny pojawia się w scenie IX, którą stanowi pierwszy pojedynek Zbigniewa z Mazepą i pojednanie się. Tu następuje zasadnicza przemiana roli Mazepy w utworze, o której to przemianie informuje widzów w następnej scenie sam bohater tytułowy aż osobnym monologiem. Trójkąt: wojewoda – wojewodzina – Mazepa zmienia się na trójkąt wojewoda – wojewodzina – Zbigniew. Ostatnia scena aktu II nie wnosi nic nowego. Akt drugi ma więc dwa momenty zwrotne i zawarte między nimi trzy części – pierwsza do sceny czwartej, druga do 9-ej, trzecia do końca.

Króciutka 8-miowierszowa scena I i zarazem odsłona pierwsza aktu III podkreśla znowu zazdrość pana domu. Dwie dalsze sceny – wejście Mazepy do sypialni wojewodziny i pożegnanie Zbigniewa z Amelją są przygotowaniem, uwerturą do najdłuższej w dramacie sceny IV, stanowiącej szczyt dynamiczny utworu. To scena zamurowania Mazepy. Akt III można więc podzielić na dwie części – wypadki bezpośrednio poprzedzające scenę zamurowania i ona sama.

Odsłona pierwsza aktu IV, którą wypełniają trzy sceny więzienne, stanowi jedną całość i przynosi pod sam swój koniec pierwszy po szczycie dynamicznym nowy punkt zwrotny akcji. Amelja ma stanąć przed królem, by mu wyznać

wszystko i ratować Mazepę. Ten moment jest zarazem zakończeniem pierwszej odsłony. W następnej mamy od razu nowy zwrot biegu wypadków – wydobyć Mazepę z alkowy. Zaraz w dalszej kolejności, VII scenie występuje znów moment decydujący, któryby można nazwać drugim, jeśli się tak wolno wyrazić, niższym szczytem dynamicznym – pojedynek Mazepy z Zbigniewem, zakończony śmiercią tego ostatniego. Dwie końcowe sceny aktu IV mają potęgować nastrój i nie zmieniają kierunku akcji. Akt IV zawiera więc trzy części: odsłona pierwsza, więzienna stanowi jedną, odsłona druga dzieli się na dwie – na scenę odgrzebywania i scenę pojedynku z towarzyszącymi im okolicznościami.

Akt ostatni, piąty, najkrótszy ze wszystkich aktów tragedji jest już tylko przygotowaniem do końcowego rozwiązania, obejmującego dwie krótkie ostatnie sceny: ósmą i 13-stowierszową i dziewiątą zaledwie trzywierszową. W akcie tym można wyodrębnić trzy części: pierwsza, którą tworzą dwie początkowe sceny, to wyjazd króla, druga (scena od trzeciej do końca siódmej) to ostatnia rozmowa Mazepy z wojewodą przerwana w środku śmiercią Amelji i wreszcie trzecia, którą stanowi owo rozwiązanie – zemsta na Mazepie i samobójstwo wojewody. Rozwiązanie przypada więc na sam koniec utworu.

O szczycie względnie szczytach dynamicznych i ich rozmieszczeniu była już uprzednio mowa. Dodać jeszcze należy, że owo umieszczenie szczytu dynamicznego w drugiej połowie trzeciego aktu było zgodne z postulatem poetyki tradycyjnej, która w tym miejscu wymagała w pięcioaktowym dramacie t. zw. punktu kulminacyjnego. Ale akt IV, który w myśl jej powinienby był zawierać t. zw. perypetję, a więc przeciąganie, przedłużanie sytuacji przed rozwiązaniem, jak to określano wytechnienie dla widzów, w «Mazepie» przynosi nowe powikłanie akcji, nowe momenty zwrotne, a nawet w swej końcowej części drugorzędny szczyt dynamiczny. Urozmaiciło to i ożywiło nadzwyczaj akt IV ale z drugiej strony osłabiło akt piąty, w którym rozwiązanie po takich dwu momentach silnego napięcia, do tego umieszczone na samym końcu, nie robi tak silnego wrażenia, jakby należało oczekiwać.

Jeszcze kilka słów o zakończeniach aktowych. Tylko w akcie I i V stanowią je momenty zwrotne akcji, ewentualnie rozwiązanie jej. W trzech środkowych aktach zakończenia są bardzo efektowne, celowo obmyślane, choć dla biegu akcji naogół dość obojętne. W akcie II i IV mają one znaczenie niemal symboliczne – owo podanie lilji przez Amelję Zbigniewowi i wydarcie jej przez księdza, symbolizujące nieszczęśliwą i czystą miłość, zaś w akcie IV rzucenie okrwawionej chusty w oczy wojewodziny. W akcie trzecim zaś powolne opuszczanie sceny i końcowe, mogilne słowa wojewody mają utrwalać nastrój grozy.

* * *

Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie
Wydział Humanistyczny
L. 1071

DYPLOM MAGISTRA FILOZOFJI

Pan Bogdan Antonicz
urodzony dnia 5 października 1909 roku w Nowicy pow. Gorlice
odbył przepisane studia w Uniwersytecie Jana Kazimierza we
Lwowie
na Wydziale Humanistycznym
w zakresie filologii polskiej
i zdał następujące egzaminy:

z gramatyki opisowej współczesnej polszczyzny
z wynikiem bardzo dobrym

z gramatyki opisowej języka starocerkiewnosłowiańskiego
z wynikiem bardzo dobrym

z podstawowych wiadomości z historycznej gramatyki
języka polskiego
z wynikiem bardzo dobrym

z historii literatury polskiej naraz z teorią literatury,
poetyką i stylistyką
z wynikiem bardzo dobrym

z historii politycznej, ustrojowej i kulturalnej Polski
z wynikiem bardzo dobrym

z głównych zasad nauk filozoficznych
z wynikiem bardzo dobrym

z języka starocerkiewnosłowiańskiego
z wynikiem bardzo dobrym

z porównawczej gramatyki języków słowiańskich
z wynikiem bardzo dobrym

z gramatyki historycznej języka polskiego i dialektologii
/egzamin ostateczny/
z wynikiem bardzo dobrym

oraz przedstawił z wynikiem bardzo dobrym pracę
magisterską
na temat "Znaczenie czasowników z przyrostkiem -ną"

Wobec tego Rada Wydziału Humanistycznego
Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie
na wniosek Komisji Egzaminacyjnej nadaje
Panu Bogdanowi Antoniczowi stopień

MAGISTRA FILOZOFJI
JAKO DOWÓD ZAKOŃCZENIA STUDJÓW WYŻSZYCH
W ZAKRESIE

filologii polskiej

We Lwowie, dnia 23 maja 1934 r.

REKTOR
(Dr. Jan Czekanowski)

DZIEKAN

PRZEWODNICZĄCY KOMISJI EGZAMINACYJNEJ

[СПИСОК ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ПЕРЕКЛАДІВ]

Poezje polskie

1. Alberti, Kaziemiera: «Pochwała życia i śmierci», Księgarnia św. Wojciecha, Poznań, str. IV+77+3 nl.
2. Arct jr., Michał: «Własny tor», W. M. Arcta, Warszawa, str. 127+1 nl.
3. Birkenmajer, Józef: «Wycieczka», Dom Książki Polskiej, Warszawa 1932, str. 60+4 nl.
4. Braun, Jerzy: «Ziemia i niebo», Hoesick, Warszawa 1930, str. 56+4 nl.
5. Braun, Mieczysław: «Liść dębowy», Hoesick, Warszawa 1929, str. 55+5 nl.
6. Broniewski, Władysław: «Troska i pieśń», Hoesick, Warszawa 1932, str. 61+3 nl.
7. Brzechwa, Jan: «Trzeci krąg», Gebethner i Wolff, Warszawa 1932, str. 167+9 nl.
8. Bujnicki, Teodor: «Po omacku», Wilno 1933, str. 31+1 ln.
9. Czechowicz, Józef: «Dzień jak co dzień», Hoesick, Warszawa 1930, str. 54+2 nl.
10. [Czechowicz, Józef]: «Ballada z tamtej strony», Droga, Warszawa 1932, str. 50+2 nl.
11. Czeręśniewski, Wawrzyniec: «Odkrywanie tajemnic», Literacki Instytut Wydawniczy, Warszawa 1931, str. 121+7 nl.
12. [Czeręśniewski, Wawrzyniec]: «Przemiany», nakładem autora, Warszawa 1932, str. 105+7 nl.
13. Czerkawska, M. «Zielony cień». Krakowska Spółka Wydawnicza, Kraków 1928, str. 62+2 nl.
14. Czernik, Stanisław, «O polskim płocie», Dom Książki Polskiej, Warszawa 1933, str. 24.

15. Czuchnowski, Marjan: «Reporter róż», Wydawnictwo Literacko-Naukowe, Kraków 1932, str. 28.
16. Czyżewski, Tytus: «Noc – dzień», Geb. i Wolff, Kraków 1922, str. II+41+1 nl.
17. Dan, Bolesław: «Pieśń nad pieśniami króla Salomona», Monsalwat, Lwów 1922, str. 54+2 nl.
18. [Dan, Bolesław]: «Wiosna zadżumionych», Wszechświat, Lwów 1924, str. 56.
19. Dobrowolski, Stanisław Ryszard: «Autoportret», Kwadryga, Wilno 1932, str. 48.
20. Dresdner, Karol: «Heine i nieznajoma», Połomiecki, Lwów 1928, str. 45+3 nl.
21. Dytel, Zdzisław: «Jak we śnie», Geb. i Wolff, Warszawa, str. 52.
22. Ejsmond, Julian: «Bajki», nakładem autora, Warszawa 1927, str. 127+1 nl.
23. Feldhorn, Juljusz: «Domy», Geb. i Wolff, Kraków 1922 (?), str. 61+3 nl.
24. Gałuszka, Józef Aleksander: «Cienie orłów», Geb. i Wolff, Kraków 1932, str. 64.
25. Grot, Juljusz: «W przededniu», Hoesick, Warszawa 1933, str. 64.
26. Helsztyński, Stanisław: «Mnich opactwa lublińskiego», Kawaler, Szamotuły 1932, str. 45+3 nl.
27. Iwaszkiewicz, Jarosław: «Księga dnia i księga nocy», Hoesick, Warszawa 1929, str. 144+6 nl.
28. [Iwaszkiewicz, Jarosław]: «Powrót do Europy», Hoesick, Warszawa 1931, str. 107+5 nl.
29. Jankowski, Jerzy: «Tram w poprzek ulicy», Futuryzm Polski, Warszawa 1920, str. 64.
30. Januszewska, H.: «Exodus (księga wyjścia)», Bluszcz, Warszawa 1933, str. 50 (dwa egzemplarze).
31. Karpiński, Światopełk: «Ludzie wśród ludzi», K. Neumiller, Łódź 1932, str. 72+4 nl.
32. Karski, Zygmunt: «Musujący poranek», Ignis, Warszawa 1922, str. 57+3 nl.

33. Kasprowicz, Jan: «Księga miłości», Biblioteka Polska, Warszawa 1922, str. IV+274+57+2 nl.
34. Kołoniecki, Roman: «Kosodrzewina», Nasza Biblioteka, Warszawa 1930, str. 37+3 nl.
35. [Kołoniecki, Roman]: «Krystal młodoci», Droga, Warszawa 1932, str. 168+8 nl.
36. Konopka, Feliks: «Słowa w ciemności», Krakowska Spółka Wydawnicza, Kraków 1929, str. VIII+55+5 nl.
37. Kozikowski, Edward: «W towarzystwie wierzby», Św. Wojciech, Poznań, str. 42+6 nl.
38. Kruszewska, Felicja: «Twarzą na zachód», Instytut Literacki, Warszawa 1932, str. 68.
39. Lechoń, Jan: «Karmazynowy poemat», Mortkowicz, Warszawa 1930 (wyd. III), str. 30+6 nl.
40. [Lechoń, Jan]: «Srebrne i czarne», Mortkowicz, Warszawa 1928, str. 28+12 nl.
41. Lemański, Jan: «W kraju słońca», Wende, Warszawa, str. 63+1 nl.
42. Leśmian, Bolesław: «Sad rozstajny», Mortkowicz, Warszawa 1912, str. IV+187+5 nl.
43. Liebert, Jerzy: «Kołysanka jodłowa», Mortkowicz, Warszawa 1932, str. IV+64.
44. Ligocka, Olimpija: «Wieczór przed zmartwychwstaniem», Św. Wojciech, Poznań 1928, str. IV+71+5 nl.
45. Makuszyński, Kornel: «Wiersze zebrane», Hoesick, Warszawa 1931, str. 336.
46. Małaczewski, Eugenjusz: «Pod lazurową strzechą», Biblioteka Polska, Warszawa 1922, str. 109+3 nl.
47. Mączka, Józef: «Starym szlakiem» (wyd. III), Główna Księgarnia Wojskowa, Warszawa 1933, str. 16+143+1 nl.
48. Miłosz, Czesław: «Poemat o czasie zastygłym», Koło Polonistów, Wilno 1933, str. 24.
49. Młodożeniec, Stanisław: «Kwadraty», Zamojskie Koło Miłośników Książki, Zamość 1925, str. 32.
50. [Młodożeniec, Stanisław]: «Niedziela», Europa, Warszawa 1930, str. 32.

51. Morstinówna, Marja: «Błyski latarni», Krakowska Spółka Wydawnicza, Kraków 1922, str. IV+108+4 nl.
52. Mortkowiczówna, Hanna: «Niepotrzebne serce», Mortkowicz, Warszawa 1930, str. IV+46+6 nl.
53. Napierski, Stefan: «Obrazy z podróży», Dom Książki Polskiej, Warszawa 1933, str. 84+4 nl.
54. Niedziałkowska-Dobaczewska, Wanda: «Na chwałę słońca», Wielkopolska Księgarnia Nakładowa, Poznań 1920, str. 115+1 nl.
55. Norwid, Cyprian: «Poezje wybrane» (uł. Miriam), Mortkowicz, Warszawa 1933, str. VIII+646+2 nl.
56. Oppman, Artur (Or-Ot): «Pieśń o rynku i zaułkach», Mortkowicz, Warszawa 1932, str. IV+38+6 nl.
57. Pawlikowska, Marja: «Dancing (karnet balowy)», Hoesick, Warszawa 1927, str. 41+7 nl.
58. Peiper, Tadeusz: «Na przykład», poemat, Zwrotnica, Kraków 1931, str. 36+4 nl.
59. Piechal, Marjan: «Elegje całopalne», Instytut Literacki, Warszawa 1931, str. 59+5 nl.
60. [Piechal, Marjan]: «Garść popiołu», poemat, Instytut Literacki, Warszawa 1932, str. 29+3 nl.
61. Podhorski-Okolew, L.: «Droga do Emaus», Ignis, Warszawa 1923, str. 24+2 nl.
62. Pomer, Stefan: «Elegje podolskie», Hoesick, Warszawa 1931, str. 58+6 nl.
63. Przyboś, Juljan: «Oburącz», Zwrotnica, Kraków 1926, str. I+14+1 nl.
64. [Przyboś, Juljan]: «Wgłąb las», Biblioteka «a.r.», Cieczyn 1932, str. 48.
65. Przysiecki, Feliks: «Śpiew w ciemnościach», Ignis, Warszawa 1921, str. 52.
66. Reutt-Wilkowska, Zofja: «Zamek Swarżycza», poemat, Instytut Literacki, Warszawa 1933, str. 92.
67. Rydzewska, Nina: «Miasto», Hoesick, Warszawa 1929, str. 54+2 nl.
68. Słobodnik, Włodzimierz: «Spacer nad Wisłą», Kwadryga, Warszawa 1931, str. 62+2 nl.

69. Słonczyńska, Anna: «Barwy i dźwięki», św. Wojciech, Poznań 1930, str. VI+104+2 nl.
70. Słonimski, Anton: «Droga na wschód», Ignis, Warszawa 1924, str. 34+2 nl.
71. [Słonimski, Anton]: «Wiersze zebrane», Hoesick, Warszawa 1929, str. 372+4 nl.
72. Słoński, Edward: «Ta, co nie zginęła...» (wyd. V), Ignis, Warszawa, str. 202+ nl.
73. Sowiński, Kazimierz: «Gwiazdy na strychu», Nasza Biblioteka, Warszawa 1930, str. 37+3 nl.
74. Staff, Leopold: «Sny o potędze», Wielka Biblioteka nr. 75, Warszawa, str. 89+1 nl.
75. [Staff, Leopold]: «Oczy otchłani», Mortkowicz, Warszawa 1919, str. 57+7 nl.
76. [Staff, Leopold]: «Ścieżki polne», Mortkowicz, Warszawa 1919, str. 154.
77. [Staff, Leopold]: «Ucho igielne» (wyd. IV), Mortkowicz, Warszawa 1931, str. IV+106+16 nl.
78. [Staff, Leopold]: «Wysokie drzewa», Mortkowicz, Warszawa 1932, str. IV+121+3 nl.
79. Staff, Ludwik Marja: «Zgrzebna kantyczka», Biblioteka Polska, Warszawa, str. 99+1 nl.
80. Stec, Eugenjusz Stanisław: «Święci przydrożni», Geb. i Wolff, Kraków 1929, str. 53+3 nl.
81. Stern, Anatol: «Bieg do bieguna», Hoesick, Warszawa 1927, str. 106+2 nl.
82. Świeżawski, Ludwik: «Wozy jadące», Biblioteka «Gazety Literackiej», Kraków 1933, str. 37+3 nl.
83. Świnarski, Artur Marja: «Błękitna godzina», J. Dippel, Poznań 1931, str. 63+1 nl.
84. Timofiejew, Grzegorz: «Nie ma mnie w domu», Biblioteka «Meteora», Warszawa 1930, str. 40.
85. Tuwim, Juljan: «Wiersze zebrane», Hoesick, Warszawa 1928, str. 379+7 nl.
86. [Tuwim, Juljan]: «Rzecz czarnoleska», Mortkowicz, Warszawa 1929, s.: IV+132+8 nl.

87. [Tuwim, Julian]: «Bibljja cygańska», Mortkowicz, Warszawa 1933, str. IV+103+5.
88. Wierzyński, Kazimierz: «Pamiętnik miłości», Ignis, Warszawa, str. 56+2 nl.
89. [Wierzyński, Kazimierz]: «Laur olimpijski» (wyd. III), Mortkowicz, Warszawa 1928, str. IV+25+7.
90. [Wierzyński, Kazimierz]: «Utwory zebrane», Hoesick, Warszawa 1929, str. 322+6 nl.
91. [Wierzyński, Kazimierz]: «Rozmowa z puszcza», Mortkowicz, Warszawa 1929, str. IV+43+13 nl.
92. [Wierzyński, Kazimierz]: «Utwory zebrane» (wyd. II powiększone), J. Przeworski, Warszawa 1933, str. 409+7 nl.
93. [Wierzyński, Kazimierz]: «Gorzki urodzaj», Mortkowicz, Warszawa 1933, str. 120.
94. Wittlin, Józef: «Hymny» (wyd. III), Mortkowicz, Warszawa 1929, str. IV+95+5 nl.
95. Wojtaszewski, Mieczysław: «Słowa miłości», Antena Literacka, Kraków 1929, str. 24.
96. Wygodzki, Stanisław: «Chleb powszedni», Geb. i Wolff, Kraków 1934, str. 60+4 nl.
97. Wyszomirski, Jerzy: «Całopalenie», Ludwik Chomiński, Wilno 1923, str. 80+4 nl.
98. Zagórski, Jerzy: «Ostrze mostu», Koło Polonistów, Wilno 1933, str. 30+2 nl.
99. Zahradnik, Jan: «Ludziom smutnym», Ateneum, Lwów 1925, str. 96+4 nl.
100. Zegadłowicz, Emil: «Dom jałowcowy», Hoesick, Warszawa 1927 (grudzień 1926), str. 338+6 nl.

Publikacje zbiorowe poezji

1. Almanach «Heljonu», nakładem Koła Art.-Lit. «Heljon», Kraków 1926, str. 32.
2. Antologia poezji społecznej 1924-1933, Koło Polonistów Uniw. S. B., Wilno 1933, str. 53+3 nl.

3. Brzask epoki (w walce o nową sztukę), tom I 1917-1919, Zdrój, Poznań 1920, str. 259+5 nl.
4. Kongres (almanach poetycki), Geb. i Wolff, Kraków 1925, str. 31+1 nl.

Przekłady poezyj

1. Baudelaire, Charles: «Kwiaty grzechu», przeł. Czesław Kozłowski, Mortkowicz, Warszawa 1920, str. 275+5 nl.
2. Błok, Aleksander: «Dwunastu», poemat, przeł. Karol Winawer, Książka, Warszawa 1921, str. IV+12.
3. Bocheński, Tadeusz: «Gościńce», przekłady (Homer, Horedja, Hille, Owidjusz), Kotlarski, Lublin 1925, str. 63+1 nl.
4. Bunikiewicz, Witold: «Współczesna liryka czeska w przekładach», Mazowiecka Spółka Wydawnicza, Warszawa-Płock 1924, str. X+131+3 nl.
5. Czerny, Anna Ludwika: «Antologja nowej liryki francuskiej», Zakład Nar. im. Ossolińskich, Lwów 1925, str. XII+143+4 nl.
6. Goethe, Jan Wolfgang: «Elegje rzymskie», przeł. Leopold Staff, Biblioteka Polska, Warszawa 1924, str. 37+1 nl.
7. Hirschhorn, J.: «Antologja poezji żydowskiej», Lewin-Epstein, Warszawa 1921, str. 263+5 nl.
8. Karyłowski, ks. Tadeusz T. J.: «Hymny kościelne», Wyd. Księży Jezuitów, Kraków 1932, str. 334+2 nl.
9. Koppens, Leon: «Melodje dalekiego Wschodu», (poezje chińskie i japońskie), Gemma, Wiedeń 1922, str. 108+12 nl.
10. Kwiatkowski, Remigjusz: «Liście bambusu», poezje chińskie, Ignis, Warszawa 1922, str. 90+2 nl.
11. [Kwiatkowski, Remigjusz]: «Chryzopras ci szczęście wróży...» (wróždy perskie), Polska Zjednoczona, Warszawa, str. 55+1 nl.
12. [Kwiatkowski, Remigjusz]: «Choć była kratsza noc, niż sen...» (poezje japońskie), Polska Zjednoczona, Warszawa, str. 109+3 nl.

13. [Kwiatkowski, Remigjusz]: «Nie zaglądał za parawan...» (rady wschodnie), Polska Zjednoczona, Warszawa, str. 90+6 nl.
14. [Kwiatkowski, Remigjusz]: «A żółty żółtej niech sobie szuka» (sagi koreańskie), Polska Zjednoczona, Warszawa, str. 62+ nl.
15. Lange, A.: «Sintaisi-sho» (poeci nowo-japońscy), M. Arct, «Książki dla wszystkich» nr. 345, Warszawa 1908, str. 69+3 nl.
16. Łopalewski, Tadeusz: «Dawne wiersze ruskie», Ludwik Chomiński, Wilno 1933, str. 141+3 nl.
17. Miriam: «U poetów (przekłady z poezji francuskiej, belgijskiej i włoskiej XIX-ego wieku)», Mortkowicz, Warszawa 1921, str. VIII+334+2 nl.
18. Napierski, Stefan: «Od Baudelaire'a do nadrealistów», Geb. i Wolff, Warszawa 1933, str. 406+2 nl.
19. Nietzsche, Fryderyk: «Dytyramby dionizyjskie», przeł. Stanisław Wyrzykowski, Mortkowicz, Warszawa 1907 (?), str. VIII+36+4 nl.
20. Rilke, Rainer Maria: «Elegje duinezyjskie», przeł. Stefan Napierski, Hoesick, Warszawa 1930, str. 40+2 nl.
21. Rimbaud, Jan Artur: «Poezje», Ignis, Warszawa 1921, str. 69+3 nl.
22. Shakespeare, William: «Sonety», przeł. Jan Kasprowicz, Biblioteka Polska, Warszawa 1922, str. 82.
23. Staff, Leopold: «Lirycy francuscy (wybór poezyj od XII do XX wieku)», Biblioteka Polska, Warszawa 1924, str. IV+666.
24. Villon, Franciszek: «Wielki testament», przeł. Tadeusz Żeleński (Boy), Biblioteka Boya, t. 21, Geb. i Wolff, Kraków 1917, str. 34+129+1 nl.
25. Whitman, Walt: «Trzy poematy», przeł. Stanisław de Vincenz, Ignis, Warszawa 1921, str. 59+1 nl.
26. Zegadłowicz, Emil: «Zegar słoneczny w chińskim ogrodzie» (poezje chińskie), św. Wojciech, Poznań 1928, str. IV+78+2 nl.

Dramat

1. Grubiński, Wacław: «Lenin», komedja, Wende, Warszawa, str. 80.
2. Peiper, Tadeusz: «Szósta! szósta!», utwór teatralny, Zwrotnia, Kraków 1925, str. 45+3 nl.
3. Shaw, Bernard: «Święta Joanna», przeł. Florjan Sobieniowski, W. Czarski, Warszawa 1925, str. 56+147+1 nl.
4. Staff, Leopold: «Skarb» (wyd. III), Biblioteka Polska, Warszawa 1921, str. 192+2 nl.
5. [Staff, Leopold]: «Igrzysko» (wyd. nowe), Biblioteka Polska, Warszawa 1922, str. 168+2 nl.
6. [Staff, Leopold]: «Wawrzyny», Biblioteka Polska, Warszawa, str. 112.
7. Zorrilla, José: «Don Juan Tenorio», przeł. Stanisław Miłszewski, Geb. i Wolff, Warszawa 1925, str. 191+1 nl.

Proza

1. Gide, Andrzej: «Prometeusz źle spętany», przeł. Miriam, H. Altenberg, Lwów, str. 108+4 nl.
2. Iwaszkiewicz, Jarosław: «Legendy i Demeter», Ignis, Warszawa 1921, str. 120.
3. Papini, Jan: «Pamiętniki pana Boga», przeł. Wincenty Rzymowski, T-wo Wydawnicze w Warszawie, Warszawa 1921, str. 69+3 nl.

Eseje

1. Słonimski, Antoni: «O dzieciach, warjatach i grafomanach», Biblioteka Groszowa, Warszawa 1927, str. 156+4 nl.
2. [Słonimski, Antoni]: «Mętne łąby», Biblioteka Groszowa, Warszawa 1928, str. 206+2 nl.

Поезії

1. Береза, Олена: «Материнська пісня», Союзна Друкарня, Станіславів 1932, ст. 64.
2. Гординський, Святослав: «Барви і лінії», Ізмарагд, Львів 1933, ст. 68.
3. Довгаль Т.: «Змагання», накладом автора, Коломия 1933, ст. 31+1п.
4. Карманський П.: «Al fresco», Українська Книжка, Львів, ст. 53+3н.
5. Кедро, Ростислав: «Сонети», Вогні, Львів 1931, ст. 56.
6. Кравців, Богдан: «Сонети і строфи», накладом Богдана Дороцького, Львів 1933, ст. 40. (дедик.)
7. Кравченко Уляна: «Шелести нам, барвіночку», Загальна Книгозбірня ч. 29, Коломия 1932, ст. 68.
8. Кримський А.: «Пальмове гилля», Укр.-Руська Видавнича Спілка, Львів 1901, ст. VIII+152.
9. Лімниченко Василь: «Дзвонять дзвони», Бібліотека Логос ч.9, Львів 1933, ст. 44.
10. «Літаври» - літературна одноднівка, Львів червень 1929, ст. 16.
11. Лукіянович, Нарциз: «Князь Олег Віщий» поема, Ізмарагд, Львів 1934, ст. 31+1п.
12. Мазепа, гетьман Іван: «Твори», ред. Е. Ю. Пеленський, Дажбог ч. 3, Львів 1932, ст. 32.
13. Маланюк, Євген: «Земля й залізо», Тризуб, Париж 1930, ст. 64.
14. Павлюк, Антін: лірика «Coloured plates», ст. 64 (літограф).
15. Рильський, Максим: «Під осінніми зорями» (вид. II), Державне Вид-во України, Київ 1926, ст. 104.
16. [Рильський Максим]: «Тринадцята весна», Державне Видавництво України, Київ 1926, ст. IV+69+3нч.
17. Самійленко, Володимир: «Україні», Укр.-Руська Видавнича Спілка, Львів 1906, ст. VIII+131+5 нч.
18. Слісаренко, Олекса: «Байда», Державне Видавництво України, Харків 1928, ст. 147+1п.

19. Тичина, Павло: «Золотий гомін», Новітня Бібліотека ч. 42, Львів 1922, ст. 104.
20. Топаз, Олесь: «Земля і сонце», Прага 1931, ст. 48 (літограф).
21. Чарнецький, Степан: «Сумні ідем...», Новітня Бібліотека ч. 34, В-во «Шляхи», Львів 1920, ст. IV+64.
22. Юркевич, Володимир, «Дністрові хвилі», Перемишль 1933, ст. 16.

Проза

1. Журба, Галина: «Зорі світ заповідають...», накладом Івана Тиктора, Українська Бібліотека ч. 10, Львів 1933, ст. 128.
2. Кобець, О. «Над безоднею», частина I: «Напередодні», ст. 112, частина II: «Земля дрижить», ст. 100, Вид-во «Родина», Львів 1933.
3. Кравченко, Уляна: «Мої цвіти» (нарис), Загальна Книгозбірня ч. 30, Коломия 1933, ст. 80.
4. Шкурупій, Гео: «Пригоди машиніста Хорна», Книгоспілка, Харків 1925, ст. 88.

[ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ «АНТОЛОГІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ»]

Антологія української поезії
упорядкували Василь Атаманюк, Євген Плужник, Фелікс
Якубовський
Обкладинка й портрет Василя Кричевського

Том III

В-во Маса, 1931

(Вступна стаття Фелікса Якубовського: «Шляхи української поезії» стор. V-XLIII) (стор. 372)

Атаманюк, Василь (псевдонім Яблуненко) – поет і прозаїк, перекладач єврейських поетів, один з організаторів літературної групи «Західна Україна». Друкуватись почав 1915 р. Перша збірка «Як сурми заграли до бою» вийшла 1916 р.

Нар. 1897 р. в Яблоніві Печеніжинського повіту на Західній Україні.

Бабій, Олесь – західньо-український поет, прозаїк і перекладач. Перша збірка «Поезії» вийшла 1923 р.

Нар. 1897 р. в с. Середнє повіту Калуш у Галичині.

Бажан, Микола - визначний поет-романтик. Перша збірка «17-й патруль» вийшла 1926 р.

Нар. 1904 р. в Кам'янці Под[ільському].

Біла-Криниця, Федір – першу збірку «Гін» видав 1925 р.

Нар. 1894 р. в с. Усівці на Переяславщині.

Бобинський, Василь – видатніший західньо-український поет і перекладач. Один з організаторів літературної групи «Горно» і журналу «Вікна». Перша збірка «В притворі храму» вийшла 1919 р.

Нар. 1898 р. в Кристинополі Сокальського повіту на Західній Україні.

Влизько, Олекса – один з талановитіших і найпопулярніших поетів «Нової генерації». Друкуватися почав з 1925 р. Перша збірка «За всіх скажу» вийшла 1927 р.

Нар. 1908 р.

Вороний, Марко – писати почав з 1920 р.

Нар. 1904 в Чернігові.

Воскресенко, Сергій – писати почав 1926 р., а друкуватися 1928 р.

Нар. 1906 р. в с. Лазірці на Канівщині.

Гаско, Мечислав – поет і прозаїк. Член ВУСПП'у і «Західньої України». Писати почав 1924 р. Перша збірка «Обабіч кордону» вийшла 1930 р.

Нар. 1907 в м. Луцьку на Західній Україні.

Голованівський, Сава – перша книжка «Кіньми залізними» вийшла 1927 р.

Нар. 1909 р.

Гончаренко, Іван – поет, член «Молодняка». Перша збірка «Друзі» вийшла 1930 р.

Нар. 1908 р. в с. Яблунові Лубенської округи.

Григорук, Євген – поет першого періоду пролетарської літератури.

Нар. 1898 р. в с. Троянці на Поділлі; пом. 1922 р.

Гримайло, Ярослав – поет, член «Молодняка». Перша збірка «Вітрила піднято» вийшла 1930 р.

Нар. 1906 р. в с. Рогинці Вінницької округи.

Гренджа-Донський, Василь – закарпатський популярний поет і прозаїк. Перша збірка «Квіти з терном» вийшла 1923 р.

Нар. 1904 в Коломиї на Західній Україні.

Дикий, Антін – член ВУСПП'у; друкуватись почав з 1924 р.; перша збірка «Огонь цвіте» вийшла 1927 р.

Нар. 1900 р. в с. Велика Андрусівка на Херсонщині.

Дмитерко, Любомир – поет, член «Західньої України». Писати і друкуватися почав 1928 р.; перша збірка «Іду» вийшла 1930 р.

Нар. 1910 р. в Винниках коло Львова.

Доленго, Михайло – поет і критик. Член ВУСПП'у. Перша збірка «Об'єктивна лірика» вийшла 1922 р.

Дубков, Юхим (справж. прізвище Поберезкін) – член ВУСПП'у; друкуватись почав 1924 р. Перша збірка «До комуни» вийшла 1925 р.

Нар. 1896 р. в с. Будаївці на Київщині.

Дубовик, Михайло – член ВУСПП'у; друкуватися почав з 1924 р.; перша збірка «Вежі» вийшла 1930 р.

Нар. 1900 р. в с. Межиріч на Харківщині.

Еллан, Василь (Блакитний, спр. прізвище Елланський) – найвидатніший з фундаторів української пролетарської літератури, визначний поет, байкар, сатирик, ідеолог і організатор першого пролетарського літературного об'єднання «Гарт»; відомий революційний діяч.

Друкуватись почав з 1918 р.; збірка «Удари молота і серця» вийшла 1920 р.

Нар. 1892 р. на Чернігівщині в с. Козли; пом. 1925 р.

Забіла, Наталя – поет і прозаїк, член ВУСПП'у. Друкуватися почала 1924 р. Перша збірка поезій «Далекий край» вийшла 1927 р.

Нар. 1903 р. в м. Ленінграді.

Йогансен, Майк – поет-лірик, перекладач, літературознавець. На літературний кін виступив 1919 р. Перша збірка «Д'горі» вийшла 1921 р.

Нар. 1895 в Харкові.

Калинчук, Микола (псевд. Пасанто) – західньо-український поет і прозаїк. Друкуватись почав 1922 р. Писати – 1919 р. Член групи «Горно».

Нар. 1901 р. в с. Давидівці Житомирської округи.

Косяченко, Григорій – друкуватися почав з 1924 р. Перша збірка «Віхоли» вийшла 1927 р.

Нар. 1903 р. в с. Черняхівці на Прилуччині.

Крушельницький, Іван – західньо-український поет і перекладач з європейських мов. Писати почав 1920 р. Перша збірка поезій «Весняна пісня» вийшла 1924 р.

Нар. 1904 р. в Коломиї.

Кулик, Іван – один з помітніших пролетарських поетів, перекладач англійських і американських авторів. Член ВУСПП'у. Писати почав, спершу російською мовою, ще з дитинства.

Нар. 1897 р. в м. Шполі на Звенигородщині.

Лан, О. (псевдонім) – поет і прозаїк, член ВУСПП'у; друкуватись почав 1924 р. Перша збірка «Отави косять» вийшла 1928 р.

Нар. 1897 р.

Малицький, Федір – поет, член «Західньої України». Друкуватись почав з 1926 р. Перша збірка «Холмщина» вийшла 1927 р.

Нар. 1900 р. в с. Долобичеві на Холмщині.

Маловічко, Іван – перша збірка «Головам на плечах» вийшла 1930 р.

Нар. 1909.

Марфієвич, Микола – поет, член «Західньої України». Перша збірка «Між верхами» вийшла 1922 р. Друкуватись почав 1919 р. на Буковині.

Нар. 1898 р. в с. Іспасі на Буковині.

Масенко, Терень – друкуватись почав 1924 р. Перша збірка «Степова мідь» вийшла 1927 р.

Нар. 1903 в с. Глодосах на Одещині.

Масляк, Степан Юрій – західньо-український поет, що живе на еміграції в Чехії. Друкуватись почав 1923 р. Належить до групи «Горно».

Мисик, Василь – друкуватися почав з 1923 р. Перша збірка «Трави» вийшла 1927 р.

Нар. 1907 в с. Новопавлівка.

Осьмачка, Тодось – поет-романтик; перекладач Шекспіра.

Писати почав змалку; перша збірка поезій «Круча» вийшла 1922 р.

Нар. 1895 р. в с. Кушівці на Черкащині.

Павлюк, Антін – західньо-український поет і прозаїк, організатор літературної групи в Празі «Жовтневе Коло».

Перша збірка «Сумна радість» вийшла 1919 р.

Нар. 1899 р. на Холмщині.

Панів, Андрій – поет і прозаїк, один з організаторів «Плугу». Друкуватися почав з 1921 р. Перша збірка поезій «Вечірні тіні» вийшла 1927 р.

Нар. 1899 в с. Прорубі на Сумщині.

Первомайський, Леонид – поет і прозаїк, член ВУСПП'у.

Друкуватись почав з 1924 р. Перша збірка «Терпкі яблука» вийшла 1929 р.

Нар. 1906 в м. Червонограді на Полтавщині.

Плужник, Евген – поет і прозаїк. Друкуватися почав з 1924 р.

Перша збірка «Дні» вийшла 1926 р.

Нар. 1898 в с. Кантемирівці на Вороніжчині.

Поліщук, Валеріян – літературну кар’єру почав ще в роки гімназіяльні. Перша збірка «Сказання давнєє про те, як Ольга Коростень спалила» ліропоема, вийшла 1919 р. Нар. 1897 р. в с. Більче на Волині.

Пригара, Марія – друкуватись почала 1924 р. Нар. 1908 р. в Москві.

Скуба, Микола – почав друкуватись 1927 р. Перша збірка «Перегони» вийшла 1930 р. Нар. 1907 р. На Десенщині.

Сопілка, Мирослава – західньо-українська поетеса, член групи «Горно». Писати й друкуватись почала з 1927 р. Нар. 1897 р. у Винниках коло Львова.

Сосюра, Володимир – визначний пролетарський поет-лірик, співець революції; один з найпопулярніших сучасних поетів-ліриків. Член ВУСПП’у. Писати почав з 1917 р. Перша збірка «Поезії» вийшла 1921 р. Нар. 1898 р. в Дебальцевому на Донбасі.

Степанюк, Іван – поет, член «Західньої України». Друкуватись почав з 1927 р. Перша збірка «Струмують дні» вийшла 1930 р. Нар. 1903 в с. Цюцневі на Волині.

Тарновський, Микола – робітничий поет в Америці. Перша збірка «Шляхом життя» вийшла 1921 р. Нар. 1895 рю в с. Коцюбинцях Гусятинського повіту в Галичині.

Тась, Дмитро (спр. прізвище Могилянський) – поет і прозаїк. Друкуватись почав з 1923 р. Нар. 1901 р. в Чернігові.

Терещенко, Микола – відомий пролетарський поет, перекладач французьких авторів, літературно-громадський діяч. Писати почав з дитячих років, друкуватися з 1918 р.

- Член ВУСПП'у, член президії Міжнароднього Об'єднання Революційної Пролетарської Літератури. Перша збірка «Лябораторія» вийшла 1924 р.
Нар. 1898 р. в с. Щербинівці на Полтавщині.
- Троянкер*, Раїса – друкується з 1925 р. Перша збірка «Повінь» вийшла 1928 р.
Нар. 1909 в м. Гумані.
- Турчинська*, Агата – поет і прозаїк. Належить до «Західної України». Перша збірка «Ізвори» вийшла 1929 р.
Нар. 1903 р. в м. Куликові коло Львова.
- Усенко*, Павло – популярний комсомольський поет, один з організаторів «Молодняка». Писати почав 1918-1919 р. Перша збірка «КСМ» вийшла 1925 р.
Нар. 1902 в с. Заочінському на Полтавщині.
- Фальківський*, Дмитро (псевдонім) – поет-лірик, в творчості якого переважають мінорні мотиви. Писати почав з 1912 р.; в літературі відомий з 1924 р. Перша книжка, поема «Чабан» вийшла 1925 р.
Нар. 1898 р. в с. В. Липеси на Поліссі.
- Хвильовий*, Микола (псевдонім) – один з видатніших сучасних українських письменників, що на літературний шлях виступив як поет 1917 р.; визнаний новатор української прози, чий вплив знати на багатьох молодших прозаїках; літературний громадський діяч. Збірка «Молодість» вийшла 1921 р.
Нар. 1893 р. в с. Тростянці на Охтирщині.
- Чепурний*, Дмитро – член ВУСПП'у. Друкуватися почав з 1927 р. Перша збірка «Комсомольські будні» вийшла 1929 р.
Нар. 1908 р. в м. Броварі на Київщині.
- Чумак*, Василь – один з фундаторів української пролетарської літератури, глибоко талановитий лірик, що не розвинув на всю широчінь свого хисту через ранню

смерть. Писати почав з дитячих років. Збірка поезій «Заспів» вийшла після смерти поета 1919 р.

Нар. 1900 р. в м. Ічні на Чернігівщині. Року 1919 замордований від денікінців.

Шеремет, Микола – член ВУСПП'у. Перша збірка «У похід» вийшла 1929 р.

Нар. 1906 р. в Білорусі.

Шмигельський, Антін – поет, член ВУСПП'у і «Західної України». Перша збірка «Памолодь» вийшла 1927 р.

Нар. 1901 р. в с. Плуґів Золочівського повіту в Галичині.

Шкрумеляк, Юра – поет, співець «Січових стрільців». Друкуватись почав з 1913 р. Перша книжка поезій «Авелева жертва» вийшла 1926 р.

Нар. 1895 р. в Ланчині на Західній Україні.

Шкуруній, Гео – футурист, поет і прозаїк; один з організаторів «Нової Генерації». Друкуватись почав 1920 р. Перша збірка «Психетози» вийшла 1922 р.

Нар. 1903 р. в Бендерах.

Яновський, Юрій – поет-романтик і визначний прозаїк. Писати й друкуватись українською мовою почав з 1924 р.

Збірка «Прекрасна Ут» вийшла 1928 р.

Нар. 1902 р.

УКРАЇНСЬКІ НАРОДНІ ТАНЦІ

Антонич Богдан

Показні постанови

1. руки в боки
2. руки на груди
3. панну за стан
4. козацька постава
5. ліва за потилицю
6. голубець в руках
7. шабля при наступі
8. захист перед сонцем
9. шабля в захисті

Показні кроки

1. Присування звичайне
2. Вихилясник
3. Угинання складне
4. Підскок вгору
5. Присідка з викиданням ніг вперед
6. Угинання подвійне
7. Схрещування і розкрок розбитий
8. Випад лівою ногою
9. Присідка з перескоком
10. (По кождих кроках похід складний)

Кроки

1. Похід танковий звичайний
2. Похід танковий в повітрі

3. Дрібушка
4. Похід складний козачий
5. Похід селянський з викиданням ніг взад
6. Похід селянський з викиданням ніг вперед
7. Похід з пристуком
8. Похід з пристуком у зворотах
9. Відривання взад
10. Угинання складне
11. Угинання звичайне
12. Угинання ломане
13. Угинання подвійне
14. Мережка звичайна
15. Мережка козака
16. Мережка з тинком
17. Мережка з колисанням
18. Підскок в гору
19. Підскок з переплітанням ніг вгорі
20. Підскок з викиданням ніг на боки
21. Підскок на нісках і підборах
22. Підскок на нісках і підборах у схрещуванню
23. Підскок на нісках і підборах в повітрі
24. Вихилясник
25. Схрещування і розкрок рівний
26. Схрещування і розкрок розбитий
27. Випад звичайний
28. Випад з тинком
29. Випад з угинанням
30. Випад з перескоком
31. Вибиванець звичайний
32. Вибиванець з ударом об закаблуки
33. Вибиванець підборний
34. Вибиванець комбінаційний
35. Доріжка пряма вбік
36. Доріжка з підскоком вперед
37. Доріжка з підскоком вперед у зворотах
38. Доріжка з підскоком взад
39. Гуцулка

40. Гуцулка на нісках і підборах
41. Перескок звичайний
42. Тинок досередини
43. Тинок вперед
44. Півтинок
45. Переплітання ніг вгорі козаче
46. Переплітання ніг вгорі селянське
47. Похід з заплітанням
48. Присування звичайне
49. Присування дрібне (швидке)
50. Підківка
51. Плетінка
52. Колисання звичайне
53. Колисання ноги на переді
54. Основний крок аркана
55. Доріжка з підскоком взад з підномленням ніг

Присідки

1. Присідка з викиданням ніг вперед
2. Присідка з викиданням ніг то вправо, то вліво
3. Присідка підбивна
4. Присідка з піввихилясником
5. Присідка на рівні коліна
6. Присідка на рівні коліна у зворотах
7. Присідка з угинанням
8. Присідка на підборах
9. Присідка розкровна на підборах
10. Присідка кручена раптова
11. Присідка кручена раптова в повітрі
12. Присідка на підшвах зі зворотом то вправо, то вліво
13. Присідка з вихилясником збоку
14. Присідка з перескоком
15. Присідка з колисанням
16. Присідка з вихилясником зпереду
17. Присідка під прямим кутом
18. Присідка у зворотах
19. Присідка підбивна в обцаси

Аркан

(гуляє від 4-20 хлопців)

1. Основний крок аркана
2. Угинання звичайне
3. Колисання ноги напереді
4. Присідка на рівні коліна
5. Угинання подвійне
6. Присідка зі зворотом вправо
7. Колисання ломане
8. Присідка з колисанням
9. Схрещування і розкрок розбитий
10. Присідка з перескоком

Запорожський козак

(гуляє 4 хлопців, 8 і т.д.)

1. Похід козачий складний; ідуть колом і стають в чотирикутник і роблять мережку на місці; постава козача.
2. Мережка з тинком; постава козача.
3. Схрещування і розкрок розбитий на місці 4 рази в оборот; постава козача.
4. Підскок з переплітанням ніг вгорі; ідуть досередини; постава козача.
5. Шаблі пускають вільно; руки в боки; присідка з викидуванням правої ноги вбік; розходяться на свої місця.
6. Схрещування і розкрок рівний.
7. Присідка з викидуванням ніг на боки; міняються місцями.
8. Схрещування і розкрок на місці.
9. Виймають шаблі і ідуть досередини з викидуванням правої ноги вбік.
10. Б'ються шаблями навхрест і розходяться в кути присідкою з викидуванням правої ноги вбік.
11. На місці дрібушка; шаблі на рамени.
12. Бігають колом походом складним козачим. Напереді сцени мережка, а потім присідкою з викидуванням лівої ноги вбік ідуть в глибину сцени; шабля при наступі.

Гопак (колом)

1. Підскок вгору; постава як при подвійному кружку.
2. Угинання складне; постава та сама.
3. Хлопці присідка з викидуванням ніг вперед, а дівчата кружок доріжкою прямою (хлопці напроти дівчат все-редині).
4. Випад лівою ногою; постава подвійного кружка.
5. Подвійний кружок (дрібушкою).
6. Перескок (подаєсь праві руки).
7. Доріжка пряма в противну сторону (праві руки).
8. Хлопці вихиляє збоку, а дівчата підскок на нісках і підборах.
9. Хлопці присідка (або подвійний кружок); дівчата кружок дрібушкою. Увага. По кождім кроці похід складний (при поході панну за стан). По 9-тім кроці можна танцювати сольо вільне.

Полтавський козачок (танцює 1, 2, 3, 4 пари)

1. Хлопець і дівчина сходяться до себе походом складним і біжать сим походом вперед. На місци дрібушка.
2. Вертаються мережкою взад.
3. Випад у противні боки.
4. Обертаються: дівчата через ліве плеча, а хлопці через праве плеча.
5. Переходять доріжкою вбік на чужі місця і вертаються тою доріжкою на свої місця назад (хлопець витягає руку в сторону дівчини).
6. Ідуть взад до себе рівнобіжною доріжкою з підскоком взад. Хлопці руки тримають взаді.
7. Зміна місць з доріжкою; б'ють в руки правою у ліву, а дівчата противно і на середині змінюють руки.
8. Походом складним перебігають навскіс.
9. Мережкою навскіс вертають взад на свої місця.
10. Угинання складне наперед.

11. До себе сходяться доріжкою прямою вперед, хлопці витягають в сторону дівчат руку, а дівчата в руці пере-кручуються.
12. Відриванням вертають взад і кружок подвійний (або доріжкою з підскоком взад).

Катерина

(танцює одна пара хлопців і 2 пари дівчат,
або 3 хлопці і 3 дівчини)

1. Дівчата дрібушкою біжать колом, потім беруться за руки і дрібушечкою крутяться вправо, потім вліво.
2. Подають собі праві руки навхрест, притім роблять угинання складне кругом вперед. То саме вліво.
3. Розкручуються дрібушкою на чотирикутник. Тепер збігає трета пара походом складним.
4. Голубчик вправо і вліво.
5. Розбігаються навхрест до дівчат і роблять голубчик в ліктях з противними дівчатами, а оставша пара сходиться навхрест досередини і також робить голубчик в ліктях вправо і вліво. Тепер збігаються хлопці на середині разом і роблять голубчик вправо і вліво, і розбігаються до противних дівчат, і з ними голубчик вправо і вліво. Пара оставша збігає на середині і робить кружок вправо і вліво.
6. Хлопці знова на середині кружок вправо і вліво, а дівчата відривання на місци.
7. Всі роблять загальне коло за руки і дрібушкою ідуть вправо і вліво. Перший хлопець заплітає. Всі роблять дрібушку. Стають в ряд. Похід з пристуком вперед. Дрібушка взад. Знов похід з пристуком вперед. Дрібушка взад. Знов похід з пристуком вперед. Звертаються всі вправо, а руки підносять вгору. Перший хлопець іде мережкою, а всі прочі дрібушкою.

Коломийка

(в дві пари)

1. Досередини дрібушечкою біжать і нею вертають назад.
2. Дрібним присуванням сходяться досередини.
3. Дрібним присуванням на місци.
4. Голубчик за руки туди і назад (з противними дівчатами).
5. Міняються місцями; дівчата колисанням, а хлопці присідкою.
6. Голубчик за руки туди і назад.
7. Колисанням розходяться на чотирикутник.
8. Зміна місць; дівчата ідуть поперед хлопців вибиванцем або доріжкою прямою вбік, а хлопці присідкою на підборах туди і назад.
9. Тинок вбік досередини.
10. Підіймають руки вгору, беруться за стан і дрібушечкою (гуцулкою) крутяться туди і назад.
11. Розриваючись [нерозб. – *Упор.*]; дрібушка на місци.
12. Угинання складне вперед; дрібушка взад; гуцулка вбік.

Хоровід великодній

1. Парами біжать походом звичайним в повітря.
2. Стають, тупкають на місци і руки догори.
3. Перша (остання) пара вибігає попід міст і стає на своїм місци.
4. Дівчата руки догори і досередини сходяться, беруться за стан, а хлопці за руки, і біжать, хлопці вправо, а дівчата вліво, потім противно.
5. Хлопці заплітають тин, дівчата змієюю втікають і стають в ряд. Хлопці вирівнюються по першій дівчині і першому хлопцеві.
6. Два рази до себе збігаються, а третій раз беруться за руки з дівчатами (оборот через ліве плеча).
7. Два рази зміна місць і руки догори.
8. Перша (остання) пара вибігає попід міст (уперед дівчина, а потім хлопець), потім стають у хрест і роблять плястичні рухи.

9. Молитва: Руки догори, руки на діл, догори, на груди, догори попід себе, догори відривно.

Шуліка

1. Вибігають проти себе дрібушечкою; стають.
2. Роблять пристук зі зворотом то вправо, то вліво (перший пристук в сторону публіки).
3. Збігаються дрібушкою, роблять кружок в ліктях то вправо, то вліво.
4. Ідуть пристуком вперед.
5. Розходяться; дівчина доріжкою прямою вбік; хлопець перескоком звичайним. При кінці мелодії перекручуються; хлопець присідкою через ліве рам'я; дівчина на правій підшві через праве рам'я.
6. Ідуть взад; хлопець доріжкою з підскоком взад; дівчина угинанням звичайним; крайні руки вгорі.
7. На місці дрібушка; руки в боках.
8. Зміна місць; дівчина гуцулкою на місце хлопця, хлопець присідкою з викидуванням лівої ноги вбік на місце дівчини. На місці дрібушка.
9. Ідуть навхрест випадом звичайним; дівчина починає правою ногою, хлопець лівою; при переході хлопець витягає на хвилю руку в сторону дівчини.
10. На фронті сцени роблять угинання складне і ним звертаються до себе поволи, потім сходяться і роблять кружок гуцулкою в оден бік.
11. Дівчина іде взад відриванням; хлопець доріжкою з підскоком назад у зворотах. Проти себе роблять мережку.
12. Збігаються і роблять кружок гуцулкою то вправо, то вліво.
13. Ідуть взад колисанням звичайним, на місці дрібушка.
14. Дівчата роблять на місці підскок на нісках і підборах; а хлопці на місці підскок на нісках у схрещуванні.
15. Збігаються до себе походом складним і кружком подвійним утікають за куліси.

Гречаники

(танцює 4 пари)

1. Вибігають походом складним, колом, хлопці завертають дівчатами в менший чотирикутник.
2. Всі проти себе роблять мережку на місці.
3. Кружок в ліктях туди і назад.
4. Дівчата досередини випадом; хлопці угинанне складне на місці.
5. Дівчата роблять зірку; притім доріжка в ліву сторону; то саме в противний бік; хлопці за дівчатами підківка (о одно місце).
6. Дівчата вертають до хлопців підскоком на нісках і підборах; хлопці вихилясник на місці.
7. Кружок в ліктях вправо і вліво.
8. Хлопці випад досередини; дівчата підскок на нісках і підборах на місці.
9. Хлопці правими руками зірку; притім присідка з викиданням лівої ноги вперед; дівчата притім гуцулка за хлопцями, то саме в противну сторону (з викиданням правої ноги вперед).
10. Хлопці до дівчат вихилясником; дівчата підскок на нісках і підборах.
11. Кружок в ліктях туди і назад.
12. Пара за парою походом складним колом; уставляються пара за парою; на місці дрібушка.
13. Хлопці присідкою з викиданням правої ноги; дівчата гуцулкою правою ногою.

Гандзя

(танцює 1 пара)

З самого початку хлопець, а потім і дівчина

1. Хлопець виходить підскоком на нісках і підборах легким в повітря. Тим кроком іде попід задню стіну до другого боку. Міміка, смієся (голова звернена в сторону публіки). Постава: руки в боках.

2. На місци робить присідку у зворотах на рівні коліна. Руки в боках. Закінчає її присідкою кручною раптовою в повітря.
3. Похід з пристуком вперед. Руки в боках.
4. На місци присідка зі зворотом то вправо, то вліво; повертає через ліве рамя. Руки розведені в боки.
5. Переходить в перескок звичайний. Руки в боках.
6. Кінчить присідкою кручною раптовою.
7. З раптової переходить в доріжку з підскоком взад з підношенням ніг.
8. На місци вибиванець комбінаційний; притім постава; права вбоку, ліва вгорі.
9. Випад вперед з угинанням.
10. Присідка на підборах розкочно понад край сцени. З неї переходить у присідку з викиданням ніг то вправо, то вліво.
11. З рази присідка раптова кручна.
12. По присідці підківка вліво, потім вправо. Обертається вправо до правих куліс і виглядає дівчина.
13. Доріжка вправо і вліво. Переходить в доріжку з підскоком взад. Постава; права в боці, ліва перед чолом (перед сонцем).
14. Півтинок на місци. Плескає в руки і біжить походом складним в сторону противних куліс; в бігу витягає праву руку.

Вибігає дівчина

1. Обігають: дівчина ціле коло, хлопець пів кола.
2. Стають; на місци дрібушка. Дивляться на себе.
3. Гуцулка; дівчина на місци; хлопець правою ногою іде нею до дівчини. Витягає праву руку і бере нею ліву руку дівчини.
4. Обоє біжать на фронт сцени. На місци дрібушка; дивляться на себе.
5. Потім розходяться навскіс; дівчина до правого боку мережою; хлопець до лівого присідкою підбивною (в обцаси).

6. Обое закінчують свої кроки перекрученням: хлопець присідкою через ліве рам'я; дівчина на правій стопі через праве рам'я.
7. Відразу переходять в угинання звичайне взад; притім руки: у хлопця права в боці, ліва в горі; у дівчини противно.
8. Руки в боках і дрібушка на місци одно і друге.
9. Тинок досередини; крайні руки вгорі.
10. Кружок в ліктях вправо і вліво.
11. Дрібушка на місци; середущі руки вгорі.
12. Крайні руки вгору, притім угинання складне вперед.
13. На місци дрібушка.
14. Гуцулка вправо і вліво.
15. Дрібушка на місци. Середні руки вгорі, крайні в боках
16. Доріжка з підскоком взад з підношенням ніг; крайні руки вгорі.
17. Хлопець завертає дівчиною і походом складним ідуть за сцену.

«Чумак»

уложив Василь Авраменко, артист-балетмайстер

Кроки, постави, рухи і плян

1. Обігає ціле коло походом селянським з викиданням ніг вперед (Постава: ліва рука в боці, а права тримає батіг вище голови; голова піднесена вгору і звернена до лівого плеча трохи згорбившись; усьміхнений, ліва брова піднесена вгору).
2. Присідка зі зворотом то вправо, то вліво (Навертає кругом через ліве плеча по середині пляну). Постава: ліва рука в боці, права вище голови.
3. Переплітанням ніг з переду чумацьким іде в лівий бік навскіз до краю сцени. Постава та сама (селянська).
4. Присідка розкровна туди і назад понад край сцени; на кождім кінци закінчує мельодію присідкою раптовою кручною; з правого боку повертає через праве рам'я, а з лівого через ліве рам'я. Постава: лівою рукою спо-

чатку здіймає капелюх і руки тримає розведені в боках на рівні плечей. По останній присідці раптовій кручній надіває бриль на голову.

5. Підскоком на нісках і підборах з човганцем відходить взад сцени навскіз до правого боку. Постава: тримає батіг на шиї.
6. Доріжка з підскоком вперед у зворотах просто перед собою аж на край сцени. Постава селянська.
7. Присідка з піввихилясником; правою ногою іде до лівого боку. Ліва рука тримає бриль над головою, а права з лівого боку; голова весь час звернена до глядачів. Закінчує мельодію присідкою на рівні коліна, міцно тупаючи правою ногою і в сю хвилину натягає бриль.
8. Угинанням звичайним відходить взад сцени; руки розведені.
9. Похід з пристуком на середину. Батіг на шиї; тримає обома руками.
10. Присідка під прямим кутом; мельодію закінчує присідкою кручною в повітрі. Постава: ліва рука в боці, права вгорі з батоном.
11. Похід танковий звичайний; обходить ціле коло два рази, за другим разом робить хитрий рух, ніби крадучи. Руки розведені; по мельодії робить підкреслення головою і переходить в перескок звичайний, і іде ним середною лінею. Обличчя звернене до глядачів; праве рама'я разом з підкресленим рухом береся раптово. Постава: ліва рука вгорі тримає бриль, а права з лівого боку тримає батіг.
12. Присідка з перескоком (Кляскає батоном три-четверти кола). Постава: ліва тримає бриль в горі, а права кляскає батоном.
13. Колисання швидке (Відходить назад; руки розведені перед собою; бриль знятий).
14. Присідка на підошвах то вправо, то вліво на місци. Постава: селянська зі знятим брилем.
15. Розгортанник; обходить ціле коло і махає батоном ніби поганяє воли. Стає з правого боку на переді сцени (пляну). Ліва в боці, бриль на голові; права вгорі.

16. Присідка з колисанням. Іде вліво і на середині сцени робить присідку з переплітанням ніг перед собою. Руки розведені перед собою; бриль знятий.
17. Доріжка з підскоком назад з затримкою (або колисання ломане). Відходить назад рівно; рука ліва в боці, права в боці. Похід звичайний зі зворотом то вправо, то вліво на підборах.
18. Присідка з ударом об закаулки в повітрі то в правий кут сцени, то в лівий. Постава селянська зі знятим брилем.
19. Вихилясник одною ногою в повітрі збоку; відходить назад навскізі до правого боку; ліва в боці, а права вгорі
20. Присідка кручна в повітрі оден раз і, не встаючи, плазунцем закінчує, хльоскаючи батогом; ліва рука вгорі зі знятим брилем.

«Гонта»

1. Похід козачий з міцним пристуком (обходить ціле коло, шабля за станом; підіймає і опускає плечі і брови одночасно).
2. Пристуком з викиданням ніг в боки, з початку іде в правий бік з викиданням лівої ноги; ліва рука держить за п'яву шаблі, а права рука тримає шапку в горі.
3. Іде вліво і викидає праву ногу вбік; права рука тримає з лівого боку; дійшовши досередини іде взад.
4. Присідка зі зворотом то вправо то вліво; повертає вліво і викидає праву ногу вбік; іде вперед.
5. Схрещування і розкрок розбитий з ударом об закаулки (кругом); шабля за станом.
6. Підскок з переплітанням ніг вгорі; іде вперед і закінчує присідкою під прямим кутом і кручною раптовою (виймає шаблю; рука права вгорі, ліва біля похви).
7. Обігає походом козачим коло; встомляє шаблю на середині, розв'язує пояс і викидає в бік з похвою.
8. Підскок з переплітанням ніг вгорі через шаблю; жупан зтягає на плечах; рука за станом під жупаном.

9. Присідка з викиданням ніг в боки то вправо то вліво кругом шаблі туди і назад; вправо потім вліво. Як іде вправо то права рука вгорі, а ліва в боці, коли вліво навпаки. При кінці скидає жупан.
10. Доріжка з підскоком вперед і з винятою шаблею козацьким походом перед публікою.
11. Вибиванець з викиданням правої то лівої ноги вбік (шабля на урвені голови, коле шаблею попід ногами)
12. Присідка з викиданням лівої ноги вбік; дрібушечка на місци; махає шаблею.
13. Присідка кручна в повітрі (кілька разів; вдаряє шаблею по землі).
14. Похід козацький складний (при кінці цілуєсь з шаблею)
15. Похід з мережкою на місци (шабля тримається біля грудей).
16. Вибиванець з викиданням ніг в боки (шаблею коле себе і падає на землю; раптом схвачуєсь).
17. Похід козацький з пристуком (шабля тримаєсь на шиї).
18. Удар підківками.
19. Присідка (наступає і коле ворога на всі боки).
20. Постава трагічна.
21. Присідка з перекиданням шаблі попід ноги.
22. Присідка кручна в повітрі (з шаблею).

[ЗАПИС В СПРАВІ ДРУКУВАННЯ «КНИГИ ЛЕВА»]

В середу, 18 листопада 1936, згодили ми (з М. Добрянським) друкарню (на 330 зл.) і я віддав до складу першу главу «Книги Лева» (на перший аркуш), в п'ятницю, 20, віддав я решту «Книги Лева» (три чергові аркуші) до друкарні й обгортку С. Гординського забрали Ісаїв і Добрянський, щоб дати до клішарні.

Друковано в вівторок, 1 грудня 1936.

Коментарі

За життя **Богдана Ігоря Антонича (5.10.1909 – 6.7.1937)** побачили світ три його поетичні збірки: «Привітання життя» (Львів, 1931), «Три перстені» (Львів, 1934), «Книга Лева» (Львів, 1936). Окрім цього, низка поезій, які не увійшли до збірок, поетичні переклади, прозові твори, уривки окремих творів, статті на літературно-мистецькі теми були опубліковані на сторінках періодичних видань. Одразу по смерті Б. І. Антонича вийшло друком ще дві його поетичні збірки: «Зелена євангелія» (Львів, 1938) та «Ротації» (Львів, 1938). Велика кількість завершених та незавершених творів (включаючи поетичну збірку «Велика гармонія» та лібретто опери «Довбуш») залишилась неопублікованою.

Через три роки після смерті Антонича вийшла книга: *Антонич Богдан Ігор. Вибрані поезії / Редакція і вступна стаття Богдана Романенчука. – Краків: Українське видавництво, 1940. – 77 с. – (Укр. письменники; Ч. 1) (надалі – «Вибрані поезії, 1940»)*. Це видання містить вибрані поезії як зі збірок, так і з окремих публікацій поза збірками.

Упродовж наступної чверти століття Антонича не друкували ні в радянській Україні, ні в еміграції. В УРСР твори Б. І. Антонича з'являються друком у періодиці з 1964 року, а поза межами України виходить книга: *Антонич Богдан Ігор. Перстені молодості: До тридцятиліття від смерті поета (1909-1937) / Підгот. текстів, упорядкув., приміт. та критико-біогр. нарис М. Неверлі. – Пряшів: Слов. пед. вид-во в Братиславі. Відділ укр. літератури в Пряшеві, 1966. – 371 с. (надалі – «Перстені молодості, 1966»)*. Окрім п'яти поетичних збірок, першої редакції лібретта опери «Довбуш» (передрукованої з 9-го числа журналу «Жовтень» за 1965 рік) та окремих творів і уривків, не друкованих раніше, у цьому виданні є розділи «Спогади про Б. І. Антонича», «Літературно-критичні матеріали про Б. І. Антонича» та «Бібліографія літератури про Б. І. Антонича». З цензурних причин «Слово про Альказар» (друга частина «Слова про золотий полк» зі збірки «Книга Лева») було вилучено, а прізвища авторів статей та спогадів про Антонича подано під псевдонімами або криптонімами (наприклад, Іван Світличний – Іван Сірко; Євген Маланюк – Е. Малюк тощо).

Наступним виданням стало: *Антонич Богдан Ігор. Зібрані твори / Зредагували С. Гординський і Б. Рубчак. – Нью-Йорк, Вінніпег: Слово. Об'єднання Українських Письменників в Екзилі, 1967. – 400 с.* (надалі – «*Зібрані твори, 1967*»). Тут подано в повному обсязі усі п'ять поетичних збірок, а також вперше опубліковано: поетичну збірку «Велика гармонія», велику добірку поезій поза збірками, другу редакцію лібретта опери «Довбуш», передруковано кілька статей. Розділ «Опис рукописів Антонича» містить завершені та незавершені поетичні твори. Є «Бібліографія прози Антонича» та «Бібліографія матеріалів про Б. І. Антонича». Незважаючи на те, що на сьогодні «*Зібрані твори, 1967*» є одним із найкращих видань Антонича, упорядники здійснили редакцію мови автора, наближивши її до сучасних норм (це не стосується, щоправда, загальних особливостей вживаного у 1930-ті роки українського правопису). Найбільше це позначилося на збірці «Велика гармонія», поезіях, які не входили до збірок та статтях, які в такій редакції втратили авторський колорит. Окрім цього, упорядники не дотримувалися чітких текстологічних правил, наприклад: у творах, які публікували вперше, не враховували остаточного авторського варіанту окремих слів чи навіть строф, а здійснювали цей вибір на власний розсуд; вилучали окремі строфи з поезій, не друкованих у збірках тощо (до прикладу див. коментарі до творів «Дитирамб», «В риках риби та на небі зорі...» із розділу «Поезії поза збірками» цього видання).

Одразу після виходу «*Зібраних творів, 1967*» з'являється перша книга творів Б. І. Антонича в УРСР: *Антонич Богдан-Ігор. Пісня про незнищенність матерії: Поезії / Упорядкув., вступ. стаття і приміт. Д. Павличка. – Київ: Рад. письменник, 1967. – 451 с.* (надалі – «*Пісня про незнищенність матерії, 1967*»). Це видання стало великою подією у літературному житті, бо повернуло читачеві забуте в умовах тоталітарної системи ім'я Б. І. Антонича. Тут у повному обсязі надруковано збірки «Привітання життя», «Три перстені», «Зелена євангелія», «Ротації»; у розділі «Додатки» подано: поезії поза збірками, з яких сім опубліковано вперше (їх підготував М. Ільницький); два художні переклади; поетичні фрагменти «З зелених думок одного лиса»; першу редакцію лібретта опери «Довбуш»; фрагмент із роману «На другому березі»; статтю «Монументальний реалізм». Попри це у книгу «*Пісня про незнищенність матерії, 1967*» не включено збірку «Велика гармонія»; збірку «Книга Лева» передруковано не повністю, зокрема тут відсутні «Слово до розстріляних», «Слово про золотий полк», «На три шляхи», «Стяги в куряві» із «Третньої глави»; в окремих поезіях здійснено кон'юнктурні

виправлення (до прикладу див. коментарі до творів: «Епічний вечір» та «Міт» зі збірки «Зелена свангелія»; «Дума про плякати» та «Молитва» із поезій поза збірками).

Понад двадцять років «*Пісня про незнищенність матерії, 1967*» була єдиною книгою творів Б. І. Антонича, виданою на материковій Україні, аж поки не з'явилося наступне видання: *Антонич Богдан-Ігор. Поезії / Редкол.: В. В. Біленко та ін.; Вступ. ст. М. М. Ільницького; Упорядкув., приміт. і словник Д. В. Павличка. – Київ: Рад. письменник, 1989. – 454 с. – (Бібліотека поета)* (надалі – «*Поезії, 1989*»). Порівняно із попереднім, це видання доповнено збіркою «Велика гармонія», пропущеними творами із «Книги Лева» та низкою поезій поза збірками. Однак тут збережено усі кон'юнктурні правки.

Через рік побачило світ видання, орієнтоване на читачів дитячого віку: *Антонич Богдан-Ігор. Росте хлоп'я, мов куц малини: вірші / Упорядкув. Д. Павличка; Післямова І. Малковича; Художник В. Ковальчук. – Київ: Веселка, 1990. – 32 с.*

Не опубліковані раніше твори (фрагменти з роману «На другому березі», низка віршів та статті) було поміщено у 9-му числі часопису «*Сучасність*» за 1992 рік (публікацію підготувала Л. Головата). Ця велика добірка (понад 75 сторінок) поряд з усіма попередніми виданнями стала основою для найбільшого на сьогодні (але не повного) зібрання творів Б. І. Антонича: *Антонич Богдан-Ігор. Твори / Ред.-упоряд. М. Москаленко; упоряд. Л. Головата; авт. передм. М. Новикова. – Київ: Дніпро, 1998. – 591 с. (надалі – «Твори, 1998»)*. При підготовці видання усі поетичні збірки подано за першодруками, відтак відмінено всі раніше зроблені кон'юнктурні правки. Низку творів (із поезій поза збірками, прозових творів, статей, начерків, планів, фрагментів, листів) опубліковано вперше. Однак при підготовці цих першопублікацій допущено помилки, а всі твори, друковані за життя Антонича (крім поетичних збірок), подано не за їхніми першопублікаціями, а за пізнішими передруками, а в них було зроблено як технічні помилки, так і редакторські виправлення.

Велика добірка Антоничевих поезій (вибране зі збірок «Привітання життя», «Три перстені», «Книга Лева», «Зелена свангелія», «Ротації», «Велика гармонія») увійшла до антології: *Над рікою часу: Західноукраїнська поезія 20-30-х років / Ред. рада: В. Шевчук та ін.; Упорядкув., вступ. ст., приміт. М. Ільницького; Худож.-іл.: В. Бунов, З. Кецало та ін. – Харків: Фоліо, 1999. – 639 с. – (Українська література ХХ століття)* (надалі – «*Над рікою часу, 1999*»).

Дві книги творів Б. І. Антонича вийшли у 2003 році:

Антонич Богдан-Ігор. Вибране / Редактор-упорядник М. Н. Москаленко; авт. передм. М. О. Новикова; художнє оформлення О. М. Тищук. – Київ: ВАТ «Видавництво «Київська правда», 2003. – 376 с. (надалі – «Вибране, 2003»). Тут усі твори передруковано за «Творами, 1998», зокрема подано шість поетичних збірок, вісім поезій, які не входили до збірок, першу редакцію «Довбуша», фрагменти з роману «На другому березі» у повному обсязі, три статті.

Друга: *Антонич Богдан-Ігор. Велика гармонія: (Модерністична поезія ХХ ст.) / Упорядкув., передм., прим. Д. В. Павличка; Худож. оформ. М. С. Пшінки, А. О. Лівня; Фронтиспіс О. Л. Кульчицької. – Київ: Веселка, 2003. – 350 с. іл. – /«Шкільна бібліотека»/ (надалі – «Велика гармонія, 2003»).* Окрім доповнення поезіями, які не входили до збірок, уривком із фрагментів роману «На другому березі», стагтею «Національне мистецтво», поданням не першої, а другої редакції «Довбуша», ця книга повністю повторює «Поезії, 1989» з їх кон'юнктурними правками.

Фрагменти із роману «На другому березі», передруковані за «Вибраним, 2003» та вибрані поезії, передруковані за «Великою гармонією, 2003» увійшли до видання: *Антонич Богдан-Ігор. На другому березі. – Харків: Фоліо, 2008. – 282 с.*

Окрім «Зібраних творів, 1967», у всіх перелічених виданнях тексти Б. І. Антонича подано за сучасним українським правописом, тобто знівельовано всі особливості української мови 1930-х років.

Поетичні твори Богдана Ігоря Антонича були перекладені англійською, латиською, литовською, польською, російською, сербохорватською, словацькою, угорською, чеською мовами. Більшість перекладів вийшли окремими книжками:

- *Antonyč Bohdan Ihor. Očarený pohan / Vybral a preložil L'ubomír Feldek; Doslov napísal Mikuláš Nevrlý; Kresba na obálke Orest Dubay. – Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1976. – 158 s. [словацькою мовою];*
- *Antonych Bohdan. Square of angels. Selected poems / Translated by Mark Rudman and Paul Nemser with Bohdan Boychuk; Introduction by Bohdan Rubchak. – Ann Arbor: Ardis, 1977. – 70 p. [англійською мовою];*
- *Antonycz Bohdan Ihor. Księga Lwa / Wybrał i wstępem opatrzył Florian Nieuważny. – Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1981. – 188 s. – Перекладачі вказані у змісті. [польською мовою];*

- *Антонич Богдан Ігор. Три перстені; Зелена євангелія: Поезії / Пер. рос. Зигмунта Левицького; Худож. оформл. Б. Пікулицького = Антоныч Богдан Игоръ. Три перстня; Зеленое евангелие: Стихотворения / Пер. с укр. Зыгмунта Левицького. – Львів: Каменярь, 1994. – 271 с. – Тексти парал. укр. і рос. мовами.*
- *Антонич Богдан-Ігор. Знак Лева = Antonycz Bohdan Ihor. Znak Lwa / Упорядкув. і вступ. ст. М. М. Лыницького; художник Л. В. Прийма. – Львів: Каменярь, 1998. – 253 с.: іл. – Тексти парал. укр. і пол. мовами. – Перекладачі вказані у змісті.*
- *Antonych Bohdan-Ihor. The grand harmony / Translated from Ukrainian with an introduction and notes by Michael M. Naydan = Антонич Б.-І. Велика гармонія / Пер. з укр., передм. від перекладача і приміт. Михайла Найдана. – Львів: Літопис, 2007. – 118 с. – Тексти парал. укр. і англ. мовами (надалі – «Велика гармонія, 2007»).*
- *Антоныч Богдан-Игоръ. Избранные стихи / Пер. с укр. Зыгмунта Левицького = Антонич Богдан-Ігор. Вибрані поезії / Пер. рос. Зигмунта Левицького; упоряд. А. Левицька. – Львів: Каменярь, 2008. – 317 с.: іл. – Тексти парал. укр. і рос. мовами. – (Б-ка слов'ян. л-р).*

Рукописний архів Б. І. Антонича міститься у Львівській національній науковій бібліотеці України імені Василя Стефаника (надалі – ЛННБУ). На сьогодні фонд Б. І. Антонича у відділі рукописів ЛННБУ (надалі – від. рукоп., ф. 10) є найбільшим архівом письменника, що, безперечно, не виключає можливості його поповнення.

Це видання є першим повним зібранням творів Богдана Ігоря Антонича. До книги входять шість поетичних збірок; поезії поза збірками; поетичні переклади; дві редакції лібретта опери «Довбуш»; прозові твори; статті; начерки, плани, фрагменти; листи. Окремим розділом видання є «Додатки», де вміщено розшифровані документи, відомості до біографії, а також нотатки Б. І. Антонича.

Принцип розташування творів – жанрово-хронологічний.

Усі твори подаємо за прижиттєвими публікаціями. При відсутності прижиттєвої публікації подаємо за рукописом. Якщо ж невідомі і прижиттєва публікація, і рукопис, подаємо за першою публікацією після смерті Б. І. Антонича. Три поетичні збірки, друковані за життя, та дві, опубліковані одразу після смерті поета, подаємо за цими виданнями. Якщо окремі твори із цих збірок

були публіковані на сторінках періодичних видань, зазначаємо про це у коментарях до кожного твору зокрема.

У тексті подаємо лише авторські виділення (курсивом), підрядкові примітки та наголоси.

Усі круглі дужки – авторські. Зауваги від упорядника – у квадратних дужках.

Якщо у джерелі (прижиттєва збірка, прижиттєва публікація або рукопис) зазначено дату написання твору, то подаємо її безпосередньо після тексту. Коли дату подано в іншому джерелі, зазначаємо про це у коментарях. Відсутність після тексту або у коментарях дати написання означає, що вона невідома.

Свої твори у прижиттєвих публікаціях та в рукописах Богдан Ігор Антонич зазвичай підписував: «*Богдан Ігор Антонич*», «*Богдан І. Антонич*», «*Б. І. Антонич*». У коментарях зазначаємо лише такі підписи, які відрізняються від згаданих (переважно це псевдоніми). Велика кількість рукописів, а також деякі публікації не підписані взагалі. У першому випадку авторство Б. І. Антонича ідентифікуємо за його почерком, у другому – встановлюємо на підставі рукопису.

Окрім цього, у коментарях зазначаємо: першу публікацію; при наявності – варіанти слів, речень, строф, цілого твору; де зберігається рукопис (якщо на рукопис посилання немає, то його не виявлено); джерело публікації; а також пояснюємо окремі власні і географічні назви, окремі українські та іноземні слова і вирази; деякі тексти польською мовою подаємо в українському перекладі.

Усі тексти подасмо із якнайбільшим збереженням особливостей мови автора та тогочасного українського правопису. Зокрема, зберігаємо: літеру *г* (як у питомих, так і в словах іншомовного походження: *танок, гудзик, сигнал, Грета Гарбо, Гете* тощо); літеру *т* на місці грецької літери *тета* (*дитирамб, міт* тощо); йотацію голосних у словах іншомовного походження (*геніальний, соціальний, фіялка* тощо); м'яке *л* у словах іншомовного походження (*альхемія, баляда, клярнет, колюмби, льокомотив, мелюдія, сольо* тощо); дифтонг *ау* у словах іншомовного походження (*Фавст, неутральний* тощо); закінчення *-и* у родовому відмінку однини іменників третьої відміни (*творчости, повісти, крові, любови* тощо); фонетичне *дх* на місці сучасного *тх* (*надхнення, зідхати* тощо); написання окремо слів із *пів* та *напів* (*напів тямучі, напів сидить* тощо); фонетичний принцип правопису власних назв (*Ваймар, Європа* тощо); особливості правопису власних назв у 1930-ті роки в Галичині (прізвища: *Шілер*,

Льоренс, Голсверти тощо; імсна: Жан, Джон як *Іван*, Дсвід як *Давид*. Джозеф як *Осип* тощо); написання подвійних імен окремо (*Богдан Ігор, Євген Юлій, Райнер Марія* тощо).

Окрім цього, зберігаємо окремі правописні неузгодженості. Це робимо для того, аби проілюструвати особливості українського правопису у 1930-ті роки та розвиток мови в Антонича. Найхарактерніші приклади: *гимн – гімн; теній – геній; дріжжить – дрижить; зелено-сіре – зеленосіре; нищий – нижчий; пам'яти – пам'яті; саля – заля; хто зна – хто-зна* тощо.

У тексті прозових творів, фрагментів із роману «На другому березі» та інших фрагментів, які подаємо за рукописом, зберігаємо авторські помітки, що свідчать про процес роботи над твором. Найхарактернішими прикладами таких поміток є: знак питання у дужках («(?)») біля окремих слів або речень; окремі слова або речення, взяті в дужки; варіанти окремих слів у дужках зі знаком питання (напр.: *козирьок (дашок?)*) тощо.

Виправлення, які робимо, стосуються пунктуаційних моментів (виділення комами дієприслівникових та порівняльних зворотів), написання слів через апостроф та за принципом разом/окремо/через дефіс. Найхарактерніші приклади виправлень (за абеткою):

автім → а втім
без перестанку → безперестанку
буцім то → буцімто
в бік → вбік
в зимі → взимі
відібється → відіб'ється
в ліво → вліво
в право → вправо
докраю → до краю
за мало → замало
зза → з-за
з пересердя → спересердя
зпонад → з-понад
іzza → із-за
колинебудь → коли-небудь
мов би → мовби
на бік → набік
на верх → наверх
на зовні → назовні
на стільки → настільки

на швидку руч → нашвидкуруч
наче б → начсб
негальмовані → нс гальмовані
незавжди → не завжди
нсмов би → немовби
неодин → не один
несодне → не одне
ніодного → ні одного
онтам → он там
осьтак → ось так
покищо → поки що
таксамо → так само
тимчасом – тим часом
у гору → угору
у даліні → удаліні
у низ → униз
хочби → хоч би
що дня → щодня
що до → щодо
по середині → посередині
що сили → шосили
що хвилини → шохвилини

Значених принципів дотримуємось і при цитуванні текстів 1930-х років у коментарях.

Виправляємо друкарські помилки, усуваємо кон'юнктурні та редакторські правки, зроблені у попередніх виданнях творів Б. І. Антонича.

При підготовці видання використано бібліографічні покажчики:

- *Богдан Ігор Антонич: Покажчик друкованих матеріалів та автографів до 80-річчя з дня народження / Укладачі: Т. Ю. Кульчицька, Н. І. Грайцер; наук. ред. і вступ. стаття М. М. Ільницького / АН УРСР. Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника. – Львів, 1989. – 140 с.*
- *Комариця М. М. Журнал «Дзвони» (1931-1939): Систематичний покажчик змісту / НАН України; ЛНБ ім. В. Стефаника; Науково-дослідний центр періодики. – Львів, 1997. – 217 с.*
- *Костюк С. П. «Назустріч», 1934-1938: Систематичний покажчик змісту / НАН України; ЛНБ ім. В. Стефаника. – Львів, 1999. – 280 с.*

- Добко Т. В., Ясінський Б. Д. Вістник: Місячник літератури, мистецтва, науки й громадського життя. 1933-1939: Системат. показ. змісту / Наук. ред. О. С. Опущенко; НАН України. Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського; Б-ка Конгресу США; НТШ Америки. — Київ; Вашингтон; Нью-Йорк, 2002. — 340 с.
- «Наша культура» (1935-1937): Систематичний показчик змісту / НАН України. ЛНБ ім. В. Стефаника; Упоряд. Н. Прокопенко; Наук. ред. Л. Головата. — Львів, 2006. — 124 с.

ПОЕТИЧНІ ТВОРИ

Привітання життя

Подасмо за виданням: *Антонич Богдан Ігор. Привітання життя: книжка поезій.* — Львів: З друкарні Вид. С-ки «Діло», 1931. — 64 с. — (Дажбог, Ч. 2) (надалі — «Привітання життя, 1931»).

Наречена Б. І. Антонича Ольга Олійник зазначає: «В 1931 році з'являється його [Антонича. — Упор.] перша збірка під назвою «Привітання життя», яку прийняла досить прихильно критика всіх напрямків, добачуючи в ній завдатки справжнього поета» (*Олійник (Ксенжопольська) О. Надгробок на могилі щастя // Весни розспіваної князь: Слово про Антонича: Статті, есе, спогади, листи, поезії / Упоряд.: М. М. Ільницький, Р. М. Лубківський; Передм. Л. М. Новиченка.* — Львів: Каменяр, 1989. — С. 366).

ПІСНЯ ПРО ВІЧНУ МОЛОДІСТЬ

Рунь (одн. руно, мн. руна) — молоді, густі сходи посівів; густа, буйна зелень.

Грудима — грудьми.

ЗРИВИ Й КРИЛА

1. Прелюдія

Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 66-б). Біля четвертого рядка першої строфи написано: «*(світить)*». У першому рядку четвертої строфи слово «*бич*» виправлено на «*батіг*».

Прелюдія — вступ до музичного твору; те, що говориться або здійснюється як вступ до головного.

2. Ракета

Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 66-б). У третьому рядку першої строфи слова «*мряч із бескета*» виправлено на «*імла з бескета*». Другий рядок другої строфи «*угору полум'ям злетить ракета*» виправлено на «*вогнем угору вистрілить ракета*».

Бескет (*бескед, бескид*) – гора, скеля; круте урвище, провалля.

Околи – околиці, простори.

3. Старе вино

Шпада – шпага.

4. Пожар

Чабер – чебрець.

5. Дощ

Шафір (*сапфір*) – різновид мінералу корунду прозоросинього або волошково-синього кольору; окремі камінець цього мінералу використовують як ювелірну прикрасу.

6. Орел і літак

Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 66-б). В четвертому рядку другої строфи слова «*на літака край сів*» виправлено на «*до літака присів*». Перший рядок четвертої строфи виправлено зі «*Зриваємося над низи світа злі*» на «*І над низи зриваємося злі*».

Опар (діял.) – легенький туман; випари.

9. Свічка

Просиво – від *просивий* (діял.): сивуватий, із сивиною.

10. Божевільна риба

Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 66-б). Третій рядок першої строфи виправлено із «*та на хвилястогровім пін пометі*» на «*а в білих пін хвилястогровім рейді*». У тре-

тьому рядку другої строфи слова «відтоді в хвиль стала меті» виправлено на «відтоді є в хвиль меті». Другий рядок третьої строфи виправлено із «не заспокоїть днів тебе багонце» на «не заспокоїть сірини багонце». У другому рядку четвертої строфи слово «божєвільна» виправлено на «навіжена».

12. Стратосфера

Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 174).

Хуга – сильний вітер зі снігом; завірюха, хуртовина.

Торнадо – назва смерчів у Північній Америці.

13. Метеор

Стиж – бронза.

15. Coda

Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 66-б). Другий рядок першої строфи виправлено: з «і випадків хитає колоски» на «подій хитає повні колоски». Третій рядок першої строфи має варіант: «Додолю вітер плóди гне важкі». Перший рядок другої строфи має вигляд: «І провіває синє неба сито». Перші два рядки другої строфи мають варіант: «Над нами провіває неба сито пиєницю діл крізь срібних зір жовтих дірки». У третьому рядку другої строфи слово «стремління» виправлено на «змагання». У другому рядку третьої строфи слова «йде наш вітер» виправлено на «віє вітер».

Coda (итал.; від лат. *cauda* – хвіст) – кода – додатковий віршовий рядок в канзоні, сонеті, рондо, тріолеті тощо; заключна частина твору або циклу творів, яка узагальнює його тематичний аспект.

БРОНЗОВІ М'ЯЗИ

1. Пісня змагунів

Змагун – учасник змагань.

Грище – різного виду розваги, організовані на дозвіллі або з певною метою; місце для таких розваг.

Тарабан – барабан.

Дейнека – у другій половині XVII ст.: селянин, озброєний дрючком, довбнею, рогатиною або іншим народним знаряддям, який брав участь у повстанні в Лівобережній Україні.

Ушкали – озброєні дружинники, яких у XIV ст. наймали новгородські вельможі для придушення татар на Волзі та для розбійницьких цілей.

Буз (діял.) – бузок.

2. Біг 1000 метрів

Перший друкований вірш Б. І. Антонича.

Опубліковано: *Вогні*. – 1931. – Ч. 1. – С. 12.

Текст вірша у збірці, порівняно із публікацією у «*Вогнях*», має певні відмінності (тут і надалі позначаємо їх курсивом):

«*Вогні*»:

Я вистрілений з кріса стріль,
я вигнутий лук,
розвійний вітру дух.

Дубовим тараном на груди мою
пада та наче градом
зернами б'є.
зернами тне.

О піску біла смуго! Я тебе зімну;
не загородиш мет!

О піскова райдуго! Я тебе зітру;
ще ти спиниш свій лет!

«*Привітання життя, 1931*»:

Я вистрілений зі стрільна рушниці стріл,
я випнутий лук;
розвійний вітру дух.

Дубовим тараном мені на груди
пада та наче градом,
в очі мене

О біла смуго піску! Я тебе зімну,
не загородиш мет!

О райдуго піскова! Я тебе зігну;
ще ти спиниш свій лет!

У «Вогнях» відсутні поділ на строфи та текст останніх трьох строф.

Теокрист Пачовський у своєму спогаді про Б. І. Антонича зазначає, що на його пропозицію Антонич змінив у назві вірша «із 100 м на 1000 м» (*Пачовський Т. Наукові інтереси // Весни розспіваної князь: Слово про Антонича. – Львів, 1989. – С. 336*).

Тан – танок, танець.

Тама – гребля, гатка.

Каскада (каскад) – природний або штучний водоспад, який спадає уступами; стрімкий, невинний потік великої кількості чого-небудь.

Банить – від *банувати*: сумувати, журитися.

Биндочка (діял.) – від *бинда*: стрічка.

3. Скок жердкою

Ворина – жердина (жердка).

4. Дівчина з диском

Діана – у грецькій мітології богиня полювання.

5. Ситківка

Ситківка – тут: волейбол.

6. Змагання атлетів

*Бонз (бонза; від фр. *bonze* та яп. [бо:дзу])* – буддійський жрець або монах у країнах Азії (Китай, Японія); чиновник, який займає високу посаду; той, хто чваниться, є зверхнім.

Нельзон – поперечний стиск при грецько-римській боротьбі.

БАЛЯДА ПРО ТІНЬ КАПІТАНА

Фрегат (фрегат) – трищоглове парусне військове судно у XVIII – XIX ст.

Двигар – підйомний кран; двигун.

Тайфун – сильний вітер зі зливою, що виникає у тропічних широтах Тихого океану.

*Джін (джин; англ. *gin*)* – горілка, настояна на ялівцевих ягодах.

Демен (гол.) – кермо судна.

Чардак – палуба судна.

Пагода – культова буддійська меморіяльна споруда у вигляді багатоярусної башти.

Сплін (англ. *spleen*) – тяжкий, пригнічений стан; нудьга, хандра.

ПІСНЯ МАНДРІВНИКА

Два рукописи зберігаються у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 67). Перший – рукою Антонича – з виправленнями, підкресленнями олівцем червоного кольору, із зазначенням: «З англійської мови переклав Богдан Антонич». Другий – переписаний чужою рукою текст із «Привітання життя, 1931».

Рукопис (рукою Антонича):

Шумить у серці вітер, *та* кров огонь бурлить
[слово «та» перекреслене. – Упор.]

Вітрил і лив де серед тиші чути свист грань

Не стану, аж на них *вже* очі раз спочинуть
мій зір вкінці спочине

Тужу так за бурхливим морем матроса

На море! Гей на море!! – *Сум тут серце тне*
Туга тут уб'є мене

«Привітання життя, 1931»:

Шумить у серці вітер, кров огонь бурлить
де ливв протяжна пісня й щоглів мас триста

Не стану, аж на них *очима* відпочину.

Тужу за морем, батьківщиною матроса.

На море! Гей, на море!! – *Сум тут вб'є мене.*

Мейсфілд (*Masefield*) Іван (Джон; 01.06.1878 – 12.05.1967) – англійський письменник, критик. З ранніх років був моряком, 1895-96 жив у США, з 1897 – в Англії. Автор поетичних збірок: «Балади солоної води» (1902), «Балади» (1903), поеми «Вічне милосердя» (1903), романів «Мертвий Нед» (1938) та «Живий

непокірний Нед» (1939), історичних драм у прозі та віршах, есе про англійських письменників.

Мева – чайка.

РОМАНТИЗМ

Байрон (Byron) Джордж Ноел Гордон (22.1.1788 – 19.4.1824) – англійський поет, один із найвидатніших представників романтизму. Творчість Байрона відіграла значну роль у формуванні багатьох поетів-романтиків, у тому числі українських.

Ушкали – див. коментар до «Пісні змагунів».

Вертер (Werther) – герой роману у листах Й. В. Гете «Страждання молодого Вертера» («*Die Leiden des jungen Werthers*»; 1774).

МОЛОДИЙ ПОЕТ

Пуга – прикріплений до держака мотузок або ремінець, яким поганяють тварин; батіг.

ПРОЧИТАН

Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 174).

Прочитан – плющ.

ЛЮБОВ

Порівн. сонет «Любов» (розділ «Поезії поза збірками» цього видання).

Трійолет (тріолет; фр. triolet, від лат. trio – трое) – восьми-вірш за схемою римування на дві рими: *абааабаб*.

Анатема (анафема, анахтема; від гр. прокляття) – у християнстві: відлучення від церкви з оголошенням довічного прокляття; прокльон.

ІДЕАЛ

Пеан – у Стародавній Греції: хорівий гімн на честь бога або на випадок війни; хвалебний гімн.

АЛЬХЕМІЯ

Альхемія (алхемія, алхімія; лат. alchimia, alchymia) – в історії науки термін «алхемія» вживають у двох значеннях: рання фор-

ма дослідження природи та рання філософська та спіритуальна дисципліна.

Реторта – скляна, фарфорова або металева лабораторна хемічна посудина грушоподібної форми з довгим носиком, повернутим убік.

Кльоша (фр.) – скляний серпанок у виді дзвона на лампу; абажур.

Опар (діял.) – тут: випари.

«Апате» буркотить «сатанас» – «Апате, сатанас» (гр.) – геть, дияволе.

БДЖОЛА

Брижі – дрібні хвилі на злегка сколиханій поверхні води; зморшки на шкірі.

«І»

Рунь (руно) – див. коментар до *«Пісні про вічну молодість»*.

Грунь (грунь) – вершина гори; гірське пасмо; невеликий пагорб, непокритий лісом; пасовище.

ПОДОРОЖ ЛІТАКОМ

Муслін – легка, тонка й м'яка тканина.

ПІДСВІДОМІСТЬ

Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 174).

Бердо – тут: прірва, урвище; стрімкий схил гори; каменисте дно річки; також: деталь ткацького верстата.

Крокос (лат. crocus) – шафран, рід рослин з родини півникових; деякі види вирощують як декоративні рослини в садах.

ГІПНОТИЗЕР

Кінкет (фр.) – сильна лампа із дзеркалом для відбивання світла.

Каскада (каскад) – див. коментар до вірша *«Big 1000 метрів»*.

МУРАШНИК

Мерва (діял.) – недоброякісне сіно; дрібне, потерте сіно; перегнила солома.

ШУМ

Малахай – довгий шкіряний батіг.

ВІТРАЖІ Й ПЕЙЗАЖІ

1. Осінь

Ястер – яструб.

Піано (італ.) – тихо (про силу звуку при виконанні музичного твору).

2. Перший сніг

Вперше опубліковано: *Дзвони. – 1931. – Кн. 7. – С. 446* (у рубриці «З творчості молодих»).

Зберігся ранній варіант (ЛІННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 67):

Повмирили вже у лузі (стеблини трави),
з буйним вітром гордих дубів розвіялись сні
[«сні» виправлено на «мрії сині». – Упор.].

Позбирали вже селяни на полі картоплі,
Полягали снаги давно в stodолі коноплі.

По токах усюди стали молотити жито,
Провівати жовте зерно крізь віялок сито.

Впали з неба білі квіти, наче безпомічність,
Перший раз тоді поцілувала землю вічність.

Нижче – 1, 3, 4 строфи із остаточного тексту. Те, що в рукописі, закреслено, а виправлено так, як у збірці.

Рукопис:

Осінь переїхала крізь села возом золотим.
Кучерява мряка понад обрій наче срібний дим.

Підпирається горою далеч синя.

«Привітання життя, 1931»:

Осінь переїхала по полі возом золотим.
Понад кучугури кучерява мряка срібний дим.

†Підпирається гори рукою далеч синя.

3. Копання картопель

Вперше опубліковано: *Дзвони. – 1931. – Кн. 7. – С. 447* (у рубриці «З творчости молодих»).

«Дзвони»:

Поволі, поволі
по сивому полі

немов лахмаття

«Привітання життя, 1931»:

Поволі, поволі
по сивім полі

немов латаття

Плай (діял.) – шлескати гребені гір, відгалужень головних хребтів з пасовищами й скотопрогінними стежками в Карпатах; стежка в горах.

5. Під дахом лісу

В унісон – співзвучно; в однаковій манері.

8. Ідилія

Non est certum (лат.) – неясно, непевно.

Тускулум – містечко в Давньому Римі, місце відпочинку.

Горацій (Квінт Горацій Флакк; *Quintus Horatius Flaccus*) – римський поет. Автор двох книг сатир, збірки віршів «Еподи», 4-ох книг ліричних віршів (од), листа до Пісонів, відомого під назвою «Наука поезії».

10. Собака й місяць

Лютя – старовинний струнний щипковий музичний інструмент.

Маслак – велика кістка людини або тварини.

ГІМН ЖИТТЯ

Грунь – див. коментар до вірша «І».

Фоя – хвоя.

Храбуст (діял.) – капустияне листя; те, що залишається на полі після того, як головки капусти зібрані.

Рунь (руно) – див. коментар до «Пісні про вічну молодість».

ПІСНЯ БАДЬОРИХ БРОДЯГ

У примітках до «Зібраних творів, 1967» зазначено: «Рядки 8-9 в збірці надруковані так: *і буде серце юним шалом цвіло, і буде в тобі грав пташиний тьох*. Пізніше, коли Антонич став свідомий мовних неправильностей цих двох рядків, він, даруючи свою збірку, ручно виправляв згадані рядки. Текст надрукований є редакторським відтворенням поправок поета [*і зацвіте у серці юна сила, і буде в тобі грати птичий тьох*]» (С. 358). Це виправлення враховано у «Творах, 1998», у всіх інших виданнях – збережено за текстом збірки. Подаємо ці два рядки за текстом збірки.

ОКТОСТИХ

Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 66-б).
Октостих (від. лат. *octo* – вісім) – восьмивірш.

ЛУНАТИЗМ

У другому рядку другої строфи у «Зібраних творах, 1967» виправлено із «*зіницями хмар*» на «*повіками хмар*» (див. коментар до «*Пісні бадьорих бродяг*»). Виправлення враховано у «Творах, 1998». Подаємо за текстом збірки.

ЧОРТІВСЬКИЙ БРИДЖ

Бридж (англ. *bridge*) – картярська командна гра.

ЛЮДИНА

Вперше опубліковано: *Дзвони. – 1931. – Кн. 8. – С. 536* (немає поділу на частини «1» і «2»).

«Дзвони»:

*Лиш рвучий подув торгас похмуру тіль,
що своколом втекти не хоче в далечіль.*

«Привітання життя, 1931»:

*Та рвучий подув торсає похмуру тіль,
що своколом втекти не хоче в далечіль.*

Трам (трян; діял.) – колода, балка.

МОЛИТВА

Параван (діял) – ширма.

Труш – порохно, що силється.

ПРОШАК ПІД ЦЕРКВОЮ

Чеверногий (діял) – клишоногий.

ВЕЛИКА ПОДОРОЖ

Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 66-б).

Обоятний – чужий, байдужий.

В'юк – спакований вантаж, який перевозять на спинах тварин.

ПРОЩАННЯ ШКОЛИ

Опубліковано після виходу збірки: *Жіноча доля. – 1932. – Ч. 19. – С. 14.*

Говда – покривало, ковдра домашнього виробництва; інше значення: брила.

ЗЕЛЕНА ЕЛЕГІЯ

Елегія (від гр. elegeia – журлива пісня, скарга) – один із жанрів лірики медитативного, меланхолійного, почасти журливого змісту.

Кицьком – навпочіпки.

Гонтовий – від *гонт*: тонко витесані дерев'яні дощечки, якими настиляють дах, подібно до черепиці, переважно в лісових регіонах та Карнатах.

Делина (діял.) – колода, брус.

Сіюкси – *Сіу (англ. Sioux)* – тубільний індіанський народ, який живе на півночі США та в центральній Канаді.

Бібулка (зменш. до бібула) – грубий обгортковий папір; промокальний папір.

Май Карл – див. «Літературні записки» Б. І. Антонича у розділі «Статті» цього видання.

Танета – скатертина, килимок, сукняний покрив стола.

Муслін – див. коментар до вірша «Подорож літаком».

Верша – сплетена з лози риболовна снасть, що має форму лійкоподібного кошика.

Таловина – частина землі, з якої зійшов сніг; тала вода.

ВІРШ ПРО ВІРШІ

Черенка – колодочка ножа.

ПРО СТРОФУ

Мапа – карта.

ОБ'ЯВЛІННЯ

Двигар – див. коментар до «Баляди про тінь капітана».

НІЧ

Трохей (гр.) – віршовий розмір, в античному віршуванні назва хорею (двоскладова стопа з першим довгим і другим коротким складом).

Мосяж – латунь, жовта мідь.

АВТОБІОГРАФІЯ

5-ий і 10-ий рядки використано як епіграф до збірки *«Три перстені, 1934»*.

ПРИВІТАННЯ ЖИТТЯ

Двічі опубліковано після виходу збірки: *Літературно-Науковий Вістник. – 1932. – Кн. 3. – С. 253; Світ молоді. – 1933. – Ч. 3. – С. 1.*

В'юк – див. коментар до «Великої подорожі».

Велика гармонія

Окремою книжкою «Велика гармонія» за життя автора не виходила. Із 46-ти поезій збірки лише деякі було опубліковано на сторінках часопису «Дзвони» (одинадцять – у 1932 і одна – у 1933 рр.). Після смерті Б. І. Антонича чернетка поезій, у якій серед інших творів містилася і вся «Велика гармонія» (окрім двох віршів, які, щоправда, були серед друкованих у «Дзвонах») опинилася у Святослава Гординського. У 1991 році, під час свого візиту до України, С. Гординський передав цю чернетку до ЛІННБУ. Підставу вважати «Велику гармонію» окремою постичною збіркою дає титульна сторінка згаданої чернетки, на якій

поміж іншим автор зазначив: «Поезії релігійні з проєктованої збірки “Велика гармонія”».

Вперше збірку опубліковано у «*Зібраних творах, 1967*». Упорядники подали як вірші з рукопису (крім одного – «*Agnus Dei*»), так і ті два, які знаємо лише з публікації у «*Дзвонах*». Вірші подано в основному за хронологічним принципом, однак щодо деяких текстів цього принципу не дотримано. Більшість заголовків до текстів збірки Б. І. Антонич подав латинською та грецькою мовами (лише деякі із віршів мають робочі заголовки та підзаголовки українською мовою, які автор подав у дужках). Упорядники «*Зібраних творів, 1967*» подали до кожного вірша український варіант заголовку. Окрім цього, велика частина текстів зазнала редакторського втручання.

Усі вірші «Великої гармонії» було написано упродовж 23 березня – 3 червня 1932 року. У «*Зібраних творах, 1967*» в багатьох текстах зазначено 1933-ій рік. Однак у рукописах Антонича – лише 1932-ий рік. Окрім цього, зазначаючи дату написання, Антонич не лише вказував рік, а й день, число і місяць. За календарем всі зазначені Антоничем дні та числа є правильні стосовно 1932 року. Отже, є підстави датувати «Велику гармонію» 1932-им роком.

У всіх пізніших виданнях творів Б. І. Антонича «Велику гармонію» передруковували за «*Зібраними творами, 1967*» (включно з українсько-англійською білінгвою «*Велика гармонія, 2007*»). У «*Поезіїх, 1989*», антології М. Ільницького «*Над рікою часу, 1999*» та «*Великій гармонії, 2003*» її подано як останню збірку поета, натомість у «*Творах, 1998*» та у «*Вибраному, 2003*» – як другу.

У цьому виданні «Велику гармонію» теж розташовуємо як другу за порядком поетичну збірку. Вірші, опубліковані на сторінках «*Дзвонів*», подаємо за цією публікацією, всі інші – за рукописом, який зберігається у ЛННБУ. Оскільки авторську дату написання зазначено лише в рукописі, то у віршах, публікованих у «*Дзвонах*», додаємо її. Усі вірші розташовуємо за хронологічним принципом. Заголовки подаємо так, як в Антоничевому рукописі. Українські варіанти назв із «*Зібраних творів, 1967*» подаємо у коментарі до кожного тексту зокрема.

UT IN OMNIBUS GLORIFICETUR DEUS

Вперше опубліковано: *Дзвони. – 1932. – Ч. 3 (12). – С. 169.* Український заголовок упорядників «*Зібраних творів, 1967*»: «*Хай у всьому прославиться Бог*». У наступному, 4 (13) числі

«Дзвонів» за 1932 рік, є прохання редакції зробити виправлення у третьому рядку четвертої строфи із «мусну» на «шуму». У «Зібраних творах, 1967» та у всіх пізніших виданнях це не враховано. У цьому виданні це виправлення зроблено. Подаємо за публікацією у «Дзвонах».

VENI SANCTE SPIRITUS

Вперше опубліковано: *Дзвони. – 1932. – Ч. 3 (12). – С. 170.* Український заголовок упорядників «Зібраних творів, 1967»: «*Прийди, Святий Духу!*» Подаємо за публікацією у «Дзвонах».

Хопта (діял.) – бур'ян.

MUSICA NOCTIS (Вечір)

Вперше опубліковано: «*Зібрані твори, 1967*». Український заголовок упорядників: «*Музика ночі*». Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175).

Недея (діял.) – дика вершина гори.

Кичера (діял.) – гора, вся вкрита лісом, крім вершини.

DE MORTE, ч. 1

Вперше опубліковано: «*Зібрані твори, 1967*». Український заголовок упорядників: «*Про смерть I*». Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175).

GLORIA IN EXCELSIS

Вперше опубліковано: «*Зібрані твори, 1967*». Український заголовок упорядників: «*Слава на висотах*». Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175).

SALVE REGINA

Вперше опубліковано: «*Зібрані твори, 1967*». Український заголовок упорядників: «*Спасай, Царице!*». Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175).

Плай – див. коментар до вірша «*Копання картопель*» (збірка «Привітання життя»).

AMEN

Вперше опубліковано: «*Зібрані твори, 1967*». Український заголовок упорядників: «*Амін*». Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175).

DE MORTE, ч. 4

Вперше опубліковано: «*Зібрані твори, 1967*». Український заголовок упорядників: «*Про смерть IV*». Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175).

DE MORTE, ч. 2

Вперше опубліковано: «*Зібрані твори, 1967*». Український заголовок упорядників: «*Про смерть II*». Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175).

DUAЕ VIAE (Дві дороги)

Вперше опубліковано: «*Зібрані твори, 1967*». Український заголовок упорядників співпадає з підзаголовком автора. Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175).

ARS POËTICA II, ч. 1

Вперше опубліковано: «*Зібрані твори, 1967*». Український заголовок упорядників: «*Мистецтво поезії II, 1*». Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175).

TE DEUM LAUDAMUS

Вперше опубліковано: «*Зібрані твори, 1967*». Український заголовок упорядників: «*Тебе, Бога, хвалимо I*». Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175).

DEUS MAGNIFICUS

Вперше опубліковано: «*Зібрані твори, 1967*». Український заголовок упорядників: «*Величний Господь*». Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175).

ADVOCATUS DIABOLI

Вперше опубліковано: «Зібрані твори, 1967». Український заголовок упорядників: «Оборонець диявола». Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175).

VINEA DIVINA (Сірина життя)

Вперше опубліковано: «Зібрані твори, 1967». Український заголовок упорядників: «Господній виноградник». Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175).

MOMENTUM CUM DEO (З Богом сам-на-сам)

Вперше опубліковано: «Зібрані твори, 1967». Український заголовок упорядників: «Хвилина з Богом». Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175).

RESURECTIO

Вперше опубліковано: *Дзвони. – 1932. – Ч. 4 (13). – С. 242-243.* Український заголовок упорядників «Зібраних творів, 1967»: «Воскресення». Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175). Подаємо за публікацією у «Дзвонах».

(AGNUS DEI)

Друкуюмо вперше за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175). Вірш датований суботою, 26-им березня. Нижче від цієї дати є напис: «1926». Оскільки 26-е березня 1932 року припадає на суботу, уважасмо цю дату правильною.

Agnus Dei (лат.) – Божий Агнець.

LITANIA

Вперше опубліковано: «Зібрані твори, 1967». Український заголовок упорядників: «Молитва». Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175).

ARS POËTICA II, ч. 4

Вперше опубліковано: «Зібрані твори, 1967». Український заголовок упорядників: «Мистецтво поезії, II, 4». Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175).

PARVUM PSALTERIUM (Молитва)

Вперше опубліковано: «Зібрані твори, 1967». Український заголовок упорядників співпадає з підзаголовком автора. Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175).

(БУДЕННИЙ ДЕНЬ)

Вперше опубліковано: «Зібрані твори, 1967». Заголовок упорядників: «Будень». Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175).

(НАЇВНІСТЬ)

Вперше опубліковано: «Зібрані твори, 1967». Заголовок подано без дужок. Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175).

(СВЯТА ПРОСТОТА)

Вперше опубліковано: «Зібрані твори, 1967». Заголовок подано без дужок. Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175).

(ARS POËTICA)

Вперше опубліковано: «Зібрані твори, 1967». Український заголовок упорядників: «Мистецтво поезії». Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175).

Трохей – див. коментар до вірша «Ніч» (збірка «Привітання життя»).

VENI CREATOR

Вперше опубліковано: «Зібрані твори, 1967». Український заголовок упорядників: «Творче, прийди!». Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175).

Калагатія (гр.) – добро і краса, означення певного ідеалу.

AVE MARIA

Вперше опубліковано: *Дзвони. – 1932. – Ч. 4 (13). – С. 243.* Український заголовок упорядників «Зібраних творів, 1967»:

«*Радуйся, Маріє!*». Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175). Подаємо за публікацією у «Дзвонах».

MATER DOLOROSA

Вперше опубліковано: *Дзвони*. – 1932. – Ч. 5 (14). – С. 325. Український заголовок упорядників «*Зібраних творів, 1967*»: «*Страдальна мати*». Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175). Подаємо за публікацією у «Дзвонах».

LIBER PEREGRINORUM, ч. 3

Опубліковано: *Дзвони*. – 1932. – Ч. 9 (18). – С. 585 (під заголовком «*Єрусалим*»). Український заголовок упорядників «*Зібраних творів, 1967*»: «*Книга прочан, 3*». Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175). Подаємо за публікацією у «Дзвонах».

CONFITEOR

Вперше опубліковано: *Дзвони*. – 1932. – Ч. 7/8 (16/17). – С. 508-509. Український заголовок упорядників «*Зібраних творів, 1967*»: «*Визнаю*». Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175). Подаємо за публікацією у «Дзвонах».

(ЗЕЛЕНІ СВЯТА)

Вперше опубліковано: «*Зібрані твори, 1967*». Заголовок подано без дужок. Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175).

ASCENSIO DOMINI (Вознесення)

Вперше опубліковано: *Дзвони*. – 1932. – Ч. 5 (14). – С. 322-323 (під заголовком «*Ascensio*»; у підрядковій примітці зазначено: «*Вознесення*»). Український заголовок упорядників «*Зібраних творів, 1967*»: «*Вознесення*». Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175). Подаємо за публікацією у «Дзвонах».

Етер (ефір) – у давньогрецькій мітології: найвищий шар чистого й прозорого повітря, в якому нібито жили боги; далека височінь, безповітряний простір.

ARS POËTICA II, ч. 2

Вперше опубліковано: *«Зібрані твори, 1967»*. Український заголовок упорядників: *«Мистецтво поезії, II, 2»*. Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175).

ARS POËTICA II, ч. 3

Вперше опубліковано: *«Зібрані твори, 1967»*. Український заголовок упорядників: *«Мистецтво поезії, II, 3»*. Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175).

(РУБАЧ, ч. 2)

Вперше опубліковано: *«Зібрані твори, 1967»*. Заголовок подано без дужок. Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175).

TRIANGULUM (Віра, надія, любов, ч. 1)

Вперше опубліковано: *«Зібрані твори, 1967»*. Український заголовок упорядників: *«Трикутник (Віра, надія, любов)»*. Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175).

(ЧЕТВЕРТИЙ КУТ) (Віра, надія, любов, ч. 2)

Вперше опубліковано: *«Зібрані твори, 1967»*. Основний заголовок подано без дужок. Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175). Порівн. вірш *«П'ятий кут»* (розділ *«Поезії поза збірками»* цього видання).

(DE MORTE, ч. 3) Requiem

Вперше опубліковано: *«Зібрані твори, 1967»*. Український заголовок упорядників: *«Про смерть III Реквієм»*. Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175).

SPES (Віра, надія, любов, ч. 4)

Вперше опубліковано: *Дзвони. – 1933. – Ч. 3. – С. 98-99* (під заголовком *«Надія»*). Український заголовок упорядників *«Зібраних творів, 1967»*: *«Надія (Віра, надія, любов, 4)»*. Рукопис

зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175). Подаємо за публікацією у «Дзвонах».

CREDO (Віра, надія, любов, ч. 3)

Вперше опубліковано: «Зібрані твори, 1967». Український заголовок упорядників: «Вірю (Віра, надія, любов, 3)». Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175).

AGNUS DEI

Вперше опубліковано: «Зібрані твори, 1967». Український заголовок упорядників: «Божий Агнець». Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175).

MATER GLORIOSA

Вперше опубліковано: «Зібрані твори, 1967». Український заголовок упорядників: «Прославлена Мати». Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175).

Хитон (гр.) – чоловічий і жіночий лляний або вовняний одяг у стародавніх греків, що нагадував сорочку, підперезану поясом із напуском; широкий одяг, що спадає донизу вільними складками.

APAGE SATANAS

Вперше опубліковано: «Зібрані твори, 1967». Український заголовок упорядників: «Геть, дияволе!». Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175).

TE DEUM LAUDAMUS, 2

Вперше опубліковано: *Дзвони. – 1932. – Ч. 7/8 (16/17). – С. 508* (під заголовком «*Те Деум*»). Український заголовок упорядників «Зібраних творів, 1967»: «Хвалім Господа, II». Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175). Подаємо за публікацією у «Дзвонах».

KYRIE ELEJSON

Вперше опубліковано: «Зібрані твори, 1967». Український заголовок упорядників: «Господи, помилуй». Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175).

MAGNIFICAT

Вперше опубліковано: *Дзвони*. – 1932. – Ч. 11 (20). – С. 697-698. Український заголовок упорядників «Зібраних творів, 1967»: «Величання». Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175). Подаємо за публікацією у «Дзвонах».

Три перстені

Подаємо за виданням: *Антонич Богдан Ігор. Три перстені: Поєми й лірика / Обгортка й оформлення книжки Володимира Ласовського*. – Львів: Накладом Богдана Дороцького, 1934. – 80 с. (надалі – «Три перстені, 1934»).

У кінці книжки авторська примітка: «Друзям юности й творчості: Богдану Кравцеву «Дороги», Володимирові Ласовському «Село», Володимирові Гаврилюкові «Ліс» присвячує автор. «Над книжкою поезій» з числа «Дзвонів», присвяченого Богданові Лепкому. Поезії з літ 1932-1934. Найбільше з весни 1933. Книжка друкована в грудні 1934».

За збірку «Три перстені» Б. І. Антонич отримав премію Товариства письменників і журналістів імени Івана Франка у Львові. Промову, виголошену при врученні премії, під заголовком «Становище поета» див. у розділі «Стаггі» цього видання.

«Три перстені» перевидано окремим книгою: *Антонич Б. І. Три перстені / Передмова М. Ільницького; Упорядкування, підготовка текстів, наукове та літературне редагування, пошук архівних матеріалів Д. Ільницького; Художнє оформлення, макет, комп'ютерна верстка, художні фото та фотокопіювання архівних матеріалів Р. Романишин та А. Лесіва*. – Львів: Літопис, 2008. – 128 с.

АВТОПОРТРЕТ

Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 75).

ТРИ ПЕРСТЕНІ

Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 75).

Вориння – загорожа з довгих жердин (ворин), прибитих до стовпців.

ЕЛЕГІЯ ПРО СПІВУЧІ ДВЕРІ

Вперше опубліковано: *Дажбог. – 1934. – Ч. 8, жовтень. – С. 122-125.* Поряд із «Елегією...» опубліковано «Сині чічки» Василя Ткачука та «Пояс чеснотливости» Ростислава Єндика. Усі три твори супроводжує переднє слово Б. І. Антонича, а також цитати з Г. Лямера, Е. Ромера та Б. Якубського (див. «*В цьому числі говорять письменники з гір...*» у розділі «Статті» цього видання). «Елегія про співучі двері» вийшла друком окремим виданням: *Антонич Б.-І. Елегія про співучі двері / Художнє оформлення П. Колісника. – Пряшів: Союз русинів-українців Словацької республіки, 1997. – 11 с. – (Серія «Словолюб»).* Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 75). Текст «Елегії...», поміщений у збірці, має деякі відмінності порівняно із рукописом та публікацією у «Дажбозі»:

«Дажбог», рукопис:

такий обмежений є обсяг
І хочеться знов пережить
Із бубна, мов зо збану, ллється
В церквах горить христовий ладан
О юносте, ти лиш одна
Так вималювала уява

«Три перстені, 1934»:

такий обмежений став обсяг
І хочу знову пережить
Із бубна, мов із дзбану, ллється
В церквах горить Христовий ладан
О молодосте, ти одна
Отак змальовує уява

У публікації в «Дажбозі» та в рукописі є відступ перед рядком «Туди, мов стріли, шлю слова...».

Бортъ – найпростіший вулик: видовбана колода, яку навішують на дерево, або дупло в дереві, де живуть бджоли.

Лада – давньоукраїнська богиня весни.

ЕЛЕГІЯ ПРО КЛЮЧІ ВІД КОХАННЯ

Уривок опубліковано після виходу збірки: *Назустріч. – 1935. – Ч. 2, 15 січня. – С. 2.* Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 75).

Окарина – духовий глиняний або фарфоровий народний італійський інструмент.

Амбразура – отвір у стіні укріплення, оборонної споруди, у бронебашті і т. ін., через який стріляють і ведуть спостереження; отвір у стіні будинку для дверей або вікна, розширений всередину.

Кабала (з давньоєвр.) – тасмне знання, магія.

ЕЛЕГІЯ ПРО ПЕРСТЕНЬ ПІСНІ

Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 75).

Вориння – див. коментар до вірша «Три перстені».

Скерцо – музичний твір у швидкому темпі з характерними ритмічними й гармонійними зворотами.

ЕЛЕГІЯ ПРО ПЕРСТЕНЬ МОЛОДОСТІ

Вперше опубліковано: *Вістник. – 1934. – Т. 2, кн. 4, квітень. – С. 246-247* (під заголовком «Елегія про перстень молодости»).

«Вістник»:

Стою спокійний та невгнутий
Ріка шумить, пісок, що мрії меле.
до горла *та* до мізку,
Тоді вдаряє пісня *леготом* ножа,
в холоднім сяєві краси.

«Три перстені, 1934»:

І я спокійний та невгнутий
Ріка шумить, *мов млин*, що мрії меле.
до горла *і* до мізку,
Тоді вдаряє пісня *стусаном* ножа,
в краси холоднім сьайві.

Уривок під заголовком «З *“Елегії про перстень молодости”* Богдана Антонича» опубліковано: *Нова хата. – 1937. – Ч. 17. – С. 1.* Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 75). Інший рукопис (од. зб. 175) датовано: «*П'ятниця, 25 серпня 1933*».

ВЕСІЛЛЯ

Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 75). *Гамарня (діял.)* – металоплавильна майстерня.

ДО МОЄЇ ПІСНІ

Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 75). Інший рукопис (од. зб. 175) датовано: «*Неділя, 21 травня 1933*».

РАННІЙ ВІТЕР

Опубліковано після виходу збірки: *Дзвони. – 1935. – Ч. 2/3. – С. 75.* Примітка: «*Передрук зі збірки «“Три перстені”*». Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 75).

НАЗУСТРІЧ

Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 75).

КОРЧМА

Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 75).

НА ШЛЯХУ

Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 75).

НА ВІТЕР

Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 75). У третьому та четвертому рядках першої строфи слово «*десь*» має варіанти відповідно: «*тут*» і «*там*». Четвертий рядок другої строфи мав вигляд: «*цей світ є без меж*», слово «*єх,*» виправлено на «*цей*». Слово «*десь*» у третьому рядку четвертої строфи має варіант «*ось*». Інший рукопис (од. зб. 175) датовано: «*Неділя, 8 січня 1933*».

Руно (руно) – див. коментар до «*Пісні про вічну молодість*» (збірка «*Привітання життя*»).

ПЕЙЗАЖ З ВІКНА

Вперше опубліковано: *Студенський шлях. – 1934. – Ч. 9-10. – С. 256.* Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 75).

Цинобра (цинобрия) – кіновар, червона фарба із сірчаної ртуті.
Нетля – невеликий нічний метелик.

ЧАРКИ

Опубліковано після виходу збірки: *Дзвони. – 1935. – Ч. 2/3. – С. 75.* Примітка: «*Передрук зі збірки «Три перстени»*». Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 75).

СВІТАНОК

Вперше опубліковано: *Студенський шлях. – 1934. – Ч. 9-10. – С. 256.* Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 75). Відсутня перша строфа.

ВЕРЕТЕНО

Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 75).

КНЯЗЬ

Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 75). Другий рядок другої строфи виправлено: з «*і сонця сніп, мов прапор дня*» на «*на ній стобарвний прапор дня*».

ДОРОГИ

Вперше опубліковано: *Вогні. – 1933. – Ч. 10 (29), червень. – С. 3-4.* Дві наступні публікації: *Жіноча доля. – 1937. – Ч. 17. – С. 2; Дорога. – 1941. – Ч. 6. – С. 1* (передруковано із «*Вибраних поезій, 1940*»). Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 75). Інший рукопис (од. зб. 175) датовано: «*Четвер, 4 і п'ятниця, 5 травня 1933*».

КЛЕНИ

Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 75).

ДО ВЕСНИ

Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 75).

ПІВЕНЬ

Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 75). У четвертому рядку другої строфи слова «неначе ватра» мають варіанти: «неначе синя ватра» та «мов синя ватра». П'ятий та шостий рядки цієї ж строфи виправлено: із «і ранок синім возом їде на зоряному сліді» на «Ось ранок синім возом їде і сонця сніп в село везе».

СЕЛО

Тричі опубліковано після виходу збірки: *Дзвони. – 1935. – Ч. 2/3. – С. 75* (примітка: «Передрук зі збірки “Три перстені”»); *Назустріч. – 1935. – Ч. 7, 1 квітня. – С. 1*; *Українське слово. – 1935. – 4 квітня*. Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 75). Фотокопію рукопису див. у ілюстративному додатку цього видання.

РІЗДВО

Тричі опубліковано після виходу збірки: *Українське слово. – 1935. – 14 лют.*; *Дзвони. – 1935. – Ч. 2/3. – С. 75* (примітка: «Передрук зі збірки “Три перстені”»); *Наша Батьківщина. – 1939. – Ч. 1. – С. 3*. Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 75). Датовано: «Понеділок, 24 грудня 1934».

Дукля (пол. Dukla) – сьогодні: місто в південно-східній Польщі. Належить до Кросненського повіту Підкарпатського воєводства.
Крисаня (діял.) – капелюх, бриль.

КОЛЯДА

Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 75). Фотокопію рукопису див. у ілюстративному додатку цього видання.

ЗЕЛЬМАН

Опубліковано після виходу збірки: *Світ молоді. – 1935. – Ч. 5. – С. 12* (примітка: «З нагородженої збірки “Три перстені”»).
Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 75).

Зельман – герой українських веснянок і гагілок.

Тропар – молитовний вірш для співу на честь якого-небудь свята або святого у православному богослужінні.

ЗЕЛЕНА ЄВАНГЕЛІЯ

Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 75).
У змісті видання «*Три перстені, 1934*» та в рукописі (див. фотокопію у ілюстративному додатку цього видання) слово «*євангелія*» у назві вірша написано з малої літери.

Євангелія (евангеліє; від гр. *euangelion*) – жанрове визначення перших чотирьох книг Нового Заповіту, який є продовженням Старого Заповіту, частиною Біблії. Тут викладені основи християнського віровчення, мовиться про життя, вчення і воскресіння Ісуса Христа, викладене у чотирьох версіях, авторами яких були його учні Матвій, Марко, Лука та Іван.

Морея – сорт абрикоси з дрібними плодами; сорт вишні.

ПРАЛІТО

Вперше опубліковано: *Дажбог. – 1934. – Ч. 7, вересень. С. 93.*

«*Дажбог*»:

«*Три перстені, 1934*»:

Тут не бажаєм більш нічого,
як обкутатись мохом сну,

Тут не бажаєм більш нічого –
обкутатися мохом сну,

Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 75).

ЗМІЯ

Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 75).
Картатий – із чотирикутними візерунками, малюнками.

ЛІС

Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 75).

ЛИСТ

Вперше опубліковано: *Дажбог. – 1934. – Ч. 6, червень. – С. 74.*
Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 75). І у «Дажбозі», і в рукописі датовано: «1933».

«Дажбог», рукопис:

«Три перстені, 1934»:

процавай

процай

рука напише дрижачи

рука напише тремтячи

В іншому рукописі (од. зб. 175) замість третьої строфи – дві інші:

Це якась птаха синьопера
як пролітала
пролітаючи повз вікна
кинула нам на стіну тінь.
А, може, місяць, що тепера
похмуρο світить цим словам моїм
(і зачаровус зваблिवим чадом синіх плям).

На клаптику паперу
рука напише дрижачи,
що тісно диким двом серцям
в кохання перстені однім
(колесі)

Спливають, наче краплі, роки
та завжди буде тісно диким двом серцям
на світі
широкім.

ДАВНІЙ МОТИВ

Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 75).

ЕЛЕГІЯ ПРО ПЕРСТЕНЬ НОЧІ

Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 75).
Свічадо – дзеркало; підвісний свічник для багатьох свічок.

Санскрит – літературна давньоарійська мова, яка вживалась у Стародавній та середньовічній Індії, сьогодні мертва.

НАД КНИЖКОЮ ПОЕЗІЙ

Вперше опубліковано: *Дзвони*. – 1933. – Ч. 2. – С. 53.

«Дзвони»:

«Три перстені, 1934»:

де кілька книжечок лежить,
оправлених в газету.

де кілька книжечок лежить,
завшених в газету.

Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 75).
Інший рукопис (од. зб. 175) датовано: «*Лютець 1933*».

НІЧ

Вперше опубліковано: *Дажбог*. – 1934. – Ч. 1-2, лютець. – С. 1 (під заголовком «*Чайник*»). Упорядники «*Зібраних творів, 1967*» і «*Творів, 1998*» подали «*Чайник*» як окрему поезію поза збірками.

«Дажбог»:

та слово, що мов камінь є тверде!

«Три перстені, 1934»:

та слово що мов з каменю тверде!

Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 75).
В іншому рукописі (од. зб. 175) заголовок: «*Перстень ночі*»; зазначено дату написання: «*Вівторок, 15 серпня 1933*».

ПІЗНЯ ГОДИНА

Вперше опубліковано: *Дажбог*. – 1934. – Ч. 1-2, лютець. – С. 2.
Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 75). В іншому рукописі (од. зб. 175) перша і друга строфа датовані відповідно: «*Понеділок, 1 травня 1933*» та «*П'ятниця, 14 квітня 1933*».

РАНОК

Вперше опубліковано: *Дажбог*. – 1934. – Ч. 1-2, лютець. – С. 1.

«Дажбог»:

Ранок триснув. Сонце, мов червона цегла,

«Три перстені, 1934»:

Ранок блиснув. Сонце, мов червона цегла,

Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 75).
Інший рукопис (од. зб. 175) датовано: «Серпень 1933».

СУВОРИЙ ВІРШ

Вперше опубліковано: *Вістник*. – 1933. – Т. 1, кн. 2. – С. 82.
Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 75).
Інший рукопис (од. зб. 175) датовано: «Понеділок, 19 та середа,
21 грудня 1932». В обох рукописах у четвертому рядку першої
строфи слово «осінь» виправлено на «весну».

СТРІЛА

Вперше опубліковано: *Вогні*. – 1934. – Ч. 6. – С. 123. Рукопис
зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175). Датовано:
«Четвер, 13 квітня і вівторок, 18 квітня 1933».

Кантілена (лат. *cantilena* – спів) – у середньовічній фран-
цузькій поезії: невеликий вірш ліро-епічного гатунку, покладен-
ний на музику.

СПРОТИВ

Вперше опубліковано: *Дажбог*. – 1933. – Ч. 2, лютець. – С. 20.
Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 75). Ін-
ший рукопис (од. зб. 175) датовано: «Середа, 18 січня 1933».

ГІРКЕ ВИНО

Вперше опубліковано: *Вістник*. – 1933. – Т. 1, кн. 2. – С. 82.
Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 75). Ін-
ший рукопис (од. зб. 175) датовано: «Вівторок, 27 грудня 1932».

Анестезія (гр.) – втрата чутливості до зовнішніх подразнень;
знеболення.

ГІРКА НІЧ

Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 75).
В іншому рукописі (од. зб. 175) заголовок: «Ніч»; зазначено дату
написання: «Середа, 22 березня 1933».

ПОЕТОВА ВЕСНА

Вперше опубліковано: *Дажбог. – 1934. – Ч. 5, травень. – С. 50* (під заголовком «*Весна поета*»). Зазначено дату написання: «*Березень 1933*».

«*Дажбог*»:

у завороженому колесі краси.

«*Три перстені, 1934*»:

у завороженому перстені краси.

Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 75). В іншому рукописі (од. зб. 175) заголовок: «*Весна поета*»; зазначено дату написання: «*Середа, 29 березня 1933*».

ДО НАС!

Вперше опубліковано: *Дажбог. – 1934. – Ч. 6, червень. – С. 74*. Зазначено дату написання: «*1933*». Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 75). Інший рукопис (од. зб. 175) датовано: «*Субота, 26 серпня 1933*».

НІЧ НА ПЛОЦІ ЮРА

Вперше опубліковано: *Вістник. – 1933. – Т. 2, кн. 4. – С. 246-247*. Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 75). Інший рукопис (од. зб. 175) датовано: «*П'ятниця, 24 і субота, 25 березня 1933*».

Площа Юра – площа біля Архикатедрального греко-католицького собору св. Юра у Львові. Навпроти собору розташовані митрополичі палати.

Гебан (діял.) – ебснове дерево.

КЛИЧУ

Вперше опубліковано: *Дажбог. – 1933. – Ч. 2, лютий. – С. 20*. Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 75). Інший рукопис (од. зб. 175) датовано: «*Середа, 18 січня 1933*». Тут немає рефренів, натомість є окрема строфа (третя за порядком):

Це тобі я складаю дань слів,
Моя пісня тобі та мій спів,
Це для тебе любов моя й гнів,
динаміко суворих днів!

РАНОК ЮНАКІВ

Вперше опубліковано: *Дажбог. – 1934. – Ч. 7, вересень. – С. 92.*
Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 75).

КІНЧАЮЧИ

Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 75).

Книга Лева

Подасмо за виданням: *Антонич Богдан Ігор. Книга Лева. – Обгортка Святослава Гординського. – Львів: Друкарня Н.Т.Ш., 1936. – 64 с. – (Бібліотека Дзвонів; Ч. 18) (надалі – «Книга Лева, 1936»).*

У кінці книжки авторська примітка: *«Поезії з часу: грудень 1934 – жовтень 1936. Книжка друкована в листопаді 1936. Вірш «Площа янголів» дедикований мистцеві Іванові Іванцеві».*

В одній із чернеток Б. І. Антонича (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 176) назва збірки має такі варіанти: *«Знак Лева», «Левина Книга», «Лєвова книга»,* а розділи такі варіанти: *«Ліричне інтермеццо», «Філософічне інтермеццо».*

Ольга Олійник зазначає: *«При кінці 1936 року [Антонич. – Упор.] видає третю найбільшу свою збірку «Книгу Лева», за яку одержує нагороду Українського Католицького Союзу» (Олійник О. Надгробок на могилі цастя // Антонич Б. І. Перстені молодості. – Пряшів, 1966. – С. 295).*

Перша глава

ЗНАК ЛЕВА

Вперше опубліковано: *Дзвони. – 1936. – Ч. 10. – С. 361-362.*
Екстаза (екстаз) – стан найвищого захоплення.

Синай – гора на Синайському півострові, на якій, за П'ятикнижжям, Бог явився Мойсеєві й передав скрижалі з написаними на них заповідями.

ДАНИЇЛ У ЯМІ ЛЕВІВ

Порівн. «*Книгу пророка Даниїла*», 6, 1-29 (вавілонський волюдар Дарій поставив єврейського мудреця Даниїла одним з князів над своїми сатрапами. З ненависти до нього сатрапи намовили Дарія видати наказ, щоб ніхто в царстві не молився протягом тридцяти днів. Даниїл знехтував наказом і за це був кинутий між голодних левів. Леви не зачепили Даниїла, і він здобув славу на-тхненного пророка).

Надма – дюна, піщаний замет.

Самум – сухий гарячий вітер у пустелях Азії та Африки; піщаний ураган.

БАЛЯДА ПРО ПРОРОКА ЙОНУ

Порівн. «*Книгу пророка Йони*», 2, 1-11 (Бог наказав пророкові Йоні вирушити до Ніневії і сповістити її грішних мешканців про їх близьку загибель. Пророк злякався цієї місії і поплив кораблем у протилежний бік. Бог розгнівався на Йону, наслав на море бурю, моряки кинули пророка у воду як грішника, що спричинився до нещастя. Тоді Бог наказав китові проковтнути Йону, і той три доби жив у череві кита, поки кит не виплюнув його на берег Ніневії. Потім Йона пішов проповідувати слово Боже).

Апокриф – у християнстві: стародавній релігійно-легендарний твір, зміст якого не цілком відповідав офіційному віровченню і який не входив до канонічних книг Святого Письма.

Ебен – ебнове дерево (Б. І. Антонич вживає також «*гебан*» – див. «*Ніч на площі Юра*» зі збірки «Три перстені»).

Мушля (черепашка, ракушка) – тверде захисне покриття деяких безхребетних тварин (слимаків, молюсків і т. ін.) у вигляді стулок або витої коробочки.

ПІСНЯ ПРО ДОЧАСНЕ СВІТЛО

Порівн. вірш «*Переміни*» (розділ «Поезії поза збірками» цього видання).

Кана Галилейська – містечко в Палестині, в якому Ісус Христос перетворив воду на вино.

САМАРИТЯНКА БІЛЯ КРИНИЦІ

Вперше опубліковано: *Дзвони*. – 1936. – Ч. 11. – С.410-411.
Примітка: «Ці вірші [«Самаритянка біля криниці та «Подвійний концерт». – Упор.] ввійдуть до збірки «Знак Лева», що на днях появиться».

Порівн. «Євангелію від св. Івана», 4, 4-30 (іудеї і самаритяни ворогували між собою, і тому, коли Ісус попросив самаритянку дати йому напитися води, вона відмовила йому. Коли ж він розповів їй, що він – спаситель від Бога, вона повірила, розповіла про нього людям, і Христос проповідував серед них).

ШІСТЬ СТРОФ МІСТИКИ

Містика – віра в існування надприродних, тасмничих сил і здатність спілкування з ними людини; схильність до віри в надприродне й тасмниче; щось загадкове, непояснюване.

Гисоп (*gison*; лат. *hyssopus*) – багаторічна рослина родини губоцвітих, із листу якої виробляють запашну олію.

Стигма (*гр.*) – у Стародавній Греції: тавро на тілі раба або злочинця; кривава виразка або червона пляма на тілі людини; почервоніння шкіри, синці чи виразки, які мимоволі з'являються на тілі людини в тих місцях, де у розп'ятого Христа були рани від тернового вінця та гвіздків.

СКАРГА ТЕРНУ

Вперше опубліковано: *Дзвони*. – 1936. – Ч. 4. – С. 130.

ТЕРЕН СПІВАЄ

Вперше опубліковано: *Дзвони*. – 1936. – Ч. 10. – С. 361-362.

Порівн. притчу про дерева, що обирали царя (*Книга «Суд-дів», 9, 8-15*).

Осяг – осягнення, успіх.

Ной – біблійний персонаж; під час всесвітнього потопу Ной разом з сім'єю врятувався на збудованому за велінням Бога ковчезі.

ПІСНЯ ПРО ЧОРНІ ЛАВРИ

Етер (*efip*) – див. коментар до вірша «*Ascensio Domini* (Вознесення)» (збірка «Велика гармонія»).

Перше ліричне інтермеццо

Інтермеццо (італ.) – невеликий музичний твір довільної будови, виконуваний між окремими частинами опери; музична п'єса, що є вставним номером серед інших п'єс (іншого характеру і настрою).

ШЛЮБ

Вперше опубліковано: *Наша культура*. – 1936. – Кн. 4. – С. 309.

Левконія – трав'яниста декоративна рослина з пахучими, зібраними в китиці квітками різних кольорів.

ВЕСІННЯ НІЧ

Вперше опубліковано: *Назустріч*. – 1936. – Ч. 5, 1 березня. – С. 1. Примітка: «З «Книги Лева»».

Карузо (*Caruso*) *Енріко* (27.2.1873 – 2.8.1921) – італійський оперний співак (драматичний тенор). Легенда вокального мистецтва ХХ століття, зразок для майбутніх поколінь оперних тенорів.

Радісвий – від радіо.

ГВОЗДИКИ

Опубліковано після виходу збірки: *Світ молоді*. – 1937. – Ч. 4. – С. 7-8.

ПІВОНІЇ

Вперше опубліковано: *Дзвони*. – 1936. – Ч. 10. – С. 361-362.

ФІЯЛКИ

Вперше опубліковано: *Дзвони*. – 1936. – Ч. 5. – С. 177.

Ебен – див. коментар до «*Баяди про пророка Йону*».

Мушля – див. коментар до «*Баяди про пророка Йону*».

СУТІНЬ

Вперше опубліковано: *Дзвони*. – 1936. – Ч. 4. – С. 130.

Левконія – див. коментар до вірша «*Шлюб*».

ПІСЕНЬКА ДО СНУ

Опубліковано після виходу збірки: *Українські вісті*. – 1937. – 12 лип. (загальний заголовок: «З поезій Богдана Ігоря Антоновича»).

ЛІТНІЙ ВЕЧІР

Вперше опубліковано: *Дзвони*. – 1936. – Ч. 10. – С. 361-362.

ARS POËTICA

Urbi et orbi (лат.) – дослівно: «місту і світові»; всім, до загального відома.

Ars poëtica (лат.) – мистецтво поезії.

ARS CRITICA

Опубліковано після виходу збірки: *Світ молоді*. – 1937. – Ч. 4. – С. 7-8.

Ars critica (лат.) – мистецтво критики.

ДРУЖНЯ ГУТІРКА

Мушля – див. примітку до «*Балюди про пророка Йону*».

ПОДВІЙНИЙ КОНЦЕРТ

Вперше опубліковано: *Дзвони*. – 1936. – Ч. 11. – С. 410-411.
Примітка: «Ці вірші [«Самаритянка біля криниці та «Подвійний концерт». – Упор.] ввійдуть до збірки «Знак Лева», що на днях появиться».

Радісвий – від радіо.

Етер (eфір) – див. коментар до вірша «*Ascensio Domini* (Вознесення)» (збірка «Велика гармонія»).

Друга глава

МОНУМЕНТАЛЬНИЙ КРАЄВИД

Вперше опубліковано: *Назустріч*. – 1935. – Ч. 11, 1 червня. – С. 3.

Масстат – велич.

ПЛОЩА ЯНГОЛІВ

Вперше опубліковано: *Назустріч*. – 1935. – Ч. 14, 15 липня. – С. 1. Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 66-б). Присвяти Іванові Іванцеві немає.

Інкавст (гр.) – чорнило.

АПОКАЛІПСИС

Вперше опубліковано: *Назустріч*. – 1935. – Ч. 14, 15 липня. – С. 1.

Апокаліпсис (від *гр.* – *відкриття, одкровення*), «Об'явлення Івана Богослова» – остання книга Нового Заповіту, написана близько 69 року. В «Апокаліпсисі» йдеться про кінець світу, друге пришестя Христа, тисячолітнє царство Боже після Страшного Суду. «Апокаліпсис» містить у собі таємниче зображення майбутньої долі Христової Церкви та всього світу.

Зелінка – зелена (мідна) фарба.

Мандрагора (лат. *mandragora*) – південна багаторічна трав'яниста рослина родини пасльонових із м'ясистим кореневищем; у давнину мандрагорі приписували чудодійні властивості, сьогодні її використовують у медицині.

ЗОРЕЛЕВ, або сузір'я Лева

У примітках до «*Зібраних творів, 1967*» зазначено: «В 2 рядку збірки надруковано: «*критиці ласки вічної, що мурів цих діткнулась*». Однак після виходу збірки С. Гординський звернув Антоничеві увагу на те, що «діткнулась» не римується із словом «галас» і Антонич признав, що це мимовільний «ляпсус» при переписуванні вірша до друку і що мало бути «торкалась». Згідно з цим справлено це місце» (С. 362-363). У цьому виданні подасмо за текстом збірки.

Надро – нутро.

ЧАРГОРОД, або як народжуються міти

Міт (гр. *mythos; міф*) – священна оповідь, яка в символічний спосіб пояснює вірування, уявлення, цінності і світорозуміння певної спільноти. Дійовими особами тут виступають боги, герої, рідше – священні тварини.

ПІСКИ

Вперше опубліковано: *Обрії*. – 1936. – Ч. 6. – С. 3.

Летаргія – хворобливий стан, схожий на сон, з майже нечутним диханням і пульсом; цілковита нерухомість, бездіяльність.

Іхневмон (гр.) – рід хижих ссавців родини віверових. Деякі види приручають (у Північній Африці й Передній Азії) і тримають у житлах, щоб знищувати шурів і змій; мангуст; «фараонова миша» – шур у Стародавньому Єгипті, шанований фараонами за те, що поїдав крокодилячі яйця; рід перетинчастокрилих комах з групи наїзників.

ХОРОВІД

Вперше опубліковано: *Дзвони*. – 1936. – Ч. 5. – С. 177. Вказано дату написання: «1935».

Ебен – див. коментар до «*Балюди про пророка Йону*».

ЗАТЕРТІ СЛІДИ

Токіт – стукіт.

Атава (гр.) – багаторічна тропічна й субтропічна трав'яниста рослина з грубим, м'ясистим великим листям, з якого виробляють волокно.

ПІСНЯ ПРО НЕЗНИЩЕННІСТЬ МАТЕРІЇ

Вперше опубліковано: *Назустріч*. – 1935. – Ч. 17, 1 вересня. – С. 1. Опубліковано після виходу збірки: *Українські вісті*. – 1937. – 12 лип. (загальний заголовок: «З поезій Богдана Ігоря Антоновича»).

Джаган (діял.) – кирка, кайло – вигнутий і загострений з одного чи обох кінців металевий молоток на довгому дерев'яному державі, що його використовують для відбивання гірської породи, розбивання каміння, розколювання льоду тощо.

ОКЕАНІЯ, або в долинах морських левів

Вперше опубліковано: *Назустріч*. – 1935. – Ч. 14, 15 липня. – С. 1.

Бусоля (бусоль) – геодезичний прилад для вимірювання азимутів.

Мева – чайка.

Мушля – див. коментар до «*Балюди про пророка Йону*».

ПОЛЯРІЯ

Вперше опубліковано: *Назустріч. – 1935. – Ч. 22, 15 листопада. – С. 1.* Два рукописи зберігаються у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 173; од. зб. 66-б).

Рукописи:

Полярні янголи колишуть божі води

«Книга Лева, 1936»:

Полярні янголи колишуть Божі води

Полярія – від *полярний* – розташований біля полюса, в районі полюса (напр., полярний день: на Крайній Півночі – частина року, упродовж якої сонце не заходить).

Зодіак (від гр. *звірише коло*) – сукупність розміщених уздовж скліптики 12 сузір'їв, через які пролягає річний шлях видимого руху Сонця.

Діва, Водяник (Водолій) – знаки зодіака.

АРКТИКА

Вперше опубліковано: *Назустріч. – 1935. – Ч. 14, 15 липня. – С. 1.* Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 66-б). Друга строфа у збірці є останньою строфою твору «*Океанія, або в долинах морських левів*»; тут другий рядок має такий вигляд: «*як блискавиця в леті, тризуб хвилі поре*».

Арктика – північний полярний регіон Землі, що включає окраїни материків Євразія і Північна Америка, майже весь Північний Льодовитий океан з островами (крім прибережних островів Норвегії), а також прилеглі частини Атлантичного й Тихого океанів.

Зодіак – див. коментар до вірша «*Полярія*».

Друге ліричне інтермецо

Інтермецо – див. коментар до «*Першого ліричного інтермецо*».

МОЛИТВА ДО ЗІР

Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 66-б).

СІРИЙ ГИМН

Вперше опубліковано: *Назустріч*. – 1936. – Ч. 5, 1 березня. – С. 1. Примітка: «З “Книги Лева”». Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 176). Датовано: «Середа, 19 серпня 1936».

МАРНОТРАТНИЙ ГИМН

Бацяля (бацяла) – бактерія, що має форму палички.

МІЙ ДАВНІЙ ГОЛОС

Вперше опубліковано під заголовком «Мій давній голос: Остання строфа з “Трьох персів”»: *Наша культура*. – 1936. – Кн. 2. – С. 137.

БУРЯ

Вперше опубліковано: *Наша культура*. – 1936. – Кн. 2. – С. 145-146. Надруковано також: *Назустріч*. – 1936. – Ч. 5, 1 березня. – С. 1. Примітка: «З “Книги Лева”».

Паполома – попона, у «Слові о полку Ігоревім» – покривало мертвих.

ДИВО

Вперше опубліковано: *Наша культура*. – 1936. – Кн. 2. – С. 145-146.

ВІЩИЙ ДУБ

Саван – поховальне убрання з білої тканини, що має вигляд мішка чи довгої сорочки; у переносному значенні: покрив (перев. сніговий).

КОЛОДІСТВО

Вперше опубліковано: *Наша культура*. – 1935. – Кн. 1. – С. 58. Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 66-6).

ЧЕРЕМХИ

Вперше опубліковано: *Наша культура*. – 1935. – Кн. 1. – С. 58.
Надруковано також: *Українське слово*. – 1935. – 16 травня;
Календар-альманах на 1941 рік. – Краків: Українське видавництво. – С. 99.

БАТЬКІВЩИНА

Вперше опубліковано: *Наша культура*. – 1935. – Кн. 3. – С. 180. Надруковано після виходу збірки: *Українські вісті*. – 1937. – 12 лип. (загальний заголовок: «З поезій Богдана Ігоря Антонича»).

УРИВОК

Вперше опубліковано: *Наша культура*. – 1935. – Кн. 2. – С. 118. Надруковано також: *Українські вісті*. – 1937. – 12 лип. (загальний заголовок: «З поезій Богдана Ігоря Антонича»); *Сніп: Місячний додаток до «Громадського голосу»*. – 1937. – № 7. – С. 3.

ЗАБУТА ЗЕМЛЯ

Вперше опубліковано: *Назустріч*. – 1935. – Ч. 10, 15 травня. – С. 3. Надруковано також: *Сніп: Місячний додаток до «Громадського голосу»*. – 1937. – № 7. – С. 3.

ЧЕРВОНА КИТАЙКА

Вперше опубліковано: *Назустріч*. – 1935. – Ч. 9, 1 травня. – С. 1.

Хасид – послідовник хасидизму, релігійно-містичної течії в іудаїзмі.

Синагога – молитовний будинок, храм у іудеїв.

ДО ХОЛОДНИХ ЗІР

Вперше опубліковано: *Назустріч*. – 1935. – Ч. 11, 1 червня. – С. 3.

Третя глава

СЛОВО ДО РОЗСТРІЛЯНИХ

Вперше опубліковано під заголовком «*До розстріляних*»: *Назустріч*. – 1936. – Ч. 2, 15 січня. – С. 2. Надруковано також: *Жіноча доля*. – 1937. – Ч. 19. – С. 2; *Краківські вісті*. – 1941. – Ч. 30. – С. 4.

СЛОВО ПРО ЧОРНИЙ ПОЛК

Вперше опубліковано: *Назустріч*. – 1936. – Ч. 7, 1 квітня. – С. 1.

Мушля – див. коментар до «*Баяди про пророка Йону*».

Відворот (відворот; діял.) – відступ, відхід.

Анабазис (гр.) – довгий завойовничий похід.

Ебен – див. коментар до «*Баяди про пророка Йону*».

Надро – нутро.

Ядуха – задишка, спричинювана деякими захворюваннями серця чи бронхів; астма.

СЛОВО ПРО ЗОЛОТИЙ ПОЛК

Два рукописи зберігаються у ЛННБУ (від. рукон., ф. 10, од. зб. 66-6).

Заспів

У першому рукописі у третьому рядку слова «*екстаза заплитка*» виправлено на «*надхнення заплитке*».

Бусоля (бусоль) – див. коментар до твору «*Океанія, або в долинах морських левів*».

Чота – невеликий військовий підрозділ у різних родах військ.

Шанець (від шанці) – земляні укріплення у вигляді ровів із насипом; окопи.

Слово про Альказар

Другий рукопис :

«Книга Лева, 1936»:

очервонсний, сповитий в чар   очервонений, сповитий в жар

Альказар – замок у Толедо в Іспанії, де під час громадянської війни 1936 р. повстанці оборонялися проти військ т. зв. легалістичного уряду.

Токит – стукіт.

Мітральєза (франц. *mitrailleuse*, від *mitraille* – картеч) – скорострільна багатоствольна гармата, що стріляє картеччю.

Тахо (ісп. *Tajo*) – найбільша ріка Піренейського півострову.

Патина – зеленувато-коричневий наліт на поверхні виробів із міді, бронзи та латуні або біляста плівка на поверхні крем'яних знарядь.

Ворса – густий пушок із коротких волокон на поверхні деяких тканин.

Петарда – старовинний розривний снаряд у вигляді металевої посудини, наповненої порохом; сигнальний розривний снаряд, якого кладуть на колію, щоб зупинити поїзд у разі небезпеки.

«*Dies irae*» (лат.) – день гніву.

Експльозія (експлозія) – вибух.

КОЛИСКОВА

Вперше опубліковано: *Назустріч*. – 1936. – Ч. 20, 15 жовтня. – С. 1. Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 173). У другому рядку слово «розправляють» виправлено на «розгортають».

Мірта (гр.; *мирта*, *мирт*) – південне вічнозелене дерево родини миртових з білими або рожевими квітками і темно-зеленим запашним листям, що містить ефірну олію.

Вербель – військовий барабан; барабанний бій.

НА ТРИ ШЛЯХИ

Вперше опубліковано: *Ми*. – 1936. – Кн. V, зима. – С. 42-45 (публікація містить три твори під загальним заголовком «*Стяги в куряві*»: I. *Слово про полк піхоти*; II. *Стяги в куряві*; III. *На три шляхи*).

СТЯГИ В КУРЯВІ

Вперше опубліковано: *Ми*. – 1936. – Кн. V, зима. – С. 42-45 (публікація містить три твори під загальним заголовком «*Стяги в куряві*»: I. *Слово про полк піхоти*; II. *Стяги в куряві*; III. *На три шляхи*).

СЛОВО ПРО ПОЛК ПІХОТИ

Вперше опубліковано: *Історичний календар-альманах «Червоної Калини» на 1936 рік.* – Львів: Червона Калина, 1935. – С. 14. Надруковано також: *Ми.* – 1936. – Кн. V, зима. – С. 42-45 (публікація містить три твори під загальним заголовком «*Стяги в куряві*»: I. *Слово про полк піхоти*; II. *Стяги в куряві*; III. *На три шляхи*); *Волинське слово.* – 1937. – 1 січня. – С. 1; *Жіноча доля.* – 1937. – Ч. 19. – С. 2; *Батьківщина. Календар на 1939 рік.* – Львів: Накладом видавництва «*Батьківщина*», 1939. – С. 67. Два рукописи зберігаються у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 66-б).

Обидва рукописи:

складасмо, мов прапор, на ляветах.
біжать в юрбу, толочагь, брук у крові.

«Книга Лева, 1936»:

складаємо, мов прапор, на ляфетах.
біжать в юрбу, толочагь, брук сплив кров'ю,

У рядку, що починається словами «*з трибун, з бальконів*» слово «*квітчастих*» виправлено на «*сріблистих*».

Ляфет (лафет) – станок, на якому закріплюють ствол гармати.

Вальторна (валторна; від нім. Walhorn, дослівно: лісовий ріг) – духовий мідний інструмент.

Зелена євангелія

Подаємо за виданням: *Антонич Богдан Ігор. Зелена євангелія (Посмертне видання) / Портрет роботи Володимира Ласовського; Обгортка Святослава Гордицького.* – Львів: Видавництво «*Ізмарагд*», 1938. – 56 с. (надалі – «*Зелена євангелія, 1938*»).

У примітках до «*Зібраних творів, 1967*» зазначено: «Десякі автори подають назву збірки «*Зелена Євангелія*», однак сам Антонич у змісті збірки «*Три перстені*» один із своїх віршів назвав «*Зелена євангелія*» – з малої літери» (С. 364). У рукописі вірша «*Зелена євангелія*» слово «*євангелія*» теж написано з малої літери (див. фотокопію рукопису в ілюстративному додатку).

Ольга Олійник свідчить, що у 1938 році Б. І. Антонич «хотів видати свою найбільш улюблену збірку під назвою «*Зелена*

євангелія», присвячену мені як його дружині» (*Олійник (Ксен-жопольська) О. Надгробок на могилі щастя // Весни розспіваної князь: Слово про Антонича. – Львів, 1989. – С. 368*).

Після смерті Антонича «Зелена євангелія» була на основі рукописів «зредагована [...] Ольгою Олійник та Славою і Володимиром Ласовськими» (*«Зібрані твори, 1967», С. 355*). Загальна редакція збірки була «в руках Є. Ю. Пеленського» (*Гординський С. Богдан Ігор Антонич. Його життя і творчість // Антонич Б. І. Зібрані твори. – Нью-Йорк, Вінніпег, 1967. – С. 14*).

Євангелія (Євангеліє) – див. коментар до вірша «Зелена євангелія» (збірка «Три перстені»).

Перша глава

ЗАПРОШЕННЯ

Вперше опубліковано: *Назустріч. – 1935. – Ч. 5. – С. 1*. Датовано: «1931». Примітка: «З давніх зшитків».

ЖИТТЯ ПО ГРЕЦЬКИ БІОС

Вперше опубліковано: *Ми. – 1935. – Кн. IV, весна. – С. 22*.

ДО ІСТОТ З ЗЕЛЕНОЇ ЗОРІ

Вперше опубліковано: *Назустріч. – 1935. – Ч. 22, 15 листопада. – С. 1*. Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 173). Ще два рукописи містяться в од. зб. 66-б. Перший із них має заголовок «До мешканців зеленої зорі». У другому в четвертому рядку першої строфи слово «костей» виправлено на «кісток».

ЕПІЧНИЙ ВЕЧІР

Вперше опубліковано: *Назустріч. – 1935. – Ч. 22, 15 листопада. – С. 1*. Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 173). Ще один рукопис містить од. зб. № 66-б. У ньому третя строфа має деякі відмінності, порівняно із текстом у збірці:

насіння кільчитьс^я і ядра будить.

Мужчини волохаті палять тс^мним оком

дівок широких в стані й повногрудих,
горбатий янгол лісу манить теплим мохом.

Другий рядок цієї строфи має інший варіант: «дівок широ-
кобедрих, спраглих й повногрудих». У першому рядку четвертої
строфи слово «завиті» має варіант «сповиті». Перший рядок
п'ятої строфи має вигляд: «І іскри з зір загаслих осявають очі».
Окрім цього, слово «і» має такі варіанти: «ось», «вже», «зно»,
«так», «ще». В останньому рядку слова «буїність і життя»
виправлено на «буїноту життя».

У «Пісні про незнищенність матерії, 1967» другий рядок чет-
вертої строфи «ввижаються нам в свастиках цюночі» виправлено
на «ввижаються нам у хрестах цюночі». З цією правкою пере-
друковано у «Поезіях, 1989» та «Великій гармонії, 2003», а також у
виданнях Б. І. Антонича іноземними мовами: польською (Антонич
Б.-І. Знак Лева = *Antonycz Bohdan Ihor. Znak Lwa*. – Львів: Каменяр,
1998. – Тексти парал. укр. і пол. мовами) та російською (Антонич
Б. І. Три перстені; Зелена євангелія: Поезії = *Антонич Богдан
Игорь. Три перстня; Зеленое евангелие: Стихотворения*. – Львів:
Каменяр, 1994. – Тексти парал. укр. і рос. мовами; Антонич Б.-И.
Избранные стихи = *Антонич Б.-И. Выбранные поэзии*. – Львів: Каменяр,
2008. – Тексти парал. укр. і рос. мовами). У «Перстнях молодості,
1966», «Зібраних творах, 1967», «Творах, 1998» та у цьому виданні
подано оригінальний Антоничів текст.

Пергамен (*пергамент*) – матеріал для письма, виготовлений
зі шкіри молодих тварин; стародавній рукопис.

Зодіяки (*від зодіак*) – див. коментар до вірша «Полярія» (збір-
ка «Книга Лева»).

Свастика – хрест із загнутими під прямим кутом кінцями –
один із найдавніших релігійних знаків, який зустрічається у
творах мистецтв давніх культур Європи, Азії, рідше Африки й
Америци.

ЕКСТАТИЧНИЙ ВОСЬМИСТРОФ

Екстатичний – від *екстаза*, *екстаз*: стан найвищого захоп-
лення.

КОНЦЕРТ

Фляжолет (*фр.*: *флажолет*) – старовинний музичний духо-
вий інструмент.

Лігатура (від *пізньолат. ligatura – зв'язок*) – у нотному письмі – знак у формі дуги, який пов'язує дві однакові за висотою ноти (продовжує звучання першої ноти, об'єднуючи її з другою). Термін уживають у значенні пов'язання певних явищ.

Ритурнель – частина акомпанементу, яка повторюється на початку та в кінці кожної строфи пісні, романсу, оперної арії і т. ін.

Перше ліричне інтермецо

Інтермецо – див. коментар до «Першого ліричного інтермецо» збірки «Книга Лева».

ПЕРША ГЛАВА БІБЛІЇ

Вперше опубліковано: *Назустріч. – 1935. – Ч. 9, 1 травня. – С. 1.*

ВЕСІЛЬНА

Вперше опубліковано: *Назустріч. – 1935. – Ч. 7, 1 квітня. – С. 1.* Надруковано також: *Українське слово. – 1935. – 4 квітня.*

ВЕСІЛЬНА НІЧ

Вперше опубліковано: *Назустріч. – 1935. – Ч. 7, 1 квітня. – С. 1.*

ХМІЛЬ

Вперше опубліковано: *Ми. – 1935. – Кн. IV, весна. – С. 21.*

ДВА СЕРЦЯ

Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 66-б).

ТЕРНИНА

Вперше опубліковано: *Назустріч. – 1935. – Ч. 17, 1 вересня. – С. 1.* Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 66-б).

ПІДКОВИ

Вперше опубліковано: *Ми. – 1935. – Кн. IV, весна. – С. 21.*

МАЛИЙ ГИМН

Вперше опубліковано: *Ми*. – 1935. – *Кн. IV, весна*. – С. 21.

ПОРТРЕТ ТЕСЛІ

Вперше опубліковано: *Назустріч*. – 1935. – Ч. 9, 1 травня. – С. 1.

ТЕСЛІВ СИН

Вперше опубліковано: *Назустріч*. – 1935. – Ч. 7, 1 квітня. – С. 1.

ЯРМАРОК

Вперше опубліковано: *Назустріч*. – 1935. – Ч. 4, 15 лют. – С. 3.
Примітка: «З приготовуваної збірки “Книга теслів”».

ЗОЗУЛЯ

Вперше опубліковано: *Назустріч*. – 1935. – Ч. 4, 15 лют. – С. 3.
Примітка: «З приготовуваної збірки “Книга теслів”».

НАУКА

Вперше опубліковано: *Назустріч*. – 1935. – Ч. 4, 15 лют. – С. 3.
Примітка: «З приготовуваної збірки “Книга теслів”».

ДО ДНА

Вперше опубліковано: *Назустріч*. – 1935. – Ч. 4, 15 лют. – С. 3.
Примітка: «З приготовуваної збірки “Книга теслів”».

МІЙ ЦЕХ

Вперше опубліковано: *Назустріч*. – 1935. – Ч. 4, 15 лют. – С. 3.
Примітка: «З приготовуваної збірки “Книга теслів”».

Друга глава

ХЛІБ НАСУЩНИЙ

Вперше опубліковано: *Обрії*. – 1936. – Ч. 5. – С. 1.

ЗНАК ДУБА

Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 176). Датовано: «Вівторок, 9 червня 1936». Заголовок має такі варіанти: «Дубова мудрість», «Дубове благословення», «Дубове благовіщення», «Гімн до дуба», «Дубовий гимн».

Склиця – слизька поверхня, ожеледь.

ІДОЛЬСЬКІ НОЧІ

Пузон – тромбон (*итал. trombone, нім. Posaune*) – духовий мідний інструмент.

Кутирі – закутки, нетрі.

ДУЕТ

Тратва – пліт.

САД

Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 66-б). Підзаголовок має вигляд: «Біологічний вірш у двох відмінах». У четвертому рядку першої строфи другої частини слово «міцно» має варіанти: «тісно», «густо», «рівно», «легко», «твердо», «струнко», «знагла», «зродно». У другому рядку другої строфи другої частини слово «цей» виправлено на «той». У цьому ж рядку слово «тісно» має варіанти «спрагло», «буїно», «гнужно».

Друге ліричне інтермецо

Інтермецо – див. коментар до «Першого ліричного інтермецо» збірки «Книга Лева».

КОРЧМАРСЬКІ ЧАРИ

Вперше опубліковано: *Назустріч. – 1935. – Ч. 7, 1 квітня. – С. 1.*

КОСОВИЦЯ

Вперше опубліковано: *Наша культура. – 1935. – Кн. 4. – С. 258.* Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 66-б). У першому рядку слово «гострить» має варіант «клепать».

ЧЕРЕМХОВИЙ ВІРШ

Вперше опубліковано: *Наша культура. – 1935. – Кн. 4. – С. 258.*
Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 66-б). Заголовок має два варіанти: «Черемхова ніч» і «Череміна».

ПРОПОВІДЬ ДО РИБ

Вперше опубліковано: *Назустріч. – 1935. – Ч. 9, 1 травня. – С. 1.*
Фішбін (нім.) – кістяне піднебіння Китаю; виріб з такої кістки.

КОРОПИ

Вперше опубліковано: *Ми. – 1935. – Кн. IV, весна. – С. 22.*

ВІЛЬХИ

Вперше опубліковано: *Наша культура. – 1935. – Кн. 2. – С. 117-118.*

КАЛИНА

Вперше опубліковано: *Назустріч. – 1935. – Ч. 7, 1 квітня. – С. 1.*

ЗИМА

Вперше опубліковано: *Ми. – 1935. – Кн. IV, весна. – С. 22.*

ВЕСНА

Вперше опубліковано: *Назустріч. – 1935. – Ч. 9, 1 травня. – С. 1.*
Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 66-б).

ВИШНІ

Вперше опубліковано: *Назустріч. – 1935. – Ч. 9, 1 травня. – С. 1.*

Порівн. «Батьківцино...» у розділі «Начерки, плани фрагменти» цього видання.

МІТ

В усіх виданнях, крім «Зібраних творів, 1967» та «Творів, 1998», заголовок: «Міф».

У «Пісні про незнищенність матерії, 1967» останній рядок «мов свастика окрилених шабель» виправлено на «мов перехрест окрилених шабель». З цією правкою передруковано у «Поезіях, 1989» та «Великій гармонії, 2003», а також у виданнях Б. І. Антонича іноземними мовами: словацькою (*Antonyč B. I. Očarený rohan. – Košice, 1976*); польською (*Antonycz B. I. Księga Lwa. – Warszawa, 1981*; Антонич Б.-І. Знак Лева = *Antonycz Bohdan Ihor. Znak Lwa. – Львів: Каменярь, 1998. – Тексти парал. укр. і пол. мовами*) та російською (*Антонич Б. І. Три перстені; Зелена свангелія: Поезії = Антоныч Богдан Игорь. Три перстня; Зеленое евангелие: Стихотворения. – Львів: Каменярь, 1994. – Тексти парал. укр. і рос. мовами; Антоныч Б.-И. Избранные стихи = Антонич Б.-І. Вибрані поезії. – Львів: Каменярь, 2008. – Тексти парал. укр. і рос. мовами*). У «Перстенях молодості, 1966», «Зібраних творах, 1967», «Творах, 1998» та у цьому виданні подано оригінальний Антоничів текст.

Санскрит – див. коментар до «Елегії про перстень ночі» (збірка «Три перстені»).

Свастика – див. коментар до вірша «Епічний вечір».

СЕЛО

Опубліковано: *Неділя. – 1938. – Ч. 18. – 8 травня.*

ДАХИ

Вперше опубліковано: *Наша культура. – 1935. – Кн. 5. – С. 334.* Надруковано також: *Неділя. – 1938. – Ч. 18. – 8 травня.* Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 66-б). Немає відступів у перших рядках обох строф. Слово «та» в останньому рядку першої строфи має два варіанти: «а» та «і». Рядок «Калинову чи пам'ятаєш кручу» має варіанти: «Чи пам'ятаєш черемхову кручу» та «Чи пам'ятаєш калинову кручу».

ХАТИ

Вперше опубліковано: *Назустріч. – 1935. – Ч. 9, 1 травня. – С. 1.*

ПОВОРОТ

Вперше опубліковано: *Наша культура. – 1935. – Кн. 2. – С. 117.*

КРАЇНА БЛАГОВІЩЕННЯ

Вперше опубліковано: *Наша культура*. – 1936. – Кн. 4. – С. 315. Датовано: «10.III.1936». Надруковано також: *Напередодні*. – 1938. – Ч. 4. – С. 2; *Календар-альманах на 1941 рік*. – *Краків: Українське видавництво*. – С. 72.

Наполома – див. коментар до вірша «*Буря*» (збірка «*Книга Лева*»).

Третя глава

ДВІ ГЛАВИ З ЛІТУРГІЇ КОХАННЯ

Вперше опубліковано: *Жінка*. – 1938. – Ч. 7-8. – С. 9.
Літургія – християнське богослужіння.

РУНО

Вперше опубліковано: *Назустріч*. – 1936. – Ч. 18, 15 вересня. – С. 2.

Руно – густа і довга вовна з овець, яка не розпадається на окремі пасма, а становить одне ціле (*золоте руно*: в давньогрецькій мітології – золота бараняча шкура; те, що має найвищу якість, є найціннішим).

МОЛИТВА ЗА ДУШІ ТОПІЛЬНИЦЬ

Вперше опубліковано: *Назустріч*. – 1935. – Ч. 11, 1 червня. – С. 3.

Мушля – див. коментар до «*Баяди про пророка Йону*» (збірка «*Книга Лева*»).

ПОСЛИ НОЧІ

Ідол – предмет, який зображує божество, в переносному значенні – об'єкт сліпого поклоніння.

ДЗВІНКОВА ПАНІ

Вперше опубліковано: *Назустріч*. – 1938. – Ч. 7/8, 15 квітня. – С. 5. Примітка: «*Із збірки “Зелена євангелія”, що появиться на днях*».

ДІМ ЗА ЗОРЕЮ

Вперше опубліковано: *Назустріч*. – 1938. – Ч. 6, 15 березня. – С. 3. Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 66-б). Початок першого рядка має вигляд: «*тульсєє гимн рослин*». У цьому ж рядку у слові «*зросту*» літеру «з» закреслено і поставлено знак питання: «?». Другий рядок третьої строфи має вигляд: «*куці, коріння й пальці листя*». Четвертий рядок четвертої строфи має вигляд: «*вдаряють із розгоном і сплітаються уперті*». Третій рядок п'ятої строфи має вигляд: «*Пий сьому чарку радості!*». В останньому рядку п'ятої строфи слова «*і мудрої*» мають варіант «*й міцної*». Початок другого рядка шостої строфи має вигляд: «*і вчусь*». Шостий рядок цієї ж строфи має вигляд: «*я тут, інстинктом чую те: співаю – тож існую*». Останній рядок має вигляд: «*співаючи хвалу рослинним і надлюдським бурям*».

Ротації

Подаємо за виданням: *Антонич Богдан Ігор. Ротації (По смертні видання) / Обгортка Володимира Ласовського*. – Львів: Видавництво «Ізмарагд»; Друкарня НТШ, 1938. – 20 с. (надалі – «*Ротації, 1938*»).

Ольга Олійник зазначає, що Б. І. Антонич «одночасно [зі збіркою «Зелена свангелія». – Упор.] підготовляє ще одну збірку з зовсім відмінною тематикою – урбаністичну. Вона вийшла шойно по його смерті разом із «Зеленою свангелією» під назвою “Ротації”» (*Олійник (Ксенжопольська) О. Надгробок на могилі щастя // Весни розспіваної князь: Слово про Антонича*. – Львів, 1989. – С. 368).

Після смерті Антонича збірка «Ротації» була разом із «Зеленою свангелією» на основі рукописів «зредагована [...] Ольгою Олійник та Славою і Володимиром Ласовськими» («*Зібрані твори, 1967*», С. 355). «Загальна редакція обох збірок була в руках Є. Ю. Пеленського» (*Гординський С. Богдан Ігор Антонич. Його життя і творчість // Антонич Б. І. Зібрані твори*. – Нью-Йорк, Вінніпег, 1967. – С. 14).

РОТАЦІЇ

Вперше опубліковано: *Назустріч*. – 1938. – Ч. 3, 1 лютого. – С. 2.

Ротація – обертання, круговий рух; послідовне поступове переміщення елементів якої-небудь структури з місця на місце; заснований на принципі обертання окремих деталей.

Зонд – медичний інструмент у вигляді металевий палички або гумовий трубки, який вводять у порожнини і канали тіла з діагностичною, лікувальною метою чи як розширювач.

Бормашина – зуболікарський апарат для свердління зубів.

МІСТА Й МУЗИ

Вперше опубліковано: *Назустріч*. – 1936. – Ч. 13, 1 липня. – С. 1.

Сотик – гріш, сота частина чогось.

ВЕСНА

Вперше опубліковано: *Назустріч*. – 1936. – Ч. 8, 15 квітня. – С. 1.

Полісмен (англ. *poliseman*) – охоронець правопорядку в Англії і США.

ВЕРБЕЛЬ

Вперше опубліковано: *Назустріч*. – 1935. – Ч. 5, 1 березня. – С. 1.

Вербель – військовий барабан; барабанний бій.

БАЛЯДА ПРОВУЛКА

Ядуха – див. коментар до «Слова про чорний полк» (збірка «Книга Лева»).

Касопорці – виламувачі кас; грабіжники, які розбивають каси, забираючи з них гроші.

Мушля – див. коментар до «Балюди про пророка Йону» (збірка «Книга Лева»).

НАЗАВЖДИ

Вперше опубліковано: *Назустріч*. – 1936. – Ч. 2, 15 січня. – С. 2.

БАЛЯДА ПРО БЛАКИТНУ СМЕРТЬ

Шахва – шафа.

Мірт (гр.: *мирт, мирта, мірта*) – див. примітку до вірша «Колискова» (збірка «Книга Лева»).

КІНЕЦЬ СВІТУ

Вперше опубліковано: *Назустріч*. – 1938. – Ч. 1/2, 15 січня. – С. 4. Примітка: «До друку готуються два посмертні видання поезій Богдана Ігоря Антонича [«Зелена євангелія» та «Ротації». – Упор.]. Завдяки прихильності рідні покійного маємо оце змогу помістити в цьому та в дальших числах нашого журналу ще недруковані вірші цього видатного поета, що показують його творчість у новому світлі».

Гарпагони – скнари. Від Гарпагона, героя комедії Мольєра «Скнара».

Калібани – покручі. Від Калібана, героя драми В. Шекспіра «Буря». У «Перстнях молодості, 1966» помилково виправлено на «канібали».

Гетери – від *гетера* – у Стародавній Греції: освічена незаміжня жінка, що вела вільний спосіб життя; жінка легкої поведінки; легковажна жінка.

Люїзи (від лат. *lues* – *зараза*) – хворі на сифіліс.

Сарданапали – розпусники; від *Сарданапала* (Ашшурбаніпала) – асирійського царя (669 до н. е. – 631 до н. е.), ім'я якого стало символом марноґратства і розпусти.

Метафон – пристрій у вигляді рунора, який використовують для підсилення людського голосу.

КОНЦЕРТ З МЕРКУРІЯ

Вперше опубліковано: *Назустріч*. – 1935. – Ч. 14, 15 липня. – С. 1.

Меркурій – найближча до Сонця планета.

Спікер (англ.) – промовець.

МЕРТВІ АВТА

Вперше опубліковано: *Назустріч*. – 1935. – Ч. 22, 15 листопада. – С. 1. Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 173).

Метрополь (*метрополія*) – у Стародавній Греції: місто-держава (поліс) стосовно до заснованих ним в інших землях по-

селень (колоній); держава, що володіє загарбаними нсю колоніями та експлуатує їх.

СУРМИ ОСТАННЬОГО ДНЯ

Вперше опубліковано: *Назустріч*. – 1935. – Ч. 17, 1 вересня. – С. 1.

Тритон – у давньогрецькій мітології: син бога морів Посейдона – морське божество з людським тулубом і риб'ячим хвостом; тут: хвостата земноводна тварина родини саламандрових.

Гриф – у мітології стародавнього світу: фантастична істота з головою орла й тулубом лева, грифон; великий хижий птах ряду соколоподібних, що живе в деяких горах і живиться падаллю.

Поезії поза збірками

Про найраніший вірш Б. І. Антонича згадує Ольга Олійник: «На другому році науки «заімпровізував» на іменинах п. Ольги [матері. – *Упор.*]. Дозволю собі зацитувати тільки початок:

Ти, моя матусю,
як рожевий ранок,
як майська нічка,
як тихий світанок».

(*Олійник (Ксенжопольська) О. Забутий поет Лемківщини // Весни розспіваної князь: Слово про Антонича. – Львів, 1989. – С. 358*).

МІСТ НАД ЛЮБОВ'Ю

Вперше опубліковано: *Сучасність*. – 1992. – № 9, вересень. – С. 57 (публікацію підготувала Л. Головата). Подасмо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 66). Заголовок написано з малої літери. Підписано: «*Ігор Ігоренко*».

СМЕРТЬ БЕРЕЗИ

Вперше опубліковано: «*Твори, 1998*». Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 66). Підписано: «*Ігор Ігоренко*». У рядку «*Св стом песте*» олівцем виправлено із «*песте*» на «*пестит*».

АМЕРИКАНСЬКИЙ ФІЛЬМ

Вперше опубліковано: *«Зібрані твори, 1967»*. Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 174).

Сіюкси – див. коментар до *«Зеленої елегії»* (збірка «Привітання життя»).

ДУМА ПРО ПЛЯКАТИ

Вперше опубліковано: *«Пісня про незнищенність матерії, 1967»*. Вилучено останні 8 рядків.

У повному обсязі вперше надруковано у *«Творах, 1998»*. Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 66). Підписано: *«І. І.»*.

ПОЕМА ПРО ВІТРИНИ

Вперше опубліковано: *Дніпро. – 1968. – № 10. – С. 137* (публікацію підготував М. Ільницький). Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 66). Заголовок написано з малої літери. Підписано: *«Ігор Ігоренко»*.

«ПОПІД НАМИ, ПОПІД НАМИ...»

Публікуємо вперше за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 69).

Змагун – див. коментар до *«Пісні змагунів»* (збірка «Привітання життя»).

ВІДВІЧНИЙ МОТИВ

Вперше опубліковано: *«Твори, 1998»*. Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 66). Підписано: *«І. І.»*.

ХРУСТАЛЬ ВІЧНОЇ МОЛОДОСТІ

Вперше опубліковано: *«Твори, 1998»*. Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 66). Підписано: *«Ігор Ігоренко»*.

ПСАЛОМ ПАТЕТИЧНИЙ

Вперше опубліковано: *Український календар, 1969. – Варшава: Українське суспільно-культурне товариство, б. р. – С. 296*

(публікацію підготував М. Ільницький). Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 66). Підписано: «Ігор Ігоренко». У першій строфі слово «руками» виправлено на «п'ястуками». У другій строфі слово «розчавуліть» має варіант «розчавіть».

ПСАЛОМ МОЛОДОСТИ

Вперше опубліковано: «Твори, 1998». Подасмо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 66). Підписано: «Ігор Ігоренко». У строфі, яка починається словами «Нема запор», слова «казамат, брам» виправлено на «казарм та брам». У цій же строфі слово «сторожили» виправлено на «поломили». У строфі, яка починається словами «Муки розтуки», слово «павуки» має варіант «гадюки». Слова «Хамства п'ястуки» закреслено. У строфі, яка починається словами «О каналія», слово «обросла» має варіант «замурзана».

Біля основного тексту є ще два фрагменти – варіанти окремих строф:

Повітря нам
Повітря для грудей
Нема запор, тюрем, гребель
Нема там казарм та брам
Повітря нам
Повітря скель
Повітря гір
Де лиш сягає зір

Вперед звернути очі. Глядіти просто
в сонце.
Досить вже тінів ночі. Для очей світла
треба конче.
Для кертиць та лиликів ніч
Світла, світла для юних віч!
Не оплете п'тьмою їх павук
Не зведе їх маяк злуд
Солодкий млосний блуд
Не настрашить їх п'ястук

«ГРАЄ ВІТЕР В ЩИРІМ ПОЛІ...»

Вперше опубліковано: «Твори, 1998» (за машинописом з архіву Євгена Поповича). Подасмо за рукописом (ЛННБУ, від. ру-

кон., ф. 10, од. зб. 68 / 1). У «Творах, 1998» вірш датовано «28 січня 1931», очевидно, на тій підставі, що на зворотньому боці аркуша, на якому написано вірш «Грас вітер в ширім полі...», подано список поезій, обведено їх фігурною дужкою і вказано: «28/1 1931». Але вірша «Грає вітер в ширім полі» немає у цьому списку, тому, на нашу думку, ця дата його не стосується.

МАРШ МОЛОДИХ

Вперше опубліковано: «Твори, 1998». Подасмо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 66-а). У рядку «моря згук доців зук» слово «доців» має варіант «граду».

tempo di marcia marcato (im.) – у темпі маршу, підкреслено.

Каскад – див. коментар до вірша «Біг 1000 метрів» (збірка «Привітання життя»).

Тама – гребля, гатка.

«НАД ГЕЛЕСПОНТОМ НЕБО Є ПРОЗОРЕ...»

Вперше опубліковано: «Твори, 1998» (за машинописом з архіву Євгена Поповича під заголовком «Ікар»). Подасмо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 68 / 1). У «Творах, 1998» вірш датовано: «3 березня 1931». Можливо, машинопис з архіву Є. Поповича було зроблено за іншим рукописом. На сьогодні його не виявлено.

Ікар – герой античної мітології, син Дедала. У відомому міті про Дедала та Ікара йдеться про те, що, переслідуваний царем Міносом, Дедал утік із Криту, піднявшись у повітря на штучних крилах, які сам зробив собі й синові.

ПОЕТ

Вперше опубліковано: *Сучасність*. – 1992. – № 9, вересень. – С. 66 (публікацію підготувала Л. Головата). Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 66-а).

ОСІНЬ

Вперше опубліковано: *Сучасність*. – 1992. – № 9, вересень. – С. 57-58 (публікацію підготувала Л. Головата). Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 66). Підписано: «Ігор Ігоренко».

ДОРОГИ

Вперше опубліковано: *Сучасність*. – 1992. – № 9, вересень. – С. 58-59 (публікацію підготувала Л. Головата). Подасмо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 66). Підписано: «Ігор Ігоренко». В іншому рукописі (од. зб. 66-б) розставлено розділові знаки, зокрема коми та крапки. Рядок «*Ой ноги*» виправлено на «*Та глоги*». Останній рядок має вигляд: «*Мусим дійти*».

ЗОВ

Вперше опубліковано: *Сучасність*. – 1992. – № 9, вересень. – С. 58-59 (публікацію підготувала Л. Головата). Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 66). Підписано: «Ігор Ігоренко».

СОНЕТ ПРО ВЕСНУ, ПИСАНИЙ ВЗИМИ

Вперше опубліковано: *Український календар, 1969*. – Варшава: *Українське суспільно-культурне товариство*, б. р. – С. 295-296 (публікацію підготував М. Ільницький). Подасмо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 66). Підписано: «Ігор Ігоренко». В іншому рукописі (од. зб. 66-б) у рядку «*Я так жду*» слово «*теж*» виправлено на «*так*».

ЛЮБОВ

Вперше опубліковано: *Український календар, 1969*. – Варшава: *Українське суспільно-культурне товариство*, б. р. – С. 295 (публікацію підготував М. Ільницький). Подасмо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 66). Підписано: «Ігор Ігоренко». В іншому рукописі (од. зб. 66-б) передостанній рядок має вигляд: «*може здумали они тебе*»; в останньому рядку перед словом «*тему*» нема крапок.

Порівн. вірш «*Любов*» (збірка «Привітання життя») та див. коментар до нього.

СЕНТИМЕНТАЛЬНІ СТРОФИ

Вперше опубліковано: *Сучасність*. – 1992. – № 9, вересень. – С. 62 (публікацію підготувала Л. Головата). Подасмо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 66-а).

Фоя – хвоя.

Рунь – див. коментар до «*Пісні про вічну молодість*» (збірка «Привітання життя»).

Груні (від грунь) – див. коментар до вірша «*І*» (збірка «Привітання життя»).

МОЯ КОХАНА ВЧИТЬСЯ ДЕКЛІНАЦІЇ

Вперше опубліковано: *Сучасність*. – 1992. – № 9, вересень. – С. 59 (публікацію підготувала Л. Головата). Подасмо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 66-а).

НЕЩАСЛИВА ЛЮБОВ

Вперше опубліковано: у «*Твори, 1998*». Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 66-б).

qui pro quo (лат.) – хто замість кого (одне замість другого); плутанина, непорозуміння.

РОЗМОВА З ЛИСТКОМ

Вперше опубліковано: «*Пісня про незнищенність матерії, 1967*». Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 66-б). Перший рядок третьої строфи виправлено: із «*Потопне в тиш малий життя цей хунт*» на «*Розвіється життя останній хунт*».

НАРОДИНИ ІДЕЇ

Вперше опубліковано: «*Пісня про незнищенність матерії, 1967*». Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 66-б). Третій рядок другої строфи виправлено: із «*Глуха та глуна глум, пиха*» на «*Глухий глузливий глум, пиха*».

БАЙКА ПРО ВУДЖЕНОГО ОСЕЛЕДЦЯ

Вперше опубліковано: *Сучасність*. – 1992. – № 9, вересень. – С. 63 (публікацію підготувала Л. Головата). Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 66). Підписано: «*Ігор Ігоренко*». У першому рядку слово «*филями*» виправлено на «*водами*». В іншому рукописі (од. зб. 66-б) у перший рядок має вигляд: «*Один бадьорий оселедець, граючись із морськими фильми*».

СТРАЙК МИШЕЙ

Вперше опубліковано: *Сучасність*. – 1992. – № 9, вересень. – С. 63-64 (публікацію підготувала Л. Головата). Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 66-6).

СУЛЕЙКА Й СОЛОВЕЙКО, АБО ТУРЕЦЬКА ЛИСТІВКА

Вперше опубліковано: *Сучасність*. – 1992. – № 9, вересень. – С. 64 (публікацію підготувала Л. Головата). Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 66-6). В останньому рядку другої строфи слова «у кімнаті» мають варіант «у своїй спальні». У третьому рядку третьої строфи слово «став» взято у дужки, біля нього поставлено знак питання. Слово «став» також має варіант «є». Другий рядок четвертої строфи має варіант: «і соловейка вже не жде».

НІЧ В МІСТІ

Вперше опубліковано: «*Пісня про незнищенність матерії, 1967*». Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 66-6). Підписано: «А.» Заголовок подано з малої літери. У рядку, який починається словом «місяць», слово «повісився» виправлено на «розп'ятий», слово «антені» виправлено на «антенах», слова «гойдає на мідяній гойдавці» виправлено на «омотав цілюнками міді». Отож, рядок мав такий вигляд: «місяць повісився на антені і рудий лоб гойдає на мідяній гойдавці». Перед словами «жураються жарівки зорі на стелі» с закреслений рядок: «зорі на неба морі».

Закінчення вірша має інший варіант, у рукописі закреслений:

звізди на
че гля
дачі в те
атрі
поза
сідали в фотелях з хмар
і дивляться як у ніг їх
на хризлярі в чорних окулярах
безшелесно їде гріх

Жарівка – лампочка розжарювання, електролампочка.

ВЕСНА

Вперше опубліковано: *«Пісня про незнищенність матерії, 1967»*. Подасмо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 66-б). Підписано: «А.». Заголовок подано з малої літери.

ЩАСТЯ

Вперше опубліковано: *«Пісня про незнищенність матерії, 1967»*. Подасмо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 66-б).

П'ЯТИЙ КУТ

Вперше опубліковано: *Сучасність. – 1992. – № 9, вересень. – С. 62* (публікацію підготувала Л. Головата). Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 66-б). Вірш написано на тому ж аркуші, що «Велика подорож» та «Октогих» із *«Привітання життя, 1931»*.

Порівн. вірш *«(Четвертий кут) (Віра, надія, любов, ч. 2)»* (збірка «Велика гармонія»).

СРІБНІ САНИ

Вперше опубліковано: *«Пісня про незнищенність матерії, 1967»*. Подасмо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 66-а).

ЛЕЩЕТАРІ

Подаємо за першопублікацією: *Вогні. – 1932. – Ч. 3, 1 лютого. – С. 34-35*. Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 66-б).

Лещетарі – від *лещатар* – лижник. Див. також статтю Б. І. Антонича *«Децо про нашу спортову термінологію»* (розділ «Статті» цього видання).

Хабазь – зарості бур'яну, дрібного чагарника.

МАНІФЕСТ СЕРЦЯ

Подаємо за першопублікацією: *Дзвони. – 1932. – Ч. 2 (11). – С. 92-93*.

Маяковський Володимир Володимирович (7.7.1893– 14.4.1930) – російський поет, публіцист, драматург і громадський діяч.

РІЗДВО

Подасмо за першопублікацією: *Дзвони. – 1932. – Ч. 2 (11). – С. 93.*
Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 75).

Блам (від пол. «blat») – виріб з хутра.

КОВЗАНИ

Подасмо за першопублікацією: *Вогні. – 1932. – Ч. 7, 1 квітня. – С. 99.*

Лижви – ковзани.

Трохей – див. коментар до вірша «*Ніч*» (збірка «Привітання життя»).

НА СТАРТ

Вперше опубліковано: «*Зібрані твори, 1967*». Подасмо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175).

ЖІНОЧА ДОЛЯ

Вперше опубліковано: «*Зібрані твори, 1967*». Подасмо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175).

Prima aprilis (лат.) – перше квітня.

СМЕРТЬ ҐЕТЕ

Вперше опубліковано: «*Зібрані твори, 1967*». Подасмо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 66-б). У другому рядку другої строфи слова «*я сам*» виправлено на «*колись*». У другому рядку передостанньої строфи слово «*пізнав*» виправлено на «*здобув*». Інший рукопис (од. зб. 175) датовано: «*четвер, 31 березня та понеділок, 2 травня 1932*». Після тексту вірша є фрагмент під заголовком «*Ґете*» із датою написання «*1 квітня 1932*»:

З природи та мистецтва сплів вінцець
суцільний, гармонійний, досконалий,
завершення найвище доконали
дозрілість розуму й чуття сердець

Усе життя йдучи лиш навпростець.

Гете (Goethe) Йоганн Вольфганг (28.8.1749 – 22.3.1832) – німецький письменник, мислитель. Час написання Антоничевого вірша збігається із сотою річницею від смерти Гете. Див. також «Літературні записки» Б. І. Антонича у розділі «Статті» цього видання.

Екерман (Eckermann) Йоганн Петер (21.9.1792 – 3.12.1854) – німецький поет, близький знайомий Й. В. Гете. Автор «Розмов із Гете в останні роки його життя» («*Gespräche mit Goethe in den letzten Jahren seines Lebens*»).

ВАЙМАР

Подасмо за першопублікацією: *Літературно-Науковий Вістник*. – 1932. – Кн. 5. – С. 388.

Ваймар (Weimar) – місто у Федеративній Республіці Німеччина, у федеральній землі Тюрінгія. З 1775 аж до смерти у Ваймарі жив Й. В. Гете, зокрема у 1776-86 роках був міністром при дворі герцога Карла Августа.

Шілер (Шіллер; Schiller) Йоганн Крістоф Фрідріх (10.11.1759 – 9.5.1805) – німецький поет, драматург, теоретик мистецтва, історик. З 1787 року аж до смерти жив у Ваймарі.

САДИ

Вперше опубліковано: «*Зібрані твори, 1967*». Подасмо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175).

Кантилена – див. коментар до вірша «*Стріла*» (збірка «Три перстені»).

ЛИСТОПАДОВИЙ ВІРШ, ЩО В НЬОМУ ДРУЗЯМ СВОЇМ ПОБАЖАННЯ ПОСИЛАЄ ПОЕТ

Вперше опубліковано: «*Зібрані твори, 1967*». Подасмо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175).

ПІСНЯ ПРО ІЗГОЯ

Подасмо за першопублікацією: *Дажбог*. – 1932. – Ч. 2, *срудень*. – С. 26-28. Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175). Зазначено дату написання: «*субота, неділя і*

понеділок 4, 5 і 6 червня 1932; п'ятниця, 28 жовтня 1932». Заголовок виправлено: із «Пісня про Липинського» на «Пісня про ізгоя». Біля верстки поезії (од. зб. 65) рукою Антонича написано: «Чи не заслабе? Чи поміщувати в збірці?».

Ізгой – у Київській Русі: людина, що вийшла зі свого колишнього суспільного стану у зв'язку з викупом із холопства, розоренням і т. ін.; людина, що стоїть поза якимсь середовищем, суспільством, відкинута ними; вигнанець; людина, яка живе на чужині, але не має рівних прав з тими, серед яких перебуває.

Липинський В'ячеслав Казимирович (5.4.1882 – 14.6.1931) – український історик, соціолог, політик, публіцист, дійсний член Наукового Товариства імени Тараса Шевченка. З 1918 – був на еміграції в Австрії.

Крепа (креп; фр.) – прозора матерія; чорна крепа – знак жалоби.

ЗАПОВІТ ЛИСТОПАДУ

Подаємо за першопублікацією: *Дзвони. – 1932. – Ч. II (20). – С. 697.* Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175). Заголовок: «Заповіт листопада». Датовано: «Четвер, 3 листопада 1932».

НАДХНЕННЯ

Вперше опубліковано: «*Зібрані твори, 1967*». Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 66-б) Текст закреслено. Інший рукопис (од. зб. 175) датовано: «*Понеділок та вівторок, 19 і 20 грудня 1932*».

ТИША

Вперше опубліковано: «*Зібрані твори, 1967*». Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175). У четвертому рядку другої строфи слова «*й усміх*» закреслено. Інший рукопис містить од. зб. 66-б.

ПОХМУРИЙ ГИМН

Вперше опубліковано: «*Пісня про незнищенність матерії, 1967*». Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 66-б). Авторська примітка у кінці: «*Надія («Spes») з «Великої*

гармонії» ст. 21 або «Credo» ст. 20)». Інший рукопис датовано: «Вівторок, 10 січня 1933».

ГІМН ПЕРЕД СВІТАННЯМ

Подаємо за першопублікацією: *Дзвони*. – 1933. – Ч. 1. – С. 3-4. Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175). Датовано: «січень 1933; неділя, 15 січня 1933».

ГОСТРИМ НОЖЕМ

Подаємо за першопублікацією: *Вістник*. – 1933. – Т. 2, кн. 4, квітень. – С. 245.

Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175). Перші дві та другі дві строфи датовані відповідно: «вівторок, 31 січня 1933», «середа, 1 лютого 1933».

ПАРОДІЯ ДО «ДИВНОГО ГОСТЯ»

Вперше опубліковано: «Зібрані твори, 1967» (під заголовком «Пародія до «Дивного гостя» I»). Подасмо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175).

СОКРАТ

Вперше опубліковано: «Зібрані твори, 1967». Подасмо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175).

Атени (Афіни) – поліс в Атиці, один з найважливіших економічних, політичних і культурних центрів Стародавньої Греції. З 1834 – столиця Греції.

Сократ (бл. 470-399 до н. е.) – давньогрецький філософ.

Ксаїтіа – дружина Сократа; сварлива, лайлива жінка.

ОСТАННЯ НІЧ

Подасмо за першопублікацією: *Студенський шлях*. – 1933. – Ч. 2-3 (22-23), лютець-березень. – С. 34. Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175). Датовано: «П'ятниця, 24 лютого 1933».

БЕЗУМНА МИТЬ

Подасмо за першопублікацією: *Студенський шлях. – 1933. – Ч. 2-3 (22-23), лючень-березень. – С. 34.* Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175). Датовано: «*Субота, 25 лютия 1933*».

ПОЕТ

Подасмо за першопублікацією: *Дзвони. – 1933. – Ч. 2. – С. 53* (число журналу присвячене Богданові Лепкому). Рукопис під заголовком «*Старий поет*» зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175). Датовано: «*Лючень 1933*». У всіх попередніх виданнях творів Б. І. Антонича твір подавали із присвятою Б. Лепкому. Однак ні в публікації у «Дзвонах», ні в рукописі окремої присвяти Б. Лепкому немає.

Лепкий Богдан Сильвестрович (9.11.1872 – 21.7.1941) – український письменник, педагог, перекладач, літературознавець, художник, належав до модерністського об'єднання «Молода Муза».

«ВЖЕ СПАЛИЛИСЬ ДУМКИ...»

Вперше опубліковано: «*Зібрані твори, 1967*». Подасмо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175). Біля другої строфи авторська помітка: «(?)».

МАЛІ ЛИЦАРІ

Подасмо за першопублікацією: *Наш Приятель. – 1933. – Ч. 8, квітень. – С. 128.* Підписано: «*Данко (за чужим мотивом)*». До вірша є ілюстрація. Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175). У заголовку є уточнення: «*Для "Нашого Приятеля"*». Датовано: «*Вівторок, 14 березня 1933*».

«НАЧЕ ЯСТРУБ ПОНАД ЖЕРВТОЮ...»

Вперше опубліковано: «*Зібрані твори, 1967*». Подасмо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175).

ЛЬВІВСЬКА ЕЛЕГІЯ

Вперше опубліковано: «*Зібрані твори, 1967*». Подасмо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175). Із строфи, яка почи-

нається словами «*Сонце в городах...*», написано з нової сторінки. У 5-му рядку виправлено: із «*День кришталевий та синій...*» на «*День кришталевий, прозорий...*». Слова «*не можеш життя більше клясти*» мають варіант «*життя вже не можеш ти клясти*». Рядок «*Сонце в зелених городах запалить червоні рожі*» виправлено на «*Сонце в городах запалить, немов ліхтарі, пишні рожі*». В останньому рядку слово «*вітер*» виправлено на «*подув*».

ЗАСІДКА

Публікуємо вперше за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175).

СТРАШНА ТІНЬ

Вперше опубліковано: «*Зібрані твори, 1967*». Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175). В останньому рядку третьої строфи біля слова «*дух*» – знак питання.

ДО НОВЕЛІ «ТРИ МАНДОЛІНИ»

Вперше опубліковано: «*Зібрані твори, 1967*». Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175).

Перша строфа має інший варіант:

Дівчина перша й перші вірші,
і місяць – зрадний перемівник.
Уста ширіші, груди ширші,
п'янкий дурман пісень любовних.

Вірш використано у новелі «*Три мандоліни*» (див. у розділі «*Прозові твори*» цього видання).

ВОНИ

Вперше опубліковано: «*Зібрані твори, 1967*». Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175).

ВИЙДИ З КІМНАТИ

Вперше опубліковано: «*Зібрані твори, 1967*». Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175).

КАМ'ЯНІ СТРОФИ

Вперше опубліковано: «Зібрані твори, 1967». Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175).

«В РІКАХ РИБИ ТА НА НЕБІ ЗОРІ...»

Вперше опубліковано: «Зібрані твори, 1967». Подасмо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175). У «Зібраних творах, 1967» ці дві строфи подано як продовження фрагменту «За одне маленьке зерно сочевиці...» під загальною назвою «Зерно сочевиці». Насправді фрагмент «За одне маленьке зерно сочевиці» Антонич написав на одній сторінці, а вірш «В ріках риби...» – на наступній. Дата написання хоча і однакова, але її зазначено біля кожного твору зокрема.

Пструг (діял.) – форель.

«НАД МІСТОМ ШИРЯЮТЬ ТІНІ...»

Вперше опубліковано: «Зібрані твори, 1967» (під заголовком «Тіні над містом»). Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175).

«ДИВНО, А ОДНАЧЕ ТАКИ ТАК...»

Вперше опубліковано: «Зібрані твори, 1967». Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175). Поряд є закреслена строфа:

Палить спрага уста,
палить камінь ноги,
мов олія густа
вкрила спека дороги.

ПРИМАРИ

Вперше опубліковано: «Зібрані твори, 1967». Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175). В останньому рядку другої строфи слова «в устах» мають варіант «в очах». В останньому рядку третьої строфи слово «страшину» має наголос «страшн́у». У першому рядку четвертої строфи слово «забуду» має варіант «забути». У першому рядку шостої строфи слова «не лагода ніжна» мають варіант «не лагоди піжмо». Останній рядок

п'ятої строфи виправлено: із «*що мусли їх перейти*» на «*глибокі с безвісті тьми*». В останньому рядку шостої строфи слово «*сокіл*» має варіант «*яструб*», а слово «*похмурій*» – «*сுவорій*». В першому рядку сьомої строфи слова «*у серце*» виправлено на «*у душі*». Од. зб. 66-б містить рукопис чотирьох строф – перших трьох та останньої. Тут третій рядок першої строфи має вигляд: «*Заиморгнута петля на горло*».

ВЕЧІР

Вперше опубліковано: «*Зібрані твори, 1967*». Подасмо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175). Другий рядок другої строфи має варіант: «*піт із чола витре ніжно мороз*».

ДИТИРАМБ

Вперше опубліковано: «*Зібрані твори, 1967*». У «*Поезіях, 1989*» та усіх пізніших виданнях заголовок: «*Дифірамб*». Подасмо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175). На початку авторська примітка: «*Вільний ритм*». Після рядка «*і час твоїх статуй...*» помітка: «*(?)*». Біля двох останніх рядків – знаки питання. Вперше публікуємо продовження вірша (від рядка «*На цей тон...*» і до кінця).

Дитирамб (дифірамб; грецьк. *dithyrambos* – *урочиста хорова пісня на честь богів*) – один із різновидів давньогрецької лірики, близький до оди та гимну. Дитирамби виконували на святі збирання винограду. Цей жанр властивий поезії Піндара (див. коментар до поезії поза збірками «*Де є твій Піндар...*»). У новоевропейській літературі – вірш, позначений надмірним звеличенням певної особи або події.

ЖОЛУДЬ

Вперше опубліковано: «*Зібрані твори, 1967*». Подасмо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175).

«ДЕ Є ТВІЙ ПІНДАР...»

Вперше опубліковано у книзі Лідії Стефановської «*Антонич. Антиномії*» (Київ: Критика, 2006) як факсиміле з рукопису (С. 248) і як цитата (С. 141). Подасмо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175). Після рядка «*черги літ невминучі*» по-

мітка: «(?)». У цьому ж рядку слово «днів» виправлено на «літ». У рядку «Ось вітер днів...» після слова «днів» помітка: «(?)».

Піндар (Pindarus; бл. 518 – між 443 та 438 до н. е.) – поет, найвидатніший представник урочистої хорової лірики стародавньої Греції. Укладав хорові урочисті вірші, культові гимни, похвальні пісні на честь переможців на Олімпійських, Дельфійських та інших спортивних іграх.

Норвід (Norwid) Ципріян Каміль (24.9.1821 – 23.5.1883) – польський поет, прозаїк, драматург, маляр. З 1842 р. – в еміграції. Сучасник А. Міцкевича, Ю. Словацького, З. Красінського, з якими підтримував контакти. За життя маловідомий, ширше знаний від початку ХХ ст. До найвизначніших творів належать постичний цикл «Vade tecum» (1865-66), філософська поема «A Dorio ad Phrygium» (1871), трагедії «За кулісами» (1865-66), «Клеопатра і Цезар» (1870-72) та ін.

Кардуччі (Carducci) Джозуе (27.7.1835 – 16.2.1907) – італійський поет, учений і громадський діяч. Автор поетичних збірок «Юнацькі вірші» (1850-60), «Легке й вагоме» (1861-67), «Варварські оди» (1877-93), «Рими й ритми» (1901), добірки віршів «Джузеппе Гарібальді», праць з історії італійської літератури та ін. Лавреат Нобелівської премії (1906).

НАШ ПЕРСТЕНЬ

Вперше опубліковано: «Зібрані твори, 1967». Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175). У другому рядку першої строфи слово «пливуть» має варіант «пливе». В останньому рядку третьої строфи слово «аж» взято у дужки і подано як варіант початку рядка.

«ЗА ЗОРЕЮ, ЩО МОВ ІСКРА МАЄ...»

Вперше опубліковано: «Зібрані твори, 1967» (під заголовком «За зорею, що стрілою сяє...»). Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175). Перший рядок має варіант «За зорею, що стрілою тне», поданий у дужках. Першу строфу взято у дужки; помітка до строфи: «(?)».

МАЛИЙ ГИМН

Вперше опубліковано: «Зібрані твори, 1967». Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175). Третю строфу публікуємо вперше.

Інший варіант опубліковано без заголовку: *Дніпро. – 1968. – № 10. – С. 138* (публікацію підготував М. Ільницький):

Не втіха, друже, не насолода,
отак сплігати ритм.
Пливу піснями по Лети водах
аж до мети, що зветься стрим.
Сумні поети – грізні герої
однако гинуть, однак йдуть.
Моєї пісні – моєї зброї
ні перед ким я не складу.
Аж стане пісня, аж стане серце,
аж прийде чорна мати – ніч.
І нас обійме божеським серцем,
замінить в камінь – мертву річ.
...Піду самотній і непохитний
з зорею ночі над чолом.

Лета – за давньогрецькою мітологією: річка забуття в підземному царстві.

РОЗМОВА (для дітей)

Вперше опубліковано: «Твори, 1998» (за машинописом з архіву Євгена Поповича; заголовок: «Розмова для дітей»). Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 68 / 1). Останні чотири рядки публікуємо вперше.

«ОЩАДНІШ НА СЛОВА, ПРОЗОРИШЕ Й ГОСТРИШЕ...»

Вперше опубліковано: *Дніпро. – 1968. – № 10. – С. 138* (публікацію підготував М. Ільницький). Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 69).

«НЕ ПИЙ ВОДИ НА ТОВЩ...»

Вперше опубліковано: «Зібрані твори, 1967» (під заголовком «Ранок у місті»). Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп.,

ф. 10, од. зб. 176). Авторська примітка: «див. 2 січня 1936» (попередній рукописний варіант, написаний 2-го січня 1936-го року, – у іншому зошиті; на сьогодні він невідомий).

У СІЧНЕВЕ СВЯТО

Подасмо за першопублікацією: *Життя і знання: ілюстрований популярно науковий журнал-місячник*. – 1936. – Ч. 1, січень. – С. 1. Над текстом вірша – портрет М. С. Грушевського.

22 січня 1919 р. у Кисві відбулося урочисте проголошення Акту про Злуку ЗУНР (Галичина, Буковина, Закарпаття) і УНР (Наддніпрянська Україна) в єдину соборну Українську Народну Республіку.

«НАВПРОТИ ТЬМИ, НЕВОЛІ, ГОРЯ...»

Вперше опубліковано: *Дніпро*. – 1968. – № 10. – С. 137 (публікацію підготував М. Ільницький). Подасмо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 68 / 1).

СХІД СОНЦЯ

Подасмо за першопублікацією: *Ми*. – 1939. – Кн. 1 (8), січень-лютий. – С. 48.

ЗЕЛЕНА ВІРА

Подасмо за першопублікацією: *Ми*. – 1939. – Кн. 1 (8), січень-лютий. – С. 48.

МОЛИТВА

Подасмо за першопублікацією: *Ми*. – 1939. – Кн. 3 (10), травень-червень. – С. 27-28.

У «Лісні про незнищенність матерії, 1967» передостанній рядок «накреслю свастику на хаті» виправлено на «накреслю я його на хаті». З цією правкою передруковано у «Поезіях, 1989» та «Великій гармонії, 2003», а також у виданні Б. І. Антонича російською мовою: *Антонич Б.-И. Избранные стихи = Антонич Б.-И. Вибрані поезії*. – Львів: Каменяр, 2008. – *Тексти парал. укр. і рос. мовами*. У «Перстенях молодості, 1966», «Зібраних творах, 1967», «Творах, 1998» та у цьому виданні подано оригінальний Антоничів текст.

Свастика – див. коментар до вірша «Епічний вечір» (збірка «Зелена свангелія»).

«ТЮЛЬПАНИ ДВА...»

Подаємо за першопублікацією: *Ми. – 1939. – Кн. 1 (8), січень-лютий. – С. 49.*

НІЧ

Подаємо за першопублікацією: *Ми. – 1939. – Кн. 3 (10), травень-червень. – С. 27.*

Зодіак – див. коментар до вірша «Полярія» (збірка «Книга Лєва»).

ШЕВЧЕНКО

Подаємо за першопублікацією: *Життя і знання. – 1936. – Ч. 3, березень. – С. 65.* Поруч – портрет Т. Г. Шевченка (дереворит В. Касіяна).

ФРАНКО

Подаємо за першопублікацією: *Життя і знання. – 1936. – Ч. 5, травень. – С. 129.* Поруч – портрет І. Я. Франка.

«ВТОМИВШИСЬ ЖАРОМ, ДЕНЬ...»

Вперше опубліковано: «*Зібрані твори, 1967*». Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 176).

ПЕРЕМІНИ

Публікуємо вперше за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 176).

Порівн. «*Пісню про дочасне світло*» (збірка «Книга Лєва») та див. коментар до неї.

КНИЖКА

Подаємо за першопублікацією: *Життя і знання. – 1936. – Ч. 10, жовтень. – С. 273.* Надруковано також: *Краківські вісті. – 1940. – Ч. 103. – С. 1.*

ЛИСТОПАД

Подаємо за першопублікацією: *Просвіта: місячник освіти – виховання – культури. – 1936. – Ч. 8-9, листопад, грудень. – С. 169.* Вірш міститься на першій сторінці числа. На цій же сторінці над віршем – слово Костя Левицького «*День 1 листопаду 1918 року.*»

У листопаді 1918 року було створено Західно-Українську Народну Республіку. Процес утворення ЗУНР почався у ніч з 31 жовтня на 1 листопада 1918 р., коли частини Легіону Український Січових Стрільців, очолювані сотником Дмитром Вітовським, зайняли всі найважливіші урядові установи у Львові. Відтак 13 листопада було утворено Державний Секретаріат ЗУНР-ЗОУНР, а також затверджено конституційні основи новоствореної держави – «Тимчасовий основний закон про державну самостійність українських земель колишньої Австро-Угорської монархії». Ці події мають загальну назву «Листопадовий чин».

«ПРОСВІТІ»

Подаємо за першопублікацією: *Народній ілюстрований календар «Просвіти» на звичайний рік 1937. – Річник 57. – Львів: Накладом Товариства «Просвіта» у Львові, [1936]. – С. 51.* Уривок під заголовком «*На варті!*» опубліковано: *Народній ілюстрований календар «Просвіти» на звичайний рік 1940. – Львів: Накладом Товариства «Просвіта» у Львові, [1939]. – С. 196.* Примітка: «*З пісні «Простуємо шляхи» Б. І. Антонича.*» В ілюстративному додатку у «*Перстенях молодості, 1966*» надруковано ноти цього уривку – пісні «Простуємо шляхи» – із зазначенням: «*Слова Богдана Ігоря Антонича, музика Миколи Колесси.*» Рукопис частини твору зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 176). Датовано: «*Понеділок, 22 червня 1936; Понеділок, 29 червня 1936.*»

«Просвіта» – українська громадська організація культурно-освітнянського спрямування, заснована у 1868 р.

УГОРУ СТЯГ!

Подаємо за першопублікацією: *Народній ілюстрований календар «Просвіти» на звичайний рік 1939. – Річник 59. – Львів: Накладом Товариства «Просвіта» у Львові, [1938]; Друкарня*

Видавничої Спілки «Діло». Львів, Ринок ч. 10. – С. 49. Після тексту примітка: «Пісню цю (слова Б. І. Антонича, музика Н. Нижанківського) на мішаний хор видало Народне Видавництво Товариства «Просвіта» у Львові – в ціні 1. – зл. за примірник».

КРУТЯНСЬКА ПІСНЯ

Подаємо за першопублікацією: *Дорога*. – 1938. – Ч. 1-2 (5-6). – С. 3. Примітка: «З посмертної теки». У ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 69) зберігається чернетка твору з назвою і підписом «Богдан І. Антонич».

Битва під Крутами – бій між 4-тисячною більшовицькою армією М. Муравйова та 300-ма національно свідомими київськими студентами, які захищали підступи до Києва. Битва відбулася 16 (29) січня 1918 року на залізничній станції поблизу селища Крути за 130 кілометрів на північний схід від Києва.

Шанець (від *шанці*) – див. коментар до «Слова про золотий полк» (збірка «Книга Лева»).

ПОЕТИЧНІ ПЕРЕКЛАДИ

З французької

АХІЛЬ МІЛЬЄН

ТРИ ДІВЧИНІ

Вперше опубліковано: *Український календар, 1969*. – Варшава: Українське суспільно-культурне товариство, б. р. – С. 295 (публікацію підготував М. Ільницький).

Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 67).

НА ЦІЙ ЗЕМЛІ

Вперше опубліковано: «Твори, 1998».

Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 67). У другому рядку першої строфи слово «коротко» має варіант «недовго». Останній рядок першої і другої строф виправлено: із «Без кінця... без кінця» на «Без краю... без краю».

Мільєн (Millien) Ахіль (суч. *Ашіль Мійєн*; 04.09.1838 – 12.01.1927) – французький поет, фольклорист. Народився й помер у Бомоні-ля-Фер'єр (департамент Ньєвр). Автор постичних збірок «Ужинок», «Сільські співанки», «У нас», «На полях і вдома», «Комендантська година» та ін. Збирав казки, легенди та народні пісні в околицях Ньєвру. Засновник місячника «Ньєврський Часопис», який проіснував до 1910 року.

У рукописі Антонича є два варіанти імени Мільєна: «Ахіль» та «Ахій».

З польської

ВЛАДИСЛАВ БЕЛЗА

БАТЬКІВЩИНА

Подаємо за першопублікацією: *Наш Приятель*. – 1933. – Ч. 9. – С. 146. Автора твору не вказано. Підписано: «(за чужим мотивом) Данко». Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175). Датовано: «16 і 27 березня 1933». Після заголовку примітка: «Для “Нашого Приятеля”». Примітка в кінці: «Перерібка з Вл. Белзи».

Рукописний варіант відрізняється від публікації у «Нашому Приятелі»:

Що це є батьківщина? раз пита́лася Оля,
а батько радо відповів на це дитині:
– Знай, батьківщина це ріка, що серед поля
поза селом, гєн попід лісом тихо плине,
це в саді нашому дерева, зілля, квіти,
це на ланах пшениця золотоколоса,
це той, що віє з піль, пахучий, теплий вітер,
це на левадах скошена трава в покосах,
це наші всі пісні і молитви щоденні,
це рідна мова – скарб, якого ти не згубиш,
це небо синє вдень, а серед ночі темне,
це, моя Олю, все, що ти так широко любиш.

Цей варіант подано у «Перстєнях молодості, 1966», «Зібраних творах, 1967» та «Творах, 1998».

Белза (Belza) Владислав (17.10.1847 – 29.1.1913) – польський поет, культурно-освітній діяч. Автор драматичних творів, літе-

рагуознавчих праць та низки популярних патріотичних віршів, велика частина з яких скерована молоді та дітям. Окремі книги В. Белзи побачили світ у Львові.

З чеської

ЯРОСЛАВ ВРХЛІЦЬКИЙ

ГОЛОС МОРЯ

Вперше опубліковано: *«Пісня про незнищенність матерії, 1967»*. Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 67). Зазначено: *«Переклав Богдан Антонич»*. Вказано назву оригіналу: *«Hlas moře»*.

Врхліцький (Vrchlický) Ярослав (17.2.1853 – 9.9.1912) – чеський письменник, перекладач. Автор низки постичних збірок, об'єднаних у цикл «Епопея людства» (1883-99), комедії «Ніч на Карлштайні» (1885), віршованої драми «Бар-Кохба» (1897) та ін.

З німецької

ГУСТАВ ФАЛЬКЕ

ПОЕТ

Подасмо за першопублікацією: *Дажбог. – 1933. – Ч. 4, квітень. – С. 67*. Примітка: *«З німецької мови переклав Б. І. Антонич»*. Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 67). Зазначено: *«З німецької мови переклав Богдан Антонич»*.

Тексти публікації у «Дажбозі» та рукопису мають певні відмінності:

Рукопис:

З лівої *огню* на припічку тріск,
над днів, годин наш млосний шар.
Блестять в огні *так* тихо повні крас

«Дажбог»:

З лівої *вогню* на припічку тріск,
Над днів *та* годин млосний шар.
Блестять в огні тихо повні крас

Фальке (Falke) Густав (11.1.1853 – 8.2.1916) – німецький письменник, автор низки поетичних збірок, а також прозових творів (повістей, романів, казок).

РАЙНЕР МАРІЯ РІЛЬКЕ

В'ЯЗЕНЬ

Вперше опубліковано: *Літературна Україна*. – 1987. – № 31 (публікацію підготував М. Ільницький). Подасмо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 67). Примітка: «*Переклав Богдан Антонич*». Вказано назву оригіналу: «*Der Gelangene*».

«ХТО-НЕБУДЬ В РОЗПУЦІ...»

Подасмо за першопублікацією: *Дажбог*. – 1933. – Ч. 4, квітень. – С. 70. Примітка: «*З німецької мови переклав Б. І. Антонич*». У «*Пісні про незнищенність матерії, 1967*» помилково вказано: «друкується вперше за автографом».

Рільке (Rilke) Райнер Марія (повне ім'я – Рене Карл Вільгельм Йоган Йозеф Марія Рільке; 4.12.1875 – 29.12.1926) – австрійський поет, прозаїк, есеїст. Автор поетичних збірок «Часослов» (1905), «Нові вірші» (1907-1908), поетичних циклів «Дуїнянські елегії» та «Сонети до Орфея» (обидва – 1923), роману «Нотатки Мальте Лаврідса Брігге» (1910), монографій «Ворпсведе» (1903), «Роден» (1905) та ін. Див. також «*Літературні записки*» Б. І. Антонича у розділі «Статті» цього видання.

ДОВБУШ

Наречена Б. І. Антонича Ольга Олійник зазначає: «В 1935 році [Антонич. – Упор.] переговорює з відомим композитором Антоном Рудницьким про задуману оперу «Довбуш», до якої Рудницький замовляє лібретто. Виготовляє сюжет (аж три версії) й починає писати. При кінці 1936 року видає третю, найбільшу свою збірку – «Книга Лева»... Одночасно закінчує лібретто. Проте композитор домагається багатьох змін, що було майже рівнозначне з писанням другого лібретто. Досить нерадо береться за нього. Це були не якісь маловажні зміни, а праця від початку.

Та все ж таки пише. Таким чином постають два «Довбуші». Первісний як цілість із безсумнівно більшою літературною вартістю і другий – значно перероблений. Ця праця залягається аж до часу його хвороби, до червня 1937 року. Вже в санаторії робить останні поправки й диктує мені, бо сам не може писати. Скінчив тільки дві дії, а третю мав писати вдома по вакаціях» (*Олійник (Ксенжопольська) О. Надгробок на могилі щастя // Весни розспіваної князь: Слово про Антонича. – Львів, 1989. – С. 368*).

Ні повністю, ні частково «Довбуш» за життя Б. І. Антонича не друкували. Одразу по смерті поста у «Ділі» (1937. – 9 лип.) було опубліковано «вїмки з недрукованого рукопису лібретто до опери А. Рудницького». Відтак уривок з опери «Довбуш» надруковано: *Ми. – 1939. – Кн. 3 (10), травень-червень. – С. 5-9 (від початку першої дії до закінчення «баляди про Довбуша» Пилипа)*.

Перша редакція

У повному обсязі вперше опубліковано: *Жовтень. – 1965. – № 9. – С. 56-102* (з літографюрами Євгена Безніска). Передруковано у «*Перстнях молодості, 1966*»; «*Пісні про незнищенність матерії, 1967*» та «*Поезіях, 1989*».

Як зазначають упорядники «*Зібраних творів, 1967*», «текст лібретта, що його подав цілістю львівський «Жовтень» (1965, ч. 9), надрукований з однієї з копій того самого машинопису, що є в руках редакторів цього видання. Проте у львівському виданні є чимало дрібних похибок, спричинених імовірно невизначним друком машинопису» (С. 369). Упорядники «*Зібраних творів, 1967*» мали «машинопис лібретта до опери «Довбуш» з власноручними поправками Антонича» (С. 357). За «*Зібраними творами, 1967*» першу редакцію «Довбуша» передруковано у «*Творах, 1998*».

На сьогодні жодна із машинописних копій «Довбуша» не збереглася. Серед рукописів Б. І. Антонича, які С. Гординський передав до ЛННБУ, машинописних копій двох редакцій «Довбуша», які він разом із Б. Рубчаком використовував під час підготовки «*Зібраних творів, 1967*», немає. Так само невідомий є рукопис «Довбуша». У ЛННБУ зберігаються лише окремі уривки чорнового характеру, зокрема од. зб.: 68 / 2; 69; 175. Од. зб. 176 містить «*Вступ до другої дії "Довбуша"*» із датою написання «*26 травня 1936*», а також «*Марш опришків із II дії "Довбуша"*» із датою написання «*18 червня 1936*». Од. зб. 69 містить аркуш, на якому початок і кінець «Довбуша» (зверху – список всіх ді-

йових осіб, середина відділена лінією, внизу – остання репліка Довбуша і ремарка «кінець»). Цей фрагмент датовано: «Четвер, 1 жовтня 1936».

Текст «Довбуша» подаємо за «Зібраними творами, 1967». Уривок із першої дії, друкований у «Ми», подаємо за цією публікацією.

Довбуш Олекса (1700 – 24.8.1745) – ватажок карпатських опришків. Постать Довбуша, опоетизована народом, лишила помітний слід в українському фольклорі й письменстві; з його ім'ям зв'язано чимало пам'яток по всій Гуцульщині і Бойківщині.

Опришки – учасники народно-визвольної боротьби в Галичині, Закарпатті, Буковині проти гніту польської і української шляхти, молдавських феодалів, угорських та австрійських поміщиків у XVI – 1-й половині XIX ст.

Кастелянша (кастелянка, каштелянка) – жінка чи донька каштеляна. *Каштелян* – у середньовіччі у країнах Західної Європи, зокрема Польщі: службова особа, яку призначав король або князь для управління цитаделлю в місті, а пізніше – наглядач замку, громадського будинку; почесний титул польського сенатора в XV-XVIII ст.

Крамар – торгівець.

Ванькир (ванькір; діял.) – бічна кімнатка, відокремлена стіною від великої кімнати; комірчина біля кухні або в колибі для зберігання продуктів.

Грунь – див. коментар до вірша «I» (збірка «Привітання життя»).

Оле – скорочена форма кличного відмінка від слова «Олексо».

Борть – див. коментар до «Елегії про співучі двері» (збірка «Три перстені»).

Таляр – старовинна срібна монета, що була в обігу в Німеччині, Чехії, Італії, а також в Україні.

Мушля – див. коментар до «Баяди про пророка Йону» (збірка «Книга Лева»).

Башта – тут: в'язниця.

Аридний (діял.) – від *арідник*: чорт, злий дух.

Плай – див. коментар до вірша «Копання картопель» (збірка «Привітання життя»).

Бесаги (діял.) – дві торби, з'єднані одним полотнищем, що їх носять перекинутими через плече.

Чічка (діял.) – квітка.

Mon Dieu! (фр.) – Мій Боже!

Корсика (фр. *Corse*) – острівна провінція Франції, розташована в Середземному морі біля західного берега Італії, на північ від Сардинії. Дикі гори Корсики часто були пристановищем розбійників.

Chevalier (фр.) – кавалер, благородний лицар.

Romantique (фр.) – романтичний

Ефеб – у стародавній Греції: юнак 18-20 років, який навчався військовій службі.

Карбач (діял.) – батіг; канчук.

Le brigand romantique (фр.) – романтичний розбійник.

Купідон – у давньоримській мітології – бог кохання у вигляді крилатого хлопчика з луком і стрілами.

Абеляр (*Abélard, Abailard*) *П'єр* (1079 – 21.4.1142) – французький філософ, теолог, письменник. Автор творів «Вступ до теології», «Так і ні», «Етика», «Діалектика» та ін. У центрі «Історії моїх бідувань» – трагічна любов до Елоїзи, учениці Абеляра, потім черниці. Збереглося листування Абеляра з Елоїзою й звернені до неї вірші латинською мовою. Історія цього кохання знайшла відгук у творчості багатьох письменників.

Mon cher! (фр.) – Мій дорогий!

Mon brigand, mon corsaire (фр.) – Мій розбійнику, мій корсарю!

Картуш (*Cartouche; справж. – Луї-Домінік Буртіньон; Louis Dominique Bourguignon; 1693-1721*) – відомий французький розбійник. Образ Картуша часто використовували у художній літературі та у кіно.

Космач – село Косівського району Івано-Франківської області, «серце Гуцульщини». Тут загинув Олекса Довбуш.

Adieu! (фр.) – до побачення.

Любас (діял.) – коханець.

Друга редакція

Вперше опубліковано: «*Зібрані твори, 1967*». Упорядники подали текст за машинописом, писаним, як вони зазначають, «на іншій машинці», ніж перша редакція, «і не Антоничем. Авторська перевірка тільки почата, внесено деякі доповнення пунктуації» («*Зібрані твори, 1967*», С. 357). «Третьої дії Антонич не написав, але зміст її був устійнений ним з композитором А. Рудницьким. Цей зміст також знаходиться в руках редакції. Він написаний рукою Рудницького...» («*Зібрані твори, 1967*», С. 369). Зміст цей опубліковано у примітках «*Зібраних творів*,

1967», відтак – одразу після тексту другої редакції «Довбуша» у «Творах, 1998». Сьогодні він зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 173). Подаємо його повністю:

«III.

В хаті

Дзвінка сама, колише дитину, співає коłysанку. Під час співу входить Степан, прислуховується, приглядається – зворушений. Тихо підходить, кладе руку Дзвінці на плече. Ладиться йти в дорогу (куди?) – поверне аж... (коли?). Прощається, виходить.

Дзвінка продовжує коłysанку.

Стук в двері. Входить Орфенюк. Дзвінка перелякана («Ви, Орфенюк? Тут? До кого? За чим?»). Орф[снюк] довідується, чи нема Степана – потім докладає вістку від Довбуша: він прийде сьогодні на початку ночі. Прощається, відходить.

Дзвінка не знає, що їй робити. Різні почування: радість побачити Довбуша, любов, що все ще нею володіє – одночасно пошана перед Степаном, прив'язання до нього, врешті головний мотив: любов до дитини (Степанової). Рішення: не допустити Довбуша зганьбити хату Степана, її мужа і батька її дитини. Вона кидається за Степаном, щоб завернути його з дороги; в ньому її захист (або: кидається напроти Довбушеві, щоби його витовкувати існуючу ситуацію (дитина і т. п.).

Несе дитину до другої кімнати, виходить, зодягаючись.

Вечоріє.

Завіса

Перед хатою – майдан – село.

Ясна літня ніч. Зорі.

Сцена пуста. Здалеку чути радісні співи й вигуки.

З'являється (скоро виходить) Степан – стомлений, видно, що спішив. Підходить до своєї хати – входить – по хвилині виходить з рушницею в руках.

Арія («Дзвінки нема в хаті»). Степан довідався, що Довбуш з вагагою приходить (прийшов?) допомогти сусідн[ьому]. селу; боїться, чи він не схоче прийти до Дзвінки; любов до Дзвінки і дитини; кошмарне марево спогаду пошлюбної ночі; рішучість тепер боронити своєї честі і жінки.

Чує, що хтось надходить – ховається.

Дзвінка і Довбуш у гарячій розмові. Великий дует.

У Довбуша: пристрасть.

У Дзвінки: любов, але одночасно резигнація: вона тепер мати дитини, шанус свого чоловіка, не дозволить вдруге його зганьбити. Нагадає про ніч, в якій Довбуш кинув її, не дивлячись на її благання взяти її з собою. Сьогодні на це – вже запізно.

Довбуш глузує з Степана і Дзвінчиного прив'язання до нього; гарячкується, хоче примусити Дзвінку увійти з ним у хату (він чув, що Степана нема, що він пішов на декілька днів – ? – що вони тут самі).

Дзвінка стає перед дверми до хати, боронить входу до неї. В рішачючій моменті вискакує з укриття Степан і стріляє (ззаду) до Довбуша (може в його рішачючій фразі нав'язати до баяди? «Лиш срібна куля...»).

Збігаються опришки і нарід.

Останні слова Довбуша».

«На основі цього змісту «третю дію «Довбуша» написав остаточно С. Гординський, і в цьому вигляді піде опера на сцену. Всі перерібки, що їх робив [...] поет на домагання композитора, були зумовлені суто технічними оперними вимогами» (*Олійник О. Надгробок на могилі щастя // Антонич Б. І. Перстені молодості. – Пряшів, 1966. – С. 295*).

Рудницький Антін (7.2.1902 – 30.10.1975) – український композитор, диригент, піяніст, педагог, музикознавець. Диригент оперних театрів у Харкові (1927-30), Києві (1930-32), Львові (1932-34), оркестрів у Львові, Варшаві. З 1938 – у США. Окрім «Довбуша» (1936-38), автор балету «Буря над Заходом» (1932), опери «Анна Ярославна – королева Франції» (1967), трьох симфоній, кантат, інших інструментальних творів, праць із музикознавства.

Див. також коментар до першої редакції «Довбуша».

ПРОЗОВІ ТВОРИ

ПОЛІТИК

Подаємо за першопублікацією: *Дзвони. – 1933. – Ч. 4. – С. 158-161*. Надруковано також: *Літературна Україна. – 1981. – № 60 (3897), 28 липня. – С. 3* (підготував М. Ільницький).

A propos (фр.) – до речі.

ТРИ МАНДОЛІНИ

Вперше опубліковано: *Сучасність*. – 1992. – № 9, вересень. – С. 68-69 (публікацію підготувала Л. Головата). Наступна публікація – у *«Творах, 1998»*. Подаємо за рукописом (ЛІННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 74).

Див. також поезію *«До новелі “Три мандоліни”»* (розділ «Поезії поза збірками» цього видання).

«У САЛІ БУЛО ДУШНО...»

Вперше опубліковано: *«Твори, 1998»* (у розділі «Начерки, плани, фрагменти»). Подаємо за рукописом (ЛІННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 74).

ВИПЛИВАЄМО НАВЕРХ

Вперше опубліковано: *«Твори, 1998»* (у розділі «Начерки, плани, фрагменти»). Подаємо за рукописом (ЛІННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 57).

«БУЛО ЛІТО...»

Вперше опубліковано: *«Твори, 1998»* (у розділі «Начерки, плани, фрагменти»). Подаємо за рукописом (ЛІННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 57).

CAVALLERIA MARINA

Вперше опубліковано: *«Твори, 1998»* (у розділі «Начерки, плани, фрагменти»). Подаємо за рукописом (ЛІННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 57).

Cavalleria marina (итал.) – морське лицарство.

НА ДРУГОМУ БЕРЕЗІ

Фрагмент із роману «На другому березі» (від речення «Старий Шут кружляв між столом...» до речення «Старий Шут луснув гостро дверми...») під заголовком «Гріх» опубліковано: *Дажбог. – 1932. – Ч. 1, листопад. – С. 6-9*. Примітка: «Автор працює зараз над романом з життя залізничників. Дасмо один фрагмент. РЕД.». У кінці тексту: «(д[алі] б[уде]».

фрагмент пізніше передруковували у «Перстнях молодості, 1966», «Зібраних творах, 1967» та «Пісні про незнищенність матерії, 1967». «Уривок з недокінченої повісті» (від речення «Вже отетеріли пальці» до речення «Але ти, Ігоре, мабуть пам'ятаєш це сам...») під заголовком «На другому березі» опубліковано: *Ми. – 1939. – Кн. 1 (8), січень-лютий. – С. 50-57.* Цей фрагмент передруковано у «Перстнях молодості, 1966» та «Зібраних творах, 1967». У повному обсязі фрагменти із роману вперше опубліковано: *Сучасність. – 1992. – № 9, вересень. – С. 5-52* (публікацію підготувала Л. Головата). План роману вперше опубліковано: «*Твори, 1998*» (у розділі «Начерки, плани, фрагменти»). Подасмо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 62). Поміж текстом містяться порожні аркуші.

Гарбо Грета (Greta Garbo; при народженні – Грета Ловіза Густафсон (Greta Lovisa Gustafsson); 18.9.1905 – 15.4.1990) – шведська й американська акторка, популярна в епоху німого кіно й «зотолої сри» Голлівуду. У 1950 р. визнана найбільшою зіркою німого кіно ХХ ст. У 1954 р. відзначена премією «Оскар».

Буготті (Bugatti; Bugatti), Альфа Ромео (Alfa Romeo) – марки автомобілів.

«*Zeitschrift für Naturwissenschaft*» (нім.) – «Природознавчий журнал».

Mianownikiem (пол.) – знаменником.

Тлумік (пол.) – сурдина.

Вурієкаті (пол.) – рум'янцями.

Nieobliczalności (пол.) – непередбачуваності.

СТАТТІ

ДЕЩО ПРО НАШУ СПОРТОВУ ТЕРМІНОЛОГІЮ

Подасмо за першопублікацією: *Вогні. – 1932. – Ч. 4 (13). – С. 60.* Підписано: «*І. Ант.*». Заголовок: «*Дещо про нашу спортову термінологію*» (у тексті вживається «*термінологія*»). Наступна публікація – у «*Творах, 1998*».

ЛІТЕРАТУРНІ ЗАПИСКИ

«*Літературні записки*» – рубрика часопису «Вогні», яка виїшла лише у двох подачах. Подасмо за першопублікаціями: *Вог-*

ні. – 1932. – Ч. 7 (16). – С. 95-96 («Гсте», «Карло Май»); *Вогні*. – 1932. – Ч. 9 (18). – С. 121-122 («Райнер Марія Рільке»). Друга подача не підписана. Оскільки підписана перша, другу вважаємо її продовженням. Наступна публікація – у «*Творах*, 1998».

Райнер Марія Рільке

«*Weise von Liebe und Tod des Cornets Christoph Rilke*» (нім.) – «Пісня кохання і смерти Корнета Христофа Рільке».

«*Stundenbuch*» (нім.) – «Часослов»; дослівно: «Книга годин».

«*Malte Laurids Brigge*» (повна назва: «*Die Aufzeichnungen des Malte Laurids Brigge*»; нім.) – «Нотатки Мальте Лаврідса Брігге».

«*Geschichten von lieben Gott*» (нім.) – «Розповіді про любого Бога»; «Розповіді про Бога Всеблагого».

Див. також твори Р. М. Рільке у перекладах Б. І. Антонича (розділ «Поетичні переклади» цього видання).

НАДХНЕННЯ Й РЕМЕСЛО

Вперше опубліковано: «*Твори*, 1998». Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 60). У кінці тексту примітка: «[д[али] б[уде]». Продовження статті не виявлено.

«ГОЛОВНОЮ ПОДІЄЮ ФРАНЦУЗЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ...»

Подаємо за першопублікацією: *Дзвони*. – 1932. – Ч. 10 (19). – С. 686-687. Наступна публікація – у «*Творах*, 1998».

Мор'як (*Mauriac*) Франсуа (11.10.1885 – 1.9.1970) – французький письменник. Учасник Руху Опору. Автор двох постичних збірок («Складені для молитви руки» і «Прощання з юністю»), низки романів, п'єс, публіцистичних нарисів і політичних статей, теоретичних праць з естетики та книг на релігійно-етичні теми. Лавреат Нобелівської премії (1952). Роман Мор'яка «*Клубок гадюк*», про який йдеться у статті Б. І. Антонича, у сучасному українському перекладі має назву «*Гадючник*».

КРИЗА СУЧАСНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Подаємо за першопублікацією: *Дзвони*. – 1932. – Ч. 12 (21). – С. 778-783. Надруковано також: *Сучасність*. – 1992. – № 9, вересень. – С. 70-74 (публікацію підготувала Л. Головата).

Кокто (Cocteau) Іван (суч. Жан Кокто; 5.7.1889 – 11.10.1963) – французький письменник, художник, театральний діяч, кінорежисер і кінорежисер. Автор поетичної збірки «Вірші» (1920), поеми «Церковний спів» (1923), збірки поезій «Опера» (1927), романів, драматичних творів, балетних та оперних лібретт, есе та спогадів.

«*Tu można usłyszeć dobre wiersze*» (пол.) – «Тут можна почути добрі вірші».

Shoking (shocking; англ.) – потрясіння.

Льоренс Д. Г. – див. статтю Б. І. Антонича «*Мистець пристрасти*».

Populus (лат.) – народ.

МОНУМЕНТАЛЬНИЙ РЕАЛІЗМ

Подасмо за першопублікацією: *Дажбог. – 1932. – Ч. 2, грудень. – С. 33-34.* Стаття була передрукована у виданнях: «*Перстені молодості, 1966*», «*Зібрані твори, 1967*», «*Пісня про незнищенність матерії, 1967*», «*Твори, 1998*».

Голсверти (Galsworthy) Іван (суч. Джон Голсворсі; 14.8.1867 – 31.1.1933) – англійський письменник. Автор збірки оповідань «Під чотирма вітрами», романів «Джослін» (1898), «Вілла Рубейн» (1900), «Острів фарисеїв» (1904), «Садиба» (1907), «Братерство» (1909), «Патрицій» (1911), «Фріленди» (1915), п'єс та статей. Світову славу здобув завдяки романові-епопеї «*Сага про Форсайтів*» (1886-1926).

«*From the Four Winds*» (англ.) – «Під чотирма вітрами».

Конрад (Conrad) Осип (Джозеф; справж. – Юзеф Теодор Конрад Коженювський; 3.12.1857 – 3.8.1924) – англійський письменник, критик. Автор романів «Олмейрова примха» (1895), «Негр з “Нарциса”» (1897), «Лорд Джім» (1900), «Ностромо» (1904), «Перемога» (1915), «Визволення» (1920), повістей «Тайфун» (1903), «Корсар» (1923) та ін., низки статей.

Pen-Club (International PEN, PEN Club) – ПЕН-клуб – міжнародна неурядова організація, яка об'єднує професійних письменників, редакторів і перекладачів. Першим президентом клубу був Джон Голсворсі. Назва клубу – це абрєвіатура від англійських слів «Poets, Essayists and Novelists» («поети», «есеїсти», «новелісти»), які утворюють слово «пен» (pen) – авторучка.

НАЦІОНАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО

Подаємо за першопублікацією: *Карби. Мистецький збірник. – Львів, 1933. – С. 2-6.* Наступна публікація – у «*Зібраних творах, 1967*». У примітках до книги зазначено, що «трохи вільніші [порівняно із підготовкою до друку поетичних творів. – Упор.] були редактори при передруку таких статей, як «Національне мистецтво», де саме зрозуміння тексту вимагало дрібних мовних уточнень» (С. 358). За цією редакцією текст «Національного мистецтва» подано у щорічнику «*Наука і культура. Україна*» (Київ, 1990. – Вип. 24. – С. 230-234; публікацію підготував М. Ільницький) та у «*Творах, 1998*». Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 60; 61). Художник Володимир Ласовський, колега Б. І. Антонича, зазначає: «Мало кому відомо, що Антонич був членом Асоціації незалежних українських мистців. Ця приналежність була не випадкова й мала глибокий сенс. Прийнято його до АНУМ на основі прецікавої статті з обсягу теорії мистецтва в ефемерному журнальчику «Карби» (вийшло лише одне число 1933 року)» (*Ласовський В. Два обличчя Антонича // Весни розспіваної князь: Слово про Антонича. – Львів, 1989. – С. 371*).

Пікассо Пабло Руїс (Pablo Ruiz Picasso; 25.10.1881 – 8.4.1973) – еспанський художник, один із найвидатніших митців ХХ століття.

Антоненко-Давидович Борис Дмитрович (5.8.1899 – 8.5.1984) – український письменник, член літературних угруповань «Ланка» і «Марс». Автор збірок прозових творів «Запорошені силуети» (1925), «Синя волошка» (1927), «Смерть» (1928), «Справжній чоловік» (1929), «Крила Артема Летючого» (1932), «Люди й вугілля» (1932), роману «За ширмою» (1957) та ін.

Sic! (лат.) – так; таким чином; так і є.

Андрієнко-Нечитайло Михайло (29.12.1894 – 12.9.1982) – український маляр. Мистецьку освіту здобув у Петербурзі. Оформлював вистави в Одесі, Бухаресті, Празі. З 1923 р. проживав у Парижі. Входив до паризького Театру українських митців. Автор творів у кубоконструктивістській манері: «Композиція», «Конструкція» (обидва – 1924); у стилі сюрреалізму: «Ярмарковий намет» (1932), «Профіль на березі моря» (1933); у поєднанні стилів: «Рожеві плями» (1964), «Сценічний простір» (1970); мистецтвознавчих статей.

Шопен (Chopin; Szopen) Фредерік Франсуа (Фридерик Францішек; 1.3.1810 – 17.10.1849) – польський композитор, піяніст. Від 20-річного віку – у Франції. Один із найвидатніших

композиторів-романтиків, автор численних творів для фортепіано у різноманітних жанрах. Творчість Шопена мала великий вплив на подальший розвиток музики.

МІЖ ЗМІСТОМ І ФОРМОЮ

Вперше опубліковано: *Наука і культура. Україна: Щорічник АН УРСР / Т-во «Знання» УРСР. – Київ, 1990. – Вип. 24. – С. 235-238* (публікацію підготував М. Ільницький). За цією публікацією передруковано у *«Творах, 1998»*. Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 63). Відновлюємо пропущені у попередніх публікаціях слова *«змісти сприймачів»* у першому реченні підрозділу *«Верстви мистецького твору»*.

Рудницький Михайло Іванович (7.1.1889 – 1.2.1975) – український літературознавець, письменник, перекладач. У 1919-22 роках вивчав літературу в Парижі і Лондоні; у 1934-38 рр. – співредактор двотижневика «Назустріч»; у 1939-41 рр., з 1948 р. аж до смерті – професор Львівського університету. Автор праць «Між ідеєю і формою» (1932), «Від Мирного до Хвильового» (1936), поетичних і прозових творів та мемуарів.

Ante (лат.) – перед.

Post (лат.) – після.

Ex ante (лат.) – дослівно: з того, що перед.

Ex post (лат.) – дослівно: з того, що після.

ПРОТИ ПОМЕНШУВАННЯ МИСТЦЯ

Подасмо за першопублікацією: *Карби. Мистецький збірник. – Львів, 1933. – С. 18*. Наступна публікація – у *«Творах, 1998»*.

Новаківський Олекса Харлампійович (14.3.1872 – 29.8.1935) – український маляр і педагог. Мистецьку освіту здобув, навчаючись в Одесі (1888-92) у Ф. Клименка та у Краківській Академії красних мистецтв (1892-1900) у Л. Вичульського і Я. Станіславського. Стильова манера О. Новаківського сформувалася на творчому засвоєнні принципів імпресіонізму. Довгий час працював у с. Могила біля Кракова. З 1913 року проживав у Львові, окрім творчої роботи займався педагогічною діяльністю. Заснував у Львові художню школу.

Хмурий Василь Онисимович (справж. прізвище – Бутенко; 8.2.1896 – 27.1.1940) – український журналіст, мистецтвознавець, театральний критик. Працював у журналі «Нове мисте-

цтво», видавництві «Рух» у Харкові, друкувався у газеті «Вісті ВУЦВК'у», журналах «Червоний шлях», «Сільських театр». Автор книги «Нотатки про театр, кіно та просторове мистецтво» (1930), розвідок «Йосип Гірняк», «Мар'ян Крушельницький», «Олекса Новаківський», «Іван Труш» (усі – 1931), низки мистецтвознавчих статей та ін. Репресований 1933 р.

Ad hoc (лат.) – навмисно.

МИСТЕЦЬ ПРИСТРАСТИ

Подасмо за першопублікацією: *Дажбог. – 1933. – Ч. 1, січень. – С. 14-16.* У змісті числа заголовок: «Поет пристрасти». Надруковано також: *Всесвіт. – 1990. – № 2. – С. 133* (публікацію підготував Іван Лучук).

Льоренс (Lawrence) Давид Герберт (суч. Девід Герберт Лоуренс, Лоренс; 11.9.1885 – 2.3.1930) – англійський письменник, критик. Автор романів: «Білий павич» («*The White Peacock*»; 1911), «Правопорушник» («*The Trespasser*»; 1912); «Сини й коханці» («*Sons and Lovers*»; 1913), «Райдуга» («*The Rainbow*»; 1915), «Закохані жінки» («*Women in Love*»; 1921), «Жезл Аарона» («*Aaron's Rod*»; 1922), «Пірнатий змій» («*The Plumed Serpent*»; 1926), «Коханець леді Чаттерлей» («*Lady Chatterley's Lover*»; 1928); віршів, оповідань, есе, дорожніх нарисів.

Голсверти Іван – Джон Голсворсі: див. статтю Б. І. Антонича «Монументальний реалізм».

High life (англ.) – вищий світ.

Shoking (*shocking*; англ.) – потрясіння.

Ladies (англ.) – мн.: пані.

«*The ladybird – The fox – The captain's doll*» (англ.) – «Сонечко [комаха] – Лисиця – Капітанова лялька» (назва збірки оповідань Д. Г. Лоуренса 1923 р.)

«ЩЕ НЕ МИНУВ ВІДГОМІН “КУБЛА ГАДЮК”...»

Подасмо за першопублікацією: *Дзвони. – 1933. – Ч. 3. – С. 149-150.* Наступна публікація – у «*Творах, 1998*».

Моріак Ф. – див. коментар до статті «*Головною подією французької літератури...*».

«ХОЧ НЕВЕЛИКА ОБ'ЄСМОМ КНИЖЕЧКА КАРХУТА...»

Вперше опубліковано: *Дажбог*. – 1934. – Ч. 1-2, лючень. – С. 17.
Не передруковувалось. Подаємо за публікацією у «Дажбозі».

Кархут Василь (1.7.1905 – 9.10.1980) – український лікар, письменник, активний діяч організації «І Паст». Був редактором журналу «Вогні». Автор збірок художніх творів: «Гомін з-поза нас» (1933), «Цупке життя» (1940) «Пшеничні нетрі» (1942), повісти «Полум'яний вихор» (1941).

МІШОК ВЕСЕЛОГО БОЖКА

Подаємо за першопублікацією: *Дажбог*. – 1934. – Ч. 1-2, лючень. – С. 21-24. Підписано: «Дан Антонич». Наступна публікація – у «Творах, 1998».

ПРИМІТИВНА ЕВРОПЕЇЗАЦІЯ

Подаємо за першопублікацією: *Вістник*. – 1934. – № 2, лютий. – С. 127-130. Підписано псевдонімом «Зоїл». Наступна публікація – у «Творах, 1998».

Зоїл (коло 400 – коло 330 pp. до н.е.) – давньогрецький софіст. У творі, який не дійшов до нас, критикував «Іліяду» й «Одіссею», за що був названий «бичем Гомера». Ім'я Зоїла стало символом неприхильної, уїдливої критики.

«*Les Nouvelles Littéraires*» (фр.) – «Літературні новини».

«*Die Literarische Welt*» (нім.) – «Літературний світ».

«*Caluję twoją dłoń, madam*» (пол.) – «Цілую твою руку, пані».

Plus (лам.) – плюс.

Brasseries (фр.) – пивні бари.

Conferencier (фр.) – ведучий.

«*Chwila*» («Мить») – польськомовний часопис єврейських письменників, який виходив у Львові в 30-ті pp. ХХ ст.

Псевдонім Б. І. Антонича розкрито у репліці, опублікованій у другому числі журналу «Дажбог» за 1935 рік (С. 11). Подаємо її повністю:

Европеїзація пана Зоїла

«Назустріч» – орган п. Боднаревича, Михайла Рудницького і tutti quanti (по наському прихвостні) бім-бам-кає з приводу появи

відновленого («105-процентового») «Дажбога». Враженні особливо деякі мистці від Ануму статтею п. Луцика в 1. ч. нашого часопису. Ясна річ, замість річевої відповіді, це особисті випадки.

Є ще в «Назустрічі» й така велемудра замітка: «В тому самому «Дажбозі» пише В. Дальновидець: «Ми ж *молоді* після досвіду великої війни»... Не чули ми нічого, щоб відомий поет «Молодої Музи» перейшов операцію Воронова».

Замітка гідна авторів. Але ми в те не входимо, як не хочемо теж твердити, що старшим і молодшим авторам й інспіраторам замітки вже й операція Воронова не допоможе. Зате ж ми вельми раді, що пан Богдан Ігор Антонич (колишній співробітник «Вістника» і «Дажбога»), який нарешті «приспосувався» і під виправною рукою пана Михайла Рудницького знайшов себе на сторінках «Назустрічі», *уповажнює* нас пригадати йому й усім, кому треба, що автором статті «Примітивна європеїзація» (у 2 книжці «Вістника» за 1934 рік, стр. 127-140), підписаної «Зоїл», є найновіший співробітник «Назустрічі» й «лавреат» третьої цьогорічної нагороди.

«Повстають журнали, – писав у тій статті п. Зоїл про «Назустріч», – що мають відвагу писати про себе, як про перший і єдиний журнал, що формою і змістом орієнтується на захід». «Попадали всякі «Нові Шляхи» та «Критики» і тим самим «життя приготувало тло для європеїзації» як не можна краще. Нічого дивного, що кинулася на неї, мов на спокусливий жир, передовсім *безробітня* (прекрасний термін, пане Антонич! – д.) новошляхівщина. Знаходить для себе новий захист й одночасно хоче в цей спосіб затерти свою неславну минувшину. Відомо, що новошляхівщина рухлива й підприємчива, хоч цією рухливістю заступає здебільша недостачу талантів і дійсної праці. По дорозі для забезпечення притягає до себе (авжеж – дався «притягнути» й пан Зоїл! – д.) різних «відомих» авторів, що досі мали небагато спільного з європейством. Трудно, кожний хоче стати модним» (і пан Антонич теж – д.). Навівши кілька прикладів з 1 числа «Назустрічі», пише далі пан Зоїл, що дійсно обличчя тієї найновішої «європеїзації» – це: «здавна відома мелодія, шаблон, наше рідне цідрім-цім-цім» (так! так! – д.), що «під маркою європейської поезії десятий раз відживає лепківська млянохолья, осінні дзеньки-бреньки, пришмінковані кабарежною музою», і т. д., і т. д. Добре писав пан Зоїл, правда, пане Антонич!

Співпрацює в «Назустрічі» м. інш. й С. Гординський. Цього сьогоднішнього співтовариша пана Антонича зарахував пан

Зоїл до тих поетів, що замість *учитися* Європи – «знаходять її там, де найлегше, в каварні» або «під спідницею дам» (підчеркнення п. Зоїла – д.) і пригадував йому ні більше, ні менше, а тільки: комунофільство, «Нові Шляхи», «Альманах Лівого Мистецтва», «Критику», компліменти для Горкого й большевицькі вірші. (стор. 128-129).

Про свого ж нового маестро й провідника пана *Михайла Рудницького* писав Зоїл так: «А як conferencier тих поетів, як провідник цієї найновішої рутенської комуністично-кафешатанної й москволюбної «європеїзації» виступає редактор з «Діла», дописувач «Chwili» та «Нових Шляхів», – як протектор безробітної новошляхівщини» і т. д.

«Ловко»? Що, пане Антонич? Не можна ж краще схарактеризувати своїх нових друзів і... себе!

Ця репліка поміщена у рубриці «*Пером і упадою*». Підписано: «дан». Оскільки головним редактором «Дажбога» у цей час був Богдан Кравців, можемо припустити, що він і є автором репліки.

POEZJA PO TEJ STRONIE BARYKADY

Вперше опубліковано: *Sygnaly*. – 1934. – № 4-5. – С. 3-4 (польською мовою). У перекладі українською мовою М. Ільницького опубліковано: *Дзвін*. – 1990. – № 5. – С. 114-116; «*Твори*, 1998». Вперше передруковуємо оригінал польською мовою.

Подаємо переклад Миколи Ільницького:

Поезія по цей бік барикади

Смерть Франка в 1916 році завершує довоєнний період української літератури, період, щедрий на таланти, багатий на великі імена. На останні десятиліття перед війною припадає у Галичині період т. зв. «Молодої музи», що була досить віддаленим відповідником «Молодої Польщі». Поети цієї групи вже тоді сказали все, що мали сказати, і майже цілком вичерпалися. Більшість із них ще живі, але вони або зовсім замовкли, або щонайменше полишили лірику, їх роль у повоєнному літературному житті доволі скромна, а впливу на це життя вони не мали жодного. Сучасна літературна молодь зовсім відійшла від них, і їй ближче навіть середньовічне «Слово о полку Ігоревім», аніж їх смутки, муки і космічна туга, як і для сучасного польського покоління

ближчий Кохановський, ніж молодопольськість. Чільний представник «Молодої музи» *Петро Карманський* (нар. 1878), творчість якого характеризують самі назви його довоєнних книжок: «Ой люлі, смутку», «Блудні огні», «Пливем по морю тьми», після війни видав у Бразилії, куди виїхав, мало кому відому з часів війни «За честь і волю» (1923), в якій пробує вдатися до провісницького тону. Потім він опублікував у періодиці низку гарних віршів на бразильські теми. Тривалий уже час мовчить, а опубліковані останніми місяцями два-три віршики, на жаль, слабкі. Найпопулярніший і найплідніший поет цієї групи *Богдан Лепкий* (нар. 1872), співець тихої меланхолійної осені, автор книжок «Над рікою», «Осінь», «Листки падають», «На чужині», «З глибин душі», «Поезіє, розрадо одинока», «Над морем», «Доля», після війни долучив до них тільки збірку «Сльота» (1926) з банальним лейтмотивом:

Дощі, сльота
І болота,
Ніде ні фіялків, ані рож
Знайти не мож.

Василь Пачовський (нар. 1878) після трьох довоєнних книжок «Розсипані перли», «На стоці гір» і «Ладі й Марені терновий огонь мій» друкує лише кілька фрагментів із поеми у стилі Данте «Марко Проклятий». Замовкли також два їх молодші колеги. *Остан Луцький* (нар. 1883), автор збірки «В такі хвили», ще один співець осені, присвятив себе лише громадській та політичній діяльності. *Степан Чарнецький* (нар. 1881) певний час продовжував лепківську поезію осені та меланхолії (у збірках «В годину задуми», «В годину сумерку» і «Сумні ідем»), щоб перервати її уже кільканадцять років тому. Нарешті, з «Молодою музою» пов'язана лірична творчість *Михайла Рудницького* (нар. 1889), більш відомого багаторічною критичною діяльністю. Його нечисленні вірші, розкидані по часописах, скупі на слова, позбавлені безпосередности, драгують своєю заінтелектуалізованістю, наче майстерні, але штучні квіти; вони нагадують картини, побачені через зелене скло акваріума. Зібрані в розцяцькованому томику «Очі і уста» ліричні нариси, написані неримованим віршем, – це в найбагороднішому камерному тоні любовна лірика мудрої осені, притишена сурдинкою розваги. Дрібні й мережані поезії Рудницького репрезентують безсумнівно високий письменницький рівень.

У полум'ї війни, в окопах і маршах здобуло поетичне хрещення молоде покоління. Стрілецький журнал «Шляхи», що виходив у 1915-1918 рр., ввів у літературу низку нових імен. Письменники цієї генерації багато пережили й багато бачили, здобули великий досвід, однак створюється враження, що вони не дали того, чого можна було сподіватися від них. Власне, й вони вже сьогодні вичерпані і, на жаль, передчасно відспівали свою пісню. І не піднеслася вона надто високо. Радше навпаки – результати неспівмірні з зусиллями, талантами, можливостями. Вже довгий час вони групуються навколо видавництва «Червона калина» (червона калина – один із стрілецьких символів), і так можна було б їх називати. Головне своє зусилля вони скеровують на воєнну повість. Щодо форми вони не внесли в поезію нічого нового (це треба відверто визнати), щонайбільше – певні мотиви й настрої, пов'язані з війною, хоч і її образу не зуміли подати нам в усій силі. За невеликими винятками залишилися цілком байдужими щодо нових течій і здобутків форми. Найздібнішим постом цього покоління є *О. Бабій* (нар. 1897), який пробує свої сили чи не в усіх жанрах. Головним його твором є воєнна поема «Гуцульський курінь», писаний змінним ритмом і різними віршованими метрами, твір непересічної виражальної сили. Випустив також кілька збірок лірики, як «Ненависть і любов», «Поезії», «За щастя оmanoю». За суттю своєю м'який і меланхолійний, розриваний суперечливими почуттями, перескакує з мотиву на мотив, з настрою на настрій, шукаючи на камертоні найбільш свого, єдиного тону. Власне, Бабій досі не знайшов себе й, може, уже ніколи не знайде. Хоч має він великий доробок, на всьому, що написав, залишається відбиток нездійсненого. Популярним стрілецьким піснярем є *Роман Купчинський* (нар. 1894), чиї меланхолійні вірші стали набутком загалу, переходять з уст в уста як народна поезія. Кілька сильних творів, що розкидані по часописах, дав *Микола Матіїв-Мельник* (нар. 1893), відоміший як новеліст. Віршики на всі свята й урочистості року постачає *Юрій Шкрумеляк*.

Дещо пізніше здійснюється у Львові перша спроба створення групи поетів католицької орієнтації. Вони обирають собі назву «Логос» і об'єднуються навколо журналу «Поступ», який з 1930 року перестав виходити. Після його закриття припинилася і діяльність групи, результати якої менш ніж скромні, а кажучи широко – ніякі. Справжній мистець і чільний її представник *Орест Петрійчук* (Микола Мох) почав і закінчив свою творчість одною

книжкою віршів «Про те, що люблю». Зібрані в ній любовні вірші не позбавлені певної свіжості і навіть формальних знахідок, їх автор тепер виступає як доволі цікавий кригик. Найплодовитіший член групи – *Василь Лімниченко*. Прого найпомітніший український католицький письменник св. *Гавриїл Костельник* перебуває поза групою. На жаль, нечисленні вірші є слабшою частиною його творчості, натомість далеко помітніших результатів Г. Костельник досяг у галузі драми, філософської прози та критики.

Водночас у Галичині починають шораз сильніше діяти радянські впливи. З їх зростанням відбувається радянізація деяких письменників, до чого спричинилася політика радянських урядових кіл і їх дипломатичного представництва. Першим за новими гаслами пішов *Василь Атаманюк* (нар. 1897), за ним *Василь Бобинський* (нар. 1898). Обидва вийшли зі стрілецьких рядів і співпрацювали певний час із рештою письменників цього покоління. Творчість обидвох у цей період відзначалася виразною еротикою, щоб від неї через загальну революційність прийти до декларованого комунізму. Атаманюк, який доволі скоро виїхав до Рад, видав низку збірок: «Засмучені флюяри», «Чари кохання», «Хвиля життя», «Жовтень», «Галичина», переклади з єврейської поезії, та все ж не посів помітного місця ані в поезії галицькій, ані в радянській. Бобинський (збірки «Ніч кохання», «Тайна танцю», поема «Смерть Франка», переклади з Рембо) – літератор, який блискуче володіє мистецтвом вірша, але прстензійний і холодний, котрому не допомогли допінги ані порнографії, ані революційного пафосу.

Через деякий час піднялася справжня хвиля попутництва, органом якого став місячник «Нові шляхи», що виходив у Львові протягом чотирьох років (1929-1932) товстими томами. Чільні його представники *Іван Крушельницький* та *Авенір Коломиць*. Перший працьовитий, велемовний і водянистий, другий – студент теології, що насміхається з релігії. Але побіч попутників подають голос і справжні пролетарські письменники. Ще давніше Бобинський заснував журнал «Вікна» (1928-1932), який набирає радикального характеру, особливо завдяки *Степанові Тудору*. Тудор є найвидатнішою постаттю серед комуністичних українських літераторів Галичини. Він єдиний серед них справжній марксист, що пройшов школу діалектики Гегеля і Плеханова, бо Бобинський – позер, а Крушельницький – нудний базіка. Цікаві й формальні експерименти Тудора, хоча вони сильніше вияви-

лися у прозі. Останнім часом хвиля попутництва раптово припинилася. Обидва журнали закриті. Крушельницький, а трохи раніше Бобинський емігрував до Харкова, інші зникли з арени, як камфора.

Нарешті виступає наймолодше покоління. Найперше з'являється короткотривала група «Листопад» (1929), у якій ще помітні прояви дещо сентиментального стрілецького епігонства поспадани з новішими, більш виразними течіями. Після того, як група розпалася, більш енергійна й обдарована частина її учасників, поповнена новими силами, створює щомісячний орган «Дажбог», який виходить з осені 1932 р. Програмною рисою їх є певний юнацький романтизм, що видно вже з самої назви. Діапазон форм надзвичайно широкий, від густого сонета й мелодичної строфи до дадаїстичних словесних конструкцій за принципом фонетичної асоціації. Мегафора виразно сучасна. Ці юнаки з полум'яними очима, неспокійні, нервові, звеличники здоров'я і сили, вітають у своїх віршах невідомі шляхи, незначне життя, бурхливі дні, в'язничні келії, барвисті міста і місяць над конюшиною. Найобдарованіший з них *Богдан Кравців* (збірки «Дорога», «Промені», «Сонети і строфи»), може, найкращий виразник ідеалів, турбот і проблем сучасної української молоді. Про решту індивідуальностей можна буде говорити лише після певного їх розвитку.

Як у кожній групі, тут є свої марудники, які, звичайно, за якийсь час відпадуть. Зрештою, й поза нею з'являються останніми роками яскраві таланти подібного психічного складу. Можливо, ми перебуваємо напередодні нової школи *неоромантиків*. До того ж, бачимо численні таланти, які не належать до ніяких груп, як *Ю. Косач*, яскравий і стихійний поетичний талант, відомий і як першорядний новеліст.

II

Емігрантська поезія розвивається більш-менш паралельно з галицькою, хоч має своє власне, навіть монологічне і яскравіше обличчя. З одного боку, вона скоріше присвоїла собі формальні здобутки нової наддніпрянської лірики, що сталося радше завдяки мовній близькості, з іншого – лишилася більш замкнутою і недоступною для усіх чужих ідейних впливів, обмежуючись лише цариною змісту. Два її провідні мотиви, а саме: зрозуміла туга за втраченою батьківською землею, яка є домінуючою

головно у старих письменників, та розлитий широкою рікою історизм. Останній заповнює добрих три чверті емігрантської віршової продукції. При цьому характерно, що він звернений передусім до найдавніших часів, аж до Середньовіччя, до Русі варягів і «Слова о полку Ігоревім». Така популярна колись козацька романтика значно втратила свою притягальність, а іноді навіть була долана як вираз т. зв. «провансальства». Мотиви чужоземної історії зустрічаються, але значно рідше, причому також із тенденцією до Середньовіччя. Цей історизм поділяється на два розгалуження: одне радше ліричне, безпосереднє, розспівне (*Дароган, Ольжич*), а друге скоріше історіософічне, поглиблене, похмуре (*Стефанович, Маланюк*).

Еміграція мала спершу свої власні літературні періодичні видання: «Веселка» (1922-1923) в Каліші, «Нова Україна» (1922-1928) у Празі, поминувши дрібні одноденки. Вони, однак, не позначилися на загальному літературному рухові. Еміграційні письменники згуртувалися передусім у львівському «Літературно-науковому вістнику». Цей загалом найсолідніший український журнал, заснований ще в 1898 р. Франком та істориком Грушевським, від 1922 р. редагований *Дмитром Донцовим*, виходить тепер (від січня 1933) під скороченою назвою «Вістник». Діяльність Донцова незатертими слідами позначилася на українському літературному житті. Вся молода еміграційна поезія виводиться з нього, та й на деяких галицьких письменників мав він значний вплив (Бабій, наймолодші). Він оголосив війну російським впливам, закоріненому культурі російськості, провінціалізму, місцевому провансальству, рутині, шаблону, катеринкарству, легкопису, сентименталізму, традиційному «м'якому серцю» і веде її безперервно з неослабним розмахом.

Із старших поетів, головна частина творчості яких припадає на довоєнний період, в еміграції перебувають *О. Олесь* (Олександр Кандиба, нар. 1878), *Спиридон Черкасенко* (нар. 1876), а певний час *Микола Вороний* (1871) та *Володимир Самійленко* (1864-1925). Два перші ще творять і дають речі високого рівня, хоч у галузі поезії до досягнутих раніше результатів не вносять нічого нового. Тон їх творчості ностальгічний і переважно болісний (збірки Олесь «Чужиною», «Кому повім печаль мою»). Незабаром з'являється на видноколі воєнне покоління, яке хронологічно відповідає галицькій стрілецькій групі; воно починало свою творчість в інтернованих таборах. Першим серед них виділяється-

ся *Юрій Дараган*, що передчасно помер на туберкульоз (1894-1926). Видана у Празі 1925 р. збірка «Сагайдак» із незвичайною майстерністю і відчуттям слова містить у собі всі елементи, які згодом розвиватиме решта поетів еміграції: яскравий історизм, варяги, дикий степ, сонячний Дажбог, настрої вигнанця. *Олекса Стефанович* (нар. 1900) пише важко, бореться з неподатливим наголосом, поглиблює думку, володіє довгим диханням, відкриває історіософічні перспективи (трагізм великих просторів, країна між Заходом і Сходом, «хрест» доріг), створює бриласті і міцні поеми (напр., «Хрест»), крім того, осінь стилізовано в історичний язичницький спосіб у бронзі й парчі. Зате чиста лірика авторові не вдається. Тенденція обидвох поетів приводить до найкращих результатів.

Євген Маланюк (нар. 1897) у Степовій Україні, колишній офіцер, інженер, телер мешкає у Варшаві – найвидатніший поет української еміграції. Він дебютував разом із двома іншими поетами в спільній збірці «Озимина» (Каліш, 1923). Далі йдуть дві наступні збірки: «Стилет і стилос» (1925), «Гербарій» (1926) і найкраща «Земля й залізо» (Париж, 1930). Спершу частими є ще особисті мотиви, конструктивістські тенденції («Поет – мотор! Поет – турбіна!»), екзотика, поміж якої вирізняється любовний вірш з Таїті і Гогеном. Поступово все це перемагає історизм із вершинними «Варягами». Вірш Маланюка – це переважно чіткий ямб, часто жорсткий. Як творча індивідуальність Маланюк нагадує відомого російського поета Миколу Гумільова (розстріляного більшовиками). І про українського поета сказано: «Таких, як Маланюк, ми не оцінюємо, а розстрілюємо». Стилізатором мови, задивленим у давні часи, є *Юрій Липа* (нар. 1900), оригінальніший у прозі (близький у цьому плані до Берента). Так само оригінальніший у прозі *Леонід Мосендз* (у Празі), автор кількох гарних фабульних поем переважно на теми чужоземної історії. Наймолодший і найбільш обнадійливий поет цієї групи *Олег Ольжич* (Олег Кандиба, син Олеса, нар. 1907, асистент антропології у Празі), теж співець історичних та навіть доісторичних тем, найближчий, може, до Дарагана мелодійністю вислову, споріднений настроями з львівською постичною молоддю.

Від цих авторів відділяються поетеси *Наталія Лівницька-Холодна* та *Олена Теліга* у Варшаві.

З поетів Буковини можна виділити *Володимира Кобилянського* (1895-1919), лірика за типом і з долею Ліберта, а далі *Дмитра*

Загула (нар. 1890, збірки «З зелених гір», «Наш день», «Мотиви», переклад «Фавста») і Миколу Марфієвича, автора поеми про опришка Миколу Шугая, які живуть в СРСР.

На Закарпатті виділяються лівий Василь Гренджа-Донський та католик Зореслав».

МАЛИЙ СКАНДАЛ З УКРАЇНСЬКОЮ ПОЕЗІЄЮ В РАДІО

Подаємо за першопублікацією: *Дажбог. – 1934. – Ч. 6, червень. – С. 86-87* (у рубриці «Наш мішок. Б'ємо по пальцях»). Не підписано. Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 64). У «*Творах, 1998*» помилково вказано: «друкується вперше за автографом».

ЯРИЙ, ТА НЕ ЯРИЙ

Подасмо за першопублікацією: *Дажбог. – 1934. – Ч. 6, червень. – С. 87-88* (у рубриці «Наш мішок. Б'ємо по пальцях»). Не підписано. Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 64). У «*Творах, 1998*» помилково вказано: «друкується вперше за автографом».

Ярослав Ярий – один із псевдонімів *Вадима Лесича* (справж. *Кіришак Ярослав Володимирович*; інший псевдонім – *Ярослав Дригинич*; 25.2.1909 – 24.8.1982) – українського поста, літературознавця, мистецтвознавця, перекладача, автора постичних збірок «Сонцєблиски» (1930), «Відчиняю вікно» (1932), «Різьблю віддаль» (1935), «Ліричний зошит (1953), «Розмова з батьком» (1957), «Крейдяне коло» (1960), «Кам'яні луни» (1965), «Предметність нізвідкіль» (1972), поеми «Напередодні» (1960), новел, нарисів, статей.

В архіві Б. І. Антонича (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 11) зберігається лист-відповідь Ярослава Ярого на рєшліку «Ярий, та не ярий». Подаємо його повністю (публікуємо вперше):

Болєхів, дня 29 червня 1934

В. поважаний Панє Редакторє,

заки ще найшло менє останнє (6, червєнь 1934) числє «Дажбога», вислав я Вам матеріал до друку на руки б. ред. Є. Ю. Пєленського. Думаю, що цей матеріал ред. Пєленський Вам пє-

редав. Але в зв'язку з нотаткою п. н. «б'ємо по пальцях» у ост. ч. «Дажбога», застала мене ця незалежна комплікація фактів до прикрої для мене розв'язки, спровокованої в. зг. нотаткою – квестії. Закиди висунені Вами під мою адресу дозволю собі вважати (суб'єктивно) – делікатно кажучи – безосновними, ну і далі вже... неточними. Відносно основи закиду – то вона здається мені досить ясною, Ваша ж клявула доброзичливості, мовляв – *«Пишемо це тільки тому, що бачимо в Ярого безсумнівний визначний поетичний хист»* – тільки підтверджує мій безсумнівний здогад про об'єктивну безосновність і решту. Але постараясь, дарма, що може не ввіру Вам, – виправити деякі неточності Вашого закиду: – «пейсажі» і «вітражі» – це слова не змонополізовані п. Антоничом, а зіставлення, про яке Ви говорили, єсть тільки в заголовку однієї частини (під таким дослівно заголовком) віршів у збірці п. Антонича «з-перед трьох літ», – у мому вірші такого зіставлення немає (хіба, що захочете цього конечно) – так про яку схожість можна тут говорити? Про те, що є кілька тих самих слів (до речі – у мене в вірші, у п. Ант. – у наголовку низки віршів, зрештою низки не зовсім суцільної, навіть не циклю) – у мене, що і в п. Ант.??

Колись (зрештою, недавно) збирався о. др... і т. д. Г. Костельник у «Дзвонах» в «рецензії» на мою збірку – числити слова ідентичні (в моїй збірці), а Ви, мабуть, збираєтесь доходити – які-то знов слова вживаю я передше ужиті (допустім) п. Ант., чи ким іншим?.. Так само з «розкоханим» чи пак «закоханим поганином». Зарискуйте сумлінністю і поглиньте до дотичної збірки п. Ант.; – я навіть докладно перевірів. Усі ці слова не вжиті мною навіть у ідентичному сенсі як у п. Ант., а схожість (*не випадкова*, як твердите) існує в *виключно* по ідентичності змісту цих слів; годі ж бо, щоб ті самі слова (до того з виключним змістом, як ці) у кожного автора мали інший зміст.

Тепер остає це: «т-о-щ-о», все те найдемо...

Що значить «тощо»??? Допустімо, що й є ще... «тощо»... Але – «схожостей занадто багато, щоб вірити в *випадкову* подібність»..

Це значить – «подібність» зумисна. Так ясно, – *я вкрав ... ну...* й наголовок – «б'ємо по пальцях» – вияснюють все..

Панове, чи не забагато це за один вірш, тільки через те, що був друкований у «Назустріч»-і, бо «як хто вдарити пса захоче, найде камінь» – або просто й....жменю гряді.....

Це все прикре й боляче мені тим більш, що товариство й співробітництво з Вами було мені, щиро скажу, – симпатичне...

І скажіть Самі, що з Вами робити???

Даю Вам до вибору, як захочете, – АБО даєте мені *відповідну серйозну сатисфакцію*, яка перекреслила би квестіоноване в найближчих числах «Д.», – у формі від Вас залежній, а для мене вдоволяючій, – і тоді міг би я бути надалі Вашим співробітником, – АБО –, коли цього не захочете, прохаю *негайно* відіслати весь мій матеріал, абсолютно нічого з нього (з тепер присланого і того, що маєте у теці віддавна) не друкувати у «Д.» – і прикро, але тоді мабуть..... *auf Nimmerwiedersehn!*!....

Подаю Вам мою адресу: Ярослав Дригинич, Wolechów, Sze-wczenki 11

Цього листа *не дозволюю публікувати і застерігаю собі всі права до цього листа!*

З пошаною

Ярослав Дригинич

Auf Nimmerwiedersehn (нім.; від *nimmer* – ніколи і *auf wieder-sehn* – до побачення) – дослівно: прощайте навіки.

КУТОК ДЛЯ ЕРОТОМАНІВ

Вперше опубліковано: «*Твори, 1998*». Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 111). Підписано: «*Мтр. Йорик*».

Мтр. – Магістр.

Йорик – корольський блазень у трагедії В. Шекспіра «Гамлет», до черепа якого звертається принц данський у сцені на цвинтарі: «Гай-гай, бідний Йорику! – Я знав його... мастак на невгавні жарти, пречудовий химерник... Де твої штуки тепер? Твої вибрики? Твої пісеньки? Вихори твоїх веселощів, від яких уся гостина лягала з реготу?» (цитуємо у перекладі Леоніда Гребінки за виданням: *Гребінка Л. С. Радість чорноземна: Поезії, переклади / Упоряд. та авт. приміт. Р. Доценко; Авт передм. І. Дзюба.* – Київ: Дніпро, 1990. – С. 288).

СТОРІНКА ЛІТЕРАТУРНОЇ СКАНДАЛІСТИКИ

Подасмо за нещопублікацією: *Дажбог. – 1934. – Ч. 7, вересень. – С. 113-118* у рубриці «*Наш мішок. Б'ємо по пальцях*»). Підписано: «*Мтр. Йо...к*». Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп.,

ф. 10, од. зб. 72). У «Творах, 1998» помилково вказано: «друкується вперше за автографом».

nie pchaj palca między drzwi (пол.) – не пхай пальця між двері.

ЛІТЕРАТУРНА ПОРАДНЯ

Подаємо за першопублікацією: *Дажбог. – 1934. – Ч. 7, вересень. – С. 118-120*. Не підписано. Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 59). У «Творах, 1998» помилково вказано: «друкується вперше за автографом».

ВІДОЗВА ПЕРШОГО ВСЕУКРАЇНСЬКОГО З'ЇЗДУ РАДЯНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ

Вперше опубліковано: *Дажбог. – 1934. – Ч. 7, вересень. – С. 108-112*. Не підписано. Публікація складається із вступного і підсумкового коментарів Б. І. Антонича та тексту відозви. Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 53). У тексті відозви є абзац, що до публікації не увійшов (від слів «Нам треба це багато вчитися...» до слів «...мільйонних мас читачів»). У «Творах, 1998» подано лише вступний та підсумковий коментарі Б. І. Антонича без тексту відозви. Подаємо за публікацією у «Дажбозі», доповнюючи пропущений абзац із рукопису.

«В ЦЬОМУ ЧИСЛІ ГОВОРЯТЬ ПИСЬМЕННИКИ З ГІР...»

Вперше опубліковано: *Дажбог. – 1934. – Ч. 8, жовтень. – С. 121, 125*. Не підписано. «В цьому числі говорять письменники з гір...» – переднє слово до публікації добірки творів («Елегія про співучі двері» Богдана Ігоря Антонича, «Сині чічки» Василя Ткачука, «Пояс чеснотливости» Ростислава Єндика). Після творів – цитати з Г. Лямера, Е. Ромера та Б. Якубського. Рукопис зберігається у ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 51). У «Творах, 1998» подано лише переднє слово. Подаємо за публікацією у «Дажбозі».

Лада – див. коментар до «Елегії про співучі двері» (збірка «Три перстені»).

Єндик Ростислав Дмитрович (28.4.1906 – 16.2.1974) – український антрополог, письменник, публіцист, дійсний член Наукового Товариства ім. Тараса Шевченка. Родом із с. Залуччя (нині – Коломийського р-ну Івано-Франківської обл.). Автор праць «Антро-

пологічні прикмети українського народу» (1934), «Вступ до расової будови України» (1949); оповідань «Регіт Аридника» (1937), «Зов землі» (1940); поеми «Титан» (1948) та ін.

Ткачук Василь Іванович (13.1.1916 – 1944) – український письменник-самоук, селянського походження, родом з Галичини. Автор збірок «Золоті дзвінки», «Сині чічки»; оповідань, мініатюрних новел «Весна», «Набуток», «Близнюки» та ін.

Ромер (Romer) Євгеніуш Миколай (1871 – 1954) – польський географ і картограф. У 1894-1931 рр. працював у Львівському університеті, 1945-46 – у Краківському університеті. Організатор численних експедицій з вивчення природи Карпат. Автор і редактор численних карт та атласів.

Якубський Борис (1889 – ?) – український літературознавець, професор Київського Інституту Народної Освіти, член Історико-літературного Товариства при ВУАН. Автор книги «Наука українського віршування» (1922), статей «До проблеми ритму Шевченкових поезій» (1925), «Лірика Лесі Українки» (1927) та ін.

СТАНОВИЩЕ ПОЕТА

Вперше опубліковано: *Назустріч*. – 1935. – № 4, 15 лют. – С. 1. Надруковано також: «*Зібрані твори*, 1967»; *Літературна Україна*. – 1987. – № 31; *Наука і культура. Україна: Щорічник АН УРСР / Т-во «Знання» УРСР*. – Київ, 1990. – Вип. 24. – С. 238-239. Дві останні публікації підготував М. Ільницький. Подаємо за публікацією у часописі «Назустріч». Рукописний варіант (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 73) має певні відмінності із публікацією. Він без назви; починається від речення «*Те, що скажу...*»; пропущено дві віршовані цитати. Окрім цього, од. зб. 69 містить чернетку статті. Велика частина матеріалу з неї не увійшла до остаточного варіанту «Становища поета». Подаємо цю чернетку повністю:

Мусимо протиставитись, щоб на Парнасі диктували закони
фельдшери від літератури і цирульники від мистецтва.

Це тобі, сивобородий міністре республіки поетів Вотє Вітмене,
що молився Ти (?) (до?) стеблинам трави.

Омар Хаям що в чарці поезії холодив розпечені уста (?).

Не поклоняюся фікції баченого з львівської каварні Окциденту,
ні оманам.

Поезія це дивна пані (?), що нагородить тих, що віддадуться їй
(всєціло й нероздільно) (на життя й смерть).

Багато таких, що пишуть вірші, але небагато тих, що стають відважними продати все своє життя за сто червінців божевілля.

Змагаю до національного змісту, ба навіть до національної форми мови поезії. Але справи національного характеру літератури не [нерозб. – Упор.]. Не ототожнюю з крицевістю, чи малоросійщиною?

Захопленими очима дивлюсь на той шлях, що стелиться переді мною.

Соромлюсь, що з таким малим надбанням промайнуло моїх дотеперішніх 25 літ.

Від паризького коктейлю (зваб Парижа) й музейної теки римської вовчиці ближчий мені місяць батьківських (моїх рідних) гір.

Волив би рубати дрова в мого батька, як стати собачкою (песиком ?) від літератури, що її (очевидно, собачку) ведуть на шнурку (мотузці?).

Хоч один місяць сяє в віршах санскритських, перських, англійських чи українських, проти розуму вірю, що місяць, який світить над моїм рідним селом в Горлицькому повіті, є інший від місяця з-над Парижа, Риму, Варшави чи Москви.

Дячком якоїсь кліки чи самозакоханого гурта ніколи не був і не буду.

Вигостреного слов'янського нюху не ошукає кадило?

А втім, поза мною ще ніщо, перед мною ще все. Треба мені ще багато вчитися. (До кінця життя).

В нас вірять у програми.

Вірю в батьківську землю й в її поезію.

Я не гітарист ніякої партії.

Я не мандолініст якоїсь партії чи якогось кляну.

фельдшер (культури, поезії)

Поборювати літературний фельдшеризм, нацикарство і кацикарство

понад персональне (особисте) адгурництво.

і важко мені помістити у строфах цей світ одночасно завеликий і замалий (теж паризькість).

Іноді криця й бунтарство стає векселем без покриття.

Не вистукую верблів на барабані паперового бунту.

Служба нації й служба мистецтву. Найгірше, коли ці дві речі входять із собою в конфлікт і суперечності.

Живемо в часах, коли поети мусять виправдувати рацію свого існування й коли дуже часто не вміють цього зробити й самі

починають знесвірюватися в свою потрібність. А втім, відноситься це не тільки до постів, але й загалом до всіх письменників чи мистців.

Те, що скажу, не буде, очевидно, ні нове ні незвичайне.

В короткому, принагідному слові розкрити [нерозб. – Упор.] хіба неможливо.

Дарма здається декому, що каруселя мистецтва (національної культури) ворухиться довкола його носа (лоба) (пупа).

Може видаватись деяким гурткам, що ....

єдина річ – служба національній культурі.

з традиції національної культури

місяць лемківських гір

Найважливіші для творця: незалежність думки ? і індивідуальність.

Два речення із цієї чернетки: («...проти розуму вірю, що місяць, який світить над моїм рідним селом в Горлицькому повіті, є інший від місяця з-над Парижа, Риму, Варшави чи Москви»; «Вірю в батьківську землю й в її поезію») подано за монографією М. Ільницького «Богдан-Ігор Антонич: Нарис життя і творчості» (Київ: Рад. письменник, 1991) у «Творах, 1998» під заголовком «Проти розуму вірю, що місяць...».

Брюсов Валерій Якович (13.12.1873 – 9.10.1924) – російський поет, прозаїк, драматург, перекладач, літературознавець, історик. Один із основоположників російського символізму.

Sub specie aeternitatis (лат.) – з погляду вічності.

«*Temps retrouvé*» (фр.) – «Віднайдений час» (сьома частина роману-епосі «У пошуках втраченого часу» французького письменника Марселя Пруста).

Окцидент (лат. *occidens*, від лат. *occidere* – «заходити») – захід, християнський світ, де, за середньовічними уявленнями, заходило сонце. Протиставлення орієнту (лат. *oriens*), тобто сходу.

Вітмен Вом (Walt Whitman; суч. Волт Вітмен, Уїтмен; 31.5.1819 – 26.3.1892) – американський поет, публіцист, автор поетичної збірки «Листя трави» (1855-91).

Хаям (Хайям) Омар (повне ім'я: Гіяс ед-Дін Абу-ль-Фатх Омар ібн Ібрахім ель-Хайямі ен-Найсабурі; 18.5.1048 – 4.12.1131) – перський і таджицький поет, математик, філософ.

ЛІТЕРАТУРА БЕЗРОБІТНОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ

Вперше опубліковано: *Сучасність*. – 1992. – № 9, вересень. – С. 78-79 (публікацію підготувала Л. Головата). Наступна публікація – у *«Творах, 1998»*. Подаємо за версткою статті (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 58).

СТО ЧЕРВІНЦІВ БОЖЕВІЛЛЯ

Вперше опубліковано: *Діло*. – 1935. – Ч. 156, субота, 15 червня. – С. 2-3. Надруковано також: *Сучасність*. – 1992. – № 9, вересень. – С. 80-82; *«Твори, 1998»* (обидві публікації підготувала Л. Головата). Подасмо за публікацією у *«Ділі»*.

ЯК РОЗУМІТИ ПОЕЗІЮ

Вперше опубліковано: *Назустріч*. – 1935. – № 15, 1 серпня. – С. 2, 5. Надруковано також: *Сучасність*. – 1992. – № 9, вересень. – С. 74-78 (публікацію підготувала Л. Головата). Подаємо за публікацією у часописі *«Назустріч»*.

ІРИНА ВІЛЬДЕ

Вперше опубліковано: *Молодий буковинець*. – 1989. – № 11 (публікацію підготував Г. Дем'ян). Наступна публікація – у *«Творах, 1998»*. Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 52). Фотокопію першої сторінки рукопису див. у ілюстративному додатку цього видання.

Вільде Ірина (справж. – Дарина Дмитрівна Макогон-Полотнюк; 5.5.1907 – 30.10.1982) – українська письменниця. Навчалася у Львівському університеті, була однокурсницею Б. І. Антонича. За збірку *«Химерне серце»* та повість *«Метелики на шпильках»* отримала літературну нагороду Товариства письменників і журналістів імени Івана Франка у Львові. Авторка повістей *«Б'с восьма»* (1936), *«Повнолітні діти»* (1939), роману *«Сестри Річинські»* (1958; 1963). Лавреатка Шевченківської премії (1965).

À la (фр.) – на зразок.

НАЧЕРКИ, ПЛАНИ, ФРАГМЕНТИ

НОВЕЛІ

Вперше опубліковано: *«Твори, 1998»*. Подасмо за рукописом (ЛІННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 57).

КОХАННЯ

Публікуємо вперше за рукописом (ЛІННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 69). Заголовок виправлено: із *«П'ятий Орко»* на *«Кохання»*.

«РАДНИКОВА...»

Публікуємо вперше за рукописом (ЛІННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 69).

ОТРУЯ МІСЯЦЯ

Вперше опубліковано: *«Твори, 1998»*. Подаємо за рукописом (ЛІННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 57).

ОПОЗИЦІЯ

Публікуємо вперше за рукописом (ЛІННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 69). Див. також *«У салі було душино...»* у розділі «Прозові твори» цього видання.

«ПОВОРОТ...»

Публікуємо вперше за рукописом (ЛІННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 69).

ГІГІ

Вперше опубліковано: *«Твори, 1998»*. Подасмо за рукописом (ЛІННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 57).

ДАРІО Й АМЕЛІО, АБО СЕНТИМЕНТАЛІЗМ

Вперше опубліковано: *«Твори, 1998»*. Подаємо за рукописом (ЛІННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 57).

ПАНТЕОН МУЗ

Вперше опубліковано: «*Твори, 1998*». Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 57).

МІЩАНИН ІДЕ ВГОРУ

Вперше опубліковано: «*Твори, 1998*». Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 57).

МІСТО ЗАТИХЛО

Вперше опубліковано: «*Твори, 1998*». Подасмо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 57).

ВЕЛИКИЙ ЧИН

Вперше опубліковано: «*Твори, 1998*». Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 57).

Prima norta (imал.) – передмістя Риму (інші назви: *Prima Porta, Casale Prima Porta, Saxa Rubra, Rubra*).

«КІМНАТА (САЛЬОНІК) В ПІДМІСЬКІЙ ВІЛЛІ...»

Вперше опубліковано: «*Твори, 1998*». Подасмо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 57).

«ДАНИЛО ВХОДИТЬ ЗА САМОГЛАСНИКОМ...»

Публікуємо вперше за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 68 / 2).

«МІДНИЙ МІСЯЦЬ...»

Вперше опубліковано: «*Зібрані твори, 1967*» (у розділі «Опис рукописів Антонича»). Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 174).

«РОЖІ БУДУЮТЬ...»

Вперше опубліковано: «*Зібрані твори, 1967*» (у розділі «Опис рукописів Антонича»). Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 174).

«В БІГУ ВІКІВ...»

Вперше опубліковано: *«Зібрані твори, 1967»* (у розділі «Опис рукописів Антонича»). Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 174).

«ОЙ, ПІДУ Я НА ПОЛЕ...»

Вперше опубліковано: *«Зібрані твори, 1967»* (у розділі «Опис рукописів Антонича»). Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 174).

«І БУДУТЬ ДВЕРІ...»

Вперше опубліковано: *«Зібрані твори, 1967»* (у розділі «Опис рукописів Антонича»). Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 174).

«ЦЕ БУЛО ВЖЕ ДАВНО...»

Вперше опубліковано: *«Зібрані твори, 1967»* (у розділі «Опис рукописів Антонича»). Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 174).

ЧОРНИЙ КІТ

Вперше опубліковано: *«Зібрані твори, 1967»* (у розділі «Опис рукописів Антонича»). Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 174).

«А НІЧ, МОВ МАТИ...»

Вперше опубліковано: *«Зібрані твори, 1967»* (у розділі «Опис рукописів Антонича»). Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 174).

«О СІРІ МІТИ...»

Вперше опубліковано: *«Зібрані твори, 1967»* (у розділі «Опис рукописів Антонича»). Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 174). У тексті багато виправлень.

«В МОЇМ ПОКОЇ...»

Публікуємо вперше за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 68 / 1).

«Є Я І ТИ...»

Публікуємо вперше за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 68 / 1).

«БАГАТО МАЄ...»

Публікуємо вперше за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 68 / 1).

ТИША

Вперше опубліковано: *«Зібрані твори, 1967»*. Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175).

AMOR – TERRA INCOGNITA

Вперше опубліковано: *«Зібрані твори, 1967»*. Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175).

Amor (лат.) – любов.

Terra incognita (лат.) – невідома земля.

«ОЦЕ ЛЮДИНА...»

Публікуємо вперше за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175). Чернетка датована: *«23 березня 1932 -- 29 серпня 1933»*.

«ХТО В БОГА ВІРУЄ...»

Публікуємо вперше за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175).

ТРИ МУШКЕТЕРИ

Вперше опубліковано: *«Зібрані твори, 1967»* (у розділі «Опис рукописів Антонича»). Подасмо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175). Чернетка датована: *«23 березня 1932 – 29 серпня 1933»*.

«ГОРИТЬ ПІД НОГАМИ ЗЕМЛЯ...»

Вперше опубліковано: *«Зібрані твори, 1967»* (у розділі «Опис рукописів Антонича»). Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175). Чернетка датована: *«23 березня 1932 – 29 серпня 1933»*. Текст закреслено.

«НОВИМ ЧАСАМ...»

Публікуємо вперше за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175). Чернетка датована: *«23 березня 1932 – 29 серпня 1933»*.

«ПРОСТІТЬ МЕНІ...»

Публікуємо вперше за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175).

«ЩОБ ВІДНАЙТИ...»

Публікуємо вперше за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175). Чернетка датована: *«23 березня 1932 – 29 серпня 1933»*.

«ДЕ СРІБНОЛЕНТИЙ СЯН...»

Вперше опубліковано: *«Зібрані твори, 1967»* (у розділі «Опис рукописів Антонича»). Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175).

«ДНІВ ТАБУН...»

Вперше опубліковано: *«Зібрані твори, 1967»* (у розділі «Опис рукописів Антонича»). Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175). Чернетка датована: *«23 березня 1932 – 29 серпня 1933»*.

МАРШ

Вперше опубліковано: *«Зібрані твори, 1967»* (у розділі «Опис рукописів Антонича»). Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175). Біля рядків *«Кожен, мов п'яний...»* та *«іскри з лиця»* – знаки питання. Біля двох останніх рядків примітка: *«кінець пуанта»*.

«ЦЕ ЛЬВІВ...»

Вперше опубліковано: «Зібрані твори, 1967» (у розділі «Опис рукописів Антонича»). Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175).

«ВИЙДИ, ВИЙДИ П'ЯНА ЮРБО...»

Вперше опубліковано: «Зібрані твори, 1967» (у розділі «Опис рукописів Антонича»). Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175). Чернетка датована: «23 березня 1932 – 29 серпня 1933». Біля двох останніх рядків примітка: «кінець».

«СТАРИЙ ФІЛОСОФ...»

Вперше опубліковано: «Зібрані твори, 1967» (у розділі «Опис рукописів Антонича»). Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175). Чернетка датована: «23 березня 1932 – 29 серпня 1933».

«НЕБО БІЛИМИ КРИЛАМИ...»

Публікуємо вперше за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175). Перший рядок виправлено: із «Небо крилами хмар тріпоче над містом» на «Небо білими крилами хмар ударяє над містом».

«ЧУЮ КРОКИ...»

Публікуємо вперше за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175).

«ГЛУХО БЕЗВІСТЬ ГУДЕ...»

Вперше опубліковано: «Зібрані твори, 1967». Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175).

«ЗА ОДНЕ МАЛЕНЬКЕ ЗЕРНО...»

Вперше опубліковано: «Зібрані твори, 1967». Подано лише першу строфу і як продовження – вірш «В ріках риби...» (див. коментар до цього вірша у розділі «Поезії поза збірками»). Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175).

«НА ПЕРЕХРЕСТІ...»

Публікуємо вперше за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175). Чернетка датована: «23 березня 1932 – 29 серпня 1933».

«ОТРУЙНИЙ МЕД...»

Публікуємо вперше за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175). Чернетка датована: «23 березня 1932 – 29 серпня 1933».

«БАТЬКІВЩИНО...»

Публікуємо вперше за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175). Чернетка датована: «23 березня 1932 – 29 серпня 1933». Цей фрагмент можна вважати раннім варіантом останнього рядка четвертої строфи вірша «Вишні» (збірка «Зелена євангелія»).

НАПИС НА КНИЗІ

Вперше опубліковано: «Зібрані твори, 1967». Подасмо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175).

«НАЗУСТРІЧ НАМ...»

Публікуємо вперше за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 175). Чернетка датована: «23 березня 1932 – 29 серпня 1933».

(РОЗМОВА В СУТІНКАХ)

Публікуємо вперше за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 68 / 1).

«ПОХИЛИЛАСЬ НАД НАМИ СТІНА...»

Вперше опубліковано: *Український календар, 1969. – Варшава: Українське суспільно-культурне товариство, б. р. – С. 295* (публікацію підготував М. Ільницький). Подасмо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 68 / 1).

«СИНІ ЗОРІ...»

Публікуємо вперше за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 68 / 1).

«ТАК ПОЧАЛОСЬ...»

Публікуємо вперше за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 68 / 1).

[ВІД «І ЖОВТИЙ МІСЯЦЬ...» ДО «(ПИЗАТИЙ...)»]

Публікуємо вперше за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 68 / 1).

«З КОЖНИМ ДНЕМ...»

Публікуємо вперше за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 69).

«НА ДВЕРЯХ МОГО ДОМУ...»

Публікуємо вперше за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 69).

«МІСЯЦЬ І ЛІХТАРНІ...»

Публікуємо вперше за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 69).

«СТІЛЬКИ, СТІЛЬКИ МИНУЛО НОЧЕЙ...»

Публікуємо вперше за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 69).

«ПОХМУРИМ ЧОРНИМ ТАЛЬМУДИСТОМ...»

Вперше опубліковано: *Дніпро*. – 1968. – № 10. – С. 138 (під заголовком «*Похмури чорним толмудистом...*»; публікацію підготував М. Ільницький). Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 69).

«РОЗДЗВОНИЛАСЬ...»

Публікуємо вперше за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 69).

«П'Ю ПОВІТРЯ...»

Публікуємо вперше за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 69).

«МОЖЕ, СОН ЦЕ...»

Публікуємо вперше за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 69).

«НА СУДІ ЗІР...»

Публікуємо вперше за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 176).

«І ЛЮДСЬКЕ СЕРЦЕ...»

Публікуємо вперше за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 176).

«З ЕКСТАЗИ ПТАХИ В'ЯНУТЬ...»

Вперше опубліковано: *«Зібрані твори, 1967»* (у розділі «Опис рукописів Антонича»). Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 176).

«І ДАХ ДОЛОНЬ...»

Публікуємо вперше за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 176).

ДО ДРУГА (ПРИЯТЕЛЯ?)

Публікуємо вперше за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 176).

«МОЛИТВА...»

Вперше опубліковано: *«Зібрані твори, 1967»* (у розділі «Опис рукописів Антонича»). У *«Творах, 1998»* заголовок: *«Теми ненаписаних віршів»*. Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 176).

ДЕРЕВО ЖИТТЯ

Публікуємо вперше за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 176).

АДАМОВА МОЛИТВА

Публікуємо вперше за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 176).

РАЙСЬКА ЯБЛУНЯ

Публікуємо вперше за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 176).

ЛАЗАРЕВА ВІДПОВІДЬ

Публікуємо вперше за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 176).

З ЗЕЛЕНИХ ДУМОК ОДНОГО ЛИСА

Вперше опубліковано: *Ми. – 1939. – Кн. 3 (10), травень-червень. – С. 18-20.* Примітка від редакції: *«Ці незвичайної потетичної сили і краси уривки вибираємо із зошитків Антонича. Таких уривків складав він багато і використовував потім записаний матеріял у більших віршах. Та хоч це тільки фрагменти, деякі з них в одному рядку ховають цілу тему. Заголовок теж Антоничів».*

«З зелених думок одного лиса» передруковували у виданнях: *«Перстені молодості, 1966»*, *«Зібрані твори, 1967»*, *«Пісня про незнищенність матерії, 1967»*, *«Поезії, 1989»*, *«Твори, 1998»*. Подаємо за публікацією у «Ми».

ЛИСТИ

1. ДО ОДНОГО З РЕДАКТОРІВ ЖУРНАЛУ «ДЗВОНИ»

Вперше опубліковано: *«Твори, 1998»*. Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 78).

2. ДО ЄВГЕНА ЮЛІЯ ПЕЛЕНСЬКОГО

Вперше опубліковано: «Твори, 1998». Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 232, од. зб. 7).

A propos (фр.) – до речі.

3. ДО РЕДАКЦІЇ «ПЕРЕМОГИ»

Вперше опубліковано: «Твори, 1998». Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 76).

4. ДО ІВАНА ОГІЄНКА

Вперше опубліковано: «Твори, 1998». Подаємо за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 77).

Огієнко Іван Іванович (церковне ім'я: *Іларіон*; 14.1.1882 – 29.3.1972) – український церковний і громадський діяч, митрополит (від 1943), мовознавець, історик Церкви, педагог, дійсний член Наукового Товариства імени Тараса Шевченка (від 1922).

5. [ПРИВІТАННЯ ІВАНОВІ ОГІЄНКУ]

Публікуємо вперше за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 68 / 3).

6. ДО НЕВІДОМОЇ ОСОБИ

Публікуємо вперше за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 68 / 3).

7. ДО ІРИНИ ВІЛЬДЕ (ФРАГМЕНТИ)

Фрагменти із листа Богдана Ігоря Антонича Ірина Вільде цитує у некролозі, опублікованому у «дівочому журналі» «Світ молоді» (1937. – Ч. 7-8, липень, серпень. – С. 3-4), головним редактором якого вона була.

Подаємо повний текст некрологу:

Богдан Ігор Антонич не живе

Вістка про смерть Богдана зробила на мене тим жакливіше вражіння, що я довідалася про цю болячу подію аж у три тижні пізніше від катастрофи. Я досі не можу дарувати собі, як я могла з таким

легким серцем ходити по світі, мати такі безтурботні, соняшні дні, в той час, як могила цього «мійого» поета була ще свіжа.

Так багато говориться про приховані здібності, чи можливість в людини відчутти якась горе, чи радість через простір. Чому Господь мені не дав цієї здібності? Чому я не вичула, що його вже нема між нами?

А навіть потім, коли мені показано часописи з його некрольо-гом, навіть потім я ввесь час вговорювала себе в думці:

– Це не можливе... прецінь це не можливе... Завтра вже при-йде вістка, що це тільки якась помилка, що...

Але нізвідки не прийшла така вістка. І неможливе мусить статися дійсним.

По смерті Поета всі заговорили про нього з великим жалем і великим признанням. Мав він і за життя признання. Два, ступ-нево вищі, відзначення на літературних конкурсах говорять самі про себе, але... були й такі, що не хотіли добачувати блеску його таланту. Тепер усі для нього мають самі гарні, самі добрі слова. А ми, наш журнал, масму ту сатисфакцію, що ми завсіди мали саме шире захоплення й признання.

Масмо ту бодай сатисфакцію, що не належимо до тих, що до-перва по його так болячій для цілого народу смерті признають його великий талант..

Хіба ж не ми це писали про його останню збірку «Книга Лева» в ч. 4 нашого журналу:

«Ми вже писали раз на сторінках «С. М.» про силу образо-вості в Антонича. В цій збірці дійшла вона до тої межі, якої досі з наших поетів досяг напrawdę *тільки один Антонич*».

Так писали ми про нього ще в квітні цього року. «Дійшов до най-вищої межі» в своїй поетичній образовості й – умер. Що за жахлива велич. При кінці того місяця одержала я ще лист від нього. В листі до нього писала я йому про те, що мала реферат про його творчість і висловила надію, що може мені хоч трохи вдалося зробити його «зрозумілим» для ширшої публіки. І в відповідь на це він:

«З цією мою «незрозумілістю» справді вийшло багато не-порозумінь. Ладнаюсь забрати в цій справі голос (хоч неповна й принагідна була вже на цю тему «розмова» в «Назустрічі»), та поки що відкладаю це. Нагоди, мабуть, ще не забракне».

А тієї нагоди вже ніколи не буде, дорогий незабутий ніколи товаришу. І цей твій останній лист зберігаю, як дорогі святоші.

В тому самому ще листі:

«Особисто зустрічаю тепер поважні труднощі, життєві й літературні. Так і нічого. Труднощі тільки й на те існують, щоб їх поборювати».

Так писав він ще два місяці тому. Він, завсіди такий бадьорий, задивлений в ясні простори. Він теж не передчував, що небавки стане перед ним трудність, якої він не зможе побороти.

А тепер тільки важким болем вриваються в пам'ять його слова: «Вибираюсь в далеку подорож і рож не дасть мені ніхто й не бажаю ні від кого я нічого й вже ніщо мене не лякає...»

Фрагменти із листа до Ірини Вільде вперше передруковано у «*Творах*, 1998». Подасмо за публікацією у «Світі молоді». Див. також статтю Б. І. Антонича «*Ірина Вільде*».

8, 9. ДО ОЛЬГИ АНТОНИЧ

Обидва листи до Ольги Антонич вперше опубліковано: *Дукля*. – 1967. – № 2. – С. 67 (публікацію підготував М. Неврлі). У своєму передслові М. Неврлі зазначає: «Два передсмертні листи Б. І. Антонича були ним написані звичайним олівцем, на недбало вирваному із шкільного зшитку сторінках. В такому вигляді вони більш скидаються на записки. Адресував їх поет, що саме лежав хворий в одній із львівських санаторій, матері. Олечка, про яку в них згадується, – наречена поета, Ольга Олійник, яка під час недуги доглядала його. Згадка в другому листі про те, що «Тут не все в порядку. Плюскви і шваби» – характеризує соціальні умови, в яких перебував поет під час своєї недуги. Доводиться дивуватися, що досить організоване в ту добу українське громадянство у Львові не спромоглося влаштувати до кращої санаторії свого тоді найвизначнішого поета... Обидві записки, здається, завершують епістолярну спадщину поета. Їх оригінали зберігаються у О. Ксенжопольської (Холм у нинішній Польщі)» (С. 67). Наступна публікація обох листів – у «*Творах*, 1998». Подаємо за публікацією у «*Дуклі*».

ДОДАТКИ

[TESTIMONIUM ORTUS ET BAPTISMI]

Вперше опубліковано в ілюстративних додатках книг «*Весни розспіваної князь: Слово про Антонича*» (Львів, 1989) та «*Поезії*, 1989». Розшифрований текст публікуємо вперше за оригіналом

документа (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 1). Див. також фотокопію в ілюстративному додатку цього видання.

Testimonium ortus et baptismi (лат.) – свідоцтво про народження та хрещення.

CURRICULUM VITAE

Вперше опубліковано: «Твори, 1998» (розділ «Автобіографія. Листи») в українському перекладі М. Москаленка. Оригінал польською мовою публікуємо вперше за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 1).

Подаємо переклад Михайла Москаленка:

Curriculum vitae

Я народився 5 жовтня 1909 року в селі Новиці Горлицького повіту. До початкової школи не ходив, а навчався приватно вдома. В червні 1920 року склав вступний іспит до 1 класу Державної гімназії ім. королеви Софії в Сяноці і від 1920/21 навчального року до 8 класу був учнем цієї гімназії.

Антонич Богдан

Curriculum vitae (лат.) – життєпис.

«DO WYSOKIEGO KURATORJUM...»

Публікуємо вперше за оригіналом документа (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 1).

Do Wysokiego Kuratorjum... (пол.) – До високої ради...

WYKAZ LEKTUR ŁACIŃSKICH

Публікуємо вперше за оригіналом документа (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 1).

Wykaz lektur łacińskich (пол.) – тут: список латиномовних творів.

[ŚWIADECTWO DOJRZAŁOŚCI]

Вперше опубліковано в ілюстративних додатках книг «Весни розспіваної князь: Слово про Антонича» (Львів, 1989) та «Поезії, 1989». Розшифрований текст публікуємо вперше за оригіналом документа (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 1). Див. також фотокопію в ілюстративному додатку цього видання.

Swiactwo dojrzałości (пол.) – свідоцтво зрілості.

[СПИСОК НАВЧАЛЬНИХ КУРСІВ]

Публікуємо вперше за оригіналом документа (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 1).

[СПИСОК НАУКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ]

Публікуємо вперше за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 50).

ANALIZA

Публікуємо вперше за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 170 / 19).

Подаємо українською мовою у перекладі Остапа Сливинського:

Аналіз

Аналіз – це систематичне скеровування уваги на щоразу нові аспекти досліджуваного явища. Літературний твір – це комплекс певних уявлень. Виділення у творі смислових центрів і визначення зв'язків між ними є першим завданням аналізу. Другим завданням є зведення твору до мотивів та дослідження способів, якими автор їх підкреслює (виокреслює). Третьою проблемою є виділення структурних елементів усередині твору (механічний поділ твору, його співвідношення з логічним, характеристика персонажів, дві позиції дослідника, безпосередній та опосередкований методи аналізу, модифікації безпосередньої характеристики, топографічне та історичне тло, окремі образи, ідеологія твору, чи цілість існувала у свідомості автора, чи дослідник її конструє). Четвертим аспектом є зведення твору до однорідних чинників, до першоелементів (йдемо шляхом психологічної класифікації уявлень, враження (по суті, уявлення творів може подавати у первісній формі лише акустичні враження) зорові, слухові, дотикові, м'язово-рухові (новіша л-ра), нюху і смаку, абстрактні поняття, їхні терміни, судження (конвенційне значення чи результат творчої праці) і розмірковування, приємні та неприємні відчуття, нормальна чи ненормальна емоційна реакція, прояви волі, чи передують вони вчинкам, поєднання першоелементів з мистецької точки зору, трагізм і комізм, елементи малярські, елементи ліричні, епічні, дидактичні).

П'ятим аспектом аналізу є вивчення композиції. Композиція – це свідомий, раціональний добір і поєднання усіх складників твору.

(Певні речі автор уводить у твір, інші опускає, одні складники підкреслює, інші відсуває на другий план, композиція одно-, дво- чи багатопланова). Взаємопов'язаність окремих частин твору. Якщо кожен фрагмент органічно поєднується з попереднім і наступним – це зв'язність. Композиція строга і вільна. Перехід від однієї до іншої. Переплетена зв'язність (найприродніший тип зв'язку). Вільні фрагменти в рамках строгої композиції епічного та драматичного характеру називаємо епізодами, якщо ж це композиція неепічна та недраматична – відступами. Зв'язок між важливістю та місцем. Початком і кінцем. 2 різновиди початків. Чи відповідає він цілості твору з огляду на орієнтацію та психічну поставу, чи ні (хибний). Чи розпочинає від найраніших подій, чи уводить читача *in medias res* (не від найраніших), чи починає від кінцевого моменту (моментів). Спосіб інформування про події, що передували головним подіям у творі. Два типи закінчення. Чи цілковито задовольняє цікавість читача, чи ні. Емоційне та стилісове відношення початку й кінця до цілості твору, відповідність чи невідповідність. Якщо вони композиційно виокремлені, називаємо їх вступом і закінченням. Якщо у вступі автор вдається до високого стилю, тоді це пролог. У випадках, коли закінчення протиставляється, маємо епілог. Моменти, від яких залежить кілька наступних моментів, називаємо поворотними. Поворотний момент, що веде до катастрофи, зветься переломним.

Місце, в якому емоційна напруга сягає найвищої точки, звемо кульмінацією. Шостим аспектом аналізу є дослідження засобів вираження. Вони належать до царини мови. Основною одиницею для нас є речення. Речення короткі чи довгі? Структура речень. Паратакис – це сполучення сурядних речень, гіпотакис – уведення підрядних речень. До яких речень автор має симпатію? Слівця, що вказують на зв'язки між реченнями. Спосіб пов'язування речень (різноманітність чи одноманітність). Лексичний запас (багатий чи ні). Категорія лексичного матеріалу. Його територіяльні, культурно-суспільні особливості. Штучність, відмінність від розмовного. Оновлення, збагачення літературної мови: 1) ламати рамки територіяльного поширення (провінціалізм, діалектизм), 2) використання мови неспівітних верств (народна мова), 3) мови інших епох (архаїзм), 4) технічної, професійної мови, 5) творення письменником власних слів (неологізм). Лексичні симпатії (звичка вживати ті чи інші слова), потяг до слів з певною будовою. Зв'язки між групами слів. Форми їх пов'язування. Ритм. Не можна обмежуватися контрастом наголошених і ненаголошених голосних. Наголос на цілому слові. Засоби пов'язування, що ґрунтуються на близькості

звучання (3). Алітерація, тобто близькість звучання початків слів. Рима. Які слова римується? Чи можна їх випустити? Асонанси. Помилковість їх трактування як неповних рим. Чи рідко ці слова виступають разом? Останнім аспектом аналізу є зведення твору до певних прагнень. Основним прагненням автора є написання твору. У нього існує концепція твору, який відповідає його ідеалові. Чи в рамках аналізу можна...? Автор має й низку інших прагнень, особистих і понадобистих, бажання розрадити себе. Прагнення неусвідомлені, що залежать від атмосфери у суспільстві. Інші схеми аналізу.

Ми ставимо низку питань, яких домагається поетична творчість загалом, жанр, епоха, принагідно – автор. Це дозволяє виявити негативні риси, окреслити [нерозб. – *Упор.*]. Схема за Сухарським. Стилїстика – це наука про організовану мову, індивідуалізовану, трактовану як висловлювання. Стилї – це організована індивідуалізована мова, яка виконує функцію висловлювання. (Слова слугують для означування та вираження).

BUDOWA «MAZEPY» SŁOWACKIEGO

Публікуємо вперше за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 170 / 19).

Навчаючись у Львівському університеті Яна Казимира (1928-33), Богдан Ігор Антонич «вже на першому курсі [...] склав успішно колоквиуми з польської мови і літератури, щоб стати членом просемінарських занять у професора Г. Гертнера та професора Ю. Кляйнера» (*Пачовський Т. Наукові інтереси // Весни розспіваної князь: Слово про Антонича. – Львів, 1989. – С. 336*). У ЛННБУ (від. рукоп., ф. 10, од. зб. 1) зберігається свідоцтво, яке підтверджує, що результатом роботи Антонича у семінарі Юліуша Кляйнера «*Wyjaśnienia wstępne i ćwiczenia z zakresu historii literatury polskiej*» («*Вступні зауваги та вправи із історії польської літератури*») упродовж I-III триместру 1928/1929-го навчального року було написання праці «*Świat fantastyczny w «Zaczarowanym kole» Rydla wobec «Dzwoni zalopionego» Hauptmanna i «Ballady» Słowackiego*» («*Фантастичний світ в «Зачарованому колі» Ридла, «Затопленому дзвоні» Гавптмана і «Балладині» Словацького*»). В іншому свідоцтві, датованому 6-им червня 1930 року, підтверджена участь Антонича у семінарі Юліуша Кляйнера з порівняльної історії польської літератури у I-III триместрах 1929/1930-го навчального року. Результатом участі у семінарі стало написання праці «*Budowa «Mazepy» Słowackiego*»

(«Будова «Мазепи» Словацького») з оцінкою «відмінно» («bardzo dobrze»).

Т. Пачовський згадує, що Антонич «добре писав роботи на літературні теми. Так, проф. Кляйнер високо оцінив про-семінарську роботу Б. Антонича, написану на тему: «Аналіз збірки Малчевського «Кої па wzgózgu», визнав її за семінарську роботу» (Пачовський Т. *Наукові інтереси...* – С. 336). Однак в архіві Б. І. Антонича у ЛННБУ немає свідoctва, яке б підтверджувало саме таку тему його семінарської роботи. Натомість в одному із документів (від. рукоп., од. зб. 1) засвідчено, що Антонич двічі брав участь у роботі семінару професора Євгенія Кухарського з порівняльної історії польської літератури: працював над літературною бібліографією польських часописів «*Biblioteka Warszawska*» («Варшавська бібліотека») та «*Gazeta Lwowska*» («Львівська газета»), а також написав роботу під назвою «*Analiza utworu E. Malaczewskiego: «Tam, gdzie ostatnia świeci szubienica» («Аналіз твору Євгенія Малачевського “Там, де світить остання шибениця”»)*. На сьогодні, крім «Будови «Мазепи» Словацького», жодна зі згаданих робіт Б. І. Антонича не збереглася. Див. також «Список навчальних курсів» у «Додатках» цього видання.

Подаємо українською мовою у перекладі Остапа Сливинського:

Будова «Мазепи» Словацького

Уже в самій назві чітко зазначено технічну форму твору – нею є вельми поширена і освячена багатолітньою традицією форма п'ятиактної драми. Вона автоматично накидає розбиття, поділ змісту на п'ять частин. Беручи до уваги зовнішні ознаки, детальніший поділ можна здійснити з огляду на декорації. В I, II та IV актах маємо по одній зміні декорацій, в актах II та V місце дії не змінюється. Отже, в драмі можна виокремити 8 картин. Цей поділ має не суттєве значення, оскільки окремі картини загалом не задумувалися як завершені, чітко виокремлені змістові цілості, то того ж вони дуже різняться між собою як ролю у творі, так і обсягом. Якщо акти II та IV є водночас окремими картинами, то, наприклад, перша дія акту III складається з усього лише неповних 9-ти віршів, до того ж не є важливою для розвитку сюжету. Ще формальніший характер має поділ актів на сцени, що залежить у «Мазепі» від кількості осіб, задіяних у тому чи іншому моменті твору. Коли входить нова особа, починається нова сцена. Тому деякі сцени самі собою не є окремими моментами в розвитку дії, а інші розпадаються на декілька таких моментів.

Загалом трагедія не розпадається на якісь великі, виразно відокремлені одна від одної, автономні з огляду змісту частини. Можна, втім, поділити її, скажімо, на частину до динамічного піку, яким є сцена замурування Мазепи, і частину після цього моменту. Цей поділ відповідав би традиційній поетиці, яка ділить розвиток дії на частину, що передує так званій кульмінаційній точці, та частину, що йде після неї. Можливим є також інший поділ – імовірно, навіть точніший з огляду на зміст – це поділ також на дві частини, з яких перша сягає приблизно до сцени X акту II, а друга охоплює решту твору. Перша оповідає головню про кохання (чи закоханість) Мазепи, у другій на перший план виходить любовна трагедія Збігнева та Амелії. Ці дві частини відмежовані між собою переміною характеру та ролі Мазепи, інша річ, чи така переміна є достатньо мотивованою. Легковажний авантюрник і ловелас із першої частини постає у другій шляхетним, подекуди навіть героїчним і саможертвоним другом нещасливих коханців. Утім, ця справа належить уже до царини поетики твору. Зрештою, майже всі студії про драму Словацького, починаючи від першої рецензії на неї Кароля Лібельта, опублікованої 1840 року в «Tygodniku Literackim Poznańskim», пропонують поділ цього твору з огляду на основний тон, настрої. Перший акт є комедією, все решта – трагедією. Проте всі ці поділи, як уже зазначалося вище, є досить проблематичними – насамперед тому, що дія у «Мазепі» переважно не розвивається рівномірно й поступово, творячи суцільне русло, а проходить цілу низку раптових закрутів, зламів, відхилень. Якщо б показати її графічно, то вона нагадувала б ламану лінію з гострими кутами. Тож наступною метою праці буде відповідь на питання про те, наскільки і яким чином ці сюжетні епізоди співвідносяться з поділом на акти і сцени.

Перше накладання причинно-наслідкових зв'язків на переміни персонажа та ситуації маємо щойно у сцені IV акту I. Мазела тут відверто зізнається публіці, що закохався у дружину воєводи. Отже, любовний трикутник накреслено. У той самий час отримуємо тривожні відомості про якісь ненормальні стосунки між мацухою та пасербом. У п'яти попередніх сценах були накреслені обставини дії та історичне тло, представлені головні дійові особи, що по чергово проходять перед каштелянкою Робронцькою, і, нарешті, початок балу. Отже, ці п'ять перших сцен відіграють роль експозиції, котра, займаючи майже половину першого акту, є, безумовно, дещо розтягнутою. Інші пов'язані з нею речі, наприклад, те, що тут з'являються персонажі, яких більше жодного

разу не зустрічаємо у творі, і які не виконують жодної функції в розгортанні сюжету, належать уже до царини композиції.

Коротенька XII сцена починає другу дію акту I, а в наступній сцені маємо першу несподівану поворотну точку сюжету. Поміж Мазепу й Амелію встряває зі своїми п'ятьма крейцерами король і ненадовго усуває свого парію з авансцени. Натомість під кінець наступної, останньої в першому акті сцени – раптовий, якщо так можна сказати, порив дії: рішення про виїзд і зволікання з ним через романтично-сентиментальний вчинок Мазепи. Останній поворотний момент настає наприкінці першого акту. У такому разі I акт поділяється на три частини: експозиція (п'ять перших сцен), зав'язка романтичного вузла (решта першої дії та пригода короля (друга дія).

Перша та друга сцени акту II лише наголошують на заздрості старого мужа; сцена III – скарга Амелії королеві та безуспішні залицяння підтоптаного дон-жуана в короні – ще не змінює ситуації. Щойно сцена IV, в якій у справу втручається воєвода, стає черговим поворотом сюжету. Мазепа має виїхати з королівськими листами. Наступний поворотний момент спостерігаємо в IX сцені, де відбувається перший поодинокий Збігнева з Мазепою та їхнє примирення. Тут відбувається суттєва зміна ролі Мазепи в творі, про що сам головний герой у наступній сцені інформує глядачів цілим окремим монологом. Трикутник «воєвода – дружина воєводи – Мазепа» перетворюється на трикутник «воєвода – дружина воєводи – Збігнєв». Остання сцена II акту не вносить нічого нового. Отже, другий акт має два поворотні моменти та три частини, які містяться між ними: перша – до сцени IV, друга – до IX, третя – до кінця.

Коротенька восьмивіршева сцена I та водночас перша дія III акту знову підкреслюють ревності господаря. Дві наступні сцени – вхід Мазепи до спальні дружини воєводи та прощання Збігнева з Амелією – є приготуванням, увертюрою до найдовшої у драмі сцени IV, яка становить кульмінаційний момент твору. Це сцена замурування Мазепи. Тож III акт можна поділити на дві частини – все, що відбувається до сцени замурування, та саму сцену.

Перша дія акту IV, де маємо три сцени у в'язниці, є цілісною і наприкінці містить ще один, перший після кульмінації, поворотний момент. Амелія має постати перед королем, щоб зізнатися йому у всьому і порятувати Мазепу. Цей епізод є водночас закінченням першої дії. Відразу в наступній маємо ще один поворот дії – вихід Мазепи з алькову. Далі, у сцені VII,

котра йде безпосередньо за нею, – знову вирішальний момент, котрий є другою і, якщо можна так сказати, нижчою кульмінаційною точкою. Це двобій Мазепи зі Збігнєвом, який завершується смертю останнього. Дві кінцеві сцени IV акту мають лише підсилювати настрій і не впливають на хід подій. Отже, акт IV складається з трьох частин: однією з них є перша, в'язнична дія, друга ж дія ділиться на дві частини – сцену визволення Мазепи та сцену двобою з усіма обставинами, що її супроводжують.

Останній, п'ятий акт є найкоротшим зі всіх актів трагедії і готує читача до розв'язки, яка міститься у двох коротких останніх сценах – восьмій, що складається з 13-ти віршів, та дев'ятій, у якій є лише три вірші. У цьому акті можна виділити три частини: перша, до якої входять дві початкові сцени, – це виїзд короля, друга (сцени від третьої до кінця сьомої) – це остання розмова Мазепи з воєводиою, яку посередині перериває смерть Амелії, і, нарешті, третя, яка й містить розв'язку, – це помста Мазепи та самогубство воєводи. Отже, розв'язка відбувається в самому кінці твору.

Про найвищу динамічну точку, чи, вірніше, динамічні точки та їхнє розгашування вже було сказано. Варто ще додати, що розміщення такої точки в другій половині третього акту відповідало постулатам традиційної поетики, яка саме в цьому місці п'ятиактової драми вимагала т. зв. кульмінації. Проте акт IV, який мав би містити т. зв. перипетію, тобто зволікання, відтягування дії перед розв'язкою, такий собі перепочинок для глядачів, у «Мазепі» є лише ускладненням дії, нові поворотні моменти, а в його завершальній частині – навіть другорядну кульмінаційну точку. Це вельми урізноманітнило й пожвавило IV акт, але водночас послабило акт п'ятий, де розв'язка після двох моментах сильної напруги вже не справляє такого враження, як можна було б сподіватися.

Ще кілька слів про кінцівки актів. Лише в актах I та V ними є поворотні моменти дії, іноді – її розв'язки. У трьох центральних актах закінчення дуже ефектні, добре обмірковані, хоч і не надто важливі для перебігу сюжету. В актах II та IV вони мають мало не символічне значення – йдеться про епізод, коли Збігнєв подає Амелії лілію, а ксьондз її вириває, що символізує нещасливе й чисте кохання. В акті IV це мить, коли дружині воєводи кинута в очі закривавлену хустку. У третьому повільне покидання сцени та останні надгробні слова воєводи підсилюють похмурий настрій.

Кляйнер (Kleiner) Юліус (24.4.1886 – 23.3.1957) – польський літературознавець. У 1916-20 викладав у Варшавському універ-

ситеті, у 1920-41 – професор Львівського університету. З 1947 – у Кракові, де працював у Ягеллонському університеті. Дослідник творчості поетів-романтиків, зокрема З. Красінського, А. Міцкевича. Найбільшу увагу приділив Ю. Словацькому, є автором чотиритомної праці про нього. Автор багатьох праць з історії та теорії літератури.

Словацький (Słowacki) Юліуш (4.9.1809 – 3.4.1849) – польський поет і драматург, один із найвидатніших представників романтизму. Автор драм «Марія Стюарт» (1830), «Балладина» (1839), «Мазена» (1839), поем «Ангеллі» (1838), «Беньовський» (1841), «Король Дух» (незаверш., 1847) та ін.

«Tygodnik Literacki Poznański» (пол.) – «Познанський літературний тижневик».

[DYPLOM MAGISTRA FILOZOFJI]

Вперше опубліковано як фотокопія в ілюстративному додатку книги *«Весни розспіваної князь: Слово про Антопича»* (Львів, 1989). Розшифрований текст публікуємо вперше за оригіналом документа (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 1). Див. також фотокопію в ілюстративному додатку цього видання.

Dyplom magistra filozofji (пол.) – Диплом магістра філософії.

[СПИСОК ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ПЕРЕКЛАДІВ]

Публікуємо вперше за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 71).

[ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ «АНТОЛОГІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ»]

Публікуємо вперше за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 49).

УКРАЇНСЬКІ НАРОДНІ ТАНЦІ

Публікуємо вперше за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 54). Див. також схеми-ілюстрації до «Українських народних танців» в ілюстративному додатку.

Авраменко Василь Кирилович (22.3.1895 – 6.5.1981) – український хореограф, танцюрист і дослідник українського народного танцю.

Грав у театрі М. Садовського. З 1926 – у Канаді, де заснував і очолив Головну рухому школу укр. нац. театру. 1929 переніс школу до Нью-Йорка, де створив «Балет Авраменка». Заснував у США кіностудію, на якій 1936-37 було поставлено кінофільми «Запорожць за Дунаєм», «Наталка Полтавка», «Маруся Богуславка». Автор підручника «Українські національні танці, музика і стрій» (1946).

[ЗАПИС В СПРАВІ ДРУКУВАННЯ «КНИГИ ЛЕВА»]

Публікуємо вперше за рукописом (ЛННБУ, від. рукоп., ф. 10, од. зб. 68 / 4).

ІЛЮСТРАЦІЇ

При підготовці ілюстративного додатку використано:

Матеріяли фондів Львівської національної наукової бібліотеки України імені Василя Стефаника, зокрема: відділу рукописів (фонд № 10: од. зб. 1: світлина Антонича-гімназиста (1928 р.); свідоцтво про народження та хрещення; свідоцтво зрілості; перша сторінка залікової книжки; диплом магістра філософії; членський квиток гуртка студентів-україністів; од. зб. 52: перша сторінка рукопису статті «*Ірина Вільде*»; од. зб. 54: схеми-ілюстрації до «*Українських народних танців*»; од. зб. 75: рукописи віршів зі збірки «Три перстени»; од. зб. 177: дружній шарж В. Ласовського; третя світлина гуртка студентів-україністів); відділу україніки (обкладинки поетичних збірок: «*Привітання життя, 1931*»; «*Книга Лева, 1936*»; «*Зелена свангелія, 1938*»; обкладинки зібрань творів: «*Вибрані поезії, 1940*»; «*Вибране, 2003*» та видання «*Елегія про співучі двері*» (Пряшів, 1997); обкладинки часописів: «*Вістник*»; «*Вогні*»; «*Дажбог*»; «*Дзвони*»; сторінки двотижневика «*Назустріч*»; відділення «Галац мистецтв ім. Тетяни і Омеляна Антоновичів» (фотопортрет Б. І. Антонича, який публікується вперше; дві світлини гуртка студентів-україністів; портрет Б. І. Антонича роботи В. Ласовського);

Фонди Наукової бібліотеки Львівського національного університету імені Івана Франка (обкладинки видань: «*Ротації, 1938*» та «*Перстені молодості, 1966*»);

Матеріяли з видань: «*Перстені молодості, 1966*» (ілюстрації Ореста Дубая); «*Зібрані твори, 1967*» (ілюстрації Євгена Безніска до «Довбуша»); «*Поезії, 1989*» (світлини: батько та мати Антонича; церква у с. Новиця; Б. І. Антонич у дитинстві; будинок у с. Бортя-

тин; наречена Ольга Олійник); «*Весни розспіваної князь: Слово про Антонича*» (Львів, 1989) (світлина лемківської хижі у с. Новиця); з публікації М. Неврлого (*Дукля. – 1967. – № 2. – С. 67-68*) (світлини: Сяноцький український гурток; Б. І. Антонич і М. Микула);

Особисту бібліотеку та архів Миколи Ільницького (з автограф підпису Б. І. Антонича; обкладинки видань Б. І. Антонича іноземними мовами: словацькою, англійською, польською, російською);

Особистий архів Андрія Дороша (обкладинка збірки «*Три перстені, 1934*»);

Особисту бібліотеку упорядника (обкладинка мистецького збірника «*Карби*»).

* * *

Упорядник висловлює глибоку вдячність установам та особам, які допомагали та сприяли у роботі над «Повним зібранням творів» Б. І. Антонича:

Львівській національній науковій бібліотеці України ім. В. Стефаника (директору, членові-кореспонденту НАН України, доктору історичних наук, професору Мирославу Романюкові; заступникові директора, кандидату історичних наук Тарасові Паславському; завідувачці відділу рукописів, кандидату історичних наук Мирославі Дядюк; завідувачу відділу україніки, кандидату історичних наук Костянтиніві Курилишину; завідувачці відділення «Палац мистецтв ім. Тетяни і Омеляна Антоновичів», кандидату мистецтвознавства Ларисі Купчинській; науковому співробітнику відділу наукових досліджень творів образотворчого мистецтва і музичних творів «Палацу мистецтв ім. Тетяни і Омеляна Антоновичів» Степанові Костюку);

Львівському національному університету імені Івана Франка (проректору з навчальної роботи, кандидату філологічних наук Марії Зубрицькій; членові-кореспонденту НАН України, професору, завідувачу катедри теорії літератури і порівняльного літературознавства Миколі Ільницькому; директору Наукової бібліотеки, кандидату історичних наук Василеві Кметю);

Кандидатам філологічних наук Тарасові Лучуку, Остапові Сливинському, Андрієві Содоморі;

Отцю Сергію Данківу, п. Андрієві Дорошу, п. Луїзі Ільницькій, п. Ярославу Ільницькому, п. Мар'яні Комариці, п. Дмитрові Чистяку (за технічну допомогу).

Данило Ільницький

Абетковий покажчик творів

Художні твори

- Автобіографія 80
Автопортрет 117
Адамова молитва 707
Альхемія 61
Американський фільм 246
«А ніч, мов маги...» 688
Апокаліпсис 173
Арктика 178

«Багато мас...» 690
Байка про вудженого оселедця 269
Баклажани 47
Баляда про блакитну смерть 237
Баляда про вулкан 235
Баляда про пророка Йону 157
Баляда про тінь капітана 54
Барвінкова ширість 205
Батьківщина 184
Батьківщина (*Владислав Белза*) 324
«батьківщино...» 695
Бджола 61
Безумна мить 292
Бики й буки 210
Біг 1000 метрів 51
Божевільна риба 46
(Буденний день) 98
«Було літо...» 466
Буря 182

Ваймар 281
«В бігу віків...» 686
Велика подорож 74
Великий чин 681
Вербель 234
Веретено 135
Весілля 131
Весільна 203
Весільна ніч 203

Весіння ніч 164
Весна («в заправі лун виходять ранки з нетрів ночі і плямами...») 272
Весна («Росте Антонич і росте трава...») 218
Весна («Тече весна й бадьорі сажотруси ...») 233
Вечір 302
«Вже спалились думки...» 294
«в жилах...» 698
«Вийди, вийди, п'яна юрбо...» 693
Вийди з кімнати 298
Вишпивасмо наверх 463
Вишні 218
Відвічний мотив 253
Вільхи 216
Вірш про вірші 78
Вітер століть 219
Віщий дуб 183
«В моїм покої...» 689
Вони 298
«В ріках риби та на небі зорі...» 300
«Втомившись жаром, день...» 313
В'язень (*Райнер Марія Рільке*) 325

Гвоздики 165
Гімн життя 69
Гімн перед світанням 289
Гіпногізер 63
Гірка ніч 148
Гірке вино 147
«Глухо безвість гуде...» 694
Голос моря (*Ярослав Врхліцький*) 324
«Горить під ногами земля...» 691
Гострим ножом 291
«Грас вітер в ширім полі...» 258
«гурток джигунів...» 700

Гігі 679

Давній мотив 142
Даниїл у ямі левів 156
«Данило входить за Самогласником...» 684
Даріо й Амелія, або сентименталізм 680
Дахи 220
«двадцятилітній...» 700

Два серця 204
Дві глави з літургії кохання 222
«Де є твій Піндар...» 304
Дерево життя 707
«Де срібнолентий Сян...» 692
Дзвінкова пані 226
«Дивно, а одначе таки так...» 301
Диво 182
Дитирамб 303
Дівчина з диском 53
Дім за зорею 227
«Днів табун...» 692
Дно пейзажу 181
Дно тиші 238
Довбуш (*перша редакція*) 329
Довбуш (*друга редакція*) 417
До весни 136
До гордої рослини, щоби до себе самого 226
До дна 208
До друга (приятеля?) 705
До істот з зеленої зорі 198
До моєї пісні 131
До музи 77
До нас! 149
До новелі «Три мандоліни» 298
До холодних зір 186
Дороги 135
Дороги (*Сонет*) 264
Дош 44
Дружня гутірка 170
Дует 213
Дума про плякати 247

Екстатичний восьмистроф 199
Елегія про ключі від кохання 123
Елегія про співучі двері 118
Елегія про перстень молодости 129
Елегія про перстень ночі 142
Елегія про перстень пісні 126
Епічний вечір 198

«єресь...» 701
«Є я і ти...» 689

Життя по грецьки біос 197
Жіноча доля 279
Жолудь 304

Забута земля 185
«За зорею, що, мов іскра, мас ...» 305
Закінчуючи 241
«За одно маленьке зерно...» 694
Заповіт листопаду 286
Запрошення 197
Засідка 296
Затерті сліди 176
Захід 218
«З екстази птахи в'януть...» 704
Зелена віра 310
Зелена елегія 75
Зелена свангелія 139
(Зелені свята) 103
Зельман 139
«землі зелена книжка...» 698
З зелених думок одного лиса 709
Зима 217
«З кожним днем...» 701
Змагання атлетів 53
Змія 141
Знак дуба 210
Знак Лева 155
Зов 265
Зозуля 207
Зологоморе 223
Зорелев, або сузір'я Лева 173

«І» 62
«І будуть двері...» 686
«І дах долонь...» 705
Ідеал 60
Ідилія 68
Ідольські ночі 211
«і жовтий місяць...» 697
«і кість...» 698
«І людське серце...» 704
«і пам'ятати тебе...» 698

Калина 217
Кам'яні строфи 299
«(квітка, рожа)...» 698
«Кімната (Сальоник) в підміській віллі...» 682
Кінець світу 238
Кінчаючи 152
Клени 136
Кличу 150
Книжка 314
Князь 135
Ковзани 278
Колискова 190
Колодійство 183
Коло змін 180
Коломийка про провесну 67
Коляда 138
Концерт 200
«концерт...» 699
Концерт з Меркурія 239
Копання картопель 66
Коропи 216
Корчма 132
Корчмарські чари 214
Косовиця 214
Кохання 677
Країна Благовіщення 221
Крутянська пісня 318
«кучерявий стражій...» 700

Лазарева відповідь 708
Лелеки 45
Лещетарі 275
Лист 142
Листопад 316
Листопадовий вірш, що в ньому друзям своїм побажання посилає поет 283
Ліс 141
Літній вечір 169
Лунатизм 71
Львівська елегія 296
Любов 60
Любов (*Сонет*) 266
Людина 72

Маллий гимн («Не втіха, друже – не насолода...») 306
Маллий гимн («Стріла намірена до льоту...») 206
Малі лицарі 294
Маніфест серця 276
Марнотратний гимн 180
Марш 692
Марш молодих 258
Мертві авга 240
Метеор 48
«Мідний місяць...» 685
Мій давній голос 181
Мій цех 208
Міста й музи 232
Міст над любов'ю 245
Місто затихло 681
«Місяць і ліхтарні...» 701
Міг 219
Міщанин іде вгору 681
«мов тьмяні квіти...» 700
«Може, сон це...» 703
Молитва («Заходить день за днину...») 73
Молитва... («Молитва за поворот ластівок ...») 706
Молитва («Навчіть мене, рослини, зросту...») 311
Молитва до зір 179
Молитва за душі топільниць 224
Молодий поет 59
Монументальний красвид 172
Моя кохана вчиться деклінації 267
Мурашник 64

На вігер 133
«Навпроти тьми, неволі, горя...» 309
«На дверях мого дому...» 701
Над водою 67
«Над Гелеспонтом небо с прозоре...» 262
Над книжкою поезій 144
«Над містом ширяють тіні...» 300
На другому березі 469
Надхнення 287
Назавжди 236
Назустріч 132
«Назустріч нам...» 695

(Наївність) 98
«На перехресті...» 695
Напис на книзі 695
Народини ідеї 269
На старт 278
«На суді зір...» 703
На три шляхи 191
Наука 208
На цій землі (*Ахіль Мільєн*) 323
«Наче яструб понад жертвою...» 295
На шляху 132
Наш перстень 305
«Небо білими крилами...» 693
«немов човни...» 699
«Не пий води на товщ...» 308
Нешаслива любов 267
«ні, пісня...» 700
Ніч («Міх хмар із зорями, мов з житом...» 312
Ніч («Не хочу більш писати віршів, складати ямби та трохеї...») 80
Ніч («Розкрита книжка, лямпа, блудні нетлі...») 144
Ніч в місті 272
Ніч на площі Юра 149
Новелі 675
«Новим часам...» 691

Об'явлення 79
Ожереди 45
Ожидання 69
«Ой, піду я на поле...» 686
Оксанія, або в долинах морських левів 177
Октогих 71
Опозиція 679
Орел і літак 44
Осінь 65
Осінь (*Сонети*) 264
«О сірі міти...» 688
Остання ніч 293
«Отруйний мед...» 695
Отруя місяця 678
«Оце людина...» 690
«Ощадніш на слова, прозоріше й гостріше...» 308

«(пан) поліцей...» 699
Пантеон муз 680
Народія до «Дивного гостя» 291
Пейзаж з вікна 134
Переміни 314
Перша глава біблїї 203
Перший сніг 65
«п'є пиво...» 701
«(пизатий)...» 701
Півень 137
Півонїї 165
Під дахом лісу 67
Підкови 205
Підсвідомість 63
Пізня година 145
Пісенька до сну 168
Піски 175
Пісня бадьорих бродяг 70
Пісня змагунів 49
Пісня мандрівника 57
Пісня про вічну молодість 41
Пісня про дочасне світло 159
Пісня про ізгоя 284
Пісня про незнищенність матерії 177
Пісня про чорні лаври 163
Площа янголів 172
Поворот 221
«Поворот...» 679
Подвійний концерт 171
Подорож літаком 62
Поема про вітрини 249
Поет (*Густав Фальке*) 325
Поет («Похилився поет над минулим ...»)293
Поет («Цвітуть в городі рожі...») 263
Постова весна 148
Пожар 43
Політик 451
Полярія 178
«понад...» 699
«Попід нами, попід нами...» 251
Портрет теслі 206
Посли ночі 225

«(потопасмо)...» 699
«Похилилась над нами стіна...» 696
Похмурий гімн 288
«Похмурим чорним тальмудистом...» 702
Праліто 140
Прелюдія 42
Привітання життя 81
Примари 301
Проповідь до риб 216
«Просвіті» 317
«Простіть мені...» 691
Про строфу 79
Прочитан 59
Прошак під церквою 73
Прошання школи 75
Псалом молодости 255
Псалом патетичний 254
«П'ю повітря...» 703
П'ятий кут 274

«Радникова...» 677
Райська яблуня 708
Ракета 42
Ранній вітер 131
Ранок 145
Ранок юнаків 150
Різдво («Народився Бог на санях...») 138
Різдво («...чому є сніг такий м'який, срібlistий...») 277
«Рожі будують...» 685
«Роздзвонилася...» 703
Розмова 306
(Розмова в сутінках) 695
Розмова з листком 268
Романтизм 58
Ротації 231
(Рубач, ч. 2) 106
Руно 224

Сад 213
Сади 282
Самаритянка біля криниці 160
Світанок 134
Свічка 46

(Свята простота) 99
Село («Застрягло сонце між два клени...») 220
Село («Корови моляться до сонця...») 137
Сентиментальні строфи 266
«Сині зорі...» 697
Ситківка 53
Сірий гімн 179
Скарга терну 162
Скок жердкою 52
Слово про золотий полк 189
Слово про полк піхоти 194
Слово до розстріляних 186
Слово про чорний полк 186
Смерть берези 245
Смерть Гете 279
Собака й місяць 69
Сократ 292
Сонет про весну, писаний взимі 265
Соняшник 48
Сиротив 147
Срібні сани 274
Старе вино 43
«старий професор...» 699
«Старий філософ...» 693
«Стільки, стільки минуло ночей...» 702
Страйк мишей 270
Стратосфера 47
Страшна тінь 297
Стріла 146
Стяги в куряві 192
Суворий вірш 145
Сулейка й соловейко, або турецька листівка 271
Сурми останнього дня 241
Сутінь 167
Схід сонця 310
Схрещення 212

«так (знаю)...» 700
«Так почалось...» 697
«так, це вже...» 700
Терен співає 162
Тернина 205

«теркий...» 698
Теслів син 207
Тиша («Весна...») 287
Тиша («Тиша це мова...») 690
Товариство 68
Три дівчині (*Ахіль Мільєн*) 323
Три мандоліни 457
Три мушкетери 690
Три перстені 117
Три строфи з записника 168
Троянди 165
Тюльпани 166
«Тюльпани два...» 311

Угору стяг! 317
Уривок 184
«У салі було душно...» 460
У січневе свято 308

Фіялки 166
Франко 313

Хати 220
Хліб насущний 209
Хміль 204
Хоровід 176
Хрусталь вічної молодости 254
«Хто в Бога вірус...» 690
«Хто-небудь в розпуці...» (*Райнер Марія Рільке*) 326

«Це було вже давно...» 687
«Це Львів...» 692

Чаргород, або як народжуються міти 174
Чарки 134
Червона китайка 185
Черемхи 184
Черемховний вірш 215
(Четвертий кут) (Віра, надія, любов, ч. 2) 107
Чому? 167
Чорний кіт 687
Чортівський бридж 72
«Чую кроки...» 694

Шевченко 312
Шість строк містики 161
Шлюб 164
Шум 64

Щастя 273
«Щоб віднайти...» 692

Яворова повість 215
Ярмарок 207

Advocatus diaboli 93
Agnus Dei («Ти не гордий орел сизокрилий...») 110
(Agnus Dei) («Я кидався в крутіж...») 95
Amen 89
Amor – terra incognita 690
Apage satanas 111
Ars critica 170
(Ars poëtica) («Гексаметр і трохеї...») 100
Ars poëtica («Мініатюра сонця – яблуко надхнення...») 169
Ars poëtica II, ч. 1 91
Ars poëtica II, ч. 2 105
Ars poëtica II, ч. 3 105
Ars poëtica II, ч. 4 97
Ascensio Domini (Вознесення) 104
Ave Maria 101

Cavalleria marina 467
Coda 49
Confiteor 103
Credo (Віра, надія, любов, ч. 3) 109

De morte, ч. 1 87
De morte, ч. 2 (Смерть) 90
(De morte, ч. 3) Requiem 108
De morte, ч. 4 (Смерть) 89
Deus Magnificus 92
Duae viae (Дві дороги) 90

Gloria in excelsis 87
Kyrie elejson 112
Liber peregrinorum, ч. 3 102
Litania 96

Magnificat 113
Mater Dolorosa 101
Mater Gloriosa 110
Momentum cum Deo (З Богом сам-на-сам) 94
Musica noctis (Вечір) 86
Parvum psalterium (Молитва) 97
Resurrectio 95
Salve Regina 88
Spes (Віра, надія, любов, ч. 4) 108
Te Deum laudamus 92
Te Deum laudamus, 2 112
Triangulum (Віра, надія, любов, ч. 1) 106
Ut in omnibus glorificetur Deus 85
Veni Creator 100
Veni Sancte Spiritus 85
Vinca divina (Сірина життя) 94

Статті, листи, додатки

Відозва першого всеукраїнського з'їзду радянських письменників 641
[Відомості про авторів «Антології української поезії»] 770
«В цьому числі говорять письменники з гір...» 647
«Головною подією французької літератури...» 568
Дещо про нашу спортову термінологію 561
До Євгена Юлія Пеленського 716
До Івана Огієнка 719
До Ірини Вільде 722
До невідомої особи 721
До одного з редакторів журналу «Дзвони» 715
До Ольги Антонич 723, 724
До редакції «Перемоги» 718
[Запис в справі друкування «Книги Лева»] 792
Ірина Вільде 668
Криза сучасної літератури 570
Куток для ересьників 630

Література безробітної інтелігенції 652
Літературна порадня 638
Літературні записки 563

Малий скандал з українською поезією в радіо 627
Мистець пристрасти 603
Між змістом і формою 591
Мішок веселого божка 609
Монументальний реалізм 578

Надхнення й ремесло 566
Національне мистецтво 580

[Привітання Іванові Огієнку] 720
Примітивна європеїзація 613
Проти поменшування мистця 600

[Список навчальних курсів] 734
[Список наукової літератури] 742
[Список художньої літератури та перекладів] 759
Становище поета 649
Сторінка літературної скандалістики 632
Сто червінців божевілья 656

Українські народні танці 778

«Хоч невеличка об'ємом книжечка Кархута...» 608
«Ще не минув відгомін “Кубла гадюк”...» 606

Як розуміти поезію 661
Ярий, та не ярий 629

Analiza 749

Budowa «Mazery» Słowackiego 752

Curriculum vitae 729

«Do Wysokiego Kuratorjum...» 730
[Dyplom magistra filozofji] 757

Poczja po tej stronie barykady 619

[Świadectwo dojrzałości] 732

[Testimonium ortus et baptismi] 727

Wykaz lektur łacińskich 731

ЗМІСТ

Микола Ільницький.

Від «дочасного світла»

до «сурм останнього дня»

3

Поетичні твори

Привітання життя

Пісня про вічну молодість 41

Зриви й крила

1. Прелюдія 42

2. Ракета 42

3. Старе вино 43

4. Пожар 43

5. Дощ 44

6. Орел і літак 44

7. Ожереди 45

8. Лелеки 45

9. Свічка 46

10. Божевільна риба 46

11. Баклажани 47

12. Стратосфера 47

13. Метеор 48

14. Соняшник 48

15. Coda 49

Бронзові м'язи

1. Пісня змагунів 49

2. Біг 1000 метрів 51

3. Скок жердкою 52

4. Дівчина з диском 53

5. Ситківка 53

6. Змагання атлетів 53

Баляда про тень капітана 54

Пісня мандрівника 57

Романтизм 58

Молодий поет	59
Прочитан	59
Любов	60
Ідеал	60
Альхеція	61
Бджола	61
«І»	62
Подорож літаком	62
Підсвідомість	63
Гіпнотизер	63
Мурашник	64
Шум	64
Вітражі й пейзажі	
1. Осінь	65
2. Перший сніг	65
3. Копання картопель	66
4. Коломийка про провесну	67
5. Під дахом лісу	67
6. Над водою	67
7. Товариство	68
8. Ідилія	68
9. Ожидання	69
10. Собака й місяць	69
Гімн життя	69
Пісня бадьорих бродяг	70
Октостих	71
Лунатизм	71
Чортівський бридж	72
Людина	72
Молитва	73
Прошак під церквою	73
Велика подорож	74
Прощання школи	75
Зелена елегія	75
До музи	77
Вірш про вірші	78
Про строфу	79
Об'явління	79
Ніч	80
Автобіографія	80
Привітання життя	81

Велика гармонія

Ut in omnibus glorificetur Deus	85
Veni Sancte Spiritus	85
Musica noctis (Вечір)	86
De morte, ч. 1	87
Gloria in excelsis	87
Salve Regina	88
Amen	89
De morte, ч. 4 (Смерть)	89
De morte, ч. 2 (Смерть)	90
Duae viae (Дві дороги)	90
Ars poëtica II, ч. 1	91
Te Deum laudamus	92
Deus Magnificus	92
Advocatus diaboli	93
Vinea divina (Сірина життя)	94
Momentum cum Deo (З Богом сам-на-сам)	94
Resurrectio	95
(Agnus Dei)	95
Litania	96
Ars poëtica II, ч. 4	97
Parvum psalterium (Молитва)	97
(Буденний день)	98
(Наївність)	98
(Свята простота)	99
(Ars poëtica)	100
Veni Creator	100
Ave Maria	101
Mater Dolorosa	101
Liber peregrinorum, ч. 3	102
Confiteor	103
(Зелені свята)	103
Ascensio Domini (Вознесення)	104
Ars poëtica II, ч. 2	105
Ars poëtica II, ч. 3	105
(Рубач, ч. 2)	106
Triangulum (Віра, надія, любов, ч. 1)	106
(Четвертий кут) (Віра, надія, любов, ч. 2)	107
(De morte, ч. 3) Requiem	108
Spes (Віра, надія, любов, ч. 4)	108
Credo (Віра, надія, любов, ч. 3)	109

Agnus Dei	110
Mater Gloriosa	110
Apage satanas	111
Te Deum laudamus, 2	112
Kyrie elejson	112
Magnificat	113
Три перстені	
Автопортрет	117
Три перстені	117
Елегія про співучі двері	118
Елегія про ключі від кохання	123
Елегія про перстень пісні	126
Елегія про перстень молодости	129
Весілля	131
До моєї пісні	131
Ранній вітер	131
Назустріч	132
Корчма	132
На шляху	132
На вітер	133
Пейзаж з вікна	134
Чарки	134
Світанок	134
Веретено	135
Князь	135
Дороги	135
Клени	136
До весни	136
Півень	137
Село	137
Різдво	138
Коляда	138
Зельман	139
Зелена євангелія	139
Праліто	140
Змія	141
Ліс	141
Лист	142
Давній мотив	142
Елегія про перстень ночі	142
Над книжкою поезій	144

Ніч	144
Пізня година	145
Ранок	145
Суворий вірш	145
Стріла	146
Спротив	147
Гірке вино	147
Гірка ніч	148
Поетова весна	148
До нас!	149
Ніч на площі Юра	149
Кличу	150
Ранок юнаків	150
Кінчаючи	152

Книга Лева

Перша глава

Знак Лева	155
Даниїл у ямі левів	156
Баляда про пророка Йону	157
Пісня про дочасне світло	159
Самаритянка біля криниці	160
Шість строф містики	161
Скарга терну	162
Терен співає	162
Пісня про чорні лаври	163

Перше ліричне інтермеццо

Шлюб	164
Весіння ніч	164
Троянди	165
Гвоздики	165
Півонії	165
Тюльпани	166
Фіялки	166
Чому?	167
Сутінь	167
Пісенька до сну	168
Три строфи з записника	168
Літній вечір	169
Ars poëtica	169
Ars critica	170
Дружня гутірка	170
Подвійний концерт	171

Друга глава	
Монументальний красвид	172
Площа янголів	172
Апокаліпсис	173
Зорелев, або сузір'я Лева	173
Чаргород, або як народжуються міти	174
Піски	175
Хоровід	176
Затерті сліди	176
Пісня про незнищенність матерії	177
Океанія, або в долинах морських левів	177
Полярія	178
Арктика	178
Друге ліричне інтермеццо	
Молитва до зір	179
Сірий гімн	179
Коло змін	180
Марнотратний гімн	180
Дно пейзажу	181
Мій давній голос	181
Буря	182
Диво	182
Віщий дуб	183
Колодійство	183
Черемхи	184
Батьківщина	184
Уривок	184
Забута земля	185
Червона китайка	185
До холодних зір	186
Третя глава	
Слово до розстріляних	186
Слово про чорний полк	186
Слово про золотий полк	189
Колискова	190
На три шляхи	191
Стяги в куряві	192
Слово про полк піхоти	194
Зелена євангелія	
Перша глава	
Запрошення	197
Життя по грецьки біос	197

До істот з зеленої зорі	198
Епічний вечір	198
Екстатичний восьмистроф	199
Концерт	200
Перше ліричне інтермеццо	
Перша глава біблії	203
Весільна	203
Весільна ніч	203
Хміль	204
Два серця	204
Тернина	205
Підкови	205
Барвінкова щирість	205
Малий гимн	206
Портрет теслі	206
Теслів син	207
Ярмарок	207
Зозуля	207
Наука	208
До дна	208
Мій цех	208
Друга глава	
Хліб насущний	209
Бики й буки	210
Знак дуба	210
Ідольські ночі	211
Схрещення	212
Дует	213
Сад (<i>Біологічний вірш у двох відмінах</i>)	213
Друге ліричне інтермеццо	
Корчмарські чари	214
Косовиця	214
Яворова повість (<i>Мала баяда</i>)	215
Черемховий вірш	215
Проповідь до риб	216
Коропи	216
Вільхи	216
Калина	217
Зима	217
Захід	218

Весна	218
Вишні	218
Міт	219
Вітер століть	219
Село	220
Дахи	220
Хати	220
Поворот	221
Країна Благовіщення	221
Третя глава	
Дві глави з літургії кохання	222
Золотоморе	223
Руно	224
Молитва за душі топільниць	224
Посли ночі	225
До гордої рослини, цебто до себе самого	226
Дзвінкова пані	226
Дім за зореку	227
Ротації	
Ротації	231
Міста й музи	232
Весна	233
Вербель	234
Баляда провулка	235
Назавжди	236
Баляда про блакитну смерть	237
Дно тиші	238
Кінець світу	238
Концерт з Меркурія	239
Мертві авта	240
Сурми останнього дня	241
Закінчуючи	241
Поезії поза збірками	
Міст над любов'ю	245
Смерть берези	245
Американський фільм	246
Дума про плякати	247
Поема про вітрини	249
«Попід нами, попід нами...»	251
Відвічний мотив	253

Хрусталь вічної молодости	254
Псалом патетичний	254
Псалом молодости	255
«Грає вітер в щирім полі...»	258
Марш молодих	258
«Над Гелеспонтом небо є прозоре...»	262
Поет	263
Осінь (<i>Сонети</i>)	264
Дороги (<i>Сонет</i>)	264
Зов (<i>Сонет</i>)	265
Сонет про весну, писаний взимі	265
Любов (<i>Сонет</i>)	266
Сентиментальні строфи	266
Моя кохана вчиться деклінації	267
Нещаслива любов	267
Розмова з листком	268
Народини ідеї	269
Байка про вудженого оселедця	269
Страйк мишей	270
Сулейка й соловейко, або турецька листівка (<i>бурлеска</i>)	271
Ніч в місті	272
Весна	272
Щастя	273
П'ятий кут	274
Срібні сани	274
Лещетарі	275
Маніфест серця	276
Різдво	277
Ковзани	278
На старт	278
Жіноча доля	279
Смерть Гете	279
Ваймар	281
Сади	282
Листопадовий вірш, що в ньому друзям своїм лобання посилає поет	283
Пісня про ізгоя	284
Заловіт листопаду	286
Надхнення	287

Тиша	287
Похмурий гімн	288
Гімн перед світанням	289
Гострим ножем	291
Пародія до «Дивного гостя»	291
Сократ (<i>Пародія-шарж до «Дивного гостя»</i>)	292
Безумна мить	292
Остання ніч	293
Поет	293
«Вже спалились думки...»	294
Малі лицарі (<i>До гуртової деклямації</i>)	294
«Наче яструб понад жертвою...»	295
Львівська елегія	296
Засідка	296
Страшна тінь	297
До новелі «Три мандоліни»	298
Вони	298
Вийди з кімнати	298
Кам'яні строфи	299
«В ріках риби та на небі зорі...»	300
«Над містом ширяють тіні...»	300
«Дивно, а одначе таки так...»	301
Примари	301
Вечір	302
Дитирамб	303
Жолудь	304
«Де є твій Піндар...»	304
Наш перстень	305
«За зорею, що, мов іскра, має...»	305
Малий гімн	306
Розмова (<i>для дітей</i>)	306
«Ощадніш на слова, прозоріше й гостріше...»	308
«Не пий води на товщ...»	308
У січневе свято	308
«Навпроти тьми, неволі, горя...»	309
Схід сонця	310
Зелена віра	310
Молитва	311
«Тюльпани два...»	311
Ніч	312
Шевченко (<i>10.3.1861 – 10.3.1936</i>)	312

Франко (28. V. 1916 – 28. V. 1936)	313
«Втомившись жаром, день...»	313
Переміни	314
Книжка (з приводу «Свята книжки»)	314
Листопад	316
«Просвіті»	317
Угору стяг!	317
Крутянська пісня	318

Поетичні переклади

З французької

АХІЛЬ МІЛЬЄН

(1838–1927)

Три дівчині	323
На цій землі	323

З польської

ВЛАДИСЛАВ БЕЛЗА

(1847–1913)

Батьківщина	324
-------------	-----

З чеської

ЯРОСЛАВ ВРХЛІЦЬКИЙ

(1853–1912)

Голос моря	324
------------	-----

З німецької

ГУСТАВ ФАЛЬКЕ

(1853–1916)

Поет	325
------	-----

РАЙНЕР МАРІЯ РІЛЬКЕ

(1875–1926)

В'язень	325
«Хто-небудь в розпуці...»	326

Довбуш (перша редакція)

I ДІЯ	331
I ВІДСЛОНА	331
II ВІДСЛОНА	350
II ДІЯ	359

III ДІЯ	388
I ВІДСЛОНА	388
II ВІДСЛОНА	397
III ВІДСЛОНА	409
Довбуш (друга редакція)	
I ДІЯ	419
I ВІДСЛОНА	419
II ВІДСЛОНА	429
II ДІЯ	436
Прозові твори	
Політик. <i>Сатиричний гротеск</i>	451
Три мандоліни	457
«У салі було душно...»	460
Впливаємо наверх. <i>Гротеск</i>	463
«Було літо...»	466
Cavalleria marina	467
На другому березі. <i>Фрагменти з роману</i>	
План роману «На другому березі»	469
[I]	470
II	474
III	478
(їзда саньми)	481
(Прощання Ігора)	484
Кінець Ігора	487
(По смерті Ігора)	493
(Зустріч)	497
(Перед вбивством)	502
(Убивство)	505
Поворот Шута	509
(Сойка перед їздою Шута)	510
(Промова адвоката)	519
Марко Мартович. На другому березі.	
Лірична повість	520
Статті	
Дещо про нашу спортову термінологію	561
Літературні записки	563

Надхнення й ремесло	566
«Головною подією французької літератури...»	568
Криза сучасної літератури	570
Монументальний реалізм (<i>Про Івана Голсверти</i>)	578
Національне мистецтво (<i>Спроба ідеалістичної системи мистецтва</i>)	580
Між змістом і формою	591
Проти поменшування мистця (<i>Книжка про Новаківського</i>)	600
Мистець пристрасти (<i>Про Д. Г. Льоренса</i>)	603
«Ще не минув відгомін “Кубла гадюк”...»	606
«Хоч невелика об’ємом книжечка Кархута...»	608
Мішок веселого божка (<i>Місячна хроніка</i>)	609
Примітивна європеїзація	613
Роезја по tej stronie barykady	619
Малий скандал з українською поезією в радіо	627
Ярий, та не ярий	629
Куток для еротоманів	630
Сторінка літературної скандалістики	632
Літературна порадня	638
Відозва першого всеукраїнського з’їзду радянських письменників	641
«В цьому числі говорять письменники з гір...»	647
Становище поета (<i>Слово при роздачі літературних нагород дня 31 січня 1935</i>)	649
Література безробітної інтелігенції	652
Сто червінців божевілья. <i>До дискусії про світогляд і розуміння поезії</i>	656
Як розуміти поезію. <i>Розмова в редакції з Богданом І. Антоничем</i>	661
Ірина Вільде (<i>Спроба портрету</i>)	668

Начерки, плани, фрагменти

Новелі	675
Кохання	677
«Радникова...»	677
Отруя місяця. (?) <i>новеля</i>	678
Опозиція	679
«Поворот...»	679

Гігі. <i>Пародія оперети</i>	679
Даріо й Амелія, або сентименталізм <i>пародія, Дарія Віконська</i>	680
Пантеон муз. <i>Шарж</i>	680
Міщанин іде вгору. <i>Знімка з дійсності</i>	681
Місто затихло	681
Великий чин. <i>П'єса в чотирьох діях</i>	681
«Кімната (Сальоник) в підмиській віллі...»	682
«Данило входить за Самогласником...»	684
«Мідний місяць...»	685
«Рожі будують...»	685
«В бігу віків...»	686
«Ой, піду я на поле...»	686
«І будуть двері...»	686
«Це було вже давно...»	687
Чорний кіт	687
«А ніч, мов мати...»	688
«О сірі міти...»	688
«В моїм покої...»	689
«Є я і ти...»	689
«Багато має...»	690
Тиша	690
Amor — terra incognita	690
«Оце людина...»	690
«Хто в Бога вірує...»	690
Три мушкетери	690
«Горить під ногами земля...»	691
«Новим часам...»	691
«Простіть мені...»	691
«Щоб віднайти...»	692
«Де срібнолентий Сян...»	692
«Днів табун...»	692
Марш	692
«Це Львів...»	692
«Вийди, вийди, п'яна юрбо...»	693
«Старий філософ...»	693
«Небо білими крилами...»	693
«Чую кроки...»	694
«Глухо беззвість гуде...»	694
«За одно маленьке зерно...»	694
«На перехресті...»	695

«Отруйний мед...»	695
«батьківщино...»	695
Напис на книзі	695
«Назустріч нам...»	695
(Розмова в сутінках)	695
«Похилилась над нами стіна...»	696
«Сині зорі...»	697
«Так почалось...»	697
«і жовтий місяць...»	697
«і пам'ятати тебе...»	698
«землі зелена книжка...»	698
«і кість...»	698
«в жилах...»	698
«терпкий...»	698
«(квітка, рожа)...»	698
«понад...»	699
«(потопаємо)...»	699
«немов човни...»	699
«концерт...»	699
«старий професор...»	699
«(пан) поліцай...»	699
«гурток джигунів...»	700
«кучерявий стражій...»	700
«мов тьмяні квіти...»	700
«ні, пісня...»	700
«так (знаю)...»	700
«двадцятилітній...»	700
«так, це вже...»	700
«єресь...»	701
«п'є пиво...»	701
«(пизатий)...»	701
«З кожним днем...»	701
«На дверях мого дому...»	701
«Місяць і ліхтарні...»	701
«Стільки, стільки минуло ночей...»	702
«Похмурим чорним тальмудистом...»	702
«Роздзвонилася...»	703
«П'ю повітря...»	703
«Може, сон це...»	703
«На суді зір...»	703
«І людське серце...»	704
«З екстази птахи в'януть...»	704

«І дах долонь...»	705
До друга (приятеля?)	705
«Молитва...»	706
Дерево життя	707
Адамова молитва	707
Райська яблуня	708
Лазарева відповідь	708
З зелених думок одного лиса	709

Листи

1. До одного з редакторів журналу «Дзвони»	715
2. До Євгена Юлія Пеленського	716
3. До редакції «Перемоги»	718
4. До Івана Огієнка	719
5. [Привітання Іванові Огієнку]	720
6. До невідомої особи	721
7. До Ірини Вільде (<i>Фрагменти</i>)	722
8. До Ольги Антонич	723
9. До Ольги Антонич	724

Додатки

[Testimonium ortus et baptismi]	727
Curriculum vitae	729
«Do Wysokiego Kuratorjum...»	730
Wykaz lektur łacińskich	731
[Świadectwo dojrzałości]	732
[Список навчальних курсів]	734
[Список наукової літератури]	742
Analiza	749
Budowa «Mazepy» Słowackiego	752
[Dyplom magistra filozofji]	757
[Список художньої літератури та перекладів]	759
[Відомості про авторів «Антології української поезії»]	770
Українські народні танці	778
[Запис в справі друкування «Книги Лева»]	792

Данило Ільницький. Коментарі 793

Абетковий покажчик творів 937

Ілюстрації

Богдан І Антонич

*Б. І. Антонич-гімназист
(1928 р.)*

*Батько письменника –
отець Василь Антонич*

*Мати письменника -
Ольга Антонич (з дому Волошинович)*

*Лемківська хижа та церква
на батьківщині Б. І. Антонича у с. Новиця*

Свідоцтво про народження та хрещення

Б. І. Антонич у дитинстві

Будинок батьків Б. І. Антонича у с. Бортятин на Львівщині

Сяноцький український гурток.
Б. І. Антонич сидить перший зліва

Krajowa Komisja Egzaminacyjna U. J. P.
Lwów, dnia 22 maja 1938 r.

KRAJOWA KOMISJA EGZAMINACYJNA
PAŃSTWA POLSKIEGO

ŚWIADECTWO DOJRZAŁOŚCI

Antonica Bogdan

urodzony dnia 5 sierpnia 1905 r. w miejscowości Krasne, powiat Łowicki, województwo łódzkie, posiada obywatelstwo polskie, posiada prawo do wyrażenia zgody na służbę w Wojsku Polskim.

do którego dot. uwagi?

Wskazano na niego UMO, odwołano w Wojsku, posiada prawo do wyrażenia zgody na służbę w Wojsku Polskim, posiada prawo do wyrażenia zgody na służbę w Wojsku Polskim, posiada prawo do wyrażenia zgody na służbę w Wojsku Polskim.

Pracodawca Komisji Egzaminacyjnej, powołanej przez Komisję Okręgową Szkoleń: Antonica Bogdan

z dnia 16 kwietnia 1938 r. w Warszawie

Wskazano na niego UMO, odwołano w Wojsku, posiada prawo do wyrażenia zgody na służbę w Wojsku Polskim, posiada prawo do wyrażenia zgody na służbę w Wojsku Polskim, posiada prawo do wyrażenia zgody na służbę w Wojsku Polskim.

- 1. imię Bogdan
- 2. nazwisko Antonica
- 3. data urodzenia 5 sierpnia 1905
- 4. data urodzenia 5 sierpnia 1905
- 5. data urodzenia 5 sierpnia 1905
- 6. data urodzenia 5 sierpnia 1905
- 7. data urodzenia 5 sierpnia 1905
- 8. data urodzenia 5 sierpnia 1905
- 9. data urodzenia 5 sierpnia 1905
- 10. data urodzenia 5 sierpnia 1905

Przez ten urząd... w dniu 22 maja 1938 r.

Pracodawca Komisji Egzaminacyjnej: Antonica Bogdan

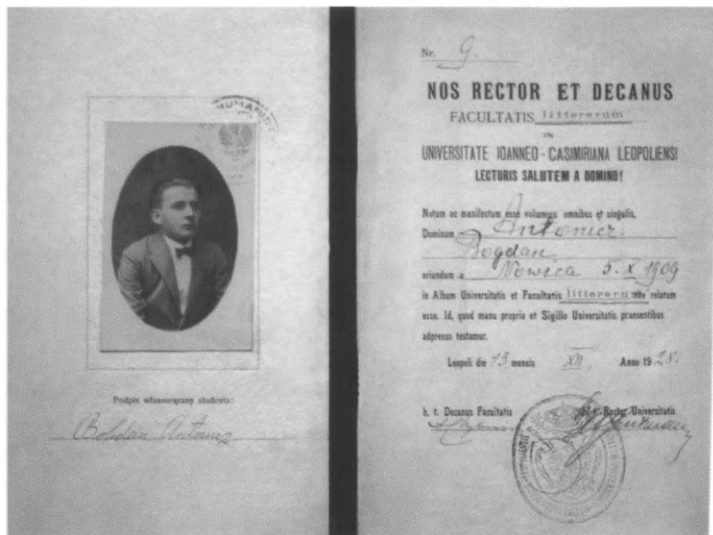
22 maja 1938

PRACODAWCA
PAŃSTWA POLSKIEGO EGZAMINACYJNEGO
Komisja Egzaminacyjna
Warszawa

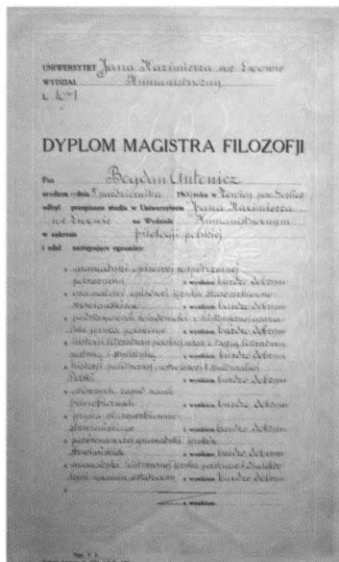
EGZAMINOWY
PAŃSTWA POLSKIEGO EGZAMINACYJNEGO

Józef Kowalski
Tomasz Nowak
Krzysztof Zieliński
Stefan Wójcicki
i inni

Свідоцтво зрілості

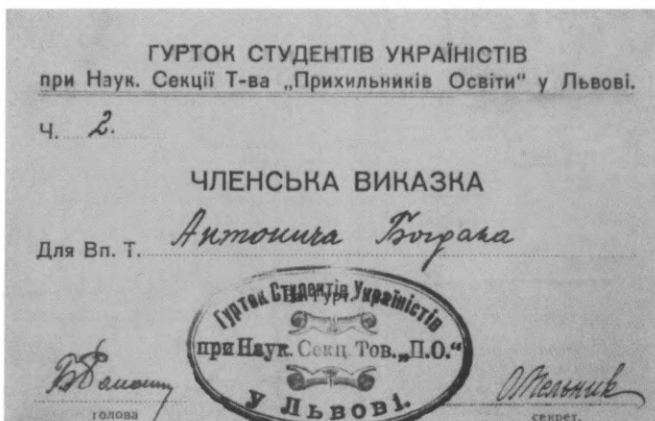

Перша сторінка залікової книжки та диплом магістра філософії Б. І. Антонича

*Богдан Ігор Антонич.
Публікується вперше*

Членський квиток гуртка студентів-україністів

*Гурток студентів-україністів.
Б. І. Антонич сидить другий справа*

*Антонич в гуртку студентів-україністів
у час видання «Трьох перстенів» (1934)*

*Гурток студентів-україністів. Львів, 1932.
Б. І. Антонич - внизу ліворуч. Р. Дурвак - над ним.
3-ій від Дурвака - Б. Гошовський, 4-ий – Ю. Редько*

Б. І. Антонич (зліва) і М. Микула

Дружній шарж В. Ласовського

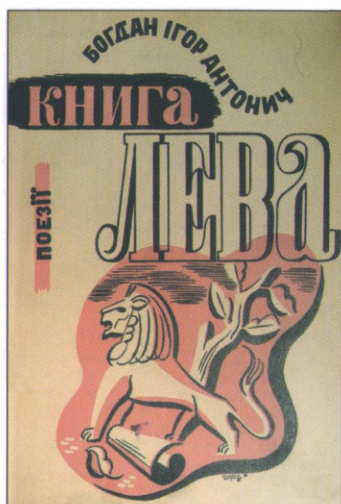
Ольга Олійник, наречена письменника

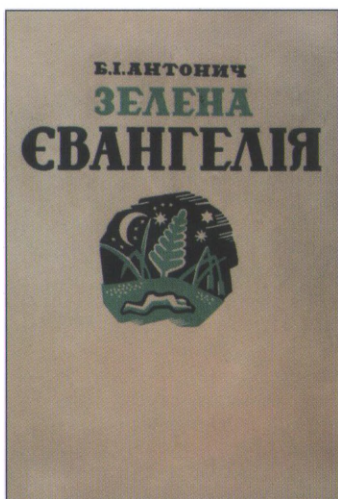

*В. Ласовський.
Портрет Б. І. Антошича, 1936 р. (олія)*

Обкладинки прижиттєвих поетичних збірок
Б. І. Антонича

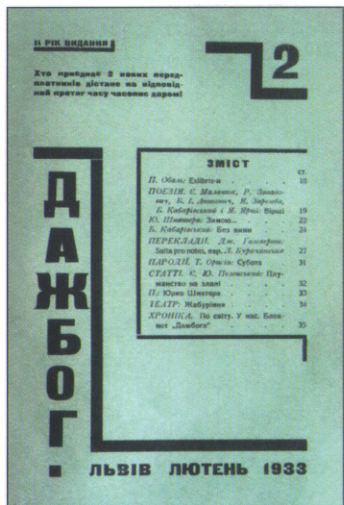
*Обкладинки посмертних видань
Б. І. Антонича*

Обкладинки періодичних видань,
в яких друкувався Б. І. Антонич

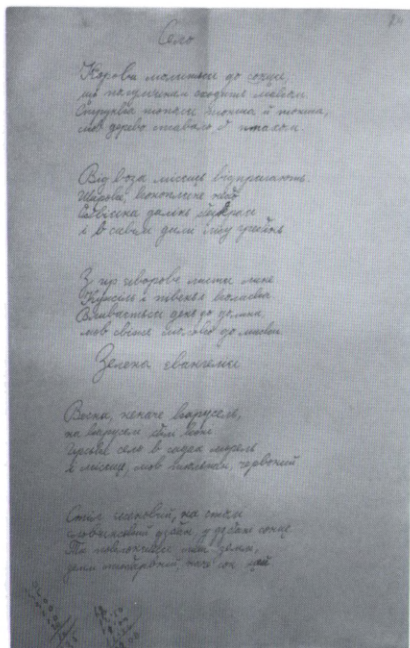

Обкладинка мистецького збірника «Карби»

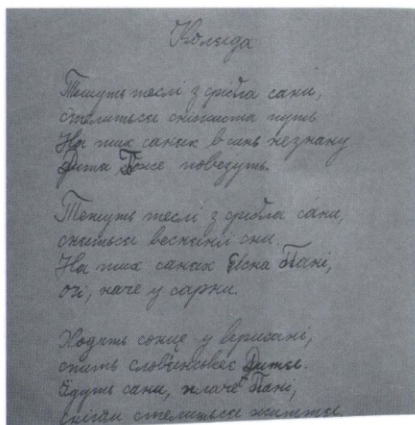

Статті Б. І. Антонича у двотижневику «Назустріч»

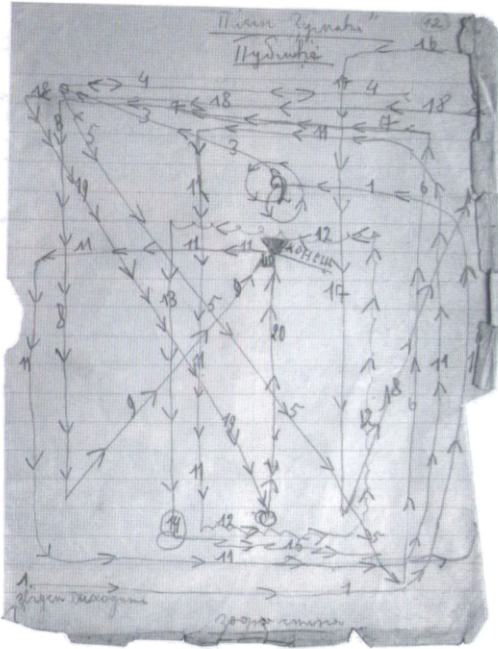

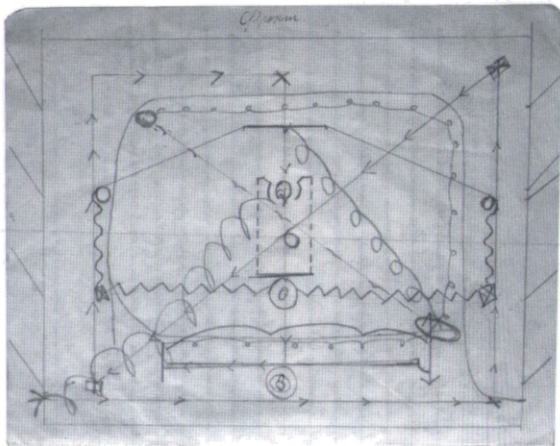
Рукописи віршів
зі збірки «Три перстені»

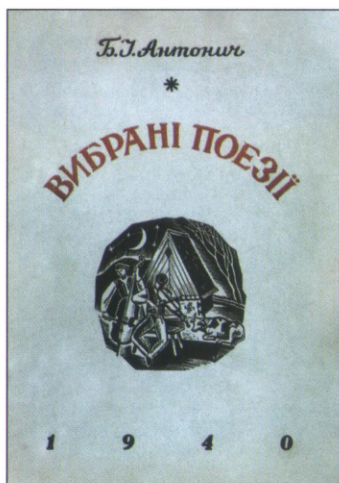

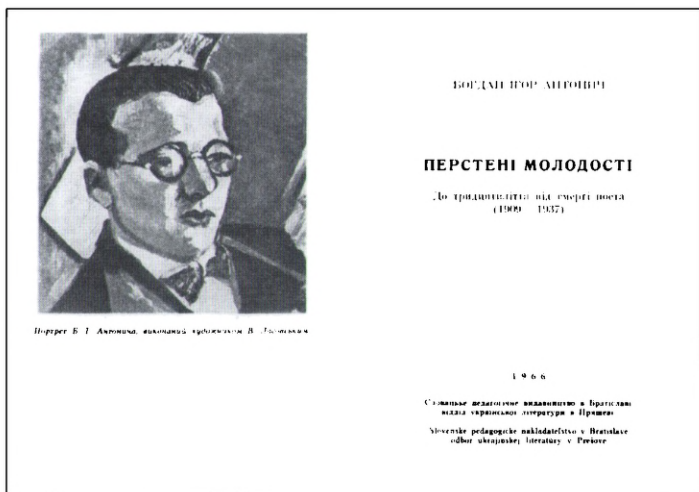

Схеми-ілюстрації до «Українських народних танців»

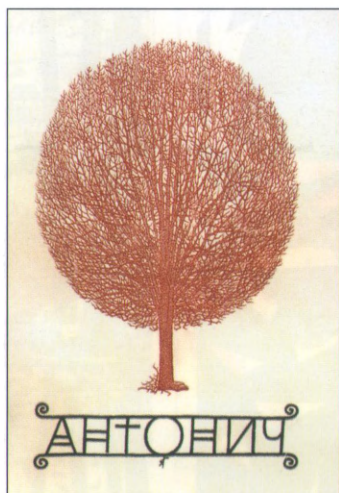
Видання творів Б. І. Антонича

*Ілюстрації Ореста Дубая
до «Перстенів молодості» (1966)*

*Обкладинка та розгортка
«Зібраних творів» (1967)*

BOHDAN IHOR ANTONYCH
1888—1937

COLLECTED WORKS

Edited by
Sriastanor Hertynsky
and
Bohdan Rubchak

С л о в о
Association of Ukrainian Writers in Exile
New York -- 1967 Winnipeg
Published by the
Organization for Defense of Ukrainianity in America

БОГДАН ІГОР АНТОНІУЧ
1888—1937

ЗІБРАНІ ТВОРИ

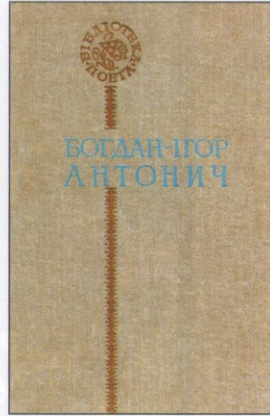
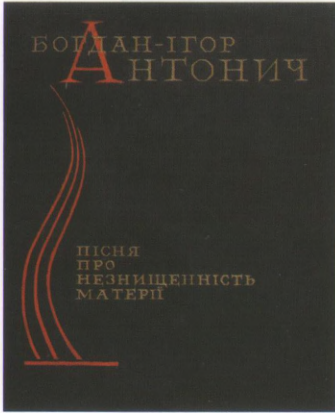
Зредагували
Святослав Гордійський
і
Богдан Рубчак

С л о в о
Об'єднання Українських Письменників в Екзилі
Нью-Йорк -- 1967 -- Вінніпег
Видано українською
Організацією Оборони Українщини в Америці

Ілюстрації Євгена Безніска до «Довбуша»

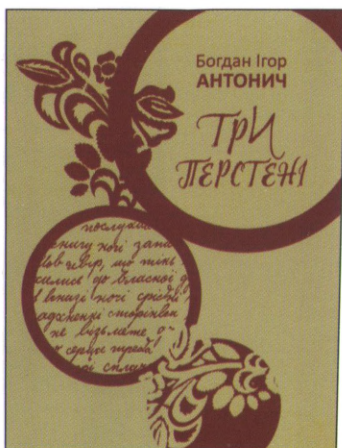
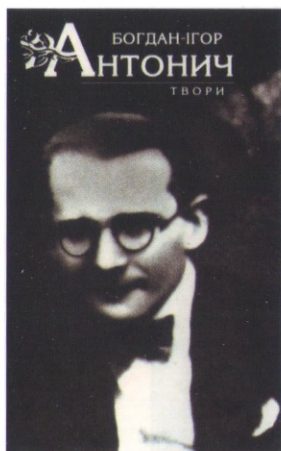
Видання творів Б. І. Антонича

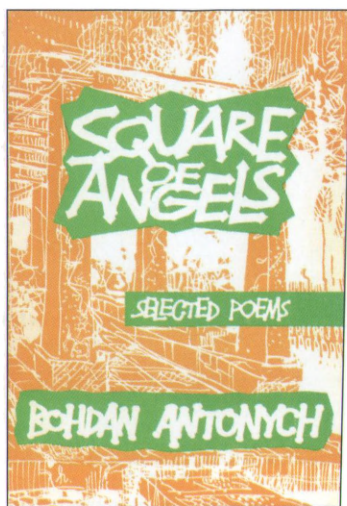
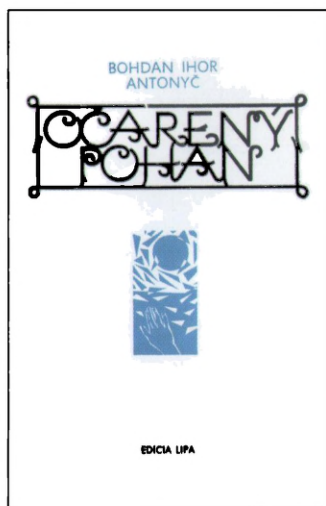
Видання творів Б. І. Антонича

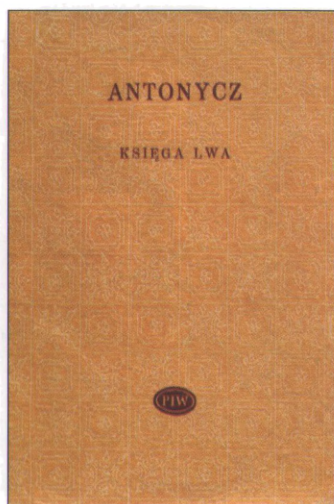

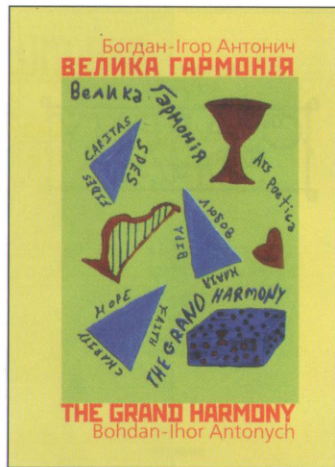
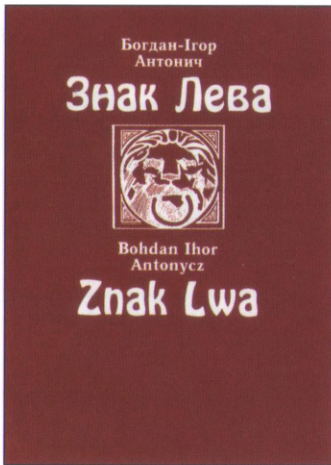
Видання творів Б. І. Антонича

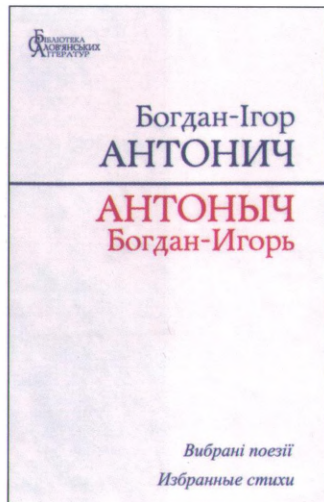
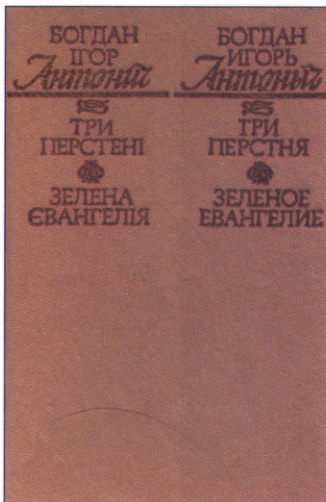

Обкладинки видань Б. І. Антонича іноземними мовами

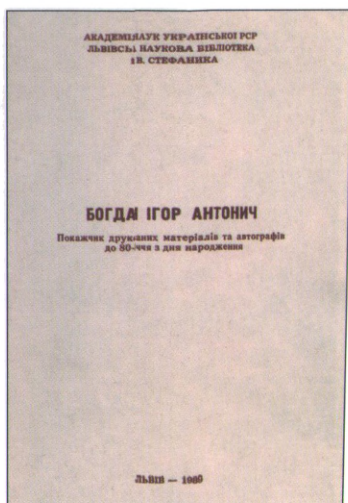

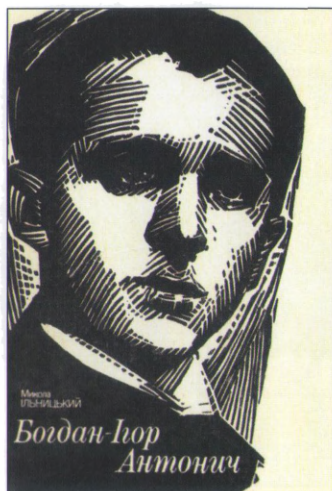
Обкладинки видань Б. І. Антонича іноземними мовами

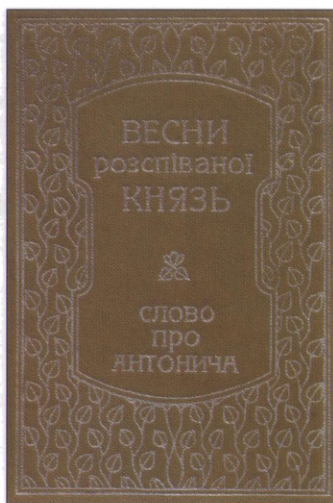

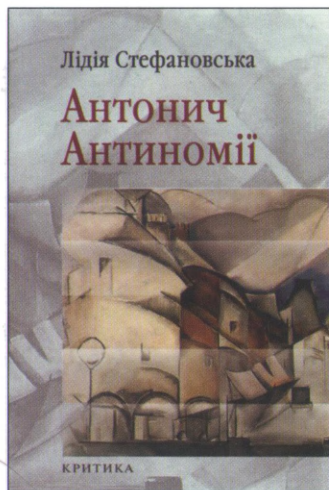

*Обкладинки видань
про життя і творчість Б. І. Антонича*

*Обкладинки видань
про життя і творчість Б. І. Антонича*

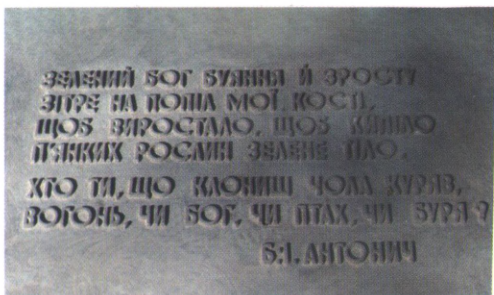

*Могила Б. І. Антонича
на Янівському цвинтарі у Львові.
Світлина Ігоря Лещука*

*Меморіальна таблиця
на будинку у Львові,
де проживав письменник
(вул. Городоцька, 50)*

*Напис на могилі.
Світлина Світлани Корчагіної*

Богдан Ігор Антонич
ПОВНЕ ЗІБРАННЯ ТВОРІВ

Передмова

Микола Ільницький

Упорядкування і коментарі

Данило Ільницький

Редактори:

Ірина Старовойт,

Микола Старовойт

Комп'ютерна верстка та опрацювання світлин

Андрій Василів

Проект обкладинки,
фотокопіювання архівних матеріалів:

Романа Романішин,

Андрій Лесів

Видавництво «Літопис»

вул. Костюшка, 2,

79000 м. Львів

тел./факс (032) 2721571

kms@litech.net, litopys@ukr.net

www.litopys.lviv.ua

Свідоцтво про державну реєстрацію: серія ДК № 426 від 19.04.2001

Здано на складання 05.10.2008

Підписано до друку 18.03.2009

Формат 84x108^{1/32}

Гарнітура Times New Roman

Папір офсетний

Офсетний друк

Видруковано з готових діапозитивів
у книжковій друкарні „Коло”

(Свідоцтво серії ДК № 498 від 20.06.2001 року)

вул. Бориславська, 8, м. Дрогобич, Україна, 82100,

тел. +380 3244 29060, 3-87-32; ел. пошта: kolodruk@gmail.com

Замовлення № **кл 48**